

ISSN 2345-1106
E-ISSN 2587-358X
<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2>

VECTOR EUROPEAN

Revistă științifico-practică

Nr. 2 / 2021

CHIȘINĂU 2021

COLEGIUL DE REDACȚIE:

SEDLEȚCHI Iurie, Rector USEM, dr., prof. univ., redactor - șef
CATAN Petru, doctor habilitat, conferențiar universitar, redactor șef-adjunct
CUȘNIR Valeriu - doctor habilitat, profesor universitar
BĂIEȘU Aurel, dr. hab. prof. univ., Republica Moldova
BURIAN Alexandru, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
CUȘMIR Marcel, dr. hab., conf. univ., Republica Moldova
GUCEAC Ion, Academician, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
POALELUNGI Mihai, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
AIRAPETEAN Artur, dr. conf. univ., Republica Moldova
BICHICEAN Gheorghe, dr., prof. univ., România
SAMALI Serghei, dr., prof. univ., Republica Belarus
PARMACLI Dumitru, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
BUNECI Petre, dr., prof. univ., România
COZAC Iurii, dr., prof. univ., Ucraina
VALEEVA Iulia, – dr., docent, Federația Rusă
SOROCA Larisa, dr., docent, Ucraina
FLOROIU Mihai, dr., prof. univ., România
PUȘCĂ Corneliu-Andy, dr., conf. univ., România
PUȘCAȘ Victor, dr., conf. univ., Republica Moldova
CEBAN Cristina, dr., conf. univ., Republica Moldova
ȘARGU Lilia, dr., conf. univ., Republica Moldova
COJOCARU Aurelia, dr., conf. univ., Republica Moldova
COJOLEANCĂ Bogdan, dr., prof. univ., România
PAVALACHE-ILIE Mariela, dr. hab. prof. univ., România
TINTIUC Tatiana, dr., conf. univ., Republica Moldova
PERJAN Carolina, dr., conf. univ., Republica Moldova
VÎRLAN Maria, dr., conf. univ., Republica Moldova
ȚARANU Anatol, dr., conf. univ., Republica Moldova
SOSNA Boris, dr., conf. univ., Republica Moldova

Redactor literar, dr. hab. filologie, prof. univ.: **COLȚUN Gheorghe**

Redactor tehnic: **LANGA Adrian**

Adresa redacției:

Str. Ghenadie Iablocikin, 2/1, b. 500, Complexul Editorial, USEM.

Cod poștal: MD-2069. mun. Chișinău, Republica Moldova

tel.: 022- 509 129, fax: 022- 509 122

e-mail: vector-european@mail.ru

web: <http://usem.md/md/p/vector-european>; <http://usem.md/md/p/activitate-stiintifica>

Fondator: Universitatea de Studii Europene din Moldova.

Revista este indexată în următoarele **Baze de date Internaționale:**

- **DIRECTORY OF OPEN ACCESS SCHOLARLY RESOURCES** ; <http://road.issn.org/en>;
- **eLIBRARY.RU (RINTs)**; <http://elibrary.ru/>;
- **CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN ONLINE LIBRARY**; <https://www.ceeol.com/>.

Revista este membru **Crossref**.

Preluarea textelor editate în revista „Vector European” este posibilă doar cu acordul autorului. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor aparține în exclusivitate autorilor. Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Toate materialele prezentate sunt recenzate și aprobate spre publicare la ședința Senatului USEM.

© UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE DIN MOLDOVA, 2021

CUPRINS

ȘTIINȚE JURIDICE	5
BÎTCĂ Ion . CESIBILITATEA DREPTULUI DE UZUFRACT.....	5
CATAN Anastasia . APĂRĂTORII DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	8
CUȘMIR Marcel, SEDLEȚCHI Nicolae . DIMENSIUNI TEORETICO-FILOSOFICE ALE NOȚIUNII DE LIBERTATEA DE CONȘTIINȚĂ.....	13
CUCIURCĂ Angela . CORELAREA LEGISLAȚIEI PENALE AUTOHTONE CU POBLEMELE DE BIOETICĂ...19	
CUCIURCĂ Angela, PÎRȚAC Grigore . CERCETĂRILE BIOETICE PRIN PRISMA REGLEMENTĂRILOR EUROPENE ȘI NAȚIONALE.....	24
JUC Victor, DIACON Maria, CATAN Anastasia . SUPTUL JURIDICO-LEGAL DE FUNCȚIONARE A UNIUNII EUROPENE.....	27
OSTROVARI Petru . UNELE OBIECTIVE ACTUALE ȘI ROLUL PRINCIPAL AL PSIHOLOGIEI JUDICIARE ÎN SOCIETATEA MODERNĂ.....	35
PRISAC Alexandru . PROCEDURA AUTORIZĂRII TESTĂRII INTEGRITĂȚII PROFESIONALE ȘI APRECIEREA REZULTATULUI TESTULUI DE INGRITATE PROFESIONALĂ.....	40
SASU Horațiu . REPUBLICA MOLDOVA: ASPECTE FISCALE FAVORABILE INVESTITORILOR DIN ROMÂNIA ȘI NU NUMAI.....	43
SOROCEANU Igor . EVOLUȚIA INCRIMINĂRII INFRAȚIUNILOR DE CORUPȚIE: DIN CELE MAI VECHI TIMPURI PÂNĂ ÎN PREZENT.....	48
SPRINCEAN Serghei, PÎRȚAC Grigore, MIHALAȘ Victoria . IMPORTANȚA PROCESULUI ELECTORAL ÎN CADRUL STATULUI DEMOCRATIC.....	52
ZAHARIA Virginia, FRUNZE Ion . ASPECTE PRIVIND ROLUL ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE ÎN CALITATE DE INSTITUȚIE PRINCIPALĂ ÎN SOLUȚIONAREA DIFERENDELOR INTERNAȚIONALE.....	58
ПАНЬКЕВИЧ Василий . УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ РАВНОПРАВИЯ ГРАЖДАН В УКРАИНЕ И МОЛДОВЕ: КОМПАРАТИВИСТСКИЙ ПОДХОД.....	63
ȘTIINȚE ECONOMICE	69
DUHLICHER Grigore . TURISMUL – FACTOR DE RELANSARE A ECONOMIEI NAȚIONALE.....	69
DUHLICHER Grigore . STABILITATEA PREȚURILOR – OBIECTIV MACROECONOMIC MAJOR.....	72
ČECH Lubomír . THE UNITED KINGDOM AND THE EUROPEAN UNION AND THEIR POST-BREXIT TRADE IN HEAVY CONVENTIONAL WEAPONS.....	76
MUSKA Snezhana . THE ROLE OF AUDITING PROCEDURES IN THE ANALYSIS OF THE MOTIVATION SYSTEM OF THE ENTERPRISE (<i>On the example of small and medium-sized wineries of ATU Gagauzia</i>).....	80
VIVCHAR Oksana, REDKVA Oksana, SHATARSKYI Artur . ORGANIZATIONAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF THE IMPACT OF CRIMINAL ACTIVITY ON THE ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS STRUCTURES IN TRANSFORMATIONAL CONDITIONS.....	87
ДУДОГЛЮ Татьяна, БЕССАРАБ Ирина . ОСОБЕННОСТИ СРАВНИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЛИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА.....	93
ГРИБИНЧА Корина, КАРАДЖОВА Светлана . РАЗВИТИЕ ПРИБРЕЖНОГО ТУРИЗМА	

СРЕДИЗЕМНОГО МОРЯ В ТУРЦИИ.....	99
ПАРМАКЛИ Дмитрий, КАТАН Петру, ЗАПША Галина, МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВА И РЕАЛИЗАЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В ДИНАМИКЕ.....	107
ПАРМАКЛИ Дмитрий, КАРА Сергей. АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ВОЗДЕЛЫВАНИЯ ВИНОГРАДА В АТО ГАГАУЗИЯ.....	113
ПАРМАКЛИ Дмитрий, БАХЧИВАНЖИ Людмила, БАРБИНЯГРА Александр. НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: ПРАКТИКА УКРАИНЫ И ЗАРУБЕЖНЫЕ ТРЕНДЫ.....	125
САКОВИЧ Василий ГОСУДАРСТВЕННОЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМИ ТРАНСФОРМАЦИЯМИ: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ АСПЕКТ.....	133
<i>PSIHOLOGIE</i>.....	142
АБРАХАМ Pavel, VÎRLAN Maria. PROFILAXIA NARCOMANIEI ÎN VÂRSTA PREADOLESCENTĂ.....	142
АБРАХАМ Pavel, DIȚA Maria. FACTORII IMPLICAȚI ÎN FORMAREA COMPORTAMENTULUI ADICTIV LA PREADOLESCENȚI.....	146
СЕБАН Veronica. IMPORTANȚA ROLURILOR FAMILIALE ÎN CONTEXTUL EDUCAȚIEI PARENTALE POZITIVE.....	151
СОЈОКАРУ Aurelia. CONFLICTE ȘI MANIPULARE EMOȚIONALĂ ÎN CUPLUL MARITAL.....	154
СОЈОКАРУ Aurelia, BRAȘOVEANU Rodion. IMPACTUL PSIHOEMOȚIONAL AL EDUCAȚIEI MORAL-RELIGIOASE ÎN CADRUL FAMILIEI, ȘCOLII ȘI BISERICII.....	158
ДАВИДЕСКУ Elena. GÂNDIREA CA ATITUDINE MENTALĂ POZITIVĂ.....	163
ДИȚА Maria, TUDOR Lăcrămioara Elena. VAGABONDUL – PERSONALITATE DEVIANTĂ.....	167
GROZA Angela, GRATI Lilia. SINDROMUL BURNOUT LA PERSONALUL MEDICAL.....	171
МИЦЛЕУȘАНУ Zinaida. CADRUL CONCEPTUAL – FENOMENOLOGIC AL CONSILIERII FAMILIEI.....	179
ПАNCZI Violina. INFLUENȚA CONVINGERILOR ASUPRA LIBERTĂȚII ȘI DEZVOLTĂRII PERSONALE.....	186
РОȘСА Tatiana. CUGETĂRI PSIHOLOGICE ASUPRA SEMNIFICAȚIEI LOCULUI DE ORIGINE ȘI AL APĂRTENENȚEI CA REFERINȚE IDENTITARE DE VALOARE.....	191
РОȘСА Tatiana, NEGREA Adelina. EXPRESIA VULNERABILITĂȚII ÎN CAZUL ADOLESCENȚILOR MOLDOVENI IMIGRANȚI DIN ITALIA.....	197
ЛАВАЛЛЕЕ Sylvie, ANDON Ala. HUMAN RESOURCES MANAGEMENT.....	201

CESIBILITATEA DREPTULUI DE UZUFRACT

BÎTCĂ Ion,

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Ionbitcapantelimon@yahoo.es
<https://orcid.org/0000-0001-8479-479X>

REZUMAT

De regulă dreptul de uzufruct se constituie în considerarea identității persoanei uzufructuarului, fiind un contract *intuitu personae* [1, p. 231]. Regula care se desprinde din dispozițiile codului civil cu privire la transmiterea de către uzufructuar a dreptului de uzufruct constituit în favoarea sa este aceea a incesibilității lui. Prin excepția este posibil ca uzufructuarul să cessionase dreptul sau unei terțe persoane dar numai dacă sunt îndeplinite următoarele condiții.: această posibilitate a fost prevăzută în contractul de constituire; există consimțământul nudului proprietar; actul juridic este cu titlu oneros și face parte din categoria actelor între vii.

Cuvinte-cheie: drept, uzufruct, cesibilitate, incesibilitate, nud proprietar, emulmentul uzufructului, contract de locațiune, arendă, viager, opozabilitate.

THE ASSIGNMENT OF THE RIGHT OF USUFRUCT

BÎTCĂ Ion,

PhD in Law, Associate Professor,
University of European Studies of Moldova
Ionbitcapantelimon@yahoo.es
<https://orcid.org/0000-0001-8479-479X>

SUMMARY

Usually the right of usufruct is constituted in the consideration of the identity of the person of the usufructuary, being a personal intuition contract. The rule that follows from the provisions of the Civil Code regarding the transfer by the usufructuary of the usufruct right constituted in his favor is that of its inalienability. By way of exception, it is possible for the usufructuary to assign the right to a third party but only if the following conditions are met: this possibility was provided for in the incorporation contract; there is the consent of the bare owner; the legal act is onerous and belongs to the category of acts between the living.

Key words: law, usufruct, transferability, incesibility, bare owner, usufruct emulation, lease, lease, lifetime, opposability.

Introducere. Dreptul de uzufruct este un drept real ce face parte din categoria drepturilor reale limitate. Caracterul limitat rezultă din aceea că exercitarea lui este limitată de existența unui alt drept real, care este un drept complet, din perspectiva exercitării atributelor pe care i le conferă. Fiind un drept real limitat, dreptul de uzufruct va putea fi constituit doar de către cel care deține în plinătate sa atributele de exercitare a proprietății acestea, acesta nefiind altcineva de cât titularul dreptului de proprietate, care în materie de uzufruct poartă denumirea de nud proprietar. Doar proprietarul bunului poate să constituie alte drepturi reale asupra bunului. Titularul unui drept limitat, prin el însuși, nu poate să constituie alte drepturi reale asupra bunului și cu atât mai mult să constituie același drept real limitat. În acest sens sunt și dispozițiile art. 608 alin. 1, C. civ., din care se desprinde

regula potrivit căreia uzufructuarul nu poate ceda dreptul său de uzufruct unei terțe persoane.

Rezultate și discuții. Așa fiind dreptul de uzufruct este un drept incesibil. Incesibilitatea privește atât actele juridice între vii cât și pentru cauză de moarte.

Caracterul incesibil trebuie privit din perspectiva abelor părți.

Astfel, nudul proprietar nu va putea să prevadă prin actul de constituire a uzufructului posibilitatea uzufructuarului de a transmite dreptul de uzufruct după decesul sau lichidarea lui. Aceasta deoarece dispoziția care stabilește limita maximă a exercițiului dreptului de uzufruct la durata vieții uzufructuarului, (art. 606 alin 1 C. civ.) este de ordine publică, imperativă, astfel că părțile, prin consimțământul lor, nu vor putea mări aceasta limită. De asemenea, art. 606, alin. 4, C. civ.,

interzice această posibilitate: ”Orice act juridic prin care se constituie un uzufruct perpetuu și transmisibil pentru cauză de moarte sau lichidare este lovit de nulitate absolută”.

În legătură cu acest aspect se pune întrebarea dacă nudul proprietar, prin actul de constituire, va putea să stabilească în favoarea uzufructuarului dreptul acestuia de a cesiona dreptul de uzufruct, stabilind în acest sens o excepție de la regula incisibilității?

În ce ne privește considerăm că o astfel de operațiune este posibilă [2, p. 187]. Articolul citat mai sus (art. 606, alin. 4, C. civ.), interzice constituirea prin act juridic a unui drept de uzufruct transmisibil doar pentru cauză de deces sau lichidare. Totuși, posibilitatea uzufructuarului de a cesiona dreptul de uzufruct se va face doar cu respectarea limitelor materiale și juridice stabilite inițial.

Astfel obiectul cesiunii îl va forma dreptul de uzufruct. Uzufructuarul nu va putea să cesioneze o parte din dreptul de uzufruct pe motiv că el a înstrăinat o parte din bunul sau bunurile obiect al dreptului de uzufruct. Aceasta deoarece, în acest caz, el ar constitui un nou drept de uzufruct, ori această prerogativă aparține doar proprietarului. Nudul proprietar, prin act juridic i-a acordat doar dreptul de a cesiona dreptul de uzufruct, și nu de a constitui un alt drept real.

Cesiunea dreptului de uzufruct afectat de un termen se va face în limitele acestuia. Astfel că uzufructul cesionat se va stinge dacă a intervenit decesul sau lichidarea persoanei cesionare, chiar dacă termenul nu s-a împlinit. Astfel se va face aplicație a dispoziției care limitează durata termenului de uzufruct la durata vieții uzufructuarului, chiar dacă el a cesionat acest drept.

Dacă uzufructul este unul viager, cesiunea lui se va putea face fără specificarea vre-unui termen, dar și acest drept va înceta la decesul sau încetarea existenței juridice a uzufructuarului cedent.

De asemenea și din perspectiva responsabilității juridice o astfel de operațiune este posibilă. Cesionarul va fi răspunzător față de cedent pentru toate obligațiile care s-au născut ulterior cesiunii, iar cedentul față de nudul proprietar, atât pentru obligațiile asumate de cesionar cât și de obligațiile contractate de el înaintea cesiunii dar ulterior constituirii dreptului de uzufruct. Faptul că nudul proprietar a acordat dreptul uzufructuarului de a cesiona uzufructul, nu îndreptățește pe uzufructuar de a invoca solidaritatea lui cu cea a cesionarului. Aceasta deoarece nu există un temei juridic pentru a invoca solidaritatea [4]. Cesionarul a dobândit uzufructul fără acordul nudului proprietar, și prin urmare nu este angajat personal față de el.

Uzufructuarul, din proprie inițiativă, nu va putea să cesioneze dreptul de uzufruct indiferent dacă această cesiune este cu titlu oneros sau gratuit. Deci, el nu va putea înstrăina, gaja sau ipoteca dreptul de uzufruct terțelor persoane. Imposibilitatea înstrăinării uzufructului este prevăzută în mod expres la art. 608, alin. 1, C. civ.: ”În absența unei prevederi contrare, uzufructul nu poate ceda dreptul său unei alte personae fără acordul nudului proprietar”. Deci, potrivit modificărilor operate în Codul civil, dreptul de uzufruct poate fi înstrăinat. În același timp uzufructuarul are posibilitatea de a ceda altei persoane beneficiul sau emulmentul uzufructului (prin

transmiterea în locațiune sau arendă a bunului, în condițiile art. 609, alin. 1, și 2, culegerea fructelor), cu titlu oneros sau gratuit. Aceasta se explică prin faptul că, pe de o parte, uzufructuarul se bucură de bunuri ca și proprietarul, iar pe de altă parte, folosința transmisă este una aferentă unui drept personal și nu unui drept real [3, p. 554].

Recunoașterea posibilității uzufructuarului de a uza de exercițiul acestei prerogative, se circumscrie următoarelor trei situații prevăzute de art. 609, alin. 2, C. civ., respectiv;

--- îndatorirea uzufructuarului de a respecta contractele de locațiune sau arendă încheiate de nudul proprietar anterior constituirii dreptului de uzufruct;

--- posibilitatea uzufructuarului de a închiria sau arenda obiectul uzufructului, dacă o astfel de posibilitate ia fost conferită în temeiul actului de constituire a uzufructului;

--- posibilitatea uzufructuarului de a închiria sau arenda obiectul uzufructului dacă uzufructuarul a obținut permisiunea nudului proprietar în acest sens, iar în caz de diferend, autorizația instanței de judecată.

Exercițiul acestui drept comportă o limitare, și anume ca prin închiriere sau arendare să nu se schimbe destinația bunului închiriat, prerogativă care aparține nudului proprietar, deoarece schimbarea destinației bunului face parte din conținutul dreptului de dispoziție materială ce afectează substanța bunului, drept care aparține în exclusivitate nudului proprietar.

Dacă uzufructul este un drept temporar, urmează să înțelegem că și contractele de locațiune sau arendă, consimțite de uzufructuar, vor înceta de drept la expirarea termenului uzufructului, ca o aplicație a regulii *resoluto jure dantis resolvitur jus accipientis*. De asemenea, dacă uzufructul este un drept temporar, el nu poate constitui un drept care să-i supravețuiască, deoarece s-ar încălca regula *nemo plus juris ad alium transferre potest quam ipse habet*.

Codul nostru civil face o aplicare a excepției de la acest principiu. El recunoaște în sarcina nudului proprietar obligația acestuia de a menține contractele de locațiune sau arendă încheiate de uzufructuar, peste termenul de constituire a uzufructului, dacă acestea au fost încheiate cu consimțământul nudului proprietar. Astfel, potrivit art. 609, alin. 3, C. civ.: ”La stingerea uzufructului, nudul proprietar este obligat să mențină contractele de locațiune sau arendă, încheiate în modul stabilit”. Această dispoziție se va aplica indiferent dacă obiectul uzufructului reprezintă un bun mobil sau imobil.

Codul nostru civil nu condiționează opozabilitatea acestor contracte față de nudul proprietar, de condiția înregistrării acestor contracte. Prin urmare, înțelegem că nudul proprietar va fi obligat să mențină contractele de locațiune sau arendă chiar dacă pentru valabilitatea unor astfel de contracte nu se cere condiția înregistrării lor. Problema aprecierii lor se va pune, în caz de litigiu, doar din punct de vedere a probei lor. În acest sens, art. 1252, C. civ., prevede forma scrisă, doar ca o condiție de probă a acestora și aceasta numai dacă obiectul contractului este un bun imobil, iar termenul este mai mic de 3 ani de zile. În cazul în care obiectul contractului îl reprezintă bunuri mobile se vor aplica dispozițiile dreptului comun în

materie (art. 321 C. civ.)

Potrivit dispozițiilor codului civil înainte de modificare, dacă contractual de locațiune sau arendă privea bunuri imobile, iar durada acestora depășea 3 ani de zile, pentru ca ele să fie opozabile detentorului precar, acestea trebuiau să fie înregistrate în registrul cadastral, deoarece legiuitorul condiționa opozabilitatea acestora, în general, față de terțele persoane, de condiția înregistrării lor în registrul bunurilor imobile. Astfel potrivit art. 876, alin. 2, C. civ.: ”*Contractul de locațiune a unui bun imobil încheiat pe un termen ce depășește 3 ani trebuie înscris în registrul bunurilor imobile. Nerespectarea acestei reguli are ca efect inopozabilitatea contractului față de terți*”. Aceste contracte vor continua să existe până la împlinirea termenului pentru care au fost constituite. Potrivit noii legislații toate contractele de locațiune pentru a fi opozabile trebuie să fie înregistrate. Aceasta deoarece legiuitorul prevede doar că contractele de locațiune se înscriu în registrul de publicitate prin notare – art. 435, alin. 2, pct. 2, c. civ. Cu toate acestea există dispoziții care stabilesc opozabilitatea contractului a bunurilor supuse înregistrării, a cărui termen este mai mare, în cazul bunurilor mobile, de un an de zile, în cazul bunurilor imobile, de 3 ani de zile, de condiția înregistrării în registrul de publicitate – art. 1276, alin. 3, C. civ.

Totuși nudul proprietar va putea să refuze menținerea contractelor de locațiune și arendă dacă:

--- Termenul contractului de locațiune sau arendă, depășește, fără consimțământul lui, termenul obișnuit în conformitate cu uzanțele locale (art. 609 alin 3, lit. a.);

--- spațiul comercial a fost dat în chirie pe un termen mai mare de 5 ani (art. 609 alin 3, lit. b.);

--- întreprinderea agricolă a fost dată în arendă pe un termen mai mare de 12 ani (art. 609 alin 3, lit. c.);

--- un teren agricol a fost dat în arendă pe un termen mai mare de 6 ani (art. 609 alin 3, lit. d.);

--- contractual de locațiune sau arendă stipulează condiții neobișnuite, excesive pentru nudul proprietar (art. 609 alin 3, lit. e.);

Exercitarea dreptului de a refuza menținerea contractele de locațiune sau arendă are natura juridică a unui drept potestativ de opțiune, care-l va putea exercita în funcție de interesele lui, după stringerea dreptului de uzufruct. El îl va putea exercita, atât în momentul stringerii uzufructului, cât și în orice moment, până la

expirarea termenului contractului de locațiune sau arendă. Nudul proprietar va pierde exercițiul acestui drept dacă el a fost somat de locatar sau arendaș, să și-l exercite înăuntrul unui termen determinat sau rezonabil – art. 609, alin. 4, C. civ.

Indiferent dacă nudul proprietar are sau nu dreptul de a refuza menținerea contractelor de locațiune sau arendă, el are dreptul de a invoca nulitatea contractului dacă aceste contracte au fost încheiate de uzufructuar în scopul fraudării drepturilor nudului proprietar. De ex., în cazul în care uzufructuarul prevăzând sfârșitul dreptului său, încheie aceste contracte pentru un preț mai mic de cât cel real.

Posibilitatea uzufructuarului de a ceda beneficiale sau emulmentul uzufructului se va putea realize doar dacă această operațiune s-a realizat cu titlu oneros. În cazul în care cedare a avut loc cu titlu gratuit, de ex., printr-un contract de comodat, considerăm că dispozițiile art. 609, alin. 1, C. civ., care consacră posibilitatea uzufructuarului de a ceda beneficiale și emulmentul uzufructului, nu se vor aplica. În acest caz între interesul nudului proprietar de a nu se putea bucura de folosința bunului său, de a evita o pagubă, și interesul comodatarului de a păstra un beneficiu, de a realize o îmbogățire, va trebuie să primeze interesele celui dintâi. Dreptul nudului proprietar se va grefa pe drepturile comodantului, care poate cere restituirea bunului mai devreme, dacă a trecut o perioadă suficientă pentru valorificarea lui (art. 1239, alin. 2, ultima prop. C. civ.). Deasemenea, la stingerea dreptul de uzufruct, în orice moment, nudul proprietar va putea refuza menținerea contractului de comodat, dacă:

--- termenul contractului de comodat nu poate fi stabilit în baza scopurilor de utilizare a bunului (art. 1239 alin 3, C. civ.);

--- în virtutea unor cauze neprevăzute, nudul proprietar are nevoie el însuși de bun, (art. 1241, lit. a.).

În concluzie. Dreptul de uzufruct ete un drept incesibil prin acte între vii și pentru cauză de moarte. Prin exeptie el va putea fi înstrăinat, însă pentru acest lucru este necesar ca un astfel de drept să fie stabilit în contractul de constituire a uzufructului precum și necesitatea unui acord prealabil. Înstrăinarea va putea fi doar cu titlu oneros și doar prin acte între vii. Însă uzufructuarul va putea ceda beneficiul și emulmentul uzufructului, fără a fi necesar permisiunea nudului proprietar și numai dacă actul este cu titlu oneros.

Referințe bibliografice.

1. **Stoica, V.**, Drept civil. Drepturile reale principale. Curs universitar, Ed. C.H. Beck, București 2013.
2. **Bîtcă I., Doga A.**, Drept civil. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale, Tipografia, Adrilang, Chșinau, 2017.
3. **Sferdian, I.**, Drept civil. Drepturile reale principale. Ed. Hamangiu, București 2013.
4. Potrivit art, 531 C. civ., ”*O obligație solidară nu se prezumă, ci se naște prin act juridic, prin lege sau atunci când prestația este indivizibilă*”.

APĂRĂTORII DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CATAN Anastasia,

Doctor în drept, lector universitar,

Universitatea de Studii Europene din Moldova

catananastasia@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4389-225>

REZUMAT

La nivel internațional, subiectul apărătorilor drepturilor omului (în continuare ADO) a luat amploare. Orientările Uniunii Europene privind drepturile omului, oferă instrucțiuni practice reprezentanțelor UE în lume, una din principalele fiind – protecția Apărătorilor Drepturilor Omului. Rezoluțiile Parlamentului urmăresc să sensibilizeze opinia publică cu privire la încălcările drepturilor omului, să sprijine apărătorii drepturilor omului și să modeleze politica UE în domeniul drepturilor omului prin intermediul unor propuneri concrete de politici.

Cuvinte-cheie: apărători ai drepturilor omului, Constituție, Convenție, democrație, drepturile omului, Instituție Națională pentru apărarea Drepturilor Omului, Organizația Națiunilor Unite, Rezoluție, Uniunea Europeană.

HUMAN RIGHTS DEFENDERS IN MOLDOVA

CATAN Anastasia

PhD of law, university lecturer,

University of European Studies of Moldova

catananastasia@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4389-225>

SUMMARY

At the international level, the subject of human rights defenders has grown. The European Union's human rights guidelines provide practical guidance to EU representatives around the world, one of the main being - the protection of human rights defenders. Parliament's resolutions aim to raise public awareness of human rights violations, support human rights defenders and shape EU human rights policy through concrete policy proposals.

Key words: human rights defenders, Constitution, Convention, democracy, human rights, National Human Rights Institutions, United Nations, Resolution, European Union.

Subiectul apărătorilor drepturilor omului este relativ nou în Republica Moldova, dar unul destul de discutat și care ia amploare. În orice Stat de drept și democratic, acest subiect trebuie să fie propus discuțiilor la cel mai înalt nivel și să se înainteze propuneri de valorificare a acestuia. Înaintarea de propuneri în vederea protecției și apărării apărătorilor drepturilor omului va fi un pas important pentru Republica Moldova.

Chiar dacă apărătorii drepturilor omului (în continuare ADO) nu au o noțiune bine stabilită, chiar dacă populația Republicii Moldova (de rând cu populația altor țări) nu cunosc atribuțiile, cu ce se ocupă și care este rolul acestora, aceștia sunt și trebuie să fie considerați ca un pilon important în apărarea drepturilor omului și dezvoltarea unui Stat democratic.

Scopul acestui articol este scoaterea în evidență a importanței apărătorilor drepturilor omului în Republica Moldova și recunoașterea activității acestora.

Termenul „*apărător al drepturilor omului*” se referă la orice persoană care, individual sau în asociere cu alte persoane, lucrează pentru promovarea sau protecția drepturilor omului. În primul rând, apărătorii drepturilor omului se identifică cu ceea ce fac, iar cea mai bună modalitate de a explica această expresie este de a-și prezenta munca și contextul în care lucrează.

La nivel internațional, mai multe structuri și-au propus să realizeze acțiuni în scopul monitorizării situației cu privire la ADO și redresarea acesteia. Printre acestea sunt și organizațiile instituțiilor naționale pentru drepturile omului, precum Alianța Globală a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (GANHRI), Rețeaua Europeană a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (ENNHRI), al cărui membru este și Oficiul Avocatului Poporului din Republica Moldova, care își propun adoptarea în anul curent a unui Plan de acțiune global pentru a sprijini protecția și promovarea apărătorilor drepturilor omului și a spațiului civic.

Apărătorii drepturilor omului sunt persoanele care apără orice drept fundamental în numele unei alte persoane sau al unui grup de persoane. Aceștia încearcă să promoveze și să protejeze drepturile civile și politice, precum și să promoveze, să protejeze și să scoată în evidență drepturile economice, sociale și culturale. Sunt activi peste tot în lume: în state împărțite de conflicte armate interne, precum și în state stabile, în state nedemocratice, precum și în cele în care democrația este ferm stabilită, în statele în curs de dezvoltare, cât și în cele clasificate ca state bine dezvoltate. Ei se străduiesc să promoveze și să protejeze drepturile omului într-o varietate de contexte dificile precum HIV / SIDA,

dezvoltarea, migrația, politicile de ajustare structurală și tranziția politică.

Majoritatea apărătorilor drepturilor omului lucrează la nivel local sau național, pentru a promova respectarea drepturilor omului în propria lor comunitate sau țară. Principalii lor interlocutori sunt autoritățile locale responsabile pentru asigurarea respectării drepturilor omului în provincie sau în întreaga țară. Cei care lucrează la nivel regional sau internațional monitorizează, de exemplu, situația drepturilor omului într-o regiune sau în lume și raportează informații mecanismelor regionale sau internaționale relevante, precum raportorii speciali ai Consiliului Drepturilor Omului, Organele ONU sau tratatele ONU. Ei investighează încălcările, colectează informații și le raportează, astfel ajutând persoanele ale căror drepturi au fost încălcate.

Unele activități profesionale nu implică activități în domeniul drepturilor omului tot timpul, dar pot avea legături ocazionale cu drepturile omului. De exemplu, avocații care lucrează pe probleme de drept comercial pot să nu răspundă adesea preocupărilor legate de drepturile omului și nu pot fi descriși automat ca apărători ai drepturilor omului. Cu toate acestea, aceștia pot acționa ca apărători cu anumite ocazii, lucrând la cazuri prin care contribuie la promovarea sau protecția drepturilor omului. În același mod, jurnaliștii au un mandat larg de a culege informații și de a le difuza către publicul larg prin intermediul presei scrise, radio sau TV. În activitatea lor de bază, nu totdeauna jurnaliștii nu sunt apărători ai drepturilor omului. Cu toate acestea, mulți jurnaliști acționează ca apărători, de exemplu, atunci când raportează despre abuzurile drepturilor omului și depun mărturie la fapte pe care le-au văzut. Profesorii care își instruiesc elevii cu privire la principiile de bază ale drepturilor omului îndeplinesc un rol similar. Medicii și alți profesioniști din domeniul medical care tratează și reabilitează victimele încălcărilor drepturilor omului pot fi, de asemenea, priviți ca apărători ai drepturilor omului în contextul unei astfel de activități.

Pentru a fi considerat ADO nu este necesară o „anumită calificare”, Declarația privind apărătorii drepturilor omului specifică că persoana trebuie acționeze în mod pașnic. Cu toate acestea, „standardul” cerut unui apărător al drepturilor omului este o problemă complexă, iar Declarația indică clar că apărătorii au responsabilități, precum și drepturi.

Așadar, ADO trebuie să accepte universalitatea drepturilor omului, astfel cum este definită în Declarația universală a drepturilor omului. O persoană nu poate nega unele drepturi ale omului, dar în același timp să pretindă că este un apărător al drepturilor omului.

Un alt aspect important se referă la validitatea argumentelor prezentate. Nu este esențial ca un apărător al drepturilor omului să fie corect în argumentele sale pentru a fi un adevărat apărător. Testul critic este dacă persoana apără sau nu un drept al omului sau dacă preocupările acestuia intră sau nu în sfera drepturilor omului.

În cele din urmă, acțiunile întreprinse de ADO trebuie să fie pașnice pentru a respecta Declarația privind apărătorii drepturilor omului.

Principalul instrument universal ce vizează

securitatea apărătorilor drepturilor omului, este **Declarația ONU privind Apărătorii Drepturilor Omului** [1]. Declarația nu este un instrument obligatoriu din punct de vedere juridic. Cu toate acestea, ea conține o serie de principii și drepturi care se bazează pe standardele privind drepturile omului, consacrate în alte instrumente internaționale care sunt obligatorii din punct de vedere juridic - cum ar fi Pactul internațional privind drepturile civile și politice. În plus, Declarația a fost adoptată prin consens de Adunarea Generală și, prin urmare, reprezintă un angajament foarte puternic al statelor față de implementarea acesteia. Se presupune că statele membre urmează să armonizeze legislația națională la Declarație, aceasta urmând să aibă caracter obligatoriu.

Declarația prevede sprijinul și protecția apărătorilor drepturilor omului în contextul activității lor. Ea nu creează drepturi noi, ci formulează drepturile existente într-un mod în care este facilitată aplicarea lor în activitatea practică a apărătorilor drepturilor omului.

În rezumatul Declarației, sunt prezentate drepturile, modalitățile de protecție ale apărătorilor drepturilor omului, obligațiile statelor și responsabilitățile celor implicați în acest sistem [2].

La capitolul drepturilor și protecțiilor acordate ADO, atragem atenția asupra articolelor 1, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12 și 13, care oferă protecții specifice apărătorilor, inclusiv drepturilor (a se vedea Anexa 1). Obligația Statelor este responsabilitatea de a pune în aplicare și de a respecta toate prevederile Declarației. Cu toate acestea, articolele 2, 9, 12, 14 și 15 se referă în special la rolul statelor și indică faptul că fiecare stat are o responsabilitate și o datorie (a se vedea Anexa 2).

Declarația subliniază că fiecare are îndatoriri față de/și în cadrul comunității și ne încurajează pe toți să fim apărători ai drepturilor omului. Articolele 10, 11 și 18 descriu responsabilitățile de a promova a drepturilor omului, de a proteja democrația și instituțiile sale și de a nu încălca drepturile omului ale altor persoane. Articolul 11 face o referire specială la responsabilitățile persoanelor care exercită profesii care pot afecta drepturile omului ale altor persoane și este relevantă în special pentru ofițerii de poliție, avocații, judecătorii etc.

Urmare adoptării acestui instrument în 2000 [3], s-a decis desemnarea unui Raportor Special pentru apărătorii drepturilor omului care are drept scop monitorizarea implementării Declarației vizate prin examinarea de apeluri urgente și efectuarea de vizite ad-hoc sau regulate în Statele relevante [4]. ONU a elaborat și publicat un Ghid privind drepturile apărătorului – Fact Sheet nr. 29 [5].

Adunarea Generală a adoptat mai multe rezoluții cu privire la apărători, precum și documente mai practice, cum ar fi Ghidul pentru depunerea plângerilor la Reprezentantul special cu privire la încălcările prevăzute în Declarația privind apărătorii drepturilor omului. De asemenea, ONU a adoptat alte documente care, deși nu vizează direct protecția apărătorilor drepturilor omului, au o influență asupra acestui studiu, cum ar fi **Principiile de la Paris** [6]. Acestea creează baze pentru reglementare și punere în aplicare a standardelor de activitate a instituțiilor naționale pentru drepturile omului, care

contribuie la protecția ADO.

Rolul Instituțiilor Naționale pentru apărarea Drepturilor Omului în protecția ADO. Instituțiile Naționale pentru apărarea Drepturilor Omului (*în continuare INDO*) sunt organizații independente înființate de state pentru a promova și a proteja drepturile omului în țările lor. Organizațiile îmbracă forme diferite – de exemplu, comisii pentru drepturile omului, instituții ale mediatorului – și îndeplinesc de obicei mai multe mandate.

INDO au legături inerente cu legislația internațională în domeniul drepturilor omului, ceea ce le consolidează rolurile și impactul, și trebuie să respecte standardele minime internaționale stabilite în Principiile de la Paris. Aceste principii oferă cadrul pentru independență și eficiență în promovarea și protejarea drepturilor omului [7, p. 1].

În cadrul structurii instituționale a statului, instituțiile naționale pentru drepturile omului dețin un rol-cheie în asigurarea unui mediu sigur și de abilitare pentru apărătorii drepturilor omului. Instituțiile naționale pentru apărarea drepturilor omului care respectă Principiile de la Paris sunt într-o poziție unică de a ghida și de a consilia guvernele cu privire la obligațiunile lor în materie de drepturi ale omului și de a garanta că principiile și standardele internaționale sunt incorporate în mod adecvat în legislația internă și integrate în politicile publice, inclusiv cele ale apărătorilor drepturilor omului.

La adunarea generală a GANHRI a fost adoptată **Declarația de la Marrakech privind rolul instituțiilor naționale de protecție a drepturilor omului în promovarea și protecția apărătorilor drepturilor omului** [8]. În document se menționează că apărătorii drepturilor omului au un rol pozitiv, important și legitim în a contribui la realizarea tuturor drepturilor omului, la nivel local, național, regional și internațional, inclusiv prin angajarea în dialog cu autoritățile și susținerea eforturilor depuse de acestea pentru punerea în aplicare a obligațiilor și angajamentelor statelor în această privință.

În Declarație se recunoaște rolul important al Raportorului special ONU privind apărătorii drepturilor omului, inclusiv a instituțiilor naționale de protecție a drepturilor omului, și se încurajează stabilirea unei relații de colaborare între acestea [9].

Situația ADO în Republica Moldova. În perioada 25-29 august 2018, Raportorul Special al Națiunilor Unite privind situația apărătorilor drepturilor omului a efectuat o vizită în Republica Moldova, în urma căreia a întocmit un Raport special, care a fost prezentat la sesiunea Consiliului ONU pentru drepturile omului din 2019 [10], care a fost prezentat la sesiunea Consiliului ONU pentru drepturile omului din 2019.

Obiectivul vizitei a fost de a evalua, în spiritul cooperării și al dialogului, dacă Republica Moldova oferă elementele de bază unui mediu sigur și favorabil pentru apărătorii drepturilor omului. Asigurarea acestor condiții este una dintre principalele responsabilități ale statelor și autorităților. Prin urmare, Raportorul ONU s-a axat, în primul rând, pe evaluarea onora dintre elementele de bază ale unui astfel de mediu sigur și favorabil, și anume: un cadru juridic și instituțional favorabil; accesul la justiție; instituții naționale independente și împuternicite

de apărare a drepturilor omului; politici eficiente de protecție și mecanisme care ar acorda atenție grupurilor expuse riscurilor și care ar aplica abordarea sensibilă de gen; actori non-statali care respectă și sprijină activitatea apărătorilor; și o comunitate puternică și dinamică de apărători.

Potrivit celor relatate de Raportorul special ADO din Republica Moldova sunt activi în numeroase domenii, inclusiv justiția, libertatea de exprimare și alte drepturi civile și politice, egalitatea de gen, promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, romii și alte minorități etc. Republica Moldova are un set bun de legi care, în majoritatea aspectelor creează un mediu adecvat pentru funcționarea apărătorilor drepturilor omului. Dar, în pofida unui cadru legislativ satisfăcător la nivel global, situația acestora în Republica Moldova necesită îmbunătățiri. În Raport se mai menționează că în Republica Moldova, apărătorii drepturilor omului sunt deseori intimidați, frustrați și hărțuiți. Nu o singură dată aceștia au fost supuși unor situații discriminatorii sau prin care li s-au încălcat drepturile.

Raportorul a constatat că apărătorii drepturilor omului și jurnaliștii sunt victime ale campaniilor de denigrare, avocații se confruntă cu acuzații penale motivate politic sau sunt amenințați ori de câte ori apără vocile incomode, jurnaliștii se confruntă cu limitări în ceea ce privește accesul la informații, iar instituțiile naționale pentru apărarea drepturilor omului se simt ignorate în practică.

Michael Forst a mai stabilit că, în timp ce Guvernul a susținut toate rezoluțiile și declarațiile comune cu privire la apărătorii drepturilor omului la Adunarea Generală a ONU și la Consiliul pentru Drepturile Omului, autoritățile publice din Moldova au stigmatizat, uneori au acuzat și au discreditat apărătorii drepturilor omului și munca lor, inclusiv prin mass-media. Raportorul s-a referit la declarații despre intimidare și amenințări la adresa apărătorilor drepturilor omului de către reprezentanții publici cu privire la activitatea lor în domeniul drepturilor omului, în special atunci când s-au arătat critici față de deciziile luate de Guvern.

Forst a mai constatat că, atunci când mandatul instituțiilor naționale pentru drepturile omului include competența de a investiga reclamații individuale, de a oferi o protecție efectivă reclamanților și atunci când ele dispun de resurse și control adecvat asupra lor, acestea pot avea un rol de bază în cazurile în care sistemele judiciare ale statelor nu sunt capabile sau nu vor să se pronunțe asupra presupuselor încălcări împotriva apărătorilor.

Totodată, a fost analizată situația avocaților, jurnaliștilor și reprezentanților mass-media, a apărătorilor LGBT, femeilor-apărătoare a drepturilor omului (FADO), mediatorilor romi. S-a constatat că aceste grupuri sunt deseori intimidare, amenințate, chiar supuși unor campanii de discreditare și defăimare. Jurnaliștii se confruntă cu provocări serioase în ceea ce privește accesul la informație, iar procesul de contestare în instanță a refuzului accesului la informație este considerat ca fiind împovăraător.

În ceea ce privește apărătorii LGBT, aceștia au declarat că, deși au observat o dinamică pozitivă stabilită

în timpul pregătirii și realizării marșului de solidaritate, totuși sunt foarte preocupați de acuzațiile de atitudine homofobe în societate, inclusiv de discursurile de ură.

Pe marginea vizitei în Republica Moldova, Raportorul special a înaintat unele recomandări care ar îmbunătăți starea lucrurilor. Printre acestea se enumeră:

1. Statul trebuie să elaboreze prevederi și practici legale pentru a proteja principiile participării autentice a societății civile la procesul decizional la nivel central și local. De asemenea, trebuie asigurate condițiile ca mijloacele de informare în masă ale ONG-urilor și ale altor apărători ai drepturilor omului să dispună de instrumente practice pentru a-i trage la răspundere pe politicieni și pentru a influența asupra procesului de luare a deciziilor și punerii în aplicare a politicilor. ONG-urile și mass-media ar trebui să aibă acces mai liber la informațiile importante din punct de vedere public;

2. S-a făcut apel la autorități, ca să consolideze accesul mass-media și al societății civile la informațiile legate de audierile în instanță privind cazurile de rezonanță socială sau politică. Totodată, s-a recomandat Guvernului să elaboreze mecanisme viabile pentru ca societatea civilă să se implice în monitorizarea proceselor judiciare și să informeze societatea cu privire la evoluțiile legate de aceste cazuri;

3. În ceea ce privește Instituția Ombudsmanului, autoritățile ar mai trebui să extindă domeniul Oficiului Avocatului Poporului, ca acesta să servească drept responsabil pentru apărătorii drepturilor omului. Apărătorii drepturilor omului ar putea fi considerați ca un anumit grup de risc și, prin urmare, grup care face parte din mandatul Ombudsmanului. Această protecție ar putea fi oferită în mai multe moduri, inclusiv prin mecanisme formale de reclamații și programe de protecție; advocacy și sensibilizare; oferind sprijin public atunci când încălcările sunt comise împotriva apărătorilor; și consolidarea capacităților;

4. S-a recomandat autorităților să examineze posibilitatea elaborării și adoptării unei legi speciale privind apărătorii drepturilor omului [11].

La rândul său, **Instituția Avocatului Poporului** a monitorizat situația privind ADO și a constatat mai multe situații în care s-a admis încălcarea drepturilor acestora. În anul 2018, mai multe organizații neguvernamentale au elaborat un document ce prezintă acțiunile de discreditare și denigrare la adresa OSC-urilor (organizațiile societății civile) din partea persoanelor publice, funcționarilor publici, bloggerilor și mass-media afiliate, ce au avut loc în perioada septembrie 2016 – decembrie 2017. Documentul a fost elaborat în contextul înrăutățirii mediului de activitate al organizațiilor societății civile din Moldova și a creșterii numărului de atacuri orchestrate la adresa acestora pe parcursul ultimilor doi ani [12]. Autorii documentului au vrut să prezinte o imagine cât mai amplă a acțiunilor de atac și să determine autoritățile publice, instituțiile media și orice alte entități sau persoane ce susțin respectivele atacuri să se oprească și să permită OSC-urilor să activeze liber. Autorii au intenționat să atragă atenția asupra faptului că atacurile împotriva societății civile sunt nu doar un pericol pentru funcționarea OSC-urilor, dar și o amenințare la adresa democrației.

Într-un caz, apărătorii drepturilor omului au cerut pedepsirea unui deputat (Ilan Șor) pentru ”instigare la ură” și anume, acesta din urmă și-a permis să amenințe jurnaliștii care nu-i sunt pe plac, la un miting ținut în capitală. Acesta le-a promis că le ”va veni de hac îndată ce va veni la putere” și că ”îi va bate cu cureaua”[13].

Un alt caz care ar proba relația deficitară a puterii cu ONG-urile locale este cel al organizației Amnesty International Moldova care s-a plâns de „linșaj mediatic” după ce s-a opus deportării în Turcia de către autoritățile moldovene a șapte profesori turci din cadrul rețelei de licee „Orizont”[14].

Activiștii susțin că în ultima perioadă devin tot mai des ținta unor știri false, publicate pe mai multe site-uri de satiră. Acestea sunt preluate ulterior de instituții media afiliate unor partide politice și astfel pseudo-știrilor și se oferă credibilitate. Directoarea de programe din cadrul organizației GenderDoc-M, a relatat că a fost victima unui asemenea atac mediatic și că încercarea sa de a-și face dreptate a fost zadarnică.

În comunicatul său, Avocatul Poporului, a condamnat orice tentative de denigrare și de intimidare a reprezentanților sectorului asociativ din Republica Moldova. Chiar dacă argumentele invocate nu sunt de natură să afecteze credibilitatea societății civile, să trezească îndoieli privitor la prestația și aportul organizațiilor neguvernamentale, lansarea unor atacuri cu acuzații de activitate de subminare a intereselor statului este în sine un fapt grav, un gest neprietenos care țintește în valorile unei societăți democratice, se spune în comunicat.

Reprezentanții societății civile fac parte din categoria apărătorilor drepturilor omului, care au un rol pozitiv, important și legitim de a contribui la realizarea drepturilor omului, la nivel local, național, regional și internațional, inclusiv prin angajarea în dialog cu autoritățile și susținerea eforturilor depuse de acestea pentru punerea în aplicare a obligațiilor și angajamentelor statelor în această privință [15].

Și în perioada pandemiei COVID-19 au fost semnalate diferite cazuri, și anume: în unele situații, cadrele medicale pot face parte din categoria apărătorilor drepturilor omului, cu atât mai mult în perioada pandemiei. La data de 13 aprilie 2020, Avocatul Poporului a solicitat încetarea imediată a oricăror forme de răzbunare față de lucrătorii medicali care au făcut dezbăluiri privind calitatea și insuficiența echipamentelor și dispozitivelor de protecție a cadrelor medicale. Ombudsmanul a mai recomandat investigarea operativă și eficientă a dezbăluirilor privind calitatea dispozitivelor medicale și întreprinderea măsurilor pentru asigurarea personalului medical cu echipamentele de protecție necesare.

Ombudsmanul și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu informațiile apărute în spațiul public precum că angajații din sistemul medical, care au făcut dezbăluiri [16], [17], [18] despre calitatea și cantitatea echipamentelor de protecție, ar fi supuși presiunilor din partea angajatorilor.

Acestea și alte cazuri de denigrare, înjosire și nerespectare a ADO au fost luate în vizor de către Avocatul Poporului.

Legislația Republicii Moldova și ADO. Vorbind despre actele normative care ar reglementa/susține activitatea apărătorilor drepturilor omului, menționăm în primul rând *Constituția Republicii Moldova*. Constituția nu include expres prevederi privind ADO, ci garantează principiul egalității (articolul 16), accesul la justiție (articolul 20), dreptul la apărare (articolul 26), dreptul la libera circulație (articolul 27), libertatea de opinie și de exprimare (articolul 32), dreptul de acces la informație (articolul 34), libertatea de întrunire (articolul 40) și dreptul la recurs pentru persoanele prejudiciate de o autoritate publică.

Constituția stabilește că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, iar dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale (art. 4).

Din punct de vedere al asigurării protecției apărătorilor drepturilor omului potrivit articolului 12 al Declarației ONU cu privire la ADO, în legislația națională se pot găsi unele reglementări vis-a-vis de unele activități profesionale, care ar putea raportate la categoria apărătorilor drepturilor omului.

Legea nr. 1260 din 19.07.2002 cu privire la avocatură, în art. 52 alin.(1) prevede “se interzice respectarea și protejarea imixtiunea în exercitarea profesiei de avocat. Statul asigură libertății în exercitarea profesiei de avocat, fără discriminare și fără intervenții nejustificate din partea autorităților sale sau a publicului” ; alin. (5) ”insultarea, calomnierea avocatului, amenințările la adresa acestuia, actele de violență comise împotriva lui în timpul exercitării atribuțiilor

profesionale și în legătură cu aceasta se pedepsesc conform legii.”

Legea presei nr. 243 din 26.10.1994, în art. 20 alin. (3) prevede ” Statul garantează apărarea onoarei și demnității jurnalistului, îi ocrotește sănătatea, viața și bunurile.” Art. 26 lit. b) „persoanele oficiale ale autorităților publice sânt pasibile de pedeapsă în cazul în care: au exercitat asupra jurnalistului măsuri de constrângere în scopul difuzării sau nedifuzării informației.”

Legea nr. 264 din 27.10.2005 cu privire la exercitarea profesiei de medic, în art. 14 alin. (3) prevede “medicul are dreptul la apărare contra intervenției unor persoane și autorități ale administrației publice în exercițiul profesiei sale, excepție făcând cazurile de incompetență și culpă profesională.”

Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare, prevede în art. 7 alin. (1) că “Orice persoană are dreptul la apărarea onoarei, demnității și reputației sale profesionale lezate prin răspândirea relatărilor false cu privire la fapte, a judecăților de valoare fără substrat factologic suficient sau prin injurie.”

Atenționăm asupra faptului că, deși există la nivel național unele reglementări pentru asigurarea protecției apărătorilor drepturilor omului, totuși acest subiect rămâne a fi unul neexaminat. Suntem într-o situație/poziție neclară vis-a-vis de noțiunea de ”apărător al drepturilor omului”, cine poate fi calificat ca apărător al drepturilor omului, care este activitatea exactă a acestora, cine poartă răspundere în cazul în care a fost atinsă demnitatea lor, au fost intimidati sau calomniați. Totodată, nu toate persoanele care ar putea fi calificate drept apărători ai drepturilor omului se încadrează în reglementările existente.

Referințe bibliografice:

1. Declarația ONU privind Apărătorii Drepturilor Omului, adoptată la 9 decembrie 1998 de către Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția A/RES/53/144.
2. <https://www.ohchr.org>. (vizitat 16.09.2021).
3. [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.RES.2000.61.Sp?Opendocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.RES.2000.61.Sp?Opendocument). (vizitat 11.09.2021)
4. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/SRHRDefenders/Pages/SRHRDefendersIndex.aspx>. (vizitat 11.09.2021).
5. De asemenea, în vederea interpretării unor noțiuni și sistematizării practicii internaționale, ONU a elaborat și publicat un Ghid privind drepturile apărătorului – Fact Sheet nr. 29
6. <https://www.un.org/ruleoflaw/files/PRINCI~5.PDF>. (vizitat 22.09.2021).
7. INSTITUȚII NAȚIONALE PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI PUTERNICE ȘI EFICACE. Provocări, practici promițătoare și oportunități. Rezumat. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2021, p. 1.
8. Declarația a fost adoptată la Conferința Alianței Globale a Instituțiilor Naționale de Protecție a Drepturilor Omului (GANHRI), care a avut loc pe 1-12 octombrie 2018 la Marrakech. Declarația a fost semnată de către ombudsmanii din peste 100 de țări ale lumii.
9. https://revista.irdo.ro/pdf/2018/revista_4_2018/06_Declaratia_de_la_Marrakech.pdf. (vizitat 23.10.2021).
10. Raportul special privind situația apărătorilor drepturilor omului. Declarație la sfârșit de misiune a lui Michael Forst, Raportor Special al Națiunilor Unite privind situația apărătorilor drepturilor omului referitoare la vizita sa în RM, 25-29 iunie 2018.
11. <https://www.moldova.org/raportorul-special-al-onu-michel-forst-va-vizita-r-moldova-pentru-examina-situatia-aparatorilor-drepturilor-omului/>. (vizitat 21.09.2021).
12. <https://tv8.md/2018/02/25/doc-atacuri-si-discreditari-o-radiografie-a-intimidariilor-la-adresa-ong-urilor-din-moldova/>.
13. <https://moldova.europalibera.org/a/30739217.html>. (vizitat 15.10.2021).

14. <https://moldova.europalibera.org/a/ap%C4%83r%C4%83torii-drepturilor-omului-%C8%9Binta-unor-campanii-de-denigrare-%C8%99i-h%C4%83r%C8%9Buire-/29641420.html>. (vizitat 11.09.2021).
15. <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-condamna-ferm-atacurile-la-adresa-societatii-civile-din-republica-moldova-si-reafirma-rolul-acesteia-deosebit-de-important-intr-un-stat-democratic-si-de-drept/>. (vizitat 18.09.2021).
16. <https://www.publika.md/un-medic-de-pe-urgenta-a-postat-imagini-cu-ambulanta-si-echipamentul-cu-care-este-dotat-video-3071784.html>. (vizitat 13.10.2021).
17. <https://newsmaker.md/ro/am-fost-rugat-insistent-un-medic-de-la-urgenta-care-a-criticat-dur-ministerul-sanatatii-a-explicat-de-ce-a-sters-postarea/>. (vizitat 28.09.2021).
18. <https://voceabasarabiei.md/social/item/19953-un-alt-medic-isi-expune-revolta-impotriva-ministrei-sanatatii-dupa-25-ani-de-devotament-in-acest-sistem-azi-ma-gandesc-sa-mi-las-halatul-alb>. (vizitat 29.09.2021).

CZU 342.731

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.03>

DIMENSIUNI TEORETICO-FILOSOFICE ALE NOȚIUNII DE LIBERTATEA DE CONȘTIINȚĂ

CUȘMIR Marcel,

doctor habilitat în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
marcelcushman@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1127-2461>

SEDLIȚCHI Nicolae,

doctorand,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
nicolae.sedletchi@usem.md
<https://orcid.org/0000-0001-7494-4790>

REZUMAT

Libertatea de conștiință este o libertate fundamentală, care tine de însăși natura ființei umane. Gradul de protecție al acestei libertăți determină esența oricărui regim politic, violarea libertății de conștiință fiind indicator principal al unui regim totalitar.

Contrar unei simplități aparente, libertatea de conștiință este o noțiune complexă și multiaspectuală. Timp de secole, filozofi, istorici și juriști au conferit semnificații multiple percepției sale teoretice. Totuși, componentele acestei noțiuni, precum "libertatea" și "conștiința" au fost întotdeauna considerate ca fiind conjugate și interdependente.

Conținutul conceptului de „libertate de conștiință”, nu apare ca o sumă mecanică a componentelor, ci are propria sa semnificație, determinată de natura sa multidimensională. Complexitatea categoriei libertății de conștiință, condiționează posibilitatea de identificare a mai multor aspecte ale acesteia: etico-moral, filosofic, sociologic, politic, ateist, religios și juridic.

Cuvinte-cheie: individ, societate, libertate, conștiință, toleranță, libertatea de conștiință, libertatea religioasă, libertatea pozitivă, libertatea negativă, conștiința autonomă, conștiința heteronomă.

THEORETICAL-PHILOSOPHICAL DIMENSIONS OF THE NOTION OF FREEDOM OF CONSCIOUSNESS

CUȘMIR Marcel,

Doctor habilitate of law, associate professor,
University of European Studies of Moldova
marcelcushman@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1127-2461>

SEDLIȚCHI Nicolae,

PhD student,
University of European Studies of Moldova
nicolae.sedletchi@usem.md
<https://orcid.org/0000-0001-7494-4790>

SUMMARY

The freedom of conscience is a fundamental freedom, which belongs to the nature of the human being. The degree of protection of this freedom determines the essence of any political regime, the violation of freedom of conscience being the main indicator of a totalitarian regime.

Contrary to apparent simplicity, the freedom of conscience is a complex and multidimensional notion. For centuries, philosophers, historians and lawyers have given multiple meanings to its theoretical perception. However, the components of this notion, such as "freedom" and "consciousness", have always been considered as conjugate and interdependent.

The content of the concept of the "freedom of conscience" does not appear as a mechanical sum of components, but has its own meaning, determined by its multidimensional nature. The complexity of the category of the freedom of conscience conditions the possibility to identify several aspects of it: ethical-moral, philosophical, sociological, political, atheistic, religious and legal.

Key words: individual, society, freedom, conscience, tolerance, freedom of conscience, religious freedom, positive freedom, negative freedom, autonomous consciousness, heteronomous consciousness.

Libertatea este un concept filosofic, a cărui semnificație ar putea fi rezumată prin sintagma "lipsa constrângerilor". În societățile democratice contemporane, libertatea este acceptată la modul abstract ca o valoare fundamentală, alături de alte valori de bază, precum egalitatea, dreptatea și drepturile omului. Însă, întâmpinăm probleme în perceperea conținutului ei de îndată ce încercăm să o examinăm la modul concret [15]. Mai mult decât atât, conceptul de libertate a avut de-a lungul istoriei semnificații multiple, uneori contradictorii, astfel că, pentru o înțelegere corectă a înțelesului acestuia, este necesar să se cunoască contextul în care a fost utilizat.

Analiza noțiunii de "libertate", ne conduce la evidențierea diferitelor moduri de conceptualizare a acesteia. Pentru autorii DEX-ului, libertatea este „posibilitatea de a acționa după propria voință sau dorință; posibilitatea de acțiune conștientă a oamenilor în condițiile cunoașterii (și stăpânirii) legilor de dezvoltare a naturii și societății” [5]. R. Descartes, vestit filosof și matematician francez, înțelegea prin libertate simpla autonomie de voință, care este mai puternică decât pasiunea și independentă de aceasta. În viziunea filosofului, voința are o natură pur rațională. Libertatea, în sens semnificativ, necesită doar ca manifestările voinței noastre să fie rezultatul propriilor noastre dorințe, și nu a unor forțe externe, care ne-ar forța să tindem spre ceva nedorit. Astfel, pentru R. Descartes libertatea reprezintă acte cauzate de propria voință [21]. La rândul său T. Hobbes, în *Leviathan*, argumenta că un om liber este cel, care nu este împiedicat să facă ceea ce vrea, deoarece capacitățile sale fizice și mentale îi permit acest lucru [9]. Pentru Rudolf Steiner viața noastră se compune din acțiuni libere și din acțiuni nelibere. Însă nu putem gândi până la capăt noțiunea despre om, fără ca să ajungem la spiritul liber ca cea mai pură expresie a naturii umane. Oameni adevărați suntem totuși numai în măsura în care suntem liberi [22]. La Kant E., în *Critique de la raison pure*, găsim: „Libertate, tu nume prietenos și uman, care cuprinzi în tine întreaga plăcere morală ce conferă o înaltă demnitate naturii mele omenești, și nu faci din mine servul nimănui, tu care nu enunți o lege, ci aștepti ceea ce și iubirea mea morală va recunoaște ca lege, fiindcă ea se simte neliberă față de oricare lege făcută numai să constrângă” [13]. Pentru René Capitant, libertatea unei ființe este autodeterminarea acelei ființe [18].

Pentru J.S. Mill, libertatea este determinată de

raporturile dintre individ și societate. Astfel, sfera libertății umane cuprinde: libertatea lăuntrică (libertatea de conștiință), libertatea de exprimare, libertatea alegerii unui stil de viață, libertatea de asociere liber consimțită. În optica lui Mill, în afara unor situații excepționale societatea nu poate interveni în mod legitim în sfera privată a individului. Filosoful precizează că, orice imixtiune a societății în sfera libertății individuale are două efecte indezirabile, din punct de vedere utilitarist: uniformizarea și frânarea dezvoltării individului [14].

Adrian Miroiu evidențiază trei semnificații ale libertății – *libertatea ca capacitate de manifestare publică*, *libertatea ca lipsă de constrângere*, *libertatea ca determinare interioară* [15]. Libertatea ca manifestare publică este definită nu în raport cu individul, ci în raport cu aranjamentele politice în care acesta trăiește. În această accepțiune, o societate liberă este acea comunitate politică în cadrul căreia indivizii iau parte activ la guvernare, elaborează legi și iau decizii. Libertatea ca lipsă de constrângere sau interferență se definește ca o caracteristică a indivizilor, persoane luate ca întreg (înzestrate deopotrivă cu rațiune și impulsuri iraționale), și este asigurată prin două tipuri de activități: 1) protejarea de către guvern față de interferența altora; și 2) impunerea de legi de către guvernare. La rândul său, libertatea, ca determinare interioară, se realizează acolo unde indivizii ca ființe complexe se comportă în mod autentic, potrivit cu ceea ce ei vor realmente ca ființe umane. Problema constă în definirea a ceea ce este autentic în individ, care îi permite să fie liber. De această dată, spre deosebire de accepțiunea anterioară, individul este liber atunci când acționează în mod rațional, adică atunci când nu se supune impulsurilor afective, iraționale [15].

O descriere amănunțită a primului și al doilea înțeles al libertății întâlnim în vestitul discurs asupra „*libertății anticilor în comparație cu cea a contemporanilor*” a lui Benjamin Constant [3]. Oratorul demonstrează elocvent că ceea ce noi, contemporanii, includem în ideea de libertate nu mai are multe tangențe cu concepția pe care o aveau anticii. În timp ce pentru acei din urmă libertatea „consta în a exercita colectiv și direct, suveranitatea, a dezbate pe piața publică problemele războiului și a păcii, a încheia cu străinii tratate de alianță, a vota legile” etc. (cu alte cuvinte, *capacitatea de a se manifesta public*), pentru contemporani ea este „*dreptul de a nu fi supus decât legilor, de a nu putea fi nici arestat, nici deținut, nici omorât, nici maltratat în vre-un fel de unul sau mai*

mulți indivizi” (*libertatea ca lipsă de constrângere*). Din discursul lui Benjamin Constant înțelegem, de fapt, că marea afacere a umanității nu mai este accesul, prin politică, „la totala dispoziție rațională de ea însăși”, dar din contra asigurarea fiecărui membru al societății a celei mai mari libertăți private posibile, singura sa limită fiind compatibilitatea libertății fiecărui individ cu toate celelalte libertăți [8]. Constant insistă că „scopul contemporanilor este securitatea beneficiilor personale; și ei numesc libertate garanțiile acordate de către instituții acestor beneficii”. De-a lungul discursului său el nu încetează să revină la acest gând: „independența individuală este prima dintre necesitățile moderne”. „Libertatea individuală, o repet, iată adevărata libertate modernă. Libertatea politică îi este garanția; libertatea politică este deci indispensabilă”; „în spațiul de libertate la care suntem susceptibili, cu cât mai mult exercitarea drepturilor noastre politice ne va lăsa timp pentru interesele noastre personale, cu atât libertatea va fi mai prețioasă” [3]. Consecința inevitabilă a acestui fapt este că libertatea, ca capacitate de manifestare publică, nu este păstrată de contemporani decât pentru că ea este zidul de apărare, care le permite să protejeze sfera privată contra tuturor atentatelor puterii publice în numele interesului general, național, al ordinii, sau a oricăror alte „scopuri supreme”.

Deosebirea dintre aceste semnificații ale libertății se regăsește în distincția dintre *libertatea pozitivă* („*freedom to*”) și *libertatea negativă* („*freedom from*”). Este una dintre cele mai bine cunoscute și mai influente analize contemporane ale libertății, datorată lui Isaiah Berlin. În lucrarea sa *Two Concepts of Liberty*, Berlin a susținut conceptul de „libertate negativă”, ca absența a oricărei interferențe cu sfera de acțiune a unei persoane, versus „libertatea pozitivă”, care de fapt se referă la capacitatea efectivă a unui individ de a fi stăpân asupra propriei sale persoane și asupra mediului său [2]. În viziunea lui Berlin, libertatea negativă este acel tip de libertate, care presupune absența obstrucțiilor și interferențelor din partea altor persoane, înlăturarea oricăror imixțiuni externe. Cu cât mai vastă este această arie de non-ingerință, cu atât este mai cuprinzătoare libertatea persoanei [2]. Libertatea pozitivă își are originea în aspirația individului de a-și fi propriul stăpân, din dorința lui de autogovernare, de a fi el însuși cel care decide pentru sine. Berlin explică libertatea pozitivă ca [2]:

- capacitate de a acționa în anumite moduri în funcție de voința individuală;
- aptitudine de direcționare rațională a propriei vieți, potrivit unor dorințe raționale;
- autodeterminare colectivă, în care fiecare își are rolul său în supravegherea mediului.

Distincția lui Berlin între libertatea negativă, ca libertate față de ingerința în sfera privată, și libertatea pozitivă, ca libertate de acțiune, a devenit cardinală în dezbaterea conceptului de libertate [15]. În aceeași optică se înscrie și poziția lui I. Dogaru și D. C. Dănișor. În viziunea autorilor, există două unghiuri principale din care poate fi privită noțiunea de libertate, unul filosofic, care vede omul cu preponderență în el însuși, și unul juridic, care presupune, dintru început, că omul nu există decât ca om social, că libertatea sa nu poate fi decât o

libertate relație și care o privește din punct de vedere material, ca pe maximul de facultăți și posibilități de a alege, lăsate individului [15, p.19]. Acestui unghi de vedere juridic îi sunt proprii două modalități de a concepe libertatea: ca autonomie și ca participare. Libertatea-autonomie este, în primul rând, o libertate relație. Ea nu-l privește pe individ în sine, ci în raport cu puterea publică. Ea este o libertate negativă, în sensul că rezultă dintr-o abținere a statului de a se amesteca în anumite comportamente individuale. Dacă în cazul libertății-autonomie libertatea este privită prin opoziție față de puterea publică, în cazul libertății-participare libertatea este concepută ca o cooptare a individului la exercițiul, instaurarea și menținerea puterii publice [15, p.20-21].

Totuși, Charles Taylor apreciază distincția lui Berlin ca fiind lipsită de profunzime. El argumentează, că esențială este o altă distincție – dintre libertatea ca exercitare și libertatea ca oportunitate. Libertatea ca exercitare se referă la capacitatea individului de a se autodetermina, de a-și decide viața, de a se autorealiza, adică libertatea de acțiune propriu-zisă. La rândul său, libertatea ca oportunitate este facultatea de a avea opțiuni, chiar dacă nu acționezi pentru a le valorifica – ești liber atunci când, dacă ai vrea să acționezi, ai putea realiza ceea ce dorești [23].

Pentru J. Rawls libertatea este prin sine însăși valoroasă, este primul principiu al dreptății, și poate fi restrânsă numai în numele libertății. Rawls argumentează că libertatea este un bun special care diferă într-un mod fundamental de alte bunuri, în cazul cărora funcționează principiul diminuării utilității marginale. Astfel, la primirea unui bun există un grad de utilitate, care scade pe măsură ce primim acel bun în repetate rânduri, sau în cantități mai mari. În cazul libertății, însă, nu putem spune că, cu cât avem mai multă, cu atât ne-o dorim mai puțin. Din contra, în societățile contemporane crește tot mai mult nevoia oamenilor de libertate, pe care ei nu sunt dispuși să o schimbe cu nimic [17]. Această exigență a libertății în societatea umană se referă mai ales la bunurile spiritului uman.

Astfel, una dintre principalele caracteristici ale libertății este că omul liber este maestru al conștiinței sale. Încă Origen afirma întâietatea libertății în raport cu totalitatea ființurilor, ea precedând oricărui element, oricărei întocmiri, fiind premergătoare vieții și rațiunii. Starea de libertate, în viziunea lui Origen, este o realitate intimă a fiecărei conștiințe, prezentă sau absentă indiferent de conjuncturi externe [20].

Ca urmare, libertatea poate fi văzută în sens material și în sens ideal, ca libertate de gândire și conștiință. Prima se exprimă prin libertatea de acțiune, fiind limitată de capacitățile fizice ale persoanei și de legile naturii. A doua este limitată de poziția morală a persoanei, convențional exprimată în noțiunea de „conștiință”.

Ca urmare, componenta cheie, care dezvoltă conținutul libertății de conștiință, este categoria de *conștiință*. Cuvântul *conștiință* provine din latinescul *conscientia*, ceea ce semnifică *însoțit de cunoaștere*. De aici putem deduce un prim sens al noțiunii de conștiință, ca cunoaștere intuitivă sau reflexivă pe care o are fiecare despre propria existență și despre lucrurile din jurul său, [5] ca sentiment al unei prezențe imediate față de sine și

de lume, sentimentul confuz, dar puternic, că noi suntem, că noi existăm și că noi suntem într-o lume, înconjurată de lucruri independente de noi. O ființă dotată cu conștiință este, deci, conștientă de propria sa existență și de existența lumii, în sensul că ea știe că există pe lume. Este nivelul denumit *planul autocunoașterii reflexe*. Acesta este planul experienței interioare de sine, pe care omul o face în conștiința sa, concepută ca *glas al libertății și al persoanei umane* [1].

Totuși, conștiința nu se circumscrie la perceperea existenței sale sau a lumii materiale. Ea este cea care permite aprecierea acțiunilor sale sau ale altora ca bune sau rele, juste sau injuste. Conștiința, ca capacitate de a emite judecăți de valoare asupra comportamentelor sale sau ale altora, este numită conștiința morală. Conștiința morală desemnează într-adevăr sentimentul interior al unei norme a binelui și a răului, care ne determină cum să evaluăm conduitele umane, fie că este vorba despre cele ale noastre sau ale altora. Din momentul în care a perceput ce este just și corect, individul încearcă să acționeze în corespundere cu această înțelegere, căci judecata de conștiință are un caracter imperativ. *Conștiința este instanța ultimă a comportamentului moral* al omului, este *realitatea decisivă* pentru viața oricărui om și pentru viața întregii omeniri, căci fondul incoruptibil al persoanei stă în conștiința sa. Autenticitatea cea mai profundă a omului și demnitatea sa stă în conștiința sa [1].

Conștiința este, deci, determinată de normele morale. Omul este ghidat de ele în manifestarea externă a gândurilor și sentimentelor sale. Conștiința, ca element al moralei, direcționează actele umane. Astfel, capacitatea de a evalua actele sale, din punctul de vedere al binelui și al răului, justului și injustului, este una dintre principalele caracteristici ale naturii umane. Esențial este acel set de valori morale, care îi permite să facă o asemenea evaluare. Cu alte cuvinte, problema conștiinței depinde de existența unui sistem de valori morale, dictate de angajamentul față de o doctrină, de o anumită religie sau de un set de principii morale sau opinii proprii.

Ca urmare, poate fi distinsă *conștiința autonomă*, când conștiința este, prin ea însăși, cerința superioară din numele căreia se obiectează, de cea *heteronomă*, când conștiința nu este decât un instrument de percepere a moralității impuse. În primul caz, este vorba despre o concepție a conștiinței, care își stabilește singură propria sa normă; în al doilea caz, este vorba despre o conștiință, care recunoaște normele morale ce i se impun. Pentru adepții conștiinței heteronome, „dreptul de a exista” comportă o revendicare a dreptului de a trăi conform unei morale anume, o formă de drept la intoleranță, argumentându-se că orice societate are nevoie, pentru a exista, de referințe morale comune, chiar și eronate. Or într-o societate, care se pretinde pluralistă și tolerantă, revendicarea libertății, fondată pe conștiința autonomă, pare mai ușor de formulat, ea fiind recunoscută drept o componentă legitimă a pluralismului [16].

Din punct de vedere etico-filosofic, conștiința acționează ca un criteriu moral intern de evaluare a acțiunilor, de reglementare a exprimării gândurilor, și, astfel, restrânge libertatea la un cadru moral al comportamentului. Cu alte cuvinte, conștiința este o

reprezentare morală, sentiment pe care ființa umană o are despre propria existență, sau cunoaștere a ceea ce este bun și ce este rău, corect sau nedrept, este capacitatea persoanelor fizice de a exercita autocontrolul moral, de a-și formula independent obligațiile morale, iar în baza acestora de a-și autoevalua acțiunile. Astfel, din punct de vedere filosofic și moral, conștiința se prezintă ca capacitatea de evaluare morală a conținutului și implicațiilor acțiunilor proprii, precum și ale acelor întreprinse de alții, în baza principiilor morale proprii sau a unor credințe colective.

În ceea ce privește conceptul de „*libertate de conștiință*”, conținutul acestuia nu apare ca o sumă mecanică a componentelor, ci are propria sa semnificație, determinată de natura sa multidimensională. Complexitatea categoriei libertății de conștiință, condiționează posibilitatea de identificare a mai multor aspecte ale acesteia: etico-moral, filosofic, sociologic, politic, ateist, religios și juridic.

Libertatea de conștiință în sens etico-moral, semnifică, mai întâi de toate, libertatea omului în sfera relațiilor morale, capacitatea acestuia de a urma imperatiile conștiinței sale, fără a încălca normele sociale și juridice. Componenta religioasă, deși importantă, se prezintă doar ca un element al problematicei. Libertatea de conștiință ca categorie filozofică, se centrează pe facultatea persoanei de a efectua acte în conformitate cu viziunea sa despre drept și nedrept, despre bine și rău, de a judeca autonom lumea înconjurătoare, inclusiv din perspectivă religioasă, și de a acționa în conformitate cu percepția sa asupra lumii. Din această perspectivă, libertatea de conștiință poate fi tratată și ca expresie a poziției individului față de religie, care se realizează în trei forme: libertatea de a crede în Dumnezeu, și de a practica o anumită religie; libertatea de a avea o atitudine indiferentă față de religie și ateism; libertatea de a fi ateu și a nu profesa nici o religie.

În plan politic, libertatea de conștiință se prezintă ca un aspect important al democrației, conținutul său fiind determinat de natura sistemului social, natura puterii de stat, de regimul politic, nivelul de dezvoltare a științei și culturii, rolul religiei în viața politică și spirituală a societății, de tradițiile istorice care există în această țară, precum și de alți factori.

O importanță deosebită are aspectul religios al conceptului, fiind posibil de reliefat câteva forme de punere în aplicare a acestei libertăți:

- Atitudinea internă a omului față de Dumnezeu, care este o libertate individuală de a crede sau a nu crede în posibilitatea existenței sale. Rezultatul punerii în aplicare a acestei libertăți este crearea unor convingeri umane religioase sau atee.

- Atitudinea internă a omului față de credință - libertatea de a alege religia sau renunțarea la orice exercițiu religios; formarea unui sistem propriu de valori morale bazate pe credința individuală a unei persoane.

- Exteriorizarea atitudinii față de religie, care constă în practicarea ritualurilor religioase.

- Promovarea viziunilor religioase sau atee. Acest tip de comportament este asociat cu punerea în aplicare a poziției active a omului în viața.

În vremuri nu atât de îndepărtate libertatea de

conștiință era totalmente confundată cu libertatea religioasă. Unul dintre primii teoreticieni ai libertății de conștiință, filozoful britanic J. Locke, în lucrarea *Lettre sur la tolérance*, scria că libertatea conștiinței este un drept natural al fiecărei ființe umane și nimeni nu trebuie constrâns în materie de religie, prin lege sau prin forță, libertatea religioasă fiind o afacere personală a fiecărui individ. Astfel, confundând libertatea de conștiință și libertatea religioasă, autorul vedea esența acestora în posibilitatea de a urma în mod deschis religia aleasă, și de a trăi în conformitate cu convingerile sale religioase [12].

Totuși, libertatea de conștiință și libertatea religioasă formează categorii distincte, căci chiar dacă „toate ideile religioase sunt convingeri, nu toate convingerile sunt de natură religioasă” [11]. Libertatea religioasă vizează o libertate de relație cu divinitatea supremă [11], când în virtutea conștiinței lor, oamenii sunt îndemnați de natura sa spre căutarea adevărului, ordonându-și întreaga viață în conformitate cu exigențele acestuia. Libertatea religioasă aduce în discuție un act individual de credință, care este rodul determinării conștiinței fiecăruia, iar pentru ca acest act de conștiință să fie personal, el trebuie să fie liber [24]. Astfel, dreptul la libertate religioasă își are temeiul în însăși natura ființei umane. Acest impuls natural nu poate fi, însă, realizat decât dacă individul se bucură de libertate psihologică și, în același timp, de imunitate față de orice constrângere externă. Așadar, individul nu trebuie forțat să acționeze împotriva conștiinței sale, nici nu trebuie împiedicat să acționeze conform conștiinței sale, cu precădere în domeniul religios. Practicarea religiei constă, prin însăși natura sa, în primul rând în acte interioare voluntare și libere prin care omul se îndreaptă spre Dumnezeu [4]. Astfel de acte nu pot fi nici impuse și nici interzise de vreo putere pur omenească.

Libertatea religioasă reprezintă dreptul fiecărui individ de a alege în mod liber orice religie, de a aparține oricărei confesiuni, de a avea, a împărtăși, a modifica și a exprima orice opinii religioase, a participa la slujbele și ceremoniile religioase, precum și dreptul de a nu adera la nici o religie. Libertatea religioasă înglobează și facultatea indivizilor să acționeze în colectivități, căci acestea sunt cerute de însăși natura socială a omului. Comunitățile spirituale, inclusiv cele religioase, au libertatea de a se conduce în activitatea lor de norme proprii, de a nu fi împiedicate prin mijloace legislative sau prin acte administrative ale puterii publice să-și aleagă deservenții de cult, să-i educe, să-i numească și să-i transfere, să comunice cu autoritățile și comunitățile religioase de peste hotarele țării, să dobândească și să folosească bunurile necesare practicării cultului.

Astfel, în extinderea sa, libertatea religioasă garantează demersul de credință individual dar și cel colectiv al fiecăruia, căci libertatea religioasă este libera adeciziune la un adevăr revelat și profesat în comun.

Observăm că libertatea conștiinței este corelată cu libertatea religioasă ca conceptele de gen și specie, ca noțiunile comune și speciale. Libertatea de conștiință și de religie înseamnă dreptul de a crede, pe de o parte, și, pe de altă parte, dreptul de a nu crede. În sensul modern al conținutului libertății de conștiință, „libertatea

religioasă” este doar o componentă a acestui concept, dialectic interconectată cu ea, un aspect particular al acesteia. Libertatea religiei este mai restrânsă decât libertatea de conștiință, deoarece implică aderarea individului la un sistem de opinii și valori preexistente și rigid. Ea presupune doar un act de alegere, nu și unul de creație, ca libertatea conștiinței [19].

Ținem să accentuăm, că libertatea de conștiință, este fundamentată pe ideea, conform căreia omul este o ființă rezonabilă, care ia deciziile în mod conștient, în conformitate cu ceea ce îi dictează rațiunea. Alegerile efectuate de fiecare individ sunt bazate pe adevăruri proprii fiecăruia și nici o autoritate nu are puterea de a aprecia valoarea acestor adevăruri. Libertatea de conștiință refuză însăși ideea că ar putea exista un adevăr universal; adevărul universal fiind inexistent, nu servește absolut la nimic încercarea de a impune societății uniformitate în domeniul conștiinței. În acest sens este deosebit de elocventă următoarea pledoarie:

„Mai persistă încă ideea greșită că operațiunile minții, la fel ca și acțiunile corpului, pot fi supuse constrângerii legilor. Însă cei care ne conduc pot avea autoritate numai asupra acelor drepturi naturale în privința cărora noi le permitem să și-o exercite. Dreptul la conștiință nu se numără printre acestea, și nici nu s-ar putea număra. Suntem răspunzători pentru el în fața lui Dumnezeu. Puterile legitime ale statului se extind numai asupra acelor acțiuni care aduc prejudicii altora. Însă ce ce îmi prejudiciază mie dacă vecinul meu afirmă că există douăzeci de dumnezei sau, dimpotrivă, că nu există nici unul? Nu îmi vără mâna în buzunar și nici nu îmi rupe piciorul...”

Să supunem opinia constrângerilor: cine ne vor fi inchiștorii? Oamenii care nu sunt mai presus de greșeli; oameni guvernați de pasiuni viciate, de interese publice, dar și private. Și de ce-am supune-o constrângerii? Pentru a produce uniformitate. Dar este uniformitatea de dorit? Nu mai mult decât uniformitatea de chip sau de înălțime. Să introducem atunci patul lui Procust și, fiindcă există pericolul ca bărbații înalți să-i ciomăgească pe cei scunzi, să-i facem pe toți de-aceiași statură, retezându-i pe primii și întinzându-i-i pe cei din urmă.

Dar e oare posibil să atingem uniformitatea? De la apariția creștinismului încoace milioane de bărbați, femei și copii nevinovați au fost arși, torturați, amendați și întemnițați, iar noi n-am făcut nici cel mai mic pas către uniformitate” [6].

Demarând de la ideea majoră a pledoariei citate, conchidem că libertatea conștiinței impune fiecăruia obligația de a fi tolerant față de libertatea de conștiință a altuia. Toleranța provine din latinescul *tolerantia*, ceea ce semnifică suportare, îngăduință [5]. Ca să existe toleranță, trebuie ca la origine să existe diversitate. Trebuie, de asemenea, ca această diversitate să fie, prin însăși natura sa, o sursă de dezechilibru, ba chiar de repulsie, căci nu putem tolera un gând decât dacă el este diferit de convingerile noastre. Este momentul-cheie prin care toleranța se distinge de indiferență: cel care tolerează are o opinie personală în privința a ceea ce el tolerează. În fine, acel care tolerează un act trebuie să dispună de mijloacele care i-ar permite să i se opună. Toleranța este

o acțiune conștientă și cugetată, cel care tolerează alegând cu bună știință să o facă [10].

Din punct de vedere istoric, primele mențiuni despre toleranță își au originile în epoca mișcărilor reformatoare protestante, perioadă în care toleranța este mai degrabă o conduită religioasă, decât produsul unei veritabile reflecții morale. Pentru Locke toleranța este singura religie veritabilă: puțin contează dacă ești catolic sau protestant - singura calitate care va putea face din om un veritabil creștin este toleranța [12]. Filozofii din secolul Luminilor au depus eforturi considerabile pentru a detașa toleranța de religie, centrând-o pe libertatea individuală, pe suveranitatea de gândire a fiecăruia, plămăind astfel conceptul de toleranță ideologică, care se vrea mai mult politică decât morală. Ea îi impune întregii societăți un gând unic: *toate opiniile sunt egale* și nu poate tolera niciun alt punct de vedere [10].

În această ordine de idei, este important să distingem două laturi ale libertății de conștiință. Latura internă rezidă în libertatea persoanei de a avea propriile opinii cu privire la natura lucrurilor care îl înconjoară, credința sau lipsa de credință în valorile diverselor confesiuni. Din această perspectivă libertatea de conștiință și de religie implică faptul că omul este liber în sens subiectiv - în gândurile sale, în perceperea lumii înconjurătoare, etc. În acest domeniu puterea publică nu poate interveni. Această regulă a fost exprimată încă la romani în cunoscuta sintagmă, „*de internis non iudicat praetor*”, prin care se învedera explicit principiul separării celor

două domenii: teluric și religios. Astfel, „... violența legitimă pe care statul o exercită se oprește în pragul spațiului autonomiei” [7], deoarece statul nu este abilitat a pătrunde în domeniul conștiinței. Latura externă constituie în fapt exteriorizarea celei interne și se manifestă prin libertatea de exprimare și de asociere. Libertatea de conștiință nu poate exista fără cele două laturi, care sunt interdependente.

Dacă latura internă este parte a sferei intime a persoanei, latura externă se exprimă prin libera manifestare a convingerilor, credințelor sau valorilor persoanei. Dar, trăind în societate, persoana nu poate fi absolut liberă în comportament și în manifestarea exterioară a convingerilor sale. Facultatea individului de a acționa după propria sa voință este limitată atât de obligația de a nu prejudicia pe altul sau a-i aduce vre-o daună materială sau morală, cât și de facultatea altui individ de a acționa în mod neîngrădit, așa încât putem spune că limitele libertății fiecăruia dintre noi sunt condiționate de libertatea celui alt.

Într-un final de idee, susținem, că din cele expuse în prezentul articol, desprindem că libertatea de conștiință este un concept complex, interconectat cu noțiunile de libertate de gândire, opinie și religie. Ea este o libertate naturală, ce își are fundamentul în însăși demnitatea umană. Dar, este important de menționat că, pentru ca libertatea de conștiință, din libertate naturală să se transforme în libertate publică, este necesară consacrarea ei de către sistemul juridic pozitiv.

Referințe bibliografice:

1. Aubert J.M., “Conscience et loi” în LAUBERT B.-REFOULE F. ed., *Initiation à la pratique de la théologie. IV. Ethique*, Cerf, Paris 1983, 200-248, <http://isichi.wordpress.com/2012/10/08/constiinta-morala-lege-constiinta-pacat-iii/>.
2. Berlin I., *Two Concepts of Liberty*, Oxford, Oxford University Press, 1958, p. 7.
3. Constant B., *Despre libertate la antici și la moderni*, Institutul European, Iași, 1996.
4. Declarație privind libertatea religioasă, Publicat la 18 octombrie 2001 în categoria Conciliul Vatican II. <http://www.magisteriu.ro/dignitatis-humanae-1965/>.
5. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ed. a II-a, București, 1998, p. 570.
6. Fragment din Notes on the State of Virginia. <http://www.humanism.ro/articles.php?page=27&article=5>.
7. Frydman B., et Haarscher G., *Philosophie du droit*, Dalloz, 1998, p. 105.
8. Gauchet M., *La Religion dans la démocratie: parcours de la laïcité...* op. cit, p. 76.
9. Hobbes N., *Léviathan. Traité de la matière, de la forme et du pouvoir ecclésiastique et civil (1651)*, http://classiques.uqac.ca/classiques/hobbes_thomas/leviathan/leviathan.html.
10. Jacob T., Coulon H., <http://www.objectiondeconscience.org/wp-content/uploads/2013/05/CONSCIENCE-ET-OBJECTION-DE-CONSCIENCE.pdf>.
11. Joël-Benoît d’Onorio *La liberté religieuse, droit fondamental*, în *La liberté religieuse dans le monde*, Editions Universitaires, Paris, 1990., p. 13.
12. John Locke, *Lettre sur la tolérance*, http://t.m.p.free.fr/textes/Lettre_sur_la_tolerance.pdf.
13. Kant E., *Critique de la raison pure*, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5443790t/f15.image.langFR>. (vizitat 24.09.2021)
14. Mill J.S. – *Sur la liberté*, <http://audiolivres.wordpress.com/2009/04/03/john-stuart-mill-sur-la-liberte/>.
15. Miroiu A., *Filosofie politică*, <http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/adrian-miroiu-filosofie-politica.pdf>.
16. Puppinc G., *Objecter au nom de la justice*, *La Nef* (www.lanef.net), n°232 de décembre 2011. http://fr.wikisource.org/wiki/Lettre_sur_la_tol%C3%A9rance.
17. Rawls J., *Political Liberalism*, Columbia University Press, 1993, – 401 p.
18. René Capitant, *Ecrits politiques*, *Institutions*, Paris, Flammarion, 433 p. (1971).
19. Robert J., *La liberté de religion, de pensée et de croyance, droit et libertés fondamentaux*, p. 185.
20. Salvan Mihai Florin, *Teme filosofice în disputa lui Origen cu Celsus*, 2010.

21. Skirry J., Descartes and the Metaphysics of Human Nature, London: Thoemmes-Continuum Press, 2005.
22. Steiner R., Filosofia libertății, <http://audiospiritual.com/pdf/Rudolf%20Steiner/Rudolf%20Steiner%20-%20Filosofia%20libertatii%20GA%204.pdf>. (vizitat 11.09.2021)
23. Taylor C., La Liberté des modernes, Paris, Presses Universitaires de France, 1999.
24. Vlaicu P., Locul cultelor în sistemele de drept european, <http://www.orthodoxero.eu/pages/acasa/viata-religioasa-in-europa/locul-cultelor-in-sistemele-de-drept-european.php>. (vizitat 22.09.2021)

CZU 343.2:614.253

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.04>

CORELAREA LEGISLAȚIEI PENALE AUTOHTONE CU POBLEMELE DE BIOETICĂ

CUCIURCĂ Angela,

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
E-mail: cuciurcaangela@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-6929-7231>

REZUMAT

Actualitatea subiectului abordat rezultă din interesul manifestat pentru cunoașterea corelării legislației penale autohtone cu problemele de bioetică. Aplicarea corectă a prevederilor penale în vigoare în raport cu bioetica, poate ajuta omul bolnav, dar mai ales poate asigura dezvoltarea sănătoasă în continuare a speciei umane. Acest lucru este necesar pentru a-l apăra, proteja și eventual vindeca pe orice om, înțelegând prin aceasta obligativitatea de ameliorare a calității vieții prin măsuri medicale adecvate de prevenire, combatere, susținere și protecție a populației.

Cuvinte-cheie: răspunderea juridică a medicilor, specie umană, suicid, terorism, sinectute, bioetică, grup național, denunțare calomnioasă, îndeplinirea defectuoasă a obligațiilor de serviciu, genocid, ecocid.

CORRELATION OF THE LOCAL CRIMINAL LEGISLATION WITH THE BIOETHICAL PROBLEMS

CUCIURCĂ Angela,

PhD in Law, Associate Professor,
University of European Studies of Moldova
E-mail: cuciurcaangela@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-6929-7231>

SUMMARY

The actuality of the approached subject results from the interest shown in knowing the correlation of the local criminal legislation with the problems of bioethics. The correct application of the criminal provisions in force in relation to bioethics, can help the sick man, but especially it can ensure the further healthy development of the human species. This is necessary in order to defend, protect and possibly heal any man, meaning by this the obligation to improve the quality of life through appropriate medical measures to prevent, combat, support and protect the population.

Key words: legal liability of doctors, human species, suicide, terrorism, sinecures, bioethics, national group, slanderous denunciation, faulty fulfillment of duty obligations, genocide, ecocide.

Introducere. Pentru aplicarea corectă a prevederilor penale în vigoare și buna înțelegere, este necesar ca cei desemnați să vegheze asupra celor prevăzute de lege, să fie niște oameni informați cel puțin teoretic asupra dilemelor de bioetică, ce reprezintă ele în general, cu ce se ocupă și mai ales care sunt limitele și posibilitățile bioeticii. Bioetică poate să ajute omul bolnav, dar mai ales poate asigura dezvoltarea sănătoasă în continuare a speciei umane. Acest lucru este necesar pentru a putea formula în deplină conștiință științifică de predicții medicale privind individul uman separat și mijloacele de

a-l apăra, proteja și eventual vindeca, cât și asupra speciei umane în general, înțelegând prin aceasta obligativitatea de ameliorare a calității vieții prin măsuri medicale adecvate de prevenire, combatere, susținere și protecție a populației.

Materiale și metode.

Cercetarea materializată în prezentul studiu a fost realizată prin aplicarea metodei construcției abstracte, a interpretării logice a normelor de drept, metoda analitică, precum și metoda comparării.

Rezultate și discuții.

Problemele legate de viul (biosul) se încearcă în știință și practică să impună și să argumenteze necesitatea depășirii postulatului antropocentrist în elaborarea și promovarea noilor paradigme în strategia de asigurare a securității umane. În centrul cercetărilor și acțiunilor bioeticii se situează nu doar Homo Sapiens cu problemele lui în ansamblu, dar neapărat și protejarea animalelor, plantelor, a biosferei în întregime [5, p. 251].

Actualmente, prin paradigma antropocentristă în știință și filosofie o substituie pe cea teocentristă în epoca Renașterii urmare, suntem martorii unui reviriment excepțional în etica contemporană și această extindere a moralității tradiționale asupra naturii vii este inevitabilă, adică un fenomen necesar în evoluția civilizațiilor. Mai mult decât atât, aflați în fața revirimentului biosferocentrist al filosofiei practice contemporane putem afirma că cotitura nominalizată în cunoștințele etice tradiționale are și precedente teoretice în decursul istoriei omenirii, deci pe lângă cauzele ecologice, demografice, biomedicale etc. ce au favorizat apariția bioeticii mai există și premise de ordin conceptual [4, p. 123].

Respectiv legislația penală autohtonă reglementează aceste dileme în partea specială a Codului Penal al Republicii Moldova, prin capitolul I „Infrațiuni contra păcii și securității omenirii, infrațiuni de război”. Astfel, legea penală prin art. 135 „Genocidul”, stabilește că: „Săvârșirea, cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, a uneia dintre următoarele fapte:

- a) omorul membrilor grupului;
- b) vătămarea integrității corporale sau a sănătății membrilor grupului;
- c) supunerea grupului la condiții de existență de natură să ducă la distrugerea fizică, totală sau parțială, a acestuia;
- d) impunerea de măsuri vizând împiedicarea nașterilor în cadrul grupului;
- e) transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup, se pedepsește cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață”.

De asemenea și-n art. 136 CP RM „Ecocidul”, se reglementează: „Distrugerea intenționată în masă a florei sau a faunei, intoxicarea atmosferei ori a resurselor acvatice, precum și săvârșirea altor acțiuni ce pot provoca sau au provocat o catastrofă ecologică, se pedepsește cu închisoare de la 10 la 15 ani” [1].

În această categorie poate fi plasat și unele articole din capitolul IX a Codului Penal al Republicii Moldova, de exemplu „Infrațiuni ecologice”, în care sunt norme cu referire la distrugerea sau deteriorarea masivelor forestiere tăierea ilegală a vegetației forestiere îndeletnicirea ilegală cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploatare ale apelor, încălcarea cerințelor securității ecologice, încălcarea regulilor de circulație a substanțelor, materialelor și deșeurilor radioactive, bacteriologice sau toxice, tănuirea de date sau prezentarea intenționată de date neautentice despre poluarea mediului, neîndeplinirea obligațiilor de lichidare a consecințelor încălcărilor ecologice, încălcarea cerințelor de protecție a subsolului, poluarea apei, aerului, solului, vânatul ilegal etc. [1].

Problemele ce țin de activitatea medicală pot fi clasificate în trei categorii:

1. Sunt cele legate de investigațiile și serviciile prestate de către lucrătorii medicali;
2. Conflicte ce pot surveni în urma relației medic-pacient;
3. Răspunderea juridică a medicului.

Elementele raportului juridic sunt: subiectele, conținutul și obiectul. Subiectele raportului juridic medical sunt persoanele fizice (medicii, asistenții medicali, pacienții) și persoanele juridice (spitalul, policlinica, casa de asigurări, Colegiul Medicilor) care sunt titulari de drepturi și obligații. Conținutul raportului juridic medical reprezintă totalitatea drepturilor și obligațiilor subiecților între care se desfășoară o relație socială și care sunt prevăzute de norma juridică medicală. Obiectul raportului juridic medical constă în acțiunile or inacțiunile la care sunt supuse părțile or de care acestea sunt ținute să le respecte, sau, cu alte cuvinte, conduită pe care o pot avea or trebuie să o aibă părțile.

În această conjunctură de idei medicul poate stabili următoarele raporturi juridice: medic-pacient; medic-medic; medic-asistent medical; medic-spital, policlinica, casa de asigurări, medic-Colegiul Medicilor [4, p. 126].

Astfel acestea se reglementează în mai multe capitole, însă esențial este capitolul VIII din CP RM „Infrațiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale”. În acest capitol putem menționa: Art. 211 CP RM „Transmiterea unei boli venerice” care reglementează în al. 1 că: persoana care, știind că suferă de o boală venerică, o transmite altei persoane, se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 850 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 120 la 200 de ore, sau cu închisoare de până la 1 an.

Aliniatul 2 prevede că aceeași acțiune săvârșită:

- b) asupra a două sau mai multor persoane;
- c) cu bună-știință asupra unui minor, se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 1050 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani.

De asemenea și Art. 212 CP RM „Contaminarea cu maladia SIDA” în al. 1 reglementează că: punerea intenționată a altei persoane în pericol de contaminare cu maladia SIDA se pedepsește cu închisoare de până la 1 an, iar al. 2 prevede: contaminarea cu maladia SIDA de către o persoană care știa că suferă de această boală se pedepsește cu închisoare de la 1 la 5 ani.

Aliniatul 3 prevede că acțiunea prevăzută la alin. (2), săvârșită:

- a) asupra a două sau mai multor persoane;
- b) cu bună-știință asupra unui minor, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 8 ani.

Aliniatul 4 prevede că contaminarea cu maladia SIDA ca urmare a neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare de către un lucrător medical a obligațiilor sale profesionale se pedepsește cu închisoare de până la 5 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani.

Aliniatul 5 prevede că persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin. (1) sau (2) nu este pasibilă de

răspundere penală dacă a comunicat din timp persoanei puse în pericol de a fi contaminată despre existența la primul a maladiei SIDA sau dacă persoana pusă în pericol de a fi contaminată știa despre existența acestei maladii, dar benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare.

Articolul 213 CP RM „Încălcarea din neglijență a regulilor și metodelor de acordare a asistenței medicale” care prevede că: încălcarea din neglijență de către medic sau de către un alt lucrător medical a regulilor sau metodelor de acordare a asistenței medicale, dacă aceasta a cauzat:

a) vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății;

b) decesul pacientului, se pedepsește cu închisoare de până la 3 ani cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani.

În aceeași ordine de idei menționăm și Art. 214 „Practicarea ilegală a medicinei sau a activității farmaceutice”, care prevede că:

(1) Practicarea medicinei ca profesie sau a activității farmaceutice de către o persoană care nu are licență sau altă autorizație, dacă aceasta a cauzat din imprudență o vătămare a sănătății, se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani.

(2) Aceleași acțiuni care au cauzat din imprudență decesul victimei, se pedepsesc cu închisoare de până la 3 ani, precum și alte articole din acest capitol.

Un moment aparte în această categorie se poate include articolele 148, 149, 159, 160, 161 CP RM. În aceste articole legiuitorul stabilește unele norme juridice care pe de o parte reglementează unele situații apărute în practica medicală cu referire la eutanasiu, avort și fecundare artificială: art. 148 „Lipsirea de viață la dorința persoanei (eutanasiu)” prevede: lipsirea de viață a persoanei în legătură cu o maladie incurabilă sau cu caracterul insuportabil al suferințelor fizice, dacă a existat dorința victimei sau, în cazul minorilor, a rudelor acestora, se pedepsește cu închisoare de până la 6 ani.

De asemenea Art. 149 CP RM „Lipsirea de viață din imprudență” prevede:

(1) Lipsirea de viață din imprudență, se pedepsește cu închisoare de până la 3 ani.

(2) Lipsirea de viață din imprudență a două sau mai multor persoane, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 6 ani.

Articolul 159 CP RM „Provocarea ilegală a avortului” care prevede:

(1) Întreruperea cursului sarcinii, prin orice mijloace, săvârșită:

a) în afara instituțiilor medicale sau cabinetelor medicale autorizate în acest scop;

b) de către o persoană care nu are studii medicale superioare speciale;

c) în cazul sarcinii ce depășește 12 săptămâni, în lipsa indicațiilor medicale, stabilite de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale;

d) în cazul contraindicațiilor medicale pentru efectuarea unei asemenea operații;

e) în condiții antisaniare, se pedepsește cu amendă în

mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani, sau cu închisoare de până la 2 ani.

(2) Aceleași acțiuni:

b) care a cauzat din imprudență o vătămare gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății;

c) care a provocat din imprudență decesul victimei, se pedepsește cu închisoare de la 1 la 6 ani cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani.

Respectiv art. 161 CP RM „Efectuarea fecundării artificiale sau a implantării embrionului fără consimțământul pacientei” care reglementează: efectuarea de către medic a fecundării artificiale sau a implantării embrionului fără consimțământul scris al pacientei, se pedepsește cu amendă în mărime de până la 650 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 150 la 240 de ore, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani [1].

Pe de altă parte nu sunt reglementate alte probleme care pot apărea în urma practicării acestor fapte nedemne pentru un medic.

Codul penal al Republicii Moldova reglementează și următoarele fapte antisociale care pot apărea în desfășurarea profesiei de medic: amenințarea; șantajul; violarea secretului corespondentei; divulgarea secretului profesional; insulta; calomnia; abuzul de încredere; gestiunea frauduloasă; înșelăciunea; delapidarea; distrugerea; sustragerea sau distrugerea de înscrisuri; ruperea de sigilii; abuzul în serviciu contra intereselor persoanelor; abuz în serviciu prin îngădirea unor drepturi; abuzul în serviciu contra intereselor publice; abuzul în serviciu în formă calificată; neglijența în serviciu; purtarea abuzivă; luarea de mită; primirea de foloase necuvenite; traficul de influență; denunțarea calomnioasă; nedenunțarea unor infracțiuni; omisiunea sesizării organelor judiciare; reținerea sau distrugerea de înscrisuri; neîndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau îndeplinirea defectuoasă, din culpă; neîndeplinirea cu știință a îndatoririlor de serviciu sau îndeplinirea defectuoasă; părăsirea postului și prezența la serviciu în stare de ebrietate; exercitarea fără drept a unei profesii; falsul material în înscrisuri oficiale; falsul intelectual; falsul în înscrisuri sub semnătură privată; uzul de fals; falsul în declarații; falsuri privind identitatea; înșelăciunea cu privire la calitatea mărfurilor; zădărnicierea combaterii bolilor; traficul de stupefiante; falsificarea de produse medicale; punerea în primejdie a unei persoane în neputință de a se îngriji; lăsarea fără ajutor; omisiunea de înștiințare despre o persoană abandonată în nevoie de ajutor; tratamentele neomenești ș. a.

În ultimul timp, academicianul Teodor N. Țirdea, în conceptele sale științifice, relatează despre unele probleme sociale, care sunt obiect de studiu pentru bioetică [5, p. 253], aceste sunt dilemele ca senectutea, sărăcia, terorismul, suicidul, homosexualitatea, travestismul etc.. Respectiv în legislația penală și

medicală autohtonă, în special Codul Penal al Republicii Moldova [1] și Legea Republicii Moldova cu privire la exercitarea profesiei de medic [3], sunt stipulate norme ce reglementează problemele sociale sus nominalizate.

Senectutea. În societățile techno-gene contemporane, datorită transformărilor economice, tehnologizării și informatizării, numărul bătrânilor capabili de muncă depășește drastic locurile de angajare disponibile. Pe de altă parte, valul debordant al inovațiilor cere o continuă sporire a educației profesionale, fapt de care se dovedesc a fi capabili doar puținii reprezentanți ai vârstei crepusculare, pornind de la abilitatea diminuată de adaptare specifică ei. Acest motiv forțează oamenii să se pensioneze deseori înainte ca anii productivi să se fi încheiat. O dată cu sporirea numărului pensionarilor scade concomitent calitatea vieții lor datorită inabilității guvernelor de a redresa programele de asigurare socială la noile cerințe și realități. În Franța, de exemplu, către 2010 se pronostica colapsul actualului sistem pensionar datorită creșterii ratei de pensionare în medie cu 75%, pe când rata cotizațiilor - doar cu 11%. De aici se preconizează o reducere a valorii pensiilor de la 72% la 55% din salariu. De menționat, de asemenea, că dacă în statele dezvoltate astăzi o mare parte a pensionarilor este asigurată din punct de vedere financiar, putând să-și consacre viața delectării și divertismentului, atunci în țările slab dezvoltate, printre care se află și Republica Moldova, așteptările pensionarilor se reduc la mizerie, penurie, boală și moarte [5, p. 255].

În această ordine de idei această dilemă socială înaintea anumite raporturi juridice. Astfel, senectutea înaintea așa raporturi ca bătrânii și copii săi, bătrânii și societatea, bătrânii și statul, și respectiv invers. Asemenea raporturi sunt stipulate în mai multe instituții juridice ca de exemplu în Codul Familiei, Muncii al Republicii Moldova etc..

Codul Familiei al Republicii Moldova prin art. 80 și 81, stabilește obligația copiilor majori de a-și întreține părinții:

(1) Copiii majori apti de muncă sunt obligați să-și întrețină și să-și îngrijească părinții inapți de muncă care necesită sprijin material.

(2) Dacă nu există un contract privind întreținerea părinților inapți de muncă care necesită sprijin material, problema achitării pensiei de întreținere de către copiii majori se soluționează pe cale judecătorească.

(3) Cuantumul pensiei de întreținere se stabilește de instanța judecătorească într-o sumă bănească fixă plătită lunar, ținându-se cont de starea materială și familială a părinților și a copiilor, de alte circumstanțe importante.

(4) La stabilirea cuantumului pensiei, instanța judecătorească este în drept să țină cont de toți copiii majori ai părintelui respectiv, indiferent de faptul dacă acțiunea a fost pornită față de unul, câțiva sau toți copiii.

(5) Copilul poate fi eliberat de obligația de a-și întreține părinții inapți de muncă care necesită sprijin material dacă instanța judecătorească va stabili că aceștia s-au eschivat de la îndeplinirea obligațiilor părintești față de acest copil.

(6) Copiii ai căror părinți sunt decăzuți din drepturile părintești se scutesc de obligația de întreținere a acestora [2].

Art. 81 CF RM „Participarea copiilor majori la cheltuielile suplimentare în favoarea părinților” care prevede că:

(1) În circumstanțe excepționale (boală gravă, mutilare sau alt viciu al părintelui etc.), copiii majori pot fi obligați de către instanța judecătorească să participe la cheltuielile suplimentare generate de aceste circumstanțe dacă lipsește un contract între părți sau dacă copiii refuză să participe benevol la aceste cheltuieli.

(2) Modul de participare a copiilor majori la cheltuielile suplimentare în favoarea părinților și cuantumul acestora se determină de instanța judecătorească, conform dispozițiilor art. 80 CF RM.

(3) Instanța judecătorească este în drept să elibereze copiii majori de participarea la cheltuielile suplimentare în favoarea părinților dacă se va stabili că aceștia s-au eschivat de la îndeplinirea obligațiilor părintești față de acești copii, chiar și în cazul când copiii plătesc pensia de întreținere [2].

Terorismul. Terorismul a devenit plaga cea mai dureroasă a lumii contemporane. Întâlnit sub multiple forme, acesta provoacă destabilizare și teamă. Teroriștii sunt persoane care își îndreaptă ura împotriva celor nevinovați, motivația care precede actul terorist corelându-se cu idealuri abstracte și valori absolute. Sentimentul vinovăției față de victimă este înlocuit cu cel al împlinirii unei „datorii de credință”. Teroristul se consideră un instrument al justiției și, în numele acesteia, ucide. Terorismul nu are chip. El este pretutindeni și nicăieri.

Oricine poate fi victimă unui atac terorist. De aceea, lupta împotriva terorismului este, de fapt, o responsabilitate a tuturor țărilor.

În legislația penală autohtonă se reglementează această infracțiune prin capitolul XIII „Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice”. Legislatorul prin art. 278 CP RM stipulează teza conform căreia:

(1) Actul terorist, adică provocarea unei explozii, a unui incendiu sau săvârșirea altei fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrității corporale sau a sănătății, daune esențiale proprietății sau mediului ori alte urmări grave, dacă această faptă este săvârșită în scopul de a intimida populația unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizație internațională, o persoană juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni, precum și amenințarea de a săvârși astfel de fapte în aceleași scopuri, se pedepsește cu închisoare de la 6 la 12 ani.

(2) Aceeași faptă săvârșită:

b) de un grup criminal organizat;

c) cu aplicarea armelor de foc sau a substanțelor explozive;

d) cu vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății;

e) cu cauzarea de daune materiale în proporții deosebit de mari, se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani.

(3) Faptele prevăzute la alin.(1) sau (2):

a) săvârșite de o organizație criminală;

b) soldate cu decesul unei persoane din imprudență,

se pedepesc cu închisoare de la 12 la 20 de ani.

(4) Actul terorist săvârșit prin omorul unei sau mai multor persoane în scopurile prevăzute la alin. (1), se pedepsește cu închisoare de la 16 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață.

(5) Persoanei care a comis actul de terorism, altor participanți li se pot aplica pedepse penale minime, prevăzute la prezentul articol, dacă ei au preîntâmpinat autoritățile despre faptele respective și prin aceasta au contribuit la evitarea morții oamenilor, a vătămării integrității corporale sau a sănătății, a altor urmări grave sau la demascarea altor făptuitori.

(6) Persoana care a participat la pregătirea actului de terorism se liberează de răspundere penală dacă ea, prin anunțarea la timp a autorităților sau prin alt mijloc, a contribuit la preîntâmpinarea realizării actului de terorism și dacă acțiunile ei nu conțin o altă componentă de infracțiune.

Respectiv art. 279 CP RM „Finanțarea terorismului” care prevede:

(1) Finanțarea terorismului, adică punerea la dispoziție sau colectarea intenționată de către orice persoană, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc, sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial:

a) la organizarea, pregătirea ori comiterea unei infracțiuni cu caracter terorist;

b) de către un grup criminal organizat, o organizație criminală sau de o persoană aparte care comite ori întreprinde tentative de comitere a unei infracțiuni cu caracter terorist sau care organizează, dirijează, se asociază, se înțelege în prealabil, instigă sau participă în calitate de complice la comiterea acestei infracțiuni, în orice scop, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, cu amendă, aplicată persoanei juridice, în mărime de la 8000 la 11000 unități convenționale cu lichidarea persoanei juridice.

Suicidul. Suicidul sau sinuciderea, ca luare sau

curmare a propriei vieți printr-un act de voință liberă, este socotit ca un drept al persoanei de a dispune de propriul sau corp. Suicidul a fost interpretat sub aspect etic, de-a lungul istoriei, fie ca lașitate în fața vieții, fie drept curaj și demnitate în a depăși dezonoarea și umilința. Având implicații sociale cu consecințe multiple, suicidul a intrat în preocupările sociologilor, juriștilor, psihologilor, filosofilor, literaților și, nu mai puțin, se afla în atenția teologilor [4, p. 128].

Codul Penal al Republicii Moldova face referire la suicid prin art. 150 „Determinarea sau înlesnirea sinuciderii” care prevede că:

(1) Determinarea sau înlesnirea intenționată a sinuciderii, inclusiv prin intermediul rețelelor de comunicații electronice, soldată cu sinuciderea, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 5 ani.

(2) Acțiunile prevăzute la alin.(1), săvârșite:

a) cu bună știință asupra unui minor;

b) asupra unei persoane care se află într-o dependență materială sau altă dependență față de făptuitor, se pedepesc cu închisoare de la 5 la 9 ani.

(3) Acțiunile prevăzute la alin.(1), săvârșite asupra:

a) unei persoane minore în vârstă de până la 14 ani;

b) două sau mai multor persoane, se pedepesc cu închisoare de la 9 la 12 ani.

(4) Dacă acțiunile prevăzute la alin.(1) - (3) s-au soldat cu încercarea de sinucidere, limita minimă a pedepsei se reduce până la jumătate.

Ca urmare a celor relatate considerăm că pentru o mai bună înțelegere, dar mai ales pentru aplicarea corectă a prevederilor penale, este necesară armonizarea legislației penale cu bioetica, aceasta fiind capabilă să ajute omul bolnav, dar mai ales poate asigura dezvoltarea sănătoasă în continuare a speciei umane.

Concluzie: Totalizând cele expuse deducem, că pericolul cel mai mare pentru omenire constă în faptul, că dacă nu se vor reglementa pe deplin oriunde și oricând, anumite probleme de bioetică, atunci se pot crea state sau societăți de tip piramidal: în vârf politicienii și oamenii de știință, iar la bază cei care execută ordinele primite, excluși fiind genetic prin donare de la o viață normală.

Referințe bibliografice:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.128-129/1012 din 13.09.2002.

2. Codul Familiei al Republicii Moldova nr. 1316-XIV din 26.10.2000. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.47-48 din 26.04. 2001.

3. Legea Republicii Moldova nr. 264-XVI din 27.10.2005 cu privire la exercitarea profesiei de medic. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 172-175/839 din 23.12.2005.

4. Țirdea T. Bioetică: origini, dileme, tendințe. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic „Medicina”, 2005. p. 353.

5. Цырдя Т. Н. Деятельностный подход к определению Социальной Биоэтики. В: 11-й Международной Научной Конференции «Сахаровские Чтения 2011 Года: Экологические Проблемы XXI Века». Минск, 19-20 мая 2011.

CERCETĂRILE BIOETICE PRIN PRISMA REGLEMENTĂRILOR EUROPENE ȘI NAȚIONALE

CUCIURCĂ Angela,

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,

E-mail: cuciucaangela@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-6929-7231>

PÎRȚAC Grigore,

Doctor în științe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,

E-mail: grigorepirtac@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-3281-3711>

REZUMAT

Actualitatea subiectului abordat rezidă din interesul manifestat pentru cunoașterea cercetărilor bioetice prin prisma reglementărilor europene și naționale.

În acest articol este elucidat cadrul legislativ european și național în cercetările bioetice, făcându-se o clasificare a problemelor de bioetică în legislația autohtonă. De asemenea sunt evaluate anumite norme și reglementări juridice cuprinse în tratate, elaborate de instituții europene, care urmăresc instituirea și funcționarea optimă a instituțiilor comunitare referitoare la bioetică și care sunt utile pentru cadrul legislativ național.

Cuvinte-cheie: *reglementări juridice, bioetică, instituții comunitare, cadru legislativ național și internațional, acte comunitare, instituții abilitate, tehnici medicale, genomul uman.*

BIOICE RESEARCH UNDER EUROPEAN AND NATIONAL REGULATIONS

CUCIURCĂ Angela,

PhD in Law, Associate Professor,
University of European Studies of Moldova,

E-mail: cuciucaangela@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-6929-7231>

PÎRȚAC Grigore,

PhD in Political Science, Associate Professor,
University of European Studies of Moldova,

E-mail: grigorepirtac@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-3281-3711>

SUMMARY

The timeliness of the subject is due to the interest shown in knowledge of the European and national legislative framework in bioethical research.

The European and national legislative framework for bioethical research is clarified in this Article, and the biophysical issues are classified into domestic legislation. It also assesses certain rules and legal regulations contained in the Treaties drawn up by the European institutions, which aim at establishing and operating best the Community institutions on bioethics and which are useful for the national legislative framework.

Key words: legal regulations, bioethics, community institutions, national and international legislative framework, community acts, competent institutions, medical techniques, human genome.

Introducere. Este bine cunoscut faptul că reglementările juridice cu referire la cercetările bioetice în Republica Moldova sunt puține și avem mult de lucrat în acest sens. Printre acestea, cunoaștem bine tendința țării noastre de a intra în Uniunea Europeană. De aceea în acest articol ne propunem a evalua anumite norme și reglementări juridice cuprinse în tratate, elaborate de instituții europene, care urmăresc instituirea și funcționarea optimă a instituțiilor comunitare referitoare

la bioetică și care va fi util pentru cadrul legislativ național.

Materiale și metode.

Cercetarea materializată în prezentul studiu a fost realizată prin aplicarea metodei construcției abstracte, a interpretării logice a normelor de drept, metoda analitică, precum și metoda comparării.

Rezultate și discuții.

În cadrul Uniunii Europene, Parlamentul European

este instituția abilitată să adopte acte comunitare. Putem enumera aici doar câteva dintre recomandările emise în acest domeniu, la care vom face referire pe larg în cele ce urmează: Recomandarea nr. 479/1986, rezoluția nr. 613 din 1976 privitoare la drepturile bolnavilor și muribunzilor, Recomandarea nr. 818 din 1977, referitoare la situația bolnavilor mintali, Recomandarea nr. 1160/1991, privind adoptarea unei convenții de bioetică etc. [22, p. 187].

Parlamentul European poate, de asemenea, să elibereze avize conforme și să dea avize consultative, potrivit sferei atribuțiilor conferite prin Tratatul de la Maastricht. El poate cere, dacă este cazul, Comisiei Europene să prezinte propuneri asupra problemelor care reclamă adoptarea de acte comunitare, după cum poate ca, împreună cu cealaltă instituție europeană - Consiliul - să adopte acte legislative în domenii de interes [23, p. 283].

Actele adoptate recomandă statelor membre luarea de măsuri și adaptarea legislațiilor lor interne la cerințele Comunității Europene. Actual există comitete de bioetica sau consilii ale statelor, sarcina principală revenind acestora. În acest sens Republica Moldova spre deosebire de alte țări din estul Europei se bucură de existența unui Centru Național de bioetica, spre deosebire de România care nu are un Comitet Național de bioetica, ceea ce generează probleme, pe de o parte pentru că sunt ignorate drepturile bolnavilor - privind consimțământul lor asupra tehnicilor medicale, a medicației, a cercetării biomedicale, iar pe de alta, pentru că lipsește o protecție reală a medicilor.

Mai mult, în perspectiva aderării la Uniunea Europeană și a acomodării legislative la exigențele acesteia, acest lucru poate constitui un real handicap, ce ar putea fi depășit numai printr-o acțiune concentrată în această direcție. Un alt aspect extrem de important al relației drepturilor omului cu bioetica ar putea viza extinderea competenței Curții unice create de Convenția Europeană, după intrarea în vigoare a Protocolului nr. II, și asupra raporturilor de bioetică. Acestea, în definitiv, vizează în mare măsura drepturile fundamentale ale persoanei (dreptul la viață, la respectul vieții private, care poate include și dreptul la demnitate, la ereditate etc.). Recomandarea Parlamentului European nr. 1160/1991 se referă la necesitatea elaborării unei convenții de bioetica, urmare a impactului dezvoltării științei asupra drepturilor omului.

Un alt moment destul de important care necesită de relatat este *atribuțiile organelor Consiliului Europei în legătură cu bioetica*. O dată ce ne-am referit la Consiliul Europei ca organizație regională interguvernamentală sub auspiciile căreia a fost adoptată Convenția Europeană a Drepturilor Omului, este absolut necesar să facem câteva precizări cu privire la activitatea desfășurată de organele acestei organizații în direcția cercetării bioetice.

Așa cum rezultă din statutul Consiliului, respectarea statului de drept, a valorilor democratice, a drepturilor omului, constituie principiile activității sale, pe care toate statele membre se angajează să le respecte. Programele Consiliului sunt structurate pe mai multe nivele, care se intercondiționează: protecția drepturilor omului, informarea în masă, programe privind aspecte ale

sănătății, culturii, educației etc.

Organele principale prin care Consiliul Europei își desfășoară activitatea sunt Consiliul Miniștrilor și Adunarea Parlamentară. Consiliul Miniștrilor este organul de conducere, constituit din miniștrii de externe ai statelor membre, care printre atribuții le numără și pe acelea de analizare și elaborare a deciziilor cu privire la recomandările supuse atenției sale de către Adunarea Parlamentară, ori de către comitete de experți guvernamentali. Cel de-al doilea organ, Adunarea Parlamentară, format din reprezentanți ai parlamentelor naționale ale statelor membre, are rol consultativ, acoperind diferite domenii, de la cel politic, juridic, al drepturilor omului, la cel al sănătății, culturii și educației, științei și tehnologiei etc. [23, p. 285].

Cercetarea medicală și unele aspecte ale bioeticii au constituit preocupări ale Consiliului Europei. Acestea s-au concretizat, în primul rând, în adoptarea Convenției de bioetică, în noiembrie 1993, ale cărei prevederi se referă la consimțământ ca element necesar în efectuarea cercetărilor pe om, la respectul datorat ființei umane, la problemele ridicate de intervențiile pe genomul uman, la statutul embrionului etc. Convenția reprezintă practic corolarul activității anterioare a organelor organizației. Momente semnificative în acest sens sunt adoptarea Recomandării Adunării Parlamentare nr. 934 din 1982, în legătură cu ingineria genetică, dreptul la demnitate umană și dreptul la ereditate, a Recomandării nr. 1046 din 1986 cu privire la utilizarea embrionilor și feților umani în scopuri diagnostice, terapeutice, științifice, industriale și comerciale, a Recomandării nr. 1100 a Adunării Parlamentare, din 1989, referitoare la utilizarea embrionilor și feților umani în cercetarea științifică, a Rezoluției nr. 83 a Comitetului Miniștrilor privitoare la păstrarea secretului asupra dosarelor bolnavilor psihici etc. [23, p. 287].

La finele acestei expunerii considerăm necesar de relatat câteva acte și declarații ce au obiect de studiu și pentru bioetică:

- Codul de la Nürnberg, din anul 1947;
- Declarația Universală a Drepturilor Omului, din anul 1948 [8];
- Declarația de la Geneva, din anul 1948 [9];
- Codul Internațional al Eticii Medicale, din anul 1948;
- Convenția Europeană asupra Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, din anul 1950 [1];
- Carta Socială Europeană, din anul 1961 [3];
- Declarația de la Helsinki privind experimentele și cercetările biomedicale, actualizată în 1964 (Helsinki), 1975 (Tokyo), 1983 (Veneția), 1989 (HongKong) [4];
- Declarația de la Sydney privind definiția morții actualizată 1968, în 1983 (Veneția) [5];
- Declarația de la Oslo privind avortul terapeutic, din anul 1970 [6];
- Declarația de la München privind discriminarea politică, rasială, etc. în medicina, din anul 1973 [7];
- Recomandarea Consiliului Europei 79/1976 privind drepturile bolnavilor și muribunzilor, din anul 1976 [13];
- Recomandarea Consiliului Europei 29/1978 privind transplantul de țesuturi și organe, din anul 1978 [14];
- Declarația de la Lisabona privind drepturile

pacientului, din anul 1981 [10];

- Declarația de la Veneția privind bolile terminale, etc. din anul 1983 [11];

- Recomandarea Consiliului Europei 1046/1986 și 1100/1989 privind utilizarea embrionilor umani și fetușilor 1986 [15];

- Convenția privind drepturile omului și biomedicina, semnată la Oviedo la 4 aprilie 1997 [2] și Protocolul adițional Paris nr. 200 privind interzicerea clonării umane din 11 mai 2000 [12].

În această ordine de idei, de remarcat este faptul că și țara noastră în drumul către integrarea europeană a elaborat și legiferat anumite legi, ce permit reglementarea activității medicale, a lucrătorilor medicali, drepturile și responsabilitățile pacientului, precum și unele probleme medicale cauzate de progresul tehnico - științific. Aici, în primul rând menționăm:

- *Codul Penal al Republicii Moldova*, adoptat în anul 2002, unde sunt stipulate anumite subiecte cu caracter bioetic, cum ar fi, capitolul I „Infrațiuni contra păcii și securității omenirii, infrațiuni de război”; capitolul VIII „Infrațiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale”; capitolul XIII „Infrațiuni contra securității publice și a ordinii publice” și altele [16].

- *Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic*, din anul 2005. Prin această normă, legislatorul a dorit să stabilească bazele juridice și să reglementeze condițiile organizatorice și formele exercitării profesiei de medic. Precum și cerințele față de persoana care dorește să practice profesia de medic, drepturile, obligațiile și responsabilitățile generale pentru a exercita această profesie conform jurământului medicului [18].

- *Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului*, din anul 2005. Prezenta lege are drept scop consolidarea drepturilor fundamentale ale omului în sistemul serviciilor de sănătate, asigurarea respectării demnității și integrității pacientului și sporirea rolului participativ al persoanelor la adoptarea deciziilor de sănătate [19].

- *Legea privind ocrotirea sănătății*, din anul 1995. Norma reglementează structura și principiile fundamentale ale sistemului de ocrotire a sănătății [20].

Un loc aparte și contradictoriu, în cadrul acestei legi, sunt articolele: 30. „Prelevarea și transplantul de țesuturi și organe umane”; 32. „Întreruperea voluntară a cursului sarcinii”; 33. „Fecundarea artificială și implantarea embrionului” etc.

- *Lege cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familiei*, din anul 2001 [21]. Prin prezenta lege sunt recunoscute, reglementate și garantate drepturile persoanelor la reproducere, care sunt o parte integrantă a drepturilor omului. Prevederile prezentei legi decurg din dreptul constituțional la respectarea și

ocrotirea vieții intime, familiale și private și asigură neamestecul statului în problemele planificării familiale. Stabilind anumite garanții din partea statului în domeniul ocrotirii sănătății reproductive a omului, prezenta lege constituie baza legislativă pentru realizarea liberă de către orice persoană a drepturilor sale la reproducere și beneficierea de servicii de planificare familială.

- *Codul Familiei al Republicii Moldova*, care reglementează prin art. 80 și 81, obligația copiilor majori de a-și întreține părinții. În acest sens, prezenta lege este atribuită problemelor de bioetică socială [17].

În baza celor relatate, credem că pentru a asigura diversitatea și variabilitatea speciei umane, perpetuarea ei sub toate aspectele legate de mediu și determinism genetic, este obligatorie crearea unui echilibru între etică, genetică și drept. Este necesar acest lucru pentru a putea formula în deplină conștiință științifică de predicții medicale privind individul uman separat și mijloacele de a-l apăra, proteja și eventual vindeca, cât și asupra speciei umane în general, înțelegând prin aceasta obligativitatea de ameliorare a calității vieții prin măsuri medicale adecvate de prevenire, combatere, susținere și protecție a populației. Așa cum s-a relatat mai sus știința în general, genetica în special, este bivalentă în sensul că dispune de posibilități care să protejeze viața, dar care să o și distrugă (bioterorism), având în vedere că știința se bazează pe adevăr și eficacitate punând mereu probleme ce trebuie să-i caute rezolvarea, ea poate totodată mari dileme morale și implicit juridice. Cu toate că există anumite probleme concepționale și contradicții în spațiul legislativ sus menționat, credem că reglementările relate pot contribui la eficacitatea acestui moment.

Concluzii: Generalizând cele expuse, concluzionăm că la etapa actuală, plecând de la realitatea faptului că dreptul la viață și sănătate constituie nucleul central al drepturilor omului din care decurg imperative precum: al concordanței dintre declarațiile retorice în domeniu și realitatea realizării lor; al concordanței depline dintre demnitatea ființei umane și resursele sale vitale economico-sociale și juridice; al filiației inevitabile dintre individualitate drepturile omului și universalitatea cuceririlor științifice și juridice; al concordanței între primordialitatea drepturilor persoanei și cea a nevoilor comunității; al dinamicii și flexibilității dintre bioetică-știință-drept într-o societate deschisă. De aceea există necesitatea imperioasă de a armoniza legislația națională, vizând bioetica, la acordurile și tratatele internaționale, implementarea diferitor convenții în legislația națională, care ar asigura ca drepturile bolnavilor să nu fie ignorate-privind consimțământul lor asupra tehnicilor medicale, a medicației, a cercetării biomedicale, cât și pentru o mai bună protecție reală a medicilor.

Referințe bibliografice:

1. Convenția europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298-XIII din 24.07.1997). În: *Tratate internaționale* (ediția oficială), 1998 vol. 1. 338 p.

2. Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei semnată la Oviedo la 4 aprilie 1997. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 103 din 28 februarie 2001.

3. Carta Sociala Europeana, din 3 mai 1996 adoptată la Strasbourg. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.

193 din 4 mai 1999.

4. Declarația de la Helsinki privind experimentele și cercetările biomedicale, actualizată în 1964 (Helsinki), 1975 (Tokyo), 1983 (Veneția), 1989 (HongKong). În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1990, vol. I, pag. 211.

5. Declarația de la Sydney privind definiția morții actualizată 1968, în 1983 (Veneția). În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1989, vol. II, pag. 205.

6. Declarația de la Oslo privind avortul terapeutic, din anul 1970. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1980, vol. I, pag. 172.

7. Declarația de la Munchen privind discriminarea politică, rasială, etc. în medicină, din anul 1973. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1980, vol. I, pag. 209.

8. Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin rezoluția nr. 217 a III-a la 10 decembrie 1948, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol. I, pag. 11.

9. Declarația de la Geneva, din anul 1948. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1980, vol. I, pag. 311.

10. Declarația de la Lisabona privind drepturile pacientului, din anul 1981. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1990, vol. I, pag. 310.

11. Declarația de la Veneția privind bolile terminale, etc. din anul 1983. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1990, vol. I, pag. 165.

12. Protocolul adițional de la Paris nr. 200 privind interzicerea clonării umane din 11 mai 2000. În: Tratate internaționale (ediția oficială), vol. 10, 2001, pag. 267.

13. Recomandarea Consiliului Europei 79/1976 privind drepturile bolnavilor și muribunzilor, din anul 1976.

14. Recomandarea Consiliului Europei 29/1978 privind transplantul de țesuturi și organe, din anul 1978.

15. Recomandarea Consiliului Europei 1046/1986 și 1100/1989 privind utilizarea embrionilor umani și fetoșilor 1986.

16. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 128-129/1012 din 13.09.2002.

17. Codul Familiei al Republicii Moldova nr. 1316-XIV din 26.10.2000. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 47-48 din 26.04. 2001.

18. Legea Republicii Moldova nr. 264-XVI din 27.10.2005 cu privire la exercitarea profesiei de medic. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 172-175/839 din 23.12.2005.

19. Legea Republicii Moldova nr. 263 din 27.10.2005 cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 176-181 art. nr: 867 din 30.12.2005.

20. Legea Republicii Moldova nr 41 I-XIII din 28 03.1995 privind ocrotirea sănătății. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 34/373 din 22.06.1995. Modificat în LP 48 din 2603 II, MO 53/04.04.11, în vigoare 04.04.11.

21. Lege Republicii Moldova nr. 185-XV din 24 mai 2001 cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familiei. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 90-91 din 02.08.2001

22. Byk C. Medical and Biological Progress and European Convention on Human Rights. În: Medicine and Law, nr. 3 - 4, 1992, p. 187.

23. Cârnaț T., Cârnaț M. Protecția juridică a drepturilor omului. Chișinău: Reclama, 2006, p. 280 - 286.

CZU 341.24:061.1EU

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.06>

SUPPORTUL JURIDICO-LEGAL DE FUNCȚIONARE A UNIUNII EUROPENE

JUC Victor,

doctor habilitat în politologie, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
<https://orcid.org/0000-0002-4413-2940>

DIACON Maria

doctor în științe politice, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
<https://orcid.org/0000-0002-3306-9886>

CATAN Anastasia,

doctor în drept, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-4389-225>

REZUMAT

Studiul reprezintă analiza suportului juridico-legal de creare și funcționare a Uniunii Europene și oferă posibilitatea cunoașterii structurii acesteia, contribuind la definirea și înțelegerea obiectivelor Tratatelor de la Maastricht și de la Amsterdam cu privire la organizarea și funcționarea Uniunii Europene, facilitând identificarea caracteristicilor Tratatului de la Nisa și ale Convenției privind viitorul Europei și oferind cunoașterea noului sistem de organizare și funcționare a Uniunii

Europene prin prisma prevederilor Tratatului de la Lisabona.

Cuvinte-cheie: tratate, proces de integrare, instituții, politici, programe

LEGAL SUPPORT FOR THE FUNCTIONING OF THE EUROPEAN UNION

JUC Victor,

Doctor habilitate in political science, university professor,
Institute of Legal, Political and Sociological Research
<https://orcid.org/0000-0002-4413-2940>

DIACON Maria

PhD in political science, associate professor,
Institute of Legal, Political and Sociological Research
<https://orcid.org/0000-0002-3306-9886>

CATAN Anastasia,

PhD of law, university lecturer,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-4389-225>

SUMMARY

The study represents the analysis of the legal support for the creation and functioning of the European Union and offers the possibility to know its structure, contributing to the definition and understanding of the objectives of the Maastricht and Amsterdam Treaties on the organization and functioning of the European Union. Nice and the Convention on the Future of Europe and providing information on the new system of organization and functioning of the Union in the light of the provisions of the Treaty of Lisbon.

Key words: treaties, integration process, institutions, policies, programs

Tratatul privind Uniunea Europeană, semnat la Maastricht la 7 februarie 1992, a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993. Instituind o Uniune Europeană, tratatul de la Maastricht a marcat o nouă etapă în procesul de creare a „unei uniuni din ce în ce mai strânse între popoarele Europei”. Uniunea Europeană este construită având la bază Comunitățile Europene [1], completate de politici și forme de cooperare instaurate prin Tratatul privind Uniunea Europeană. Uniunea dispunea de un cadru instituțional unic alcătuit din Consiliu, Parlamentul European, Comisia Europeană, Curtea de Justiție și Curtea de Conturi care, fiind în acel moment singurele „instituții” ale Uniunii, în sensul strict al cuvântului, își exercitau atribuțiile în conformitate cu dispozițiile tratatelor. Tratatul a instituit un Comitet economic și social și un Comitet al regiunilor, ambele exercitând funcții consultative. Un Sistem European al Băncilor Centrale și o Bancă Centrală Europeană au fost înființate conform procedurilor prevăzute în tratat și s-au adăugat instituțiilor financiare preexistente, care sunt Banca Europeană de Investiții și Fondul European de Investiții.

Uniunii Europene, instituite prin Tratatul de la Maastricht, i s-a atribuit competențe clasificate în trei mari grupe, denumite în mod obișnuit „piloni”: cel dintâi „pilon” era constituit din Comunitățile Europene, în cadrul cărora competențele care făcuseră obiectul unui

transfer de suveranitate a statelor membre în domeniile aflate sub incidența tratatului erau exercitate de instituțiile comunitare; al doilea „pilon” era format din politica externă și de securitate comună prevăzută la capitolul V din tratat; al treilea „pilon” era constituit din cooperarea în domeniul justiției și al afacerilor interne prevăzută la capitolul VI din tratat. Prin dispozițiile capitolelor V și VI, se institua o cooperare de tip interguvernamental, care utiliza instituțiile comune și care era dotată cu anumite elemente supranaționale, în special asocierea Comisiei Europene și consultarea Parlamentului European.

Conform primului pilon, Comunitatea avea misiunea de a asigura buna funcționare a pieței unice și, printre altele, o dezvoltare armonioasă, echilibrată și durabilă a activităților economice, un nivel ridicat de ocupare a forței de muncă și de protecție socială și egalitatea între bărbați și femei. Comunitatea urmărea aceste obiective, în limitele competențelor care îi erau încredințate, prin instituirea unei piețe comune și a unor măsuri conexe menționate la articolul 3 din Tratatul Comunităților Europene, precum și prin instaurarea unei politici economice și a unei monede unice menționate la articolul 4. Acțiunea Comunității trebuia să respecte principiul proporționalității și, în domeniile care nu intrau în competența sa exclusivă, principiul subsidiarității

(articolul 5 CE).

Cel de-al doilea pilon al tratatului menționa că misiunea Uniunii era aceea de a defini și de a pune în aplicare, conform unei metode de tip interguvernamental, o politică externă și de Securitate [2]. Statele membre trebuiau să sprijine în mod activ și fără rezerve această politică, într-un spirit de loialitate și de solidaritate reciprocă. Printre altele, aceasta avea ca obiective: salvagardarea valorilor comune, a intereselor fundamentale, a independenței și a integrității Uniunii, în conformitate cu principiile Cartei Națiunilor Unite; consolidarea securității Uniunii sub toate formele; promovarea cooperării internaționale; dezvoltarea și consolidarea democrației și a statului de drept, precum și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Cooperarea în domeniul justiției și al afacerilor externe (al treilea pilon) sublinia că sarcina Uniunii Europene era aceea de a elabora o acțiune comună în aceste domenii conform unei metode de tip interguvernamental [3] în vederea realizării obiectivului de a oferi cetățenilor un nivel ridicat de protecție într-un spațiu de libertate, de securitate și de justiție. Aceasta se referea la următoarele domenii: reguli de trecere a frontierelor externe ale Comunității și de consolidare a controalelor; lupta împotriva terorismului, a infraționilor grave, a traficului de droguri și a fraudei la nivel internațional; cooperarea judiciară în materie penală și civilă; crearea unui Oficiu European de Poliție (Europol) dotat cu un sistem de schimb de informații între polițiile naționale; lupta împotriva imigrației ilegale; politica comună în domeniul azilului.

Tratatul de la Amsterdam de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană, a tratatelor de instituire a Comunităților Europene și a anumitor acte conexe, semnat la Amsterdam la 2 octombrie 1997, a intrat în vigoare la 1 mai 1999. În ceea ce privește obiectivele, s-a pus un accent deosebit pe o dezvoltare echilibrată și durabilă și pe un nivel ridicat de ocupare a forței de muncă. S-a instituit un mecanism de coordonare a politicilor de ocupare a forței de muncă din statele membre, precum și posibilitatea de a lua anumite măsuri comunitare în acest domeniu. Acordul privind politica socială a fost integrat în Tratatul Comunității Europene cu câteva îmbunătățiri. De atunci, metoda comunitară s-a aplicat în domenii importante care țineau până în acel moment de „cel de-al treilea pilon”, cum ar fi azilul, imigrația, trecerea frontierelor externe, lupta împotriva fraudei, cooperarea vamală și cooperarea judiciară în materie civilă, precum și unei părți importante a cooperării „Schengen”, acquis-ul lui fiind preluat de Uniunea Europeană.

Cooperarea interguvernamentală în domeniul cooperării judiciare penale și polițienești a fost consolidată prin definirea unor obiective și sarcini precise, precum și prin crearea unui nou instrument juridic analog unei directive. Instrumentele politicii externe și de securitate comună au fost dezvoltate ulterior, în special prin crearea unui nou instrument, strategia comună, a unei noi funcții, „Secretarul General al Consiliului responsabil pentru PESC”, și a unei noi structuri, „Unitatea de planificare politică și de alertă

rapidă”.

În cadrul procedurii de codecizie, care a fost extinsă la 15 temeuri juridice existente în tratatul Comunității Europene, Parlamentul European și Consiliul deveneau colegiuitori, practic pe poziție de egalitate. Cu singurele excepții referitoare la politica agricolă și la politica din domeniul concurenței, procedura de codecizie se aplica tuturor domeniilor în care Consiliul era abilitat să ia decizii cu majoritate calificată. În patru cazuri (articolele 18, 42 și 47, precum și articolul 151 privind politica din domeniul culturii, care a rămas nemodificat), procedura de codecizie se combina cu necesitatea unei decizii unanime a Consiliului. Celelalte domenii legislative supuse unanimității nu țineau de codecizie.

În afara votului de aprobare a Comisiei în calitate de colegiu, Parlamentul European exercita și un vot de aprobare prealabilă a președintelui desemnat al viitoarei Comisii (articolul 214). În ceea ce privește procedura pentru alegerea Parlamentului European prin sufragiu universal direct (articolul 190 din tratatul Comunității Europene), competența Comunității de a adopta principii comune s-a adăugat competenței existente de a adopta o procedură uniformă. În același articol, a fost inserat un temei juridic care permitea adoptarea unui statut unic al deputaților. Cu toate acestea, continua să lipsească o dispoziție care să permită luarea de măsuri în vederea dezvoltării partidelor politice la nivel european (a se vedea articolul 191).

Pentru prima dată, tratatele cuprindeau dispoziții generale care permiteau, în anumite condiții, unui anumit număr de state membre să se prevealeze de instituțiile comune pentru a organiza o cooperare consolidată între ele. Această posibilitate s-a adăugat cazurilor de cooperare consolidată reglementate de dispoziții specifice, cum ar fi uniunea economică și monetară, crearea unui spațiu de libertate, securitate și justiție, precum și integrarea acquis-ului așa-numitei cooperări „Schengen”. Domeniile care puteau face obiectul unei cooperări consolidate erau reprezentate de cel de-al treilea pilon și, în condiții foarte stricte, de domeniile care nu țineau de competența exclusivă comunitară. Condițiile pe care trebuia să le satisfacă orice cooperare consolidată, precum și mecanismele de decizie prevăzute erau concepute astfel încât să garanteze că această nouă modalitate a procesului de integrare va rămâne o soluție excepțională și că nu va putea fi utilizată decât pentru a realiza progrese în cadrul procesului de integrare, nu pentru a regresa.

Tratatul de la Amsterdam a eliminat din tratatele europene orice dispoziție devenită caducă sau depășită în timp, evitând, în același timp, ca efectele juridice care decurgeau din aceasta în trecut să fie afectate de eliminare. Acesta prevedea și o nouă numerotare a tratatelor. Din motive juridico-politice, tratatul a fost semnat și supus ratificării sub formă de amendamente la tratatele în vigoare.

Prin tratatul de la Amsterdam au fost trasate câteva reforme instituționale în perspectiva viitoarelor extinderi. Astfel a fost fixat la 700 numărul maxim de membri în Parlamentul European, în conformitate cu solicitarea acestuia (articolul 189). Componenta Comisiei și problema ponderării voturilor au făcut obiectul unui

„protocol privind instituțiile” anexat la tratat. În temeiul dispozițiilor acestuia, într-o Uniune extinsă la maximum 20 de state membre, Comisia urma să fie alcătuită dintr-un reprezentant din fiecare stat membru, cu condiția ca la data respectivă, ponderarea voturilor în sânul Consiliului să fi fost modificată. În orice caz, cu cel puțin un an înainte de aderarea unui al 21-lea stat membru, o nouă Conferință Interguvernamentală trebuia să recurgă la o reexaminare completă a dispozițiilor instituționale din tratate. Votul cu majoritate calificată în Consiliu era prevăzut pentru mai multe temeuri juridice nou-create de Tratatul de la Amsterdam. Cu toate acestea, dintre politicile comunitare existente, numai în cazul domeniului politicii privind cercetarea au apărut noi cazuri de vot cu majoritate calificată, celelalte politici necesitând încă luarea deciziilor cu unanimitate de voturi.

Acquis-ul practicii comunitare în domeniul aplicării principiului subsidiarității a fost inclus într-un protocol cu privire la acest subiect. Transparența a fost îmbunătățită prin noi dispoziții privind accesul la documente (articolul 255) și prin deschiderea lucrărilor Consiliului în domeniul legislativ [articolul 207 alineatul (3)].

Parlamentul European era consultat pe subiectele agendei înaintea convocării unei conferințe interguvernamentale. În plus, Parlamentul European era asociat acestor conferințe interguvernamentale conform unor formule ad-hoc; în decursul ultimelor trei dintre acestea, Parlamentul a fost reprezentat, după caz, de către președinte sau de către doi deputați în Parlamentul European [4].

Problemele nesoluționate de Tratatul de la Amsterdam trebuiau rezolvate prin Tratatul de la Nisa. Cu toate acestea, tratatul a pregătit doar parțial Uniunea Europeană pentru extinderile importante spre est și sud de la 1 mai 2004 și 1 ianuarie 2007. Prin urmare, ca răspuns la întrebările ridicate în Declarația de la Leaken din 15 decembrie 2001, Convenția privind viitorul Europei a încercat să elaboreze un nou temei juridic pentru Uniune, sub forma Tratatului de instituire a unei Constituții pentru Europa. În urma referendumurilor cu rezultate negative organizate în două state membre, acest tratat nu a fost ratificat.

Tratatul de la Nisa a fost semnat la 26 februarie 2001 și a intrat în vigoare la 1 februarie 2003. În conformitate cu Concluziile Consiliului European de la Helsinki din 1999, Uniunea Europeană trebuia să fie capabilă să primească, de la sfârșitul anului 2002, noile state membre pregătite pentru aderare. Deoarece doar două dintre statele solicitante aveau o populație mai mare decât media statelor membre de la vremea respectivă, ponderea politică a țărilor cu o populație mai mică trebuia să crească considerabil. Prin urmare, Tratatul de la Nisa viza să sporească eficiența și legitimitatea instituțiilor comunitare și să pregătească Uniunea Europeană pentru următoarea sa mare extindere.

În cadrul Conferințelor interguvernamentale de la Maastricht și Amsterdam [1], au fost abordate o serie de probleme instituționale, fără ca ele să fie însă rezolvate în mod satisfăcător (problemele nesoluționate de Tratatul de la Amsterdam): dimensiunea și componența Comisiei, ponderarea voturilor în Consiliu și extinderea votului cu

majoritate calificată. Pe baza unui raport al Președinției finlandeze, Consiliul European de la Helsinki a decis, la sfârșitul anului 1999, ca problemele nesoluționate de Tratatul de la Amsterdam și toate celelalte modificări necesare pentru pregătirea extinderii să fie abordate în cadrul unei Conferințe Interguvernamentale.

Conferința Interguvernamentală a fost deschisă la 14 februarie 2000 și și-a încheiat activitatea la Nisa la 10 decembrie 2000. Aceasta a ajuns la un acord asupra chestiunilor instituționale menționate mai sus, precum și asupra altor puncte, printre care o nouă repartizare a mandatelor în Parlamentul European, o cooperare consolidată mai flexibilă, monitorizarea drepturilor și valorilor europene și consolidarea sistemului judiciar al Uniunii Europene.

În urma examinării sistemului de vot în Consiliu, a componenței Comisiei și, într-o anumită măsură, a repartizării mandatelor necesare în Parlamentul European, Conferința Interguvernamentală a considerat că principalul imperativ era modificarea ponderii relative a statelor membre, un subiect care nu mai fusese abordat de nici o Conferință Interguvernamentală de la intrarea în vigoare a Tratatului de la Roma. Erau prevăzute două metode de definire a votului cu majoritate calificată: un nou sistem de ponderare (o adaptare a sistemului existent) sau aplicarea unei majorități duble (de voturi și de populație), aceasta din urmă fiind propusă de Comisie și susținută de Parlament. Conferința Interguvernamentală a ales prima opțiune. Deși numărul de voturi a crescut pentru toate statele membre, partea care le revine celor mai populate state membre a scăzut de la 55% din voturi la 45% în urma aderării celor noi zece state membre și la 44,5% la 1 ianuarie 2007. De aceea, a fost introdus „dispozitivul de siguranță” demografică prin care un stat membru poate solicita să se verifice dacă majoritatea calificată reprezintă cel puțin 62% din populația totală a Uniunii. În cazul în care această condiție nu este îndeplinită, decizia nu este adoptată.

Pe segmentul de funcționalitate a Comisiei Europene, Tratatul de la Nisa a decis că din 2005, statele membre au dreptul la câte un singur comisar. Consiliul are competența de a decide, în unanimitate, numărul de comisari, precum și sistemul de rotație a acestora, astfel încât fiecare Comisie să reflecte dimensiunea demografică și geografică a statelor membre. Tratatul de la Nisa conferea Președintelui Comisiei competența de a aloca responsabilitățile comisarilor și de a le redistribui pe parcursul mandatului, precum și de a-și alege numărul dorit de vicepreședinți.

Pe segmentul de funcționalitate a Parlamentului European, subliniem următoarele: Tratatul de la Amsterdam a stabilit numărul maxim de deputați în Parlamentul European la 700. La Nisa, Consiliul European a considerat necesar, în perspectiva extinderii, să revizuiască numărul de deputați în PE pentru fiecare stat membru. Noua componență a Parlamentului a fost utilizată, de asemenea, pentru a contrabalansa ponderarea modificată a voturilor în Consiliu. Astfel, numărul maxim de deputați europeni a fost stabilit la 732. Parlamentului European i s-a conferit competența, la fel ca și Consiliului, Comisiei și statelor membre, să conteste

în justiție acte ale Consiliului, ale Comisiei sau ale Băncii Centrale Europene pentru motive de incompetență, de încălcare a unor norme fundamentale de procedură, de încălcare a tratatului sau a oricărei norme de drept privind aplicarea acestuia sau de abuz de putere. În urma unei propuneri a Comisiei, articolul 191 a fost transformat într-un temei juridic operațional care trebuie să permită adoptarea, prin procedura de codecizie, a statutului partidelor politice de la nivel european și a regulilor legate de finanțarea acestora.

Competențele legislative ale Parlamentului au fost sporite printr-o ușoară extindere a domeniului de aplicare al procedurii de codecizie și prin dispoziții care impun ca Parlamentul să își dea avizul conform în vederea instituirii unei cooperări consolidate în domeniile acoperite de codecizie. De asemenea, Parlamentului i se solicită avizul atunci când Consiliul se pronunță cu privire la riscul unei încălcări grave a drepturilor fundamentale într-un stat membru.

Curții de Justiție a Uniunii Europene i s-a acordat posibilitatea de a se reuni în diferite formule: în camere (formate din trei sau cinci judecători), în Marea Cameră (11 judecători) sau în ședință plenară. Numărul de avocați generali poate fi crescut printr-o decizie a Consiliului, adoptată în unanimitate. Curtea de Justiție își păstrează competența cu privire la hotărârile preliminare, dar, în temeiul statutului său, poate transmite Tribunalului de Primă Instanță alte cauze decât cele enumerate la articolul 225 din Tratatul CE. Competențele Tribunalului de Primă Instanță au fost extinse pentru a include anumite categorii de hotărâri preliminare. Camerele jurisdicționale pot fi instituite printr-o decizie a Consiliului, adoptată în unanimitate. Toate aceste dispoziții legate de funcționare, în special competențele Tribunalului, au fost de atunci înainte stabilite chiar în tratat.

Deși un număr considerabil de noi politici și dispoziții (27) necesitau votul cu majoritate calificată în Consiliu, codecizia a fost extinsă doar la câteva domenii minore (fostele articole 13, 62, 63, 65, 157, 159 și 191 din Tratatul CE), iar pentru fostul articol 161 se impunea procedura de aviz conform al Parlamentului. Ca și Tratatul de la Amsterdam, Tratatul de la Nisa cuprinde dispoziții generale care se aplică tuturor domeniilor de cooperare consolidată și dispoziții specifice pilonului în cauză. În timp ce Tratatul de la Amsterdam prevedea posibilitatea cooperării consolidate doar în cadrul primului și celui de al treilea pilon, Tratatul de la Nisa prevedea acest lucru în cadrul tuturor celor trei piloni. De asemenea, Tratatul de la Nisa a mai adus încă două modificări: sesizarea Consiliului European nu mai era posibilă, iar conceptul de „termen rezonabil” a fost clarificat. Avizul conform Parlamentului era necesar în toate cazurile în care cooperarea consolidată viza o chestiune acoperită de procedura de codecizie.

La articolul 7 din TUE a fost adăugat un nou alineat care reglementa situațiile în care exista un „risc clar” de încălcare a drepturilor fundamentale. Consiliul, hotărând cu o majoritate de patru cincimi din membrii săi și după obținerea avizului conform al Parlamentului European, avea competența de a stabili existența unui astfel de risc și de a adresa recomandări adecvate statului membru în

cauză. A fost proclamată o Cartă a drepturilor fundamentale fără caracter obligatoriu [5].

Ca și în cazul conferințelor interguvernamentale anterioare, Parlamentul European a participat activ la pregătirile pentru Conferința Interguvernamentală din 2000, prezentându-și opiniile cu privire la agenda conferinței și la evoluțiile și obiectivele acesteia. Parlamentul și-a exprimat opinia și asupra fondului și implicațiilor judiciare ale Cartei drepturilor fundamentale. Parlamentul a insistat îndeosebi ca viitoarea Conferință Interguvernamentală să urmeze un proces transparent, deschis participării deputaților din Parlamentul European, a parlamentelor naționale și a Comisiei, precum și contribuțiilor din partea cetățenilor, urmând ca rezultatul acestuia să fie concretizat într-un document cu caracter constituțional.

În ceea ce privește Convenția privind viitorul Europei, în conformitate cu Declarația nr. 23 anexată la Tratatul de la Nisa, Consiliul European de la Laeken din 14 și 15 decembrie 2001 a hotărât să organizeze o convenție care să reunească principalele părți interesate în cadrul unei dezbateri privind viitorul Uniunii Europene. Aceasta avea ca obiective pregătirea următoarei Conferințe Interguvernamentale cât mai transparent posibil și abordarea celor patru provocări majore privind evoluția pe viitor a Uniunii Europene: o mai bună distribuire a competențelor, simplificarea instrumentelor de acțiune ale Uniunii, o democrație consolidată și mai multă transparență și eficacitate, precum și elaborarea unei constituții pentru cetățenii europeni.

Convenția a fost formată dintr-un președinte (Valéry Giscard d'Estaing), doi vicepreședinți (Giuliano Amato și Jean-Luc Dehaene), 15 reprezentanți ai șefilor de stat sau de guvern din statele membre, 30 de deputați din parlamentele naționale (câte doi din fiecare stat membru), 16 deputați din Parlamentul European și doi membri ai Comisiei Europene. Țările candidate la aderare au putut participa la dezbateri în aceleași condiții și de pe poziții egale, însă nu au avut competența de a bloca consensul la care puteau ajunge statele membre. Astfel, Convenția a avut 105 membri în total. În afară de președinte și vicepreședinți, prezidiul era compus din nouă membri ai Convenției și un reprezentant invitat, ales de țările candidate. Prezidiul a avut rolul de a da un îmbold Convenției, oferindu-i o bază de lucru.

Lucrările Convenției prevedeau o etapă de „ascultare”, în care s-a urmărit identificarea așteptărilor și nevoilor statelor membre și ale cetățenilor europeni, o etapă în care ideile exprimate au fost studiate și o etapă de elaborare a recomandărilor pe baza sintezei rezultate în urma dezbaterilor. La sfârșitul anului 2002, cele 11 grupuri de lucru și-au prezentat concluziile Convenției. În timpul primei jumătăți a anului 2003, Convenția a elaborat și a dezbătut un text care a devenit proiectul de tratat de instituire a unei Constituții pentru Europa.

Partea I (principii și instituții, 59 de articole) și partea a II-a (Carta drepturilor fundamentale, 54 de articole) din tratat au fost prezentate Consiliului European de la Salonic, la 20 iunie 2003. Partea a III-a (politici, 338 de articole) și partea a IV-a (dispoziții finale, 10 articole) au fost prezentate Președinției italiene, la 18 iulie 2003. O

Conferința Interguvernamentală ulterioară a adoptat textul la 18 iunie 2004. Chiar dacă acesta a suferit modificări considerabile, s-a menținut structura de bază a proiectului elaborat de Convenție. Totuși, din cauza a două referendumuri cu rezultate negative, desfășurate în Franța și în Țările de Jos, procedura de ratificare a Tratatului de instituire a unei Constituții pentru Europa nu a fost dusă la bun sfârșit [6].

Cea mai mare parte a observatorilor au considerat că impactul deputaților europeni în cadrul activităților Convenției a fost decisiv. Mai multe aspecte, cum ar fi desfășurarea Convenției la sediul Parlamentului și experiența de negociere într-un mediu internațional a deputaților europeni, le-au permis acestora din urmă să aibă o puternică influență asupra dezbaterilor și rezultatelor Convenției. De asemenea, acestea au contribuit în mod activ la formarea familiilor politice compuse din deputați în Parlamentul European și din deputați în parlamentele naționale. Prin urmare, Parlamentul a reușit să atingă un număr semnificativ dintre obiectivele sale inițiale, cea mai mare parte dintre acestea fiind în prezent înscrise în Tratatul de la Lisabona [7].

Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană (TUE) și a Tratatului de instituire a Comunității Europene (TCE) (JO C 306, 17.12.2007), intrat în vigoare la 1 decembrie 2009. Tratatul de la Lisabona a demarat sub forma unui proiect constituțional la sfârșitul lui 2001 (Declarația Consiliului European privind viitorul Uniunii Europene sau Declarația de la Laeken), urmat în 2002 și 2003 de Convenția europeană care a elaborat Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa (Tratatul constituțional) [7]. Procesul care a dus la elaborarea Tratatului de la Lisabona este rezultatul negativ a două referendumuri asupra Tratatului constituțional organizate în mai și iunie 2005, în urma cărora Consiliul European a decis să își ia o „perioadă de reflecție” de doi ani. În final, în temeiul declarației de la Berlin din martie 2007, Consiliul European din 21-23 iunie 2007 a adoptat un mandat detaliat pentru o Conferință Interguvernamentală ulterioară, sub egida Președinției portugheze. Conferința Interguvernamentală și-a încheiat lucrările în octombrie 2007. Tratatul a fost semnat în cadrul Consiliului European de la Lisabona din 13 decembrie 2007 și a fost ratificat de toate statele membre ale Uniunii Europene.

Tratatul de instituire a Comunității Europene este redenumit „Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene”, iar termenul „Comunitate” este înlocuit cu „Uniune” în tot textul. Uniunea ia locul Comunității, fiind succesorul juridic al acesteia. Tratatul de la Lisabona nu creează simboluri statale pentru Uniune, cum ar fi un steag sau un imn. Cu toate că nu mai poartă denumirea de tratat constituțional, noul text menține cele mai semnificative realizări. Tratatul de la Lisabona nu îi conferă Uniunii competențe exclusive suplimentare. Cu toate acestea, noul text modifică modul în care Uniunea Europeană își exercită competențele existente și anumite competențe (partajate) noi, încurajând participarea și protejarea cetățenilor, creând o nouă ordine instituțională și modificând procesele decizionale pentru mai multă eficacitate și transparență, asigurând astfel un nivel mai

ridicat de control parlamentar și de răspundere democratică.

Spre deosebire de Tratatul Constituțional, Tratatul de la Lisabona nu conține niciun articol care să stabilească în mod oficial supremația dreptului Uniunii Europene asupra legislației naționale, dar la tratat a fost atașată o declarație în acest sens (Declarația nr. 17), ce face referire la un aviz al Serviciului juridic al Consiliului ce reiterează jurisprudența constantă a Curții Europene de Justiție pe această temă.

Tratatul de la Lisabona clarifică pentru prima dată competențele Uniunii, distingând trei tipuri de competențe: competența exclusivă, potrivit căreia Uniunea este singura care poate adopta dispoziții legislative, statele membre ocupându-se doar de punerea în aplicare; competența partajată, potrivit căreia statele membre au dreptul de a legifera și de a adopta măsuri obligatorii din punct de vedere juridic în cazul în care Uniunea nu și-a exercitat competența și competența de sprijin, potrivit căreia Uniunea Europeană desfășoară acțiuni de sprijin sau de completare a politicilor statelor membre. În prezent, competențele Uniunii pot fi redete statele membre în cursul unei revizuirii a tratatului.

Tratatul de la Lisabona conferă Uniunii Europene personalitate juridică proprie. Prin urmare, Uniunea poate semna tratate internaționale în domeniile sale de competență și poate deveni membră a unor organizații internaționale. Statele membre pot semna doar acorduri internaționale compatibile cu legislația Uniunii Europene. Pentru prima dată, tratatul prevede, la articolul 50 din Tratatul asupra Uniunii Europene, o procedură oficială pe care trebuie să o urmeze statele ce doresc să se retragă din Uniunea Europeană conform cerințelor constituționale.

Tratatul de la Lisabona încheie integrarea în cadrul primului pilon a ultimelor aspecte ale pilonului trei privind spațiul de libertate, securitate și justiție – cooperarea polițienească și judiciară în materie penală. Fosta structură interguvernamentală nu mai există, actele din acest domeniu fiind adoptate prin procedura legislativă ordinară (majoritate calificată și codecizie) și, sub rezerva unor dispoziții contrare, utilizând instrumentele juridice ale metodei comunitare (regulamente, directive și decizii).

De la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Parlamentul European poate propune modificări ale tratatelor; anterior, puteau face astfel de propuneri Consiliul, guvernele statelor membre sau Comisia. În mod normal, astfel de propuneri ar impune convocarea Convenției, care ar recomanda amendamente unei Conferințe Interguvernamentale. Cu toate acestea, Consiliul European poate decide, după obținerea aprobării Parlamentului, să nu convoace o convenție. Ar urma să fie apoi convocată o Conferință Interguvernamentală, care să adopte amendamentele la tratatele de comun acord. Cu toate acestea, tratatele pot fi revizuite și fără convocarea unei Conferințe Interguvernamentale, prin proceduri simplificate de revizuire, atunci când este vorba de dispoziții privind politicile și acțiunile interne ale Uniunii. În acest caz, revizuirea ar fi adoptată ca decizie a Consiliului European, dar ar putea fi supusă normelor naționale de

ratificare.

Tratatul de la Lisabona enunță trei principii fundamentale: principiul egalității democratice, principiul democrației reprezentative și principiul democrației participative. Democrația participativă îmbracă forma unei noi inițiative a cetățenilor [8]. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene nu este inclusă ca atare în Tratatul de la Lisabona, dar articolul 6 alineatul (1) din TUE îi conferă forță juridică obligatorie, acordându-i o valoare juridică egală cu cea a tratatelor [9].

Procesul de aderare a Uniunii Europene la Convenția europeană a drepturilor omului (CEDO) a fost lansat odată cu intrarea în vigoare, la 1 iunie 2010, a Protocolului nr. 14 la CEDO, care permite nu doar statelor, ci și organizațiilor internaționale, și deci și Uniunii Europene, să devină semnatare ale CEDO. Este totuși necesar ca aderarea să fie ratificată atât de toate statele care sunt parte la CEDO, cât și de Uniunea Europeană. Negocierile dintre reprezentanții Consiliului Europei și, respectiv, ai Uniunii Europene au dus la finalizarea unui proiect de acord în aprilie 2013. Curtea de Justiție a Uniunii Europene a considerat însă, în Avizul 2/2013, că proiectul respectiv este incompatibil cu articolul 6 din Tratatul Uniunii Europene. Vor fi necesare noi negocieri înainte de aderare.

În conformitate cu articolul 14 alineatul (2) din Tratatul Uniunii Europene, Parlamentul European „este compus din reprezentanții cetățenilor Uniunii”, nu din reprezentanții „populației statelor” (articolul 189 din Tratatul CE). Competențele legislative ale Parlamentului European s-au extins prin noua procedură legislativă ordinară, care înlocuiește fosta procedură de codecizie. Printre altele, procedura legislativă ordinară se aplică acum în peste 40 de domenii noi de politică, numărul total crescând la 73. Procedura de aviz conform există în continuare sub forma procedurii de aprobare, iar procedura de consultare rămâne neschimbată. Noua procedură bugetară creează o egalitate deplină între Parlament și Consiliu în ceea ce privește aprobarea bugetului anual. Parlamentul European trebuie să își dea acordul asupra noului cadru financiar multianual (procedura de aprobare). De asemenea, Parlamentul European este cel care numește acum președintele Comisiei, cu majoritatea membrilor săi, la propunerea Consiliului European, care este obligat să aleagă un candidat cu majoritate calificată pe baza rezultatului alegerilor europene. Parlamentul European continuă să aprobe colegiul comisarilor (Comisia). Numărul maxim de deputați europeni a fost stabilit la 751. Numărul maxim de locuri pentru un stat membru a scăzut la 96, iar numărul minim a crescut la 6. Germania și-a păstrat cei 99 de deputați până la alegerile din 2014.

Tratatul de la Lisabona recunoaște în mod oficial Consiliul European ca instituție a Uniunii Europene care trebuie să ofere Uniunii „impulsurile necesare dezvoltării acesteia” și să definească „orientările și prioritățile politice generale” ale acesteia. Consiliul European nu exercită funcții legislative. O președinție pe termen lung înlocuiește sistemul anterior de rotație la șase luni. Președintele este ales cu majoritate calificată de Consiliul European pentru un mandat reînnoibil de 30 de luni.

Acest sistem ar trebui să îmbunătățească continuitatea și coerența lucrărilor Consiliului European. Președintele este, în egală măsură, reprezentantul extern al Uniunii, fără a aduce atingere sarcinilor Înalțului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate (a se vedea mai jos). Vicepreședintele Comisiei Europene sau Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate este numit cu majoritate calificată de Consiliul European, cu acordul președintelui Comisiei și este responsabil de politica externă și de securitate comună a Uniunii Europene, având dreptul de a înainta propuneri. Acesta prezidează Consiliul Afaceri Externe și, în paralel, este vicepreședinte al Comisiei. Vicepreședintele Comisiei Europene sau Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate este asistat de Serviciul European de Acțiune Externă, format din personal de la Consiliu, de la Comisie și din serviciile diplomatice naționale.

În segmentul de activitate al Consiliului de Miniștri al Uniunii Europene, Tratatul de la Lisabona menține principiul dublei majorități în cadrul voturilor (cetățeni și state membre). Cu toate acestea, normele anterioare de vot au rămas valabile până în noiembrie 2014. Între 1 noiembrie 2014 și 31 martie 2017 se aplică noile norme, însă orice stat membru poate solicita utilizarea sistemului anterior de ponderare a voturilor. Majoritatea calificată este obținută atunci când o propunere este susținută de 55% dintre membrii Consiliului, reunind cel puțin 65 % din populația Uniunii. Atunci când Consiliul nu hotărăște pe baza unei propuneri a Comisiei sau a Vicepreședintelui Comisiei Europene sau Înalțului Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, majoritatea necesară a statelor membre crește la 72%. Pentru a putea bloca un act legislativ, este necesar ca cel puțin patru state membre să voteze împotriva. Un nou mecanism, inspirat de „compromisul de la Ioannina”, va permite ca membri ai Consiliului reprezentând 75% (55% începând cu 1 aprilie 2017) din numărul de state membre necesare pentru a constitui o minoritate de blocare să solicite, „într-un termen rezonabil”, reexaminarea unei propuneri.

Consiliul se întrunește în ședință publică atunci când deliberază și votează un proiect de act legislativ. În acest scop, fiecare sesiune a Consiliului este divizată în două părți, consacrate deliberărilor privind actele legislative ale Uniunii, respectiv activităților fără caracter legislativ. Președinția Consiliului va continua să se schimbe o dată la șase luni, însă constituirea unor grupuri prestabilite de câte trei state membre care vor asigura președinția timp de 18 luni va asigura o mai bună continuitate a lucrărilor. În mod excepțional, Consiliul Afaceri Externe este prezidat întotdeauna de Vicepreședintele Comisiei Europene sau Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate. Deoarece președintele Comisiei este acum ales și numit pe baza rezultatului alegerilor europene, legitimitatea sa politică crește. Președintele este responsabil de organizarea internă a colegiului (numirea comisarilor, distribuirea portofoliilor, cererile de demisie în anumite circumstanțe).

Cu excepția politicii externe și de securitate comună, toate activitățile Uniunii sunt acum de competența Curții.

Numărul avocaților generali poate crește de la opt la unsprezece. Se pot institui tribunale specializate cu acordul Parlamentului. Accesul la Curte pentru persoanele fizice este simplificat. Se prevede instituirea unui parchet european pentru a cerceta, a urmări și a deferi justiției infracțiunile care aduc atingere intereselor financiare ale Uniunii.

Mai multe „clauze-pasarelă” permit modificarea procesului decizional cu trecerea de la votul în unanimitate la votul cu majoritate calificată și schimbarea procedurii de consultare cu procedura legislativă ordinară [10]. În domeniile în care Uniunea nu dispune de competențe exclusive, un minim de nouă state membre pot institui o cooperare consolidată. Acțiunile de cooperare consolidată trebuie autorizate de Consiliu, după aprobarea de către Parlamentul European. Pentru chestiunile din domeniul politicii externe și de securitate comună se aplică unanimitatea.

Tratatul de la Lisabona consolidează considerabil principiul subsidiarității prin implicarea parlamentelor naționale în procesul decizional [11]. Au fost introduse câteva domenii noi sau extinse de politici în domeniul mediului, care include acum combaterea schimbărilor climatice, și în domeniul energiei, cu referiri noi la

solidaritate și securitate, precum și la interconectarea aprovizionării. În plus, drepturile de proprietate intelectuală, sportul, spațiul, turismul, protecția civilă și cooperarea administrativă pot face în prezent obiectul unor eventuale decizii ale UE.

În domeniul politicii europene de securitate și apărare comună [12], Tratatul de la Lisabona introduce o clauză de apărare reciprocă, conform căreia toate statele membre sunt obligate să sprijine un stat membru în caz de atac. O clauză de solidaritate stipulează că Uniunea și fiecare dintre statele sale membre trebuie să acorde asistență, prin toate mijloacele posibile, unui stat membru afectat de o catastrofă naturală ori de un atac terorist. O „cooperare structurată permanentă” este disponibilă tuturor statelor membre care se angajează să participe la programele

europene în materie de echipamente militare și să furnizeze unități de luptă disponibile pentru acțiuni imediate. Pentru instituirea unei astfel de cooperări, este necesar un vot cu majoritate calificată în Consiliu, după consultarea Vicepreședintelui Comisiei Europene sau Înalțului Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate [13].

Referințe bibliografice:

1. Tratatul de formare a Comunității Europene. http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.1.html (vizitat 12.09.2021).
2. Politica externă: obiective, instrumente, rezultate: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.1.1.html(vizitat 01.10.2021).
3. Un spațiu de libertate, securitate și justiție: aspecte generale. http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.12.1.html(vizitat 29.09.2021).
4. Petr Novak. Tratatul de la Maastricht și Amsterdam. http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.3.html(vizitat 24.09.2021).
5. Carta drepturilor fundamentale http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html(vizitat 25.09.2021).
6. Tratatul de la Lisabona. http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.5.html(vizitat 10.10.2021).
7. Petr Novak. Tratatul de la Nisa și Convenția privind viitorul Europei. **Error! Hyperlink reference not valid.** http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.4.html
8. Inițiativa cetățenească europeană. http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_2.1.5.html(vizitat 22.09.2021).
9. Carta drepturilor fundamentale. http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html(vizitat 11.10.2021).
10. Proceduri decizionale interguvernamentale. http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.4.2.html(vizitat 12.09.2021).
11. Parlamentul European: cooperare cu parlamentele naționale. http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.3.5.html(vizitat 12.09.2021).
12. Politica de securitate și apărare comună. http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.1.2.html (vizitat 22.09.2021).
13. Petr Novak. Rosa Raffaelli. Tratatul de la Lisabona. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.5.html (vizitat 27.09.2021).

UNELE OBIECTIVE ACTUALE ȘI ROLUL PRINCIPAL AL PSIHOLOGIEI JUDICIARE ÎN SOCIETATEA MODERNĂ

OSTROVARI Petru,

doctor în medicină, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-6469-2523>

REZUMAT

Psihologia judiciară constituie un domeniu interdisciplinar conex psihologiei generale, psihologiei sociale și științei dreptului și este preocupat de problematica aspectelor umane ale jurisprudenței. Natura psihologică ale problemelor juridice indica spre necesitatea și importanța reexaminării periodice ale obiectivelor teoretice și practic-aplicative. Scopul acestui articol este examinarea obiectivelor clasice ale psihologiei juridice, identificarea unor obiective noi și elucidarea rolului principal al psihologiei judiciare în societatea modernă. Rezultatele obținute prin metoda analizei comprehensive și descrierii narative indică spre importanța accentuării rolului investigațiilor interdisciplinare în psihologia judiciară ajustate la realitate, identificarea unor noi paradigme și metodologii specifice de studiu a comportamentului în situația de proces judiciar. Studiile în psihologia judiciară care se referă la problemele cauzate de deciziile judecătorului sau pârâtului și soluțiile identificate s-au extins spre psihologia consimțământului, fapt care indică spre necesitățile actualizării epistemologice și metodologice a obiectului de studiu în psihologia judiciară.

Cuvinte-cheie: psihologia judiciară, psihologia socială, drept, interdisciplinaritate, obiective teoretice, obiective practic-aplicative, neuroștiințe.

SOME CURRENT OBJECTIVES AND THE MAIN ROLE OF JUDICIAL PSYCHOLOGY IN MODERN SOCIETY

OSTROVARI Petru,

PhD in medicine, associate professor,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-6469-2523>

SUMMARY

Legal psychology is an interdisciplinary field related to general psychology, social psychology and the science of law and is concerned with the issues of the human aspects of jurisprudence. The psychological nature of legal issues indicates the needs for and the importance of review theoretical and practical-applied objectives. The purpose of this article is to examine the classical objectives of legal psychology, to identify new objectives and to elucidate the main role of forensic psychology in modern society. The results obtained by the method of comprehensive analysis and narrative description indicate the importance of emphasizing the role of interdisciplinary investigations in forensic psychology adjusted to reality, identifying new paradigms and specific methodologies for studying behavior in the judicial process. Studies in forensic psychology that refer to the problems caused by the decisions of the judge or defendant and the identified solutions have extended to the psychology of consent, which indicates the need for epistemological and methodological updating of the object of study in legal psychology.

Key words: legal psychology, social psychology, law, interdisciplinarity, theoretical objectives, practical-applied objectives, neurosciences.

Cercetarea interdisciplinară în drept și psihologie este un domeniu de studiu în continuă ascendență. Aria de cercetare în psihologia judiciară este conexă psihologiei generale, psihologiei sociale și științei dreptului și este preocupată de problematica aspectelor umane a jurisprudenței. Obiectul psihologiei judiciare este studiul și analiza detaliată, profundă și complexă a comportamentului uman și social în cadrul unui proces judiciar. În special, psihologia judiciară studiază caracteristicile psihosociale ale participanților la acțiunea judiciară în calitate de infractor, victimă, martor, ofițer de urmărire penală, magistrat, avocat, parte civilă, educator,

precum și modul în care aceste caracteristici apar și se manifestă în condițiile concrete și speciale ale infracțiunii în următoarele faze: preinfracțională, infracțională și postinfracțională.

Psihologia judiciară este focalizată pe investigarea factorilor determinanți ale comportamentului infracțional, mecanismelor psihologice și psihosociale implicate în activitatea infracțională, particularităților psihologice ale personalității criminale, mecanismelor psihologice implicate în fenomenul recidivării activității infracționale, precum și a specificului comportamental a psihologiei victimei, psihologiei mărturiei judiciare, a

modalităților de acțiune socială crimonoinhibilă și a structurii și a mecanismelor psihologice a comportamentului deviat.

Obiectivele psihologiei judiciare se clasifică în *obiective teoretice* și *obiective practic-aplicative*. În categoria obiectivelor teoretice se includ a) elaborarea aparatului epistemologic și a metodologiei de aplicare, b) elaborarea unor modele teoretico-explicative care ar descrie etiologia fenomenelor psihologice și a comportamentelor asociate acestora în contexte legale, c) validarea modelelor conceptuale și explicative prin analiza datelor obținute la testarea acestora în activitatea juridică, d) obținerea datelor pentru argumentarea sustenabilității modelelor teoretico-explicative.

Obiectivele practic – applicative se referă la elaborarea unor metodologii specifice de cercetare a realității psihologice din domeniul judiciar, identificarea legităților și regularităților specifice fenomenelor psihologice din domeniul judiciar, oferirea organelor judiciare a cunoștințelor referitoare la calitatea proceselor psihologice. Printre obiective se enumeră și ajustarea judiciară la stabilirea adevărului prin evitarea comiterii unor erori judiciare datorită cauzelor psihologice. Un rol important revine elaborării programelor de prevenire și recuperare a infracțiunilor, organizării măsurilor de preîntâmpinare a fenomenului infracțional, expertizării post-mortem a faptelor săvârșite și oferirii asistenței psihologice infractorilor la toate etapele de detenție și după.

Scopul acestui articol este examinarea obiectivelor clasice ale psihologiei juridice și identificarea unor obiective noi. În acest scop au fost setate următoarele obiective:

- identificarea, analiza comprehensivă și descrierea problematicii psihologiei judiciare din perspectiva actualității obiectivelor teoretice;
- identificarea, analiza comprehensivă și descrierea problematicii psihologiei judiciare din perspectiva obiectivelor practic – applicative;
- studiul provocărilor și abordărilor alternative în cercetările psiho-juridice.

Articolul este focusat pe identificarea unor obiective noi ale psihologiei juridice și elucidarea rolului principal al psihologiei judiciare în societatea modernă. Lucrarea extinde abordările tradiționale ale psihologiei juridice care se referă la luarea deciziilor judiciare, analiza mărturiilor martorilor oculari, responsabilitate penală, comportamentul infractorilor și violența în familie.

1. Problematika psihologiei judiciare din perspectiva actualizării obiectivelor teoretice

Davis (1989) afirmă că interesul de a combina psihologia și dreptul într-o cercetare psiho-legală, are o istorie probată de lucrările psihologilor Hugo Münsterberg, Hans Gross, William Stern și George Arnold, care menționau la începutul secolului al XX-lea despre problemele specifice cauzate de deciziile judecătorului, intențiile de prevenire a criminalității, cauzalitatea în drept etc. Aceste lucrări au stat la baza apariției multor reviste și monografii contemporane dedicate specificului problematicii cercetărilor în aria de frontieră a psihologiei și dreptului [1].

Una din aceste lucrări, denumite *Law and the*

Unconscious: A Psychoanalytic Perspective (traducere: Dreptul și inconștientul: O perspectivă psihoanalitică) semnată de Dailey în 2018 [2] este aplicată în dreptul contractual, drepturile copiilor și sistemul de justiție penală. O lucrare colectivă recentă, denumită *The Emotional Dynamics of Law and Legal Discourse* (traducere: Dinamica emoțională a dreptului și discursului juridic) – ediție coordonată de Conway și Stannard, evidențiază importanța explorării problemelor-cheie ale dreptului privat, dreptului public, justiției penale și a metodologiilor de soluționare a litigiilor luând în calcul modul în care emoția infuzează toate domeniile juridice și, respectiv, importanța „inteligenței” legii din punct de vedere emoțional.

Referindu-ne la publicațiile în revistele internaționale cu tematică psiho-juridică, observăm că acestea se focusează pe publicarea cercetărilor în etiologia comportamentului criminal, detectarea criminalității prin analiza comparativă a factorilor interni și externi, psihologia în sala de judecată și managementul educațional al comportamentului infractorilor “ajustate” la realitatea zilei. Spre exemplu, într-o lucrare recentă, semnată de Frazier și Gonzales (2021), se afirmă că paradigmele de luare a deciziilor sunt limitate în ceea ce privește comprehensiunea complexității și interdependenței deciziilor de-a lungul procesului legal. Acest fapt indică spre necesitatea de a identifica paradigme adiționale de cercetare pentru analiza procesului decizional al pârâtului [4].

Conform site-ului revistei *Law and Human Behavior* (traducere: Dreptul și comportamentul uman), se caută lucrări originale care descriu “tratamentul criminalistic, evaluarea riscului de violență, prejudecăți și discriminări în contexte juridice, mărturisiri și interogatorii, probleme culturale în lege, detectarea înșelăciunilor, violență de gen, jurați și martori, negociere, motivare, și multe altele” [5]. Scopul acestor articole este de a aprofunda comprehensiunea problemelor actuale care ar extinde aria de cercetare a comportamentului uman în contexte juridice.

Analiza primară a celor relatate mai sus permite să descriem rezultatul a două observații. Prima observație se referă la faptul că parteneriatul dintre psihologie și juridică este de lungă durată și, ca urmare, obiectivele teoretice trebuie “ajustate” la paradigmele actuale. A doua observație este că deși există o tendință pozitivă în proiectarea și realizarea cercetărilor psiho-juridice, totuși aceste cercetări sunt supuse provocărilor și scepticismului de diversă natură, pe de o parte, și replicarea cercetărilor prin metode tradiționale, pe de altă parte. Prin urmare, obiectivele teoretice a psihologiei juridice trebuie ajustate la realitatea zilei de azi a societății moderne.

2. Problematika psihologiei judiciare din perspectiva obiectivelor practic – applicative

În opinia lui Luk (2021), conexiunea și interdependența deja stabilită dintre psihologie și juridică conduce la emergența a cel puțin trei întrebări științifice actuale:

- 1) *De ce este important să reunim aceste discipline?* (Motivul și motivația de efectuare a cercetărilor psiho-juridice, posibilitatea și beneficiile

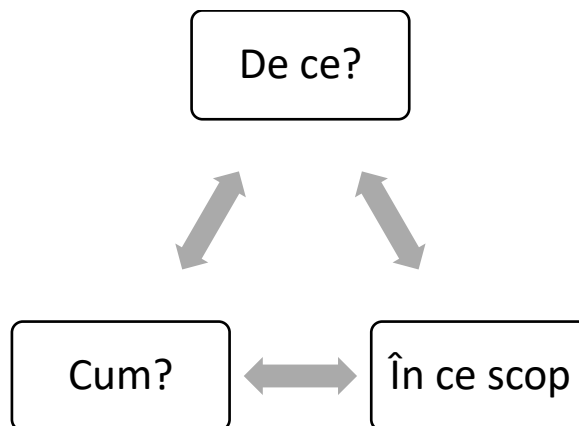
convergenței dintre aceste discipline).

2) *Cum ar trebui reunite aceste două discipline?* (Care este rolul fiecărei discipline în cercetarea psiho-juridică și care este tipologia metodelor în studiul interdisciplinar).

3) *În ce scop sunt reunite disciplinele psihologie și drept?* (Obiectivele cercetării psiho-juridice și indicatorii

succesului / eșecului obiectivelor metodologice asumate).

Aceste trei întrebări sunt interdependente cu condiția că soluțiile identificate derivă din actualitatea ajustată la contextul individului și grupului social în societatea umană (Figura 1).

Figura 1. Interdependența întrebărilor fundamentale în psihologia juridică

Interdependența dintre *De ce?*, *Cum?* și *În ce scop?* reprezintă motivația judecătorului de a examina aspectele psiho-juridice ale cazului și, respectiv, necesitatea de a preciza obiectivele teoretice și practico-aplicative ale cauzei juridice. Conform afirmațiilor semnate de Spellman (2009), psihologia și dreptul trebuie să-și unească eforturile din considerentul că dreptul este preocupat de reglementarea comportamentului uman, iar psihologia – de studiul comportamentului uman. Prin urmare, psihologia trebuie să justifice conformitatea sau lipsa conformității comportamentului uman la legea societății umane. Psihologii sunt invitați pentru a evalua competențele celor care i-au / au luat decizii importante într-o cauză judiciară, fiind experți în analiza comportamentului uman pentru cauze judiciare.

Un rol important în setarea adecvată a obiectivelor practic-aplicative ale psihologiei juridice revine *neuroștiințelor*. Astfel de cercetări trebuie realizate pentru a identifica nu atât natura, cât cauza fenomenelor sociale care se manifestă la scară globală. Unul din aceste fenomene este genocidul, definit ca practica de distrugerea totală sau parțială a unui grup specific din cauza identității naționale, etnice, rasiale sau religioase a grupului. Meiches (2021) observă că cercetarea genocidului trebuie realizată prin cooperare cu neuroștiințele emergente privind leziunile cerebrale, stresul cognitiv și dezvoltarea crierului. Prin urmare, rolul neuroștiințelor este de a preciza modul în care funcția creierului afectează comportamentul deviat.

Totuși, accentul prea mare pus pe psihologia personalității poate conduce la stabilirea unor ipoteze incorecte referitor la starea psihologică a comportamentului deviat. Presumpțiile legale referitor la comportamentul omului rațional în situații nestresante sunt adesea incorecte atunci când această persoană se află în situații stresante care implică emoții legate de trecut.

Din aceste considerente, într-o cercetare psiho-juridică psihologiei îi revine rolul de a elucida efectul legal al factorilor emoționali care conduc / au condus la devierea comportamentului. Dovezile argumentate din punct de vedere ale normelor comportamentale sunt importante pentru a contesta presupunerea că deciziile legale sunt luate conform legii. Mărturisirile martorilor implică dovezi importante pentru a contesta adevărul sau falsul ipotezelor setate.

Obiectivele practic-aplicative sunt importante pentru “descoperirea” modului în care psihologia poate contribui la reforma juridică sau / și îmbunătățirea deciziilor juridice. Accentul pe utilizarea psihologiei în drept face apel la schimbarea cerințelor normelor legale și este o modalitate de a îmbunătăți relația dintre lege și psihologie prin aplicarea principiilor și normelor psihologice la examinarea practici juridice și îmbunătățirea acestor practici. Astfel, obiectivul de a identifica normele psihologiei dreptului are ca scop îmbunătățirea întregului sistem juridic.

3. Provocările și abordările alternative ale cercetărilor psiho-juridice

Părintele psihologiei juridice este psihologul german american Hugo Münsterberg. În cartea sa “*On the Witness Stand*” (traducere: Pe standul mărturiilor), editată în 1980, autorul a indicat despre problemele care au importanță majoră pentru psihologia juridică, în general, și pentru sistemul de justiție, în particular. Aceste probleme sunt: memoria martorilor oculari, detectarea înșelăciunii, mărturisirile false, sugestibilitatea, hipnotismul și cauzele comportamentului criminal. Totuși, după mai mult de 100 de ani de la emergența psihologiei juridice ca domeniu este important de a evalua ce am realizat și care sunt lecțiile pe care le-am învățat.

Morse (2011) afirmă că tendința de evoluție a

cercetărilor în psihologia juridică indică spre două grupuri mari: a) cercetările care contribuie intern la știința dreptului și b) cercetările axate pe provocările externe. Prin urmare, contribuțiile interne adaugă plusvaloare legii, din considerentul că permit dezvoltarea ipotezelor referitor la comportamentele incorecte și, respectiv, indică spre necesitatea de a schimba doctrinele existente și a identifica modalități mai eficiente de soluționare a problemelor judiciare. Provocările externe ale psihologiei juridice se disting ca fiind adevrate ale integrării psihologiei cu ultimele realizări în neuroștiințe din considerentul că doctrinele tradiționale sunt

incoerente cu politica instituțiilor judiciare. Psihologia și neuroștiințele pot aduce un aport semnificativ la implementarea politicilor de condamnare penală.

La etapa actuală pot fi identificate multe argumente care justifică importanța investigațiilor psihologice pentru soluționarea cazurilor juridice care implică deciziile persoanei cu comportament deviat și rezultatul acestor decizii. Aceste argumente derivă din cele trei întrebări referitoare la interferența dintre psihologie și drept identificate de Luk (2021) referitor la investigațiile psiho-juridică realizate conform modelului conceptual elaborat de Hugo Münsterberg (tabelul 1).

Tabelul 1. Corelația dintre întrebările și răspunsurile referitor la importanța psihologiei juridice

N	Întrebările lui Hugo Münsterberg	Răspunsurile actuale
1	<i>De ce cercetări psiho-juridice?</i>	Ambele domenii sunt preocupate de investigarea comportamentului uman și, respectiv, psihologia poate interveni în calitate de expert științific asupra problematicii comportamentului uman.
2	<i>Cum ar trebui să concluzeze psihologia și dreptul într-o cercetare psihologico-legală?</i>	Psihologia poate acționa pentru a dezvoltă ipoteze legale incorecte cu privire la comportamentul uman.
3	<i>În ce scop ar trebui realizate cercetările psihologice în juridică?</i>	Pentru a ne asigura că ipotezele legale stabilite sunt justificate de date care reflectă realitatea empirică indicată de starea psihologică.

În opinia lui Bohns (2021) este important de a elabora o **psihologie a consimțământului**. Consimțământul este esențial pentru multe probleme sociale. Totuși, acest fenomen psihologic inerent nu constituie subiectul cercetărilor în psihologia legală. O astfel de omisiune este destul de evidentă în situația în care psihologii au studiat construcțiile conexe, precum conformitatea, ascultarea, convingerea, autonomia, iar specialiștii în filozofie și drept sunt interesați de tematica consimțământului pentru a soluționa problemele complexe referitor la relațiile interumane, de exemplu: Pe cine are dreptul să caute poliția? Cine poate decide dacă un copil poate sau trebuie să fie supus unei proceduri medicale? Putem posta datele participanților online? etc.

Nu mai puțin importantă este problematica descrisă de Black (2016). Cele mai semnificative schimbări în practica psihologică se produc din cauza deciziilor legale. **Consimțământul informat** nu constituie o noutate în medicină. În practica judiciară acest concept se referă la dreptul adulților de a lua decizia referitor la tratamentul medical propus de medic. Pacientul informat înțelege starea sa psihologică, opțiunile de tratament, riscurile și beneficiile tratamentului recomandat și posibilele urmări fără tratament și, respectiv, poate semna acordul / refuzul informat.

Există, totuși, multe probleme legale care pot apărea în procesul consimțământului / refuzului informat. Spre exemplu, neinformarea adecvată a pacientului ar putea conduce la o acțiune juridică împotriva medicului. O altă problemă apare în cazul în care medicul a informat pacientul, dar nu a reușit să se asigure că pacientul a înțeles mesajul. O problemă delicată constituie impactul evoluției bolii asupra stării sănătății altora. Prin urmare,

psihologul trebuie să verifice dacă pacientul a înțeles corect și complet mesajul medicului. Acest lucru poate fi realizat prin discuții, lectură referitor la parcursul bolii și tratament sau în unele cazuri, folosind resursele Internetului.

Natura problemelor legale referitor la **evaluarea, testarea și diagnosticarea stării persoanelor aflate în situația unui proces judiciar** este, de asemenea, psihologică. Deseori astfel de probleme sunt soluționate în dependență de calificările persoanelor care oferă astfel de servicii, instrumentele utilizate, metodologia procesului de evaluare etc. Ca urmare, soluția neadecvată identificată pentru astfel de probleme pot conduce la inițierea unor procese etnice și culturale de acțiune individuală / colectivă de către persoane sau grupuri de persoane care consideră că nu au fost judecați corect.

Este important de a menționa importanța investigațiilor **problemei confidențialității**. Conform studiului realizat de Leon et al (2021) confidențialitatea și anonimatul fac parte din categoria **întrebărilor sensibile**, răspunsul la care poate fi social nedorit. Spre exemplu, respondentul este solicitat să admită că a încălcat o normă socială sau legală. Ca urmare, datorită consecințelor admiterii unor comportamente nedorite din punct de vedere social (de exemplu, sancționarea socială sau legală), întrebările sensibile sunt adesea asociate cu erori sistematice de măsurare.

O abordare interesantă referitor la **psihologia dreptului mediului** este descrisă de Rowell și Bilz (2021). În opinia acestor savanți, psihologia constituie un factor esențial pentru modul în care legile modelează interacțiunile oamenilor cu mediul. Psihologia oferă legislației de mediu o prezentare informată empiric care

permite a răspunde la întrebările de ce, când și cum acționează oamenii în raport cu mediul și, respectiv, cum aceste date pot fi utilizate pentru a îmbunătăți obiectivele stabilite. Prin urmare, în situația în care legislația mediului nu încorporează informații din psihologie, există riscul să nu se înțeleagă corect comportamentele umane și să se descrie greșit instrumentele juridice pentru a modela sau a atenua aceste comportamente.

Concluzii. Psihologia juridică/judiciară este preocupată de problematica naturii psihologice ale participanților la acțiunea juridică (de exemplu, infractor, victimă, martor, anchetator, magistrat, avocat, parte civilă, educator) cu scopul de comprehensiune a factorilor determinați ale comportamentului infracțional, mecanismelor psihologice și psihosociale implicate în activitatea infracțională, particularităților psihologice ale personalității criminale etc. Obiectivele psihologiei juridice / judiciare se clasifică în *obiective teoretice* (de exemplu, elaborarea aparatului epistemologic și metodologic) și *obiective practic-aplicative* (de exemplu, elaborarea metodologiilor specifice de cercetare a realității psihologice din domeniul juridic).

Analiza comprehensivă a problematicii psihologiei judiciare din perspectiva actualității obiectivelor teoretice permite a afirma că studiile interdisciplinare în psihologie și drept se referă la problemele specifice cauzate de deciziile judecătorului sau pârâtului, intențiile de a preveni criminalitatea prin instruirea cetățenilor și altele. În ultimii ani numărul, diversitatea și complexitatea problemelor specifice în drept de natură psihologică a crescut, extinzându-se la dreptul

contractual, dreptul privat, dreptul public, drepturile copiilor, sistemul de justiție penală etc. Aceste provocări indică spre importanța investigării ariilor epistemologice, psihologice și metodologice a „inteligentei” legii și etiologiei comportamentului criminal, precum și necesitatea de a identifica noi paradigme de cercetare pentru analiza procesului decizional al pârâtului.

Aceiași metodă aplicată pentru studierea problematicii psihologiei judiciare din perspectiva obiectivelor practic-aplicative indică spre emergența a cel puțin trei întrebări științifice care se referă la importanța de a uni eforturile specialiștilor în psihologie și drept, precum și a identifica metodologii și obiective specifice pentru soluționarea adecvată ale problemelor comune. Un rol important revine aplicabilității realizărilor teoretico-aplicative în neuroștiințe pentru a soluționa problemele care se referă prioritar la psihologia socială.

Un accent deosebit pentru îmbunătățirea obiectivelor teoretice și practico-aplicative revine provocărilor și abordărilor alternative descrise în cercetările psihojuridice. Dintre problemele “noi” se evidențiază memoria martorilor oculari, detectarea înșelăciunii, mărturisirile false, sugestibilitatea, hipnotismul și cauzele comportamentului criminal. Studiul comprehensiv ale acestor probleme poate fi clasificat în două grupuri noi: a) cercetările care contribuie intern la știința dreptului și b) cercetările axate pe provocările externe. La prima categorie se referă, spre exemplu, psihologia consimțământului și a confidențialității, iar la a doua – psihologia dreptului mediului.

Referințe bibliografice:

1. LEON, C., AIZPURUA, E., VAN DER VALK, S. (2021). The Impact of Confidentiality Assurances on Participants' Responses to Sensitive Questions. *International Journal of Public Opinion Research*, <https://doi.org/10.1093/ijpor/edaa039>.
2. BLACK, J. (2016). Legal Aspects of Professional Psychology. <https://owlcation.com/social-sciences/Legal-Aspects-of-Professional-Psychology> (accesat la 11.10.2021).
3. BOHNS, V. (2021). Toward a Psychology of Consent. https://www.researchgate.net/profile/Vanessa-Bohns/publication/353314794_Toward_a_Psychology_of_Consent/links/60f2eec216f9f313008ead54/Toward-a-Psychology-of-Consent.pdf.
4. BRADLEY D. McAuliff (2021). Law and human behavior. <https://www.apa.org/pubs/journals/lhb>
5. CONWAY, H., STANNARD, J.E. (2016). *The Emotional Dynamics of Law and Legal Discourse*, Oxford: Hart Publishing.
6. DAILEY, A. C. (2018). *Law and the Unconscious: A Psychoanalytic Perspective*. Yale University Press.
7. DAVIS, J.N. (1989). Psychology and Law: The last 15 years. *Journal of Applied Social Psychology*, 19(3), pp. 199–230.
8. FRAZIER, A., GONZALES, J. E.(2021). Studying sequential processes of criminal defendant decision-making using a choose-your-own-adventure research paradigm. *Psychology, Crime & Law*, <https://doi.org/10.1080/1068316X.2021.1972107>(accesat la 15.09.2021).
9. LUK, A. C. (2021) The relationship between law and psychology: A study of interdisciplinarity in research. PhD thesis. University of Glasdov <http://theses.gla.ac.uk/82417/1/2021LukPhD.pdf>.
10. MEICHES, B. (2021). Genocide and the Brain: Neuroscience, Mental Harm, and International Law. *Journal of Genocide Research*. <https://doi.org/10.1080/14623528.2021.1911131>.
11. MORSE, S. (2011). Lost in Translation? An Essay on Law and Neuroscience. In M. Freeman (ed.), *Law and Neuroscience*. Oxford University Press.
12. ROWELL, A., BILZ, K. (2021). *The Psychology of Environmental Law: , New York, USA: New York*

University Press, <https://doi.org/10.18574/9781479807574> (accesat la 12.09.2021).

13. SPELLMAN, B. (2009). Psychology and Law? Someone Must Be Crazy! Psychology Today, Retrieved from: <https://www.psychologytoday.com/gb/blog/just-thinking/200903/psychology-and-law-someone-must-be-crazy-0>, (accesat la 01.10.2021).

CZU 347.91/95

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.08>

PROCEDURA AUTORIZĂRII TESTĂRII INTEGRITĂȚII PROFESIONALE ȘI APRECIEREA REZULTATULUI TESTULUI DE INGRITATE PROFESIONALĂ

PRISAC Alexandru,

Doctor în drept, conf. univ.,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-0954-7670>

REZUMAT

În acest articol a fost analizată procedura autorizării testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională reglementată în XXXIV din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Sunt cercetate toate condițiile procesuale în care derulează această procedură.

O atenție deosebită a fost acordată analizei mijloacelor oferite de legea procesuală instanței de judecată pentru constatarea unor circumstanțe în vederea atingerii scopului acestei proceduri - autorizării testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională.

Cuvinte-cheie: instanță, părți, testare, integritate, cauze, judecător.

PROCEDURE FOR AUTHORIZATION OF PROFESSIONAL INTEGRITY TESTING AND ASSESSMENT OF THE RESULT OF PROFESSIONAL INGRITACY TEST

PRISAC Alexandru,

PhD in Law, Associate Professor
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-0954-7670>

SUMMARY

In this article analyzed the procedure for authorizing the testing of professional integrity and the assessment of the result of the test of professional integrity regulated in XXXIV of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova. All the procedural conditions in which this procedure takes place are investigated.

Particular attention was given to the analysis of the means offered by the procedural law to the court to ascertain circumstances in order to achieve the purpose of this procedure - authorizing the testing of professional integrity and assessing the result of the professional ingratitude test.

Key words: court, parties, testing, integrity, cases, judge.

Cererile de autorizare a testării integrității profesionale și de apreciere a rezultatului testului de integritate profesională se examinează de către judecătorii de drept comun în a căror rază teritorială își au sediul autoritățile indicate la art. 12 din Legea nr. 325/2013 privind evaluarea integrității instituționale.

La examinarea cauzelor în procedura prevăzută în capitolul XXXIV² CPC, instanța de judecată îndeplinește un control judiciar la procesul de evaluare a integrității instituționale reglementat prin Legea privind evaluarea integrității instituționale [3]. Instanța de judecată examinează două categorii de cauze în această procedură: autorizarea testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională [4, p. 1019].

Procedura privind cauzele testării integrității

profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională nu implică soluționarea unui litigiu de drept, întrucât agenții publici supuși evaluării integrității instituționale nu au calitatea participanți în procedura dată, ceea ce exclude existența unor interese contradictorii. Însă testul de integritate profesională și sancțiunea disciplinară aplicată ca urmare a rezultatului negativ al testului de integritate profesională pot fi contestate de agentul public testat în instanța de contencios administrativ fără respectarea procedurii prealabile.

Petiționar în procedura analizată este instituția care evaluează integritatea instituțională. Conform art. 6 alin. (3) din Legea nr. 325 din 23.12.2013, evaluarea integrității instituționale și testele de integritate profesională sunt realizate de către Centrul Național

Anticorupție și Serviciul de Informații și Securitate.

Evaluarea integrității instituționale se inițiază de către:

a) Centrul Național Anticorupție – în privința tuturor entităților publice care intră sub incidența Legii nr. 325 din 23.12.2013, cu excepția Serviciului de Informații și Securitate;

b) Serviciul de Informații și Securitate – în privința Centrului Național Anticorupție;

c) subdiviziunea securitate internă a Serviciului de Informații și Securitate – în privința Serviciului de Informații și Securitate (art. 12 alin. (1) din Legea nr. 325 din 23.12.2013).

Articolul 343⁶ din Codul de procedură civilă al RM, prevede o normă despre competența jurisdicțională la examinarea cauzelor privind testarea integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională, care stipulează că cererile de autorizare a testării integrității profesionale și de apreciere a rezultatului testului de integritate profesională se examinează de către judecătorii de drept comun în a căror rază teritorială își au sediul autoritățile indicate la art. 12 din Legea nr. 325/2013 privind evaluarea integrității instituționale. Remarcăm că prin Hotărârea CSM nr. 829/33 din 29 noiembrie 2016 cu privire la aprobarea „Regulamentului privind selectarea și desemnarea judecătorilor specializați în controlul judiciar asupra activității de testare a integrității profesionale” [2], sunt prevăzute criteriile și procedura de selectare și desemnare a judecătorilor specializați în controlul judiciar asupra activității de testare a integrității profesionale. În pct. 2 și 3 al acestui Regulament este prevăzut că atribuțiile judecătorilor specializați în controlul judiciar asupra activității de testare a integrității profesionale vor fi exercitate de către judecătorii de drept comun, desemnați prin hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii. La selectarea și desemnarea unui judecător de drept comun pentru exercitarea atribuțiilor de judecător specializat e necesar a fi respectate următoarele criterii:

a) să activeze minim 2 ani în funcție de judecător;

c) să nu fie supus răspunderii disciplinare pe parcursul ultimilor 2 ani de activitate;

d) să nu dețină funcție administrativă și să nu exercite atribuțiile judecătorului de instrucție;

e) să nu fie membru în cadrul Colegiului de evaluare a performanțelor judecătorilor, Colegiului pentru selecție și cariera judecătorilor și Colegiului disciplinar, din subordinea Consiliului Superior al Magistraturii;

f) să nu existe o hotărâre a Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la ridicarea imunității judecătorului.

Președinții din cadrul judecătoriilor și curților de apel remit la Consiliul Superior al Magistraturii lista judecătorilor, care întrunesc criteriile prevăzute la pct. 3 din Regulamentul menționat mai sus, fiind atașat consimțământul judecătorilor incluși în liste pentru a fi desemnați în calitate de judecători specializați.

În cazul în care nici un judecător de drept comun din cadrul judecătoriilor nu își exprimă acordul pentru exercitarea atribuțiilor de judecător specializat, candidaturile judecătorilor, care întrunesc criteriile de

eligibilitate de la pct. 3 al Regulamentului aprobat prin Hotărârea CSM nr. 829/33 din 29 noiembrie 2016, vor fi determinate de către președintele instanței judecătorești din rândul celor ce corespund criteriilor prevăzute la pct. 3 din același Regulament, prin tragere la sorți, cu consemnarea acestui fapt într-un proces-verbal.

În listele transmise Consiliului Superior al Magistraturii urmează a fi incluse candidaturile a nu mai puțin de 4 judecători din partea instanțelor de fond și nu mai puțin de 8 sau 6 judecători din partea curților de apel.

Potrivit art. 343⁷ alin. (1) și (2) din Codul de procedură civilă al RM, „Judecătorul se expune prin încheiere cu privire la autorizarea deciziei de inițiere a testării integrității profesionale în cadrul evaluării integrității instituționale, luată de către instituția care evaluează integritatea instituțională, în termenele și condițiile prevăzute de Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale. (2) Încheierea prin care instanța refuză autorizarea deciziei de inițiere a testării integrității profesionale poate fi atacată cu recurs de către instituția care evaluează integritatea instituțională.”

Testarea integrității profesionale reprezintă o etapă facultativă a evaluării integrității instituționale. În ansamblu, evaluarea integrității instituționale se desfășoară în următoarele etape:

a) etapa întâi – identificarea riscurilor de corupție în cadrul entității publice;

b) etapa a doua – testarea integrității profesionale a agenților publici;

c) etapa a treia – descrierea riscurilor de corupție și analiza factorilor care le generează;

d) etapa a patra – emiterea recomandărilor de îmbunătățire a climatului de integritate instituțională.

Etapa întâi constă în examinarea incidentelor de integritate admise de agenții publici din cadrul entității publice, a informațiilor transmise de cetățeni, a materialelor din mass-media, a surselor analitice (rapoarte, studii, sondaje, indicatori etc.), precum și a modalităților de afectare a drepturilor omului prin riscurile de corupție identificate.

Etapa a doua, inițiată în baza unei decizii motivate, este o etapă facultativă în cadrul evaluării integrității instituționale. Agenții publici supuși testării integrității profesionale sunt selectați în mod aleatoriu, în funcție de riscurile de corupție identificate în cadrul entității publice la etapa întâi. Responsabilitatea pentru realizarea acestei etape revine testorilor.

Etapa a treia se realizează prin descrierea riscurilor de corupție identificate la etapa întâi și, după caz, confirmate în cadrul testării integrității profesionale la etapa a doua a evaluării, precum și prin analiza factorilor de risc care sporesc probabilitatea materializării acestor riscuri.

Etapa a patra presupune întocmirea unor cerințe minime, a căror îndeplinire va permite entității publice să reducă manifestările de corupție în rândul agenților publici (art. 13 din Legea nr. 325 din 23.12.2013).

Testorii pot folosi mai multe mijloace și metode de testare și fixare a testelor de integritate profesională, de exemplu, folosirea în cadrul testării integrității profesionale de acte care codifică identitatea persoanelor

a structurilor, organizațiilor, încăperilor și mijloacelor de transport.

Decizia motivată de inițiere a testării integrității profesionale în cadrul evaluării integrității instituționale se ia de către instituția care evaluează integritatea instituțională și se autorizează de către instanța de judecată. Decizia motivată de inițiere a testării integrității profesionale și autorizarea sunt confidențiale până la transmiterea raportului privind rezultatele evaluării integrității instituționale entității publice sau organului de autoadministrare.

Judecătorul se expune prin încheiere cu privire la autorizarea deciziei de inițiere a testării integrității profesionale în cadrul evaluării integrității instituționale, luată de către instituția care evaluează integritatea instituțională. Această încheiere se emite în lipsa participanților la proces.

Termenul de desfășurare a testării integrității profesionale este de 6 luni. În baza unei decizii motivate, judecătorul din cadrul instanței de judecată care a autorizat decizia motivată de inițiere a testării poate prelungi acest termen cu cel mult 6 luni.

Testarea integrității instituționale se efectuează potrivit unui plan ce este un document cu caracter confidențial, care se aprobă de către coordonatorul activității de testare a integrității profesionale în baza deciziei motivate autorizate de instanța de judecată.

Dacă situațiile neprevăzute apărute în procesul de aplicare a planului conduc la identificarea unor noi riscuri de corupție, neprevăzute în decizia motivată de inițiere a testării integrității profesionale, este necesară întocmirea unui demers motivat ce va include măsuri concrete suplimentare efectuate, mijloace și metode de testare care ar urma să fie înaintate pentru autorizare către instanța de judecată în decurs de 3 zile lucrătoare de la apariția respectivelor situații. În cazul în care judecătorul refuză autorizarea, materialele acumulate de testor în situațiile date se distrug, cu excepția cazurilor când aceste materiale sunt necesare în sensul art. 11 alin. (5) din Legea nr. nr. 325 din 23.12.2013.

Încheierea prin care instanța refuză autorizarea deciziei de inițiere a testării integrității profesionale poate fi atacată cu recurs de către instituția care evaluează integritatea instituțională. Prin urmare, încheierea prin care este autorizată decizia de inițiere a testării integrității profesionale nu poate fi atacată cu recurs. De asemenea, există doar un singur subiect cu drept de a declara recurs împotriva încheierii prin care instanța refuză autorizarea deciziei de inițiere a testării integrității profesionale – instituția care evaluează integritatea instituțională (Centrul Național Anticorupție și Serviciul de Informații și Securitate).

Potrivit art. 343⁸ alin. (1), (2), (3), (4) și (5) din CPC, Judecătorul care a autorizat decizia de inițiere a testării integrității profesionale verifică materialele obținute în cadrul testelor de integritate profesională, iar dacă acesta se află în imposibilitate, verificarea este efectuată de către un alt judecător din cadrul aceleiași instanțe. Judecătorul examinează respectarea de către testor a deciziei motivate de inițiere a testării, confirmă sau modifică propunerea instituției care evaluează integritatea instituțională cu privire la aprecierea

comportamentului agentului public testat și constată, prin încheiere, rezultatele testării integrității profesionale în conformitate cu prevederile Legii nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale. (3) Dacă în cadrul testului de integritate profesională agentul public testat a primit bunuri, judecătorul dispune, prin intermediul aceleiași sau al unei încheieri ulterioare, restituirea/recuperarea bunurilor sau a contravalorii acestora de către agentul public testat la demersul instituției care evaluează integritatea instituțională. (4) Încheierea prin care instanța apreciază rezultatele testării integrității profesionale sau dispune restituirea/recuperarea bunurilor primite de către agentul public testat sau a contravalorii acestora poate fi atacată cu recurs de către instituția care evaluează integritatea instituțională. (5) La demersul instituției care evaluează integritatea instituțională, judecătorul soluționează, prin încheiere, orice altă situație apărută în cadrul testării integrității profesionale în vederea asigurării respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, nedivulgării identității testorilor și conspirării activității de testare a integrității profesionale. Încheierea respectivă poate fi atacată cu recurs de către instituția care evaluează integritatea instituțională.

În vederea asigurării respectării de către testor a deciziei motivate de inițiere a testării integrității profesionale, legiuitorul a atribuit în competența instanței de judecată și împuternicirea de a aprecia rezultatul testului de integritate profesională.

Dacă judecătorul care a inițiat (autorizat) decizia de inițiere a testării integrității profesionale se află în imposibilitate de a aprecia rezultatul testului de integritate profesională, atunci verificarea este efectuată de către un alt judecător, desemnat în condițiile Legii nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale. Iar art. 25 alin. (2) din aceeași lege, prevede că desemnarea judecătorilor se face în baza regulamentului aprobat de Consiliul Superior al Magistraturii după consultarea cu Centrul Național Anticorupție și Serviciul de Informații și Securitate. În acest sens, menționăm că potrivit pct. 10 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea CSM din nr. 829/33 din 29 noiembrie 2016, în cazul apariției circumstanțelor de incompatibilitate, prevăzute la pct. 3 din Regulamentul menționat *supra*, precum și în cazul absenței judecătorului de drept comun, desemnat pentru exercitarea atribuțiilor de judecător specializat, pe o perioadă scurtă de timp (boala, concediu, delegare, suspendare, detașare) atribuțiile acestuia vor fi exercitate de către un alt judecător specializat, iar în cazul curților de apel, de către un alt complet specializat.

Judecătorii, incluși în lista candidaților pentru selectare și desemnare ca judecători specializați în controlul judiciar asupra activității de testare a integrității profesionale, vor depune o declarație pe proprie răspundere referitoare la: relațiile de rudenie, conflictele de interese, litigiile în instanța de judecată.

Materialele testelor de integritate profesională se verifică de către judecătorul din cadrul instanței de judecată care a autorizat decizia motivată de inițiere a testării integrității profesionale. În procesul verificării, judecătorul examinează respectarea de către testor a

deciziei motivate, confirmă sau modifică propunerea instituției care evaluează integritatea instituțională cu privire la aprecierea comportamentului agentului public testat și constată rezultatele testării integrității profesionale.

Rezultatul testului de integritate profesională este apreciat drept:

a) pozitiv – dacă agentul public testat a dat dovadă de integritate profesională, respectând obligațiile prevăzute la art. 7 alin. (2) lit. a) - c) din Legea nr. 325 din 23.12.2013;

b) negativ – dacă agentul public testat nu a respectat obligațiile prevăzute la art. 7 alin. (2) lit. a) - c) din Legea nr. 325 din 23.12.2013;

c) neconcludent – dacă comportamentul agentului public testat nu permite aprecierea rezultatului testului nici ca pozitiv, nici ca negativ, precum și în situațiile în care testul de integritate profesională a fost realizat cu încălcarea prevederilor Legii nr. 325 din 23.12.2013.

Fiind autorizată decizia motivată de inițiere a testării de instanța de judecată, rezultatului testului de integritate profesională poate fi dată o apreciere negativă sau pozitivă, numai dacă a fost respectată decizia astfel autorizată la efectuarea testării respective.

În cadrul testului de integritate profesională agentul public testat poate primi anumite bunuri, care sunt utilizate la aplicarea anumitor metode de testare. După finalizarea testului de integritate profesională, este necesar a obliga agentul public de a restitui bunurile primite. În acest scop, potrivit alin. (3) al articolului 343⁸

din Codul de procedură civilă al RM, prevede că dacă în cadrul testului de integritate profesională agentul public testat a primit bunuri, judecătorul dispune, prin intermediul aceleiași sau al unei încheieri ulterioare, restituirea/recuperarea bunurilor sau a contravalorii acestora de către agentul public testat la demersul instituției care evaluează integritatea instituțională.

Pentru a fi pusă în executare încheierea respectivă, instanța de judecată va elibera un titlu executoriu.

Dat fiind faptul că doar există un singur participant în procedura privind aprecierea rezultatului testului de integritate profesională, încheierea prin care instanța apreciază rezultatele testării integrității profesionale sau dispune restituirea/recuperarea bunurilor primite de către agentul public testat sau a contravalorii acestora poate fi atacată cu recurs doar de către instituția care evaluează integritatea instituțională.

La baza efectuării testării integrității profesionale este pus principiul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, nedivulgării identității testatorilor și conspirării activității de testare a integrității profesionale. În vederea respectării principiilor date legiuitorul a instituit controlul judiciar privitor la orice situație apărută în cadrul testării integrității profesionale. Astfel, pe lângă imputernicirea instanței de judecată de a aprecia rezultatul testării de integritate profesională, la demersul instituției care evaluează integritatea instituțională, judecătorul soluționează, prin încheiere, orice altă situație apărută în cadrul acestei testări.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. Republica în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 285-294 din 03.08.2018.
2. Hotărârea CSM nr. 829/33 din 29 noiembrie 2016 cu privire la aprobarea „Regulamentului privind selectarea și desemnarea judecătorilor specializați în controlul judiciar asupra activității de testare a integrității profesionale. Publicat: 06.01.2017 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 2-8/27.
3. Legea nr. 325 din 23.12.2013 privind evaluarea integrității instituționale. Republicat: 26.08.2016 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 277-287/586.
4. Prisac A. Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova. Chișinău: Ed. Cartea Juridică, 2019, 1316 p.

CZU 336.22(478)

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.09>

REPUBLICA MOLDOVA: ASPECTE FISCALE FAVORABILE INVESTITORILOR DIN ROMÂNIA ȘI NU NUMAI

SASU Horațiu,

Jurist. Consultant în afaceri,

Sibiu. România

<https://orcid.org/0000-0003-4647-1986>

REZUMAT

În lucrare se încearcă să se dezvolte câteva aspecte din materia fiscalității în Republica Moldova care ar putea să constituie argumente pentru organele de stat din Republica Moldova în eforturile lor de a atarge investitorii români sau din alte părți.

Cuvinte-cheie: impozit pe venit, impozitul pe dividende, taxa pe valoarea adăugată, subiecții impozabili, obiecte impozabile, aspecte fiscale favorabile.

REPUBLIC OF MOLDOVA: TAX ASPECTS FAVORABLE TO ROMANIAN INVESTORS AND NOT ONLY

SASU Horațiu,

Lawyer. Business consultant,
Sibiu, Romania

<https://orcid.org/0000-0003-4647-1986>

SUMMARY

The paper seeks to develop some aspects of taxation in the Republic of Moldova that could be arguments for state bodies in the Republic of Moldova in their efforts to attract Romanian investors or elsewhere.

Key words: income tax, dividend tax, value added tax, taxable persons, taxable objects, favorable tax issues.

A fonda o societate în Republica Moldova este relativ simplu pentru antreprenorul român, atât grație identității de limbă și apropierii geografice, cât și pentru că administrarea este relativ simplă și foarte asemănătoare cu ceea ce știm din România. În plus, anumite avantaje fiscale (precum TVA zero la exporturi de bunuri și servicii) și un regim fiscal relativ prietenos fac din Republica Moldova un spațiu deosebit de atractiv.

IMPOZITUL PE VENIT. Ca principiu, sintagma "impozit pe venit" cuprinde atât impozitul datorat de companii (în Republica Moldova nu există sintagma de "impozit pe profit", ca în România), cât și impozitul datorat de persoane fizice și de gospodării țărănești (oricum, mai bine gândit decât impozitul pe venitul gospodăriilor despre care se vorbea la un moment dat în România).

Concret, în Republica Moldova, suma totală a impozitului pe venit se determină:

a) pentru persoane fizice, întreprinzători individuali și persoanele care desfășoară activitate profesională în sectorul justiției și în domeniul sănătății – în mărime de 12% din venitul anual impozabil;

b) pentru persoanele juridice – în mărime de 12% din venitul impozabil;

c) pentru gospodăriile țărănești (de fermier) – în mărime de 7% din venitul impozabil;

d) pentru agenții economici al căror venit a fost estimat – în mărime de 15% din depășirea venitulului estimat față de venitul brut înregistrat în contabilitate de agentul economic.

În venitul brut se includ anumite sume (art. 18 C. fiscal al Republicii Moldova) sau nu se includ (art. 20 C. Fiscal) anumite sume, într-o concepție relativ asemănătoare cu cea din legislația fiscală din România.

În privința cheltuielilor deductibile, principiul e simplu: se permite deducerea cheltuielilor ordinare și **necesare, achitate** sau suportate de contribuabil pe parcursul perioadei fiscale, aferente exclusiv activității de întreprinzător. În România sunt considerate cheltuieli deductibile cheltuielile efectuate în scopul desfășurării activității economice – oarecum asemănător cu Republica Moldova, doar că în România există o categorie (largă) de cheltuieli deductibile limitat, printre care și 50% din cheltuielile cu autovehiculele societății (de la combustibil, asigurări și până la un banal schimb de ulei).

REGIMUL DIVIDENDELOR. Dacă o societate cu sediul în Republica Moldova plătește dividende antreprenorului cetățean român, impozitul pe dividende

este de 6% din suma achitată (art. 91 coroborat cu art. 71 lirt. e) C. Fiscal Rep. Moldova).[1]

Societatea care achită dividende acționarilor (asociaților) săi **pe parcursul perioadei fiscale** (un fel de dividende în avans, permise în Republica Moldova) rețin un impozit de 12% din profitul perioadei fiscale în curs, din care se vor achita dividende.

Pentru un investitor român cota de impozitare în Republica Moldova a venitulului și dividendelor (12 % + 6%) poate fi în anumite condiții interesantă, deoarece în România există două tipuri de impozitare a venitulului din activitatea societății:

a) *Impozit pe profit de 16%, plus impozit pe dividende de 5%* (iar dacă dividendele depășesc un anumit prag, destul de coborât, se achită și contribuția la sănătate, în cuantum fix, indiferent de nivelul dividendelor care depășesc pragul minim).

În acest caz și mai ales având în vedere anumite cheltuieli care sunt doar parțial deductibile în România (ceea ce crește artificial masa impozabilă), pentru posesorii de societăți supuse impozitului pe profit în România devine interesantă derularea activității printr-o companie din Republica Moldova, mai ales dacă luăm în calcul regimul taxei pe valoare adăugată zero, despre care vom discuta mai jos.

b) *Impozit pe veniturile microîntreprinderii de 1-3%, plus impozit pe dividende de 5%* (iar dacă dividendele depășesc un anumit prag, din nou se plătește contribuția la asigurările de sănătate).

Microîntreprinderea este considerată în România societatea care are cifră de afaceri de până la un milion de euro anual. Impozitul este de de 3% (ca regulă) sau de 1% (dacă are unul sau mai mulți salariați care să totalizeze o normă întreagă de muncă).

În acest caz ni se pare că este mai rentabilă deținerea unui SRL în România, cu următoarele aspecte de luat în considerare:

- România s-a angajat să reducă plafonul de 1 milion de euro până în 2023, așadar va crește mult numărul societăților plătitoare de impozit pe profit

- Competitivitatea de preț utilizând facilitățile în materia TVA (a se vedea mai jos) este excepțională în aceste perioade turbulente

- Regimul controalelor fiscale este mult mai blând în Republica Moldova, din ceea ce susțin oameni de afaceri care au societăți atât în România cât și în Republica Moldova.

TAXA PE VALOAREA ADĂUGATĂ. Cel mai spectaculos aspect în privința competitivității și

atractivității Republicii Moldova este acela că aici este legiferată cota zero la TVA pentru export de bunuri sau servicii. Un import-export efectuat prin Moldova, chiar și o simplă comisionare de operațiuni, NU sunt supuse TVA, ceea ce poate să ridice competitivitatea (de preț) pentru multe companii cu patroni români, dar având sediul social în Republica Moldova, dacă import-exportul se efectuează prin Republica Moldova (fără ca mărfurile să treacă neapărat prin Republică!). Iată mai jos detaliile care sunt de interes pentru investitori.

Subiecții impozabili au o sferă foarte asemănătoare cu ce știm din România (dar lucrurile sunt mult simplificate):

a) persoanele juridice și fizice care desfășoară activitate de întreprinzător, nerezidenții care desfășoară activitate de întreprinzător în Republica Moldova prin intermediul reprezentanței permanente care sunt înregistrați sau trebuie să fie înregistrați în calitate de plătitori de T.V.A.;

b) persoanele juridice și fizice care desfășoară activitate de întreprinzător, nerezidenții care desfășoară activitate de întreprinzător în Republica Moldova prin intermediul reprezentanței permanente care importă

mărfuri, cu excepția persoanelor fizice care importă mărfuri de uz sau consum personal a căror valoare nu depășește limita stabilită de legislația în vigoare;

c) persoanele juridice și fizice, cu excepția organizațiilor social-politice, nerezidenții care desfășoară activitate de întreprinzător în Republica Moldova prin intermediul reprezentanței permanente care importă servicii, indiferent de faptul dacă sunt sau nu sunt înregistrați în calitate de plătitori de T.V.A.

Obiectele impozabile:

✓ livrarea mărfurilor, serviciilor de către subiecții impozabili, reprezentând rezultatul activității lor de întreprinzător în Republica Moldova;

✓ importul mărfurilor în Republica Moldova, cu excepția mărfurilor de uz sau consum personal importate de persoane fizice, a căror valoare nu depășește limita stabilită de legislația în vigoare, importate de către persoanele fizice;

✓ importul serviciilor în Republica Moldova.

Există câteva excepții (redușe ca ampoare, din ce apreciem) privind obiectul impozabil.

În ce privește modul de calculare a TVA, distingem următoarele cote:

Cotele de aplicare a TVA	
Cota-standard	20% (regula) -din valoarea impozabilă a mărfurilor și serviciilor importate și a livrărilor efectuate pe teritoriul Republicii Moldova
Cote reduce	<p>12%:</p> <ul style="list-style-type: none"> - la serviciile de cazare, indiferent de categoria de confort, în hotel, hotel-apartament, motel, vilă turistică, bungalow, pensiune turistică, pensiune agroturistică, camping, sat de vacanță sau tabără de vacanță, care se atribuie la secțiunea I a Clasificatorului activităților din economia Moldovei; - la produsele alimentare și/sau băuturi, cu excepția producției alcoolice, preparate sau nepreparate, pentru consumul uman, însoțite de servicii conexe care să permită consumul imediat al acestora, realizate în cadrul activităților care se atribuie la secțiunea I a Clasificatorului activităților din economia Moldovei.
	<p>8%:</p> <ul style="list-style-type: none"> - la pâinea și produsele de panificație (190120000, 190540, 190590300, 190590600, 190590900), la laptele și produsele lactate (0401, 0402, 0403, 0405, 040610300 și 040610500 – cu un conținut de grăsimi de maximum 40% din greutate), livrate pe teritoriul Republicii Moldova, cu excepția produselor alimentare pentru copii care sînt scutite de T.V.A. în conformitate cu art.103 alin.(1) pct.2); - la medicamentele de la pozițiile tarifare 3001–3004, atît indicate în Nomenclatorul de stat de medicamente, cît și autorizate de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, la alcoolul etilic nedenaturat de la pozițiile tarifare 220710000 și 220890910, destinat producerii farmaceutice și utilizării în medicină, în limita volumului contingentului anual stabilit de Guvern, importate și/sau livrate pe teritoriul Republicii Moldova, precum și medicamentele preparate în farmacii conform prescripțiilor magistrale, cu conținut de ingrediente (substanțe medicamentoase) autorizate; - la mărfurile, importate și/sau livrate pe teritoriul Republicii Moldova, de la pozițiile tarifare 3005, 300610, 300620000, 300630000, 300640000, 300660000, 300670000, 370790, 380894, 382100000, 382200000, 4014, 401511000, 481890100, 900110900, 900130000, 900140, 900150, 901831, 901832, 901839000; - la gazele naturale și gazele lichefiate de la poziția tarifară 2711, atît la cele importate, cît și la cele livrate pe teritoriul Republicii Moldova, precum și la serviciile de transport și de distribuție a gazelor naturale; - la producția din zootehnie în formă naturală, masă vie, fitotehnie și horticultură în formă naturală, produsă, importată și/sau livrată pe teritoriul Republicii Moldova, de la pozițiile tarifare: 010221, 010231000, 010290200, 010310000, 010410100, 010420100, ex.0105 – pui

vii de reproducție, 060210, 060220, 0701, 07020000, 0703, 0704, 0705, 0706, 070700, 0708, 070920000, 070930000, 070940000, 070951000, 070959100, 070959300, 070960, 070970000, 070993100, 070999100, 070999400, 070999500, 070999600, ex. 070999900 – mărar și pătrunjel, 0713, 071420100, 080231000, 080610, 080711000, 080719000, 080810, 080830, 080840000, 0809, 08101000, 081020, 081030, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1007, 1201, 1205, 120600, 1209, ex. 121291800 – sfeclă de zahăr proaspătă sau refrigerată, 121300000, 1214;

- la zahărul din sfeclă de zahăr, produs, importat și/sau livrat pe teritoriul Republicii Moldova;
- la biocombustibilul solid destinat producerii energiei electrice, energiei termice și apei calde livrat pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv la materia primă livrată în scopul producerii biocombustibilului solid, sub formă de produse din activitatea agricolă și silvică, reziduuri vegetale agricole și forestiere, reziduuri vegetale provenite din industria alimentară, reziduuri de lemn, precum și la energia termică produsă din biocombustibil solid, livrată instituțiilor publice;

Cota zero se aplică pentru:

- **mărfurile, serviciile pentru export**¹ și toate tipurile de transporturi internaționale de mărfuri (inclusiv de expediție) și pasageri, serviciile de transport internațional al gazelor naturale, precum și serviciile operatorului aerodrom (aeroport), de comercializare a билетelor de călătorie în trafic internațional, de deservire la sol a aeronavelor, inclusiv de livrare a combustibilului și a mărfurilor la bordul aeronavei, de securitate aeronautică, de căutare-salvare și de navigație aeriană, aferente aeronavelor în trafic internațional, combustibilul destinat aprovizionării în Portul Internațional Liber Giurgiulești a navelor maritime implicate în transportul internațional de mărfuri și pasageri, indiferent de naționalitatea navei sau de pavilionul acesteia;

- energia electrică, energia termică și apa caldă pentru bunurile imobiliare cu destinație locativă, **indiferent de subiectul în a cărui gestiune se află aceste bunuri**;

- importul și/sau livrarea pe teritoriul țării a mărfurilor, serviciilor destinate:

- proiectelor de asistență tehnică, realizate pe teritoriul Republicii Moldova de către organizațiile internaționale și țările donatoare în limita tratatelor la care aceasta este parte;

- proiectelor de asistență investițională, finanțate din contul granturilor acordate Guvernului, precum și din contul granturilor acordate instituțiilor finanțate de la buget².

- mărfurile, serviciile livrate în zona economică liberă din afara teritoriului vamal al Republicii Moldova, livrate din zona economică liberă în afara teritoriului vamal al Republicii Moldova, livrate în zona economică liberă din restul teritoriului vamal al Republicii Moldova, precum și cele livrate de către rezidenții diferitelor zone economice libere ale Republicii Moldova unul altuia, cu excepția serviciilor de transport livrate în zona economică liberă din restul teritoriului vamal al Republicii Moldova, precum și cele livrate de către rezidenții diferitelor zone economice libere ale Republicii Moldova unul altuia;

- mărfurile livrate de către rezidentul unei zone economice libere a Republicii Moldova unui nerezident al Republicii Moldova, dacă marfa este predată în scopul prelucrării unui rezident al altei zone economice libere a Republicii Moldova, indicat de cumpărătorul/beneficiarul nerezident;

- serviciile prestate de întreprinderile industriei ușoare pe teritoriul Republicii Moldova agenților economici care plasează mărfurile sub regimul vamal de perfecționare activă, în cadrul contractelor de prelucrare în regimul vamal de perfecționare activă. Tipul serviciilor care cad sub incidența prezentului punct, precum și modul de administrare a acestor servicii se stabilesc de Guvern, iar lista agenților economici se aprobă de Ministerul Economiei și Infrastructurii;

- mărfurile livrate în magazinele duty-free;

- mărfurile și serviciile livrate în Portul Internațional Liber Giurgiulești și Aeroportul Internațional Liber Mărculești din afara teritoriului vamal al Republicii Moldova, cele livrate din Portul Internațional Liber Giurgiulești și Aeroportul Internațional Liber Mărculești în afara teritoriului vamal al Republicii Moldova, cele livrate în Portul Internațional Liber Giurgiulești și Aeroportul Internațional Liber Mărculești din restul teritoriului vamal al Republicii

¹ *Export de mărfuri* = scoaterea mărfurilor de pe teritoriul Republicii Moldova în conformitate cu legislația vamală.

Export de servicii = prestare de către persoane juridice și fizice rezidente ale Republicii Moldova persoanelor juridice și fizice **nerezidente** ale Republicii Moldova de servicii al căror loc de livrare nu este Republica Moldova (cum este cazul intermediarilor, contractelor de comision, agenție comercială etc.).

² Lista tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, lista proiectelor de asistență tehnică, lista granturilor acordate Guvernului și instituțiilor finanțate de la buget, precum și modul de aplicare a scutirii de T.V.A. cu drept de deducere la livrarea pe teritoriul țării a mărfurilor, serviciilor destinate proiectelor respective se stabilesc de Guvern.

	Moldova, precum și cele livrate de către rezidenții diferitor zone economice libere ale Republicii Moldova, Portului Internațional Liber Giurgiulești, Aeroportului Internațional Liber Mărculești unul altuia, cu excepția serviciilor de transport livrate în Portul Internațional Liber Giurgiulești și Aeroportul Internațional Liber Mărculești din restul teritoriului vamal al Republicii Moldova, precum și a celor livrate de către rezidenții diferitor zone economice libere ale Republicii Moldova, Portului Internațional Liber Giurgiulești, Aeroportului Internațional Liber Mărculești unul altuia.
--	---

Există și livrări scutite de TVA, fără drept de deducere, enumerate la art. 103 din Codul fiscal al Republicii Moldova [1].

Valoarea impozabilă a mărfurilor importate constituie valoarea lor vamală, determinată în conformitate cu legislația vamală, precum și impozitele și taxele care urmează a fi achitate la importul acestor mărfuri, cu excepția T.V.A.

În ce privește achitarea T.V.A., există câteva reguli clare:

- Subiecții impozabili sunt obligați să declare și să achite la buget pentru fiecare perioadă fiscală stabilită, suma T.V.A.

- Subiecții impozabili care importă servicii achită T.V.A. la data efectuării plății, inclusiv a plății prealabile pentru serviciul de import.

- Persoanele juridice și fizice care importă mărfuri pentru desfășurarea activității de întreprinzător achită T.V.A. pînă la sau în momentul prezentării declarației vamale, adică pînă la momentul introducerii mărfurilor pe teritoriul Republicii Moldova. Persoanele fizice care importă mărfuri a căror valoare depășește limita neimpozabilă de 300 de euro achită T.V.A. în funcție de valoarea impozabilă a mărfurilor (limita neimpozabilă nu micșorează valoarea impozabilă a mărfurilor).

- Restituirea T.V.A. se efectuează numai subiectului impozabil care dispune de decizie de restituire a T.V.A. în contul stingerii datoriilor față de bugetul public național, iar în lipsa datoriilor, la cererea subiectului impozabil, în contul viitoarelor obligații ale acestuia față de bugetul public național sau la contul bancar al subiectului impozabil respectiv.

- Se interzice restituirea T.V.A. în contul stingerii datoriilor creditorilor subiectului impozabil care dispune de decizie de restituire a T.V.A., inclusiv persoanelor juridice și fizice cesionari.

ÎN LOC DE CONCLUZIE: de ce ar fi de interes pentru investitorul român o activitate derulată printr-o societate din Republica Moldova?

Pentru anumite categorii de activități impozitarea este mai favorabilă; numărul celor plătitoare de impozit pe profit în România va crește, la fel și fiscalitatea aferentă. Pentru celelalte tipuri de societăți (microîntreprinderi) calculul diferă în funcție de cifra de afaceri, profit etc.

Dar aceasta strict referitor la impozitarea venitului sau profitului.

Cu privire la TVA, am arătat că avantajul concurențial, pe preț, este uriaș, dacă facilitatea de TVA este folosită corespunzător pentru import-export de bunuri și servicii. Desigur, este nevoie de ajutorul unui contabil local, pentru a nu aplica eronat facilitatea, dar din punctul meu de vedere acesta este **avantajul cel mai însemnat de care dispune Moldova, ca stat extracomunitar, în fața investitorilor europeni.**

În alt treilea rând, Codul fiscal al Republicii Moldova este mult mai ușor de aplicat și cu prevederi mult mai ușor de urmărit decât cel din România. Ca să nu mai vorbim de modificările acestuia, care în România se fac aproape peste noapte și în avalanșă! Prilej de "satisfacție" pentru organele de control fiscal, care adesea aplică legea abuziv.

Referitor la aceasta – și nu în ultimul rând, ba dimpotrivă – experiența investitorilor români arată că în Republica Moldova controalele fiscale nu agrează firmele străine, așa cum face ANAF la adresa antreprenorilor români. Interesul statului moldovean pare a fi să atragă investitorii, iar nu să îi sperie.

Alături de facilitatea TVA, acest din urmă punct mi se pare ca fiind **prevalent asupra cotelor de impozitare.**

În calitate de consultant recomand clienților să-și îndrepte privirile spre mediul de afaceri din Republica Moldova, iar atâta vreme cât aspectele de mai sus se vor menține voi considera recomandarea ca fiind permanent de interes pentru investitorii români.

Referințe bibliografice:

1. **COD FISCAL al Republicii Moldova.** LP Nr. 1163 din 24-04-1997. Monitorul Oficial Nr. 62 din 18-09-1997 (MODIFICAT LP122 din 23.09.21, MO230-237/01.10.21 art.266; în vigoare 01.10.21).

EVOLUȚIA INCRIMINĂRII INFRAȚIUNILOR DE CORUPȚIE: DIN CELE MAI VECHI TIMPURI PÂNĂ ÎN PREZENT

SOROCEANU Igor,

doctorand,

șef al Serviciului planificare, analiză și monitorizare din cadrul

Academiei „Ștefan cel Mare,

soroceanu94igor@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8719-0454>

REZUMAT

Infrațiunile de corupție, sunt fărădelegile care fac parte din categoria faptelor celor mai periculoase pentru societate. Acestea odată fiind comise în realitatea obiectivă, afectează în mod direct buna și legitima activitate atât din sfera publică cât și a domeniului privat.

Astfel, în cele ce urmează, ne propunem ca deziderat, analiza incriminărilor legale ale infrațiunilor de corupție în vederea informării publicului larg despre esența acestui factor negativ care este întâlnit la etapa actuală în societate.

Cuvinte-cheie: ordine de drept, corupție, prima atestare, evoluție, etapa contemporană, etc.

THE EVOLUTION OF THE CRIMINALIZATION OF CORRUPTION CRIMES: FROM ANCIENT TIMES TO THE PRESENT

SOROCEANU Igor,

PhD student,

Head of the Planning, Analysis and Monitoring Service within
of the Academy “ Ștefan cel Mare”

soroceanu94igor@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8719-0454>

SUMMARY

Crimes of corruption are the crimes that are part of the category of the most dangerous facts for society. Once committed in objective reality, they directly affect the good and legitimate activity of both the public and private spheres.

Thus, in the following, we propose as a desideratum, the analysis of the legal incriminations of corruption crimes in order to inform the general public about the essence of this negative factor that is encountered at the current stage in society.

Key words: legal order, corruption, first attestation, evolution, contemporary stage, etc.

Introducere. După ce a fost considerată o perioadă îndelungată de timp ca un rău inevitabil, corupția, în ultimii ani, se află în atenția sporită a comunității internaționale, fiind întreprinse multiple măsuri pentru a diminua efectele acesteia. Corupția este bine cunoscută din cele mai străvechi timpuri, fiind inerentă tuturor formelor sociopolitice ale colectivității umane, pe parcursul întregii sale perioade de dezvoltare.

Moldova, aflată în tranziție, s-a angajat într-un proces susținut de definire a cadrului juridic și instituțional necesar gestionării economiei și societății, simultan promovând și un proces de redistribuire a patrimoniului. Corupția, însă, a ajuns să influențeze semnificativ procesul tranziției prin constituirea unor avantaje la nivelul reglementărilor și al instituțiilor nou apărute în beneficiul unor grupări restrânse, deformând evoluția politică și economică a organismului social.

Spre regret, în multe cazuri, fenomenul corupției devansează legiuitorii, dat fiind faptul că are forme de manifestare atât de diverse, încât face dificilă perceperea

deplină a esenței acesteia. Cu atât mai mult că există grupuri influente de interese care nu sunt cointerestate în incriminarea faptelor de corupție.

Atare situație și determină importanța deosebită ce revine lucrărilor științifice în care sunt analizate noile tendințe în evoluția corupției, cu înaintarea propunerilor de completare legislativă corespunzătoare, fiind astfel posibilă preîntâmpinarea unor urmări grave ce pot apărea ca rezultat al neincriminării noilor forme de manifestare a corupției.

Mai mult ca atât, doctrinei îi revine rolul să supună examenului reglementările juridice actuale, în vederea stabilirii punctelor slabe ale acestora, care ar putea permite eludarea infractorilor de la răspundere. Comparând legislația actuală a Republicii Moldova în materia corupției, la general, și a infrațiunilor de corupere, în special, cu cea din perioada sovietică, nu putem să nu observăm că s-a produs un salt semnificativ atât cantitativ, cât și calitativ. De menționat, că aceste reforme legislative au fost operate nu în urma unor studii

științifice autohtone corespunzătoare, care ar fi fundamentat necesitatea unor asemenea reglementări, dar s-a recurs, în mare parte, la simpla preluare a normelor juridice, sub presiunea structurilor europene.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. La momentul actual, importanța și scopul de elaborare a prezentului demers științific, apare din intenția autorului de a cerceta detaliat și multispectual reperele generale cu privire la evoluția incriminării infracțiunilor de corupție, precum și informarea publicului larg despre esența generică a terminologiei respective.

Materiale utilizate și metode aplicate. Materialele utilizate la structurarea și asamblarea științifică a articolului respectiv, o reprezintă în primul rând legislația Republicii Moldova (actuală și cea anterioară). Totodată, în vederea realizării unei cercetări detaliate, au fost operate trimeri la aspectele practice ale unor cercetări atât autohtoni cât și străini ale domeniului supus cercetării.

Metodele științifice aplicate în procesul studiului și elaborării prezentului demers științific fac parte din categoria celor mai diverse, fiind utilizate metodele cele mai eficiente în materia cercetării juridice. Astfel, în prim-plan s-a acordat o prioritate metodei analizei și celei comparative. Ulterior, în vederea prezentării unei structuri și esențe cuprinzătoare a articolului, au fost efectuate apelări științifice la metodele sintezei, inclusiv metoda deductivă.

Conținutul de bază. Cercetarea fenomenului corupției ne-ar permite înțelegerea genezei sale, structurii și modului de funcționare pe parcursul evoluției umane. De asemenea importanța unui astfel de discurs rezidă în faptul că multe dintre elementele componente ale fenomenului în discuție și mecanismele de funcționare nu dispar o dată cu trecerea la statul de tip modern, ci își continuă existența, adaptându-se la cerințele timpului.

Etapile evoluției societății umane pune în evidență faptul că infracționalitatea și corupția, sub toate formele de manifestare a existat și s-a manifestat cu diverse extensii și intensități, din cele mai vechi timpuri.

Corupția în sens general, are o veche tradiție, unii autori considerând chiar că tendința omului spre corupție a existat dintotdeauna, că ar fi un fenomen permanent și inevitabil în existența comunității omenești. Dorința de a dobândi câștiguri nemeritate și mai ales căutarea unui ajutor fiecare în lupta de zi cu zi pentru existență datează din timpuri străvechi [6, p.210].

În cadrul celor mai vechi legiuri, cele antice, corupția a fost reprimată, în special dacă se săvârșea de către judecător. Spre exemplu, legile lui Manu îl pedepseau pe judecător cu confiscarea bunurilor, iar legile mozaice cu biciuirea. În Grecia antică, mita era atât de frecventă încât Platon propunea să fie pedepsiți cu moartea funcționarii care primeau daruri pentru a-și face datoria. El conducându-se de mottoul „Nu trebuie să primești daruri” – „nici pentru lucruri bune nici pentru lucruri rele” [6, p.209].

Dreptul roman de asemenea interzicea acceptarea oricărei compensații pentru îndeplinirea celor mai importante îndatoriri civice. Interzicând în mod general oamenilor publici de a accepta daruri, dreptul roman din

acea vreme interzicea implicit corupția sub toate formele sale [9, p.85].

În vechiul drept francez pentru actele de corupție erau pedepsiți guvernatorii și intendenții, care luau bani pentru ai salva pe unii de corvoadă ori pentru a-și procura alte avantaje; seniorii – pentru scutirea unor supuși de impozite; ofițerii de justiție, grefierii, judecătorii – pentru abuz de funcție.

Pentru consumarea infracțiunii erau suficiente promisiunea mituitorului și acceptarea funcționarului public, fără să fie nevoie de predarea banilor. Infracțiunea se consideră consumată și în cazul neîndeplinirii de către funcționar a angajamentului său. Pe de altă parte, judecătorii erau considerați ca mituiți chiar atunci când, fără să existe vreo convenție prealabilă, primeau un lucru oarecare sub formă de dar. Fapta judecătorului de a fi primit alt lucru decât bani nu avea nici o influență asupra aplicării pedepsei [8, p.9].

Pedepsele aplicate erau, în general, cele consacrate în dreptul roman. Astfel, mituirea simplă se pedepsea cu interdicție temporară, privațiune de serviciu, restituirea la împătrit, nulitatea actelor, blamul și surgkiunul, iar dacă avuse loc cu ocazia judecării unei cauze penale se putea aplica chiar pedeapsa cu moartea.

Codul penal francez din 1810 a încriminat mituirea pasivă (luare de mită) în art.197. Dispozițiile Codului privind corupția au fost obiectul în decursul anilor, a numeroase modificări. Codul penal, la origine nu încrimina traficul de influență și distingând coruperea activă de coruperea pasivă, le concepea în mod îngust și aplica pentru comiterea ambelor, lanțul pus pe gâtul osânditului [11, p.27].

Corupția, care la origine putea fi reținută numai în sarcina funcționarului și agenților sau prepușilor publici, și-a văzut extins domeniul de aplicație la experți și arbitri, la slujbași, comiși și prepuși ai întreprinderilor industriale și comerciale, la agenți de antreprize controlate de puterea publică și la cetățenii însărcinați cu o funcție a serviciului public, apoi la toate persoanele investite cu un mandat electiv și la orice prepus slujbaș ori salariat, chiar în fața comerțului și industriei.

În vechiul drept penal românesc corupția apare încriminată destul de târziu, în perioada domnilor fanarioți – și atunci imperfect.

Aceasta nu înseamnă, însă că în perioadele anterioare nu existau cazuri de mituire, în special în legătură cu împărțirea dreptății, și că ele nu erau pedepsite. După cum se știe, dregătorii Principatelor române erau totodată și judecători, iar veniturile acestora se acumulau atât din impozitele și dijmele strânse, sau din alte foloase culese în legătură cu atribuțiile pe care le aveau în administrația țării, cât și din amenzile pe care le primeau în calitate de judecători. La aceasta se enumera diferite daruri primite atât de la subalterni, cu ocazia numirii de funcție, cât și de la particulari care apelau la ei, fie spre a-i susține în judecăți sau ai scăpa de tot mai labilă, sistemul darurilor ajungând atât de practicat încât făcea parte din arsenalul formulelor de politețe, iar persoanele oficiale le pretindeau de față. Infiltrarea unor rude ale domnului în aparatul de stat cu toate beneficiile de ordin politic și material inerente poate fi observată de la mijlocul secolului al XV-lea. Aceasta tendință s-a păstrat sub

urmașii domnului, astfel încât se produce o lărgire a clientelei politice a domniei, ceea ce a produs cimentarea solidarităților de neam [10, p.110]. Interesant că fenomenul solidarității este încă foarte puternic și în prezent în R. Moldova, constituind și una din sursele fenomenului corupțional (așa numitul „cunetrism”).

Secolul al XVII-lea, secolul fanariot, prin suprapunerea sistemului administrativ otoman peste cel local, prin sistemul de cumpărare a tronului Țării Moldovei, prin infuzia elementului străin, prin cumpărare de funcții poate fi numit cel mai corupt secol din istoria medievală a Țării Moldovei. Însă spre deosebire de perioada anterioară, în acest secol putem atesta esența unor legi ce pedepseau faptele corupționale.

În Pravila lui Matei Basarab din 1632, stă scris: „Cade-se judecătorului să fie miloserd, neaducătorul aminte de rău, nemânios, nefățarnic, neluător de mită, drept să nu creadă lesne, fără de întrebare, propunerile și părțile și bănuielile”. Oricare abatere de la această regulă era sever pedepsită [9, p.99].

Miron Costin în Letopisețul Moldovei spune că domnii erau severi nu numai fața de popor dar și față de judecătorii care se lăsau corupți, aceștia fiind pedepsiți după vechile legi.

Până la sfârșitul secolului XVII-lea, istoricii nu mai semnaleză nici o lege care să prevadă delictul de corupție. Însă frecvențele cazuri de corupție, au impus totuși reglementări penale încă în timpul ultimelor domnii fanariotice. În anul 1780 a apărut Pravilniceasca Condică a domnitorului Alexandru Ion Ipsilante în introducerea căreia se spune printre altele „Dar vai de judecătorul acela ce va mitui la hotărârile judecătorilor pentru noi sau va strica dreptatea pentru luarea de mită... căci înfricoșat cuvânt va auzi... și nici într-un chip nu va putea scăpa de grea pedeapsa a Domniei mele” [7].

În Condicta criminalicească și procedura ei din 1826, apărută în Moldova, sub domnia lui Ion Sandu Sturza, delictul de corupție – având însă o sferă restrânsă, era prevăzut în art.203 și art.104³. Textele vizau pe acei funcționari care, pentru daruri sau alte avantaje materiale, ușurau evadare condamnaților ce se găseau în supravegherea lor.

Funcționarii vinovați erau pedepsiți cu închisoarea și obligați să ajute la urmărirea evadaților, iar în caz de eșec trebuiau să plătească despăgubiri; prețul corupției: sume de bani sau alte lucruri, trebuie vărsate în profitul instituțiilor de binefacere.

³ Condicta criminalicească este un instrument legislativ complet și evoluat pentru vremea respectivă, având la bază Legile împărătești (Basilicalele), obiceiul pământului și Codul penal austriac din anul 1802. Acesta a rămas în vigoare până la înlocuirea, la 30 aprilie 1865, cu Codul penal și Codul de procedură penală ale lui Alexandru Ioan Cuza. După cum anunță și titlul, lucrarea este organizată în două părți. Prima parte – Pravilniceștile orânduiale, întru cercetarea faptelor criminalicești – cuprinde un număr de 12 capitole, iar cea de-a doua parte – Pentru faptele criminalicești și pedepsele lor – 20 de capitole, însumând în total un număr de 263 de articole de lege (*sursa* – *Wikipedia*).

⁴ În Țara Românească intră în vigoare la 1 ianuarie 1852 Codul penal și de procedură penală „Condicta criminalicească și procedura ei”, inspirat de codurile franceze, la care lucraseră din 1841 Gh. Bibescu, Petroniu Constantin, ș.a. Codul respectiv a fost în vigoare până în 1865 când a substituit cu „Codul Cuza” (*sursa* – *Wikipedia*).

⁵ Codul penal de la 1865 (denumit și „Codul Cuza”) realizează unificarea legislativă penală și marchează începutul dreptului penal

O reglementare mai adecvată a fost cuprinsă în Condicta de drept penal și procedură penală, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1852, în Muntenia, sub domnia lui Barbu Șirbu⁴. Articolul 142 prevedea: „funcționarii publici care pentru bani, daruri și alte promisiuni determinate și acceptate, ar fi făcut un act intrând în funcțiile lor, chiar just, dar pentru care nu trebuiau să primească nimic, vor fi pedepsiți cu pierderea funcțiilor, fără să poată lua pe timp de 5 la 10 ani nici titlu nici serviciul public” [5].

Banii și darurile primite ca preț a corupției vor fi dublați și compensați. Vor fi pedepsiți cu aceiași pedeapsă funcționarii care pentru bani, pentru daruri sau promisiuni determinate și acceptate, se vor abține să facă un act intrând în atribuțiile lor.

Articolul 144 încrimina corupția activă (darea de mită): „Oricine va uza de amenințări sau va corupe prin bani, daruri sau promisiuni, un funcționar public, va fi pedepsit cu o amendă egală cu suma promisă sau cu închisoarea de 6 luni cel mult”. Principalele reglementării cuprinse în acest cod sunt: stabilirea destituirii din funcție ca o pedeapsă principală; pedepsirea corupției active în mod expres. Pedepsirea severă a mituitului, în comparație cu mituitorul [9, p.102].

Codul Penal din 1865, deși a avut ca model Codul francez din 1810 nu a încriminat decât mituire pasivă, în art.144 și art.145, care au fost modificate prin legea din 17 februarie 1874 în ce privește, sancțiunea. În același timp, Codul a încriminat separat traficul de influențe în art.146 această dispoziție fiind considerată ca o inovație a legiuitorului de atunci.

De asemenea, Codul penal din 1865 cuprindea o reglementare modernă a corupției pasive, el conținând un sistem de norme unitare, riguros stabilite, pedepse determinate și echilibrate, introducând mai multă precizie în expresie, încriminează și acceptarea promisiunii.

Este incontestabil faptul că Codul penal român din 1865⁵, prezintă interes și pentru evoluția încriminării corupției și în R. Moldova, aceasta și-a găsit aplicativitatea pe teritoriul Basarabiei în perioada anilor 1918 – 1936 [4].

Un interes deosebit îl trezește și codul penal român din 1936⁶ care încrimina darea de mită prin art.151, și traficul de influență prin art.252, toate aceste texte fiind situate în titlul III din Partea specială cu titulatura „Crime și delicta contra administrației publice”, capitolul 2

român după unirea din 1859 a Moldovei cu Țara Românească. Pentru elaborarea acestui cod s-au folosit izvoare precum Codul penal francez (1810) și Codul penal prusian (1859).

Codul Cuza consacra principiul legalității încriminării și a pedepsei, egalitatea în fața legii penale, umanizarea pedepselor, nu prevedea pedeapsa cu moartea, ci munca silnică pe viață. Infracțiunile erau clasificate în trei categorii: crime, delicta și contravenții (*sursa* – *Wikipedia*).

⁶ Codul penal de la 1936 (denumit și „Codul penal Carol al II-lea”) avea un caracter unificator după realizarea Marii Uniri de la 1 decembrie 1918, intrând în vigoare la data de 18.03.1936. Astfel, s-a introdus pentru prima dată alături de pedepse, măsurile de siguranță, măsurile educative (pentru minori), pedepsele complementare și alte accesorii.

Codul nu prevedea pedeapsa cu moartea, pedepsei atribuindu-se rolul educativ și introducându-se instituția individualizării pedepsei (*sursa* – *Wikipedia*).

denumit „Delicte săvârșite de funcționari sau de particulari” [2].

Codul penal al R.S.S.M. din 24.03.1961 incrimina infracțiunile de corupere în capitolul 8 (partea specială) intitulat „Infracțiuni săvârșite de persoane cu funcții de răspundere”, inițial fiind instituită răspunderea penală pentru două infracțiuni de acest gen și anume luarea de mită (art.187) și darea de mită (art.188). Pe parcurs aceste două dispoziții au suportat un șir de modificări, dictate de necesitatea amplificării luptei cu fenomenul corupției. Astfel spre exemplu, luarea de mită a suportat modificări esențiale prin legea nr.1375 din 19.11.1997, care pentru prima dată a prevăzut în dispoziția de incriminare obiectului de mituirii. Această modificare a intervenit datorită răspândirii a diferitor forme complexe de manifestare a mituirii care au generat necesitatea lărgirii sferei de aplicare a totului incriminator.

De asemenea, prin aceeași lege a fost incriminată protejarea persoanei corupte ca modalitate normativă a luării de mită. În această accepțiune luarea de mită avea următorul conținut legal: „Luarea de către o persoană cu funcție de răspundere, personal sau prin mijlocitor, a mitei sub formă de bani, hârtii de valoare, alte bunuri sau avantaje cu caracter patrimonial, acceptarea de servicii, privilegii sau beneficii, care nu i se cuvin, pentru îndeplinirea unei acțiuni (inacțiuni) sau îndeplinirea cu întârziere a unei acțiuni în interesul mituitului sau persoanelor pe care le reprezintă, dacă asemenea acțiune (inacțiune) intră în obligațiile de serviciu ale persoanei cu funcție de răspundere sau în virtutea funcției sale, aceasta poate contribui la o asemenea acțiune (inacțiune), precum și protecția în serviciu a persoanei corupte” [9, p.102]. Prin legile din 09.12.1994 și din 19.11.1997 au fost prevăzute noi forme de agravare a răspunderii penale pentru luarea de mită. În loc de „persoană cu putere de decizie” legiuitorul prin legea din 09.12.1994, a utilizat expresia de „persoană cu înaltă funcție de răspundere”.

Legea din 19.11.1997 a complectat alin.3 al art.187 cu o nouă formă agravantă, și anume cea de săvârșire a faptei „în interesul unei organizații criminale”. Codul penal din 1961 a cunoscut și modificări legislative privitoare la reglementarea și a altor infracțiuni de corupție [3].

Dintre acestea pot fi menționate încriminarea prin ucazul din 24.05.1962 a faptei de mijlocire a mituirii (art.187¹). Prin legea din 19.11.1997 a fost prevăzută răspunderea penală pentru „Traficul de influență” (art.188²) infracțiune legală în mod indirect de corupție. Prin această inovație parvenită, în domeniul reglementărilor juridico-penale, legiuitorul a lărgit cadrul mijloacelor juridico-penale de luptă cu fenomenul corupției. Tot prin aceeași lege a fost introdus art.189³ „Primirea de către un funcționar public, care nu este persoană cu funcție de răspundere a unei recompense nelegitime”. Această inovație legislativă a fost justificată prin amplificarea cazurilor de corupere a funcționarilor publici, care nu aveau calitate de persoane cu funcții de răspundere, și pentru care nu exista temei juridic de trageră la răspunderea penală pentru mituire. Prin aceasta, de asemenea a fost extins cadrul incriminării faptelor de corupere.

Actualmente, infracțiunile de corupție în Codul penal al Republicii Moldova pot fi întâlnite în cadrul capitolului XV cu denumirea marginală *Infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică* și în cadrul capitolului XVI cu denumirea generică *Infracțiuni de corupție în sectorul privat* [1].

În lumina celor relatate putem **concluziona** că, pe parcursul evoluției reglementărilor de drept penal, fenomenul coruperii a fost apreciat ca un fenomen-social juridic negativ, fiind incriminat în legiurile penale ca o faptă prejudiciabilă legată indispensabil de traficearea atribuțiilor de serviciu în schimbul unor foloase necuvenite.

Referințe bibliografice:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74 din 14.04.2009, în vigoarea potrivit ultimelor modificări și completări din 14.06.2021 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.146 din 14.06.2021. Poate fi accesat la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126674&lang=ro, vizualizat la 20.06.2021.
2. Codul penal al României din 1936 // Monitorul Oficial al României nr.65 din 18.03.1936, în vigoare de la 18.03.1936 până la 01.02.1948. Poate fi accesat la următorul link: <https://lege5.ro/gratuit/heztqznu/codul-penal-din-1936>, vizualizat la 19.06.2021;
3. Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 24.03.1961 (abrogat) // Publicat în *Veștile R.S.S.M.* nr.10 din 1961. Poate fi accesat la următorul link: <https://pdfco.ffee.com/codul-penal-al-rm-din-1961-abrogat-pdf-free.html>, vizualizat la 20.06.2021;
4. Codul penal al României din 1864 // Republicat în Monitorul Oficial al României nr.10 din 22.10.1912, în vigoare de la 30.04.1865 până la 17.03.1936. Poate fi accesat la următorul link: <https://lege5.ro/gratuit/g42tamju/codul-penal-din-1864>, vizualizat la 18.06.2021;
5. Codul penal și de procedură penală „Condică criminalicească și procedura ei” din 01.01.1852 din Țara Românească;
6. Antoniu Ch., Popa H., Daneș St., Codul penal pe înțelesul tuturor, București, Ed. Politică, 1970;
7. Alexandru Vodă Ipsilanti, *Condică Pravilnicească* din 1780. Poate fi accesat la următorul link: https://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Vod%C4%83_Ipsilanti, vizualizat la 17.06.2021;
8. Cușnir Valeriu, *Corupția: reglementări de drept; activități de prevenire și combatere*, Chișinău, 1999;
9. Dobrinou V., *Corupția în dreptul Penal român*, București 1995;
10. Gurin V., Pascaru V., Ilie S., Salencu M., Carașciuc L., Rusu A., Gumenii I., Păslariuc V., Negură L., *Corupția*, Chișinău, 2000;
11. Ventilă Teodoreanu, *Darea și luarea de mită*, București, 1946.

IMPORTANȚA PROCESULUI ELECTORAL ÎN CADRUL STATULUI DEMOCRATIC

SPRINCEAN Serghei,

doctor habilitat în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
<https://orcid.org/0000-0002-7411-9958>

PÎRȚAC Grigore,

doctor în științe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-3281-3711>

MIHALAȘ Victoria,

magistru în drept,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-4042-5279>

REZUMAT

Importanța modelelor de deliberare în formarea și eficientizarea democratizării politice este crucială în contextul adâncirii crizei globale. În articol sunt evidențiate câteva aspecte importante privind specificul crizei globale contemporane în perspectiva unei mai bune instituționalizări și instrumentalizări a componentelor normative și deliberative-electorale ale democratizării politice. Necesitatea stringentă a depășirii amenințărilor globale imprimă un caracter special proceselor politice precum alegerile sau deliberările publice, creând noi forme de comportament politic. Aceste procese politice trebuie să fie mai bine organizate și mai eficiente în modul de îndeplinire a obiectivelor funcționale ale strategiei de depășire a crizei globale. Diferențele socio-politice, economice, culturale, religioase, etice, mentale sau tehnologic-comunicative, cu impact major asupra standardelor de viață, asupra calității vieții în comunitățile umane care locuiesc pe planeta Pământ, contribuie la întărirea potențialului omenirii de a face față, cu cele mai violente și distructive efecte și rezultate ale crizei globale multidimensionale, prin diversitatea șanselor și identităților pe care le generează. Trebuie respectate, de asemenea, normele morale și legale, pentru a minimiza impactul macro-sistemic al oricărui tipuri de abateri în timpul deliberărilor și alegerilor democratice. În această lucrare se discută și contribuția concepțiilor etice la facilitarea și creșterea libertății deliberative, ca condiție de bază a proceselor contemporane de democratizare a societății. Amplificarea insecurității la scară globală joacă un rol negativ al mediului social-politic advers în progresul democratizării și libertății dezbaterilor politice și alegerilor.

Cuvinte-cheie: democratizare, model de deliberare, dezbateri politice, libertate electorală, securitate globală, insecuritate.

THE IMPORTANCE DELIBERATIVE PRACTICES IN DEMOCRATISATION OF POLITICS

SPRINCEAN Serghei,

Doctor habilitate in political science,
Institute of Legal, Political and Sociological Research,
<https://orcid.org/0000-0002-7411-9958>

PÎRȚAC Grigore,

PhD in political science, associate professor,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-3281-3711>

MIHALAȘ Victoria,

Master in Law,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-4042-5279>

SUMMARY

The importance deliberation models in the formation and streamlining of political democratization is crucial in the context of deepening of the global crisis. In the article are emphasized several important aspects regarding the specific of the contemporary global crisis in the perspective of better institutionalization and instrumentalization of normative and deliberation-election components of political democratization. The stringent necessity of overcoming the global menaces imprint a special character to the political processes such as elections or public deliberations, creating new forms of political behavior. These political processes have to be better organized and more efficient in the way to fulfill functional goals of the strategy of overcoming global crisis. The socio-political, economic, cultural, religious, ethical, mental or technological-communicative differences, with a major impact on living standards, on the quality of life standards in human communities inhabiting planet Earth, contribute to the strengthening of mankind's potential to cope with the most violent and destructive effects and results of the multidimensional global crisis, through the diversity of chances and identities it generates. Moral and legal norms must be respected as well, for minimizing the macro-systemic impact of any types of deflections during democratic deliberations and elections. In this piece of work is discussed as well the contribution of ethical conceptions to the facilitation and increasing of the deliberative liberty as a basic condition of the contemporary processes of democratization of the society. Amplifying of the insecurity at global scale plays a negative role of the adverse social-political environment in the progress of democratization and freedom of political debates and elections.

Key-words: *democratization, deliberation model, political debates, electoral freedom, global security, insecurity.*

Procesele deliberative și electorale ca fenomene sociopolitice complexe, sistematice și etapizate, au ca scop de bază identificarea unor persoane capabile să reprezinte interesele societății în cadrul procedurilor de elaborare, adoptare și implementare a deciziilor politice atât la nivel central, cât și local, sau exprimarea atitudinii față de o chestiune supusă dezbaterii publice [1, p. 78]. Procesul deliberativ constituie esența sistemului democratic de guvernare bazat, în principal, pe selecția și promovarea unei singure soluții din multitudinea variantelor propuse, în virtutea exprimării opiniei majorității cetățenilor cu drept de vot, după cum amintește și savantul american de origine olandeză Arend Lijphart în opera sa „Modele ale democrației” [2, p. 93].

În acest sens, se remarcă necesitatea reconceptualizării problematicii proceselor deliberative și a rolului acestora pentru buna funcționare a mecanismelor democratice de dirijare socială, mai cu seamă în perioada crizei globale multidimensionale prin care trece omenirea la ora actuală. Astfel, devine important de a evidenția o caracteristică fundamentală, specifică atât sferei sociale și vieții publice, cât și domeniului normelor și standardelor de comportament, și anume - capacitatea de adaptare și raliere a domeniilor vieții sociale la prioritățile stringente și necesitățile majore ale sociumului, cu atât mai mult cu cât pericolele generate de criza globală sunt acum în stadiul de amplificare și prezintă o amenințare importantă nu doar referitor la destabilizarea ordinii mondiale și a sistemelor vieții sociale, precum sistemul politic, economic sau a sistemului valorilor morale tradiționale, dar ridică tot mai multe îndoieli referitor la supraviețuirea speciei umane pe Terra, în condițiile realizării celor mai sumbre scenarii de evoluție a situației din prezent [3, p. 82].

Prin urmare, tendința firească și neintenționată a sistemului social de a se adapta la necesitățile momentului și de a prioritiza, în sensul de ordonare și ierarhizare a scopurilor și obiectivelor pe care și le asumă diverse subsisteme sociale, poate fi sistematizată într-un principiu distinct al prioritizării, ca pilon teoretic în analiza celor mai recente schimbări sociale. Prioritizarea obiectivelor și deciziilor proxime spre a fi adoptate după o dezbateră se identifică a fi una dintre cele mai complexe

aspecte ale structurării obiectului de cercetare, în cazul dezvoltării teoriilor, sau a alegerii corecte a ordinii de sistematizare a priorităților aplicative, în cazul implementării practicilor. Principiul dat poate deveni unul de o importanță crucială pentru practica socială dar și știința contemporană, atât în forma sa teoretică, cât și în aspectul său aplicativ, dată fiind importanța și încărcătura sa metodologică. Astfel, acest principiu se manifestă, în egală măsură, în evoluția atât a modelelor deliberative și sistemelor electorale, cât și a sistemelor normative, atât juridice, cât și etice. Reconceptualizarea funcțiilor și importanței modelelor deliberative în condițiile realizării supraviețuirii durabile a omenirii pericolelor globale devine o preocupare majoră a comunității academice în efortul ei de a oferi societății noi explicații ale proceselor sociale contemporane și noi pârghii metodologice și conceptuale de a direcționa aceste procese pe o traiectorie favorabilă societății umane la scară mondială [4, p. 72]. Înțelegerea și conștientizarea mai bună, prin studierea mai aprofundată a cauzelor și particularităților de evoluție a concepțiilor civilizației umane destinate salvagărdării ei, nu poate fi decât încurajată cu o și mai mare ardoare în vederea statornicirii normelor și standardelor comportamentului politic, din moment ce termenul disponibil găsirii soluțiilor la diversele aspecte și componente ale crizei globale este tot mai scurt, exercitând presiuni tot mai mari asupra proceselor decizionale și de cercetare. Organizarea mai bună a societății în întregime, în concordanță cu imperativele științifice, cu principiile normative și eficientizarea impactului instituțiilor sociale atât naționale, cât și internaționale, pentru un management mai eficace al crizei globale multidimensionale, sunt acceptate și de savanți, și de politicieni, și de opinia publică, drept căi principale de ieșire din situația în care s-a pomenit omenirea, dar și ca obiective prioritare la care tind să se ralieze toate sistemele vieții sociale. Domeniul deliberărilor și dezbaterilor electorale, în virtutea locului pe care-l ocupă în funcționarea sistemelor politice democratice, la fel, are tendința de a se autoperfecționa, prin a conferi un randament mai bun implicării celor mai variate categorii și grupuri sociale în procesele electivă, cu scopul de a

identifica liderii sociali cei mai capabili și talentați în a stimula, mobiliza și de a duce după sine alegătorii și societatea către o dezvoltare durabilă prin educarea unui comportament politic adecvat, după cum remarcă și cercetătorul român Cristian Pîrvulescu în lucrarea sa „Politici și instituții politice” [5, p. 75]. Nu poate trezi dubii faptul că procesele deliberative ca fenomene sociopolitice complexe cu implicații și influențe directe sau circumstanțiale într-un șir întreg de subsisteme ale sociumului implică și sunt dependente, până la urmă, de factorul uman, de calitatea persoanelor implicate ca organizatori, ca subiecți activi în alegeri și deliberări publice, dar și ca alegători, pe lângă aspectele cantitative și numerice, care la fel lasă o amprentă deosebită asupra eficienței procedurii deliberative. Factorul uman nu se poate manifesta în sfera publică făcând abstracție de principiile de viață ale individului uman, de comportamentul său în spațiul politice, de prioritățile sale individuale, de valorile și normele morale pe care le împărtășește, de cutumele, tradițiile, chiar și de prejudecățile și stereotipurile iraționale aferente. În acest sens, specificul sistemului normelor morale, a modelelor etice și general-civilizaționale au un impact profund asupra proceselor deliberative din societatea în care se produc și, implicit, asupra sistemului de norme și standarde comportamentale [6, p. 18]. În cadrul dezbaterilor sociopolitice contemporane, se atestă aducerea în prim-planul preocupărilor alegătorilor, politicienilor, a societății în ansamblu, a problematicei ajustării cadrului normativ-legislativ, cât și a cadrului politic la aspectele ce țin de condiția biologică a omului, la diversele aspecte în care problematica vieții, rolului vietății și drepturilor sale este repusă la un cu totul alt loc ca până acum, în cadrul ansamblului priorităților sociale, economice, juridice și politice. Iar cel mai definitoriu element al reorientării vectorului politicii sec. XXI constă în aceea că în rezultatul confruntărilor politice dintre năzuințele grupurilor de cetățeni care pledează pentru revederea bazelor juridice, sociale și economice ale modelului politic contemporan, deși laic dar totuși bazat pe tradițiile creștine, pe cele islamice sau iudaice, cu forțele conservatoare ale sistemului politic ce intenționează să se opună schimbărilor, dezbaterile sociopolitice capătă un cu totul alt sens din perspectiva reducerii lor la confruntarea sistemelor de valori și la argumentarea supremației modelelor morale și comportamentale.

La sfârșitul sec. XX se discuta în cercurile largi printre savanți de diverse specialități, printre cercetători din cadrul științelor sociale, din domeniul științelor economice, dar mai cu seama din sfera celor politice, despre asemenea influențe complexe care tindeau să domine în viitorul apropiat viața sociopolitică precum: digitalizarea și computerizarea ca trenduri și extensiuni naturale ale globalizării, inclusiv în sfera exercitării puterii, în domeniul presiunilor sociopolitice sau a proceselor deliberative, așa încât după trecerea perioadei menționate acele presupuneri și estimări au devenit certitudini care lasă un impact adânc, mai cu seamă în cultura, comportamentul și conștiința sociopolitică, atât la nivel mondial, cât și la micro-nivel politic, referindu-se nemijlocit la individul uman și anturajul său imediat

[7, p. 197]. La începutul sec. XXI însă, atenția cercurilor științifice, a clasei oamenilor politici și a tehnocraților din diverse domenii ale economiei, este captată totalmente de subiectul priorităților și potențialului sociopolitic al comunităților umane de a face față la provocarea crizei globale multidimensionale care tot mai mult se adâncește și se diversifică structural, fiind cauzată în mod pregnant de involuția moralei sociale și a degradării standardelor etico-valorice ale omului contemporan. Emanciparea tot mai mare a spiritului civic și a societății civile, larga utilizare și diversificarea spectrului de metode specifice ingineriei societale și tehnologiilor electorale folosite în lupta politică, în exercitarea puterii politice, precum și în guvernarea societății, contribuie tot mai decisiv și ireversibil la extinderea și deschiderea domeniului moralității sociale către noi orizonturi ideatice și includerea în complexul contextual al dezbaterilor politice, printre cele mai consacrate și tradiționale teme, subiecte cu specific etic, cu statut de tabu în societățile tradiționale și provinciale [8, p. 92]. Lipsa unui cadru normativ adecvat în domeniul securității umane a dus la instaurarea unor practici sociale și politice nocive pentru stabilitatea, prosperitatea, progresul și coeziunea societății, precum cele legate de acceptarea tacită în societatea autohtonă a unor forme de corupție, „nepotism” sau „cumetism”, a toleranței excesive a populației față de proasta guvernare și devierea comportamentală de la normele morale ale clasei politice și elitei sociale, indiferența și dezamăgirea electoratului, în majoritatea cazurilor, față de necesitatea implicării personale, în calitate de societate civilă, în chestiuni de interes public sau național [9, p. 47].

Pe de o parte, imperativul normativ al corectitudinii în cadrul proceselor deliberative poate deveni realizabil doar cu condiția respectării unor norme etice de către indivizii umani implicați în aceste procese. Pe de altă parte, corectitudinea alegerilor poate deveni și o condiție importantă pentru realizarea unor drepturi fundamentale pentru sistemul democratic, căci are un rol-cheie în asigurarea dreptului de vot al cetățenilor ca beneficiari și participanți în cadrul proceselor deliberative. În așa fel, devine necesar să se respecte un set de condiții minime care să garanteze corectitudinea în alegeri și dezbateri publice. Întâi de toate, e nevoie ca toți cetățenii adulți să beneficieze de dreptul de vot în mod nediscriminatoriu. Cetățenii privați de acest drept e necesar să aibă posibilitatea să facă apel către o instanță judecătorească competentă în evaluarea unei astfel de situații, dar și în corectarea promptă și eficientă a unei eventuale erori comise de sistemul social. La fel, pentru a obține un grad satisfăcător al corectitudinii în deliberările publice, e nevoie ca participanții să beneficieze de drepturi egale pentru a-și exercita îndatoririle. Toți participanții la deliberări trebuie să beneficieze de un tratament echitabil din partea autorităților ce organizează aceste procese, iar opțiunea fiecărui participant e nevoie să fie luată în considerare în mod egal și fără distorsionări sau interpretări. Dreptul la păstrarea secretului opțiunii deliberative exprimate trebuie să fie respectat și nerestricționat în niciun fel, care totodată implică și anumite responsabilități și obligații pentru participant. Aceste condiții obligatorii pentru creșterea gradului de

corectitudine în procesele deliberative sunt stipulate atât într-un șir de prevederi și acte legale naționale și internaționale, cât și promovate prin diverse modele deliberative și normative, ceea ce denotă o dată în plus corelația strânsă dintre normele juridice și cele morale, dar și dintre acestea și practicile deliberative și democratice.

Procesele electorale contemporane sunt structurate în mod complex și includ o serie de etape și stadii, depășind substanțial limitele zilei propriu-zise a alegerilor politice. Prin urmare, fenomenul electoral este compus din alcătuirea și actualizarea listelor de alegători în care sunt incluși cetățenii cu drept de vot; înregistrarea candidaților - etapă ce semnifică intrarea în cursa pentru ocuparea unei funcții eligibile; campania electorală propriu-zisă, care presupune promovarea candidaților și a formațiunilor social-politice care îi susțin; exercitarea efectivă a dreptului de vot - proces prin care cetățenii cu drept de vot se pot prezenta la secțiile de votare pentru exprimarea opțiunii lor electorale; centralizarea și numărarea voturilor se efectuează de către instituțiile electorale abilitate cu funcția de a organiza scrutinul și de a administra datele adunate; validarea și publicarea oficială a rezultatelor alegerilor, ceea ce presupune anunțarea rezultatelor scrutinului.

La aceste stadii și etape se asociază și activitatea continuă de control asupra legalității tuturor aspectelor procesului electoral, funcție delegată unor instituții și organizații specializate. Controlul și monitorizarea legalității procesului electoral presupune exercitarea egală și uniformă a dreptului de vot de către toți alegătorii; asigurarea egală și uniformă a dreptului de a fi ales pentru toți candidații; efectuarea monitorizării și controlului asupra procesului de finanțare a campaniilor electorale și a finanțării formațiunilor sociopolitice; asigurarea administrării de către instituțiile executive abilitate a desfășurării echitabile și corecte a procesului alegerilor cu referință la toți concurenții înscriși în cursa electorală; verificarea legalității rezultatului final al alegerilor.

Pentru fiecare dintre aceste etape ale procesului electoral sunt specifice un șir de imperative și principii normativ-etice ce sunt necesare de respectat, pentru ca procesul dat să-și atingă scopurile precizate mai sus. În acest context se remarcă astfel de principii precum: cel al echității față de concurenții-participanți la alegeri și alegători, al responsabilității participanților la deliberările publice, al transparenței și vizibilității desfășurării deliberărilor, al competenței cu referință la persoanele ce organizează și administrează procesul deliberativ, principiul etic al integrității sistemice cu referință la necesitatea ne admiterii destabilizării întregului sistem sociopolitic prin intermediul sau în cadrul procesului deliberativ, cel al predominării opțiunii majorității alegătorilor în procesul de adoptare a deciziei finale ca rezultat al procesului deliberativ etc.

La fel, se evidențiază o corelație organică dintre modelele sociale și diverse modalități deliberative. Astfel, spre exemplu, modelul etic tradițional determină modalitatea deliberativă directă specifică sistemului democrației directe, având anumite curențe specifice, fiind un sistem deliberativ preponderent restrictiv și

exclusivist, implicând doar persoane cu un anumit statut social sau economic. Modelul etic liberal, specific perioadei industriale și capitaliste de dezvoltare a societății umane, determină o extindere a drepturilor deliberative către diverse categorii de cetățeni, având tendința de a recurge la un șir de modalități deliberative informaționale, tehnologice, impersonale și virtuale de exprimare a opțiunii votantului [10, p. 92]. Modelul bioetic se remarcă ca fiind unul caracteristic și eficient în contextul proceselor deliberativ din perioada post-industrială, în condițiile crizei globale și a necesității imperative de a o depăși și soluționa în mod sustenabil, atunci când procesele politice, inclusiv cele deliberative, sunt subordonate, într-o anumită măsură, unui scop suprem ce stă în fața întregii societăți, ca cel al supraviețuirii omenirii.

Procesele deliberative sunt supuse unor tendințe constante de democratizare, în virtutea unor procese globale în care valorile democratice câștigă din ce în ce mai mult teren [11, p. 352]. Cu toate acestea, democratizarea se reprezintă a fi un proces fluctuant și discontinuu totuși, care poate progresa, stagna sau regresa. Procesul sociopolitic al democratizării devine continuu și progresiv doar în anume condiții care întrunesc securitatea de sistem, sustenabilitatea generală a mediului sociopolitic sau / și prezența vectorului strategic către o dezvoltare durabilă a sociumului implicat în procesul democratizării, cu toate componentele sale constitutive ale comportamentului social. O condiție obligatorie a democrației sociopolitice se referă nemijlocit la procedura identificării și desemnării elitelor, a factorilor de decizie și guvernanților care exercită puterea politică în virtutea mandatului primit de la cetățeni. Pentru buna funcționare a proceselor deliberative devine fundamental de importantă libertatea deliberativă ca o condiție minimă pentru realizarea principiului democratic.

Libertatea electorală, cu cele două laturi intrinseci - libertatea de a alege și libertatea de a fi ales, reprezintă de asemenea o componentă importantă a bunei desfășurări a procesului deliberativ în cadrul unui sistem politic democratic. În epoca amplificării problemelor globale și a crizei mondiale crește nivelul de insecuritate, inclusiv de ordin politic, manifestându-se în toate sferile constitutive ale vieții politice, inclusiv în domeniul electoral, afectând în final calitatea democrației și a bunei funcționări a sistemelor sociopolitice [12, p. 83].

Nevoia de siguranță și securitate personală a omului se află printre primele sale necesități vitale, după cele biofiziologice, cum ar fi nutriția, nevoia de adăpost și supraviețuire, în piramida ierarhică a nevoilor elaborată de psihologul Abraham Maslow în 1943 [13, p. 373]. Siguranța personală transcende către siguranța fizică și teama de a fi agresat și face apel la siguranța economică și financiară: necesitatea unui venit minim garantat, siguranța locului de muncă, siguranța confortului psihic necesar activității eficiente liber de angoasele vieții de zi cu zi. De asemenea, siguranța personală se referă și la siguranța sociopolitică, prin care omul caută să viețuiască într-un sistem ierarhic confortabil, echitabil și stabil, ferit de violențele războaielor, revoluțiilor și loviturilor de stat cu reguli clare și corecte în care poate fi posibil progresul

și prosperarea prin muncă cinstită, loialitate și perseverență [14, p. 93].

Perceperea insecurității de sistem de către cetățean poate genera astfel de distorsiuni ale comportamentului politic cum ar fi absenteismul electoral, poate amplifica efectul fenomenului votului irațional sau poate contribui la creșterea insatisfacției generale a electoratului referitor la procesul politic de deliberare, reieșind din imposibilitatea exercitării funcției sale principale în cadrul sistemului democratic de redistribuire a puterii de stat ca urmare a blocării funcționalității principiului democratic de adoptare a deciziilor prin consensul majorității, în condițiile necesității asigurării securității sistemice prin instituirea temporară a unor corapoarte mecanicist-autoritare dintre guvernanți și guvernați pentru a facilita eficiența sistemului în lupta firească cu pericolele la adresa sa [15, p. 107].

Într-un mediu nesigur libertatea deliberativă se reduce semnificativ, reieșind din necesitatea accentuării interesului comunitar ca prioritate în fața interesului individual până la anihilarea pericolelor. Deoarece, în condițiile crizei mondiale, insecuritatea politică se amplifică până la nivel global, libertatea deliberativă ca un element constitutiv al democratizării sferei politice suferă perturbații majore, fiind neglijată și redusă semnificativ.

Data fiind amplificarea crizei globale și amenințarea ei la adresa existenței omului pe Terra, soluționarea problemei supraviețuirii omenirii în condiții decente, asigurând toate premisele necesare pentru un nivel înalt de viață al fiecărui individ, dar și al umanității în ansamblu, în perioadele ulterioare de după depășirea crizelor ce amenință civilizația contemporană, depinde în mare măsură de găsirea unei formule funcționale pentru stabilirea unui control social eficient, inclusiv prin diverse surse mass-media, asupra procesului de dirijare socială, mai ales în cazul procesului managerial folosind tehnologii biologice și informaționale avansate, la care marea majoritate a populației nu are acces, spre a asigura o dezvoltare durabilă a întregii civilizații umane în condiții de echitate. Astfel, se poate remarca un șir de mecanisme ce se impun a fi puse în aplicare pentru realizarea acestui deziderat, aflându-se într-o interdependență sistemică. Democratizarea accesului la deciziile politice și sociale de importanță cardinală pentru societate, fortificarea sistemului juridic și de apărare a drepturilor și libertăților omului, creșterea importanței fundamentării științifice a procesului de guvernare și proiectelor sociopolitice, mecanisme importante dar care pe departe sunt depășite de rolul mediator în cadrul stabilirii unui control social eficient asupra procesului decizional din sfera sociopolitică, al fortificării și sprijinirii mass-mediei ca a patra putere în stat și cel al expertizării etice a proiectelor, politicilor și strategiilor macro-sociale propuse spre a fi implementate în practica socială de către clasa politică.

În mod natural și logic au fost deduse și edificate un șir de noi concepții cu privire la salvagardarea omenirii prin depășirea impasului în care se află civilizația umană la etapa contemporană de evoluție, divizată în mai multe direcții și abordări, în dependență de factorii civilizaționali și politic. În consecință au fost evidențiate

o serie de domenii și discipline, cu caracter normativ, cu un real potențial praxiologic și aplicativ ca mecanisme instituționale practice cu un impact social semnificativ în procesul formării comportamentului politic al persoanei umane.

Astfel, în contextul situației socioeconomice și politice create la etapa contemporană în evoluția omenirii, ce denotă un profund impas în care se află civilizația umană, apariția și dezvoltarea diverselor concepții etice, în baza unor structuri și construcții socioculturale tradiționale, se afirmă ca fiind o viziune progresistă, capabilă să identifice direcții și căi acceptabile de soluționare a crizei globale. În așa fel, delimitarea și consolidarea diferitor modele etice se afirmă ca o modalitate suplimentară de formare comportamentală politică, prin diversitatea și originalitatea potențialului umanității de autoevaluare, mobilizare și autoprotecție în momente critice, precum este perioada actuală, dominată de pericolul și amenințările crizei mondiale.

Știința contemporană pare a se manifesta ca o soluție la pericolele trasate mai sus. Anume știința și tehnologiile cele mai avansate reprezintă o diversitate bine încheată de idei și paradigme, metodologii și construcții teoretice, care sunt bine elaborate și gata să fie aplicate în practică, în cazul unei eventuale crize a praxisului uman și care, în situații extreme, ar fi capabile să acorde un suport și sprijin substanțial efortului lui Homo Sapiens de a găsi soluții eficiente în perioade scurte de timp, prin educarea acestuia și formarea unor reacții politico-comportamentale adecvate. Aceasta începe să devină, și cu timpul va reprezenta, o direcție strategică de dezvoltare a științei viitorului. Este vorba de creșterea expresă a capacității științei de a fi mai mobilă, mai flexibilă, mai maleabilă și mai deschisă posibilităților inconveniente și schimbări ale principiilor tradiționale ale științei. Netradiționalul, inventivitatea și noutatea începe să domine gândirea științifică ca și pe cea profană și, peste o perioadă, inevitabil, va ajunge să fie exacerbant și exagerat și acest principiu ca pilon al cunoașterii științifice al viitorului pe perioada crizei fără de precedent ce va amenința omenirea cu dispariția acesteia. Erodarea pilonilor de bază, a postulatelor fundamentale cu trecerea timpului și cu schimbarea priorităților, este tot atât de naturală și firească, în cadrul dezvoltării științei, ca și pentru organizarea și funcționarea corpului social, în perspectiva reformării setului de modele politico-comportamentale.

Un control social eficient poate fi impus în domeniul aplicării tehnologiilor avansate în sfera securității și apărării prin stabilirea și instituționalizarea obligativității expertizării etice (similar cu expertizarea etică în cercetare) a proiectelor, programelor sau proiectelor sociale, politice, ecologice sau din domeniul securității, cu implicații în sfera protecției integrității individuale, de grup, a statului sau regionale și internaționale.

În concluzie, mersul și eficiența proceselor deliberative este direct corelat cu sistemul de valori sociale, cu sistemul de norme morale, dominant în societate, pe de o parte, iar pe de alta, depinde foarte mult de competența, profesionalismul și gradul de respectare a eticii profesionale specifice funcționarilor implicați în

organizarea dezbatelor publice precum și de moralitatea individuală și conștiințiozitatea indusă prin educație și modele socio-comportamentale determinante pentru manifestările concurențelor electorale și politici în spațiul public, exemple de urmat ce determină și influențează și comportamentul alegătorilor atât în contextul proceselor deliberative, cât și în spațiul sociopolitic, în cel mai vast sens al termenului. Prin urmare, pentru o mai mare eficiență a proceselor deliberative, prin moralizarea și aducerea lor în conformitate cu normele și standardele comune pentru comunitatea internațională, se cere un control mai strict asupra respectării normelor legale în

perioada alegerilor politice și în debateri publice din partea organelor de stat responsabile cu organizarea și administrarea proceselor deliberative, sancționarea juridică promptă a încălcărilor comise, pe de o parte, iar pe de altă parte, se impune o monitorizare mai temeinică, în condițiile unei transparențe echitabile și o sancționare morală, în caz de abateri, prin intermediul organelor mass-media, prin sporirea publicității și amplitudinii mediatică ale cazurilor de comportament inacceptabil, prin declanșarea unor scandaluri publice ca urmare a eforturilor depuse de diverse organisme ale societății civile.

Referințe bibliografice:

1. SPRINCEAN, Serghei; SOHOȚCHI, Tudorița-Sanda, *Asigurarea securității umane prin optimizarea procesului decizional din Republica Moldova*. În: MOLDOSCOPIE. Publicație periodică științifico-practică. [Chișinău]. Anul 24 (2020), nr. 4 (91), p. 73 - 80.
2. LIJPHART, Arend, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, Iași, Polirom, 2000.
3. SPRINCEAN, Serghei; SOHOȚCHI, Tudorița-Sanda; MITROFANOV, Ghenadie. *Protecția și siguranța persoanelor: provocări ale securității umane în context global*. In: Relații internaționale. Plus. 2021, nr. 1(19), p. 79-90.
4. OAKESHOTT, Michael, *Raționalismul în politică*, București, ALL, 1995.
5. PÎRVULESCU, Cristian, *Politici și instituții politice*, ediția II, București, Editura Trei, 2002.
6. RUSNAC, Gheorghe, *Politica și morala*, in: *Politica*, 1991, nr. 1, p. 16-22.
7. SPRINCEAN, S.; SOHOȚCHI T.-S. *Filosofia securității umane în contextul provocărilor contemporane*. În: *Filosofia și perspectiva umană: sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie*. Materialele conferinței științifice consacrate Zilei Mondiale a Filosofiei, 19 noiembrie 2020. Institutul de Istorie. / Coord. A. Pascaru. Chișinău: Tipograf. "Lexon Prim". 2020, p. 194-205.
8. SPRINCEAN, Serghei; BECCIU, Sorin, *Importanța societății civile și a grupurilor de presiune pentru asigurarea securității proceselor decizionale*, in: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 2, 2017, p. 85-98.
9. SPRINCEAN, S.; CATAN, A. *Implicații securitare ale politicilor de promovare a drepturilor omului*. În: *Vector European*. 2021, nr. 1, pp. 46-49.
10. LAKOFF, George, *Moral politics. How liberals and conservatives think*, Chicago, University of Chicago Press, 2002.
11. SPRINCEAN, Serghei, *Tendențe în evoluția securității umane și dezvoltării durabile din Republica Moldova*, in: *Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice: Materialele conferinței științifice cu participare internațională, 25 noiembrie 2016, Chișinău / Com. șt. Maria Duca [et al.]*, Chișinău, Biotehdesign, 2016, p. 351-354.
12. SPRINCEAN, Serghei, *Securitatea umană și bioetica. Monografie*, Chișinău, F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2017.
13. MASLOW, Abraham, *A theory of human motivation*, in: *Psychological Review*, vol. 50 (4), Jul. 1943, p. 370-396.
14. SPRINCEAN, S.; BECCIU, S. *Perspectiva postmodernă asupra problematicei siguranței omului în contextul provocărilor contemporane*. În: *Revista de științe politice și relații internaționale (Institutul de științe politice și relații internaționale „Ion I. C. Brătianu”)* [București], Tomul XVIII, Nr. 2, 2021, p. 91-100.
15. BRENNAN, Geoffrey; LOMASKY, Loren, *Democracy and decision: the pure theory of electoral preference*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.

ASPECTE PRIVIND ROLUL ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE ÎN CALITATE DE INSTITUȚIE PRINCIPALĂ ÎN SOLUȚIONAREA DIFERENDELOR INTERNAȚIONALE

ZAHARIA Virginia,

doctor în drept, lector universitar,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova,
e-mail: virginica.zaharia@yahoo.com;
<https://orcid.org/0000-0002-4822-026X>

FRUNZE Ion,

doctor în drept, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
e-mail: ifrunze@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4929-0689>

REZUMAT

Misiunile ONU de menținere a păcii și misiunile politice speciale sunt un instrument esențial pentru eforturile de promovare a stabilității. În prezent, accentul este pus pe coerență și sinergii, făcând uz în mod efectiv și eficace de ansamblul de variante de răspuns la crize. Un număr fără precedent de evaluări/rapoarte cheie ale ONU solicită la unison să se depună eforturi mai semnificative pentru a se preveni crizele și a se căuta soluții politice. Diplomația preventivă și eforturile de mediere sunt intensificate.

ONU joacă un rol esențial în combaterea terorismului, inclusiv în prevenirea extremismului violent. Strategia globală a ONU de combatere a terorismului cuprinde o serie completă de măsuri care trebuie să fie puse în aplicare în totalitate, evidențiind gradul sporit de implicare a ONU în menținerea climatului de stabilitate și ordine mondială, atât de fragil și de instabil în contextul noilor provocări și amenințări.

Cuvinte-cheie: Organizația Națiunilor Unite, instituție, internațional, criză, securitate, pace, stabilitate, soluționare, diferend.

ISSUES REGARDING THE ROLE OF THE UNITED NATIONS AS A MAIN INSTITUTION IN RESOLVING INTERNATIONAL DISPUTES

ZAHARIA Virginia,

PhD in law, University lecturer,
Cooperative-Commercial University of Moldova,
E-mail: virginica.zaharia@yahoo.com;
<https://orcid.org/0000-0002-4822-026X>

FRUNZE Ion,

PhD in law, University lecturer,
University of European Studies of Moldova,
E-mail: ifrunze@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4929-0689>

SUMMARY

UN peacekeeping missions and special political missions are an essential tool for efforts to promote stability. Currently, the emphasis is on coherence and synergies, making effective and efficient use of the set of crisis response options. An unprecedented number of key UN assessments/reports call in unison for more efforts to prevent crises and seek political solutions. Preventive diplomacy and mediation efforts are intensified.

The UN plays a key role in combating terrorism, including preventing violent extremism. The UN Global Counter-Terrorism Strategy includes a comprehensive set of measures that must be fully implemented, highlighting the increased involvement of the UN in maintaining a climate of stability and global order, so fragile and unstable in the context of new challenges and threats.

Key words: United Nations, institution, international, crisis, security, peace, stability, settlement, dispute.

Introducere. Este cert faptul, că actualmente, pe plan internațional, strategiile în domeniul managementului

crizelor înregistrează o dezvoltare accentuată și necesită derularea unui proces de adaptare permanentă, în

corelație nemijlocită cu noile provocări din mediul de securitate internațională.

Materiale și metode. În cadrul investigației au fost aplicate și îmbinate un complex de metode teoretice și empirice, ceea ce a permis efectuarea unei cercetări materializate în prezentul studiu prin realizarea aplicării metodei construcției abstracte, a interpretării logice a normelor de drept, metodei istorice, precum și metodei comparării.

Rezultatele investigației. La nivel internațional, un rol major în gestionarea crizelor și prevenirea conflictelor revine instituțiilor internaționale de securitate. Potrivit afirmației lui L. Coser expusă în lucrarea *The functions of social conflict* „printre strategiile ale căror obiectiv este de a instaura pacea prin implicarea directă în modul de interacțiune al componentelor sistemului internațional, strategia de instituire a organizațiilor internaționale a fost nu doar prima, ci și cea mai bună” [3, p.123].

Ideea modificării structurii sistemului mondial prin constituirea unei organizații internaționale, a apărut din motivul, că statele nu mai puteau face față, în mod individual, avalanșei provocate de mutațiile din sfera geopolitică, coalizarea lor în menținerea securității constituind chintesența regulilor aflate la temelia statului de drept, a ordinii juridice pe care se fundamentează societățile civilizate. În ecuația jocurilor de putere, organizațiile și alianțele internaționale – create inclusiv pentru îndeplinirea unor scopuri militare – joacă un rol esențial în contracararea riscurilor ce afectează securitatea umanității, în lumina idealurilor și rațiunilor care au condus la formarea lor pornind de la ideea că cea mai redutabilă „armă” este cooperarea la toate nivelurile și pe toate palierele.

Pe aceleași principii funcționează astăzi și ONU, NATO, UE și OSCE ale căror intervenții în segmentul afacerilor militare reflectă capacitatea lor de a-și perfecționa arsenalul, prin prisma lecțiilor învățate de-a lungul istoriei, dar și de a se adapta la formele noi ale războiului actual, având ca protagoniști și armatele neregulate ale unor entități politice non-statale, al căror comportament în sfera relațiilor internaționale nu încetează să ne surprindă [9, p.197].

Este un adevăr evident că securitatea rămâne o problemă de actualitate, motiv pentru care vom încerca să ne axăm, în cele ce urmează, pe abordarea activității desfășurate de marile organizații și alianțe internaționale pentru salvagardarea securității, în îndeplinirea obiectivului atât de greu de atins, al menținerii și al consolidării păcii globale. Aceasta întrucât riscurile și amenințările conturate în ultimii ani au reflectat fațetele cameleonice ale războiului modern, în care lupta propriu-zisă dintre „combatanți” nu mai îmbracă doar forma participării directe în teatrele de operații, ci s-a extins în multiple domenii, precum cel cibernetic, informațional sau tehnologic, conturând astfel imaginea unui „război multidimensional”, pentru combaterea căruia se impune reunirea eforturilor liderilor statali în plan politic, juridic și militar.

Este semnificativ faptul, că apariția ONU pe scena internațională a constituit un moment crucial în istoria umanității, pentru realizarea scopurilor proiectate la

crearea ei, și anume menținerea păcii și securității internaționale, dezvoltarea relațiilor prietenești dintre națiuni, realizarea cooperării internaționale în rezolvarea problemelor cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, în lumina deciziei statelor semnatare ale Cartei Națiunilor Unite de „a izbăvi generațiile viitoare de flagelul războiului” [11, p.84].

Așa cum am menționat, Organizația Națiunilor Unite se înființează în 1945, imediat după încheierea celei de a doua Conflagrații Mondiale, când cele 51 de state au semnat Carta Națiunilor Unite, hotărâte fiind să întreprindă toate eforturile pentru evitarea pe viitor a confruntărilor violente, având ca obiectiv principal pacea și securitatea. Cu toate acestea, după numai doi ani, respectiv în 1947, antagonismul ideologic, dorința de a schimba balanța de putere au determinat blocarea Consiliului de Securitate și practic anularea sau reducerea rolului ONU de prevenire a conflictelor și menținere a păcii [20, p.163].

Creșterea tensiunilor dintre cele două blocuri politico-ideologice a determinat ONU să-și modifice abordarea privind instrumentele utilizate în managementul crizelor. Astfel, ONU dezvoltă un nou concept și odată cu el un nou instrument de intervenție, misiunile *peacekeeping missions*. Spre deosebire de măsurile de „forțare a păcii”, prevăzute în capitolul VII, aceste operații nu se bazează pe uzul de forță, servind la stabilizarea principiului de renunțare la violențe prin instalarea unei zone-tampon între părțile aflate în conflict [15, p.34].

În contextul războiului rece, în care confruntările dintre cei doi poli de putere se manifestau prin intervenția mai mult sau mai puțin voalată a acestora în conflicte locale, ONU s-a văzut nevoit să dezvolte un instrument care să aibă ca misiune crearea unei zone de tampon între beligeranți, fără a avea valențe combative. Astfel, s-a înregistrat una dintre cele mai importante modificări de concept la nivelul ONU care a determinat într-o oarecare măsură evoluțiile viitoare ale mediului de securitate.

Fără îndoială că înființarea în anii 1949-1955 a celor două organizații politico-militare, respectiv Organizația Tratatului Nord Atlantic și Pactul de la Varșovia în 1955 au avut ca determinanți, pe de o parte, incapacitatea ONU de a găsi căile propice menite să elimine tensiunile din mediul de securitate și, pe de altă parte, nevoia celor două blocuri de a-și afirma puterea militară. În condițiile creșterii tensiunilor din mediul de securitate, înțelegând dimensiunea transatlantică a securității, înțelegând blocajul funcțional al Consiliului de Securitate al ONU, statele din Europa de Vest împreună cu partenerii americani au semnat Tratatul de la Washington în 1949 înființând astfel o Alianță politico-militară menită să descurajeze agresivitatea Uniunii Sovietice. Revenind la ceea ce afirmam anterior, putem menționa că structura și modul de funcționare a Consiliului de Securitate nu au dat roade în logica unui mediu de securitate bipolar, puternic antagonizat. Cu toate acestea rolul ONU nu trebuie minimalizat, chiar și în acea perioadă [5, p.24].

Pe baza rezoluției *Uniting-for Peace* din 1950, ONU dezvoltă noul concept al misiunilor *peacekeeping* sau misiuni ale „căștilor albastre”.

Motivul pentru prima intervenție a „căștilor albastre”

a fost criza din Suez din anul 1956. Aici trupele ONU au avut rol de tampon între cele două părți conflictuale. Au urmat mai apoi și alte intervenții, sarcinile „căștilor albastre” fiind extinse în mod continuu.

Demn de remarcat este faptul că, în același an, respectiv 1950, când ONU adoptă *Rezoluția Uniling-for Peace* [19], NATO adoptă *Conceptul Strategic* privind Apărarea Zonei Nord-Atlantice. În acest prim Concept Strategic se statuează că *funcția principală a NATO este descurajarea agresiunilor* și că forțele NATO vor fi angajate numai dacă funcția principală – descurajarea agresiunilor – a eșuat, iar un atac este lansat. Remarcăm caracterul defensiv și de descurajare a agresiunilor și o complementaritate între cele două abordări conceptuale [8].

ONU din poziția sa de garant al păcii și securității, dar având constrângeri determinate de structura organizațională și acțională a Consiliului de Securitate, care a determinat practic blocarea acestuia, a dezvoltat instrumente de soluționare a conflictelor bazate în special pe diplomația preventivă, promovată sub forma medierii, concilierii sau negocierii, reprezintă metoda de bază promovată de Organizația Națiunilor Unite pentru prevenirea conflictelor, utilizând forța militară doar pentru a impune o zonă-tampon între combatanți. Odată cu înființarea Tratatului de la Varșovia confruntarea dintre cele două mari blocuri se accentuează culminând cu anul 1962 cu criza rachetelor din Cuba. Criza a început la 14 octombrie 1962 și a durat 38 de zile, până la 20 noiembrie 1962. Această criză a fost privită ca fiind momentul când războiul rece a fost foarte aproape să devină război nuclear și să se transforme în al treilea război mondial [1, p.10].

La cererea a peste 40 de țări necombatante, Secretarul-General al ONU, generalul U. Thant a trimis apeluri private lui Kennedy și omologului său sovietic, Nikita Hrușciov, insistând ca guvernele lor să „se abțină de la orice acțiune care ar putea agrava situația și care ar putea aduce riscul unui război”. Aceasta este singura măsură întreprinsă de ONU, prin Secretarul General, în vederea soluționării crizei. Este evidentă lipsa eficienței acțiunilor întreprinse. S-a dovedit, astfel, că ONU nu dispune de instrumente pentru a soluționa un asemenea tip de conflict. După acel moment, întreaga comunitate internațională a conștientizat această stare de fapt care putea să conducă către o conflagrație nucleară cu consecințe devastatoare [4].

În anii 70-80, remarcăm faptul că în spațiul euroatlantic, respectiv în relaționarea dintre cele două blocuri politico-ideologice și militare, ONU a avut o implicare minimală, aproape inexistentă.

Evenimentele epocale din anii 1989/'90 „au adus Națiunile Unite, după decenii de paralizie, din nou în centrul politicii internaționale. Consiliul de Securitate a dobândit o capacitate de decizie și acțiune necunoscută până atunci” [2, p.178].

Extinderea treptată a competențelor Consiliului de Securitate asupra unor procese, care cu doar puțini ani înainte ar fi căzut sub incidența prevederilor cartei, care interziceau implicarea ONU, a fost urmarea și, în același timp, premisa pentru crearea unei noi generații de misiuni de menținere a păcii. Între anii 1988 și 1992 au fost

constituite 14 noi misiuni, mai multe decât în toate cele patru decenii de existență a organizației. Doar în 1993 au existat șase intervenții de menținere a păcii și, în ciuda unui moratoriu de la mijlocul anilor '90, numărul misiunilor ONU de menținere a păcii a crescut, până în 2001, la 54 [10].

În prezent, trupele ONU de menținere a păcii sunt active cu peste 100.000 de soldați în 16 misiuni diferite derulate pe patru continente. Opt din misiunile trupelor ONU se desfășoară pe continentul negru, Africa înregistrând anual cele mai multe victime din lume cauzate de conflictele armate.

Și pentru această etapă din dezvoltarea Națiunilor Unite bilanțul este unul diferit în ceea ce privește misiunea principală – menținerea păcii și a securității internaționale, și anume: succeselor inițiale amintite anterior – și mai ales succesul operațiunii din Namibia, când această țară și-a dobândit autonomia – li se opun eșecuri de proporții, vezi mai ales cele din Somalia și Bosnia, care au afectat negativ imaginea organizației.

La fel ca în misiunea din Congo, din 1960, „căștile albastre” au fost însărcinate din ce în ce mai mult cu activități pentru care nu fuseseră create și pe care, din această cauză, nici nu au putut să le ducă la bun sfârșit: „Dacă misiunile clasice de menținere a păcii (PKO) au însemnat în primul rând îndeplinirea funcției de tampon între părțile – de obicei statale – aflate în conflict, mandatele din *generația a doua* au fost marcate de un spectru din ce în ce mai larg de sarcini.

Ajutorul pentru statele aflate în proces de tranziție sau de conciliere națională, susținerea proceselor de consolidare a democrației, dezarmarea și reintegrarea armatelor implicate în războaiele civile, repatrierea refugiaților și, în fine, preluarea temporară a competențelor semi-autoritare pentru o întreagă țară s-au numărat printre noile atribuții ale misiunilor de menținere a păcii” [2, p.127].

Astfel de misiuni, din cea de-a doua generație, nu au fost întreprinse doar în Namibia, ci, cu un oarecare succes, și în Nicaragua, El Salvador, la granița Kuweitului cu Irakul după eliberarea acestuia – acțiune mandatată de Consiliul de Securitate și în Cambogia unde, în cea mai mare și mai costisitoare misiune de până la acea vreme, a fost constituită o administrație complet provizorie. Aceste intervenții au avut în comun faptul că urmau tradiția acțiunilor de *peacekeeping* clasic, având loc nu în, ci după epuizarea conflictelor armate.

Dezvoltarea doctrinei de *peacekeeping* în a doua generație a fost mai degrabă de natură graduală, misiunile având loc în situații post-conflict, adică în contexte mai degrabă pașnice și pornind de la premisa existenței unor acorduri prelabile de pace, a unui consens între părțile aflate în conflict. Unele intervenții de menținere a păcii de după 1992 au intrat însă în conflict cu principiile fundamentale ale conceptului de „căști albastre”. În ciuda eforturilor susținute în vederea reformării și a unor concepte inovatoare (vezi mai ales *Agenda pentru Pace* a lui Boutros-Ghali), această criză a făcut ca până la urmă centrul de greutate să se concentreze, în cazul misiunilor de menținere a păcii inițiate de Națiunile Unite și de Consiliul de Securitate al acestei organizații, asupra unor acorduri regionale și între grupuri de state. Această

tendință a devenit foarte clară în războiul din Kosovo și s-a amplificat în „războiul împotriva terorismului” dus de SUA [18].

În timp ce pentru unii doctrinari Consiliul de Securitate al ONU constituie un veritabil polițist al securității internaționale, având ca funcție subsidiară guvernarea supranațională în scopul îndeplinirii sarcinilor interne ale statului eșuat, pentru alții, existența ONU facilitează eforturile multinaționale în sensul îngrădirii, limitării și chiar opririi unui război, în cazul în care părțile beligerante sunt de acord să fie îngrădite, limitate și împiedicate de la a-și duce lupta până la capăt [6, p.59].

O privire retrospectivă asupra intervențiilor operate de ONU în conflictele armate sau focarele conflictuale cu consecințe dezastruoase asupra vieții și integrității fizice ori psihice a civililor ne susține punctul de vedere, conducând la concluzia că organizația și-a demonstrat pe deplin, chiar dacă uneori în modalități mai mult sau mai puțin criticabile, atributul de garant al securității internaționale, de veritabil gardian al valorilor ocrotite în statul de drept, clădit pe principiul supremației legii și pe respectarea drepturilor și libertăților fundamentale individuale. Putem menționa în acest context deciziile recente ale Consiliului de Securitate al ONU în domeniul menținerii păcii și securității internaționale și prevenirii conflictelor, protecției civililor în conflictele armate ori cele privind amenințările la adresa păcii și securității internaționale cauzate de acte teroriste, toate aceste rezoluții relevând preocuparea constantă a națiunilor de a identifica vulnerabilitățile la care este expusă omenirea și de a găsi soluțiile cele mai adecvate pentru problemele rămase încă fără rezolvare.

Pe lângă adoptarea de rezoluții destinate reglementării unor chestiuni generale în domeniul securității globale, ONU s-a implicat și continuă să se implice pregnant în operațiile complexe de stabilitate și sprijin desfășurate în diverse teritorii ale unor state, prin intermediul Consiliului de Securitate, între atribuțiile cărui se numără și cea privind cercetarea oricărei dispute sau situații de natură a produce fricțiuni internaționale, precum și cea de acțiune militară împotriva agresorilor.

În ultimii ani am fost martorii unei serii de realizări impresionante, inclusiv Acordul cu privire la Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, Programul de acțiune de la Addis Abeba al celei de a III-a Conferințe internaționale privind finanțarea pentru dezvoltare și semnarea de importanță covârșitoare a Acordului de la Paris privind schimbările climatice. În Adunarea Generală a ONU și în Consiliul de Securitate s-a putut constata, de asemenea, largirea consensului privind lupta împotriva Da'esh și a altor grupări teroriste.

Cu toate acestea, persistă provocări majore la nivel mondial, care necesită un răspuns global, pentru care este nevoie de o Organizație a Națiunilor Unite puternică și eficace, pregătită să abordeze provocările existente și să facă față celor viitoare. În acest context trebuie considerăm oportun de a fi elaborate norme și reguli globale în domeniile în care nu există încă instituții globale puternice, cum ar fi: securitatea cibernetică, energia și spațiul cosmic. Criza globală a refugiaților și a migrației impune o asumare a responsabilităților într-o

manieră globală autentică. Pentru a face față provocărilor respective, UE s-a adresat statelor ONU. Menținerea păcii necesită o abordare consecventă și integrată la nivelul tuturor pilonilor, prevenirea căpătând o importanță crescândă.

Strategia globală a UE subliniază în mod specific importanța unui sistem eficace de guvernare globală, atrăgând o atenție sporită următoarelor priorități:

- menținerea păcii;
- o lume mai echitabilă și mai umană;
- o agendă de durată favorabilă schimbării.

Caracterul din ce în ce mai prelungit și natura tot mai complexă a conflictelor și crizelor necesită o agendă comună și un răspuns integrat din partea ONU, care să pună accentul pe diplomația preventivă, pe mediere, pe consolidarea păcii, pe reziliență, pe operațiunile de menținere a păcii și pe misiunile politice speciale, denumite operații în sprijinul păcii în raportul “Grupului independent la nivel înalt privind operațiile în sprijinul păcii. Diferențele sectoriale și instituționale trebuie depășite pentru a se ajunge la o colaborare mai strânsă și mai integrată. O abordare multilaterală este esențială: prevenirea crizelor, ajutorul umanitar, stabilizarea, consolidarea păcii, dezvoltarea durabilă, atenuarea schimbărilor climatice, reforma sectorului de securitate și acțiunile în sprijinul drepturilor omului ar trebui să se completeze și să se consolideze reciproc” [16, p.276].

Menținerea păcii necesită o mai bună integrare a celor trei piloni ai activității ONU. În acest context, punerea în aplicare a Agendei 2030 oferă o ocazie de a consolida binomul securitate dezvoltare. Este tocmai aspectul subliniat și de obiectivul de dezvoltare durabilă nr. 16 referitor la pace, justiție și instituții puternice [13].

Misiunile ONU de menținere a păcii și misiunile politice speciale sunt un instrument esențial pentru eforturile de promovare a stabilității. În prezent, accentul este pus pe coerență și sinergie, făcând uz în mod efectiv și eficace de ansamblul de variante de răspuns la crize. Un număr fără precedent de evaluări/rapoarte-cheie ale ONU solicită la unison să se depună mai multe eforturi pentru a se preveni crizele și a se căuta soluții politice. Diplomația preventivă și eforturile de mediere sunt intensificate.

ONU joacă un rol esențial în combaterea terorismului, inclusiv în prevenirea extremismului violent. Strategia globală a ONU de combatere a terorismului cuprinde o serie completă de măsuri care trebuie să fie puse în aplicare în totalitate. În același timp, UE abordează, la nivel intern, combaterea terorismului și prevenirea extremismului violent prin inițiative legislative corelate și prin mecanisme de cooperare în special în Orientul Mijlociu și Africa de Nord, Sahel, Cornul Africii, Turcia și Balcanii de Vest. Mai mult, UE continuă, de asemenea, să participe în mod activ la Forumul mondial pentru combaterea terorismului, ca mijloc de a promova în continuare standardele și politicile ONU în acest domeniu. Da'esh și alte grupări teroriste reprezintă o amenințare la adresa comunității internaționale și în special a stabilității în Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Lupta împotriva Da'esh și a altor grupuri teroriste trebuie să se desfășoare în paralel cu căutarea de soluții politice durabile în regiunile vizate.

În acest context, putem menționa rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU, în special Rezoluțiile 2170, 2178 și 2253, care îndeamnă toate țările să adopte măsurile necesare pentru a asigura punerea rapidă în aplicare a acestora, cu respectarea deplină a drepturilor omului și a statului de drept, și mai ales să abordeze fenomenul luptătorilor teroriști străini și să contracareze finanțarea terorismului [12, p.67].

Un număr mare de persoane nu se bucură de pace și securitate în propria țară, respectiv, numeroase situații critice cu care se confruntă unele state necesită totuși evidente acțiuni ferme și consecvente la nivel internațional. Ne referim la eforturile conduse de ONU, în Siria (presupusul atac chimic din Siria). Proiectul de rezoluție ONU din 13 aprilie 2017 prezentat de Statele Unite, Marea Britanie și Franța prevedea desfășurarea unei investigații pe teren de către Organizația pentru Interzicerea Armelor Chimice, potrivit căreia Guvernul sirian ar fi fost obligat să ofere informații militare, inclusiv jurnale de zbor, din ziua atacului, precum și acces la bazele aeriene. **Rusia a blocat prin veto, proiectul de rezoluție la Consiliul de Securitate al ONU.** În opinia noastră numai un proces politic coordonat, care să ducă la o tranziție pașnică și favorabilă incluziunii, bazată pe principiile cuprinse în Comunicatul de la Geneva din 30 iunie 2012 și pe rezoluțiile relevante ale Consiliului de Securitate al ONU, va reinstaura stabilitatea în Siria, va permite instalarea păcii și reconcilierea și va crea mediul necesar pentru eforturi eficiente de combatere a terorismului, menținând în același timp suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială ale statului sirian.

ONU continua să sprijine eforturile depuse la nivel internațional, și anume procesul de la Minsk, în vederea găsirii unei soluții politice și pașnice de durată la criza din Ucraina, bazată pe respectarea integrității teritoriale, a suveranității și a independenței Ucrainei, precum și pe respectarea strictă a standardelor internaționale. În acest context trebuie să se pună în aplicare acordurile de la Minsk, care au fost aprobate prin Rezoluția 2202 (2015) a CSONU [14], și să își ducă mai departe politica de nerecunoaștere a anexării ilegale de către Rusia a Crimeii și a Sevastopolului, în conformitate cu Rezoluția Adunării Generale a ONU 68/262.

O altă implicare a Consiliului de Securitate al ONU a fost adoptarea Rezoluției 2321 în data de 12.04.2017 în care a condamnat testul nuclear efectuat de Coreea de Nord, în data de 9 septembrie, cerând Phenianului să renunțe la programul de dezvoltare a armelor nucleare și rachetelor și hotărând să aplice noi măsuri de sancționare a Coreei de Nord.

Potrivit rezoluției, Consiliul de Securitate condamnă în cei mai duri termeni testul nuclear nord-coreean din 9 septembrie și reafirmă că Phenianul trebuie să înceteze toate acțiunile aferente programului rachetelor balistice, să renunțe la programul armelor nucleare și să sisteze imediat toate activitățile aferente. Prin rezoluție se instituie restricții în exportul de cărbune al Coreei de Nord, se interzice exportul acesteia de cupru, nichel, argint și zinc, și sunt aplicate constrângeri ale acțiunilor misiunii diplomatice nord-coreene.

Reprezentantul Chinei la ONU, Liu Jieyi, a arătat că

adoptarea noii rezoluții demonstrează poziția identică a comunității internaționale de opoziție față de dezvoltarea programului nord-coreean al armelor nucleare și rachetelor, de susținere a sistemului internațional de neproliferare nucleară. China solicită părților implicate să aplice efectiv și complet prevederile rezoluțiilor ONU [17].

Nu poate fi omisă în această cercetare nici contribuția decisivă în menținerea securității a Curții Internaționale de Justiție, organismul judiciar principal al ONU, în competența căruia se circumscriu litigiile privind încălcările normelor dreptului internațional, a căror soluționare servește atât la reglementarea raporturilor juridice concrete deduse judecății, cât și la prevenirea comiterii unor încălcări similare de drepturi, prin standardele de conduită impuse părților litigante și prin principiile evocate în cuprinsul deciziilor pronunțate. Investirea acestui organ judiciar cu soluționarea unor dispute juridice legate de delimitarea unor teritorii și fixarea granițelor dintre părțile aflate în conflict ne confirmă susținerile, ținând seama de impactul tranșării disputelor existente asupra stabilității internaționale, în general și asupra celei regionale, în particular, din perspectiva afacerilor militare derulate în teritoriile respective.

Misiunea de restabilire a ordinii de drept înfăptuită prin intermediul ONU se completează și prin jurisprudența tribunalelor speciale internaționale (Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavia, Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda) sesizate de Consiliul de Securitate cu judecarea unor cauze privind încălcări ale dreptului internațional umanitar, în virtutea prerogativelor conferite acestuia prin art. 41 din Carta Națiunilor Unite, continuând și în prezent prin Mecanismul Rezidual Internațional pentru Tribunalele Penale instituit prin Rezoluția nr. 1.966 (2010) a Consiliului de Securitate al ONU și completat prin rezoluțiile sale ulterioare. Acest mecanism urmărește continuarea demersurilor de cercetare, judecare și tragere la răspundere penală a autorilor infracțiunilor care se sustrag anchetelor sau ale căror cauze nu s-au finalizat [7, p.159].

Concluzii. În urma prezentei cercetări putem conchide gradul sporit de implicare a ONU în menținerea climatului de stabilitate și ordine mondială, atât de fragil și de instabil în contextul noilor provocări și amenințări. Indiferent de opiniile nuanțate privind locul pe care îl ocupă această organizație în domeniul afacerilor militare, ale cărei decizii continuă să alimenteze polemici și controverse în comunitatea internațională, dar și critici vehemente din partea susținătorilor aprigi ai principiului neintervenției.

Generalizând cele expuse, concluzionăm că problematica gestionării crizelor constituie o preocupare permanentă pentru factorii cu responsabilități în domeniul securității. Această preocupare s-a amplificat în intensitate și a devenit mai importantă cu cât complexitatea și amploarea amenințărilor la adresa securității a crescut de la o etapă istorică la alta, urmare a apariției unor noi tipuri de amenințări, care s-au interconționat reciproc și a căror caracter s-a internaționalizat.

Investigația realizată scoate în evidență faptul că, indiferent de opiniile contradictorii privind locul și rolul ONU în menținerea climatului de stabilitate și ordine mondială, alimentate de deciziile ambigue ale acestei

organizații, se poate afirma, cu certitudine, că, fără ONU, istoria omenirii ar fi urmat un curs diferit și că securitatea globală ar fi fost privată de unul dintre cei mai importanți protectori ai ei.

Referințe bibliografice

1. Bogzeanu C. *Rolul NATO și al UE în managementul crizelor din Balcanii de Vest*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011.
2. Carpinski A., Mărgărit I. *Organizații Internaționale*, Iași, Ed.: Polirom, 2011.
3. Coser L. *The functions of social conflict*. New York: Free Press, 1996.
4. *Diplomația coercitivă studiu de caz: criza rachetelor din Cuba*. Disponibil pe: <http://documents.tips/documents/diplomatie-coercitiva.html>. Accesat la 26.07.2021.
5. Duță P. *Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internaționale*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2012.
6. Ghiba D. *Managementul crizelor*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2013.
7. Ghiba D. *Studiu privind adaptarea NATO la transformările mediului internațional de securitate*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2014.
8. Groseanu A. *Studiu comparativ NATO-UE-OSCE-ONU privind managementul crizelor*. Disponibil pe: http://www.academia.edu/4657789/STUDIUL_COMPARATIV_NATO-UE-OSCE-ONU_privind_managementul_crizelor_rezumat. Accesat la: 04.08.2021.
9. Istrătescu A. *Implicarea ONU, NATO, UE și OSCE în asigurarea securității umanității*, În: Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Martie 2015.
10. *Națiunile Unite după războiul rece*. Disponibil pe: http://www.dados.org/uno_rom/grundkurs_2/un-entwicklung_3.htm. Accesat la: 17.08.2021.
11. Neag M.(coord.) *Securitatea umană în conflictele și crizele internaționale*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010.
12. Preda-Mătășaru A. *Tratat de drept internațional public*. București. Ed: Lumina Lex. 2002.
13. Prioritățile UE pentru cea de a 76-a Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite (septembrie 2021-septembrie 2022). Disponibil pe: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10393-2021-INIT/ro/pdf>. Accesat la 20.09.2021.
14. Rezoluția Consiliului Securității ONU din 17.02.2015. Disponibil pe: <https://www.un.org/press/en/2015/sc11785.doc.htm>. Accesat la 20.07.2021.
15. Russbach O. *ONU contra ONU. Drept internațional confiscat*. București. Ed: Coresi. 1999.
16. Scăunaș S. *Drept internațional public*. București. Ed: ALL Beck. 2002.
17. *Security Council Strengthens Sanctions on Democratic Republic of Korea*, Unanimously Adopting Resolution 2321 (2016). Disponibil pe: <https://www.gothaer.ro/wp-content/uploads/Rezolutia-ONU-2321-2016.pdf?x60822>. Accesat la 24.08.2021.
18. Strategia ONU pentru prevenirea conflictelor și soluționarea crizelor. Disponibil pe: <http://www.drao.ro/articole/military/geopolitic%C4%83/analiza-%C8%99i-solu%C8%9Bionarea-conflictelor-conflicetelor-managementul-crizelor/strategia-onu-pentru-prevenirea-conflictelor-%C8%99i-solu%C8%9Bionarea-crizelor.html>. Accesat la: 21.08.2021.
19. *United Nations General Assembly Resolution A/RES/377(V)* 3 November 1950. Retrieved 2007-09-21. Disponibil pe: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/377\(V\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/377(V)). Accesat la: 01.09.2021.
20. Vătăman D. *Organizații europene și euroatlantice*. București. Ed: C.H. Beck. 2009.

CZU 343.4

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.13>

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ РАВНОПРАВИА ГРАЖДАН В УКРАИНЕ И МОЛДОВЕ: КОМПАРАТИВИСТСКИЙ ПОДХОД

ПАНЬКЕВИЧ Василий,

кандидат юридических наук, доцент,

доцент кафедры права

Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ,

(Украина)

vasiliy2112@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0298-0033>

АННОТАЦИЯ

В статье проводится сравнительный анализ уголовного законодательства Украины и Молдовы в сфере обеспечения равноправия граждан. Определены составы уголовных правонарушений, которые предусматривают ответственность за посягательство на общественные отношения в сфере общеправового принципа равноправия граждан. Выявлены прогрессивные аспекты и отдельные недостатки законодательных конструкций указанных составов уголовных правонарушений, которые необходимо учесть в процессе усовершенствования уголовного законодательства обеих стран.

Ключевые слова: преступление, уголовная ответственность, равноправие граждан, разжигание вражды, наказание.

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF EQUALITY OF CITIZENS IN UKRAINE AND MOLDOVA: COMPARATIVIST APPROACH

Vasyl PANKEVYCH,

PhD in Science of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Law
Vinnitsia Institute of Trade and Economics of KNUTE,
(Ukraine)

vasiliy2112@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0298-0033>

SUMMARY

The article provides a comparative analysis of the criminal legislation of Ukraine and Moldova in the field of ensuring equality of citizens. The composition of criminal offenses has been determined, which provide for responsibility for encroachment on public relations in the field of the general legal principle of equality of citizens. The progressive aspects and individual shortcomings of the legislative structures of the indicated compositions of criminal offenses are revealed, which must be taken into account in the process of improving the criminal legislation of both countries.

Key words: crime, criminal responsibility, equality of citizens, incitement to hatred, punishment.

Постановка проблемы в общем виде.

Уголовные преступления, совершенные по мотивам предубеждения или ненависти относящейся к определенной социальной общности из-за наличия или отсутствия у нее определенных социальных признаков, имеют серьезные последствия как для отдельных представителей таких сообществ, так всего сообщества, и могут перерасти в более масштабные конфликты. В связи с этим, уголовные правонарушения на почве ненависти, несмотря на их относительно небольшую распространенность, следует признавать составляющими особую угрозу для стабильности и социального равновесия в любом государстве. В Украине, как и в остальном мире, по наблюдению Бюро по демократическим институтам и правам человека ОБСЕ (БДИПЧ) наблюдается чрезвычайно высокий уровень (заявление подается только по каждому пятому случаю) латентности уголовных правонарушений, совершаемых почве ненависти [1, с.5]. Эффективное противодействие нарушению равноправия граждан, в частности, правильная правовая квалификация таких действий, а также оперативное привлечение виновных к ответственности будут способствовать укреплению чувства правовой защищенности социальных групп со стороны правоохранительных органов и обеспечивать социально-политическую стабильность в государстве.

Анализ последних исследований и публикаций. Значительный вклад в теоретическую разработку проблемы уголовной ответственности за нарушение равноправия граждан осуществили

такие ученые в области уголовного права как П. Андрушко, Ю. Баулин, В. Борисов, И. Зинченко, А. Колб, Д. Колодин, С. Лиховая, М. Палий, Н. Панов, Г. Рыбальченко, А. Савченко, В. Сташис, В. Таций, Н. Хавронюк, С. Шмидт, Дж. Якобс и другие. Однако, растущая эмпирическая база, состоящая из зарегистрированных уголовных производств и рассмотренных судами дел в этой сфере, обуславливают дальнейшие научные исследования этой проблемы.

Целью статьи является проведение научного сравнения уголовной ответственности за нарушение равноправия граждан в Украине и Молдове.

Изложение основного материала. Граждане имеют равные конституционные права и свободы, и равны перед законом; не может быть привилегий или ограничений по признакам расы, цвета кожи, политических, религиозных и других убеждений, пола, этнического и социального происхождения, имущественного состояния, местожительства, по языковому или другим признакам; каждый имеет право на свободу мировоззрения и вероисповедания (статьи 24 и 35 Конституции Украины) [2]. Аналогичные положения содержатся в статье 16 Конституции Республики Молдова [3].

С целью надежной защиты этого конституционного принципа украинский законодатель установил уголовную ответственность за нарушение равноправия граждан в зависимости от их расовой, национальной принадлежности, религиозных убеждений, инвалидности и по другим признакам (далее - нарушение равноправия

граждан) в ст. 161 УК Украины [4]. В Уголовном кодексе Республики Молдова уголовная ответственность за нарушение равноправия граждан предусмотрена в ст.176 раздела V «Преступления против политических, трудовых и других конституционных прав граждан» [5].

Проводя сравнительный анализ непосредственных объектов вышеупомянутых составов уголовных преступлений следует отметить, что в ст.176 УК Республики Молдова под уголовно-правовую защиту поставлено исключительно общественные отношения в сфере обеспечения конституционного принципа равноправия и противодействия любым дискриминационным проявлениям. Таким образом, название уголовно-правовой статьи и содержание ее диспозиции полностью совпадают, что соответствует требованиям к логико-семантическому конструированию правовых норм.

Вместе с тем, как нами отмечалось ранее, поставленные в ст.161 УК Украины под охрану общественные отношения, не является однородным. Одни из них, направленные на обеспечение правового статуса соответствующих субъектов (в частности, граждан Украины) в части соблюдения принципа их равноправия при реализации ими конституционных прав и свобод; другие – на обеспечение внутренней безопасности Украины, то есть на соблюдение межрасового, межнационального, межрелигиозного мира и согласия в государстве, и входят в состав общественных отношений, составляющих основы национальной безопасности Украины. Поэтому, вид и объем общественных отношений, на которые распространяется уголовно-правовая охрана в ст.161 УК Украины, не совпадают с названием этой статьи (значительно шире по своему содержанию).

Уголовное преступление, ответственность за которое предусмотрена ч.1 ст.161 УК Украины, сконструировано с усеченным составом, то есть уголовное преступление считается завершенным в момент совершения соответствующего действия, а его последствия находятся вне состава уголовного преступления и, в данном случае, на квалификацию не влияют. Содержание п. (1) ст.176 УК Республики Молдова позволяет сделать вывод, что в данной норме содержится несколько альтернативных составов уголовных правонарушений, которые по своему характеру являются как формальными, так и материальными. В частности, нарушение равноправия граждан, совершенное должностным лицом или с размещением дискриминационных сообщений и символов в общественных местах, или по двум или более признакам, или двумя или более лицами, являются уголовными правонарушениями с формальным составом. Вместе с тем, нарушение равноправия граждан, причинившее ущерб в крупных размерах, является уголовным правонарушением с материальным составом.

Нарушение равноправия граждан в украинском законодательстве отнесено к категории нетяжелых преступлений и за его совершение предусмотрено

основное наказание в виде штрафа, ограничения свободы или лишения свободы, а также дополнительное необязательное наказание в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. Рассматриваемое нами уголовное преступление законодатель Республики Молдова отнес к категории незначительных преступлений и предусмотрел наказание практически схожие виды наказаний: штраф, бесплатная работа на пользу общества или лишения свободы (основные), а также аналогичное дополнительное необязательное наказания.

Квалифицированный состав нарушение равноправия граждан, содержится в ч.2 ст.161 УК Украины, предусматривает следующие квалифицирующие признаки: насилие, обман и совершение должностным лицом, относится к нетяжелым преступлениям, а также предусматривает аналогичные части 1 настоящей статьи виды наказаний. Пункт (2) ст.176 УК Республики Молдова, учитывая виды и размер наказаний сконструирован, как привилегированный состав, и устанавливает уголовную ответственность за пособничество или подстрекательство в виде поощрения или поддержки нарушение равноправия граждан через средства массовой информации. Такое деяние наказывается штрафом или бесплатной работой на пользу общества (для физических лиц), а также штрафом и лишением права заниматься определенной деятельностью (для юридических лиц).

Часть 3 ст.161 УК Украины содержит особо квалифицированный состав нарушение равноправия граждан, где квалифицирующими признаками являются совершение этого уголовного преступления организованной группой лиц или причинение им тяжких последствий. Учитывая вид и размер наказания, такое уголовное преступление следует отнести к тяжким преступлениям. Пункт (3) ст.176 УК Республики Молдова содержит квалифицированный состав уголовного преступления, предусматривающих ответственность за нарушение равноправия граждан, которое повлекло неосторожную смерть человека или его самоубийство. Учитывая вид и размер наказания, указанного состава уголовного преступления, следует отнести его к категории тяжких преступлений.

Возвращаясь к вопросу неоднородности общественных отношений, которые поставлены под уголовно-правовую охрану в ст.161 УК Украины, следует отметить, что нами, в рамках выводов диссертационного исследования, было предложено исключить из ч.1 ст. 161 УК Украины три формы совершения этого уголовного преступления (прежде всего из-за разного родового и непосредственного объектов посягательства, особенностей конструкции их объективной стороны, законодательное указание на смежные с ним действия в ч. 2 ст. 110 УК Украины и т.д.), и закрепить их в новой ст. 110-1 "Агитация и

пропаганда расовой, национальной или религиозной нетерпимости" УК Украины в следующей редакции: "Агитация или пропаганда, направленные на возникновение расовой, национальной или религиозной нетерпимости» (при этом под "агитацией" следует понимать распространение идей и взглядов среди широкого круга людей, как правило, публично, а под "пропагандой" - распространение идей и взглядов среди узкого, корпоративного круга лиц). Квалифицирующими признаками данного состава уголовного преступления в ст. 110-1 УК Украины предлагалось признать: а) совершение этого уголовного преступления лицом, которое является представителем власти; б) повторно; в) по предварительному сговору группой лиц; г) с использованием средств массовой информации, компьютерных сетей или сетей электросвязи; г) в сочетании с призывами к насилию; особенно квалифицирующими признаками: а) действия, предусмотренные частями первой или второй настоящей статьи, совершенные организованной группой; б) если они повлекли тяжкие последствия. Санкция по ч.1 ст. 110-1 УК Украины должна соответствовать санкции за нетяжкие преступления, по ч. 2 ст.110-1 - санкции за тяжкое преступление по ч. 3 ст. 110-1 - санкции за особо тяжкое преступление [6, с.15]. Вышеупомянутые предложения автором в 2010 году были направлены в Верховную Раду Украины, однако с тех пор ст.161 УК Украины претерпела совсем незначительных, не концептуальных редакционных изменений. Вместе с тем, отсутствие в национальном правовом поле Украины нормы, предусматривающей уголовную ответственность за агитацию или пропаганду, направленные на возникновение нетерпимости на языковой, национальной и религиозной почве, до сих пор не позволяет правоохранительным органам эффективно противодействовать таким деяниям, наносящим ущерб национальной безопасности и территориальной целостности государства.

Ярким подтверждением необходимости внесения законодательных изменений в действующий УК Украины является наличие в Главе XVII «Преступления против публичной власти и безопасности государства» УК Республики Молдова статьи 346 «Умышленные действия, направленные на разжигание национальной, этнической, расовой или религиозной вражды, дифференциации или раздора». Диспозиция этой нормы предусматривает уголовную ответственность за умышленные действия, публичные призывы, в том числе через печатные и электронные средства массовой информации, направленные на разжигание национальной, этнической, расовой или религиозной вражды, дифференциации или раздора, на унижение национальной чести и достоинства, а равно прямое или косвенное ограничение прав или установление прямых или косвенных преимуществ граждан в зависимости от национальной, этнической, расовой или религиозной принадлежности.

Подчеркивая прогрессивный характер существования этой нормы, следует заметить на наличии, по нашему мнению, отдельных дискуссионных моментов в ее конструкции. Так, одним из обязательных требований, которое предъявляется к уголовно-правовой норме, является то, чтобы эта норма и модель поведения, в ней содержащаяся, должны быть сформулированы с максимальной точностью [7, с.24]. Понятийный аппарат Особенной части УК должен иметь следующие качества: официальный характер, четкость, ясность, единство терминологии, краткость [8, с.164]. Как удачно отмечают криминалисты Н. Карпушин и В. Курляндский, что признаки преступления в его составе должны быть в определенной степени формализованы, переведены на юридический язык, выраженные в уголовно-правовых понятиях, однозначные и включены в систему юридических понятий и категорий [9, с.45] Таким образом, термин «разжигание» имеет как прямое значение - определенный физико-химический процесс, так и переносное, в котором и используется в диспозиции нормы. Оперирование этим термином на практике может вызвать определенные трудности в процессе его толкования и при квалификации совершенных общественно опасных деяний, что, в свою очередь, это может привести к ошибкам в ходе правоприменительного процесса.

Обращает на себя внимание и то, что законодатель Республики Молдова предусмотрел уголовную ответственность за умышленные действия, направленные на разжигание национальной, этнической, расовой или религиозной вражды, дифференциации или раздора, то есть только в отношении принадлежности или непринадлежности лиц к группам по одной или несколькими из четырех социальных признаков: национальность, этнос, раса или религия. При этом, вне уголовно-правовой охраны остается право граждан принадлежать к определенной социальной группе по другим признакам, в частности, принадлежность к определенной языковой общности, профессии, сексуальных предпочтениях, наличие определенной болезни и тому подобное. То же самое касается такой формы совершения этого уголовного преступления как прямое или косвенное ограничение прав или установление прямых или косвенных преимуществ граждан.

Кроме этого, часть правовой нормы, которая размещена в ст.346 УК Республики Молдова, предусматривает, по нашему мнению, уголовно-правовую охрану общественных отношений, связанных с обеспечением принципа равноправия граждан, в частности, в форме прямого или косвенного ограничения прав или установление прямых или косвенных преимуществ граждан в зависимости от национальной, этнической, расовой или религиозной принадлежности.

Таким образом, на наш взгляд, при квалификации возникает конкуренция общей и специальной уголовно-правовых норм. Например, в

случае установления различий, исключение, ограничение или преимущества в правах и свободах человека или группы лиц, поддержка дискриминационного поведения в политической, экономической, социальной, культурной и других сферах жизни по признакам расы, национальности, этнического происхождения или религии, содеянное следует квалифицировать по ст.346 УК Республики Молдова. При этом, поощрения или поддержка таких действий через средства массовой информации находятся вне состава вышеупомянутого уголовного преступления и требует квалификации с использованием институтов предварительной преступной деятельности и соучастия. Также вне состава этого уголовного преступления находятся случаи, повлекшие неосторожное гибель человека или его самоубийство, что, для учета этих обстоятельств, требует квалификации действий виновного (них) по совокупности с другими уголовно-правовыми нормами. В противном случае, учитывая размер максимальных наказаний, ст.346 УК Республики Молдова будет привилегированным составом относительно п. (3) ст.176 УК Республики Молдова.

Также обращает на себя внимание то, что, в случае установления различий, исключение, ограничение или преимущества в правах и свободах человека или группы лиц, поддержка дискриминационного поведения в политической, экономической, социальной, культурной и других сферах жизни по признакам языка, убеждений, пола, возраста, ограниченных возможностей, взглядов, политической принадлежности или на основании любой другой признаки, если оно было совершено без наличия хотя бы одного из таких признаков как совершенное должностным лицом, нанесло ущерб в значительном размере, путем размещения дискриминационных сообщений и символов в общественных местах, совершенное по двум или более признакам или двумя или более лицами, в действиях лица вообще отсутствует состав нарушения равноправия. Если деяние без наличия вышеуказанных признаков касалось установления различий, исключение, ограничение или преимущества в правах и свободах человека или группы лиц, поддержки дискриминационного поведения в политической, экономической, социальной, культурной и других сферах жизни по признакам расы, национальности, этнического происхождения или религии, то содеянное следует квалифицировать по ст.346 УК Республики Молдова.

Стоит отметить, что с целью реформирования законодательства Украины, в том числе уголовного, Указом Президента Украины № 584/2019 от 7 августа 2019 создана Комиссия по вопросам правовой реформы, частью которой является Рабочая группа по вопросам развития уголовного права. В проекте Уголовного кодекса, подготовленного этой группой, уголовная ответственность в сфере равноправия граждан закреплена в статье 4.12.4. «Дискриминация»

Раздела 4.12. «Преступления и проступки против равноправия и других политических прав граждан» Книги четыре «Преступления и проступки против человека и гражданина». Диспозиция этой нормы определяет, что лицо, прямо или косвенно по признакам расы, цвета кожи, политических, религиозных или других убеждений, пола, инвалидности или состояния здоровья, этнического или социального происхождения, имущественного состояния, местожительства, по языковым или другим признакам а) ограничило равное право на доступ к государственной службе или службе в органах местного самоуправления, б) нарушило равенство прав женщины и мужчины, в) ограничило другое конституционное право человека или гражданина; г) установило для человека прямые или косвенные привилегии, - совершает преступление 3 степени [10, с.80-81].

Соглашаясь в общем с содержанием вышеуказанной нормы, следует заметить, что, по нашему мнению, не совсем удачным является употребление термина «лицо», ведь дискриминационные действия могут совершать коллективные органы или лица, действующие от имени государства или государственных органов, или органов местного самоуправления, что может затруднить квалификацию таких деяний на практике.

Также следует положительно оценить выделение авторами проекта из состава нарушения равноправия граждан (дискриминации) в отдельный состав уголовное преступление, предусматривающей ответственность за разжигание вражды и ненависти. В частности, уголовные ответственность за такое деяние предусматривается статьей 4.12.3. «Возбуждение вражды или ненависти» того же раздела, где лицо, которое: а) разжигало или пропагандировало национальную, расовую или религиозную вражду, или ненависть или вражду, или ненависть по признаку региональной принадлежности, б) унижало национальную честь или достоинство; в) оскорбляло чувства граждан в связи с их религиозными убеждениями, - совершает преступление 3 степени.

Вместе с тем, авторы проекта оставляют в содержании нормы термин «разжигание», употребляемый в данном случае в переносном смысле, что однозначно создает трудности при квалификации такого деяния. Кроме этого, по нашему мнению, учитывая обоснованные результаты собственного диссертационного исследования, является ошибочным размещения этого состава правонарушения в вышеупомянутом разделе, а не в разделе 7.1. «Преступления против государственной безопасности» Книги семь «Преступления и проступки против государства».

Стоит отметить, что Раздел 4.12. данного проекта в статье 4.12.2. содержит такой квалифицирующий признак состава преступления, которая повышает на одну ступень тяжесть преступлений, предусмотренных настоящим

разделом, как причинение массовых беспорядков. Вместе с тем, по нашему мнению, не совсем обоснованной выглядит позиция авторов проекта об отказе от таких квалифицирующих признаков, как совершение представителем власти или должностным лицом с использованием служебного положения, или повторно, или по предварительному сговору группой лиц, или с использованием средств массовой информации, компьютерных сетей или сетей электросвязи, или в сочетании с призывами к насилию, организованной группой, или если такие действия повлекли тяжкие последствия.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Учитывая изложенное, следует отметить, что уголовное законодательство Украины и Молдовы содержит норму, которая обеспечивает уголовно-правовую охрану общественным отношениям в сфере соблюдения принципа

равноправия граждан. Вместе с тем, уголовно-правовая норма законодательства Украины содержит в своем составе деяния, которые посягают на безопасность в сфере межнациональных, межрасовых и межрелигиозных отношений. Такие же деяния в уголовном законодательстве Молдовы закреплены в отдельной уголовно-правовой норме. Конструктивные элементы уголовно-правовых норм Украины и Молдовы, которые обеспечивают уголовно-правовую охрану общественных отношений в сфере равноправия граждан и безопасности межнациональных, межрасовых и межрелигиозных отношений, имеют отдельные недостатки, что обуславливает необходимость на основании тщательного научного исследования эмпирического материала усовершенствования действующего уголовного законодательства обеих стран.

Библиографические сноски:

1. Категоризация и расследование преступлений на почве ненависти в Украине Практическое пособие. Опубликовано Бюро демократических институтов и прав человека ОБСЕ (БДИПЧ), Варшава, 2019, 74 с.).
2. Конституция Украины: Закон Украины №254к/96-ВР от 28 июня 1996 года. *Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
3. Конституция Республики Молдова от 29.03.2016, Monitorul Oficial Nr. 78 статья №: 140. URL: <https://www.presedinte.md/rus/constitution>
4. Уголовный кодекс Украины Закон Украины № 2341-III от 5 апреля 2001 года. *Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131.
5. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 года № 985-XV (с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 23.04.2021 г.). URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923 (посещение 12.09.2021).
6. Панькевич В.Н. Уголовно-правовая характеристика нарушения равноправия граждан в связи с их расовой, национальной принадлежностью или отношения к религии. Автореф. дис. на соискание учёной степени к.ю.н. КНУВД, Киев, 2010. 20 с.
7. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М.: Наука, 1960. 298 с.
8. Карпушин М. П., Курляндский В. И. Уголовная ответственность и состав преступления. М., Юридическая литература, 1974. 232 с.
9. Тростюк З. А. Понятийный аппарат Особенной части Уголовного кодекса Украины. К.: Атика, 2003. 144 с.
10. Проект Уголовного кодекса Украины, подготовленного Рабочей группой по вопросам развития уголовного права по состоянию на 25.07.2021г. 129с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (посещение 22.09.2021).

TURISMUL – FACTOR DE RELANSARE A ECONOMIEI NAȚIONALE

DUHLICHER Grigore,

Dr. în științe economice, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-1159-0830>

REZUMAT

Prin specificul conținutului său, activitatea turistică reprezintă un sector important în lumea contemporană, care înglobează o forță imensă a relansării, dezvoltării și prosperității economice. Realitatea economică din ultima perioadă ne demonstrează că turismul cunoaște o expansiune continuă, devenind astfel un domeniu de importanță majoră atât pentru economiile naționale dezvoltate, cât și pentru țările în curs de dezvoltare. În condițiile de instabilitate economică, politică și socială pe plan mondial, fenomene ce produc impact negativ asupra dezvoltării mai multor economii naționale, turismul s-a manifestat, pentru mai multe țări, a fi o bună soluție de ieșire din aceste crize printr-o diversificare economică. În același moment, atât țările în curs de dezvoltare, cât și cele dezvoltate acordă atenția deosebită elaborării strategiilor de intensificare a turismului intern și internațional ca cele contribuitoare la depășirea crizelor economice. Turismul reprezintă un factor care poate contribui esențial la prosperarea, dezvoltarea și îmbunătățirea nivelului de trai în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: turism, dezvoltare economică, potențial turistic.

TOURISM - FACTOR FOR REVIVAL OF THE NATIONAL ECONOMY

DUHLICHER Grigore,

PhD in Economics, University lecturer,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-1159-0830>

SUMMARY

Due to the specificity of its content, tourism is an important sector in the contemporary world, which includes a huge force of recovery, development and economic prosperity. The recent economic reality shows us that tourism is experiencing a continuous expansion, thus becoming a field of major importance for both developed national economies and developing countries. In the conditions of economic, political and social instability worldwide, phenomena that produce a negative impact on the development of several national economies, tourism has proved, for many countries, to be a good solution to overcome these crises through economic diversification. At the same time, both developing and developed countries pay particular attention to developing strategies to intensify domestic and international tourism as those that contribute to overcoming economic crises. Tourism is a factor that can make an essential contribution to the prosperity, development and improvement of living standards in the Republic of Moldova.

Key words: tourism, economic development, tourism potential.

Introducere. Turismul în ultima perioadă a devenit o activitate social-culturală și economică de mare importanță, fiind un element esențial care contribuie la echilibrarea balanței de plăți a unei țări.

Crearea și dezvoltarea turismului este consecința mutațiilor social-economice din epoca contemporană. Această ramură a economiei stimulează dezvoltarea altor ramuri ale economiei naționale cum ar fi: industria, agricultura, construcțiile, transporturile, comerțul. Prin aceasta se poate spune că turismul stimulează activități naționale rentabile ca: domeniul Ho-Re-Ca, artizanatul etc.

Activitatea turistică este benefică și pentru diversificarea economiei locale acolo unde dezvoltarea agriculturii este insuficientă sau neregulată.

Este important să menționăm că turismul, ca ramură de interferență economică, antrenează și stimulează producția celorlalte domenii economice. Cercetările realizate în domeniu, au evidențiat faptul că activitatea multor sectoare este determinată, în mare parte, de necesitățile turismului și ale turistului, care sunt foarte variate și în continuă diversificare.

Rezultate și discuții. Turismul ca fenomen economico-social are implicații pozitive asupra economiei țărilor, ceea ce justifică interesul guvernelor pentru dezvoltarea acestuia.

În acest context se înscriu și eforturile specialiștilor privind definirea, cu rigurozitate științifică, a sistemului categorial integrat turismului, a interdependentelor cu

celelalte componente ale economiei, de cuantificare a efectelor sale.

În legislația turistică națională a Republicii Moldova, termenul „turism” este prezentat ca „ansamblu de relații și fenomene ce rezultă din deplasarea și sejurul persoanelor în orice loc, altul decât locul lor de reședință, pe o perioadă mai mică de un an și în alt scop decât desfășurarea unei activități remunerate în locul vizitat”.

Se poate afirma că noțiunea de turism exprimă, deplasarea și sejurul călătorului către diferite zone cu potențial turistic natural și antropoc, altul decât locul său permanent de reședință, pe o perioadă mai mică de un an, pentru petrecerea timpului liber și satisfacerea necesităților fizice, psihologice și moral-spirituale, scopul fiind altul decât desfășurarea unei activități remunerate în locul vizitat.

Profesorul universitar Oscar Snak, în cartea sa „Economia turismului”, menționează că „turismul include un ansamblu de măsuri puse în aplicare pentru organizarea și desfășurarea unor călătorii de agrement sau în alte scopuri, realizate fie prin intermediul unor organizații, societăți sau agenții specializate, fie pe cont propriu, pe o durată limitată de timp, precum și prin industriile adiacente care concurează la satisfacerea nevoilor de consum turistic” [1].

Principalele elemente care marchează activitatea turistică sunt: deplasarea persoanelor în cadrul călătoriei efectuate, sejurul într-o localitate în afara domiciliului a persoanei care se deplasează, sejurul are durată limitată, sejurul să nu se transforme într-o reședință definitivă.

OMT (Organizația Mondială a Turismului) apreciază faptul că turismul se referă la activitățile desfășurate de persoane, pe durata călătoriilor și sejururilor, în locuri situate în afara reședinței obișnuite, pentru o perioadă consecutivă ce nu depășește un an (12 luni), cu scop de loisir, pentru afaceri sau alte motive.

Industria turismului este acea parte a economiei, alcătuită dintr-o sumă de activități sau mai multe ramuri, a căror funcție comună este satisfacerea nevoilor turiștilor. Din industria turistică fac parte sectoarele[2]:

- locuință și alimentație (în conformitate cu structurile consacrate „Hoteluri și restaurante”) hoteluri, moteluri, case de oaspeți, ferme, vase de croazieră, castele campinguri, restaurante, baruri, cafenele;
- transport: sectorul comercial reprezentat de linii aeriene, curse navale, căi ferate, autocare, firme de închirieri mașini, etc.;
- organizatorii de călătorii: agenții de voiaj și Tour operatori;
- atracții-agrement: elemente naturale (forme de relief, grădini, parcuri, etc.) și construite – catedrale, monumente, castele, galerii de artă, teatre, parcuri de distracție, facilități sportive, cazinouri, festivaluri și evenimente cultural-artistice, etc.;
- organizatorii/administratorii destinațiilor: oficii de turism naționale, regionale, locale.

Turismul este un element dinamizator al sistemului economic global prin antrenarea unei creșteri constante în sfera producției de bunuri și servicii, cu stimularea altor ramuri economice (industrie, agricultură, transporturi) care se implică direct în susținerea acestuia și pe plan economic.

Turismul ca fenomen economico-social are implicații pozitive asupra economiei țărilor, ceea ce justifică interesul guvernelor pentru dezvoltarea acestuia.

Sensibil la schimbările economiei mondiale contemporane, turismul evoluează sub impactul acestora, dinamica sa integrându-se procesului general de dezvoltare. La rândul său, prin vastul potențial uman și material pe care îl mobilizează în desfășurarea sa, ca și prin efectele benefice asupra domeniilor implicate, turismul se manifestă ca un factor stimulator al inovării și dezvoltării.

Diversele sale conexiuni și implicații în plan economic, social, cultural și politic, rolul său activ în societate pe de o parte și transformările sale ca fenomen pe de altă, argumentează actualitatea preocupărilor pentru cunoașterea conținutului turismului, a sensibilităților și incidentelor sale, pentru descifrarea mecanismelor de funcționare.

Prin dezvoltarea turismului se obține un spor de producție semnificativ. Din punct de vedere economic, încasările obținute din activitatea turistică participă la mai multe cicluri economice, până când părăsesc acest sector de activitate și intră în circuitul economic general.

Implicațiile turismului asupra celorlalte ramuri și sectoare de activitate ale unei economii naționale sunt cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de efect multiplicator.

Efectul pozitiv determinat de activitatea turistică este materializat în banii primiți de la vizitatori, care sunt repartizați în diferitele sectoare ale economiei naționale, pentru achiziționarea de echipamente moderne, achiziționarea de mărfuri, plata personalului, provocând de fiecare dată noi venituri și realizând investiții de care vor beneficia viitorii vizitatori.

Activitățile și serviciile din domeniul turismului sunt într-o strânsă interacțiune creând astfel o serie de avantaje sociale, avantaje de care beneficiază atât entitatea turistică, cât și mediul din care ea face parte. Se activează astfel tradițiile social culturale, meșteșugărești, folclorice.

Turismul contribuie la conștientizarea populației și autorităților locale față de valoarea turistică și identitatea culturală a localității. Prezența turiștilor în zonele respective este considerată ca o apreciere a calității mediului natural, a patrimoniului istoric și cultural ce favorizează înțelegerea interculturală și comunicarea liberă între locuitori și turiști.

Turismul ajută la creșterea fenomenului de stabilitate, dar și de anihilare a procesului de emigrare a populației, în special din zonele rurale. Turismul influențează la:

- diversificarea ocupațională a populației rurale, îndeosebi a celei tinere;
- păstrarea modelelor socio-culturale existente, a tradițiilor populare și a arhitecturii locale;
- educația și instruirea populației turistice tinere în vederea lărgirii orizontului de cunoaștere a mediului rural;
- creșterea calității vieții populației locale;
- consolidarea de relații prietenești între localnici și turiști;

- crearea unei imagini externe favorabile a țării prestatoare de servicii turistice, prin contactul turiștilor străini cu etnocultura și ambianța naturală și ospitalieră din regiune.

De pe urma dezvoltării turismului beneficiază mai multe tipuri de agenți economici, cum ar fi structurile de cazare, restaurantele, agențiile de transport, agențiile de turism, tur-operatorii, șoferii de taxi și alți transportatori, ghizii turistici etc.

În turism sunt angajați un număr mare de persoane și el oferă o gamă variată de locuri de muncă, care sunt destinate atât personalului necalificat, cât și unui personal strict specializat.

Mai mult decât atât, există și alte industrii de susținere, mari și mici, care la rândul lor, satisfac nevoile industriei turismului, în mod direct sau indirect, în dependență de necesitățile și cerințele turiștilor.

Factorul fundamental ce se află la baza ofertei turistice și este format din bunuri proprietate publică și bunuri proprietate privată îl reprezintă potențialul turistic.

Republica Moldova este o țară mică cu o diversitate mare de obiecte de interes turistic amplasate la distanțe mici de la principalele orașe – centre hoteliere. În

Moldova sunt peste 15 mii atracții turistice antropice și peste 300 arii naturale importante [3].

Au fost atestate câteva mii de stațiuni preistorice, circa 400 așezări din diferite epoci istorice, circa 50 cetăți fortificate antice, circa 500 așezări medievale timpurii, numeroase cetăți medievale din pământ, 6 cetăți medievale din piatră (în diferite stadii de conservare), peste 1000 monumente de arhitectură protejate, circa 50 mănăstiri ortodoxe.

Acest patrimoniu este relativ uniform dispersat pe teritoriul național, iar valoarea lui motivează suficient vizitele turistice, dar starea de degradare a unei părți considerabile a patrimoniului îl face neatractiv.

Baza activității turistice o reprezintă formele de turism. Acestea în Republica Moldova sânt valorificate și dezvoltate neuniform. Cele mai răspândite forme sunt turismul vitivinicol, de afaceri, rural, balnear, religios și de excursii. Mai puțin este valorificat turismul cultural, gastronomic, social, sportiv, automobilistic, de weekend, urban, nostalgic și ecologic.

În prezent, aportul turismului în economia națională este relativ nesemnificativ. Nivelul calitativ scăzut al capacităților de cazare și venitul obținut din activitatea turistică plasează Moldova printre țările în care turismul este slab dezvoltat.

Tabelul 1. Contribuția activităților economice la formarea PIB al RM, prețuri curente

Indicatori	2016	2017	2018	2019
Produsul intern brut	100,0	100,0	100,0	100,0
Impozite nete pe produse	12,4	13,5	13,5	13,0
Valoarea adăugată brută – total	87,6	86,5	86,5	87,0
A. Agricultură, silvicultură și pescuit	11,4	11,5	10,3	10,2
B. Industria extractivă	0,2	0,2	0,2	0,3
C. Industria prelucrătoare	11,9	11,6	11,2	10,6
D. Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	2,5	2,4	2,5	2,3
E. Distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	0,8	0,8	0,8	0,8
F. Construcții	6,9	6,9	7,9	8,6
G. Comerț cu ridicata și cu amănuntul; întreținerea și repararea autovehiculelor și a motocicletelor	14,3	15,0	15,2	15,6
H. Transport și depozitare	4,8	4,7	4,9	4,9
I. Activități de cazare și alimentație publică	1,0	1,0	1,1	1,1
J. Informații și comunicații	4,9	4,6	4,7	4,8
K. Activități financiare și de asigurări	3,3	3,2	3,1	3,6
L. Tranzacții imobiliare	8,6	7,8	7,7	7,3
M. Activități profesionale, științifice și tehnice	2,3	2,1	2,1	1,9
N. Activități de servicii administrative și activități de servicii suport	1,1	1,2	1,2	1,3
O. Administrație publică și apărare; asigurări sociale obligatorii	3,4	3,6	3,5	3,5
P. Învățământ	4,7	4,3	4,4	4,5
Q. Sănătate și asistență socială	3,5	3,5	3,5	3,7
R. Arta, activități de recreere și de agrement	0,6	0,6	0,6	0,7
S. Alte activități de servicii	1,3	1,3	1,4	1,4
T Activități ale gospodăriilor private în calitate de angajator de personal casnic; activități ale gospodăriilor private de producere de bunuri și servicii destinate consumului propriu	0,2	0,1	0,1	0,

Sursa: <https://statistica.gov.md/>

Din datele tabelului 1 este evident că contribuția activității de cazare și alimentație publică la constituirea Produsului Intern Brut al Republicii Moldova este foarte mică, alcătuiind 1,1 %, în anul 2018 și 2019, cu 0,1% în creștere în comparație cu 2017 și 2016.

În ultimii ani, evoluția circulației turistice în R. Moldova manifestă o tendință oscilantă a evoluției numărului de vizitatori, ca rezultat al efectelor negative din sfera economico-socială a țării și nu în ultimul rând a efectelor deformatoare generate de pandemia Covid-19.

Turismul intern este practicat de un număr tot mai redus de agenții, moldovenii călătoresc organizat tot mai puțin pe teritoriul național, în pofida faptului că la destinație este cel mai frecvent client al unităților de cazare și are un ritm sporit de cheltuieli per sejur în țară.

Totodată țara rămâne a fi una neatractivă pentru turistul străin de masă, iar cei care vin stau în Republica Moldova, în medie 2 sau 3 zile. Acest fapt a dus la abandonarea ofertelor de turism receptor a multor agenții turistice autohtone.

Majoritatea unităților de cazare sunt adaptate consumului turistic estival, iar numărul covârșitor din cazările persoanelor străine se înregistrează în orașul Chișinău.

Încasările din turism sunt dinamice dar disproporționate. În volumul total de încasări din activitatea turistică ponderea majoră o constituie turismul internațional, care este în creștere permanentă, cu descreștere în perioada de criză pandemică.

Concluzii. Baza activității turistice o reprezintă formele de turism, care în Republica Moldova sunt valorificate și dezvoltate neuniform. Cele mai răspândite sunt turismul viti-vinicol, religios și de excursii.

Republica Moldova are mari posibilități de dezvoltare a turismului rural, practicarea acestuia fiind nu numai posibilă, dar și necesară în etapa actuală. Veniturile bănești realizate vor duce la ridicarea nivelului de civilizație a satului moldovenesc, iar locuitorii săi, prin ospitalitatea deosebită, ar putea schimba radical imaginea țării în lume.

Cu siguranță sunt necesare schimbări radicale în procesul de management al turismului autohton. Ele trebuie să fie orientate spre fundamentarea științifică a managementului strategic în turism.

Acest fapt ar asigura abordarea complexă și sistemică a turismului intern și receptor, ca parte componentă a turismului național, impulsivitatea acestor tipuri de turism prin intermediul unei strategii globale pentru dezvoltarea turismului Republicii Moldova.

Referințe bibliografice:

1. Snac O., Baron P., Neacșu N. Economia turismului. București: Editura Expert, 2001, p. 19.
2. Balan M. Economia Turismului. Note de curs. <https://irek.ase.md/>, p. 4-5.
3. Strategia de dezvoltare a turismului Turism 2020, <https://mecc.gov.md/>.
4. <https://statistica.gov.md/>.

CZU 338.5

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.15>

STABILITATEA PREȚURILOR – OBIECTIV MACROECONOMIC MAJOR

DUHLICHER Grigore,

Dr. în științe economice, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-1159-0830>

REZUMAT

Prețul reprezintă un element de bază al sistemului economiei de piață și a devenit o categorie economică de prim rang, datorită funcțiilor sale în cadrul acesteia. Asigurarea stabilității prețurilor constituie un obiectiv major al procesului de guvernare, deoarece contribuie la crearea unui cadru economic relativ stabil care permite dezvoltarea economică și asigurarea unui nivel susținut al creșterii economice. Crizele economice mondiale, în paralel cu instabilitatea politică regională, agravate și de consecințele devastatoare ale situației pandemice, accentuează încă o dată importanța dinamicii evoluției prețurilor asupra situațiilor macroeconomice ale statelor contemporane.

Cuvinte-cheie: preț, stabilitatea prețurilor, inflație.

PRICE STABILITY - MAJOR MACROECONOMIC OBJECTIVE

DUHLICHER Grigore,

PhD in Economics, University lecturer,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-1159-0830>

SUMMARY

Price is a basic element of the market economy system and has become a leading economic category, due to its functions within it. Ensuring price stability is a major objective of the governance process, as it contributes to creating a relatively stable economic framework that allows for economic development and ensuring a sustained level of economic growth. The global economic crises, in parallel with the regional political instability, aggravated by the devastating consequences of the pandemic situation, emphasize once again the importance of the dynamics of price developments on the macroeconomic situations of contemporary states.

Key words: price, price stability, inflation.

Introducere. Prețul, pe de o parte, desemnează un concept economic multidimensional, care stă la temelia economiei de schimb, iar pe de altă parte, reprezintă un instrument al pieței, un indicator de bază al realității social-economice.

În cadrul economiei de piață, prețurile mărfurilor și serviciilor se pot modifica oricând. Unele prețuri cresc, altele scad. Inflația se manifestă în cazul în care se înregistrează o creștere generalizată a prețurilor bunurilor și serviciilor, nu doar ale unor articole specifice, ceea ce înseamnă că puterea de cumpărare a monedei din circulație se micșorează.

Cercetările teoretice și practica economică ne demonstrează că stabilitatea prețurilor contribuie semnificativ la bunăstarea generală, inclusiv la expansiunea activității economice și la creșterea gradului de ocupare a forței de muncă.

Rezultate și discuții. Stabilitatea macroeconomică reprezintă scopul principal al procesului de guvernare. În această ordine de idei, stabilitatea prețurilor poate fi considerată un criteriu de bază ce poate fi utilizat în aprecierea eficienței actului de guvernare.

Având în vedere recunoașterea pe scară largă a beneficiilor stabilității prețurilor, este important să înțelegem importanța stabilității prețurilor, modul optim de realizare a acestora și cum anume favorizează menținerea acestora realizarea obiectivelor economice generale ale procesului de guvernare.

Importanță în acest sens este aprecierea corectă și reală a situației macroeconomice. Respectiv, pot fi utilizați indicii statistici care dau concretețe analizei respective, deoarece reprezintă structuri, reprezintă evoluții, reprezintă modificări în timp și spațiu a fenomenului cercetat.

Este important să se facă distincția între variațiile prețurilor oricăror bunuri sau servicii considerate individual și cele ale nivelului general al prețurilor. Modificările frecvente ale prețurilor individuale sunt relativ normale în economiile de piață, chiar și atunci când prețurile sunt stabile în ansamblu.

În cadrul Republicii Moldova, informații referitoare la dinamica prețurilor, sunt oferite de Biroul Național de Statistică, care utilizează în acest sens următorii indicatori [1]:

✚ **Indicele prețurilor de consum (IPC)** - este un indicator economic, care măsoară evoluția de ansamblu a prețurilor mărfurilor cumpărate și a tarifelor serviciilor utilizate de către populație între două perioade (curentă și de bază).

✚ **Rata lunară a inflației** - reprezintă creșterea prețurilor de consum într-o lună față de luna precedentă.

✚ **Rata medie lunară a inflației** - exprimă media creșterilor lunare ale prețurilor. Se calculează ca medie geometrică a indicilor lunari ai prețurilor de consum cu bază în lanț din care se scade baza de comparație egală cu 100.

✚ **Rata anuală a inflației** - reprezintă creșterea prețurilor de consum într-o lună din anul curent, față de aceeași lună a anului precedent. Se calculează ca un raport exprimat procentual, între indicele prețurilor de consum dintr-o lună din anul curent și indicele din luna corespunzătoare a anului precedent, calculat față de aceeași bază, din care se scade 100.

✚ **Rata medie anuală a inflației** - reprezintă creșterea medie a prețurilor de consum într-un an, față de anul precedent. Se calculează ca un raport, exprimat procentual, între indicele mediu al prețurilor de consum dintr-un an și cel al anului precedent, din care se scade 100.

✚ **Rata inflației la sfârșitul anului** reprezintă creșterea prețurilor de consum în luna decembrie a unui an față de aceeași lună a anului precedent. În luna decembrie a fiecărui an, rata inflației la sfârșitul anului coincide cu rata anuală a inflației.

Indicele prețurilor de consum măsoară evoluția de ansamblu a prețurilor mărfurilor cumpărate și a tarifelor serviciilor utilizate de către populație într-o anumită perioadă de timp, față de cea precedent, sau una de referință.

Indicele prețurilor de consum se calculează numai pentru elementele care intră în consumul direct al populației, fiind excluse: consumul din resurse proprii, cheltuielile cu caracter de investiții și acumulare, dobânzile plătite la credite, ratele de asigurare, amenziile, impozitele etc., precum și cheltuielile aferente plății muncii pentru producția agricolă a gospodăriilor individuale.

Tabelul 1. Rata inflației în luna August, înregistrată în Republica Moldova

Mărfuri și servicii	Coeficientul de ponderație (în decimile)	August 2021, în % față de			August 2020, în % față de		
		Iulie 2021	Decembrie 2020	August 2020	Iulie 2020	Decembrie 2019	August 2019
Total	10000	0,33	4,29	4,64	-	0,05	3,45

					0,78		
Produse alimentare	3634,29	- 0,53	4,27	4,83	- 1,13	1,11	7,59
Mărfuri nealimentare	3784,65	1,01	5,98	6,93	- 0,30	-1,37	-0,04
Servicii	2581,06	0,53	1,82	1,02	- 0,94	0,48	2,13

Sursa: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7120>

Din informațiile prezentate în tabelul 1, observăm că prețurile medii de consum în luna august 2021 față de luna iulie 2021 au crescut cu 0,33%. Ca comparație, în luna august 2020 față de iulie 2020 acestea au înregistrat o scădere de 0,78%. Creșterea prețurilor medii de consum a fost determinată de majorarea prețurilor la mărfurile nealimentare cu 1,01% și la serviciile prestate populației cu 0,53%. Totodată, prețurile de consum la produsele alimentare în luna august 2021 față de luna iulie 2021 s-au diminuat cu 0,53%.

De asemenea, din informațiile oferite de Biroul Național de Statistică observăm că, prețurile medii de consum în luna august 2021 comparativ cu luna august 2020 au crescut cu 4,64%, inclusiv la produse alimentare cu 4,83%, mărfuri nealimentare cu 6,93% și serviciile prestate populației cu 1,02%.

Pentru a ne crea o imagine mai clară, vom examina situația legată de dinamica prețurilor de consum în Republica Moldova, în context regional, prezentând și informații referitoare la acest fenomen în România.

Evoluția prețurilor bunurilor și serviciilor de consum în România, în luna august 2021 față de luna august 2020 a înregistrat următoarele nivele [2]:

- Rata inflației în august 2021 comparativ cu aceeași lună a anului 2020 a fost 5,3% în România, față de 4,64 în Republica Moldova;

- Prețurile mărfurilor alimentare au crescut cu 2,7% în România, față de 4,83 în Republica Moldova;

- Prețurile mărfurilor nealimentare au fost mai mari cu 7,9% în România, față de 6,93 în Republica Moldova;

- Tarifele serviciilor s-au mărit cu 3,0% în România, față de 1,02 în Republica Moldova.

Pe parcursul perioadei analizate, presiuni inflaționiste au fost determinate de creșterea prețurilor la petrol care a generat accelerarea prețurilor la combustibili pe piața internă.

În același timp, recolta modestă pentru anumite culturi din anul precedent, majorarea prețurilor de import și intensificarea presiunilor din partea costurilor au susținut majorarea prețurilor la produsele alimentare pe piața locală și un impact mai pronunțat din partea acestora asupra ratei anuale a Indicelui Prețurilor de Consum.

Creșterea prețurilor unor materii prime și dinamica ratei de schimb au determinat majorarea prețurilor unor subcomponente aferente inflației de baza. Presiunile din partea ofertei sunt alimentate și de cererea agregată internă din perspectiva recuperării consumului populației pe fondul accelerării fondului de salarizare, volumului creditelor noi acordate, transferurilor de mijloace bănești în favoarea persoanelor fizice [3].

Este necesar de menționat și faptul că evoluția prețurilor de consum în cadrul pieței interne a Republicii

Moldova, trebuie analizată și în context internațional. Astfel, prima jumătate a anului 2021 poate fi caracterizată prin reluarea activității economiei mondiale în condițiile apariției unor probleme post-pandemice care reprezintă noi provocări pentru economia mondială.

Cea mai evidentă și, totodată, dificilă provocare este creșterea semnificativă a prețurilor, în mare parte asociată factorilor de ofertă. Această situație pune în dificultate continuarea promovării politicilor stimulative pentru redresarea cererii de consum.

În Raportul asupra inflației, numărul 3, din august 2021, elaborat de Banca Națională a Moldovei (BNM), este indicat că, pe plan internațional, reacțiile autorităților monetare sunt dispersate, unii preferând continuarea retoricii privind caracterul de scurtă durată al creșterii presiunilor pro-inflaționiste, iar alții acționând determinant pentru reducerea stimulării monetare sau chiar înăsprirea condițiilor monetare.

În acest context, Banca Națională a Moldovei consideră că o țintă joasă, relativ stabilă și credibilă a inflației:

- va menține ratele nominale ale dobânzii la un nivel redus, care vor stimula investițiile pe termen lung și vor permite păstrarea competitivității agenților economici pe plan intern și extern;

- va descuraja activitățile speculative și va consolida stabilitatea financiară;

- va sprijini creșterea economică de durată, crearea locurilor de muncă și va duce la creșterea productivității, ceea ce va îmbunătăți calitatea vieții populației;

- va proteja populația cu venituri fixe și păturile social-vulnerabile, care sunt afectate în special de rata înaltă a inflației prin erodarea veniturilor din investiții și a plăților sociale (pensii, indemnizații etc.).

Pentru a răspunde la întrebarea dacă creșterea prețurilor este suficient de redusă și stabilă de la o perioadă la alta este necesar a folosi un mecanism care ar cuantifica fluctuațiile prețurilor fie ca acestea s-ar modifica în sensul creșterii sau al scăderii.

Inflația și deflația reprezintă fenomene economice importante, care pot avea consecințe negative asupra economiei. În esență, inflația este definită ca o creștere generală a prețurilor mărfurilor și serviciilor pe o perioadă îndelungată, care conduce la scăderea valorii banilor și, prin urmare, a puterii de cumpărare a acestora.

Deflația este de cele mai multe ori definită ca fenomen opus inflației, și anume ca situația în care se înregistrează o scădere generală a prețurilor pe o perioadă îndelungată.

Situația când rata inflației este foarte înaltă și/sau crește în mod constant, fiind imposibil realizarea controlului acesteia, este numită hiperinflație. Din punct

de vedere social-economic, hiperinflația este un fenomen deformativ, cu consecințe ample asupra populației, societății și economiei naționale în ansamblu.

Nu există o definiție unanim acceptată a hiperinflației. Totuși majoritatea cercetătorilor consideră hiperinflația ca fiind o situație în care rata lunară a inflației depășește 50%.

Hiperinflația, de regulă, are la originea sa decizia guvernului țării de a acoperi deficitul bugetar prin emisiune a banilor fără acoperire. Finanțarea monetară a deficitului bugetar presupune crearea unei cantități suplimentare de monedă, pentru a servi drept venit extraordinar a statului, pentru finanțarea cheltuielilor publice.

Consecințele grave ale acoperirii deficitului bugetar prin emisiunea excedentară de monedă au făcut ca această metodă de acoperire a deficitului bugetar să fie abandonată, cel puțin în plan conceptual.

În pofida impactului său profund destabilizator, unele țări au continuat să aplice emisiunea inflaționistă de monedă, însă nu în mod direct, prin solicitarea sumei de la banca de emisiune, ci mai ales indirect, prin acoperirea soldurilor de casa negative cu împrumuturi de la banca centrală.

Hiperinflația poate fi condiționată și de așa numita cerere de trageră. Se înregistrează atunci când apare o creștere a cererii de consum care întrece oferta, influențând majorarea prețurilor. Consumatorii dacă sunt panicați și se așteaptă la o inflație continuă, cumpără mai mult acum pentru a evita să plătească mai târziu un preț mai mare. Această cerere excesivă agravează inflația. Este și mai rău dacă consumatorii stochează bunuri și creează lipsuri a acestora pe piață.

Putem afirma cu certitudine că politica monetară influențează decisiv nivelul prețurilor, respectiv stabilitatea acestora în timp. În cercurile economice, este unanim acceptat faptul că, pe termen lung, modificarea volumului de numerar furnizat de banca centrală, în condițiile în care toți ceilalți factori se mențin constanți, va determina doar variația nivelului general al prețurilor, și nu modificări permanente ale unor variabile reale, cum ar fi producția sau șomajul.

Pentru promovarea unei politici monetare stimulative, capabile să asigure un nivel acceptabil de stabilitate a prețurilor, BNM utilizează următoarele instrumente de politică monetară:

•

- Politica ratelor dobânzilor;
- Operațiunile de piață monetară:
  - Vânzări de certificate ale BNM;
  - Operațiuni repo;
  - Facilitățile permanente;
  - Rezervele obligatorii;
  - Piața monetară interbancară;
  - Intervențiile pe piața valutară internă.

Banca Centrală Europeană (BCE), care este banca centrală a Uniunii Europene, cu funcția de administrare a politicii monetare în cele 19 țări care folosesc euro ca monedă, la fel are ca obiectiv major stabilitatea prețurilor.

Stabilitatea prețurilor reprezintă scopul principal al Eurosistemului. Consiliul guvernatorilor BCE a definit stabilitatea prețurilor ca fiind o creștere anuală a IPC pentru zona euro sub nivelul de 2%. De asemenea, a precizat că, prin această definiție, intenționează să mențină rata anuală a inflației la un nivel inferior, dar apropiat de 2%, pe termen mediu [4].

Concluzii. Astfel ajungem la concluzia că instabilitatea prețurilor poate fi considerată, în general, fenomen cu consecințe nedorite. Există costuri și dezavantaje substanțiale legate de instabilitatea prețurilor.

Deopotrivă, stabilitatea prețurilor împiedică majorarea acestor costuri și aduce avantaje importante pentru toți membrii societății. Există mai multe modalități prin care stabilitatea prețurilor contribuie la atingerea unor niveluri ridicate de prosperitate economică, cum ar fi micșorarea ratei șomajului, sporirea nivelului de trai, etc.

Beneficiile rezultate din stabilitatea prețurilor sunt multiple și au efect direct asupra bunăstării populației și permit dezvoltarea durabilă a economiei naționale, deoarece stabilitatea prețurilor:

- conduce la consolidarea încrederii populației în politica statului și a băncii centrale, astfel obiectivele autorităților devin mai viabile, iar deciziile de politică monetară mai eficiente;
- asigură evitarea situațiilor de incertitudine privind evoluția prețurilor în viitorul apropiat, ceea ce permite cetățenilor un mod rațional de comportare bazat pe economisire și realizare a proiectelor investiționale.

Referințe bibliografice:

1. <https://statistica.gov.md>. (vizitat 11.09.2021).
2. https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/buletin_statistic_de_prețuri_nr08_1.pdf. (vizitat 29.09.2021).
3. https://www.bnm.md/files/RI_3_august_2021.pdf. (vizitat 21.09.2021).
4. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/whypricestability_ro.pdf. (vizitat 11.10.2021).

THE UNITED KINGDOM AND THE EUROPEAN UNION AND THEIR POST-BREXIT TRADE IN HEAVY CONVENTIONAL WEAPONS

ČECH Lubomír,

Associate Professor, PhD, CSc, Associate Professor,
Head of International Political Relations Department,
Faculty of International Relations,
University of Economics in Bratislava, **Slovak Republic**
E-mail: lubomir.cech@euba.sk
<https://orcid.org/0000-0002-8406-9480>

SUMMARY

The United Kingdom's withdrawal from the European Union in early 2020 brought new changes and challenges concerning also the heavy conventional weapons trade. Both the UK and the EU now have an opportunity to strengthen their position in the global conventional arms trade and revise territorial structures of their defence industries. The author attempts to analyse the positions of the United Kingdom and the European Union in the global heavy conventional arms trade over the past five years and to outline their future prospects after Brexit. The main source of the paper comes from quantitative data available in world databases monitoring conventional arms transfers as well as the UK's new defence strategy.

Key words: conventional weapons, arms trade, the European Union, the United Kingdom, Brexit.

Introduction. The year 2020 marked an important milestone for the European Union. It was the first time this regional organisation lost one of its members. The United Kingdom ended its EU membership on 31 January 2020. Not only did the EU lose its member state, but it also lost one of its strongest economies, which subsequently affected its status and standing in various international ranking lists. The United Kingdom is one of the most advanced economies also in the field of international trade in conventional weapons. Its two companies, BAE Systems and Rolls-Royce, ranked among top 25 defence and security companies in 2019 [1].

The United Kingdom has to make a decision now about whether to stick to the present territorial and commodity structure of its international trade in conventional weapons or to use new opportunities arising from its withdrawal from the EU. Furthermore, it will have to maintain its status and partnership in conventional arms trade, particularly with respect to its own international trade regulations. The EU member states, especially those which import and export weapons to the United Kingdom, will be affected by Brexit as well. As it happened not so long ago, it is too soon to discuss the effect of the UK's withdrawal on its economy and economies of EU member countries. However, synthesis of several available sources enables analysis of the latest developments, after 2020 in particular, and prognosis of future trends.

Objectives, methods and sources. The purpose of this paper is to analyse the roles the United Kingdom and the European Union have played in the global conventional arms trade in the past five years and to outline their future development prospects after Brexit. The author uses methodology based on the synthesis of quantitative and qualitative data from the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) database and the United Nations Register of Conventional Arms

(UNROCA). In conclusion, the author uses inductive approach in order to define the main features and future prospects. The data sources also include the document called *Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy*, the UK's official statistics, the United Nations website as well as papers written by experts who specialize in conventional weapons.

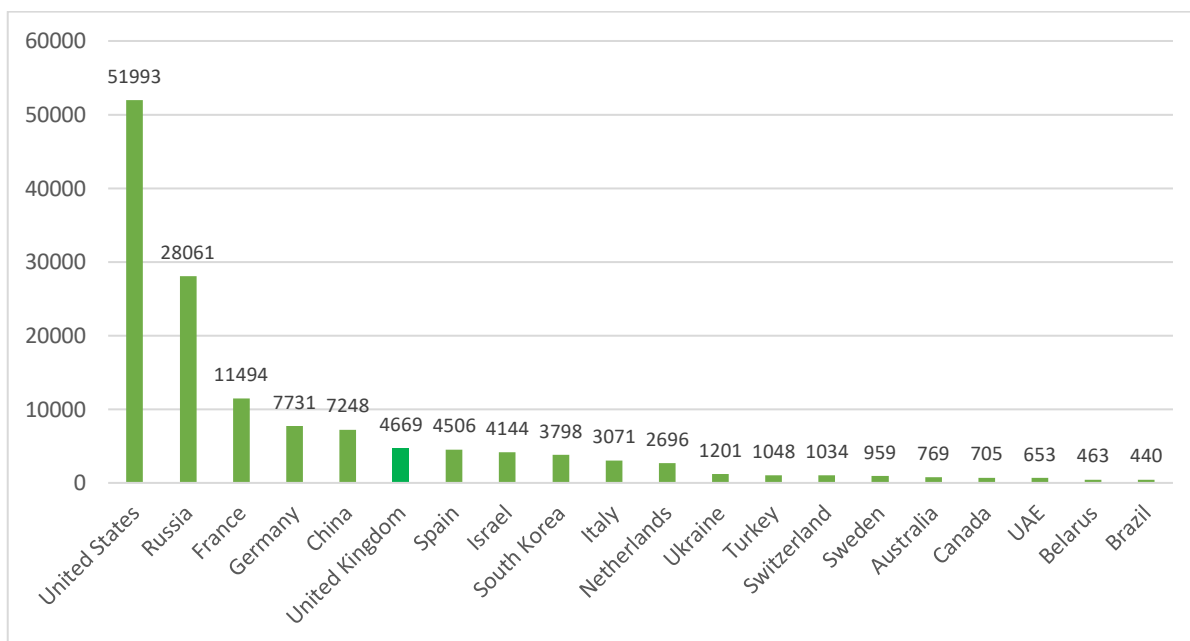
1 Definitions of terms. Integrity of the research presented in this paper requires definition of the term "heavy conventional weapons". From a theoretical perspective, the paper is based on the definition according to which conventional arms "*are not weapons of mass destruction*" [10]. Conventional weapons are divided into heavy weapons, small arms and light weapons. When defining types of heavy conventional weapons, lots of experts rely upon the Arms Trade Treaty [2] as well as the UNROCA database, which define the following categories of heavy conventional weapons: battle tanks, armoured combat vehicles, large-calibre artillery systems, combat aircraft, attack helicopters, warships, missiles and missile launchers.

The author of the paper uses two global arms transfers' databases, SIPRI and UNROCA, which differ in data collection methods and techniques. The SIPRI database uses the *trend-indicator value* (TIV), which is "*based on the known unit production costs of a core set of weapons and is intended to represent the transfer of military resources rather than the financial value of the transfer*" [7]. TIV is a general unit of measurement used for monitoring transfers anywhere in the world. On the other hand, UNROCA monitors quantities of exported and imported conventional weapons.

2 The United Kingdom's Position in the Heavy Conventional Arms Trade. The United States has been the major heavy conventional weapons exporting country for decades. Other large arms exporters include Russia, the leading economies of the European Union and China

(Graph 1). The European Union as a whole ranked as the second largest exporter between 2016 and 2020 (30,457 million TIV), including the major EU exporting

countries, such as France and Germany as well as Spain, Italy, Sweden and the Netherlands, which have expanded their exports in the past two decades.

Graph 1. Major exporters of heavy conventional weapons between 2016 and 2020

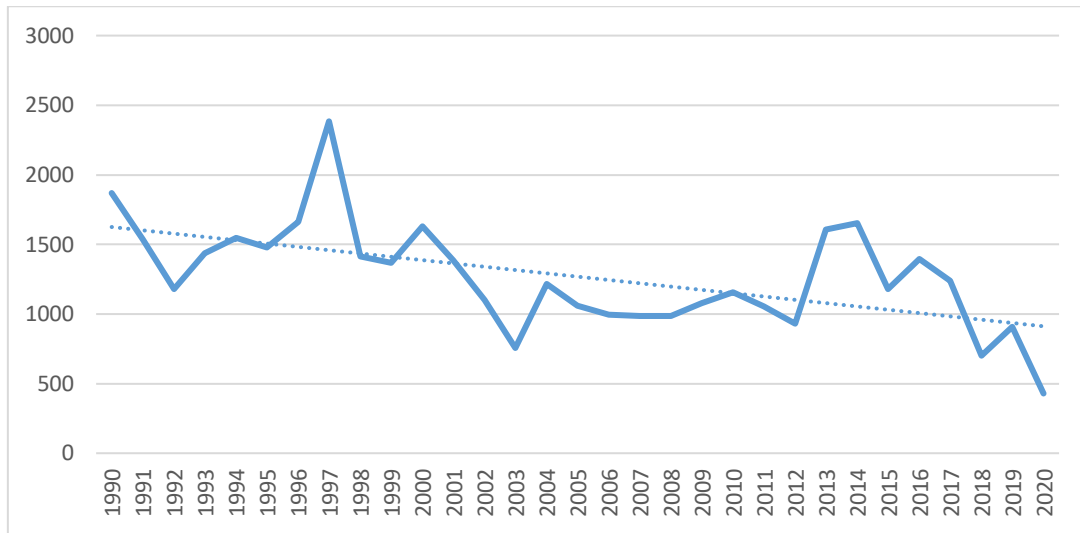
Source: Author's own graph drawn according to the Stockholm International Peace Research Institute. (2021): *TOP LIST TIV TABLES*.

The European Union's role as an exporter of heavy conventional weapons will be diminished due to the withdrawal of the United Kingdom, which ranks among top ten exporters (it ranked as the sixth largest exporter between 2016 and 2020 with the volume of exports reaching 4,669 million TIV. The official *UK defence and security export statistics for 2019* [5] presented the data according to which the United Kingdom ranked as the second largest arms exporter with defence orders worth £11 billion. However, some experts considered this figure to be inflated due to the fact that it included collaborative projects between the UK and some European partner countries [3]. Since the European Union and the Russian Federation will have similar volumes of heavy conventional weapons exports, their positions will ultimately depend on foreign policies of individual states, national priorities and global trends in armed conflict. The coronavirus pandemic will probably affect arms export volumes as well owing to prioritisation of resources and decreased production in the military industry.

According to the SIPRI database (Graph 2), exports of heavy conventional weapons from the United Kingdom have been declining. The year 2020, when the UK left the European Union, saw the lowest volumes of exports from this country. However, annual totals (in actual prices) for UK defence exports, including small arms and light weapons, prove an upward trend in values, which were highest in 2018 and 2019 [5]. According to these data, the United Kingdom is the top arms exporter in Europe, except for the Russian Federation.

Maintaining the position of a major conventional arms exporter is not easy as it requires diversification of territorial and commodity structures of a country's foreign trade. The United Kingdom has been criticised several times for its arms exports to countries torn by armed conflicts or to countries which are subject to arms embargoes. For example, the UK exported bombs, missiles and combat aircraft to Saudi Arabia for an officially authorised sales value worth £6.7 billion in 2015, when the war in Yemen began. According to researchers who examined other official records and accounts, the real value of exports was £20 billion [9] due to the fact that the official figures did not include sales conducted under the opaque "open licence" system.

The coronavirus pandemic might affect UK's export volumes and its industry as well. As a result, it will be necessary to examine its export values during the upcoming years in order to find out whether the declining trends according to SIPRI will continue and whether Brexit will help boost UK's exports in the form of new trading partners, its own legislation concerning conventional arms trade and its national and foreign policies. Furthermore, it will be necessary to determine the key variables that influenced the value of the country's exports in 2020. Political priorities might increase UK's exports and imports in the future. Some of them are defined in the document entitled *Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy*, which sets national security as one of its main goals.

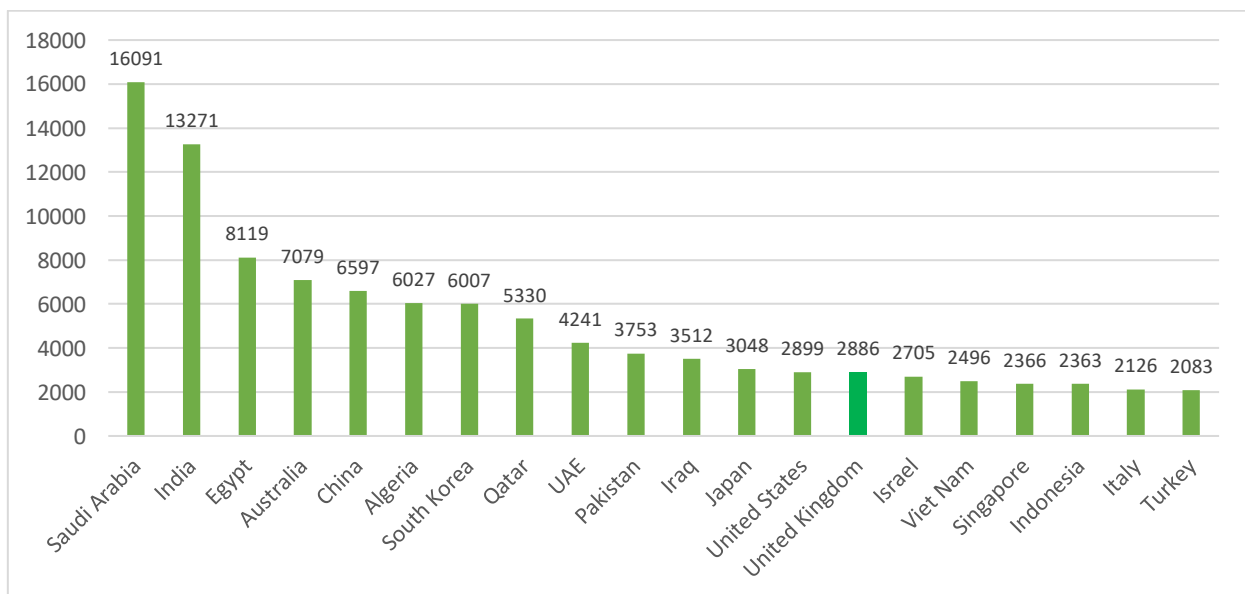

Graph 2. UK exports of heavy conventional weapons after 1990

Source: Author's own graph drawn according to the Stockholm International Peace Research Institute. (2021): *IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES*.

The United Kingdom can be considered as an arms exporting country given absolute values of its heavy conventional weapons trade and the data from the SIPRI [8] database, according to which the UK's exports between 1990 and 2020 were worth 39,319 million TIV and the value of its imports in the same period was 17,121 million TIV, which accounted for 43.54 %. Other data which confirm that the UK is a large arms exporter can be found in the UNROCA [11] database, according to which this country reached high values of its exports in all categories of heavy conventional weapons exports. On the other, the values of its imports were low or even zero, especially when it comes to warships, attack

helicopters and battle tanks. Nevertheless, the United Kingdom is still a significant importer of conventional weapons. It ranked 14th among global importers of heavy conventional weapons between 2016 and 2020. However, it reached the highest import values of all the European countries, which were worth 2,886 million TIV (Graph 3). The second highest value among European nations was reached by Italy, which ranked 19th in the global rankings. Obviously, the withdrawal of the United Kingdom from the European Union will weaken its position with regard to heavy conventional arms imports, even more in comparison to its exports.

Graph 3. The largest importers of heavy conventional weapons between 2016 and 2020

Source: Author's own graph drawn according to the Stockholm International Peace Research Institute. (2021): *TOP LIST TIV TABLES*.

The new national strategy, which defines the country's goals, priorities and policies, is highly likely to influence imports of conventional weapons. The United

Kingdom has pledged to continue to meet its NATO commitments and to support its adaptation to security threats in accordance with international law. "It intends

to increase its defence budget by over £24 billion over the next four years and remain the largest European spender on defence in NATO. In 2020, the UK's expenditure accounted for 2.2 % of GDP [4].” The United States is the most significant supplier of weapons to the United Kingdom. Brexit will definitely not have negative effects on their relationships. In contrast, it might be a new opportunity. When it comes to the EU countries, the United Kingdom has imported heavy conventional weapons since 2018 especially from major economies and arms producers, such as Germany, Spain, Sweden and the Netherlands. However, the value of these imports was low in comparison to imports from the USA.

Discussion and conclusions. Brexit was an important milestone in the EU's history. It has affected many areas, including the conventional arms trade and both the EU's and the UK's status in the global trade in conventional weapons. As it happened not so long ago, it is impossible to reliably assess its effects on individual economies. However, it is possible to analyse the positions of the United Kingdom and the European Union in the global heavy conventional arms trade in recent years and to outline their future prospects. This paper extends the database of existing publications and points out how important the examined issues are.

The United Kingdom is a significant actor in international trade, particularly when it comes to exports

of heavy conventional weapons. It is obvious that its withdrawal from the EU will have negative effects on the position of the European Union in global rankings, including rankings regarding exports and imports of heavy conventional weapons. However, Brexit can also bring new opportunities and changes, especially in the territorial structure of the United Kingdom and the EU member states as well as in volumes of their mutual trade and their trade with third countries. The already difficult situation caused by Brexit has been exacerbated by the COVID-19 pandemic the countries have been facing since 2020.

Besides the coronavirus pandemic, the UK's trade in heavy conventional weapons will be largely affected by its newly signed contracts, its new strategic goals and the global trends in armed conflict, which are of the utmost importance to the country and its trading partners. This key factor, however, poses a threat with regard to the UK's controversial exports to authoritarian regimes and war-torn countries.

The UK's and the EU's future prospects related to the global trade in heavy conventional weapons will require further monitoring and research. In addition, it will be also necessary to focus on attitudes of individual EU member states towards the UK's withdrawal and their mutual trade relationships before and after Brexit, the existence of which has been outlined in this paper.

Bibliographic references:

- [1] ANKEL, S. (2019): *From Lockheed Martin to Airbus: These are the 25 largest arms manufacturers in the world*. In: Insider. [online] [Accessed 9 September 2021] Retrieved from: <<https://www.businessinsider.com/these-are-worlds-25-largest-arms-manufacturers-in-the-world-2019-11>>
- [2] Arms Trade Treaty. (2013): *Article 2 – Scope*. [online] [Accessed 9 September 2021] Retrieved from: <<https://thearmstradetreaty.org/treaty-text.html>>
- [3] BBC News. (2020): *UK remains world's second-biggest arms dealer, figures suggest*. [online] [Accessed 8 September 2021] Retrieved from: <<https://www.bbc.com/news/uk-54435335>>
- [4] GOV.UK. (2020): *Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy*. [online] [Accessed 11 September 2021] Retrieved from: <<https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy>>
- [5] GOV.UK. (2020): *Official Statistics - UK defence and security export statistics for 2019*. [online] [Accessed 8 September 2021] Retrieved from: <<https://www.gov.uk/government/statistics/uk-defence-and-security-export-statistics-for-2019/uk-defence-and-security-export-statistics-for-2019>>
- [6] Stockholm International Peace Research Institute. (2021): *IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES*. [online] [Accessed 8 September 2021] Retrieved from: <<https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>>
- [7] Stockholm International Peace Research Institute. (2021): *Sources and methods*. [online] [Accessed 9 September 2021] Retrieved from: <<https://www.sipri.org/databases/armstransfers/sources-and-methods>>
- [8] Stockholm International Peace Research Institute. (2021): *TOP LIST TIV TABLES*. [online] [Accessed 8 September 2021] Retrieved from: <<https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/toplist.php>>
- [9] STONE, J. (2021): *British arms sales to Saudi Arabian regime three times higher than previously thought, investigation finds*. [online] [Accessed 9 September 2021] Retrieved from: <<https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/saudi-arabia-uk-arms-sale-b1884158.html>>
- [10] United Nations Office of Disarmament Affairs. (n.d.): *Conventional Weapons*. [online] [Accessed 9 September 2021] Retrieved from: <<https://www.un.org/disarmament/conventional-arms/>>
- [11] United Nations Register of Conventional Weapons. (2021): *United Kingdom*. [online] [Accessed 8 September 2021] Retrieved from: <<https://www.unroca.org/>>

THE ROLE OF AUDITING PROCEDURES IN THE ANALYSIS OF THE MOTIVATION SYSTEM OF THE ENTERPRISE

(On the example of small and medium-sized wineries of ATU Gagauzia)

MUSKA Snezhana,
Doctor of Economic Sciences,
Comrat State University,
The Republic of Moldova
muskasnejana@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-8165-4660>

SUMMARY

The article discusses issues related to the study of methodological and practical aspects of staff motivation on the example of small and medium-sized enterprises of the wine industry of ATU Gagauzia. Effective staff motivation is one of the most difficult issues for enterprise managers today. The efficiency of the enterprise directly depends on the motivation of the personnel. The effect of motivation presupposes not only an increase in labor productivity, but also the desire of employees to introduce innovations, improve working conditions and, in general, develop the enterprise. The article notes that with the help of a motivational audit, it is possible to identify shortcomings and identify areas for improving the personnel motivation system.

The article presents the results of the study of the audit of the motivation state of the personnel of small and medium-sized wineries in ATU Gagauzia. Based on the results of the study, conclusions were drawn and several measures were proposed to improve the motivational model at the studied enterprises.

Key words: motivation, motivational audit, audit of staff motivation, motivation system, and motivational profile, small and medium-sized wineries (SMSW).

РОЛЬ АУДИТОРСКИХ ПРОЦЕДУР В АНАЛИЗЕ СИСТЕМЫ МОТИВАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЯ (на примере малых и средних виноделен АТО Гагаузия)

Муска Снежана,
Доктор экономических наук,
Комратский Государственный Университет,
muskasnejana@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-8165-4660>

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с исследованием методологических и практических аспектов мотивации персонала на примере малых и средних предприятий винодельческой отрасли АТО Гагаузия. Эффективная мотивация персонала сегодня - один из самых сложных вопросов для руководителей предприятия. Эффективность предприятия напрямую зависит от мотивации персонала. Эффект мотивации предполагает не только повышение производительности труда, но и желание сотрудников внедрять инновации, улучшать условия труда и в целом развивать предприятие. В статье отмечается, что с помощью мотивационного аудита можно выявить недостатки и выявить направления совершенствования системы мотивации персонала.

В статье представлены результаты исследования аудита мотивационного состояния персонала малых и средних винодельческих предприятий АТО Гагаузия. По результатам исследования сделаны выводы и предложен ряд мер по совершенствованию мотивационной модели на исследуемых предприятиях.

Ключевые слова: мотивация, мотивационный аудит, аудит мотивации персонала, система мотивации, мотивационный профиль, малые и средние винодельни.

Introduction. Production efficiency depends on the optimal use of resources, among which the main one is the labor resource. Workforce motivation is a prerequisite for the long-term survival and competitiveness of a business. In the absence of a rational personnel management system and its motivation, it is impossible to introduce innovative technologies, reengineer production, achieve high labor productivity,

improve product quality, and have a wide customer network.

In all developed countries of the world, the SME sector plays a significant role in the formation of national wealth. SMEs are the driving force behind the economy. In a highly competitive marketplace, SMEs can respond flexibly to structural and economic changes and quickly adapt to them. From this point of view, a strong and

developed SME sector can contribute to the growth of economic and budgetary stability of ATU Gagauzia. It should be noted that the agro-industrial sector provides 20% of the production of goods, works, and services in the region, which employs 33% of the economically active population.

The leaders of small and medium-sized winemaking enterprises note serious problems in the development of enterprises, connected with personnel, first of all, with the lack of highly qualified personnel and specialties in the wine-making industry.

Materials and Technique. For the research, theoretical and empirical methods were applied. Theoretical methods included generalization, comparison, systematization, analysis of the literature to determine the degree of development of the problem. The audit of the motivational state of the personnel of the studied enterprises was carried out using the methodology developed by the author. The total number of respondents was 132 people. Research questionnaires are designed using standard measurement and scaling procedures using nominal, ordinal, interval, and relative scales. When identifying the motivational profile of employees, the author used the methodology of N.A. Zhdankin. The processing of the research data was carried out by the author manually.

Research Results. The study of the situation in which small and medium-sized wineries of ATU Gagauzia operate, the used motivational model, as well as the problems of their functioning, leads to the realization of the importance of developing a fundamentally new model of motivational management. Taking into account the modern conditions for the functioning of enterprises, as well as a lot of research in the field of approaches to effective motivation, the author determined it is necessary for the activities of enterprises that are the object of the study to use motivational audit, which is a new management tool for this category of enterprises.

It should be noted that at the enterprises of the Republic of Moldova, the concept of audit is more associated with the analysis of financial indicators, that is, it is considered as a component of economic analysis, in contrast to the concept of motivational audit, which is represented as a combination of three directions, that is, it includes an economic component, psychological and social. The result and rationality of the motivational model depend on how effectively the motivational audit will be conducted.

There is no single methodology for conducting a motivational audit. Consequently, the author has developed his method of conducting MA [1, p. 81-90].

The methodology proposed by the author involves conducting a motivational audit in two directions:

1. Audit of the motivation state of the enterprise - it is recommended to carry out at least 1 time in three years.

2. Audit of staff motivation - it is recommended to conduct at least 1 time per year.

The audit of the personnel motivation state is carried out according to the following technology: assessment of the satisfaction of the existing personnel motivation system; analysis of the motivational-needs sphere of employees; identifying areas of actual and basic needs; the potential of complex incentives, such as the socio-psychological climate in the team, the manager's management style, and the specifics of corporate culture; identification of the motivational profile of employees; identification of demotivating factors.

According to the results of the study of motivational audit, there is a need to build a special checklist, which will clarify the compliance or non-compliance with the criteria of the motivation system and those moments that will slow down the development of the system, based on its motivational attitudes, and, if necessary, identify opportunities for improvement [2, pp.106-110].

The conclusion and provision of the audit report to the management is a document - a checklist containing the auditor's opinion expressed in the prescribed form on the results of the reliability of the motivational audit. A motivation model is developed based on the checklist and audit report.

Guided by the rules for conducting a sociological survey, sufficient representativeness of the sample is 10% of the respondents from the general population. This study fulfills this requirement.

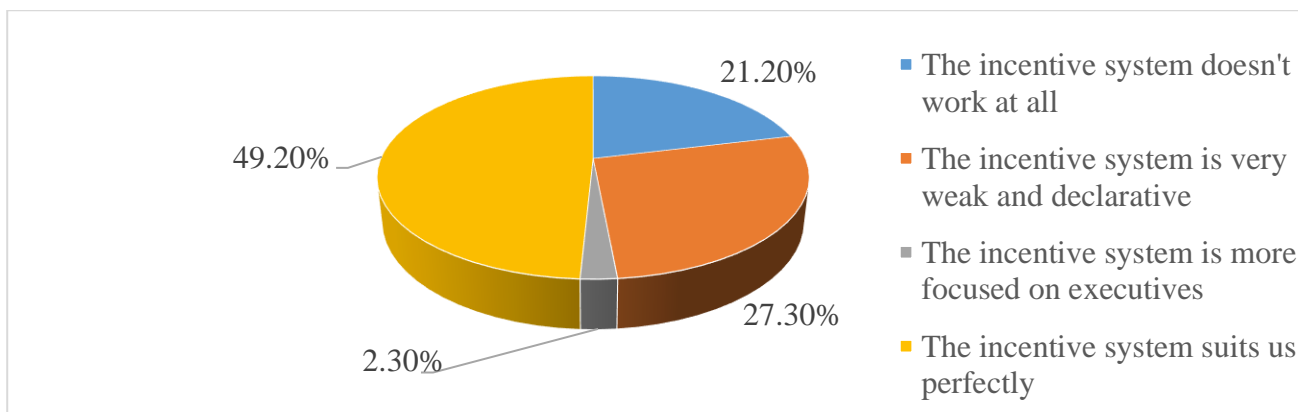
The characteristics of the respondents are as follows:

- average length of service in the given enterprise: up to 1 year - 8%, from 1-3 years 17%, from 3-5 years 10%, from 5-10 years 17%, from 10-20 years 27% and from 20 and over 26% of respondents;
- the age structure of the company's employees: up to 25 years old 18%, from 25-35 years old 18%, from 35-50 years old 53% and from 50 years old 10.6% of the respondents.

The largest number of respondents who took part in the survey are employees "from 35-50 years old" and is 51%. The categories "under 25" and "from 25 to 35 years old" are approximately equal, accounting for 18% and 17%, respectively. The smallest category is "50 years and older" 14%.

To identify the assessment of the satisfaction of the existing system of motivation by the personnel, the author surveyed employees of small and medium-sized wineries of the autonomy. The survey was conducted using a self-developed questionnaire. As a result, the author identified the attitude of employees to the current system of personnel motivation and assessed the work performed by employees.

Figure 1 shows the percentage distribution of respondents' answers to the question about the current system of staff motivation (incentives) at enterprises.

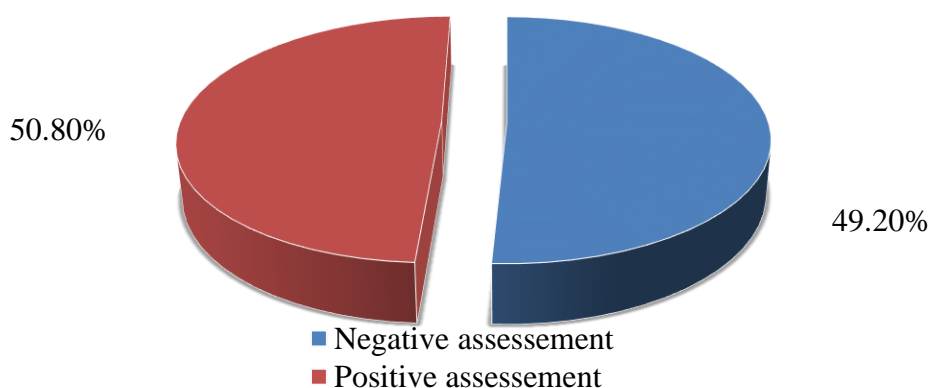
Figure 1. Results of answers to the question "How does the personnel motivation (incentive) system work at your enterprise?"

Source: developed by the author based on processed questionnaires

Analysis of the respondents' answers to the question regarding the operation of the motivation system in the surveyed enterprises showed that 27.3% of respondents consider the incentive system to be very weak and claim that it is declarative, 21.2% of respondents categorically refer to the incentive system and believe that it generally does not work, 2.3% of respondents are inclined to believe that the motivation system is focused on the needs of managers, and this is how the principle of justice is violated by the concept of J.Adams. It is favorable that this percentage is relatively small, but it makes management think about the organization of the

motivation system at their enterprises.

Comparing the answers to the question "How does the personnel motivation (incentive) system work at your enterprise?" we see the predominance of a negative assessment in the current system of personnel labor motivation over a positive one, this gap is not large: 50.8% versus 49.2%, but at the same time there are more employees with a negative assessment than half of all respondents, which, in our opinion view, is an unfavorable moment in the activities of organizations (Fig. 2).

Figure 2. The results of the assessment by employees of the existing motivational model at small and medium-sized wineries in ATU Gagauzia

Source: developed by the author based on processed questionnaires

Further areas of research were aimed at favorable moments in the systems of motivation. Thus, employees who answered positively to the question regarding the approval of the current motivation system were asked to

mark those moments that most attracted respondents (each respondent had the opportunity to choose more than one direction). So, the opinions of employees were distributed as follows (table 1).

Table 1. Results of processing the conducted survey of personnel of SMSW ATU Gagauzia

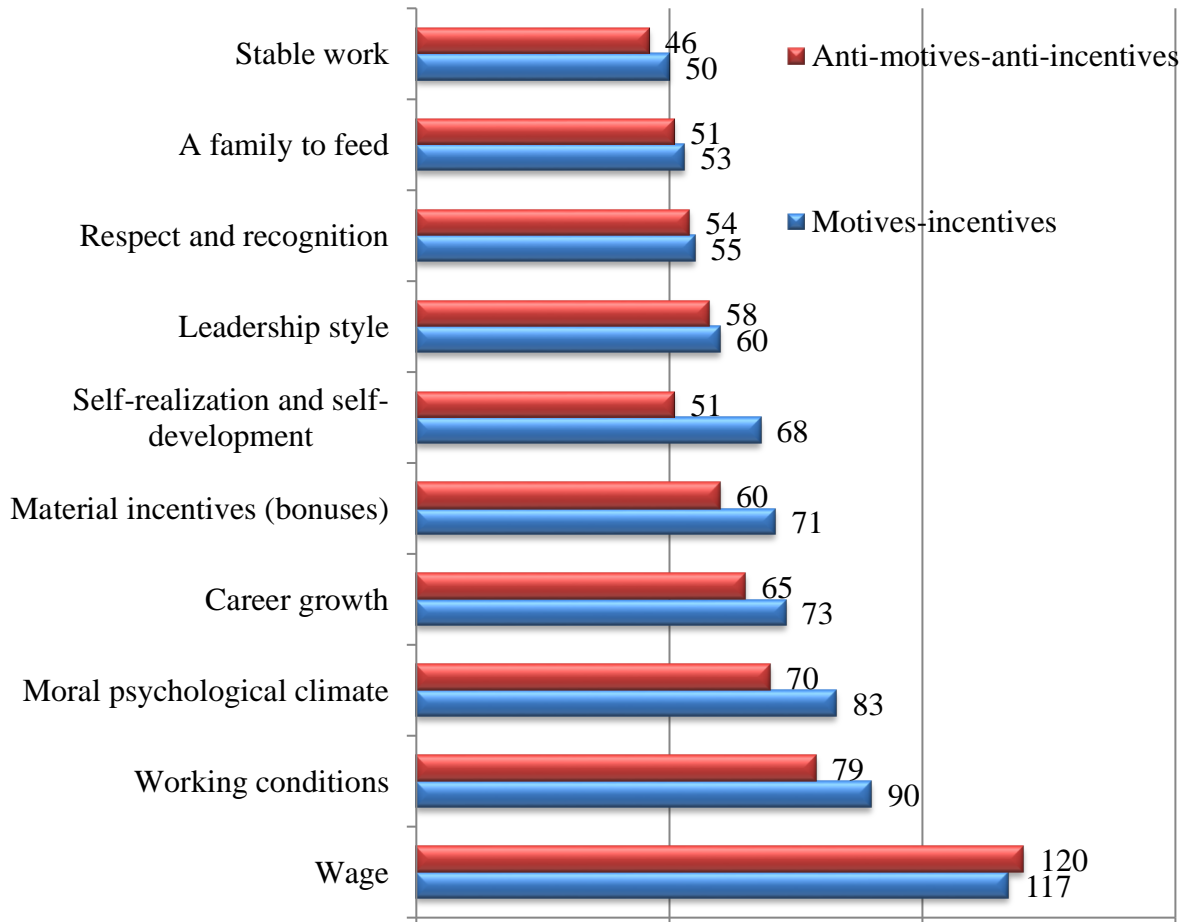
If you are satisfied with the motivation (incentive) system, what moments do you like best (you can choose several options)	The number of those who answered in the affirmative	Ud. the weight, %
The incentive system works well in terms of material incentives	26	39
The incentive system works well in terms of the social package	10	15
The motivation system works well in terms of moral incentives;	14	21
I am encouraged by a good relationship with my line manager.	52	78
I am motivated by the opportunity to move up the career ladder	12	18
I like it when I do interesting work.	21	31
I like it when people entrust me with hard work.	15	22
Total	67	100

Source: developed by the author based on the results of the survey

As Table 1 shows, a larger number of employees or 78% (of those who positively assess the existing motivation system) noted the existence of a favorable relationship between managers and subordinates, which, in turn, seems to be one of the factors motivating employees to achieve the goals of the enterprise. ... 39% of employees believe that the incentive system works well in terms of material incentives, 31% note that the current system also presupposes interesting work. The number of employees who noted the importance of motivation through career growth - 12 people, or 18%. This percentage is small, at the same time, the presence of employees who feel the need to move up the career ladder, and, therefore, require growth, has a beneficial effect on the work of the enterprise. Then, when this need is realized, the employee is more efficiently involved in the labor process, in the opposite case, when, when this need exists, it is not realized, this can often serve as an anti-motivator up to the dismissal of a valuable employee.

To improve the current system of personnel motivation at ASHI autonomy, it is necessary, first of all, to determine the motivational profile of personnel, that is, to identify motives-incentives and anti-motives-anti-

incentives that motivate personnel to work and which, on the contrary, push them away from work. A motivational profile is a combination of all motives, the knowledge of which will allow the head of enterprises to manage the behavior of employees to achieve the goals of the enterprise and the employee himself. When identifying the motivational profile of MSHP workers, the author used the methodology of N.A. Zhdankin. The respondents were offered 38 groups of motives-incentives and 34 anti-motives-anti-incentives. From the proposed list, it was necessary to select the 10 most significant motives-incentives and 10 most significant anti-motives-anti-incentives. For this purpose, a questionnaire was conducted among the top and middle management, engineering and technical workers, workers, and employees. Of the Top 10 motives-incentives and anti-motives-disincentives of the staff, in our case, 8 pairs of motives - anti-motives are identical. The survey showed that the identity of motives-incentives and anti-motives-anti-incentives suggests that the same performance indicator can motivate people to achieve goals, that is, it is a motivation factor, and when using the wrong approach, it can also push people away from work, being an anti-motivation factor. (fig. 3.)

Figure 3. Dominant motives-incentives and anti-motives-disincentives of the personnel of ASWP ATU Gagauzia

Source: Developed by the author based on processed questionnaires

Research shows what motivates people and motivates them to work. The main incentive in wineries is the salary and its regular payment. Of the 132 people who took part in this survey, 117 employees, or 88.6% indicated wages as a motive-incentive, based on this, it should be assumed that for 15 employees (11%), wages are not the main motive-incentive.

The second most important factor is favorable working conditions. This factor, by meaningful theories of motivation, is hygienic, one of the main motivators, which was recognized by the classics when developing an increase in the efficiency of labor activity. In third place is the psychological climate in the team. On the 4th and 5th place, this is material incentives and career growth. On the 6th and 7th place are self-development, self-realization, and a good relationship with the leadership. An important motive-incentive for the employees of these enterprises is the stable operation of the enterprise.

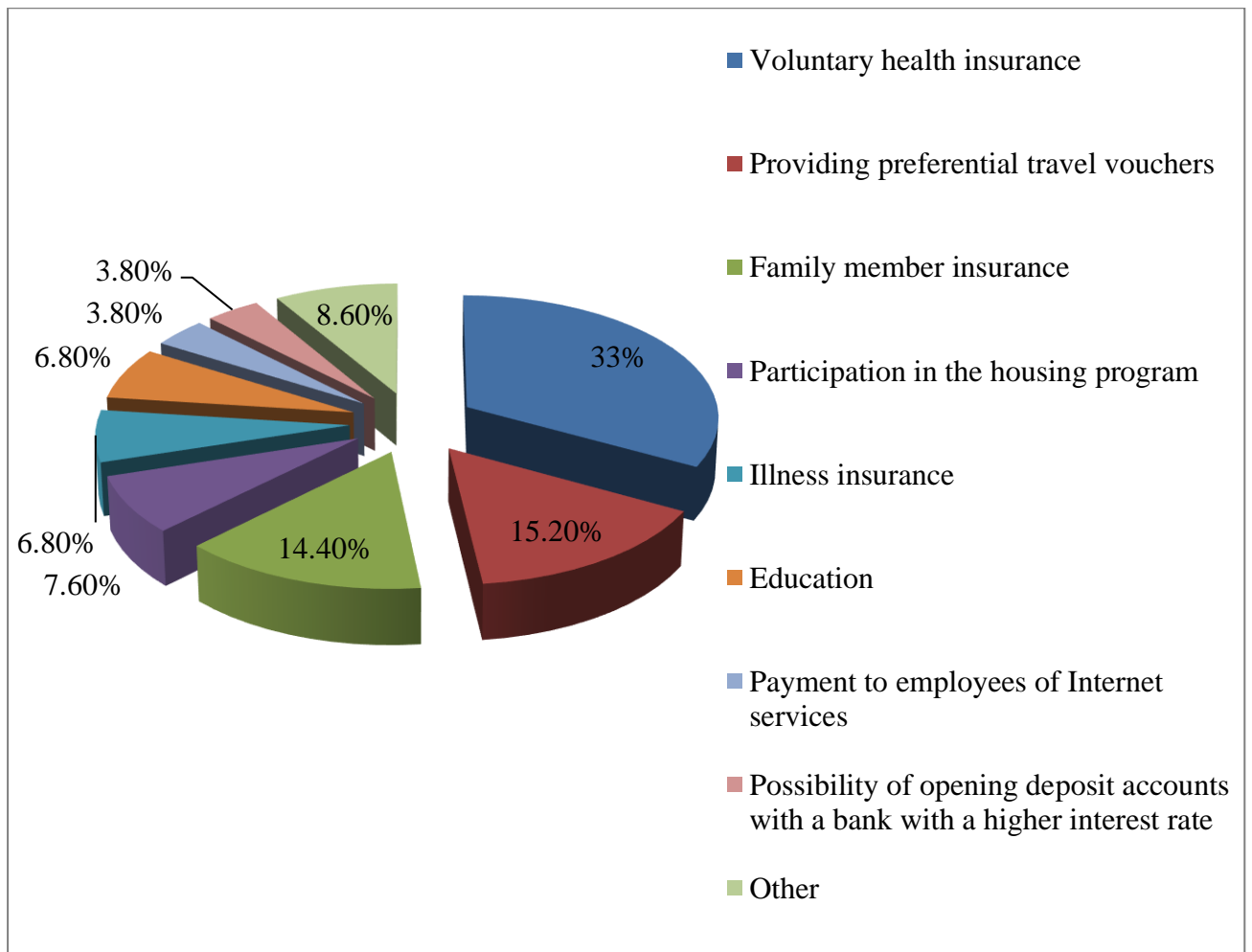
From all of the above, we can conclude that the personnel of the MSWP ATU Gagauzia are most

interested in monetary incentives. The management of enterprises understands this and, to the best of their ability, strives to meet the expectations of employees [3, p.34-38].

Faced with such a phenomenon as the high value of the factor of working conditions among employees (2), it makes sense to turn to the need to create a compensation package and benefits for employees of the studied enterprises as one of the methods of moral incentives.

However, the development of an effective compensation package should be built taking into account the interests of employees of organizations, that is, taking into account their needs. In continuation of the motivational audit, it became necessary to identify the elements of the compensation package.

According to the results of the survey carried out at the ASHM of the autonomy, it was revealed that 33% of the respondents noted that an important element of the compensation package was voluntary medical insurance, 15.2% - the provision of preferential travel vouchers and 14.4% - the insurance of family members (Fig. 4).

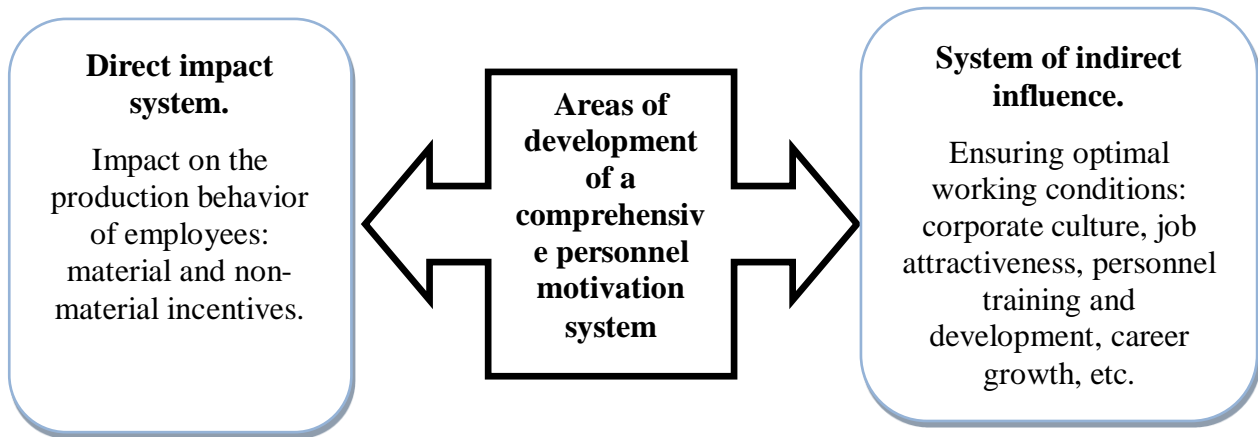
Figure 4. Determination of the attitude of employees of ASHI to various elements of the compensation package

Source: developed by the author based on processed questionnaires

The following elements of the compensation package are not of interest to the employees of the surveyed enterprises: payment to employees for mobile communication services; the free opening of current accounts in a bank with a preferential service tariff; provision of limited concessional consumer loans for the purchase of goods (including cars); the possibility of opening a deposit account with a bank with a higher

interest rate and payment to Internet service workers.

All of the above allowed us to develop a complex system of personnel motivation for implementation, that is, the creation of material, organizational, moral, and leadership motives for the personnel that corresponds to the goals of the enterprise. The development of a comprehensive personnel motivation system involves work in two directions, clearly shown in Figure 5.

Figure 5. Areas of work on the development of a comprehensive system of personnel motivation at small and medium-sized wineries in ATU Gagauzia

Source: developed by the author based on research.

All of the above allowed us to develop and propose for implementation a model of an integrated motivation system for employees of small and medium-sized wineries in ATU Gagauzia, which includes two systems:

Direct impact system:

1. Motivation through wages (the formation of wages through a contribution to the achievement of the strategic goals of the enterprise and varies depending on the final results of the employee, and not by the "leveling" method

2. Motivation through compensation and benefits:

Compensation: medical insurance; health insurance; family members insurance; provision of preferential travel vouchers, provision of spa treatment; concessional lending at the expense of the company when buying a home.

Benefits: additional day off or a slight reduction in the working day; flexible working hours and good living conditions in the office; comfortable working conditions; the ability to work from home.

Indirect impact system:

1. Motivation through career growth: career development coaching - development of your career development vector; development of job descriptions; setting standards for exactingness.

2. Motivation through learning: training; programmed learning; computer training; distance learning; business training; creation of quality circles.

3. Motivation through corporate culture: respect for the individual; care for people, about their development; delegation of authority; measures for the professional and social adaptation of newcomers; measures to stimulate personal self-realization; measures to strengthen the cohesion of the workforce; support of each member of

the team; disclosure of individuality, talents, personal potential).

4. Motivation through working conditions. Compliance with sanitary rules: providing workers with special clothing; conducting a briefing for all workers on the rules of compliance with sanitation; free access of workers to disinfectants and detergents.

Conclusions:

1. Timely and high-quality analysis of the system of labor motivation of the personnel of the enterprise, periodic analysis of satisfaction with the work of the personnel of the enterprise allows you to control the situation, helps to identify "weak links" in personnel management, exclude ineffective ones and introduce additional incentives to eliminate or compensate for labor factors that are not satisfying to personnel.

2. An audit of the motivational state of the personnel of the MSWP ATU Gagauzia was carried out among 132 respondents to study their labor motivation and their results were illustrated.

3. Based on the results of the audit of the motivation state of the personnel, a model of motivational management was proposed for MSWP ATU Gagauzia within the framework of an integrated approach, which consists of two subsystems: direct and indirect impact.

4. An innovative approach to the system of motivational management based on the complexity of the measures introduced should permeate the entire management system and be reflected in the most important indicators of its activities: profitability, efficiency, competitiveness, strategic focus, image, social responsibility.

Bibliographic references:

1. Muska S.F. Motivational management of small and medium-sized enterprises of ATU Gagauzia: Monograph / Muska Snezhana; Comrat State University. - Comrat: B. and., 2021 (Tipogr. "A&V Poligraf"). - 185 p. ISBN 978-9975-83-133-8.

2. Muska S.F. Innovation Economic Development: Institutional and Organizational Dimension: International collective Monograph / Valentina Khrapkina, Tatiana Ganushchak, Snezhana Muska [et al.]; editor in chief: Alla Levitskaia; science council: Michael Oklander [et al.]; Comrat State University (Moldova), National University "Kiev-Mohyla Academy" (Ukraine), Odessa National Polytechnic University (Ukraine) [et al.]. - [Comrat]: S. n., 2021 (Tipogr. "A&V Poligraf"). - 207 p. ISBN 978-9975-83-135-2.

3. Muska S. Motivational audit as the basis for the development of an effective motivational model in the context of innovative development of the enterprise. Source: materials of the international conference September 23, 2016, Chisinau: USEM, 2016. p.233-239. ISBN 978-9975-3147-7-0.

УДК 343.232.33:351.338.22

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.18>

ORGANIZATIONAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF THE IMPACT OF CRIMINAL ACTIVITY ON THE ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS STRUCTURES IN TRANSFORMATIONAL CONDITIONS

VIVCHAR Oksana,

Doctor of Economic Sciences,
Professor of the Department of Security and Law Enforcement,
Western Ukrainian National University,
Academician of Academy of Economics
Sciences of Ukraine
oksanaredkva@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-9246-2226>

REDKVA Oksana,

Ph.D. in Economics,
Associate Professor of Management and Administration,
Ternopil Ivan Puluj National Technical University,
Academician of Academy of Economics
Sciences of Ukraine
<http://orcid.org/0000-0002-8246-4305>

SHATARSKYI Artur,

getter of the Department of Security and Law Enforcement,
Western Ukrainian National University
<https://orcid.org/0000-0002-5445-0432>

SUMMARY

Theoretical and applied aspects of the impact of criminal activity on the economic security of business structures have been investigated; the structural and dynamic trend of the main threats to the economic security of enterprises on the basis of an integrated assessment, depending on partial indicators have been studied; the features of a multi-vector mechanism of countering crime by means of economic security enterprises, based on the selection of a set of measures has been substantiated.

Key words: economic security of enterprises, threats to the economic security of business structures, economic crime, white-collar crime, multi-vector mechanism for countering crime.

Target setting. In today's post-conflict environment, the criminal activity of the system of entrepreneurial structures develops because of imperfect legislation, lack of control and responsibility of enterprises, institutions and organizations, many of which achieve profit by both lawful and unlawful means. It is these and other circumstances that make it necessary to study this topic of scientific research. Therefore, given the current socio-economic situation, relevant and timely is the analysis of

the issues and the development of a multi-vector mechanism to counteract crime by means of economic security of business structures.

Analysis of the latest research studies and publications. The issue of economic security of business structures was once considered by B. Andrushkiv, A. Balanda, O. Vivchar, L. Holovkova, V. Zakharchenko, M. Yermoshenko, H. Pasternak-Taranushenko, S. Pyrozhkova, M. Fleichuk, V. Franchuk U. Shchurko, V.

Khrapkina foreign researchers D. Becker, Ch. Volen, C. Huntington, L. Honcharenko, M. Hronon, I. Ehrlich, R. Inghart, L.Kozhenovski, R. Latov, G. Morgentan, E. Oleinykov, M. Porter, J. Reid, J. Sweeney, V.Senchahov, L. Phillips and others. Meanwhile, modern mechanisms of criminal activity influence on the economic security of business structures remained out of sight of the mentioned scientists.

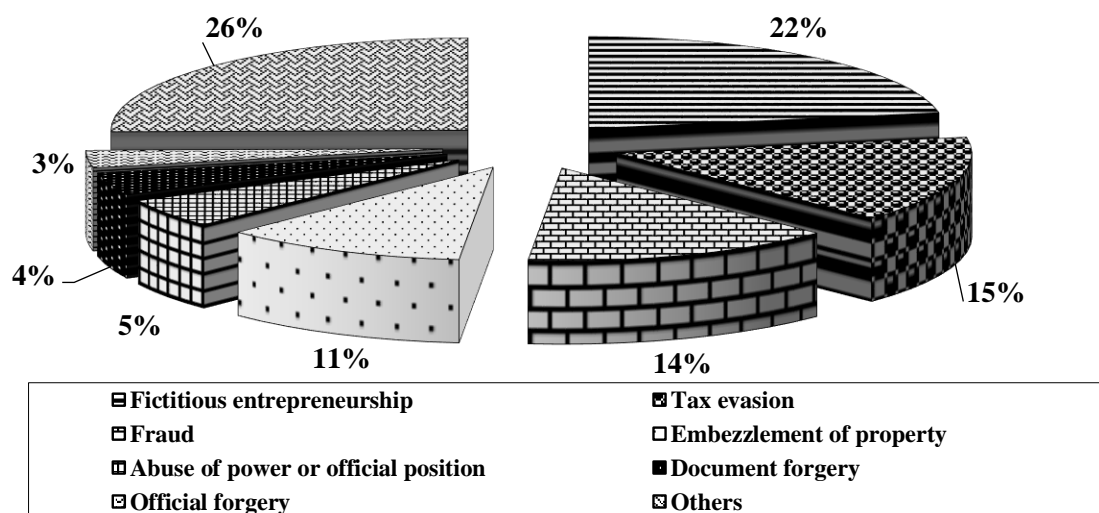
Purpose of the article. The purpose of the work is to study its own modern mechanisms of the influence of criminal activity on the economic security of business structure, to substantiate the structural dynamics of the main threats to the economic security of business structure, to reveal the features of a multi-vector mechanism to counter crime by means of the economic security of enterprises, based on the allocation of a set of measures.

Presentation of basic material of the research. The analysis of the processes taking place in the state economy demonstrates the penetration of criminal interests into the sphere of the economy. It is here that the phenomena are gaining in scale. The range of criminal activity expands from the usual theft of state property to large-scale scams, as well as to the establishment of control over entire sectors of the national economy and business structures in particular. Crime in the system of business structures is the result of intrapersonal, interpersonal, and sometimes socio-political conflict. We

can say that crime is a conflicting way of meeting needs, achieving goals [1, 250].

It should be noted that the dominant trends and current problematic aspects allow us to note that the mechanism of crime is a process of criminalization of individuals and communities. The commission of a crime is usually preceded by a certain period of time. They gain criminal experience in the process of asocialization, both voluntarily and forcefully.

On the basis of the conducted research, it should be noted that one of the main generators of risks in Ukraine is illegal (criminal and shadow) economic activity. The most informative characteristic of the environment, the scope of risks and specificity is the analysis of the structure of the most common predicate offenses. Figure 1 shows that the first place among the predicates, which are committed in Ukraine, is the activity of subjects of fictitious entrepreneurship. In turn, fictitious entrepreneurship is one of the key elements of the mechanism of tax evasion, the essence of which is reduced, on the one hand, to the formation of favorable conditions for the commission of crimes in the sphere of economic activity, on the other hand - to disguise criminal activity, reducing the object of taxation from taxes, fees and other obligatory payments, concealment of the origin and location of criminal activity to evade responsibility of the organizers.

Fig. 1. The structure of criminal activity in 2020

[formed by the author on the basis of statistical data]

The structure shown in Figure 1 allows us to state another fact that specifies the specifics of criminal activity - the national structure of predicate offenses is fiscal-corruptive. Approximately 40% of predicate crimes are related to various ways of illegal / shadow redistribution of income of business structures (fictitious entrepreneurship; tax evasion; fraud; embezzlement), another 40% of predicate crimes are related to various types of corruption (abuse of power, official position, forgery of documents, etc.) [5].

Thus, the specifics of the formation of domestic illegal income is that their main source is not drug

trafficking or other types of classical crime, but the field of white-collar crime - tax evasion on a large and especially large scale and the commission of corruption acts involving a wide range of national public figures [6, 595].

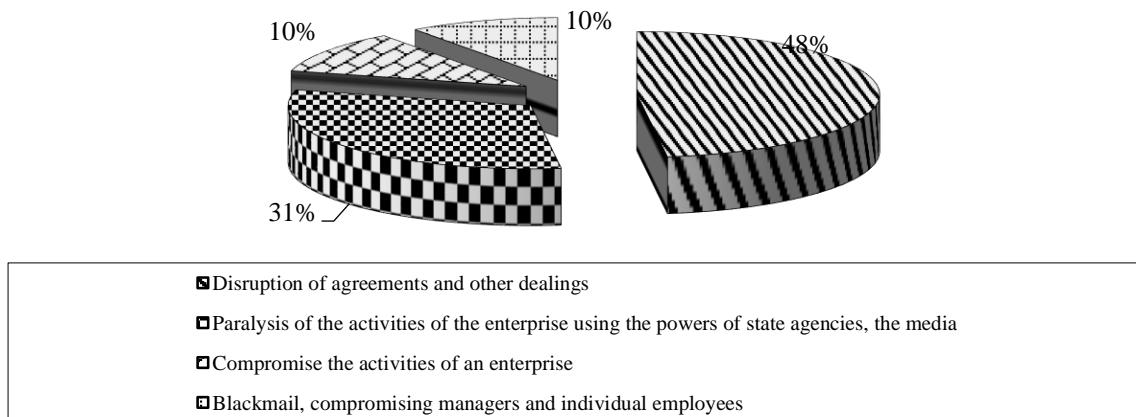
We would like to note once again that the economic security of business structures is a complex and multi-vector concept. Since the primary tasks designed to neutralize threats and prevent a decline in the level of economic security of enterprises can be attributed to the creation of economic security system, the development of ways to avoid possible threats and directions to

minimize the negative impacts on the economic system of enterprises. Thus, the threat is, first of all, damage to the security of the enterprise as a socio-economic system, which manifests itself in the form of additional costs, losses and damages, loss of profits, undesirable changes in security parameters, and as a consequence, a violation of the stability of the enterprise and deviation from the chosen development strategy.

We also draw attention to the fact that according to the Content Security Portal, the world's internal and external threats are distributed as follows: disclosure (excessive chatter of employees) - 32%; unauthorized access through bribery and incitement to cooperation by competitors and criminal groups - 24%; lack of proper supervision and strict conditions for ensuring the confidentiality of information - 14%; traditional exchange of production experience - 12%; uncontrolled use of information systems - 10%; the presence of preconditions for the emergence of conflict situations among the staff, associated with the lack of high labor discipline, psychological incompatibility, random recruitment, weak work of staff to unite the team - 8%. We also note that according to a study by Ernst & Young, the level of corporate fraud recorded in Ukraine is slightly higher than the average in developed countries (13%), but better than the rate in developing countries (20%). The French company Kroll Ontrack names theft

with the help of insiders among the top ten trends in data protection in 2017: progressive organizations today rely on enhanced security through technology, while criminals take the easy way out - finding accomplices among the staff. In addition to theft of information, you may also encounter black PR from former subordinates, lawsuits affecting the reputation of the company, the incompetence of the "casual" employee, and errors in personnel documents [5].

Following the logic of this study, we would like to note that the economic threats to business structures are legal uncertainty of economic relations; restrictions by the state of opportunities for economic growth; corruption; forcing producers to sell products to certain consumers; forcing buyers to purchase goods and services from certain producers and sellers; prohibiting the sale of goods from one region to another or abroad giving individual firms an advantage in competition with other businesses; restricting market access through monopolistic collusion by a competing firm with other monopoly firms; discrimination by monopoly firms in the provision of services, the sale of monopoly goods, and prices of services and goods; fraud by rival firms (including in collusion with employees of the company); misappropriation and embezzlement of property; counterfeiting of products, significant violations of contractual relations with partners (Fig. 2).

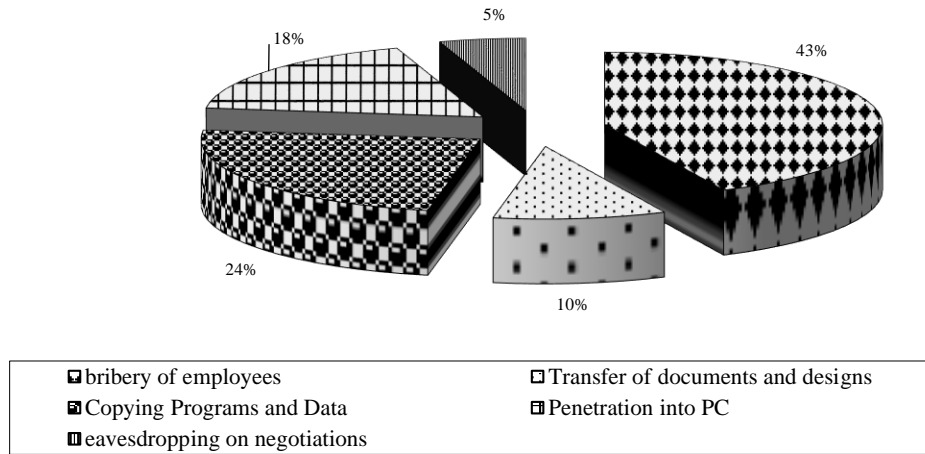

Fig. 2. The structure of threats to the economic security of Ukrainian enterprises, 2020 [formed by the [author on the basis of statistical data]

We also note that criminal attacks on material values (products), premises, buildings and other resources manifest themselves in the form of: disclosure or misuse

of information, design, performance; product forgery; theft; industrial espionage; fraud; destruction by various means (explosion, arson, firing, etc.) (see Fig. 3).

Fig. 3. The structure of threats to the economic security of enterprises (industrial espionage), 2020
[formed by the author on the basis of statistical data]

Following the logic of our study, we note that the approach of the value of economic security indicators of enterprises to the maximum allowable value warns of the increase in the threat of instability, that is, the real "undermining" of economic security by this characteristic. It should be noted that the overall level of

economic security of the enterprise is proposed to assess as a functional dependence of the generalizing indicators of the level of industrial, financial and investment security of the enterprise that is to implement an integrated assessment, which in turn may be defined functionally, as a dependence on partial indicators.

$$k_y = f(x_1, x_2, \dots, x_H, x_{H+1}, \dots, x_L), \quad h = \overline{1, H}; l = \overline{1, L}, \quad (1)$$

where k_y – generalizing indicator of the level of economic security of the enterprise;
 $(x_1, x_2, \dots, x_H, x_{H+1}, \dots, x_L)$ – partial indicators of the level of economic security of the enterprise

The number of partial indicators H and L, which are taken to assess the threats to economic security of enterprises and is determined depending on the specific conditions of operation of economic entities. Taking into

account the weight values of each individual indicator, we propose to apply the following model for calculating the generalizing indicators of the level of economic security of enterprises [1, 383]:

$$k_y = \sum_{h=1}^H d_h \cdot \varphi_h \frac{\Pi_h^{(F)}}{\Pi_h^{(N)}} + \sum_{l=H+1}^L d_l \cdot \varphi_l \frac{\Pi_l^{(N)}}{\Pi_l^{(F)}}, \quad (2)$$

$$x_h = \frac{\Pi_h^{(F)}}{\Pi_h^{(N)}}; \quad x_l = \frac{\Pi_l^{(N)}}{\Pi_l^{(F)}}, \quad (3)$$

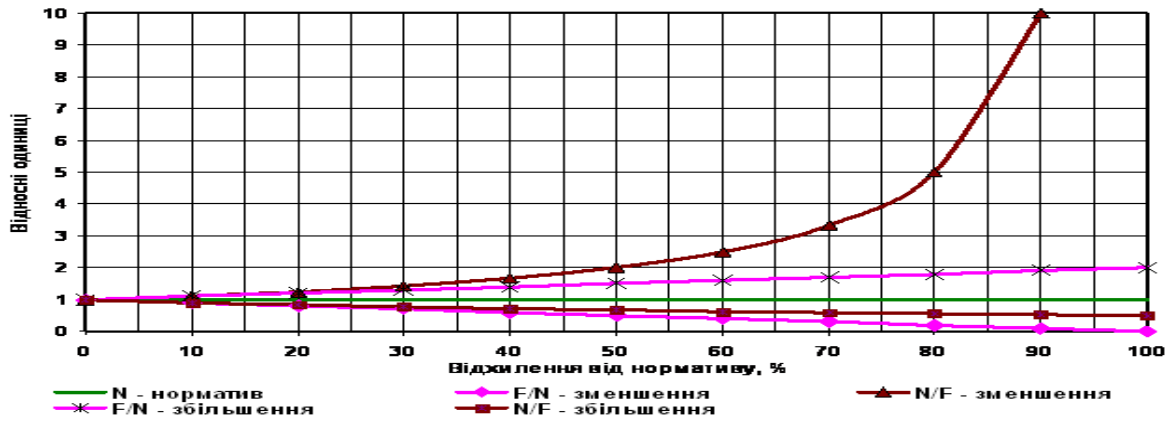
where $\Pi_h^{(F)}$, $\Pi_l^{(F)}$ – actual values of particular factors (threats), affecting the generalizing indicators of the economic security level of the enterprise;
 $\Pi_h^{(N)}$, $\Pi_l^{(N)}$ – the same, normative or planned;
 φ_h , φ_l – Weight coefficients of the corresponding partial indicators.

At the same time, it is advisable to take into account that the functions that model partial indicators, positively affect the overall level of economic security of

enterprises are linear (the actual value of the factor is divided by the normative), and the functions that negatively affect the overall level of economic security

are non-linear (the normative value of the factor is divided by the actual). On the basis of the research conducted, we have formed the results of scientific research, on the main partial factors (threats) of the

economic security level of business structures, with deviations to the worse for "positive" indicators almost two times higher than deviations for "negative" indicators (Fig. 4).

Fig. 4. The results of the assessment of the partial indicator with deviations of its actual value from the regulatory level of economic security of business structures, %
[formed by the author on the basis of statistical data]

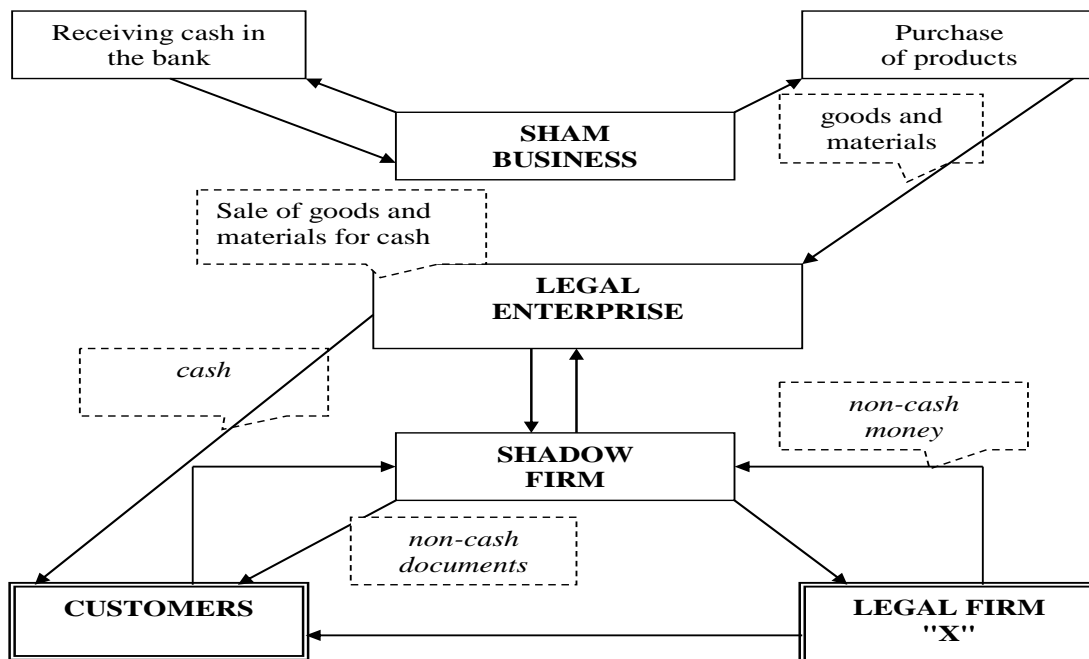
On the basis of the research, it was found that the growth of economic crime in the system of business structures is promoted by:

- Injustice in remuneration and merit assessment of employees. In such cases, some personnel try to restore justice by stealing, embezzlement, and the like;
- Ambiguity in property rights. This contributes to the deviant actions of senior managers;
- Complex production and organizational structure, the presence of subsidiaries, branches and other economically independent units;
- Ineffective accounting system;

- Low quality of job descriptions: it is not clear who is responsible for what;

- unreasonable system of personnel selection and certification [4, 35].

We also draw attention, as an example of the impact of criminal activity on the economic security of business structures, described the mechanism of action, which is as follows: funds from legal payers are credited to the accounts of fictitious firms and subsequently transferred to the specialized current accounts of these same companies, from which they withdraw as cash (Fig. 5).

Fig. 5. Typically applied scheme of converting funds using fictitious business structures
[Authorship]

Cash, excluding interest, is transferred to the client along with a package of forged documents on fictitiously acquired goods and materials. Recently, there have been cases of opening current accounts of fictitious enterprises in Kyiv, Dnipro, Kharkiv, etc. It should be noted that the current account of such a company does not attract the attention of the fiscal authorities due to the lack of information about their registration and activities.

It is also necessary to note the following types of violations in the system of economic security of enterprises: scams by leading specialists (managers and middle managers responsible for a particular area of business), mainly "behind the walls" of their company, in particular in international organizations; falsification of amounts of "live money" ("cash") at the cash desk and amounts in bank accounts, forgery of checks of the enterprise; unauthorized sale and use of property (property) of the enterprise for selfish purposes; payment for the work of fictitious ("fictitious" persons), so-called "snowdrops"; falsification of the company's documentation with the help of electronic equipment and the Internet (for example, transfer of the company's funds to your personal account, making "necessary" changes in reporting documents); unauthorized transactions with securities, tangible and intangible assets of the enterprise; falsification of reports on the use of funds allocated for business trips, "entertainment expenses" for other needs of the enterprise.

However, it should be noted that the specific features of economic crimes of business structures can be noted: the high level of latency of modern acquisitive economic crimes; rapid improvement of methods and means of criminal encroachments; dynamism, the ability to transform quickly to changes and adapt to new conditions and rules of economic management (economic and legal innovations, etc.); the number of high-tech crimes (carding, computer crime, network crime, personal communications crime), with the use of special knowledge in the field of financial and economic activities, in the course of professional activities is growing; active participation in the implementation of selfish economic crimes by organized criminal groups; merging self-serving economic and self-serving ordinary crime; strengthening the interregional and transnational nature of acquisitive economic crime; creating an effective system for legalizing the proceeds of crime [3, 201].

Conclusions. The analysis of the investigated scientific issues necessitates the formation of a multi-vector mechanism to counteract crime in the system of economic security of business structures, the algorithm for the implementation of which provides:

- development and adoption of a system of protection against manifestations of organized crime and corruption;

- carrying out general economic stabilization through full market reforms and demonopolization of the economy in order to improve the economic security of enterprises, respectively;

- maintaining a system of state control and responsibility for the activities of all economic entities, regardless of ownership, on issues affecting the interests of society (payment of taxes, employment, support for scientific and technological development, etc.)

- creation of favorable legal and economic conditions for domestic investment of legal entrepreneurial business;

- forming a clear mechanism of control and accountability for the effective use of public funds and property;

- minimizing cash turnover by expanding modern electronic means of settlement and introducing modern forms of reporting that will ensure clear control over cash circulation;

- development and implementation of a system of economic means of control over money laundering;

- development and legislative regulation of law enforcement agencies' access to banking information of business structures;

- development and implementation of the draft Program for the return of currency valuables that are illegally abroad to Ukraine;

- development and implementation of economic and legal mechanisms of lawful response to violations of market relations, in the absence of which criminal means of conflict resolution are used.

In addition, the effective fight against manifestations of economic crime requires not only an integrated systemic approach, an organic combination of preventive, law enforcement and repressive measures by the State, but also clearly defined priorities and adequate provision: economic, personnel, professional, information and analytical, scientific and methodological, material and technical, etc. Neglecting at least one of these components, significantly reduces the effectiveness of the fight against economic crime in the system of business structures.

We adhere to this position and would like to add that for the prevention of economic crimes in enterprises it is necessary: to improve the system of selection and evaluation of staff, collecting information about potential employees, evaluation of not only business but also moral qualities; simplification of organizational structures; improvement of accounting systems; duplication and control of accounting operations; organization of internal audit systems.

Bibliographic references:

1. Andrushkiv B. M. Economic and property security of enterprises and entrepreneurship. Anti-raiding: [monograph] / B. M. Andrushkiv, I.P. Vovk, Yu.Ya. Vovk, V.P. Palyanytsia and others. – Ternopil: Ternohraf, 2012. – 456 p.
2. Vivchar O. I. Management of economic security of enterprises: socio-humanitarian contexts: [monograph] / O. I. Vivchar. Ternopil, FOP Palianytsia V. A., 2018. – 515 p.

3. Hryhoruk P. M. Methodological principles of modeling the system of financial and economic security in conditions of uncertainty and multidimensionality of the market environment / P. M. Hryhoruk, N. A. Khrushch // Scientific Bulletin of Mukachevo State University. – 2017. – Issue 1. – 204-198p.

4. Zhyvko Z. B. The mechanism of management of the economic security system of the enterprise / Z. B. Zhyvko // Scientific Bulletin of Uzhhorod University. – 2014. – Issue 3. – 37-42p.

5. Report on the national risk assessment in the sphere of prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds of crime and terrorist financing. – Ukraine, Kyiv. – 2018. – 120 c. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=558&lang=uk

6. Kharko D. M. Criminological problems in determining the concept and characteristics of modern economic crime as a factor in the shadowing of the economy of Ukraine / D. M. Kharko // Current Problems of State and Law – 2010. – Issue № 6. – 597-601p.

УДК 332.3: 658:63

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.19>

ОСОБЕННОСТИ СРАВНИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЛИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

ДУДОГЛО Татьяна,

доктор экономических наук, конференциар,
Комратский государственный университет,
dudoglo_tatiana@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-0015-9057>

БЕССАРАБ Ирина,

Магистрантка,
Комратский государственный университет,
irabessarab17@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Данная работа показывает важность сравнения экономических показателей в анализе, а также подчеркивает, что с помощью сравнения мы можем выявить причины и следствия, установить тенденции и закономерности, а также взаимосвязь экономических явлений и процессов, их развитие и эффективность использования материальных, трудовых и финансовых ресурсов. Показатели сравнения могут быть представлены с использованием абсолютных, относительных и средних значений. Они широко используются в экономических расчетах. Чаще всего при сравнении экономических показателей проводятся расчеты для определения четырех их типов, и их абсолютных и относительных отклонений. Последние представлены в трех вариантах. Особенности их расчетов показаны на конкретных примерах двух соседних сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: сравнение, экономические показатели, анализ, абсолютные и относительные значения, прибыль, рентабельность.

FEATURES OF THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF LAND USE AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

DOUDOGLO Tatiana,

Doctor of Economics, Associate professor,
Comrat State University,
dudoglo_tatiana@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-0015-9057>

BESSARAB Irina,

Master student,
Comrat State University,
irabessarab17@gmail.com

SUMMARY

This work shows the importance of comparing economic indicators in the analysis, it also emphasizes that with the help of comparison we can identify causes and effects, establish trends and patterns, as well as the relationship of

economic phenomena and processes, their development and the effectiveness of the use of material, labor and financial resources. Comparison indicators can be presented using absolute, relative and average values. They are widely used in economic calculations. Most often, when comparing economic indicators, calculations are performed to determine their four types: absolute and relative deviations. The latter are shown in three versions. The peculiarities of their calculations are shown on specific examples of two neighboring agricultural enterprises.

Key words: comparison, economic indicators, analysis, absolute and relative values, profit, profitability.

Введение. Хозяйственная деятельность предприятия представляет собой детальное изучение различных экономических показателей, которые могут охарактеризовать все стороны его работы. Экономические показатели характеризуют состояние экономики, а также различных ее объектов и протекающих внутри нее процессов. Они представляют собой наиболее доступных на сегодняшний день и - что еще более важно – эффективных инструментов, позволяющих определить состояние экономики определенной компании [1, с.3-5].

Актуальность темы подтверждается тем, что сравнительный анализ эффективности использования земли на предприятиях сельского хозяйства осуществляется различными методами, и выбор среди них наиболее оптимального варианта не всегда представляется очевидным. Предложенный нами подход анализа представляется достаточно полным и вполне доступным для широкого использования на практике.

Цель исследования – предложить методику проведения сравнительного анализа эффективности использования земли на предприятиях сельского хозяйства и обосновать современный подход его проведения, подтвердив его особенности на конкретных примерах из практики.

Методологическая основа исследования. В ходе исследования были использованы экономико-статистический и графический методы. Они позволили в полной мере достигнуть цель исследования.

Результаты. Сравнение (сопоставление) – один из важных и наиболее распространенных методов изучения взаимосвязей в развитии общественных явлений. Он широко используют для выявления различий и сходства в развитии изучаемых явлений в разных социальных группах (социальные сравнения), странах мира (международные сравнения), частях территории страны (территориальные сравнения), на предприятиях различных ведомств (ведомственные сравнения); для вскрытия существенных взаимосвязей между признаками в развитии процесса, для характеристики степени выполнения планов развития предприятия и нового передового в развитии процесса. Необходимо помнить, что сравнение как метод изучения можно использовать только при сопоставимости статистических данных по изучаемым признакам, методам наблюдений и разработки. Чтобы познать результативность производства предприятий во времени, необходимо сопоставить ее с предыдущими периодами или другими объектами. С помощью сравнения выявляются причины и следствия, устанавливаются тенденции и закономерности,

взаимосвязи экономических явлений и процессов, их развитие и эффективность использования материальных, трудовых и финансовых ресурсов.

При изучении и анализе производственной деятельности применяются сравнения с планом, предшествующим периодом, установленным нормативом, с другими однопрофильными и передовыми хозяйствами, со среднеотраслевыми и другими показателями.

Сравнение показателей во времени, то есть отчетных текущего периода с показателями предшествующих периодов дает возможность оценивать темпы развития предприятий в динамике (предыдущего месяца, квартала, года и т.д.). На основе анализа прошлого и настоящего возможно сделать соответствующие выводы на будущее.

Сравнительный анализ производственной деятельности отдельного предприятия позволяет установить его место среди других в районе, регионе и отрасли по уровню организации и развития производства, какое хозяйство добилось наилучших экономических показателей и какими путями их достигло [2, с.27-30].

Сравнение с передовым предприятием или лучшим внутрихозяйственным подразделением своего предприятия дает возможность выявить производственные резервы, которые могут быть реализованы с внедрением достижений науки и техники.

Внутриотраслевое сравнение обеспечивает большие возможности для выявления резервов повышения эффективности производства, чем внутрихозяйственное, так как с помощью него изучается опыт не одного, а многих предприятий. В результате организационные, экономические, технические и технологические решения по рациональному использованию ресурсов могут быть направлены для достижения максимального эффекта. Безусловно, это способствует ускорению внедрения научно-технического прогресса в производство.

Сравнительный анализ применяется не только в пределах предприятий и отраслей региона, но и в международном масштабе. Для этого они сопоставляются с предприятиями и фермами одной и той же отрасли зарубежных стран по многим показателям (техническим, экономическим, организации труда, качеству продукции, эффективности производства и т.д.).

Непременным условием сравнения является сопоставимость показателей. Многие статистические показатели могут быть несравнимы в силу различий: их предметного содержания, календарных сроков, типа производства, форм собственности и хозяйствования, неодинаковой методологии

планирования, учета и калькуляции себестоимости одинаковой продукции, к единицам измерения в различных отраслях, по формам реализации и цен продукции, специализации, изменению территориальных границ.

Приведение данных к сопоставимому виду достигается путем отбора и соответствующей обработки показателей, пересчетом данных по одной и той же методике, приведением данных к одним единицам измерения, выделением из всей массы данных однородной совокупности, заменой абсолютных величин относительными, применением различного рода коэффициентов, интегрированных показателей, на математическое выражение которых не будут оказывать влияние факторы, не зависящие от предприятия: унифицированной первичной документации (бухгалтерской, нормативной) введением единого порядка учета затрат труда и средств в предприятиях и отраслях производства.

В ходе экономических расчетов оперируют данными о значениях тех или иных признаков, характеризующих каждую единицу исследуемой совокупности. Данные по отдельным единицам совокупности выражены обобщающими показателями, которые отражают количественную сторону изучаемых явлений.

Обобщающие показатели могут быть представлены абсолютными, относительными и средними величинами. Они широко используются в экономических расчетах. Полная характеристика изучаемых явлений может быть дана с помощью всех видов обобщающих показателей. Однако каждый вид показателей имеет вполне определенное значение и занимает различное место в процесс познания реальной действительности.

В соотношении абсолютных величин, используемых для расчета любой относительной

величины различают величину сравнения (числитель) и базу сравнения (знаменатель). В зависимости от соразмерности этих абсолютных величин степень, доля или темп соотношения между явлениями могут иметь различную форму выражения: коэффициенты, индексы, пропорции, проценты, промилле, рациональные дроби.

Чаще всего при сравнении экономических показателей выполняют расчеты по определению четырех их видов.

Во-первых, прежде всего, находят разницу между искомыми показателями. Следует напомнить, что обычно сравнивают данные текущего периода с предшествующим.

Во-вторых, рассчитывают на сколько процентов текущий показатель больше или меньше базового значения.

В-третьих, важно также оценить коэффициент или темп роста (снижения), то есть следует выявить во сколько раз величина сравнения больше или меньше базы сравнения.

В-четвертых, изменения сравниваемых величин оценивают, используя обыкновенные дроби.

Рассмотрим на конкретных примерах особенности сравнительного анализа эффективности использования земли на сельскохозяйственных предприятиях. В качестве объектов исследования выбраны SRL «Daalar Duzu» и SRL «Agrosolidax» Чадыр-Лунгского района, расположенных в непосредственной близости друг от друга. Анализ выполним по данным производства и реализации трех ведущих культур – пшеницы, кукурузы и подсолнечника – занимающих более $\frac{3}{4}$ посевных площадей на предприятиях. Используем данные за последние 5 лет – 2016-2020 годы. В таблице 1 представлены данные по SRL «Daalar Duzu», а в таблице 2 – по SRL «Agrosolidax».

Таблица 1. Показатели производства и реализации пшеницы, кукурузы и подсолнечника в SRL «Daalar Duzu» за 2016-2020 годы

Год	Реализовано, т	Себестоимость, тыс. лей	Доход от реализации, тыс. лей	Площадь, га	Урожайность, ц/га	Валовой сбор, т
Пшеница						
2016	1939	2345	4102	652	35,9	2340,7
2017	2422	4407	5144	634	42,5	2694,5
2018	2411	5280	5560	646	38,3	2474,2
2019	1626	5045	4005	512	24,1	1233,9
2020	950	3268	3019	502	23,7	1189,7
В среднем	1869,6	4069	4366	589,2	33,7	1986,6
Кукуруза						
2016	1138	2522	2602	357	39,3	1403,0
2017	1242	2359	2610	330	48,0	1584,0
2018	2313	5008	6327	310	43,2	1339,2
2019	3083	8245	7086	305	37,5	1143,8
2020	169	705	442	261	22,4	584,6
В среднем	1589	3767,8	3813,4	312,6	38,7	1210,9
Подсолнечник						
2016	1357	4171	8095	548	23,9	1309,7
2017	1575	5978	8030	580	24,4	1415,2

2018	1063	3970	7507	553	20,2	1117,1
2019	1134	4505	5452	666	14,4	959,0
2020	1276	5833	8051	530	14,3	757,9
В среднем	1281	4891,4	7427	575,4	19,3	1111,8

Источник: данные бух. учета предприятия

Таблица 2. Показатели производства и реализации пшеницы, кукурузы и подсолнечника в SRL «Agrosolidax» за 2016-2020 годы

Год	Реализовано, т	Себестоимость, тыс. лей	Доход от реализации, тыс. лей	Площадь, га	Урожайность, ц/га	Валовой сбор, т
Пшеница						
2016	3503	5337	7258	964	34,1	3287,2
2017	3293	5841	7116	979	37,8	3700,6
2018	3074	7410	7691	1082	34,1	3689,6
2019	1742	5881	4173	1101	23,7	2609,4
2020	1397	7026	7311	1270	10,9	1384,3
В среднем	2601,8	6299	6709,8	1079,2	27,2	2934,2
Кукуруза						
2016	1533	3224	3413	354	33,3	1178,8
2017	540	943	1087	212	67,4	1428,9
2018	1291	2546	2839	266	55,7	1481,6
2019	1311	3789	2966	167	30,6	511,0
2020	96	721	244	138	2,8	38,6
В среднем	954,2	2244,6	2109,8	227,4	40,8	927,8
Подсолнечник						
2016	1014	2760	7820	686	26,6	1824,8
2017	2029	5761	15263	794	25,2	2000,9
2018	1549	5524	10756	743	17,3	1285,4
2019	1108	4170	6701	774	16,0	1238,4
2020	425	2966	2989	630	6,5	409,5
В среднем	1225	4236,2	8705,8	725,4	18,6	1351,8

Источник: данные бух. учета предприятия

Проведем расчеты по определению среднегодовых показателей прибыли от реализации по каждому виду продукции и в том числе в расчете на один центнер и один гектар, а также значения уровней рентабельности. Результаты расчетов занесем в таблицу 3. Из таблицы видно, что в результате неблагоприятных погодноклиматических условий возделывания в 2019 и особенно в 2020 году при производстве и реализации кукурузы в SRL «Agrosolidax» были получены

убытки. По этой же причине возделывание ведущей продовольственной культуры в среднем за 5 лет характеризуется низкой рентабельностью- всего 6,5%. Однако, высокая рентабельность реализации подсолнечника обеспечили на исследуемых предприятиях уровень рентабельности всех трех видов продукции в SRL «Daalar Duzu» 22,6%, а в SRL «Agrosolidax» - 37,1%, что вполне приемлемо для ведения простого воспроизводства.

Таблица 3. Показатели эффективности реализованной продукции в SRL «Daalar Duzu» и SRL «Agrosolidax» в среднем за 2016-2020 годы.

Показатели	Daalar Duzu	Agrosolidax
Пшеница		
Прибыль всего, тыс. лей	297,0	410,8
Прибыль в расчете на (лей):		
1 ц	15,9	15,8
1 га	504,1	380,7
Рентабельность продукции, %	7,3	6,5

Кукуруза		
Прибыль всего, тыс. лей	45,6	-134,8
Прибыль в расчете на (лей):		
1 ц	2,9	-14,1
1 га	145,9	-592,7
Рентабельность продукции, %	1,2	-6,0
Подсолнечник		
Прибыль всего, тыс. лей	2535,6	4469,6
Прибыль в расчете на (лей):		
1 ц	197,9	364,9
1 га	4406,7	6161,6
Рентабельность продукции, %	51,8	105,5
В среднем по указанным культурам		
Прибыль всего, тыс. лей	2878,2	4745,6
Прибыль в расчете на (лей):		
1 га	1948,4	2335,4
Рентабельность продукции, %	22,6	37,1

Источник: выполнено по данным таблиц 1 и 2

Представим на графике показатели эффективности использования земли на исследуемых предприятиях при возделывании пшеницы, кукурузы и подсолнечника в среднем за 2016-2020 годы (рис.1). Из графика видно, что при производстве подсолнечника выход прибыли с

гектара посевов достиг в SRL «Daalar Duzu» 4406,7 лей, а в SRL «Agrosolidax» - 6161,6 лей или почти в 1,4 раза выше. Данное превышение позволило SRL «Agrosolidax» обеспечить получение прибыли с единицы площади всех трех культур почти в 1,2 раза выше, чем в соседнем хозяйстве.

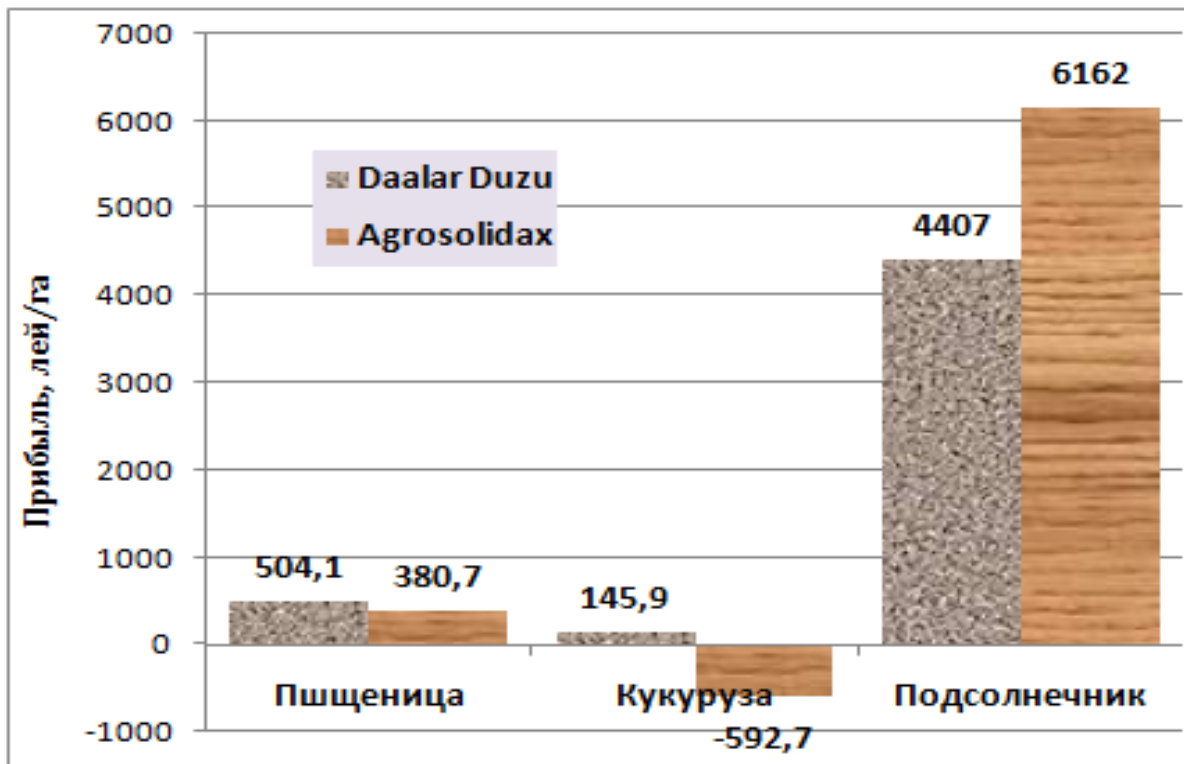

Рис.1. Показатели выхода прибыли с единицы площади при возделывании ведущих культур в SRL

«Daalar Duzu» и SRL «Agrosolidax» в среднем за 2016-2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 3

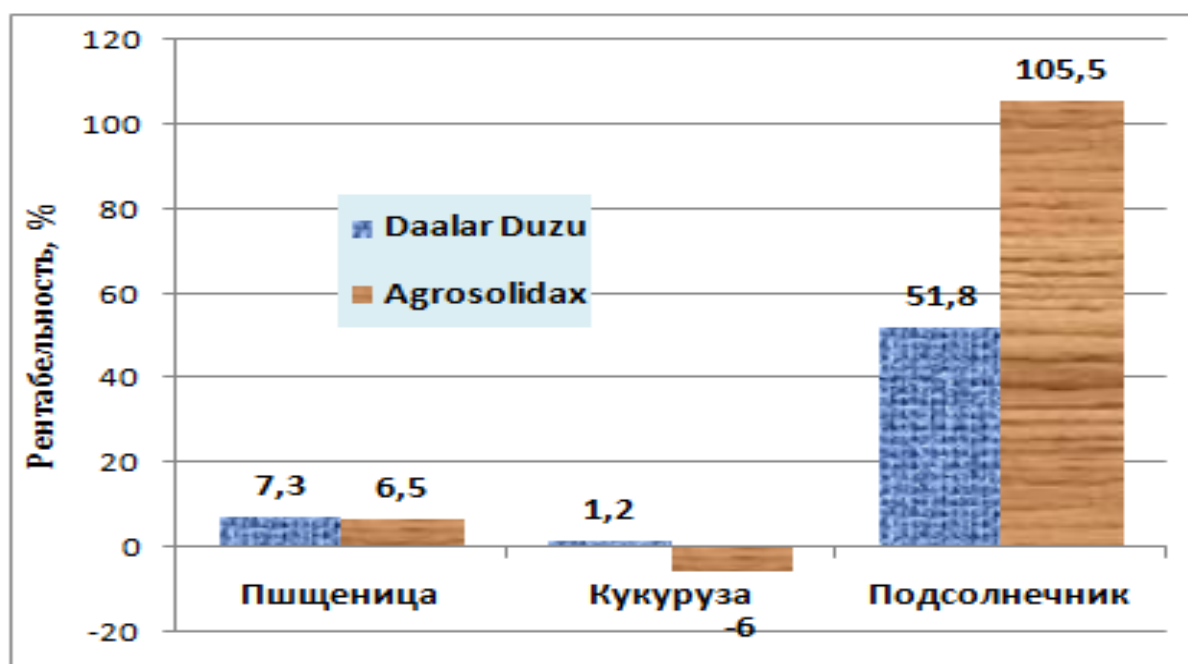

Рис.2. Показатели рентабельности реализации ведущих культур в SRL «Daalar Duzu» и SRL «Agrosolidax» в среднем за 2016-2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 3

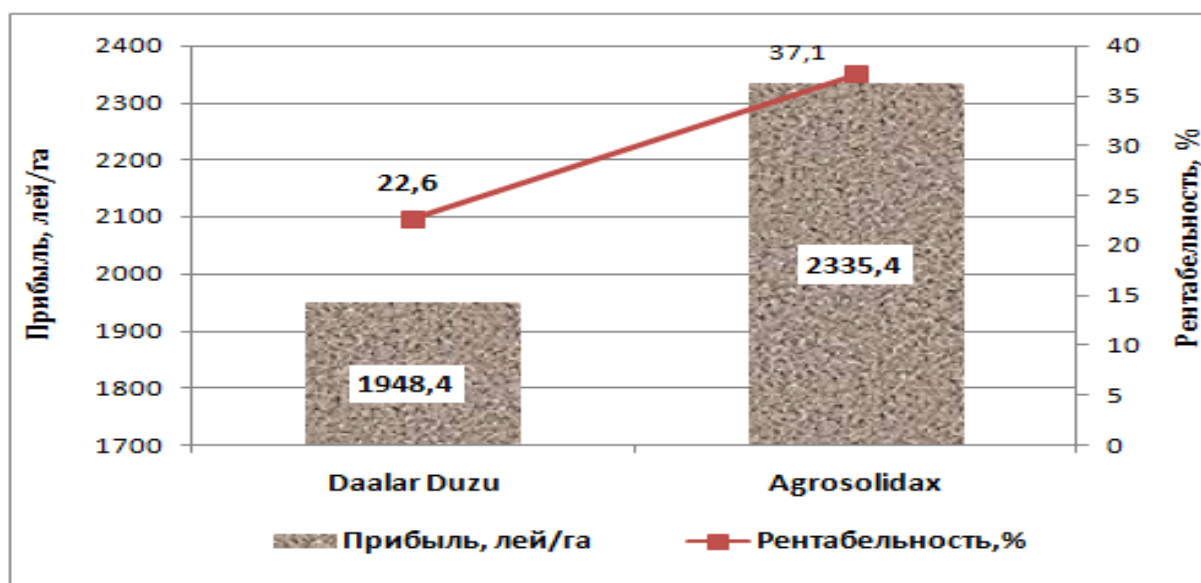

Рис.3. Показатели рентабельности реализации всех ведущих культур и выхода прибыли с единицы площади в SRL «Daalar Duzu» и SRL «Agrosolidax» в среднем за 2016-2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 3

Сопоставим сводные показатели эффективности по всем трем культурам вместе. Так, в SRL «Agrosolidax» как указано в таблице 3 в среднем за исследуемые 5 лет прибыль в расчете на гектар сводных площадей составила 2335,4 лей, а в соседнем предприятии – 1948,4 лей, уровень рентабельности реализованного зерна пшеницы,

кукурузы и подсолнечника составил соответственно 37,1% и 22,6%.

Расчеты показывают, что в SRL «Agrosolidax» эффективность использования земли отмечается более высокими показателями, чем в соседнем хозяйстве:

абсолютное отклонение 387,0 лей/га (2335,4 –

1948,4);
относительные отклонения:
+ 19,9% ($2335,4 \cdot 100 / 1948,4 - 100$);
почти на 1/5 больше;
почти в 1,2 раза выше (2335,4/1948,4).

Уровень рентабельности реализованной продукции превысил в SRL «Agrosolidax» по сравнению с SRL «Daalar Duzu»:

абсолютное отклонение 14,5 процентных пункта (37,1 – 22,6);
относительные отклонения:

+ 64,2 % ($37,1 \cdot 100 / 22,6 - 100$);
почти на 2/3 больше;
более чем в 1,6 раза выше (37,1/22,6).

В заключении отметим, что вышеизложенное подтверждает необходимость и доступность методики проведения сравнительного анализа эффективности использования земли в сельском хозяйстве. Приведенная методика окажется полезной как студентам учебных заведений, так и специалистам предприятий.

Библиографические сноски:

1. Пармакли Д.М. Экономические показатели деятельности предприятий. Учебное пособие, Комр. Гос. унив-т, Н-и. центр «Прогресс» - -Комрат: Б.и.. 2019. (Tipogr- centrigrafic) -236 p.
2. Пармакли Д.М. Методология научных исследований в экономике. Учебное пособие. - Cahul: Univ. de Stat «B.P.Naşdeu», 2011. – 257 p.

CZU 338.48(560)

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.20>

РАЗВИТИЕ ПРИБРЕЖНОГО ТУРИЗМА СРЕДИЗЕМНОГО МОРЯ В ТУРЦИИ

ГРИБИНЧА Корина,

Доктор экономических наук, доцент,
Европейский Университет Молдовы
corina.gribincea@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2571-5849>

КАРАДЖОВА Светлана,

Студентка,
Свободный Международный Университет Молдовы

АННОТАЦИЯ

Туризм может оказывать благоприятное воздействие на окружающую среду, внося свой вклад в защиту и сохранение окружающей среды. Это способ повысить осведомленность об экологических ценностях, и он может служить инструментом для финансирования охраны природных территорий и повышения их экономического значения. В статье представлен глубокий анализ развития прибрежного туризма средиземного моря в Турции. Стремительный рост выездного туризма с новых рынков, особенно из Китая, Российской Федерации и Индии, влечет за собой изменение структуры туристических потоков и спроса средиземноморского региона. На взгляд авторов, это требует новые навыки маркетинга и обслуживания, а также соответствующей разработки продукта, что часто лучше всего достигается на местном и региональном уровне. В то же время изменение социальных ценностей, образа жизни и демографии в развитых странах все больше отражаются на изменениях спроса на туризм, что приводит к растущей фрагментации рынков туризма и появлению новых нишевых рынков.

Ключевые слова: прибрежный туризм, средиземное моря, развитие, экономический рост и занятость.

DEVELOPMENT OF TURKISH MEDITERRANEAN COASTAL TOURISM

GRIBINCEA Corina,

PhD of Economics, Associate Professor,
University of European Studies of Moldova
corina.gribincea@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2571-5849>

SUMMARY

Tourism can have a benefic effect on the environment by contributing to the protection and preservation of the environment. It is a way to raise awareness of environmental values and can serve as a tool to finance conservation of natural areas and increase their economic value. The article provides in-depth analysis of the development of Mediterranean coastal tourism in Turkey. The rapid growth of outbound tourism from new markets, especially from China, the Russian Federation and India, entails a change in the structure of tourist flows and demand in the Mediterranean region. In the opinion of the authors, this requires new marketing and service skills and appropriate product development, which is often best achieved locally and regionally. At the same time, changing social values, lifestyles and demographics in developed countries are increasingly reflected in changes in tourism demand, leading to growing fragmentation of tourism markets and the emergence of new niche markets.

Key words: coastal tourism, the Mediterranean basin, development, economic growth and employment.

Вступление. Прибрежный туризм основывается на уникальном сочетании ресурсов, расположенных на границах суши и морской среды: солнце, пляжи, отличные пейзажи, богатая биоразнообразия, морская еда и хорошая транспортная инфраструктура.

Турецкое побережье Средиземного моря занимает в длину свыше 1500 км и в основном оно окружено горами. ЮНЕСКО признало Средиземное море одним из чистейших на Земле.

Средиземноморский регион, включая как северное, так и южное побережье, является основным туристическим направлением в мире [9]. Следовательно, туризм играет жизненно важную роль в экономике региона, выступая в качестве значительного источника экономического роста и занятости, а также внося положительно вклад во внешний платежный баланс страны.

Туризм в основном сосредоточен в прибрежных районах, которые принимают около 30% международных туристических прибытий [16]. Наиболее широко используемая модель развития туризма, применяемая в регионе, основана на летнем отдыхе на море. Из 46000 км береговой линии 25 тыс. км урбанизированы, а прибрежная урбанизация, по оценкам, уже превысила критический предел. Более 80% туристов, посещающих Средиземное море, приезжают из Европы, в основном из северных и западных стран. Германия является крупнейшим рынком, за ней следуют Великобритания, Франция и Италия. Испания, Франция, Италия и Греция. Средиземноморье получает около 1/3 общего дохода от мирового туризма [8]. Страны Средиземноморья за последние два десятилетия продемонстрировали самые высокие темпы роста въездного мирового туризма. Этот рост туризма в странах-партнерах Средиземноморья контрастирует с более слабыми темпами роста туризма в странах-членах ЕС.

При написании данной работы применялись такие **методы научного исследования** как анализ и синтез, метод логический (дедуктивный, индуктивный анализ, обобщение, представления и др.), метод исторический, метод сравнения и другие.

Результаты и обсуждение. Прибрежный туризм основывается на уникальном сочетании ресурсов, расположенных на границах суши и морской среды:

солнце, пляжи, отличные пейзажи, богатая биоразнообразия (птицы, киты, кораллы и т. д.), морская еда и хорошая транспортная инфраструктура. Наиболее привлекательными являются морские побережья, составная часть пассивного отдыха, известного как «три S»: Sea-Sun-Sand (Море-Солнце-Песок). Главную услугу отдыхающим предоставляет не отель, а солнце, воздух и вода. Положение о применении прибрежного законодательства, [7] разработанное в соответствии с Законом Турции о прибрежных территориях от 04.04.1990 номер 3621, приводит следующие определения.

Отметим, что определение туризма, используемое Всемирной туристской организацией Организации Объединенных Наций (UNWTO), включает совокупность отраслей, таких как строительство и инфраструктура, транспорт, размещение, услуги питания и напитков, отдых и развлечения, туристические агентства, туроператоры и значительная часть ремесел, культура и наследие и т. д.

Туризм может влиять на местные и региональные сообщества в трех основных областях: местная экономика; местная социальная и культурная жизнь; и местная среда.

Местные экономические эффекты, связанные с туризмом - могут принимать различные формы, в том числе:

- рост занятости может быть напрямую связан с туризмом, например, с должности гидов или руководителей в гостиничных комплексах или в вспомогательных отраслях, таких как производство продуктов питания или розничные поставщики;

- увеличение расходов местных и региональных сообществ за счет посетителей или туризма может прямо или косвенно способствовать жизнеспособности местного бизнеса;

- диверсификация экономики для многих местных и региональных сообществ является страховкой от трудностей в других секторах экономики, предлагая дополнительные средства дохода, туризм может поддержать сообщество, когда традиционная отрасль находится под финансовым давлением, особенно когда это сообщество сильно зависит от одной отрасли;

- улучшенная инфраструктура, включая дороги, парки и другие общественные места, которые часто развиваются как для посетителей, так и для местных жителей за счет увеличения туристической активности в регионе;

- малые и средние предприятия (МСП) являются неотъемлемой частью экономического развития, но часто плохо развиты в Средиземноморском регионе, более высокие объемы туризма связаны с увеличением активности малого и среднего бизнеса и предпринимательства в целом, особенно в сферах услуг, связанных с туризмом (например, гиды, бары, рестораны и т. д.).

Однако существуют некоторые негативные экономические последствия для местных и региональных сообществ, связанные с туризмом:

- чрезмерная зависимость от туризма может плохо сказаться на местных и региональных экономиках в случае экономического спада, в этом смысле, хотя развитие туризма может быть полезным для содействия экономической диверсификации, следует развивать и другие отрасли и избегать замены одной формы экономической зависимости на другую;

- неблагоприятные политические события, которые не обязательно связаны с местной или региональной экономикой, могут вызвать непропорциональное сокращение туризма.

Местные социальные и культурные эффекты-туризм может поддержать или даже в некоторых случаях восстановить общность и гордость. Позитивное чувство идентичности сообщества может быть усилено, а туризм может побудить местные сообщества поддерживать свои традиции и идентичность.

Воздействие на окружающую среду - качество окружающей среды, как естественной, так и созданной руками человека, имеет важное значение для туризма [16]. Взаимосвязь туризма с окружающей средой является сложной, поскольку многие виды деятельности могут иметь вредные экологические последствия, многие из этих эффектов связаны со строительством общей инфраструктуры, такой как дороги и аэропорты, туристические объекты, включая курорты, отели, рестораны, магазины, поля для гольфа, пристани для яхт.

С другой стороны, туризм может оказывать благоприятное воздействие на окружающую среду, внося свой вклад в защиту и сохранение окружающей среды. Это способ повысить осведомленность об экологических ценностях, и он может служить инструментом для финансирования охраны природных территорий и повышения их экономического значения. Кроме Средиземного моря, Турцию омывают Черное и Эгейское моря.

Таблица 1. Доходы туризма

AYLAR Months	Yıllar-Years												Değişim Oranı (%) - Rate of Change (%)															
	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU - MERKEZ BANKASI Ministry of Culture and Tourism Türstat Bank Central Bank				KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU - MERKEZ BANKASI Ministry of Culture and Tourism Türstat Central Bank				KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU - MERKEZ BANKASI Ministry of Culture and Tourism Türstat Central Bank				KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU - MERKEZ BANKASI Ministry of Culture and Tourism Türstat Central Bank				KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU - MERKEZ BANKASI Ministry of Culture and Tourism Türstat Central Bank				KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU - MERKEZ BANKASI Ministry of Culture and Tourism Türstat Central Bank							
	2018				2019				2020				2021*				2019/2018				2020/2019				2021/2020			
	(₺)	(M)	(M ²)	TOPLAM (M ²)	(₺)	(M)	(M ²)	TOPLAM (M ²)	(₺)	(M)	(M ²)	TOPLAM (M ²)	(₺)	(M)	(M ²)	TOPLAM (M ²)	(%)	(%)	(%)	TOPLAM (%)	(%)	(%)	(%)	TOPLAM (%)	(%)	(%)	(%)	TOPLAM (%)
OCAK January	1 118,3	385,9	6,3	1 511,2	1 254,4	324,1	7,0	1 585,5	1 463,3	364,9	8,0	1 834,0	528,6	261,9	4,4	784,9	12,2	-16,0	1,4	4,9	16,7	12,6	-17,1	15,7	-62,9	-28,2	-24,1	-56,7
ŞUBAT February	979,5	314,4	7,5	1 301,4	1 071,0	282,5	5,7	1 359,2	1 168,8	305,2	5,5	1 479,5	445,6	222,1	4,3	672,0	9,9	-10,1	-24,0	4,4	9,1	8,0	-3,5	8,9	-61,9	-27,2	-21,8	-54,6
MART March	1 250,6	353,7	8,3	1 612,6	1 378,2	299,2	7,6	1 685,0	660,2	121,0	6,5	787,7	702,9	277,4	5,0	985,3	10,2	-15,4	-8,4	4,5	-52,1	-59,6	-14,5	-53,3	6,5	129,3	-23,1	25,1
3 AYLIK TOPLAM 3 Months Total	3 348,4	1 054,0	22,7	4 425,2	3 703,6	905,8	20,3	4 629,7	3 292,3	791,1	17,8	4 101,2	1 677,1	761,4	13,7	2 452,2	10,6	-14,1	-10,6	4,6	-11,1	-12,7	-12,3	-11,4	-49,1	-3,8	-23,0	-40,2
NİSAN April	1 409,5	388,9	11,7	1 810,1	1 663,7	323,7	9,1	1 996,4	Pandemi koşullarında enir kaplarını kapalı olması nedeniyle TÜİK tarafından anket çalışması yapılmamış ve bu nedenle turizm geliri rakamından hesaplanamamıştır.																			
MAYIS May	2 063,1	347,6	11,3	2 421,9	2 331,5	297,0	11,1	2 639,7																				
HAZİRAN June	2 463,5	336,8	12,2	2 812,5	2 979,5	346,3	12,0	3 337,8																				
TEMMUZ July	2 906,1	615,7	13,1	3 534,8	3 603,3	769,8	11,8	4 384,9	323,2	232,6	5,6	561,4																
AĞUSTOS August	3 508,8	753,8	18,8	4 281,4	4 337,0	892,0	15,1	5 244,1	1 125,2	488,4	8,8	1 622,3																
EYLÜL September	2 956,7	716,0	13,6	3 686,4	3 544,6	842,8	14,7	4 402,1	1 426,7	416,8	17,2	1 860,6																
EKİM October	2 887,9	413,9	16,3	3 318,2	3 606,5	481,4	11,6	4 101,5	1 670,3	375,7	8,9	2 054,9																
KASIM November	1 415,4	368,6	10,7	1 784,6	1 692,1	433,5	12,3	2 138,1	745,2	299,2	7,5	1 051,9																
ARALIK December	1 068,9	350,1	8,7	1 427,8	1 241,1	395,9	8,3	1 645,9	514,2	283,1	9,6	806,9																

Источник: Турецкий институт статистики, Центральный банк, Министерство культуры и туризма

По данным Турецкого статистического института, Главного управления безопасности Министерства внутренних дел, Министерства культуры и туризма, доходы сектора туризма (табл.1.) постоянно показывают рост, за исключением 2021 года, когда падение доходов составило -56,7% в январе, -54,6% в феврале, падение доходов за первые три месяца 2021 года составляло -

40,2%, учитывая, что в марте наблюдался рост на 25,1% по сравнению с 2020 годом.

По некоторым оценкам, потери туризма от пандемии по странам, составят: США – 185, Испания -56,7, Франция -50,4, Таиланд -46,2, Германия -42, Италия -35, Англия -34,3, Австралия -33,6, Япония -31,5, Китай -28, Турция -25,5, Индия -21, Австрия -16,8 миллиарда долларов. В этих условиях близкие, солнечные, просторные страны с развитой

инфраструктурой здравоохранения выйдут на первый план в процессе восстановления, особенно у островов, побережья Адрии и стран Средиземноморья и Восточного Средиземноморья, включая Турцию, больше шансов, имея опыт, полученный во время пандемии, когда только

Анталья смогла быть местом для отдыха с 3 миллионами туристов в 2020 году [6].

Расходы на туризм в период 2018-2021 гг. заметно сократились в условиях пандемии, начиная с марта 2020 г.- 58,7% (табл. 2). Снижение расходов в допандемийный период имело сезонный характер (январь-февраль, апрель-июнь).

Таблица 2. Расходы туризма

AYLAR Months	YILLAR Years				DEĞİŞİM ORANI (%) Rate of Change (%)		
	2018	2019	2020*	2021**	2019/2018	2020/2019	2021/2020
	(Milyon \$ - Million \$)						
OCAK January	363,2	346,2	330,0	68,4	-4,7	-4,7	-79,3
ŞUBAT February	342,8	335,0	304,4	71,4	-2,3	-9,1	-76,5
MART March	373,0	385,5	159,1	96,7	3,4	-58,7	-39,2
3 AYLIK TOPLAM 3 Months Total	1 079,0	1 066,7	793,5	236,5	-1,1	-25,6	-70,2
NİSAN April	561,6	336,5			-40,1	Pandemi	
MAYIS May	519,8	319,8			-38,5		
HAZİRAN June	568,8	426,2			-25,1		
TEMMUZ July	429,0	450,4	48,7		5,0	-89,2	
AĞUSTOS August	422,9	431,5	41,1		2,0	-90,5	
EYLÜL September	357,5	349,1	36,2		-2,3	-89,6	
EKİM October	328,4	352,2	64,7		7,2	-81,6	
KASIM November	302,1	332,9	56,3		10,2	-83,1	
ARALIK December	327,2	338,4	64,0		3,4	-81,1	

Источник: Турецкий институт статистики, Центральный банк, Министерство культуры и туризма

По данным табл. 3. доля доходов от туризма в ВВП Турции за последние 15 лет составляла 2,6-

4,6%, а средние расходы были выше у местных туристов по сравнению с иностранными.

Таблица 3. Доходы-расходы. Средний расход

YILLAR	TOPLAM ОБЩЕЕ						YABANCI ¹ ИНОСТРАННЫЙ		VATANDAŞ ГРАЖДАНЕ ²		YABANCI + VATANDAŞ ³ ИНОСТРАННЫЙ + ГРАЖДАНИН
	GELEN ZİYARETÇİ SAYISI	ÇIKAN ZİYARETÇİ SAYISI	TURİZM GELİRİ ДОХОД ОТ ТУРИЗМА	ORTALAMA HARCAMA СРЕДНИЕ РАСХОДЫ	TURİZM GELİRİNİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI (%) ДОЛЯ ДОХОДОВ ОТ ТУРИЗМА В ВВП (%)	TURİZM GİDERİ ТУРИЗМ РАСХОДЫ	TURİZM GELİRİ ДОХОД ОТ ТУРИЗМА	ORTALAMA HARCAMA СРЕДНИЕ РАСХОДЫ	TURİZM GELİRİ ДОХОД ОТ ТУРИЗМА	ORTALAMA HARCAMA СРЕДНИЕ РАСХОДЫ	GSM+Marina Hizmet Harcamaları
	КОЛИЧЕСТВО ПОСЕТИТЕЛЕЙ	КОЛИЧЕСТВО ПОСЕТИТЕЛЕЙ	(1000 \$)	(\$)	(%)	(Milyon \$)	(1000 \$)	(\$)	(1000 \$)	(\$)	(1000 \$)
2004	20 753 734	20 262 640	17 076 607	843	4,2	2 954	13 061 118	759	3 862 552	1 262	152 937
2005	25 045 142	24 124 501	20 322 111	842	4,1	3 395	15 725 813	766	4 374 383	1 214	221 915
2006	23 924 023	23 148 669	18 593 951	803	3,4	3 271	13 918 757	722	4 463 614	1 153	211 580
2007	27 239 630	27 214 988	20 942 500	770	3,1	4 043	15 936 347	692	4 703 850	1 121	302 303
2008	31 137 774	30 979 979	25 415 067	820	3,3	4 266	19 612 296	742	5 418 439	1 191	384 332
2009	31 759 816	32 006 149	25 064 482	783	3,9	5 090	19 063 702	697	5 690 629	1 222	310 150
2010	32 997 308	33 027 943	24 930 997	755	3,2	5 875	19 110 003	670	5 558 366	1 231	262 627
2011	36 769 039	36 151 328	28 115 692	778	3,4	5 531	22 222 454	709	5 638 484	1 168	254 753
2012	37 715 225	36 463 921	29 007 003	795	3,3	4 593	22 410 364	715	6 354 378	1 241	242 261
2013	39 860 771	39 226 226	32 308 991	824	3,4	5 254	25 322 291	749	6 760 180	1 252	226 519
2014	41 627 246	41 415 070	34 305 903	828	3,7	5 470	27 778 026	775	6 289 260	1 130	238 617
2015	41 114 069	41 617 530	31 464 777	756	3,7	5 698	25 438 923	715	5 843 074	970	182 780
2016	30 906 680	31 365 330	22 107 440	705	2,6	5 050	15 991 381	633	5 964 853	978	151 206
2017	37 969 824	38 620 346	26 283 656	681	3,1	5 137	20 222 971	630	5 908 752	903	151 933
2018	46 112 592	45 628 673	29 512 926	647	3,8	4 896	24 028 311	617	5 345 472	801	139 142
2019	51 747 198	51 860 042	34 520 332	666	4,6	4 404	28 704 946	642	5 688 271	796	127 116
2020	15 963 997	15 826 266	12 059 320	762	1,7	1 105	9 097 118	716	2 886 859	926	75 343
2021*	2 689 986	2 600 468	2 452 213	943	-	236	1 677 061	918	761 449	983	13 703

1 - Çıkış Yapan Yabancı ziyaretçilerden elde edilen gelir.	1 - Доходы от выезжающих из-за рубежа посетителей.
2 - Yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerden elde edilen gelir.	2 - Доходы от посетителей-граждан, проживающих за границей.
3 - GSM Dola 3 - Расходы на роуминг GSM и расходы на услуги порта включены в общий доход, и различие между иностранными и гражданами не допускается.	
4 - Yurtiçi ikametli vatandaşların yurtdışında yapmış olduğu harcamalardır.	4 - Расходы местных жителей за рубежом.

Источник: Турецкий институт статистики, Центральный банк, Министерство культуры и туризма

К сожалению, более детальных данных по прибрежному туризму нет, на сайте офиса по инвестициям Президентуры последние данные - от 2018-го года, [12] эти данные носят общий характер и дают только общее представление о позиции Турции на мировом рынке туристических услуг, а отчет о состоянии индустрии туризма [12] относится к 2016-2017 гг. и включает общий раздел и два раздела по медицинскому и халляльному туризму.

После проведения политики свободной рыночной экономики и поощрения туризма правительством в 1980-х годах туризм стал играть важную роль в экономике Турции. Благодаря удобному географическому положению и природным возможностям, а также многочисленным историческим, религиозным и археологическим памятникам Турция является одной из ведущих стран в области туризма.

Конкуренция в сфере туризма в Средиземноморье в период затишья пандемии. Восстановления туризма в 2021 году в связи с вакцинацией в туризме ждут, однако прогнозы не слишком оптимистичны – восстановится от 50-60% оборота «доковидного» 2019 года, при этом около 90% представителей туристического сектора находится под угрозой банкротства [17]. Т.е. полноценно туризм в 2021 году не восстановится.

При этом, что существует огромный отложенный спрос, туристы хотят путешествовать. Но предупреждение о поездках было продлено до 31 августа для стран за пределами Европы. Это касается примерно 160 стран, в которые официально не рекомендуется путешествовать. Уровень инфицирования примерно в 160 странах сильно различается. Многие государства успешно борются с коронавирусом. Есть туристические направления, где инфицированных явно меньше. Во многих местах внедрены строгие правила гигиены и безопасности, чтобы не подвергать опасности здоровье отдыхающих. Но глобальное предупреждение о поездках одинаково касается всех.

Вместе с тем, Европейский союз еще не полностью отменил предупреждения о поездках, введенные из-за пандемии, а страны Южного Средиземноморья, которым нужны доходы от туризма, не могут больше ждать и отменяют запреты. Конкуренция в сфере туризма в Средиземноморье в связи с частичным снятием ограничений стала более напряженной. Курортные страны Средиземноморья, которые оказались в сложной ситуации из-за пандемии, чтобы привлечь туристов в летний сезон стали практиковать новые маркетинговые инструменты.

Греция начала туристический сезон 2021 в разгар ожесточенной конкуренции в Средиземноморье, чтобы переубедить отдыхающих, выходящих из

ограничений, и открыла его в пятницу, 4-го июня, после 6-тимесячной остановки, наложенной на Грецию, включая близлежащие острова Миконос и Санторини. Весь персонал вакцинирован, столики расположены снаружи и разнесены, у каждого есть дезинфицирующие средства для рук.

Хорватия также объявила об открытии курортного сезона. *Мальта* - в то время как другие средиземноморские страны объявили, что они предоставят различные возможности для привлечения туристов, на Мальте туристам будут выдавать ваучеры на дайвинг и предлагать скидки клиентам отелей. *Португалия* по данным сайта сравнительных цен на туры *travelsupermarket.com* и в 2021 году останется фаворитом британских туристов, так как Португалия - единственная южноевропейская страна в Зеленом списке Великобритании, в которую может путешествовать без карантинных условий. Количество недавних поисков Португалии на сайте выросло на 865%.

Испания продолжает консультации с Великобританией по вопросам туризма. В 2019 году примерно 18 миллионов британцев предпочли Испанию для отдыха. *Италия* отменила карантин для туристов из ЕС, Великобритании и Израиля. В этом году предполагается, что прибрежный туризм Италии будет расти, но очень медленно, примерно на уровне 20% от до пандемии. *Франция*. Помощь туристическому сектору в пандемию достигла 28 млрд. евро [4].

В Турции, число туристов которой сократилось на 69% в 2020 году, иностранные туристы были освобождены от комендантского часа, обязательного для населения, как для Стамбула, так и для морских курортов, а путешественникам из Китая, Великобритании, Австралии и 13 других стран больше не нужно будет сдавать тест на Covid-19. [1]

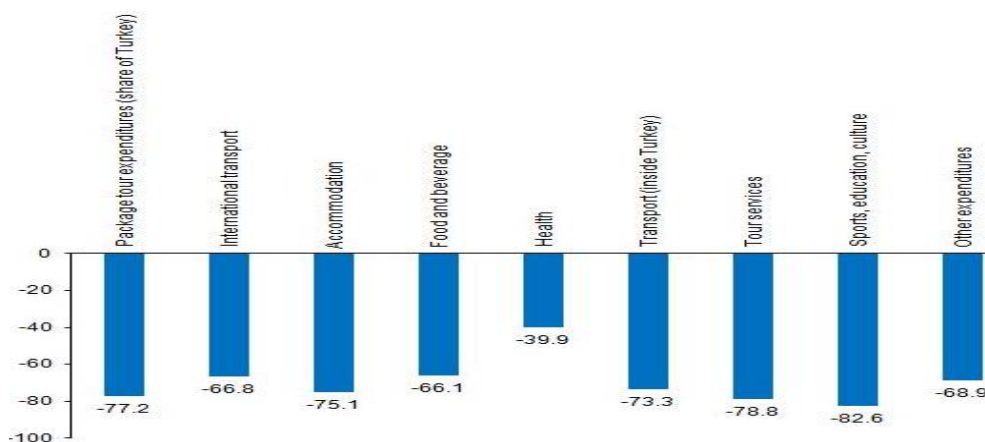
По данным Турецкого статистического института (TUIK), количество туристов, приезжающих в Турцию, снизилось на 69,14% в 2020 году до 15,9 млн. чел. Число туристов, приехавших в Турцию в 2019 году, составило 51,7 млн. чел. [10] Министерство культуры и туризма объявило, что планирует принять 34 млн туристов в 2021 году, что более чем на 100% больше, чем в 2020 году. Однако результаты первых двух месяцев 2021 года показали, что эффект пандемии продолжался, а потеря туристов в январе и феврале превысила 70% по сравнению с 2020 годом [10].

Вместе с тем, профессионалы туризма пессимистично смотрят на лето 2021 года – при количестве заболевших ниже 5000, в 2021 году в Турцию могут приехать около 30 млн туристов. По другим оценкам специалистов, Турцию посетят 6 миллионов туристов, [4] так как решение о закрытии было принято поздно и потребуются время, чтобы

смягчить предупреждения о поездках в страны, откуда прибывают туристы. В этих условиях, половина из примерно 12 тысяч турфирм в Турции уже закрылась, раннее бронирование также остановилось. [10] По данным TURKSTAT, все виды

расходов снизились по сравнению с тем же кварталом прошлого года, расходы на туристические услуги - на 78,8%, а расходы на пакетные туры - на 77,2% (рис.1) [15].

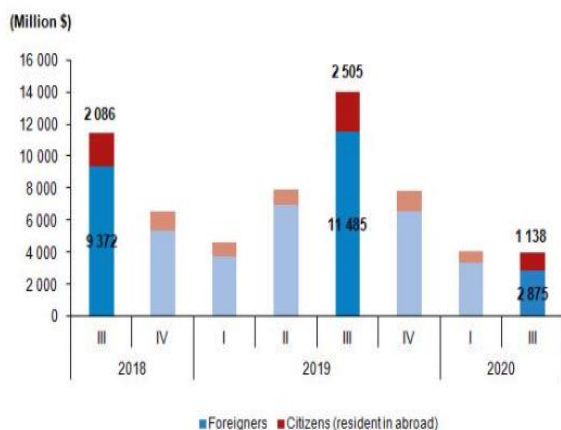
Рис. 1. Изменение видов расходов по сравнению с аналогичным периодом предыдущего года (%), III квартал 2020 г.

Источник: Vogt M.G. Determinants of the demand for US exports and imports of tourism. London: Economics, 2020.

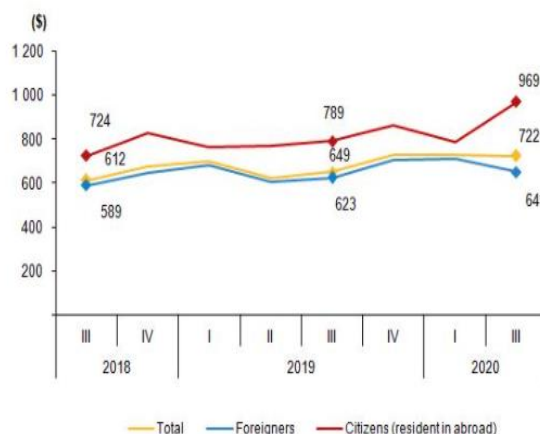
В 3-м кв. 2020 г., который приходится на июль, август и сентябрь – лучшие месяцы для пляжного отдыха, доходы от туризма снизились на 71,2% и составили 4 млрд. 44 млн. 356 тыс. долл. США, в то время как 71,6% этого дохода (без учета расходов на GSM-роуминг и услуги марины) было получено от иностранных посетителей, 28,4% было получено от граждан, проживающих за рубежом. Посетители

организуют свое путешествие индивидуально или с пакетным туром. В то время как индивидуальные расходы составили

3 млрд. 97 млн. 691 тыс. долл. США от общего дохода от туризма, 946 млн. 665 тыс. долл. США дохода от туризма были получены за счет расходов на пакетные туры (рис.2).

а

б

Рис. 2. Доходы от туризма по типу посетителя (а) и средние расходы на душу населения (б), III квартал 2020 г.

Источник: Турецкий институт статистики <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/81939.3103turizmistatistikleri2020-4pdf.pdf?0>.

Средние расходы за ночь составили \$61. В то время как средние расходы за ночь иностранцев, оставшихся на ночь, составляли \$70, средние расходы за ночь для граждан Турции, проживающих за границей, составили \$46. Количество выезжающих снизилось на 74,1% по сравнению с тем же кварталом прошлого года и снизилось до 5 млн. 604 тыс. 155 чел. Предполагается, что в новых

условиях внутренний туризм может увеличиться [15].

Анталья, считающаяся туристическим центром Турции, является одним из городов, которые наиболее сильно испытали на себе последствия пандемии. Количество туристов, приезжающих в город, который ежегодно принимает в среднем 15 млн туристов, снизилось до 3 млн в 2020 году.

Германия. Что касается стран- поставщиков туристов в Турцию, то по количеству немецких туристов Турция в настоящее время находится на 3-м месте после Греции и Испании, в 2019-м году после Испании и Италии (рис.1.7.). Отдых в своей стране в моде, но в течение многих лет Германия была бесспорным лидером среди самых популярных туристических направлений для более длительных

каникул от пяти дней и более. Самые популярные зарубежные направления - Средиземное море. По данным Ассоциации немецких туристических агентств (DRV) [2], количество бронирований в 2020 г. составило около 20-25% от 2019 года, большая часть бронирований перенесена на конец летних и осенних месяцев и даже на 2022 год.

Рис.3. Средиземноморская Турция занимает третье место среди зарубежных направлений Германии

Источник: Destinations <https://www.driv.de/themen/reisen-in-zahlen/destinationen.html>

Россия и Германия являются ведущими странами, которые отправляют больше всего туристов в Турцию. Приняв в 2019 году 7 млн российских и 5 млн немецких туристов, в 2020 году Турция смогла привлечь 2,1 млн туристов из России и 1,1 млн туристов из Германии.

Основные вызовы, стоящие перед туризмом Турции в Средиземноморье и Covid-19. Туристическая индустрия в Средиземноморье сталкивается с рядом ключевых проблем, которые влияют на ее долгосрочное развитие и успех. Эти вызовы включают:

- a) управление глобализацией и меняющимися рынками;
- b) оценка влияния туризма на экономику;
- c) борьба с изменением климата и устойчивостью;
- d) использование экономики знаний;
- e) укрепление человеческих ресурсов;
- f) управление влиянием политических рисков.

Экономические рынки, технологии и коммуникации со временем становятся все более интернациональными, а более глубокая либерализация режимов международной торговли и снижение барьеров для всех форм международного обмена позволили глобальному кризису распространиться, вызвав серьезную глобальную рецессию, а также способствует расширению прав и возможностей потребителей через доступ к глобальным знаниям через Интернет.

Стремительный рост выездного туризма с новых рынков, особенно из Китая, Российской Федерации и Индии, влечет за собой изменение структуры туристических потоков и спроса средиземноморского региона. Однако, это требует новые навыки маркетинга и обслуживания, а также

соответствующей разработки продукта, что часто лучше всего достигается на местном и региональном уровне. В то же время изменение социальных ценностей, образа жизни и демографии в развитых странах все больше отражаются на изменениях спроса на туризм, что приводит к растущей фрагментации рынков туризма и появлению новых нишевых рынков.

Вероятно, и дальше будет стимулироваться рост деловых поездок с увеличением мобильности бизнеса и ростом глобальных предприятий, нанимающих растущую рабочую силу из-за рубежа. Встречи, поощрительные мероприятия, съезды и поездки на выставки останутся быстрорастущим сегментом. Деловые путешественники, которым не хватает времени, будут стремиться совместить деловые поездки и поездки на отдых.

Разработка туристической политики как на национальном, так и на местном уровне должна быть структурирована, чтобы реагировать на такие изменения. Туризм также вносит вклад в экономику практически во всех отраслях экономики. Процесс, посредством которого потребитель (посетитель) приходит к продукту (месту назначения), потребляет идентифицируемые туристические продукты, а также несет обычные повседневные расходы на проживание в этом месте назначения, уникален среди рынков сбыта товаров и услуг. Широкий спектр продуктов и услуг, потребляемых туристами, создает особые проблемы, которые не характерны для других товарных рынков. Кроме того, туризм имеет негативные социальные последствия в таких разнообразных областях, как преступность, здоровье, перегруженность, цены на землю и другие места, а также городские удобства.

Также становится ясно, что туризм может принести более широкие экономические и социальные выгоды турнаправлениям и, особенно, поддержать местные и региональные сообщества.

Изменение климата представляет собой серьезную проблему для мировой экономики и общества с огромными потенциальными последствиями для путешествий и туризма, с эффективными мерами по смягчению или адаптации со стороны правительств или без них. По оценкам, на туризм приходится до 5,3% глобальных антропогенных выбросов парниковых газов, при этом на транспорт приходится около 75% этих выбросов. Однако растущее осознание важности и потенциала зеленых рабочих мест - продвижение деятельности с низким уровнем выбросов углерода и более эффективного использования энергии - предлагает туризму возможность адаптировать свои производственной практики и участвовать в расширении рабочих мест «зеленого воротничка», которые рассматриваются как основная возможность роста занятости во всем мире в ближайшие годы [11].

Поскольку важность туризма для развития Средиземноморья широко признана, в регионе уже действуют несколько агентств с целью поддержки развития туризма. Ключевые организации включают:

- Европейский инвестиционный банк (ЕИБ)[5]
- Всемирная туристская организация ООН (UNWTO)
- Союз Средиземноморья (UfM).

Хотя туризм не входит в число основных проектов, запущенных Союзом, несколько инициатив оказывают влияние на туристическую отрасль, например, проект по снижению загрязнения Средиземноморья- влияет на управление окружающей средой в туристических зонах, или проект морских и наземных магистралей - направлен на увеличение и улучшение движения товаров и людей за счет улучшения портов и строительства автомагистралей и железных дорог, что имеет особое значение для туризма в регионе. Поскольку большинство местных фирм, обслуживающих туристическую отрасль, являются малыми и средними предприятиями, инициатива по развитию бизнеса в Средиземноморье имеет важное значение [13].

Заключение. Средиземноморский регион, включая как северное, так и южное побережье, является основным туристическим направлением в мире. Следовательно, туризм играет жизненно важную роль в экономике региона, выступая в качестве значительного источника экономического

роста и занятости, а также внося положительный вклад во внешний платежный баланс страны.

Туризм может оказывать благоприятное воздействие на окружающую среду, внося свой вклад в защиту и сохранение окружающей среды. Это способ повысить осведомленность об экологических ценностях, и он может служить инструментом для финансирования охраны природных территорий и повышения их экономического значения. Кроме Средиземного моря, Турцию омывают Черное и Эгейское моря. Самыми популярными турецкими средиземноморскими курортами считаются Сиде, Белек, Алания, Анталия и Кемер. Прибрежный туризм основывается на уникальном сочетании ресурсов, расположенных на границах суши и морской среды: солнце, пляжи, отличные пейзажи, богатая биоразнообразия, морская еда и хорошая транспортная инфраструктура. Наиболее привлекательными являются морские побережья, составная часть пассивного отдыха.

После проведения политики свободной рыночной экономики и поощрения туризма правительством в 1980-х годах туризм стал играть важную роль в экономике Турции. Благодаря удобному географическому положению и природным возможностям, а также многочисленным историческим, религиозным и археологическим памятникам Турция является одной из ведущих стран в области туризма.

Экономические рынки, технологии и коммуникации со временем становятся все более интернациональными, а более глубокая либерализация режимов международной торговли и снижение барьеров для всех форм международного обмена позволили глобальному кризису распространиться, вызвав серьезную глобальную рецессию, а также способствует расширению прав и возможностей потребителей через доступ к глобальным знаниям через Интернет.

Стремительный рост выездного туризма с новых рынков, особенно из Китая, Российской Федерации и Индии, влечет за собой изменение структуры туристических потоков и спроса средиземноморского региона. Однако, это требует новые навыки маркетинга и обслуживания, а также соответствующей разработки продукта, что часто лучше всего достигается на местном и региональном уровне. В то же время изменение социальных ценностей, образа жизни и демографии в развитых странах все больше отражаются на изменениях спроса на туризм, что приводит к растущей фрагментации рынков туризма и появлению новых нишевых рынков.

Библиографические сноски:

1. Akdeniz'de turizm rekabeti kızışıyor. <https://www.dw.com/tr/akdenizde-turizm-rekabeti-kizisiyor/a-57536455> (дата обращения 11.09.2021).
2. Destinationen. <https://www.driv.de/themen/reisen-in-zahlen/destinationen.html>. (дата обращения 11.10.2021)
3. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/tr/fransada-turizm-sektörüne-28-milyar-euro-yardım/a-57495001>(дата обращения 11.09.2021)
4. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/tr/turizmciler-2021-yazi-için-karamsar/a-57416251>. (дата обращения

- 14.09.2021).
5. European Investment Bank. <https://www.eib.org/en/index.htm>. (дата обращения 22.09.2021).
  6. Gnoth J. The Structure of Destination Brands. Liverpool, 1998.
  7. Lara Antalya. https://en.wikipedia.org/wiki/Lara,_Antalya. (дата обращения 11.09.2021).
  8. Plage en Turquie: quelles sont les plus belles plages de turquie? <https://voyages.ideoz.fr/plages-turquie-activites>.
  9. The OECD's report on Tourism Trends. <http://www.oecd.org/dataoecd/22/15/46754816.pdf>.
  10. The Real Estate Sector in Turkey. <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/real-estate-industry.pdf>. (дата обращения 22.09.2021).
  11. The Union for the Mediterranean. <https://ufmsecretariat.org/>.
  12. The World Travel & Tourism Council <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>. (дата обращения 16.09.2021).
  13. Thompson A., Thompson H. Research note: The exchange rate, euro switch and tourism revenue in Greece. Athens: Tourism Economics, 2010.
  14. Turizm İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/81939,3103turizmistatistikleri2020-4pdf.pdf?0>. (дата обращения 19.09.2021).
  15. Vogt M.G. Determinants of the demand for US exports and imports of tourism. London: Economics, 2020.
  16. В 2021 году туризм не восстановится, 90% турфирм обанкротятся. <https://www.tourprom.ru/news/48730/>. (дата обращения 11.09.2021).
  17. Дайвинг в Турции. <http://www.diveturk.ru/diving-f/uncategorised.html>. (дата обращения 25.09.2021)..

УДК 338.43: 001.8: 633.1

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.21>

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВА И РЕАЛИЗАЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В ДИНАМИКЕ

ПАРМАКЛИ Дмитрий,

доктор habilitation экономических наук, профессор,
Комратский государственный университет
<https://orcid.org/0000-0003-2002-6104>

КАТАН Петру,

доктор habilitation экономических наук,
Европейский Университет Молдовы
<https://orcid.org/0000-0002-9343-606X>

ЗАПША Галина,

доктор экономических наук, профессор,
Одесский государственный аграрный университет,
Украина
<https://orcid.org/0000-0003-2657-9367>

АННОТАЦИЯ

Подчеркивается высокая нестабильность годовых показателей сельскохозяйственного производства, в связи с этим анализ производства и реализации продукции в отрасли имеет свои особенности, которые следует учитывать, как в образовательных целях, так и в производственных условиях. Важно оценивать годовые изменения показателей для каждой культуры с помощью графиков, основанных на уравнениях тенденций. В статье предлагается методика исследования и сравнения показателей в начальном и завершающем периодах исследования. Также предлагается проводить расчеты среднегодовых скользящих показателей, что позволяет в определенной степени сглаживать годовые экстремальные значения. В статье предлагается методика расчета потенциальных показателей производства и реализации продукции, на основании которой оцениваются имеющиеся резервы их роста. Предлагаемый анализ подкреплен графическим методом исследования.

Ключевые слова: анализ, устойчивость, тренд, индикаторная динамика, эффективность.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF SCIENTIFIC RESEARCH OF PRODUCTION AND SALES OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN DYNAMICS

PARMAKLI Dmitry,

Doctor habilitat of economic sciences, Professor,
Comrat State University

<https://orcid.org/0000-0003-2002-6104>

CATAN Petru,

Doctor habilitat of economic sciences,
University of European Studies of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-9343-606X>

ZAPSHA Galina,

Doctor of Economics, Professor,
Odessa State Agrarian University,

Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-2657-9367>

SUMMARY

The high instability of the annual indicators of agricultural production is emphasized, in this regard, the analysis of production and sales of products in the industry has its own characteristics, which should be taken into account both for educational purposes and in production conditions. It is important to estimate annual changes in indicators for each crop using graphs based on trend equations. The paper proposes a method of research and comparison of indicators in the starting and final periods of the study. It is also proposed to carry out calculations of the average annual moving indicators, which allows to a certain extent to smooth out the annual extreme values. The article proposes a methodology for calculating the potential indicators of production and sales of products, on the basis of which the available reserves for their growth are estimated. The proposed analysis is supported by a graphical research method.

Key words: analysis, stability, trend, indicator dynamics, efficiency.

Введение. Высокая нестабильность годовых показателей производства характерна, к примеру, для сельскохозяйственных предприятий, расположенных, как известно, в зоне неустойчивого земледелия. Зачастую неблагоприятные погодные условия влияют не только на качество, но и не дают возможности произвести запланированный объем продукции, и как следствие получить необходимую прибыль. Сложные погодные условия, такие как жара и продолжительные периоды отсутствия осадков часто приводят к потерям урожая сельскохозяйственных культур. В результате чего могут полностью погибнуть посевы гороха, кукурузы на зерно, озимых культур или настолько снизить урожайность, когда их использование по назначению становится нецелесообразным. Специалисты, оценивая современную тенденцию изменения климата, приходят к выводу о наступающем потеплении. Проблемы опустынивания в таких условиях кажутся ныне не

праздными [1, с.99]. В связи с этим в сельском хозяйстве анализ производства и реализации продукции имеет свои особенности, которые следует учитывать, как в учебных целях, так и в производственных условиях.

Цель статьи показать некоторые особенности проведения анализа результатов возделывания сельскохозяйственных культур.

В статье использованы монографический, экономико-математический и графический **методы исследования**, которые позволили достичь цель статьи.

Основная часть. Анализ производства и реализации продукции в сельском хозяйстве выполним на примере возделывания зерновых и зернобобовых культур (том числе пшеницы) и подсолнечника в ООО «Трофимова» Одесской области за 2012-2020 годы. Сложившиеся показатели за последние 9 лет представлены в таблице 1.

Таблица 1. Показатели производства и реализации продукции основных культур в ООО «Трофимова» за 2012-2020 годы

Год	Реализовано, ц	Себестоимость реализованной продукции, тыс. грн.	Доход от реализации, тыс.грн.	Урожайность, ц/га	Площадь уборки, га
Зерновые и зернобобовые					
2012	17705	2656	3444	18,5	901

2013	45700	5559	6073	33,8	1332
2014	18507	3410	3414	24,9	958
2015	46669	6560	11147	30,3	1275
2016	45133	11052	15433	35	1316,6
2017	86906	17817	33886	64,1	1411
2018	44166	11259	20134	44	1308
2019	63 712	18 388	27657	49,8	1201
2020	47973	23 304	23723	40,7	1 175
Пшеница					
2012	13810	1584	2820	24,3	525
2013	36212	4651	4986	36,7	943
2014	18507	3410	3414	24,4	866
2015	33803	4734	8133	29,3	1185
2016	29675	7003	10524	38,7	820
2017	70395	15049	27701	64	1128
2018	25791	6295	11267	53,3	697
2019	44 365	14 146	19245	43,4	898
2020	30066	13 854	15034	39,1	779
Подсолнечник					
2012	5784	1283	2102	10	640
2013	4795	1058	1903	17,8	362
2014	6604	1151	1871	7,1	507
2015	11823	5288	11223	21,4	386
2016	8639	3884	6541	19,8	434
2017	4999	2731	3350	31,3	160
2018	65	88,7	65	18,9	432
2019	12 173	13 246	9836	10,2	391
2020	-	-	-	-	-

Источник: данные бух. учета предприятия

Чтобы оценить темпы роста (снижения) следует построить график изменения показателей за годы исследования. На рисунке 1 представлен совмещенный график динамики урожайности зерновых культур, пшеницы и подсолнечника, из которого легко оценить тренд и скорость изменения показателей.

Из графика видно, что по всем культурам наблюдается восходящий тренд. В соответствии с уравнением тренда урожайности зерновых культур ($y = 3,479x + 20,50$) в среднем за год продуктивность

полей возрастала на 3,5 ц/га. Ежегодный прирост урожайности пшеницы ($y = 2,867x + 24,90$) и подсолнечника ($y = 0,927x + 12,88$) составил соответственно 2,87 ц/га и 0,93 ц/га.

В ходе анализа динамики урожайности с целью сопоставления показателей важно исследовать стартовый и заключительный периоды. Так, если в первые 4 года наблюдалась восходящая тенденция урожайности, то в последующий период наметился резкий спад продуктивности полей (рис.2 и 3).

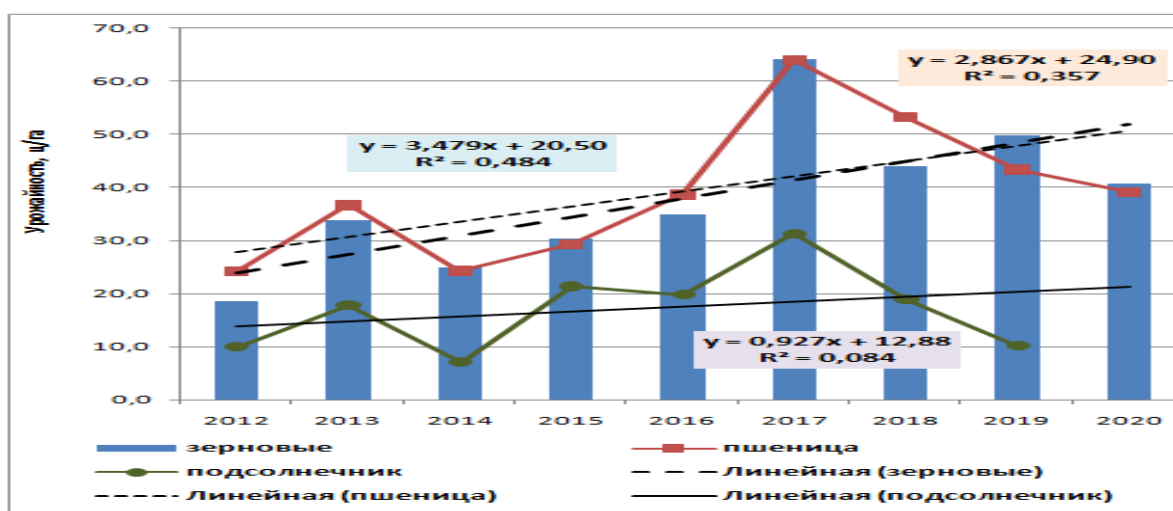

Рис.1. Динамика урожайности основных культур ООО «Трофимова» за 2012-2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 1

В связи с нестабильностью производства сельскохозяйственной продукции очень важно помимо годовых значений основных показателей деятельности предприятий проводить расчеты среднегодовых скользящих значений, что позволяет в определенной мере сглаживать годовые экстремальные значения.

Нами проведен расчет среднегодовых трехлетних показателей урожайности зерновых

культур (табл.2). Если представить на графике динамику продуктивности полей годовых и среднегодовых скользящих показателей, то несложно убедиться в возросшей стабильности анализируемого показателя, так, коэффициент аппроксимации увеличился с 0,484 для годовых значений до 0,778 для среднегодовых показателей или в 1,6 раза возросла стабильность.

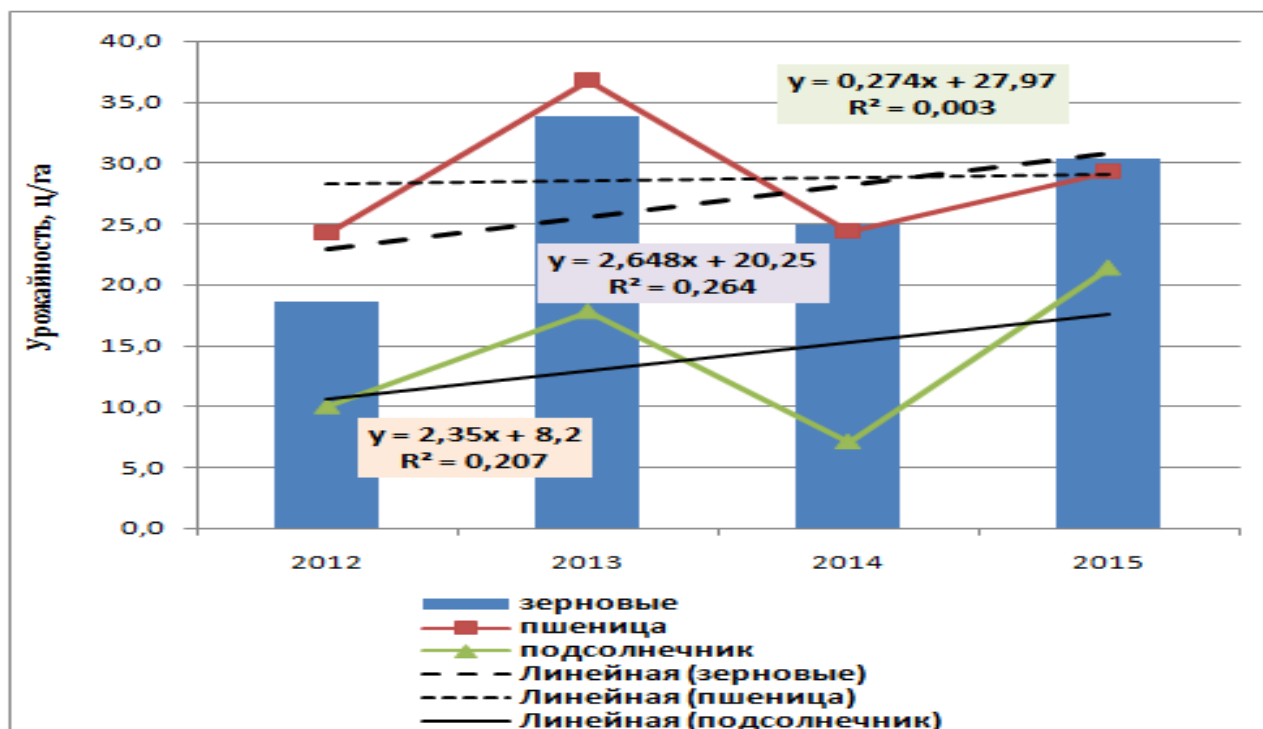

Рис.2. Динамика урожайности основных культур ООО «Трофимова» за 2012-2015 годы.

Источник: выполнено по данным таблицы 1

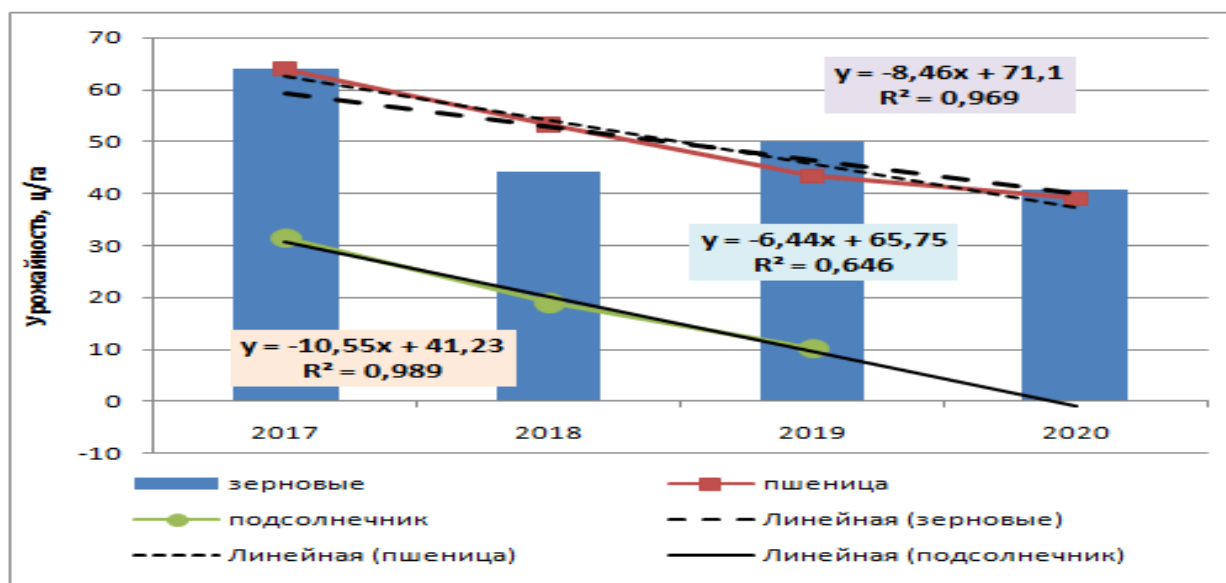

Рис.3. Динамика урожайности основных культур ООО «Трофимова» за 2017-2020 годы.

Источник: выполнено по данным таблицы 1

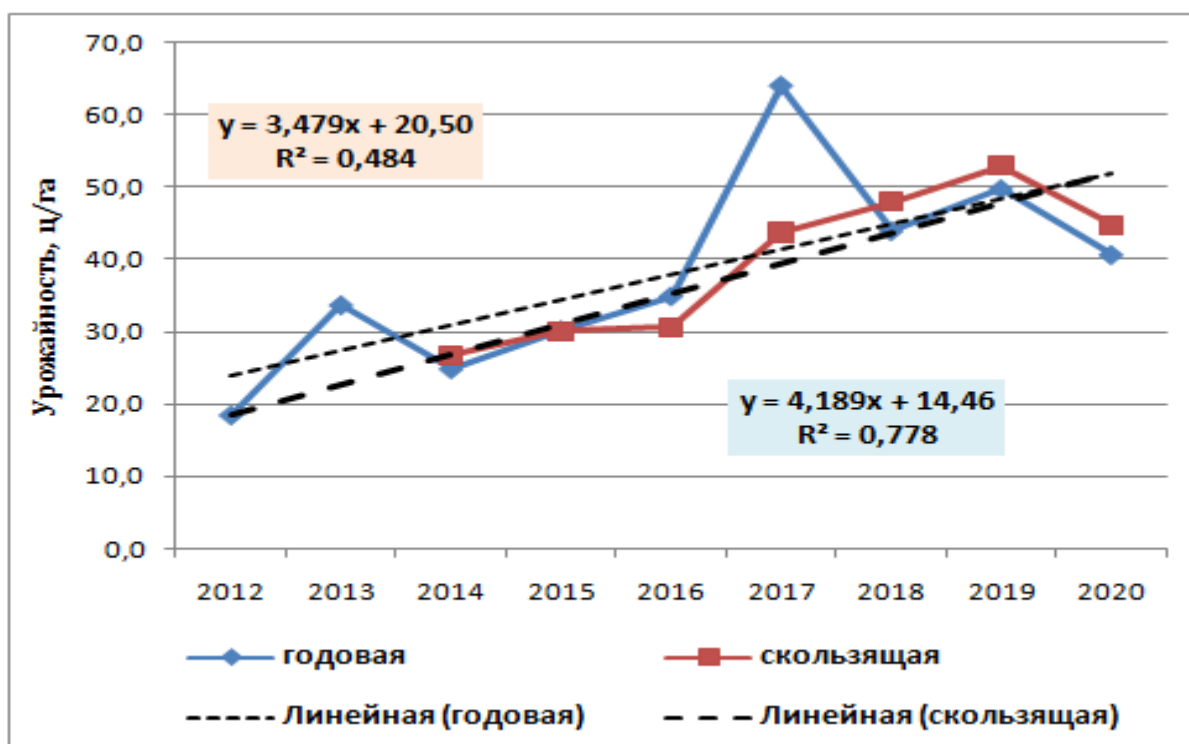
Таблица 2. Годовые и среднегодовые показатели урожайности зерновых культур в ООО «Трофимова» за 2012-2020 годы

Год	Годовые показатели			Скользящие показатели		
	площадь, га	валовой сбор, ц	урожайность, ц/га	площадь, га	валовой сбор, ц	урожайность, ц/га
2012	901	16696	18,5			
2013	1332	44955	33,8			
2014	958	23873	24,9	1064	28508	26,8
2015	1275	38633	30,3	1188	35820	30,1
2016	1316,6	46081	35	1183	36196	30,6
2017	1411	90445	64,1	1334	58386	43,8
2018	1308	57565	44	1345	64697	48,1
2019	1201	59785	49,8	1307	69265	53,0
2020	1 175	47806	40,7	1228	55052	44,8

Источник: данные таблицы 1

Аналогично проведем анализ динамики эффективности реализованной продукции за исследуемый период. Для примера покажем показатели доходов от реализации, себестоимости и окупаемости затрат (как отношение дохода к себестоимости) пшеницы за 2012-2020 годы (рис.5).

Если за годы исследования доходы от реализации себестоимость из года в год возрастали, то окупаемость затрат как ведущий показатель эффективности продукции характеризуется нисходящим трендом.

Рис.4. Динамика годовых и среднегодовых значений урожайности основных культур в ООО «Трофимова» за 2012-2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 2

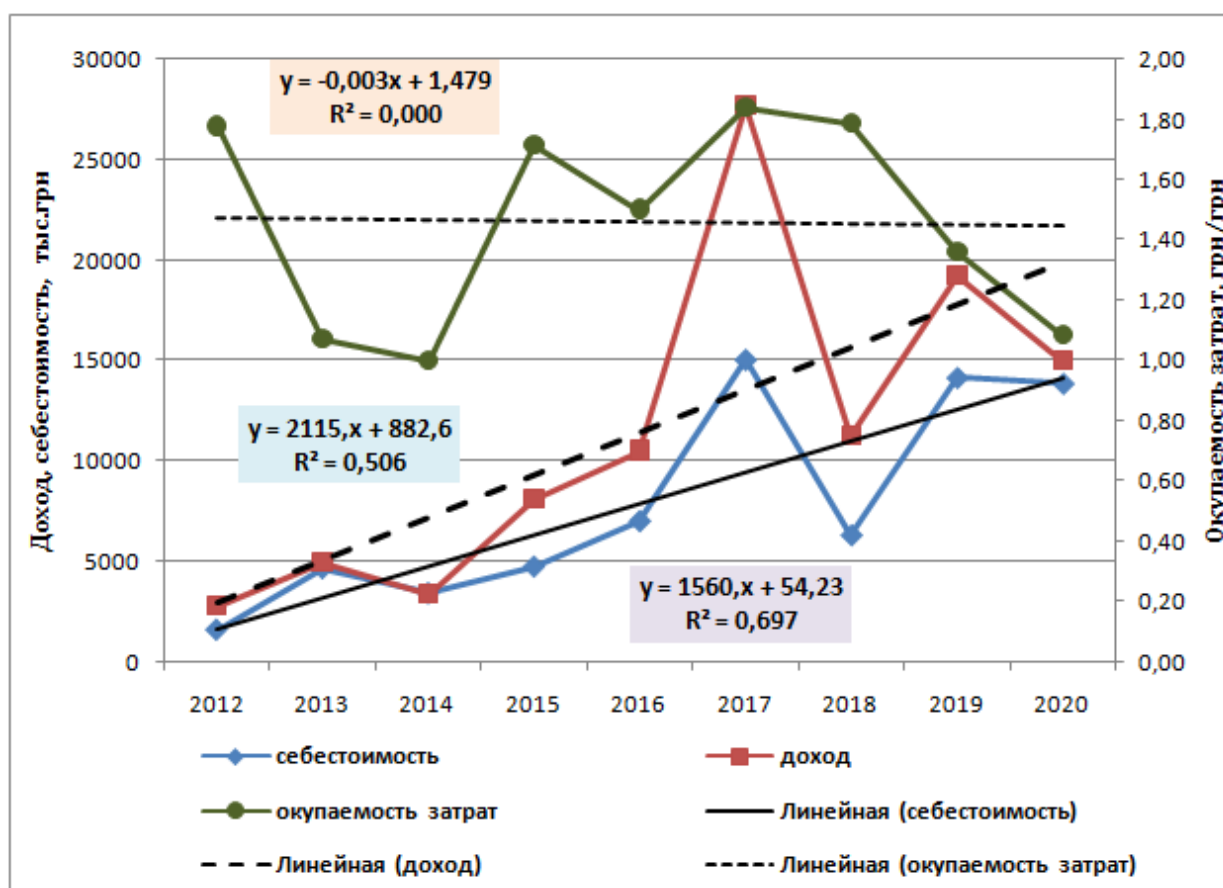

Рис.5. Динамика доходов от реализации, себестоимости и окупаемости затрат при реализации пшеницы в ООО «Трофимова» за 2012-2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 1

Потенциальные показатели выхода продукции с единицы площади за определенный период, рекомендуется рассчитывать по формуле [2, с.28]:

$$q_{пот} = \sqrt[k]{\Pi}, \text{ ц/га} \quad (1)$$

где: $k = \sqrt{T}$ (T – число лет в анализируемом периоде);

Π – произведение наивысших показателей урожайности за «к» лет.

При определении показателя «к», следует полученные расчетные величины округлять до целой величины. В нашем примере из анализируемых 9 лет в расчет принимаем показатели 3 лет ($k = \sqrt{9} = 3$).

Потенциал продуктивности земли формируется

на базе показателей урожайности:

при производстве продукции зерновых культур за 2017, 2018 и 2019 годы:

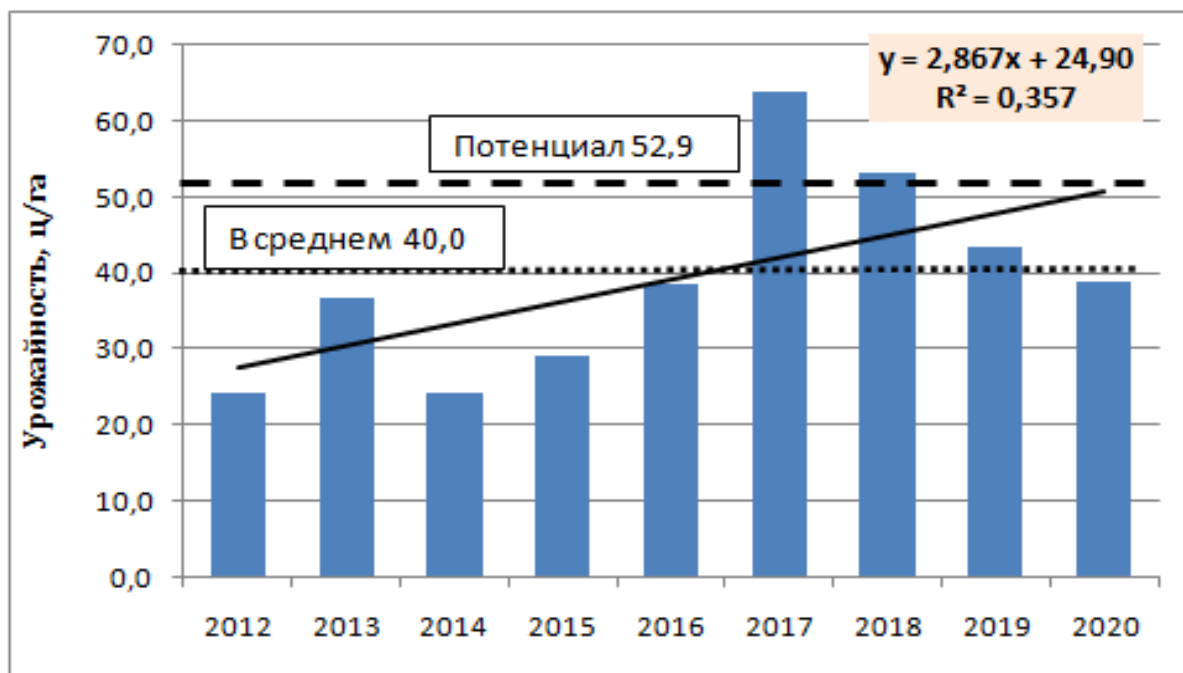
$$q_{пот} = \sqrt[3]{64,1 \cdot 49,8 \cdot 44} = 52,0 \text{ ц/га}$$

при производстве зерна пшеницы за 2017, 2018 и 2019 годы:

$$q_{пот} = \sqrt[3]{64 \cdot 53,3 \cdot 43,4} = 52,9 \text{ ц/га}$$

при производстве семян подсолнечника за 2015, 2016 и 2017 годы:

$$q_{пот} = \sqrt[3]{21,4 \cdot 19,8 \cdot 31,3} = 23,7 \text{ ц/га}$$

Рис.6. Годовые, среднегодовые и потенциальные показатели урожайности пшеницы в ООО «Трофимова» за 2012-2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 1

Заключение. Предложенная методика проведения анализа показателей производства и реализации сельскохозяйственной продукции может быть использована как в учебных целях, так и практикующими специалистами. В тоже время следует подчеркнуть, что данный подход к оценке

показателей деятельности предприятий не является безальтернативным. Данная методика анализа может быть расширена и/или углублена в зависимости от поставленных целей, важно обеспечить объективность и точность расчетов.

Библиографические сноски:

1. Пармакли Д.М. Эффективность использования земли в сельском хозяйстве АТО Гагаузия: теория и практика. Комрат.: Научно-исследовательский центр им. Маруневич, 2019.- 278р..
2. Пармакли Д.М., Тодорич Л.П., Дудогло Т.Д. Эффективность производства и реализации продукции: современные методы анализа и оценки (учебное пособие). Комратский Государственный университет, Научно-исследовательский центр "Прогресс". – Комрат : Б. и., 2020 (Типogr. "Centrografic"). – 151 р.

CZU: 338.43: 634.8(478) -29
<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.22>

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ВОЗДЕЛЫВАНИЯ ВИНОГРАДА В АТО ГАГАУЗИЯ

ПАРМАКЛИ Дмитрий,
 доктор хабилитат экономических наук, профессор,
 Комратский государственный университет
<https://orcid.org/0000-0003-2002-6104>

КАРА Сергей,
 доктор сельскохозяйственных наук, конференциар,
 Комратский государственный университет,
kara_serгей@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-0556-3625>

АННОТАЦИЯ

В данной работе показаны роль и значение виноградарства для экономики региона. Представлено состояние производства винограда в АТО Гагаузия за 1997-2020 годы и анализ устойчивости производства за эти годы с использованием метода среднегодовых скользящих показателей. Обоснованы потенциальные уровни урожайности виноградных лоз и оценены реальные резервы роста урожайности виноградников. Также был проведен анализ показателей производства винограда в сельскохозяйственных предприятиях Комратского, Чадыр-Лунгинского и Вулканештского районов за 2009-2020 годы. В ходе анализа были произведены расчеты темпов прироста (спада) посевных площадей, валового сбора и урожайности за исследуемые 24 года. Кроме того, был рассчитан прогноз показателей на 2021-2022 годы. Все рассчитанные показатели представлены на графиках для наглядности. В заключение следует отметить, что предложенный вариант анализа состояния выращивания винограда в АТО Гагаузия достаточно прост и доступен, поэтому может использоваться как практикующими специалистами, так и студентами вузов.

Ключевые слова: виноградарство, анализ, урожайность, валовой сбор, стабильность, потенциал, прогноз.

ANALYSIS OF THE STATE OF GRAPE CULTIVATION IN ATU GAGAUZIA

PARMAKLI Dmitry,

Doctor habilitat of economic sciences, Professor,

Comrat State University

<https://orcid.org/0000-0003-2002-6104>

KARA Sergei,

Doctor of Agricultural Sciences, Associate Professor,

Comrat State University,

kara_serгей@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-0556-3625>

SUMMARY

The role and importance of viticulture for the regional economy are shown. The state of grape production in ATU Gagauzia for 1997-2020 and an analysis of the stability of production for these years are presented, using the method of average annual moving indicators. Potential levels of vine productivity have been substantiated and real reserves for growth of vineyards productivity have been estimated. The analysis of indicators of grape production in agricultural enterprises of Comrat, Ceadir-Lunga and Vulcanesti districts for 2009-2020 was also carried out. In the course of the analysis, calculations were made of the growth (fall) rates of the harvesting areas, gross harvest and yield for the studied 24 years. In addition, the forecast of indicators for 2021-2022 was calculated. All calculated indicators are presented in the graphs for clarity. In conclusion, it is noted that the proposed version of the analysis of the state of grape cultivation in ATU Gagauzia is quite simple and affordable and therefore can be used by both practicing specialists and university students.

Key words: viticulture, analysis, productivity, gross yield, stability, potential, forecast.

Введение. Виноградарство в АТО Гагаузия является наиболее интенсивной отраслью в сельскохозяйственном производстве. Интенсификация данной отрасли - это последовательное совершенствование технологии, техники и организации производства, внедрение в производство высокопродуктивных сортов, клонов, достижений науки и передового опыта [1, с. 36]. Анализ состояния возделывания винограда в автономии позволяет выяснить уровень его развития, вскрыть имеющиеся недостатки и определить пути развития.

Актуальность темы подтверждается тем, что анализ состояния возделывания винограда на предприятии или регионе осуществляется различными методами, и выбор среди них наиболее оптимального варианта не всегда представляется очевидным. Предложенный нами подход анализа представляется достаточно полным и вполне доступным для широкого использования на

практике.

Цель исследования – предложить методику проведения анализа состояния возделывания винограда в регионе и обосновать современный подход его проведения, подтвердив его особенности на конкретных примерах из практики.

Методологическая основа исследования. В ходе исследования были использованы экономико-статистический и графический методы. Они позволили в полной мере достигнуть цель исследования.

Результаты.

Состояние производства винограда в АТО Гагаузия за 1997-2020 годы.

Настоящее исследование охватывает период возделывания традиционной культуры автономии за 1997-2020 годы, т.е. последние 24 года. Сложившиеся показатели производства за этот период представлены в таблице 1.

**Таблица 1. Показатели возделывания винограда в хозяйствах
всех категорий АТО Гагаузия за 1997-2020 годы**

Год	Площадь, га	Валовой сбор, т	Урожайность, ц/га
1997	16816	37089	22,1
1998	15685	29838	19
1999	14914	31535	21,1
2000	12653	53000	41,9
2001	12459	33539	26,9
2002	12265	46668	38
2003	11911	44909	37,7
2004	12573	57402	45,7
2005	12284	40249	32,8
2006	12201	29480	24,2
2007	11739	24320	20,7
2008	9187	31958	34,8
2009	8226	26567	32,3
2010	8242	13961	16,9
2011	5852	25173	42,2
2012	5874	21329	36,2
2013	4841	36714	85,8
2014	4820	32095	66,6
2015	4876	28582	58,6
2016	4943	33577	67,7
2017	4900	39162	79,9
2018	4841	53715	92,7
2019	6622	44847	67,7
2020	4491	21999	49,0

Источник: данные главного управления сельского хозяйства АТО Гагаузия

Краткий анализ динамики показателей возделывания винограда показывает, что с 1997 по 2020 год отмечается тенденция заметного роста урожайности (рис.1). Как свидетельствует уравнение тренда ($y = 2,307x + 15,34$) в среднем за год рост продуктивности виноградных насаждений составил 2,307 ц/га. При этом отмечается тенденция снижения валового сбора винограда (рис.2). В соответствии с уравнением тренда ($y = -259,9x + 38154$) каждый год сбор продукции снижался «со скоростью» 259,9 т. Это объясняется убывающей тенденцией плодоносящих площадей (рис.3) в среднем за год на 539,7 га ($y = -539,7x + 16048$).

Графическое представление динамики урожайности пшеницы за исследуемый период позволяет отметить, что в соответствии с полиномиальным трендом ($y = 0,086x^2 + 0,141x +$

24,73) сбор янтарных гроздей с единицы площади имел тенденцию роста, особенно во второй период (рис.1).

Если разделим период исследования на 2 равные части, то за 1997-2008 годы среднегодовая урожайность винограда составила 27,6 ц/га, а за 2009-2020 годы - лишь 26,4 ц/га (табл.1).

Более детальное обследование показывает, что с 1997 по 2008 годы наблюдается снижение урожайности (рис.4) в соответствии с уравнением тренда ($y = -0,727x + 31,33$) в среднем за год на 0,727 ц/га, а с 2009 по 2020 годы был отмечен ежегодный прирост ($y = 0,696x + 21,15$) продуктивности полей почти 0,7 ц/га (рис.5). Тем не менее уровень продуктивности полей во втором периоде оказался ниже чем в первом на 1,2 ц/га (27,6 – 26,4).

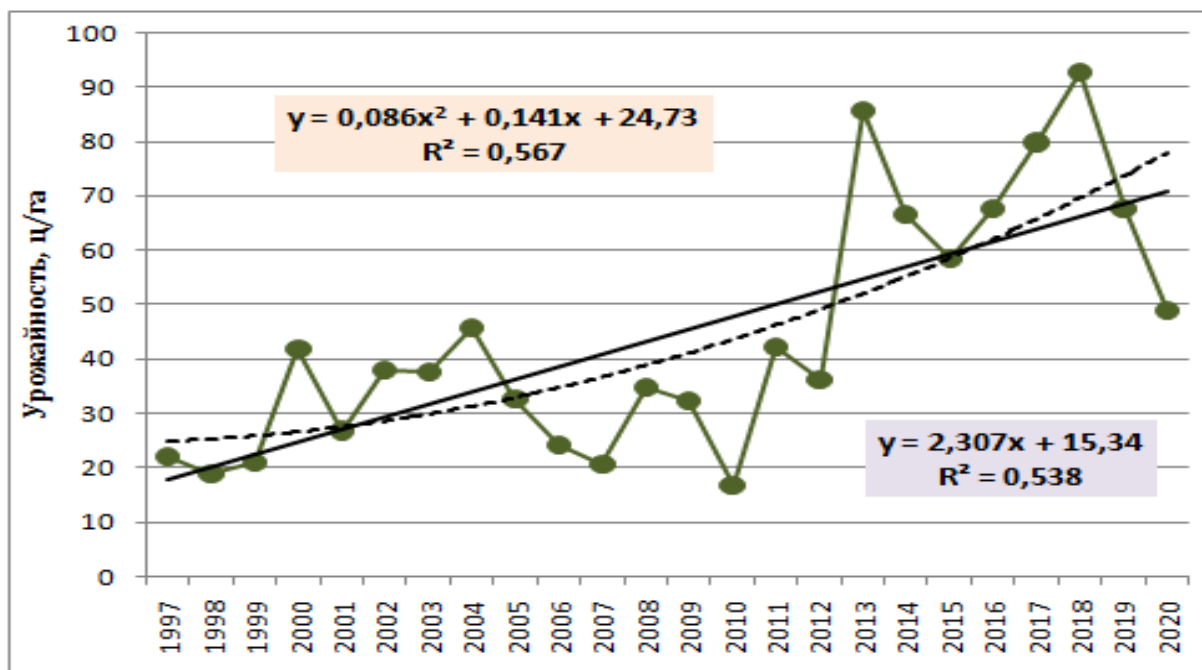

Рис.1. Динамика урожайности винограда в АТО Гагаузия за 1997-2020 годы

Источник: составлено по данным таблицы 1

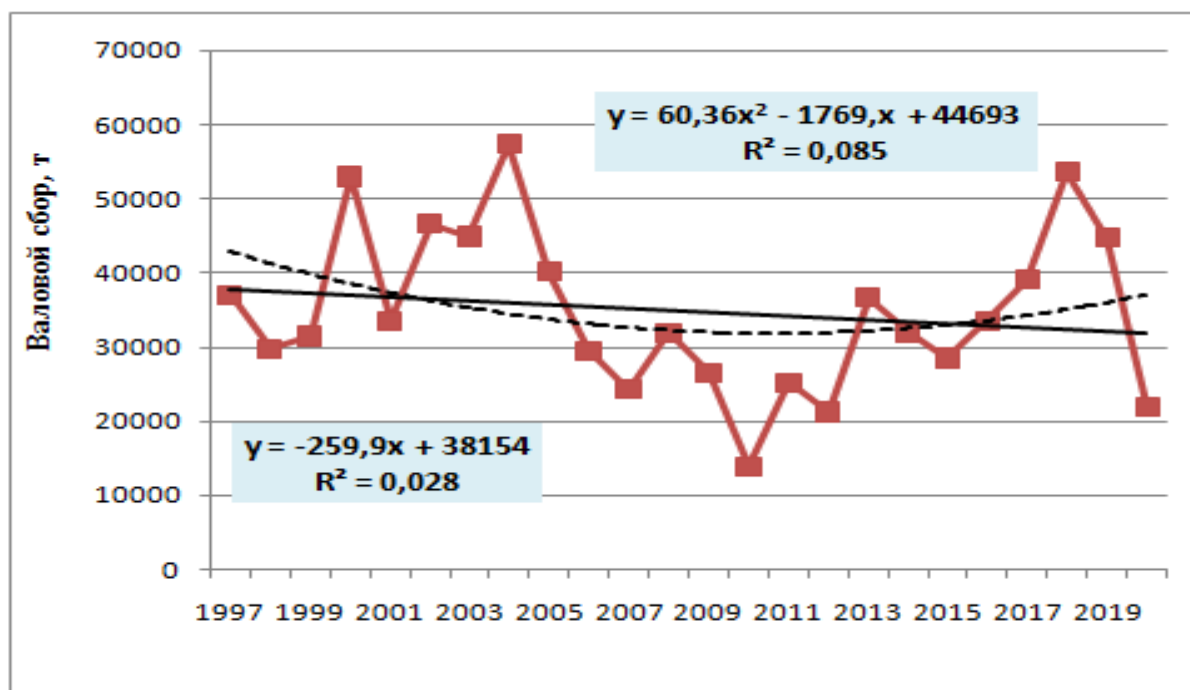

Рис.2. Динамика валового сбора винограда в АТО Гагаузия за 1997-2020 годы

Источник: составлено по данным таблицы 1

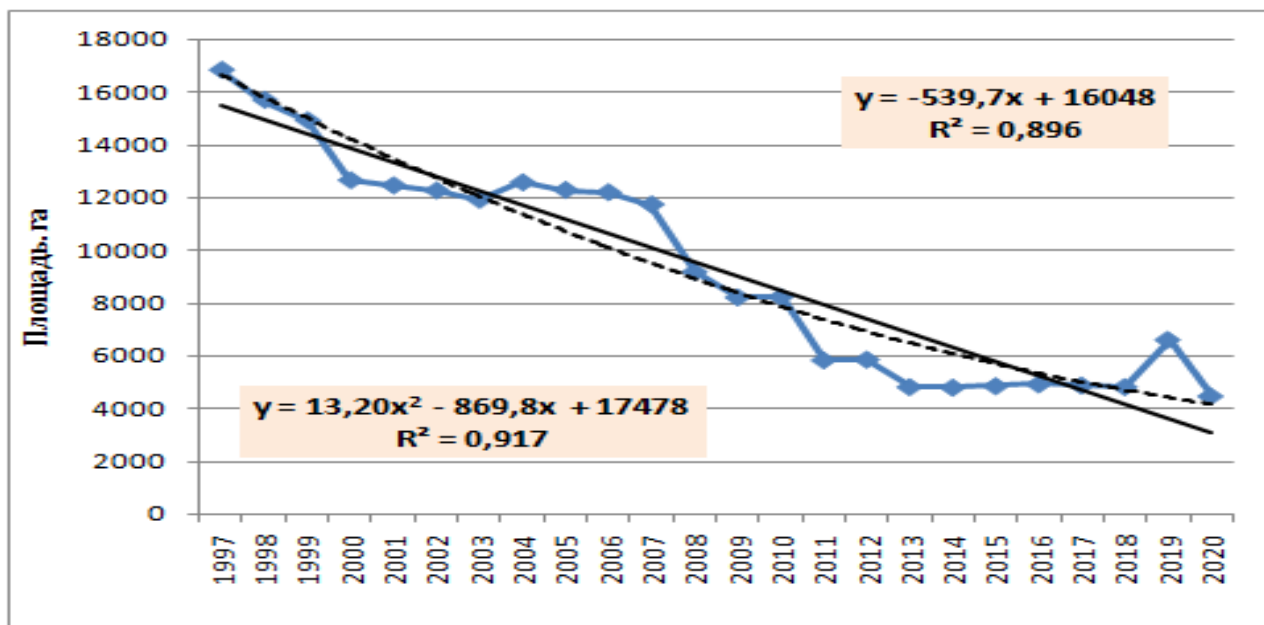

Рис.3. Динамика плодonoсящей площади виноградников в АТО Гагаузия а 1997-2020 годы

Источник: составлено по данным таблицы 1

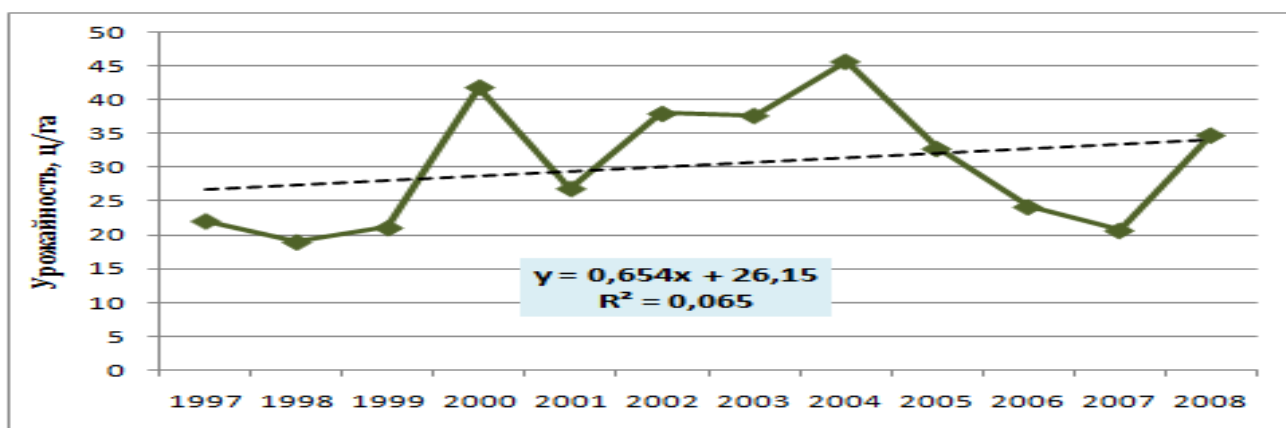

Рис.4. Динамика урожайности винограда в АТО Гагаузия за 1997-2008 годы

Источник: составлено по данным таблицы 1

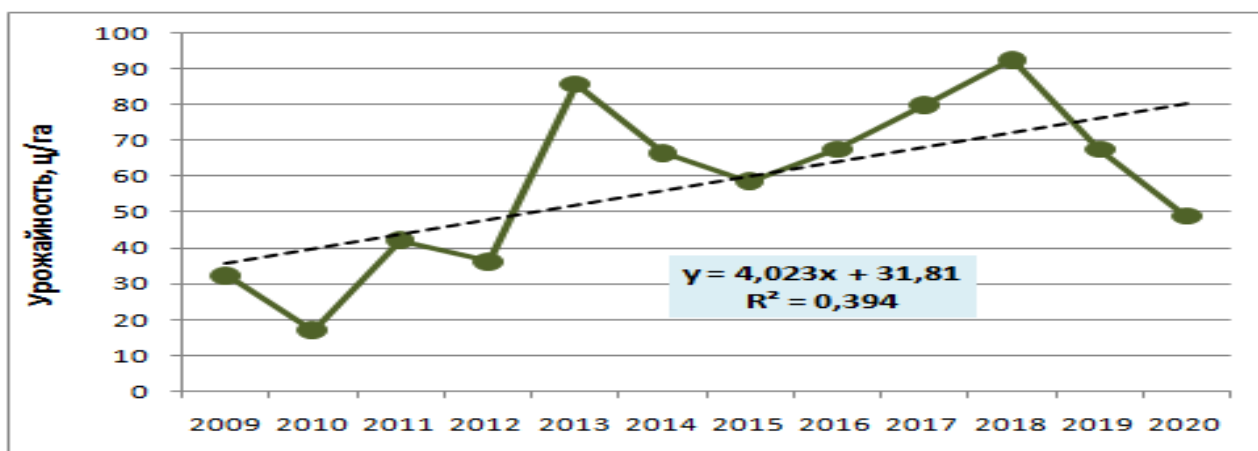

Рис.5. Динамика урожайности винограда в АТО Гагаузия за 2009 – 2020 годы

Источник: составлено по данным таблицы 1

Обоснование потенциальных уровней урожайности

Под производственным потенциалом земельных ресурсов следует понимать максимально возможный выход продукции по качеству и количеству в условиях наиболее эффективного использования всех имеющихся средств производства и труда. Потенциальные показатели выхода продукции с единицы площади за определенный период, рекомендуется рассчитывать по формуле [2, с. 183-184]:

$$q_{\text{пот}} = \sqrt[k]{P}, \text{ ц/га} \quad (1)$$

где: $k = \sqrt{T}$ (T – число лет в анализируемом периоде);

P – произведение наивысших показателей урожайности за « k » лет.

При определении показателя « k », следует полученные расчетные величины округлять до целой величины. В нашем примере из анализируемых 24 года в расчет принимаем показатели 5 лет ($k = \sqrt{24} =$

4,9 $\approx$ 5).

Потенциал продуктивности земли при производстве винограда формируется на базе показателей урожайности за 2013, 2016, 2017, 2018 и 2019 годы:

$$q_{\text{пот}} = \sqrt[5]{85,8 \cdot 67,7 \cdot 79,9 \cdot 92,7 \cdot 67,7} = 78,1 \text{ ц/га}$$

Таким образом, фактический среднегодовой показатель урожайности ниже потенциального на 40,6 ц/га (78,1 – 37,5). Следовательно, данный показатель можно считать реальным резервом наращивания продуктивности виноградных насаждений. Другими словами, потенциальный уровень продуктивности земли при производстве винограда освоен в сельском хозяйстве АТО Гагаузия на 48,0% ($37,5 \cdot 100 / 78,1$). Сложившийся фактический уровень урожайности пшеницы за исследуемые 1997-2020 годы и резерв наращивания, а также удельный вес освоения потенциального показателя наглядно представлены на графике (рис.6).

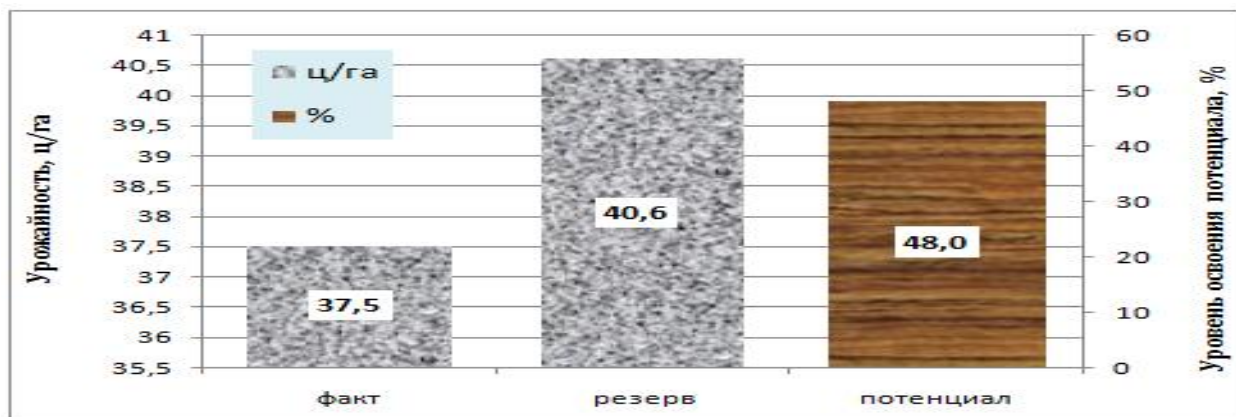

Рис.6. Показатели фактической урожайности винограда, резервы его роста и уровень освоения потенциала в АТО Гагаузия за 1997-2020 годы

Источник: расчеты авторов

Более объективное значение потенциальных значений урожайности винограда для сельскохозяйственных предприятий можно получить при учете реальных условий региона возделывания культуры. Вот почему важно дифференцировать показатели продуктивности земли в разрезе районов.

Анализ показатели производства винограда в сельскохозяйственных предприятиях Комратского, Чадыр-Лунгского и Вулканештского районов за 2009-2020 годы. Рассмотрим сложившиеся показатели урожайности винограда в Комратском, Чадыр-Лунгском и Вулканештском районах за 2009-2020 годы. Они представлены в таблице 2.

Определим показатели потенциальной урожайности в районах автономии с учетом сложившихся значений за последние 12 лет. В данном примере из анализируемых 12 лет в расчет принимаем показатели 3 лет ($k = \sqrt{12} = 3,46 \approx 3$).

Потенциал продуктивности земли при производстве винограда формируется на базе показателей урожайности:

в Комратском районе за 2017, 2018 и 2019 годы:

$$q_{\text{пот}} = \sqrt[3]{78,5 \cdot 95,3 \cdot 92,4} = 88,4 \text{ ц/га}$$

в Чадыр-Лунгском районе за 2013, 2017 и 2018 годы:

$$q_{\text{пот}} = \sqrt[3]{67,1 \cdot 74,4 \cdot 90,0} = 76,6 \text{ ц/га}$$

в Вулканештском районе за 2013, 2017 и 2018 годы:

$$q_{\text{пот}} = \sqrt[3]{92,1 \cdot 86,3 \cdot 90,2} = 89,5 \text{ ц/га}$$

в АТО Гагаузия за 2013, 2017 и 2018 годы:

$$\text{qпот} = \sqrt[3]{75,8 \cdot 79,9 \cdot 92,7} = 82,5 \text{ ц/га}$$

Таблица 2. Показатели производства пшеницы в сельскохозяйственных предприятиях Комратского, Чадыр-Лунгского и Вулканештского районов за 2009-2020 годы

Год	Наименование района	Площадь уборки, га	Валовой сбор, т	Урожайность, ц/га
2009	Комратский	4348	13920	32,0
2010		5334	8425	15,8
2011		3579	14468	40,4
2012		3412	10808	31,7
2013		2492	17387	69,8
2014		2587	16844	65,1
2015		2592	18441	71,1
2016		2472	16848	68,2
2017		2399	18826	78,5
2018		2412	31502	95,3
2019		2634	24333	92,4
2020		2644	14247	53,9
В среднем		3075	17171	55,8
2009	Чадыр-Лунгский	2513	6502	25,9
2010		1585	1607	10,1
2011		934	2762	29,6
2012		953	3290	34,5
2013		920	6171	67,1
2014		777	5169	66,5
2015		1114	5199	46,7
2016		1004	5260	52,4
2017		1053	7835	74,4
2018		1002	9018	90,0
2019		1757	6258	35,6
2020		544	2452	45,1
В среднем		1180	5127	43,5
2009	Вулканештский	1365	6145	45,0
2010		1323	3883	29,3
2011		1339	7445	55,6
2012		1509	7232	47,9
2013		1429	13157	92,1
2014		1457	10082	69,2
2015		1170	4942	42,2
2016		1467	11469	78,2
2017		1448	12501	86,3
2018		1427	13196	90,2
2019		2231	14256	63,9
2020		1303	5321	40,7
В среднем		1456	9136	62,8
2009	АТО Гагаузия	8226	26567	32,3
2010		8242	13915	16,9
2011		5852	24675	42,2
2012		5875	21329	36,3
2013		4841	36715	75,8
2014		4821	32095	66,6
2015		4876	28582	58,6
2016		4943	33577	67,7
2017		4900	39162	79,9
2018		4841	53715	92,7
2019		6622	44847	67,7
2020		4491	21999	49,0
В среднем		5711	31432	55,0

Источник: данные главного управления сельского хозяйства АТО Гагаузия

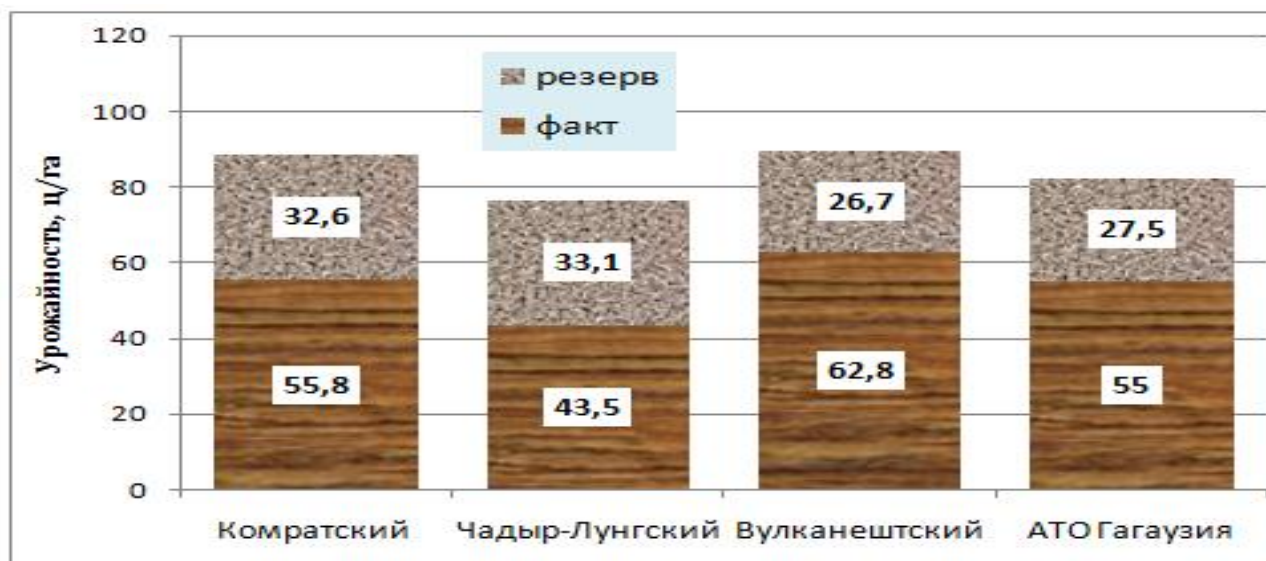
Как показывают расчеты производство винограда в Комратском районе достигло за исследуемый период 54,6% всего объема автономии, в Чадыр-Лунгском и Вулканештском соответственно 13,6% и 29,1%. Наивысшая продуктивность земли была достигнута в сельскохозяйственных предприятиях Комратского района. Здесь каждый гектар плодоносящих насаждений обеспечил выход гроздей в объеме 62,8 ц., что выше чем в Комратском и Чадыр-Лунгском районах соответственно на 7,0 и 19,3 ц.

Потенциальный уровень продуктивности земельных ресурсов определяется как сумма

фактической урожайности ($qф$) и реального резерва ее роста (Δq) [3, с. 234]:

$$q_{пот} = qф + \Delta q \quad (2)$$

Наличие показателей потенциальной и фактической урожайности возделываемых культур позволяет землепользователям выявлять имеющиеся резервы повышения продуктивности земли и на этой основе принимать меры по наращиванию объемов валовых сборов продукции. Величины резервов урожайности наглядно представлены на рисунке 7.

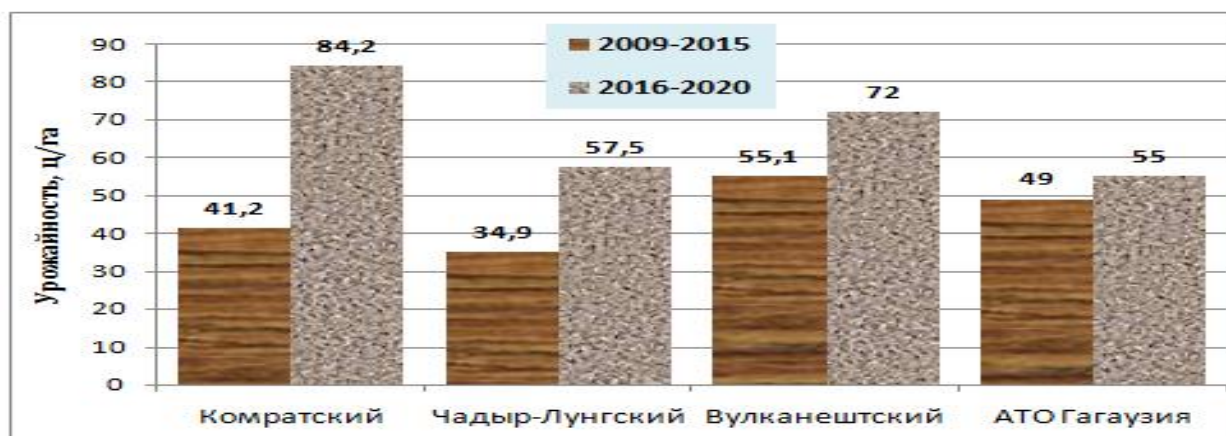

Рис.7. Показатели урожайности винограда и резервы его роста в Комратском, Чадыр-Лунгском и Вулканештском районах в среднем за 2009-2020 годы.

Источник: выполнено по данным таблицы 2

Нельзя не отметить существенное наращивание продуктивности земли в автономии за последние 5 лет. Несмотря на неблагоприятные погодноклиматические условия 2020 года, в Комратском, Чадыр-Лунгском и Вулканештском районах урожайность винограда достигла соответственно

84,2; 57,5 и 72,0 ц/га, что выше, чем за предшествующие 7 лет соответственно на 43,0 ц/га или на 51,1%, на 22,6 ц/га или на 39,3 % и на 16,9 ц/га или на 23,5%. Сравнительные показатели урожайности за указанные годы представлены на графике (рис.8).

Рис.8. Показатели урожайности винограда в Комратском, Чадыр-Лунгском и Вулканештском районах в среднем за 2009-2015 и 2016-2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 2

Анализ стабильности производства. В ходе исследования важно провести анализ стабильности (устойчивости) производства винограда за исследуемый период. С этой целью следует выявить среднегодовой показатель, сложившиеся отклонения за годы анализа. Отношение отклонений к среднегодовому показателю указывает на стабильность. Обычно определяют коэффициент вариации в процентах. Важно также показать размах вариации- разницу между максимальными и минимальными показателями.

Сложившиеся показатели стабильности производства винограда в анализируемых хозяйствах представлены в таблице 3.

Приведенные данные свидетельствуют об огромной разнице между максимальными и минимальными значениями показателей, т.е. размах вариации достигал значительных размеров. Так, в среднем за исследуемые 24 года отношение размаха вариации площади уборки к среднегодовому

показателю составил 129,0%, валового сбора 124,5%, урожайности 202,1%. Принято считать, что если коэффициент вариации превышает 20%, то производство считается не стабильным. Для отрасли сельского хозяйства это означает, что производство сосредоточено в зонах неустойчивого (рискованного) земледелия. Следовательно, производство винограда характеризуется низкой стабильностью.

В экономике с целью установления более объективных среднегодовых показателей производства используется метод среднегодовой скользящей. Его сущность состоит в том, что проводится анализ показателей не только на основе годовых значений, но и среднегодовых показателей, например, в среднем за последние 3-5 лет. Этот метод позволяет сглаживать показатели, нивелируя таким образом, в частности, негативное влияние погодноклиматических условий на результаты производства.

Таблица 3. Показатели устойчивости производства винограда в сельскохозяйственных предприятиях АТО Гагаузия за 1997-2020 годы

Наименование показателей	Площадь уборки, га	Валовой сбор, т	Урожайность, ц/га
В среднем за 1997-2020			
В среднем за год	9301	34905	37,5
Среднегодовые стандартные отклонения	4030	10978	22,2
Коэффициент вариации, %	43,3	31,5	59,2
Размах вариации	11996	43441	75,8
В среднем за 1997-2008			
В среднем за год	12891	38332	29,7
Среднегодовые стандартные отклонения	2020	10240	9
Коэффициент вариации, %	15,7	26,7	31,0
Размах вариации	7629	33082	26,7
В среднем за 2009-2020			
В среднем за год	5711	31477	55,1
Среднегодовые стандартные отклонения	1326	11022	23
Коэффициент вариации, %	23,2	35,0	41,9
Размах вариации	3422	39754	75,8

Источник: расчеты авторов

В сельском хозяйстве возможны случаи низкой урожайности возделываемых культур, что может привести к убыточности реализованной продукции. Однако, это не означает, что возделывание данной культуры следует прекратить. В последующие годы эффективность товарной продукции может обеспечить высокую рентабельность, которая перекроет убытки минувшего года. Вот почему важно использовать метод среднегодовой

скользящей, при котором рассчитываются показатели эффективности не только за истекший год, но и за последние 3-5 лет.

В подтверждение вышеизложенного проведем расчеты показателей площади уборки, валового сбора и урожайности винограда, методом среднегодовой скользящей. Результаты расчетов приводятся в таблице 4. Нами выбраны 4-летние среднегодовые скользящие.

Таблица 4. Годовые и среднегодовые показатели производства озимой пшеницы в сельскохозяйственных предприятиях АТО Гагаузия за 1997-2020 годы

Год	Плодоносящая площадь, га		Валовой сбор, т		Урожайность, ц/га	
	за год	за последние 4 года	за год	за последние	за год	за последние

				4 года		4 года
1997	16816		37089		22,1	
1998	15685		29838		19	
1999	14914		31535		21,1	
2000	12653	15017	53000	37866	41,9	25,2
2001	12459	13928	33539	36978	26,9	26,5
2002	12265	13073	46668	41186	38	31,5
2003	11911	12322	44909	44529	37,7	36,1
2004	12573	12302	57402	45630	45,7	37,1
2005	12284	12258	40249	47307	32,8	38,6
2006	12201	12242	29480	43010	24,2	35,1
2007	11739	12199	24320	37863	20,7	31,0
2008	9187	11353	31958	31502	34,8	27,7
2009	8226	10338	26567	28081	32,3	27,2
2010	8242	9349	13961	24202	16,9	25,9
2011	5852	7877	25173	24415	42,2	31,0
2012	5874	7049	21329	21758	36,2	30,9
2013	4841	6202	36714	24294	85,8	39,2
2014	4820	5347	32095	28828	66,6	53,9
2015	4876	5103	28582	29680	58,6	58,2
2016	4943	4870	33577	32742	67,7	67,2
2017	4900	4885	39162	33354	79,9	68,3
2018	4841	4890	53715	38759	92,7	79,3
2019	6622	5327	44847	42825	67,7	80,4
2020	4491	5214	21999	39931	49	76,6
В среднем	9301	9102	34905	34987	37,5	38,4
Стандотклон.	4030	3590	10978	7844	22,2	19,0
Коэффициент вариации, %	43,3	39,4	31,5	22,4	59,2	50,4
Размах вариации	11996	10147	43441	25549	75,8	55,2

Источник: выполнено по данным таблицы 1

Данные таблицы 4 показывают, что с применением 4-летней среднегодовой скользящей, значения коэффициента вариации снижается при анализе показателей площадей уборки с 43,3 до 39,4% или на 1/10, валового сбора – с 31,5 до 22,4 % или на 2/5, урожайности – с 59,2 до 50,4 % или более чем на 1/6. Разумеется, падают и значения размаха вариации. Так, разница между максимальным и минимальным значениями площадей снижается почти на 1/5, валового сбора в 1,7 раза и урожайности почти в 1,2 раза. Динамика показателей годовых и

среднегодовых показателей урожайности и валового сбора винограда представлена на рисунке 9 и 10. Из графика видно, коэффициент аппроксимации уравнения тренда возрос с 0,567 для годовых показателей урожайности до 0,874 для среднегодовых скользящих значений или более чем в 1,5 раза. Высокое значение коэффициента аппроксимации отмечается и при применении среднегодовой скользящей валового сбора винограда. Он возрос с 0,917 до 0,931.

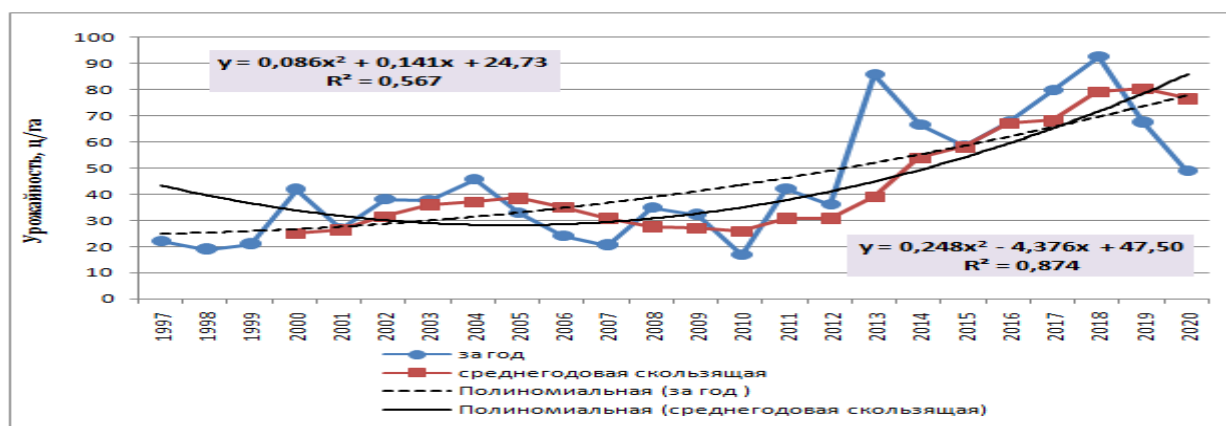
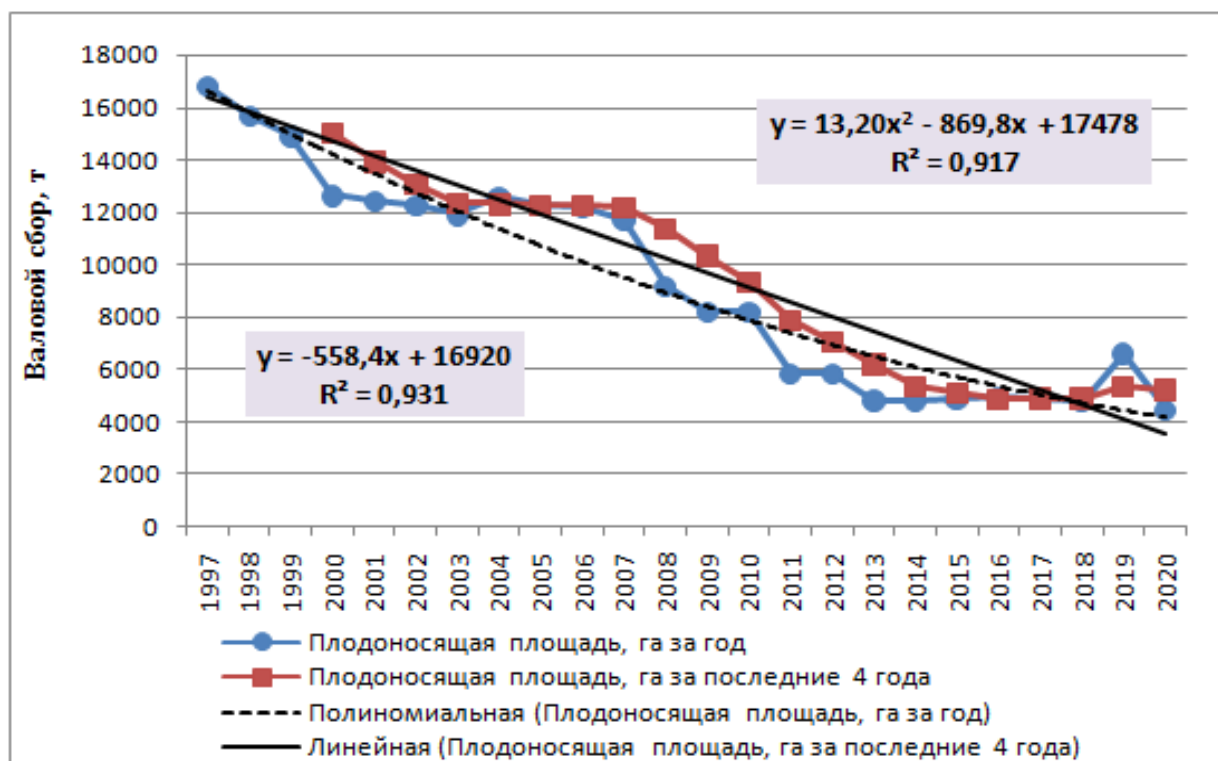

Рис.9. Динамика годовой и среднегодовой урожайности винограда в сельскохозяйственных предприятиях АТО Гагаузия за 1997-2020годы

Источник: выполнено по данным таблицы 4

Рис.10. Динамика годовых и среднегодовых показателей производства винограда в сельскохозяйственных предприятиях АТО Гагаузия за 1997-2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 4

В ходе проведения анализа были проведены расчеты темпов прироста (падения) площадей уборки, валового сбора и урожайности за исследуемые 24 года. В абсолютном исчислении в среднем за год прирост площадей уборки ($\Delta S_{\text{ср}}$), находим по формуле:

$$\Delta S_{\text{ср}} = \frac{S_{\text{к}} - S_{\text{н}}}{n-1} \quad (3)$$

где: $S_{\text{к}}$ и $S_{\text{н}}$ - показатели площадей уборки соответственно конечного и начального периода;
 n - число лет в исследуемом периоде.

В относительной оценке прирост оценивается согласно выражения:

$$\Delta S_{\text{ср}}^{\text{от}} = \sqrt[n-1]{\frac{S_{\text{к}}}{S_{\text{н}}}} \quad (4)$$

Падение площадей возделывания в соответствии с формулами 3 составил:

$$\Delta S_{\text{ср}} = \frac{4491 - 16816}{24 - 1} = -539,9 \text{ га.}$$

Снижение площадей по формуле 4 составит:

$$\Delta S_{\text{ср}}^{\text{от}} = \sqrt[n-1]{\frac{4491}{16816}} = 0,9442$$

Следовательно, с 1997 года по 2020 год в среднем за год плодоносящая площадь снижалась ежегодно почти на 540 га или на 5,6%

Снижение произведенного винограда составило в среднем за год:

$$\Delta Q_{\text{ср}} = \frac{Q_{\text{к}} - Q_{\text{н}}}{n-1} = \frac{21999 - 37089}{24-1} = -656,1 \text{ т}$$

В соответствии с формулой 4:

$$\Delta Q_{\text{ср}}^{\text{от}} = \sqrt[n-1]{\frac{Q_{\text{к}}}{Q_{\text{н}}}} = \sqrt[n-1]{\frac{21999}{37089}} = 0,9775$$

Таким образом, производство янтарных гроздей ежегодно снижалось на 656 т или 2,2 %.

Урожайность винограда к концу исследуемого периода претерпела существенное увеличение. Если в 1997 году с каждого гектара плодоносящей площади собрали по 22,1 ц, то к концу периода – уже 49,0 ц. В соответствии с формулой 3 рост в среднем за год составил 1,17 ц/га, а в относительной оценке - 3,5% в год.

Прогноз показателей на 2021-2022 годы. Одним из наиболее простым, наглядным и доступным методом является графический метод прогнозирования при помощи анализа тренда в динамике за последние 5 и более лет.

Для того чтобы использовать графоаналитический метод прогнозирования, на графике следует показать два вида трендов: линейный и полиномиальный, а также уравнения и коэффициенты аппроксимации для каждого из них. Известно, что полиномиальный тренд лучше отражает тенденцию роста показателей, поскольку обладает более высоким коэффициентом аппроксимации. При данном тренде скачки

показателя более сглажены, коэффициенты аппроксимации уже значительно выше, следовательно, уравнения более объективно отражают тенденцию, а значит, прогнозирование по данному графику будет более точным [4, с. 183-188].

Поскольку показатели по двум видам линии тренда (линейного и полиномиального) разнятся, принимаем в качестве прогнозных средние значения.

Таким образом, для прогнозирования показателей на следующие два года (2021 и 2022) используем как полиномиальный, так и линейный тренды.

Чтобы нивелировать в определенной степени влияние природных факторов на нестабильность производства, произведем расчеты прогнозных показателей методом нахождения средней скользящей. Для этого используем значения среднегодовых скользящих в среднем за 4 года, которые представлены в таблице 4.

На рисунке 11 представлена динамика среднегодовой скользящей урожайности винограда за исследуемый период с указанием двух вариантов тренда: линейного и полиномиального.

Выполним расчеты прогнозных значений

урожайности по линейному тренду (уравнение тренда $y = 2,589x + 15,65$):

$$\text{урожайность в 2021 г: } y = 2,589 * 22 + 15,65 = 72,6 \text{ ц/га}$$

$$\text{урожайность в 2022 г: } y = 2,589 * 23 + 15,65 = 75,2 \text{ ц/га}$$

Расчеты по уравнению полиномиальной линии тренда ($y = 0,249x^2 - 2,888x + 36,65$):

$$\text{урожайность в 2021 г: } y = 0,249 * 22^2 - 2,888 * 22 + 36,65 = 93,6 \text{ ц/га}$$

$$\text{урожайность в 2020 г: } y = 0,249 * 23^2 - 2,888 * 23 + 36,65 = 101,9 \text{ ц/га}$$

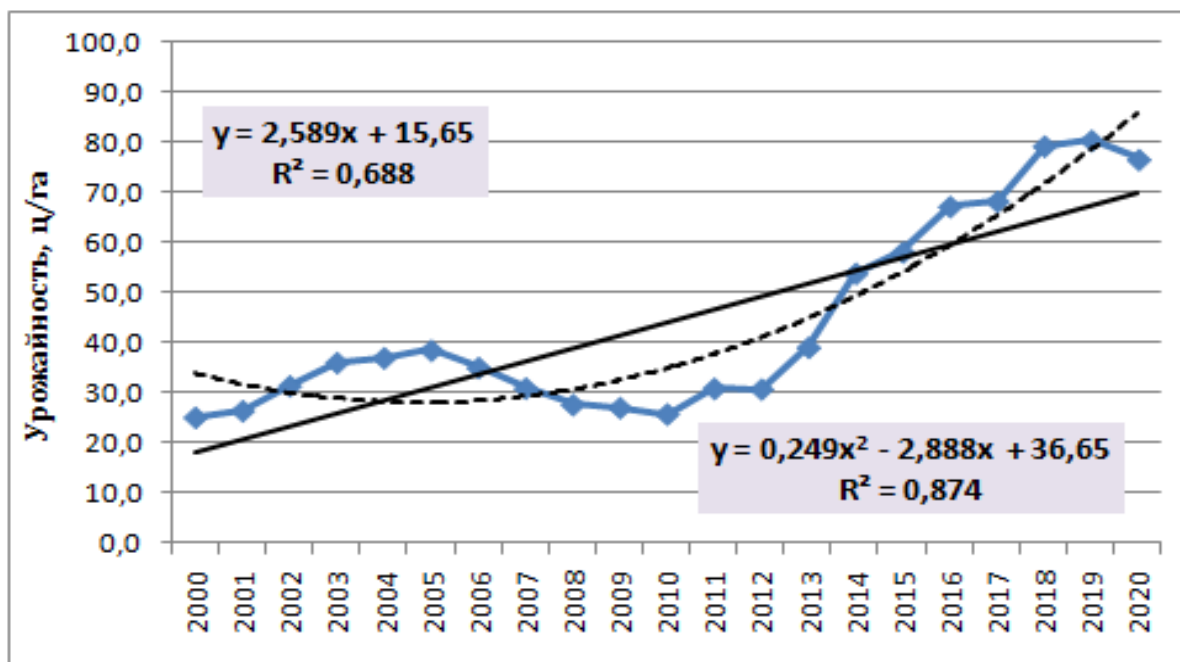
Таким образом, в среднем по прогнозу урожайность в 2021 году составит 86,1 ц/га:

$$(72,6 + 93,6) / 2 = 83,1 \text{ ц/га,}$$

$$\text{а в 2022 году } 88,6 \text{ ц/га:}$$

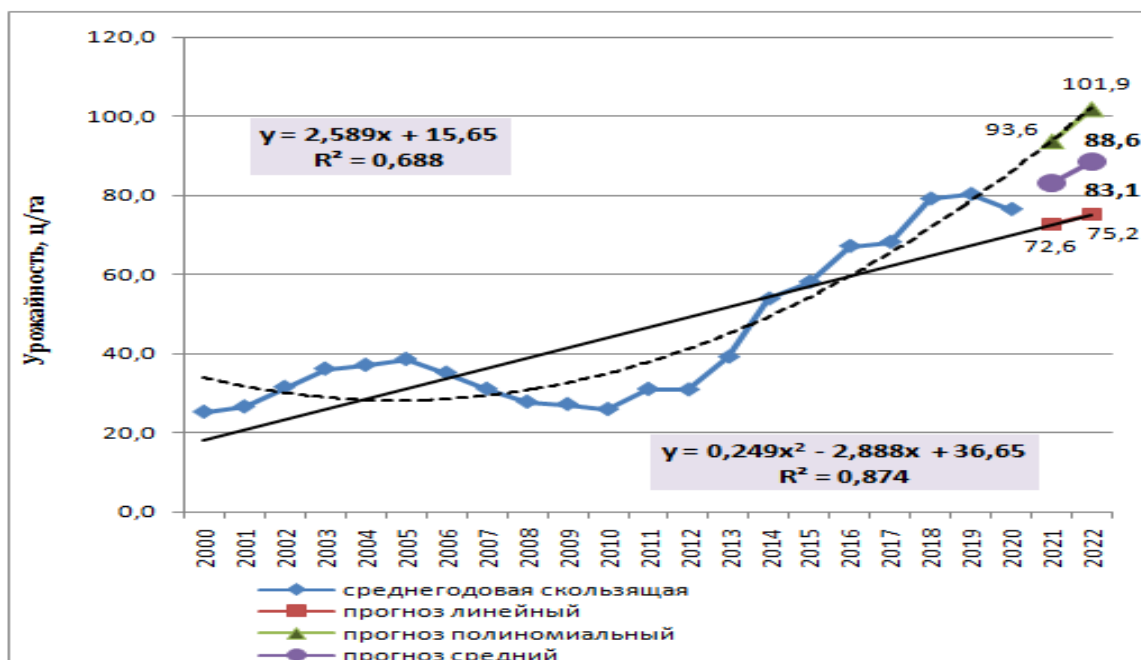
$$(75,2 + 101,9) / 2 = 88,6 \text{ ц/га}$$

Значения прогнозных показателей урожайности покажем для наглядности на графике (рис.12).

Рис.11. Динамика среднегодового (4-летнего) скользящего показателя урожайности винограда в сельскохозяйственных предприятиях АТО Гагаузия за 2000 - 2020 годы

Источник: выполнено по данным таблицы 4

Рис.12. Показатели прогноза урожайности винограда в сельскохозяйственных предприятиях АТО Гагаузия на 2021 - 2022годы

Источник: расчеты авторов

В **заключении** отметим, что нами предложен один из вариантов проведения анализа состояния возделывания винограда в АТО Гагаузия, не претендуя на его приоритетность. Однако он

является достаточно простым и доступным и потому может найти применение как у практикующих специалистов, так и студентов университетов.

Библиографические сноски:

1. Кара С.В. Развитие виноградарства технического направления в АТО Гагаузия. Conferința științifică practică internațională "Știința, educație, cultură", USC, vol.1, Comrat, ISBN 978-9975-3246-7-0, 2019, p. 121-126.
2. Пармакли, Д.М. Эффективность использования земли в сельском хозяйстве АТО Гагаузия: теория и практика (монография), 2019. – 278 р.
3. Пармакли Д.М., Тодорич Л.П., Дудогло.Т.Д., Кураксина С.С., Яниогло А.И. Продуктивность земли в сельском хозяйстве. Монография под ред.Д.М.Пармакли; Комрат. Гос.ун-т, Н-и. центр «Прогресс».- Комрат, 2017 (Tipogr. "Centrografic"). – 242 р.
4. Пармакли Д.М. Экономические показатели деятельности предприятий. Учебное пособие, Комр. Гос. унив-т, Н-и. центр «Прогресс» -Комрат: Б.и.. 2019. (Tipogr- centrigrafic) -236 р.

УДК 351:338.482

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.23>

НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: ПРАКТИКА УКРАИНЫ И ЗАРУБЕЖНЫЕ ТРЕНДЫ

ПАРМАКЛИ Дмитрий,

д.э.н., профессор

Комратский государственный университет

parmad741@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-2002-6104>

БАХЧИВАНЖИ Людмила,

к.э.н., доцент кафедры маркетинга, предпринимательства и торговли,

Одесский национальный технологический университет, Украина

e-mail: 7462686@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8381-9684>

БАРБИНЯГРА Александр,
аспирант кафедры менеджмента,
Одесский государственный аграрный университет, Украина
e-mail: ukragro-lider@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8496-4223>

АННОТАЦИЯ

В статье освещена существующая практика налогообложения аграрных предприятий Украины, проанализированы размеры единого налога для сельскохозяйственных производителей в сравнении с суммой налога на прибыль для общей системы налогообложения. Освещены основные подходы к налогообложению аграрных товаропроизводителей в европейской практике. Рассмотрена возможность адаптации мирового опыта в поддержке сельского хозяйства и предложения относительно совершенствования налогообложения аграрных предприятий Украины в контексте его дифференциации относительно размеров субъектов хозяйствования и специализации.

Ключевые слова: налогообложение аграрных предприятий, налоговая нагрузка, единый налог, специальный режим налогообложения, налог на добавленную стоимость.

TAXATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: UKRAINE PRACTICE AND INTERNATIONAL TRENDS

PARMAKLI Dmitrii,
Dr. Hab., professor,
Komrat State University, Moldova
parmad741@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-2002-6104>

BAKHCHIVANZHI Liudmila
PhD, Associate professor,
Department of marketing, entrepreneurship and trade,
Odessa National Technological University, Ukraine
e-mail: 7462686@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8381-9684>

BARBINYAGRA Alexandr
Postgraduate Student, Department of Management,
Odessa State Agrarian University, Ukraine
e-mail: ukragro-lider@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8496-4223>

SUMMARY

The article highlights the existing practice of taxation of agricultural enterprises in Ukraine, analyzes the size of the single tax for agricultural producers in comparison with the amount of tax for the general taxation system. The main approaches to the taxation of agricultural producers in European practice are highlighted. The world experience in supporting agriculture is considered. The proposals for improving the taxation of agricultural enterprises in Ukraine in the context of its differentiation in relation to the size of business entities are considered.

Key words: taxation of agricultural enterprises, tax burden, single tax, special taxation regime, value added tax.

Введение. Налогообложение аграрных предприятий - одна из сложнейших проблем, которые существуют в практике налогообложения Украины.

За все годы независимости Украины актуальность решения вопроса выбора оптимальной и эффективной налоговой системы в аграрном секторе не только не снизилась, но и нарастала, достигнув в последние годы наивысшего уровня остроты. Налоговая политика государства в последние годы не дает эффективно развиваться малым и средним сельскохозяйственным производителям, с каждым годом налоговая нагрузка возрастает. Обострила проблему, и непоследовательная политика в отношении

специального режима налогообложения добавленной стоимости (НДС). Не отрицая целесообразности специального режима налогообложения аграрных предприятий, целью которого на первоначальном этапе его внедрения было стимулирование развития реорганизованных в процессе аграрной и земельной реформы субъектов хозяйствования, следует отметить необходимость усовершенствования налогового механизма в аграрном секторе в соответствии с современными условиями экономической среды и факторами международного и глобального характера.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемам налогообложения и государственной поддержки сельского хозяйства

Украины посвятили свои публикации Босенко А., Варченко А., Жук В., Лупенко Ю., Онегина В., Тулуш Л. и многие другие ученые.

В частности, Босенко А.В. анализирует совершенствование налоговых отношений в контексте повышения эффективности агропромышленного комплекса Украины [1]. Варченко А.Н. оценивает зарубежный опыт государственной поддержки сельскохозяйственного производства и направления его использования в отечественной практике [2], Жук В.Н. исследует состояние и развитие специальных режимов налогообложения аграрного бизнеса [3]. Онегина В. анализирует опыт государственной поддержки аграрного сектора в развитых странах [4].

Стратегические направления налогового регулирования развития аграрного сектора экономики Украины на период до 2020 года определили Ю.А. Лупенко и Л.Д. Тулуш [5, 6, 7, 8, 9]. Академиком Лупенко Ю.А. отмечается, что в настоящее время система налогообложения находится в условиях трансформации, фактически происходит переход от дотационно-стимулирующего к регулиющему механизму налогообложения и предлагается новая концептуальная модель налогообложения в отрасли: введение пониженной ставки НДС на отдельные виды сельскохозяйственной продукции [9].

Сравнительный анализ налоговых систем осуществлено Найдой А.В. и Дьяковой А.И., которые не только охарактеризовали выявленные проблемы, но и оценили перспективы совершенствования налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей [10].

Однако на сегодняшний день многие вопросы остаются недостаточно исследованными и требуют углубленного изучения. Вопрос о необходимости применения финансовой поддержки аграриев в рамках системы налогообложения продолжает вызывать дискуссию в научных кругах и требует дальнейшего обоснования.

Цель статьи - проанализировать современное состояние налогообложения аграрных предприятий Украины и предложить рекомендации по его совершенствованию.

Результаты исследования. Размеры налогообложения аграрных предприятий Украины определяются в настоящее время в первую очередь таким фактором, как размеры землепользования. Это характеризует аграрный сектор как такой, что в значительной мере формирует налоговый потенциал, так как от площади сельскохозяйственных угодий и их плодородия зависит сумма налоговых платежей. По данным государственной службы статистики, площадь сельскохозяйственных угодий в абсолютном выражении составляет 42 млн. гектаров, или в относительном выражении 70 % общего земельного фонда Украины. 78,9% сельскохозяйственных угодий - пахотные земли и многолетние насаждения, 13,0% - пастбища, 8,4% - сенокосы. Самая высокая доля пахотных земель расположена в степных

районах (70-80%) и лесостепной зоне. Пастбища сосредоточены, в основном, в Карпатах, на Полесье и в юго-восточных степных областях, сенокосы - в долинах рек лесной и лесостепной зон.

В целом аграрный сектор рассматривается в двух аспектах: как объект дополнительной государственной поддержки и как источник доходов для бюджета государства. Наибольшие поступления в государственный бюджет Украины обеспечивает налог на добавленную стоимость. Самый главный дискуссионный вопрос финансовой деятельности аграрных предприятий - состояние специального режима налога на добавленную стоимость. Специальный режим налогообложения в части налога на добавленную стоимость длительное время использовался как ключевой рычаг государственной финансовой поддержки развития сельского хозяйства и обеспечивал финансирование отрасли в условиях ограниченных возможностей бюджетов различных уровней [11].

До 2015 года включительно на специальный счет аграрных предприятий возвращалось 100 % налога на добавленную стоимость. Соответствующие суммы средств, которые вносились на специальные счета, оставались в распоряжении аграрного предприятия для использования в производстве сельскохозяйственной продукции.

В 2016 г. механизм НДС для аграрного сектора изменился. С 1 января 2016 объем зачисления средств на специальные счета сельскохозяйственных предприятий стал дифференцированным в зависимости от вида деятельности: по операциям при поставке зерновых и технических культур - 15 %, продукции животноводства - 80 %, других сельскохозяйственных товаров и услуг - 50 % [10, пункт 48]. С 1 марта 2018 г. было отменено возмещение НДС при экспорте семян подсолнечника, сои, рапса. Специальный режим налогообложения НДС для отечественных сельскохозяйственных производителей, который действовал с 1998 года, позволил до 2016 года стимулировать развитие АПК и украинского села.

Изменение специального режима НДС для аграрных предприятий привело к значительному уменьшению государственной поддержки сельскохозяйственных предприятий, а также к значительному усложнению администрирования этого налога и невозможности четкого распределения налогового кредита между тремя направлениями сельскохозяйственного производства: по операциям с зерновыми, и техническими культурами, с продукцией животноводства и подругими операциями.

В декабре 2020 года Верховная Рада снизила ставку НДС для аграрного сектора с 20% до 14% [13]. Ставку НДС в размере 14% установили по операциям поставки и ввоза в Украину следующей сельхозпродукции: крупный рогатый скот в живой массе, свиньи живые, цельное молоко, пшеница, рожь, ячмень, овес, кукуруза, (соевые бобы, семена льна, семена сурепки и рапса, семена подсолнечника, семена и плоды прочих масличных культур, сахарная

свекла. Принятое решение ставило целью снижение налоговой нагрузки на производителей сельхозпродукции, что, в свою очередь, должно позволить уменьшить стоимость сырья на сумму снижения НДС уже для перерабатывающих эту продукцию предприятий.

При этом рентабельность производства вышеназванных видов продукции и торговли ими должны остаться без изменений. В то же время перерабатывающие предприятия смогут сэкономить 6% затрат во время закупки сырья за счет меньших налоговых обязательств производителя.

Решение о снижении ставки НДС до 14 % также было призвано ликвидировать стимулы для оптимизации налоговых обязательств, так называемых «скруток», обеспечить детенизацию аграрного производства и дополнительные поступления в бюджет [13].

Однако уже в июле 2021 года ставка НДС 20% возвращена на ввоз: живой массы крупного рогатого скота, свиней, овец, молока цельного, ржи, овса, семян льна, и плодов других масличных культур, сахарной свеклы [14].

Ключевой составляющей системы

налогообложения аграрных предприятий до 2014 года был фиксированный сельскохозяйственный налог, но с 1 января 2015 года он переведен в группу единых налогов как единый налог 4-й группы. К этой группе относятся сельскохозяйственные товаропроизводители, у которых доля сельскохозяйственного производства в выручке превышает 75 %. В 2014 г. фиксированный сельскохозяйственный налог составлял 0,03-1% нормативно-денежной оценки 1 га земли в зависимости от вида угодий и региона. В 2015 году ставка фиксированного сельскохозяйственного налога составляла уже 0,09-3%, тогда как, для сравнения, ставка единого налога для 4-й группы в 2016-м составляла 0,16% - 5,4% нормативно-денежной оценки 1 га земли, а в 2017 - 2018 гг. ставки растут в соответствии с 0,95 до 6,33%.

Аграриям удалось отстоять льготную систему налогообложения. Однако ставки налога выросли в расчете на 1 га (в процентах базы налогообложения). Максимально увеличена ставка для пашни, сенокосов и пастбищ - до 0,95, в то время как предыдущий размер ставки - 0,81 в 2016 0,45 - в 2015 году (табл. 1).

Таблица 1. Нормативная денежная оценка земли Раздельнянского природно-сельскохозяйственного района и ставки налога для расчета годовой суммы налога при упрощенной и общей системах налогообложения

Показатели	2015 г.	2016 г.	2017 - 2020 гг. в среднем
Нормативная денежная оценка 1 га земельного участка, грн.:	28623,36	28623,36	28623,36
– пашня;			
– пастбища;	7595,63	7595,63	7595,63
– многолетние насаждения	58459,98	58459,98	58459,98
Ставка единого налога 4-й группы по видам земельных угодий (для упрощенной системы налогообложения), %			
– пашня;	0,45	0,81	0,95
– пастбища;	0,45	0,81	0,95
– многолетние насаждения	0,27	0,49	0,57
Размер налога из расчета на 1 га, грн.			
- пашня	128,81	231,85	271,92
- пастбища	34,18	61,52	72,16
- многолетние насаждения	157,84	286,45	333,22
Ставка налога на прибыль (при общей системе налогообложения), %	18	18	18

Источник: рассчитано авторами на основе данных нормативной денежной оценки земель Раздельнянского природно-сельскохозяйственного района и данных Налогового Кодекса Украины

Следствием перехода от фиксированного сельскохозяйственного налога к единому налогу 4-й группы для аграрных товаропроизводителей и увеличения ставок единого налога 4-й группы стало не всегда выгодное применение варианта специального режима налогообложения аграрных предприятий по единому налогу 4-й группы. На это указывают расчеты, приведенные в таблице 2 на примере двух аграрных предприятий,

характеризующихся различными финансовыми результатами деятельности и формой собственности: государственного предприятия опытного хозяйства им. Суворова и общества с ограниченной ответственностью «Заря».

Расчеты показывают, что для ГП ОХ им. Суворова более выгодной является общая система налогообложения, сумма налога на прибыль при которой составила бы 6660 грн. против 1 млн. 722

тис.грн. при налогообложении единым налогом 4-й группы для аграрных товаропроизводителей. Причиной такого вывода является незначительная сумма чистой прибыли как объекта расчета налога на прибыль. Только тогда, когда сумма чистой прибыли составит 9568,573 тыс. грн., суммы единого налога и

налога на прибыль сравниваются. Но в ближайшей перспективе предприятие останется малоприбыльным, поэтому здесь выгоднее выбирать общую систему налогообложения и платить налог на прибыль.

Таблица 2. Расчет годовой суммы налога при упрощенной и общей системах налогообложения в аграрных предприятиях Раздельнянского района Одесской области

Показатели	2015 г.	2016 г.	2017 - 2020 гг. в среднем
ГП ОХ им. Суворова			
Площадь пашни, га	6245	6245	6245
Площадь многолетних насаждений, га	36	36	36
Площадь пастбищ, га	169	169	169
Годовая сумма единого налога 4-й группы, тыс. грн. (для упрощенной системы налогообложения)	815,847	1468,608	1722,343
Чистая прибыль, тыс. грн.	50	60	37
Годовая сумма налога на прибыль, тыс. грн. (при условии общей системы налогообложения)	9,000	10,800	6,660
ООО «Заря»			
Площадь пашни, га	1884	1898	1898
Площадь сенокосов, га	25	80	80
Годовая сумма единого налога 4-й группы, тыс. грн. (для упрощенной системы налогообложения)	243,523	444,972	521,880
Чистая прибыль, тыс. грн.	4027	9331	12727
Годовая сумма налога на прибыль, тыс. грн. (при условии общей системы налогообложения)	724,860	1679,580	2290,860

Источник: рассчитано авторами на основе данных данных финансовых отчетов предприятий

В ООО «Заря» ситуация противоположная. При фактической сумме чистой прибыли предприятию выгоднее платить единый налог. И только, когда сумма чистой прибыли составит 2899,336 тыс. грн. и меньше, экономически выгодным для предприятия станет использование общей системы налогообложения.

Таким образом, на данном этапе система налогообложения должна быть дифференцированной с учетом экономического и финансового состояния предприятий. Для низкорентабельных государственных предприятий целесообразно дать возможность выбирать обычную систему налогообложения. Для аграрных предприятий, являющихся субъектами малого предпринимательства, но которые получают значительные финансовые результаты, целесообразно оставить упрощенную систему налогообложения при условии реинвестиции прибыли. Так, ООО «Заря» за последние три года приобрело 2 зерноуборочных комбайна и трактор. Расширенное воспроизводство основных средств стало возможным, благодаря значительной экономии

финансовых ресурсов на уплате единого налога по сравнению с той суммой, которую пришлось бы заплатить в качестве налога на прибыль при общей системе налогообложения.

Еще одно изменение в налогообложении аграрных предприятий касается земельного налога. До 2015 года от уплаты земельного налога освобождались плательщики фиксированного сельскохозяйственного налога за земельные участки для ведения сельскохозяйственного товарного производства, вновь созданные фермерские хозяйства в течение трех лет, а в населенных пунктах, где нет рабочей силы, - в течение 5 лет с момента передачи им земельного участка в собственность. С 2016 предприятия АПК платят земельный налог на общих основаниях. Предельный размер ставки земельного налога за земли сельскохозяйственных угодий увеличен до 1% от их нормативной денежной оценки, в то время как ранее он был - 0,1% для пашни, сенокосов и пастбищ и 0,03% - для многолетних насаждений.

Бесспорно, использование упрощенной системы налогообложения в аграрном секторе Украины

сыграло свою роль снижения налоговой загрузки для реформируемых предприятий, которые накануне реформы и реорганизации оказались без оборотного капитала, призванного обеспечить ритмичную работу предприятий. Однако в результате капитализации многие предприятия достигли значительных финансовых результатов и размеров деятельности. Поэтому значительная дифференциация аграрных предприятий по этим критериям требует и пересмотра налоговой политики в аграрном производстве. Система налогообложения аграрного бизнеса является одним из действенных инструментов (косвенного воздействия) финансового регулирования аграрного сектора экономики любой страны. Анализ публикаций по вопросам налогообложения сельского хозяйства в мире, проведенный в исследованиях Соколенко Л.Ф., показывает, что для многих стран мира система налогообложения имеет общие черты, такие как:

- наличие налоговых льгот,
- разделение налогов на государственные и местные,
- наличие гибкого, мобильного налогового механизма, способного быстро адаптироваться в условиях меняющейся экономической среды [15].

Ввиду того, что налоговые системы экономически развитых стран складывались не одно столетие под влиянием политических, социально-экономических и других условий, для каждой из них характерны определенные особенности, которые отличают их по типу построения и составляющим налоговой системы.

Государственное регулирование сельского хозяйства за рубежом имеет ряд отличий. Оно включает в себя совокупность различных инструментов воздействия не только на доходы сельскохозяйственных товаропроизводителей, но и призвано регулировать такие важные составляющие аграрного рынка, как структура производства, социальная структура, межотраслевые и межхозяйственные отношения [3]. Среди приоритетных способов регулирования выделяют налоговое стимулирование, при этом важной составляющей является поддержка доходов производителей и компенсационные выплаты. Льготы по налогу на прибыль, применяются в странах ЕС, включают: дифференцированные ставки налогообложения, необлагаемые резервы, ускоренная амортизация, инвестиционная налоговая скидка, инвестиционный налоговый кредит, налоговые каникулы, упрощенный режим налогообложения.

Несмотря на то, что во всех ведущих странах - экономических лидерах сельское хозяйство облагается, как и другие сектора экономики, льготное налогообложение является одним из факторов, позволяющих успешно функционировать сельскому хозяйству. Товаропроизводителям предоставляется большой перечень налоговых льгот в рамках основного налогового режима, а также предусматривается особый режим налогообложения,

обоснованный сезонностью сельскохозяйственного производства, зависимостью от природных условий, финансовым состоянием и показателями эффективности деятельности сельскохозяйственных организаций.

Заслуживает изучения опыт Канады, где ставка налога варьирует по провинциям. Земельный налог в стране относится к местным налогам и сборам. При оценке земель сельхозпредприятий учитываются такие факторы, как форма использования, рельеф местности, плодородие и наличие инфраструктуры. С учетом того, что Правительством Канады поставлена цель максимально снизить налоговое бремя фермеров, балансовая стоимость земель сельскохозяйственного назначения оценивается по минимальному уровню. В целом государственная поддержка аграриев в Канаде привязана к «пятилеткам» - Пятилетним стратегическим планам развития. С 2018 года в стране действует «Канадское сельскохозяйственное партнерство: 2018-2023». Этим глобальным документом предусмотрен целый ряд программ поддержки (многие из которых действовали и ранее) в шести приоритетных областях.

В странах Центральной и Восточной Европы налогообложение земель четко дифференцировано в зависимости от качества земель, широко используются кадастровые оценки при установлении налога за отвод сельскохозяйственных земель для несельскохозяйственных потребностей. В Болгарии с конца 80 гг. применяются дифференцированные ставки земельного налога, с некоторыми корректировками они действуют в настоящее время. Пахотные земли разделены на 11 групп по их качеству с разными ставками земельного налога, отличающимися по крайним группам в 4 раза.

Для Украины целесообразным для изучения и внедрения является опыт стран, где используется дифференцированный подход к налогообложению аграрных предприятий, ввиду многоукладности сельского хозяйства, которая определяется разнообразием форм собственности и организационно-правовых форм.

В ряде стран используется дифференциация налогообложения как по субъектам предпринимательской деятельности АПК, так и по отраслям. Так, в США, где отсутствуют льготные ставки налога на доходы, действует прогрессивная шкала налогообложения и доходы фермеров облагаются по наименьшим ставкам. Вместе с тем аграриям США предоставляют другие льготы, в частности, они могут использовать отчисления, уменьшать налогооблагаемую базу на сумму страховых взносов. Кроме того, существует возможность исчисления налога в среднем за три года. Аналогичная система отчислений по подоходному налогу фермеров действует и во Франции. При расчете налога на доходы из налогооблагаемой базы могут вычитаться страховые взносы, проценты по займам на строительство жилья и другие. В результате доходы фермеров подлежат обложению на суммы, значительно меньшие

среднего по экономике уровня. Кроме того, во Франции активно используется сельскохозяйственный налог для проведения социальной политики. Выражается это в том, что в стране существует три режима налогообложения для сельского хозяйства, которые используются в зависимости от уровня дохода сельхозтоваропроизводителей, чем меньше их размеры и ниже доходы, тем больше налоговых льгот они получают. Аналогично разделение сельскохозяйственных предприятий на 3 группы представлены в Германии, где товаропроизводителям с низким уровнем дохода также предоставляются льготы.

Изучение опыта дифференциации налогообложения в Европе свидетельствует о наличии целого ряда инструментов снижения налоговой нагрузки в отдельных отраслях сельского хозяйства. Так, ряд льгот и более низких ставок предусмотрены для конкретных видов экономической деятельности: молочного скотоводства, овощеводства, садоводства, переработки продукции сельского хозяйства, что позволяет влиять на уровень развития этих отраслей. Подобная практика может быть целиком оправданной и в Украине в отношении, например, молочного животноводства, что могло бы положительно повлиять на его возрождение в общественном хозяйстве.

Особого изучения требует вопрос о налогообложении государственных аграрных предприятий, среди которых сегодня преобладают исследовательские и опытные хозяйства научно-исследовательских центров Академии аграрных наук Украины. На эти предприятия розложена важная стратегическая миссия в осуществлении аграрной политики в эпоху глобальных вызовов и изменений климата, связанная с выведением и испытанием сортов сельскохозяйственных культур, адаптированных к новым климатическим условиям. Конечный результат деятельности этих предприятий – наукоемкая продукция, от качества и себестоимости которой зависит эффективность деятельности всех предприятий АПК. Сегодня эти государственные предприятия, как правило, низкорентабельны, что не позволяет им обеспечивать расширенное воспроизводство основного капитала и формировать современную экспериментальную производственную инфраструктуру, о чем свидетельствует пример исследуемого государственного предприятия ОХ им. Суворова Раздельнянского района Одесской области. Финансовое состояние таких стратегических для аграрного сектора предприятий требует государственной поддержки, в том числе и в контексте применения специального режима налогообложения. Ввиду того, что удельный вес налоговых отчислений этих предприятий от поступлений всех предприятий аграрного сектора незначителен, целесообразно было бы освободить на 5 лет эти предприятия от уплаты единого налога. Это позволило бы мобилизовать значительные суммы

финансовых ресурсов для модернизации производства, оптимизации структуры капитала, диверсификации источников капитальных вложений, привлечения высококвалифицированных научных кадров. В последующий период целесообразно перевести эти предприятия, теперь уже характеризующиеся экономической и финансовой стабильностью, в группу плательщиков налогов в рамках общей системы налогообложения, дифференцировав ставки налога на прибыль в зависимости от уровня рентабельности.

Выводы. Обобщая накопленный в ходе аграрной, земельной и налоговой реформ опыт налогообложения аграрных товаропроизводителей в Украине, и, рассматривая целесообразность имплементации мирового и европейского опыта, следует сделать вывод, что для аграрного сектора экономики на данном этапе наиболее эффективным следует считать подход, основанный на дифференциации налогово-финансовых инструментов относительно размеров предприятий и их специализации.

Практика специального режима налогообложения, предусматривавшая уплату фиксированного сельскохозяйственного налога и аккумуляцию НДС на специальных счетах предприятий с целью поддержки развития аграрного производства достигла цели в контексте снижения налоговой нагрузки и предоставления возможности значительному количеству аграрных предприятий сформировать достаточный запас ресурсного и финансового потенциала. Однако многоукладная дифференциация предприятий по размерам хозяйствования и финансовым результатам требует соответствующей дифференциации подходов в налогообложении.

Целесообразно дифференцировать налогообложение по размерам предприятий, придерживаясь их классификации на такие группы:

1. микропредприятия (фермерские хозяйства, основанные на применении труда их членов и членов семьи фермера) с уплатой единого налога, который включает и НДС с аккумуляцией на специальных счетах с целью использования его на развитие хозяйства;

2. малые и средние субъекты хозяйствования (юридические лица различных организационно-правовых форм) с предоставлением права выбора единого налога или общей системы налогообложения;

3. крупные и макропредприятия, включая агрохолдинги, землепользование которых размещено на территории нескольких административно-территориальных единиц с общей системой налогообложения и дифференциацией ставки налога на прибыль в зависимости от размера налогооблагаемой прибыли или уровня рентабельности.

Такой подход следует считать формой государственной поддержки становления фермерских хозяйств и малых субъектов

хозяйствования. К числу критериев определения размеров предприятия в аграрном секторе кроме трех используемых (балансовая стоимость активов, среднегодовая численность работников и размер дохода от реализации) включить и размеры землепользования.

В рамках первых двух групп предприятий по размерам хозяйствования предлагается выделить две подгруппы:

1. Предприятия, специализирующиеся на производстве продукции растениеводства;

2. Смешанные предприятия, в которых не менее 50% дохода от реализации составляет продукция животноводства.

Для предприятий второй подгруппы предлагается использовать более низкие ставки единого налога и

сохранение практики аккумуляции НДС на специальных счетах с целью поддержки развития и стимулирования возрождения животноводства.

В отдельную группу предлагается выделить государственные предприятия – опытные хозяйства научно-исследовательских центров, разработав для них специальный режим налогообложения с учетом стратегического значения этих предприятий для аграрного сектора.

Такой дифференцированный подход позволит поддержать развитие многоукладной экономики аграрного сектора, решить ряд социальных проблем сельских территорий и обеспечить конкурентоспособность фермерских хозяйств, малых и средних субъектов хозяйствования как частной, так и государственной форм собственности

Библиографические сноски:

1. Босенко А.В. Удосконалення податкових відносин і підвищення ефективності АПК. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». Вип. 5(3). 2011. с.87 - 94.

2. Варченко О. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарського виробництва та напрями його використання у вітчизняній практиці. Економіка та управління АПК: Збірник наукових праць. Білоцерків. нац. аграр. ун-т. Біла Церква, 2011. Вип. 5 (85). С. 11-16.

3. Жук В. Стан і розвиток спеціальних режимів оподаткування аграрного бізнесу. Фінанси України. № 7. 2011– с. 33-42 .

4. Онегіна В. Зміна аграрної парадигми та державна аграрна політика у розвинутих країнах. Економіка України. 2005. № 11. с. 62-72.

5. Лупенко Ю.О., Тулуш Л.Д. Стратегічні напрями податкового регулювання розвитку аграрного сектора економіки України на період до 2020 року. К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 36 с.

6. Лупенко Ю.О., Тулуш Л.Д. Оподаткування сільського господарства в умовах трансформації спеціальних податкових режимів. Економіка АПК. - 2016. - № 1 - С. 5-17

7. Lupenko Yu. Special taxation modes in the Ukrainian agricultural sector / Yu. Lupenko, L. Tulush // The CAP and competitiveness of the Polish and European food sectors. - Editors A.Kowalski, M. Wigier, B. Wieliczko. - Institute of agricultural and food economics, Nation research institute. - Warsaw, 2014. - P. 106-117.

8. Тулуш Л.Д. Режим ПДВ-аккумуляції як інструмент фіскального стимулювання розвитку агропромислового виробництва. Економіка АПК. 2015. - № 8. - С. 44- 55.

9. Лупенко Ю.О. Моделювання соціально-економічних відносин процесі наукових досліджень. Економіка АПК, 2018, № 2, с. 5-13.

10. Найда А.В., Д'якова А.І. Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників: проблеми та перспективи. Аграрний вісник Причорномор'я. Збірник наукових праць. Економічні науки. Випуск 86. Одеса. 2017. С. 111-116.

11. Відмовлятися від спецрежиму оподаткування ПДВ для сільського господарства в сучасних умовах недоцільно – Інститут аграрної економіки. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/presrelease/711-2014-04-29-11-56-40.html>. (дата обращеия 25.08.2021).

12. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році" від 24 грудня 2015 року № 909-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-19>. (дата обращеия 28.08.2021).

13. ПДВ для аграріїв зменшили до 14%. <https://finclub.net/ua/news/pdv-dlia-ahrariiv-zmenshyly-do-14protsent.html>. (дата обращеия 12.09.2021).

14. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість при оподаткуванні операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції. Закон України №5425-д. URL: [Agravery.com](http://agravery.com).

15. Соколенко Л. Ф. Зарубіжний досвід оподаткування аграрного сектора економіки. Бізнес Інформ. - 2017. - № 4. - С. 55-60. –URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_4_9 . (дата обращеия 15.08.2021).

ГОСУДАРСТВЕННОЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМИ ТРАНСФОРМАЦИЯМИ: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ АСПЕКТ

САКОВИЧ Василий,

доктор хабилитат политических наук, профессор,
Белорусский национальный технический университет (БНТУ),

Республика Беларусь

e-mail: 113vs@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9130-5285>

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются основные направления, формы, методы и инструменты государственного стратегического управления инновационными трансформациями, которые до настоящего времени в науке применительно к инновационному развитию не разработаны. По мнению автора управленческий ресурс, наряду с «человеческим» ресурсом как организационно-интеллектуальная основа формирования инновационно-цифровой экономики становятся в современных условиях определяющими. Поэтому первостепенная задача науки их раскрыть, а практике государственного управления научиться их эффективно использовать.

Предлагаемые автором подходы к формированию концепции государственного стратегического управления нового качества, методы и формы стратегического управления как важнейшего инструментария по обеспечению эффективной инновационной модернизации могут явиться основой формирования новой управленческой парадигмы инновационного развития.

Ключевые слова: модернизация, экономическая, инновационная, стратегическая, формы, методы, развитие, управление, парадигма

STATE STRATEGIC MANAGEMENT OF INNOVATIVE TRANSFORMATIONS: THEORETICAL- CONCEPTUAL AND ORGANIZATIONAL ASPECT

SAKOVICH Vasily,

Doctor of Political Science, Professor,
Belarusian National Technical University (BNTU),

Republic of Belarus

e-mail: 113vs@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9130-5285>

SUMMARY

The article discusses the main directions, forms, methods and tools of state strategic management of innovative transformations, which have not yet been developed in science in relation to innovative development. According to the author, the management resource, along with the "human" resource as an organizational and intellectual basis for the formation of an innovative digital economy, is becoming decisive in modern conditions. Therefore, the primary task of science is to reveal them, and the practice of public administration will learn to use them effectively.

The approaches proposed by the author to the formation of the concept of state strategic management of a new quality, methods and forms of strategic management as the most important toolkit for ensuring effective innovative modernization can form the basis for the formation of a new management paradigm of innovative development.

Key words: modernization, economic, innovative, strategic, forms, methods, development, management, paradigm

В современных условиях перехода к инновационному развитию, формирования инновационной экономики, усиления процессов четвертой промышленной революции, вызывающих неопределенность перспектив трансформации мировой и национальных экономик, значимость управления инновационными процессами существенно возрастает.

Управление, тем более инновационным развитием – сложный и многообразный вид деятельности, который должен быть организован на научной основе.

Несмотря на существующую теорию управления и признания ключевой роли государства в управление инновационными трансформациями, до настоящего времени в сфере государственного управления отсутствует четкость методологических концепций управления, происходит смешение основных понятий, размытость методов и форм, инструментов стратегического государственного управления процессом формирования безопасного, устойчивого инновационного развития. Возник даже дискуссионный вопрос: инновационная модернизация – это управленческая задача или

проблема? Известный российский экономист Александр Аузан считает, что если бы модернизация была «задачей», то мы бы давно наблюдали модернизированный мир. Но мы этого не видим, мы видим очень небольшое количество модернизированных стран. Потому что модернизация – это не задача, а проблема. Задача решается по определенной формуле: есть формула, работали по этой формуле – получили решение задачи. А с модернизацией так не получается [2].»

Для управления инновационной модернизацией особенно важным является *государственное стратегическое управление*, потому что только государство со своими возможностями стратегической оценки и стратегического планирования, государственной организационной системы может решать проблемы достижения целей инновационного развития и эффективной инновационной модернизации экономики. В данном контексте следует особо отметить, что в условиях действия непредсказуемых и трудно прогнозируемых факторов инновационной трансформации, вызванных «технологической революцией» (К. Перес), «созидательным разрушением» (Й. Шумпетер), динамическим хаосом *только* государственная система стратегического управления и государственная организационно-управленческая система обладают тем набором стратегических инновационно-управленческих методов и инструментов, которые могут обеспечивать управление *инновационным развитием*.

Без стратегии, без выделения стратегических целей и приоритетов, выявления перспективных ресурсов развития, оценки возможных вызовов и угроз, поэтапных мер решения постоянно возникающих проблем инновационной трансформации не может быть целенаправленного движения вперед, не могут быть целесообразно использованы ресурсы, накоплен потенциал [6].

Более того, вступив в XXI в. человечество оказалось в условиях нарастающей неустойчивости, неопределенности, непредсказуемости революционных, по своей сути, процессов четвертой промышленной революции, изменений в экономике, политике, экологии, духовной и бытовых сферах жизни общества и поэтому с большой долей уверенности можно утверждать, что и в будущем доминирующей будет именно *парадигма стратегическая управления*.

Выбор парадигмы стратегического управления зависит от многих факторов, в том числе от государственного устройства, уровня экономического развития страны, динамики ее изменения, восприимчивости экономики к инновационному развитию, уровня развития образования и науки, культурной среды, традиций и др. В то же время существует ряд основополагающих подходов, которые могут рассматриваться как некоторые обобщенные принципы подходов к формированию системы стратегического управления инновационным развитием.

Парадигма стратегического управления базируется на определенных *функциях* (как элементах части управленческой деятельности) и *алгоритме управления*, которые включают: стратегический анализ, целеполагание, моделирование, прогнозирование, государственное стратегическое планирование, организация исполнения, управление и регулирование, обеспечение материальными, финансовыми, информационными и другими ресурсами, мониторинг, государственный контроль. Совокупность функций составляет *содержание стратегического управления*. Функции проявляются в действиях субъектов стратегического управления.

Совокупность теоретических, концептуальных и организационных компонентов управления составляют *концептуальную основу (Концепцию) стратегического государственного управления* [10, с.432].

1. *Теоретический*, базируется на парадигме теории устойчивого и безопасного развития страны в ходе инновационной трансформации и социальной стратификации инновационного развития.

2. *Концептуальный*, отражает концептуально-стратегические взгляды на характер объекта инновационной модернизации, цель инновационного развития, и способы ее достижения в их стратегическом развитии.

3. *Организационный*, отражает состав, структуру, принципы управления, методы, механизмы и инструменты деятельности субъектов государственного управления в качестве управляющей системы инновационной трансформацией.

Каждый из этих *структурных элементов* управления занимает особое, только ему свойственное место, и, следовательно, выполняет только ему присущую роль в сложно структурированной системе государственного стратегического управления инновационным развитием. Но, особенность стратегического государственного управления как системы состоит в том, что она обладает целостностью, то есть цельностью и неразрывной взаимосвязью составляющих ее элементов, что позволяет ей функционировать совместно как целостной структуре и решать основную задачу – достижение цели инновационного развития по модернизации экономики и общества.

Во-первых, в теоретическом плане [4, с.154-155] концепция стратегического управления включает в себя научно обоснованную *систему взаимосвязанных требований к национальной системе экономики в ходе перехода к инновационному развитию, ее структуре, пропорциям, тенденциям развития, к ее функционированию (социальной, экономической, социокультурной, экологической)* во взаимодействии с политической, социокультурной, экономической системами и окружающей средой в направлении инновационно-цифрового развития, ориентированного на обеспечении высокого

качества жизни гармонически развитой и духовно зрелой личности.

В связи с этим теоретический аспект *социального императива инновационных трансформаций* состоит в признании на теоретическом уровне того, что основным субъектом и движущей силой инновационного развития является человек, обладающий квалификационными и трудовыми возможностями, социальной активностью и мобильностью, достаточными, чтобы обеспечить поставленные стратегические цели [4, с.155]. Это важно и потому, что в индустриальной экономике совершенствование продукции достигается за счет приложения новых знаний к природным ресурсам, оборудованию, труду, а в инновационном типе экономики это развитие обеспечивается за счет применения новых знаний к имеющимся [5, с.7], то есть в инновационной экономике происходит замещение физического и природного капиталов в национальном богатстве человеческим капиталом. Поэтому при стратегическом планировании в ходе научно-теоретического обоснования необходимо особое внимание уделить повышению образовательного уровня, развитию человеческого капитала. При этом, необходимо учитывать, что инновационная экономика, согласно исследованиями П. Ромера, может быть построена только на избыточности знаний, идей, разработок, патентов, высоких технологий, компаний, предпринимателей, ученых, инфраструктур и т.д. П. Ромер обосновал, что для накопления человеческого капитала необходимо поощрять получение нового знания ради знания как такового, иначе вряд ли можно рассчитывать на ощутимую практическую отдачу науки в будущем [19, с.95, 17, с.221–238]. Отсюда мы делаем вывод, что в ходе инновационного развития весьма важным является получение избыточности новых знаний и инновационных идей, финансовых институтов, задействованных в инновационной экономике, чтобы инвесторы конкурировали между собой за покупку акций „start up”.

Это тем более важно, что *экономический императив инновационных трансформаций* заключается в переводе экономической системы страны на интеллектуальный, инновационно-цифровой путь развития, базирующийся на знаниях, приводящий ее к превращению в эффективную, конкурентоспособную, социально ориентированную инновационную экономику, ставящую превыше всего интересы человека.

Социокультурный императив стратегического управления предполагает создание широких возможностей и условий для активного включения людей в усвоение и создание духовных ценностей, формирование интеллектуально развитой, духовно богатой, социальной активной личности.

В условиях формирования теории инновационного развития особое внимание должно уделяться *экологическому императиву*, который в центр внимания ставит человека и предусматривает обеспечение его прав на здоровую и плодотворную

жизнь в гармонии с природой. Он базируется на реализации коэволюционной стратегии, ориентированной на недопущении необратимого разрушения природы, сохранения окружающей среды, экологизацию хозяйственной деятельности в целях охраны и воспроизводства природных условий, благоприятных для жизнедеятельности нынешнего и будущих поколений [4, с.155].

Весьма важным для теоретического обоснования путей инновационного развития является формирование научно-теоретической стратегии обеспечения национальной безопасности на всех этапах перехода к инновационной экономики. Мы, в своих научных исследованиях, обосновывали необходимость формирования нового вида безопасности – инновационной безопасности как основу национальной безопасности в условиях инновационного развития [10].

Во-вторых, в рамках *концептуального подхода концепция стратегического управления* инновационного предусматривает проведение следующих мероприятий:

– *стратегический анализ*, в рамках которого выделяются систематизируются национальные интересы инновационного развития, определяется стратификационный потенциал страны, проводится оценка инновационного потенциала и климата, оценка институциональной среды, анализ ресурсного потенциала инновационных преобразований, изучаются ключевые аспекты внутренней и внешней экономической среды пространства безопасности; определяются возможные внутренние и внешние вызовы, угрозы и риски достижения целей инновационного развития;

– разрабатываются долгосрочные, среднесрочные и краткосрочные *цели инновационного развития*. Определяются силы, ресурсы, сроки, последовательность действий, инструменты и механизмы достижения целей инновационного развития, реализации национальных интересов; разрабатываются индикаторы и критические показатели системы инновационной безопасности и системы отражения внешних и внутренних угроз;

– *моделирование* – формирование структурированного и систематизированного множества целей, интересов, угроз, факторов, которые наиболее полно будут характеризовать выбор из множества вариантов национальной модели инновационного развития экономики, выступающей в качестве государственного и общественного ориентира долгосрочного инновационного развития государства;

– *прогнозирование* – разработка научно обоснованного стратегического прогноза о возможных изменениях внутренних и внешних целей инновационного развития, интересов, угроз, факторов безопасности, об альтернативных путях и сроках их трансформации. Выявляются возможные опасности и угрозы инновационному развитию, определяются их характеристики и оценки как совокупность критериев и причин, наносящих вред жизненно важным интересам личности, общества,

государства; выявляются возможные причины, тормозящие формирование инновационной экономики, подрывающие устойчивость социально-экономической системы страны в целом в краткосрочной и среднесрочной (3 – 5 лет) перспективе;

– *стратегическое государственное планирование* – определяются приоритеты, стратегические цели инновационного развития и направления функционирования инновационной экономики, определяется стратификационный потенциал страны, задачи государственного управления; выбор форм и методов государственного управления, определяются необходимые ресурсы, разрабатываются прогнозы, планы, проекты реализации предполагаемых мероприятий, оценка эффективности, внесение корректировок и многое другое.

Как отмечает Эндрю Грэхэм *государственное управление* представляет собой реализацию государственной политики в рамках государства [20, с.2]. Преимуществом такого подхода является то, что проблема повышения эффективности управленческого действия перспектив инновационного развития решается в рамках стратегической государственной политики комплексно не только на путях инновационно-технологической модернизации экономики, но и на путях стратификационной социальной трансформации общества. Кроме того, стратегическое государственное планирование позволяет сделать оптимальный управленческий выбор для стратегического инновационного развития. Последовательность данных этапов процесса государственного стратегического планирования зависит как от реализуемой модели государственного стратегического управления, так и от особенностей объекта управления.

В-третьих, государственное стратегическое управление в прикладном плане функционирования *организационной функции* означает образование, упорядочение определенных управленческих структур, определение их компетенции, внутренней структуры, то есть создание управляющей системы, которая бы отражала способ организации и функционирования всех структурных компонентов управления инновационными преобразованиями в экономике, политике, социальной сфере в направлении стратегических целей.

Управленческие структуры стратегического управления в прикладном плане осуществляют следующие функции: *руководство*, которое состоит в воздействии управляющего на содержание деятельности управляемых путем воздействия на достижение цели, указания основных ее направлений, определения текущих задач и *координацию* – как деятельность субъектов управления по согласованию действий государственных органов, направленных на выполнение единой задачи инновационного развития.

С позиции *организационной составляющей*

стратегическое управление инновационной модернизацией – это процесс перевода системы из одного состояния в другое посредством целенаправленного воздействия на объект управления с целью изменения его состояния [7, с.4] и достижения желаемых результатов. В целом организационная функция стратегического управления направлена на достижение *целей инновационного развития*, стабильного функционирования социально-экономической системы, нормальной жизнедеятельности страны и защищенности личности, общества и государства от внутренних и внешних угроз на всем протяжении процесса инновационной трансформации экономики.

В связи с этим *организационный компонент стратегического управленческого* воздействия на национальные инновационные процессы должен быть направлен на:

– разработку и совершенствование нормативно-правового обеспечения инновационной деятельности; создание законодательных основ для формирования новой модели инновационной экономики; совершенствование институционального аппарата управления;

– создание системы комплексной поддержки инновационной деятельности; развитие человеческого потенциала на основе совершенствования системы образования, науки и других сфер, влияющих на гармоничное развитие личности; повышение уровня инновационности экономики и роста ее конкурентоспособности;

– развитие инфраструктуры инновационного процесса и системы инновационной безопасности, включая систему информационного обеспечения, систему экспертизы, финансово-экономическую и производственно-технологическую поддержку, систему продвижения инновационных разработок, систему подготовки и переподготовки кадров;

– содействие повышению инновационной активности; создание зрелых институтов инновационно-рыночной экономики, активизацию структурных преобразований, способствующих формированию инновационной экономики; расширение участия частного бизнеса в инновационных процессах; широкое внедрению достижений науки и техники;

– ориентацию на всемерную поддержку базисных инноваций, составляющих основу современного технологического уклада; ускорение интеграционных процессов с зарубежными странами с целью формирования совместного инновационного пространства;

– сочетание государственного регулирования и управления инновационной деятельности с эффективным функционированием конкурентного рыночного инновационного механизма, защитой интеллектуальной собственности;

– содействие развитию системы инновационной безопасности на региональном и международном уровнях.

Функция организации в государственном

стратегическом управлении призвана структурировать систему государственной власти, предполагает определение формы правления, полномочий, обязанностей, ответственности всех субъектов государственного управления, формы непосредственного и опосредованного участия в государственном управлении [6].

Сложность управления инновационным развитием вызвана тем, что управление происходит не эволюционными процессами по отношению к изменчивости, а с процессами инновационными, которые по своей сути являются процессами (как мы уже отмечали) революционными, когда происходит ломка старых механизмов в экономике и обществе и доминантное значение получают инновации, затрагивающая не частные, а жизненно важные приоритеты общества и государства. В целом управлять инновационным развитием – это значит осознанно переводить объект из одного состояния, стабильного, но с точки зрения перспективного развития опасного, в другое – инновационное, менее опасное в перспективе, но с нарушением стабильности и безопасности текущего состояния.

Для реализации целей и задач инновационного развития государственная стратегическая система управления должна предусматривать в обязательном порядке смену методов управления: *реактивного метода управления* на *метод креативной государственной координации, управления и контроля*. То есть, в отличие от традиционного *реактивного управления*, как реакции на изменения, происходящие во внешней и внутренней среде управляемого объекта, управление инновационной деятельностью должно осуществляться *креативно*, как активное и целенаправленное воздействие на выбор цели, средств ее достижения, адекватных выбранной цели, следует проявлять инициативу, конструировать новаторские идеи. Весьма важным для креативного управления, особенно в условиях формирования инновационного развития, является выход за пределы трафаретного мышления, нестандартные поиски инновационно-технологических решений, замена характерного для традиционного способа управления принципа единственного управленческого решения принципом *множественности возможных решений* (дивергентное мышление), исходящим из того, что в неравновесных, неустойчивых, нелинейно развивающихся системах, со свойственными им точками бифуркации и аттракторами, возможных управленческих решений – множество, из которых следует выбрать одно, наиболее адекватное и правильное [3, с.145].

Таким образом, в связи с ожидаемыми радикальными инновационными преобразованиями, стремительным развитием информационных технологий, искусственного интеллекта *креативное управление* становится ключевым элементом стратегического управления инновационным развитием и инновационной деятельностью.

Одним из важных *методов* государственного управления инновационным развитием является

государственная поддержка, которая включает: государственное финансирование; поддержку экспорта технологий и развития научной кооперации; развитие научной и инновационно-производственной инфраструктуры; законодательное упрощение создания и функционирования инновационных предприятий; создание внутри университетов отделов для исследований в области приоритетных направлений; привлечение иностранных инвестиций, ученых и исследователей и др.

Кроме того, государство в своем арсенале имеет и *традиционные методы* государственного управления: прямые (административные) и косвенные (экономические). К основным прямым административным методам можно отнести: нормативно-правовые акты, лицензирование, квотирование и др.; к косвенным экономическим методам – государственное прогнозирование, индикативное планирование, целевое прогнозирование, денежно-кредитную, социальную, внешнеэкономическую политику и др.

Исследования автора [10, 11, 12, 13, 14], подтверждаемые существующей практикой, показывают, что для интенсивного перехода к экономике знаний требуется не только выработки и подбор планируемых к применению оптимальных и эффективных методов государственного управления, но и выработка и использование *механизмов развития*, которые заключается в совокупности мер целенаправленного управляющего воздействия по созданию благоприятных условий для инновационной деятельности: модернизация инновационной инфраструктуры, формирование соответствующей экономической среды, благоприятствующей инновационным транзакциям, создание инновационного потенциала, долгосрочных финансовых инвестиций в образование и науку, создание государством мотивирующих условий для генераторов идей, способных привлечь инвесторов. Весьма важно, чтобы государство выступало как аккумулятор национального ресурса знаний.

Кроме механизмов государство в системе стратегического управления обладает и может использовать набор *инструментов* регулирования процессов инновационного развития, путем управленческого воздействия управляющего субъекта на объект регулирования. К ним относятся фискальные, монетарные, структурные и институциональные инструменты.

В условиях конкурентной борьбы за лучшие условия для инноваций, новые технологии, за человеческий капитал, как носитель уникального знания, применяются не только экономические, но и *политические инструменты*. Выбор политических инструментов в целом отражает политическую культуру и сложившуюся в государстве политическую обстановку. В демократическом обществе именно на уровне политики происходит отбор и утверждение приоритетных направлений развития, по которым в результате многоходовых процедур устанавливается согласие в обществе, что

не маловажно для сложных процессов перехода к инновационному развитию.

При формировании инновационной экономики, кроме концептуальной структуры стратегического управления, методов и механизмов большое значение имеет *организационная форма управления* данным процессом. Традиционно характер управления экономикой определяют в зависимости от характера импульса – стихийный или иерархичный.

В связи с этим М. Кастельс выделяет четыре формы организации управления экономикой: [22, с. 484]:

- иерархическая;
- смешанная сетевая;
- сетевая рыночная;
- рыночная.

В условиях иерархической формы организация управления строится на системе вертикальной интеграции подчинения из единого центра. В связи с тем, что в условиях формирования инновационной экономики большая роль отводится *роли государства* в инновационном процессе, этот *форма управления*, на наш взгляд, наиболее предпочтительна, особенно в условиях «догоняющего развития», так как вертикально интегрированная национальная инновационная система в этих условиях может быть более эффективной альтернативой рыночным системам. Примером тому являются экономики Китая и Сингапура, которые при существенном влиянии *государственной власти* формировали инновационную экономику и по праву занимают лидирующие позиции в области инноваций. Правда, некоторые ученые предупреждают, что в этом случае есть риск функционирования подсистем независимо друг от друга, порой с конфликтами между ними [18, с.374]. Мы полагаем, что это возможно только при неэффективно функционирующем государстве, которое априори не может формировать и развивать инновационную экономику.

Сетевая смешанная форма управления основана на партнерстве государственного и частного секторов в области инновационных процессов; как правило, она тяготеет к иерархичным организациям управления, так как характеризуется большей ролью государства в различных формах государственно-частного партнерства, особенно в сфере образования, подготовки кадров, определения приоритетов и создания инфраструктуры инновационного развития, поддержки фундаментальной науки и патентного дела.

Сетевая форма организации управления экономикой характеризуется слабой иерархией, отсутствием центра принятия решения, большим влиянием доверительных отношений между участниками (Силиконовая Долина). Неотъемлемая часть сетевых отношений – доверительность, репутация и взаимозависимость. Малые и средние компании объединяются в сеть для достижения критической массы от их вклада, при этом сохраняя свою гибкость. В данном контексте сетевые

структуры являются наиболее эффективными организационными формами в силу трех основных факторов: гибкости, способности к изменению масштаба и выживаемости [22, с.28, 5, 6]. В связи с этим М. Кастельс видит ключ к построению инновационной экономики в сетевой форме управления.

Дж. Нэбитт также полагает, что для информационной цивилизации иерархическая структура не годится, ибо она задерживает поток информации. Централизованные институты власти должны поэтому уступить место децентрализованному, связанному между собой неформальным отношениям и структурам [9]. Сетевая структура призвана ускорить поток информации, усилить ответственность и повысить эффективность.

Вместе с тем, по нашему мнению, каждая из форм *управления* имеет право на использование и вполне может привести к положительным результатам. Однако в каждом конкретном случае необходимо принимать во внимание поставленные цели и существующие условия перехода к инновационному развитию.

Существует два основных подхода к достижению инновационного состояния развития: «*опережающий*» или «*догоняющий*». В первом случае речь идет о независимом создании и распространении знания и технологий. Во втором основной моделью является копирование существующих технологий. В случае «догоняющего» развития наиболее эффективным представляется иерархическая форма управления, при выборе модели опережающего развития предпочтительным видится сетевая форма управления. Но при любом выборе формы управления инновационным процессом управленческий уровень должен быть завершеной и логичной системой. В противном случае при неэффективном устройстве управления даже самые умные решения не спасут [24, с.25].

Кроме того, при любом выборе модели («опережающей» или «догоняющей») к числу ключевых условий перехода на инновационный путь развития и формирования инновационной экономики относится создание *институционально-организационной инфраструктуры*, интегрирующей процессы научных исследований, развитие эффективного наукоемкого производства, восприимчивого к инновациям, подготовка кадров, обладающих знаниями на уровне достижений современной науки и способных обеспечить коммерциализацию этих знаний, воплощение их в конкурентоспособный инновационно-рыночный продукт.

Важной *институционально-организационной структурой*, которые обусловили *эффективное управление* процессом формирования инновационной экономики в высокоразвитых странах стали *национальные инновационные системы* (НИС). «Национальная инновационная система, – отмечает К. Фримен – сложная система

экономических субъектов и общественных институтов (норм, права), участвующих в создании, хранении, распространении и превращении новых знаний в новые технологии, продукты и услуги, потребляемые обществом» [23].

В рамках государственного стратегического управления при формировании национальных инновационных систем требует решения следующих задач [25]:

1. совершенствование механизмов взаимодействия между участниками инновационного процесса, включая организацию взаимодействия науки и вузов с промышленными предприятиями в целях продвижения новых технологий, повышения квалификации персонала;

2. проведение действенной экономической политики в отношении участников инновационного процесса, стимулирование внебюджетного финансирования, создание институциональных и правовых условий для развития венчурного инвестирования в научные проекты;

3. создание и развитие объектов инновационной структуры (технопарки, бизнес-инкубаторы, технологии), систем организации оказания консалтинговых услуг в области деятельности, содействия развитию малых предприятий.

В целом, *национальная инновационная система* представляет собой системную совокупность институтов, деятельность которых направлена на генерирование и диффузию инноваций научными и образовательными учреждениями, инновационно ориентированными производственными предприятиями, субъектами инновационной инфраструктуры, обеспечивающими трансфер инноваций из сферы науки в сферу производства и инновационной продукции потребителю, которые в совокупности совместно функционируют в инновационно ориентированной социальной среде.

Базовая структура НИС содержит блоки, генерирующие знания и занимающиеся подготовкой инновационных кадров; создающие инновационную инфраструктуру; производящие инновационный продукт и проводящие государственную политику. Как правило, взаимодействие между блоками в рамках государственного управления осуществляется по схеме: «государство–наука», «наука–производство», «государство–производство» [8].

В целом инновационный тип развития экономики предполагает многообразие и постоянное обновление форм деятельности в соответствии со сдвигами в образовании и науке, технологическом базисе, ценностных установках, стереотипах производственного и потребительского поведения членов общества и субъектов хозяйствования, с изменениями, происходящими в социально-экономической системе и ее связях с внешним миром, во внутреннем мире человека. Поэтому в условиях инновационных преобразований система *государственного стратегического управления* должна учитывать возникновение в ходе постоянных инновационных изменений большой совокупности

факторов, вызывающих нарушение внутренней стабильности, устойчивости и безопасности социально-экономической системы государства, что требует трансформации институциональной управленческой структуры, изменения ее функций, связей, форм, содержания. Эффективное государственное стратегическое управление снижает неопределенность инновационного развития, делает действия экономических субъектов более предсказуемыми, обеспечивает достижение поставленных инновационных целей. Именно в этом заключается отличительная черта социально-экономической политики Сингапура, способность своевременно и адекватно отвечать на вызовы постиндустриальной эпохи, постоянно и гибко совершенствоваться и традиционные и ново созданные институты, следовать принятой стратегии, при этом постоянно ее корректируя [16].

Наряду с этим, наш анализ показывает, что форма и модель управления важна, но не менее важна *эффективность государственных институтов*, способных оперативно принимать решения. *Институциональный механизм* государственного стратегического управления и государственной политики – это система государственных органов и их устройство, посредством функционирования которых реализуются указанные управление и политика. Действительно, в силу особенностей инновационной экономики и основного ресурса – знаний, представляющих большое количество нематериальных активов, административные механизмы по управлению инновационным процессом будут неэффективными, а рыночные могут не справиться с регулированием из-за отсутствия или недостаточно развитого рынка для новых идей, научных знаний, инновационной продукции. Поэтому важным является создание современных инновационных институтов. К ним, на наш взгляд, можно отнести: институт интеллектуальной собственности как экономической основы инновационного развития; институт инноваций, в рамках которого происходит процесс превращения объектов интеллектуальной собственности в конечные товары и эффекты; институт коммерциализации результатов интеллектуальной собственности, а также повышение значимости таких неформальных институтов, как доверие, единство, сотрудничество, коллективное начало участников инновационного процесса [15, с.28, 29].

Для повышения управленческой эффективности государственных институтов, они должны руководствоваться современными *принципами* стратегического государственного управления: принцип научной обоснованности и эффективности, принцип гибкости и адаптивности, принцип активного управления, принцип синергии и др.

Важная роль в инновационном процессе принадлежит *бизнесу*, который привлекает различные научные коллективы (малые наукоемкие фирмы), конкурирующие между собой за финансирование всевозможных исследований и

разработок, создание технологий на основе собственных разработок и исследований, а также освоение инноваций. Креативным ядром, мотором инновационной системы и экономики является венчурный бизнес. Он направлен на реализацию крупных, порой прорывных новшеств, инноваций, исходящих от фундаментальной науки. Поэтому соучастие в нем государства на основе *частно-государственного партнерства* необходимо и полезно. Но для эффективного функционирования бизнеса в формировании инновационной экономики роль государства также велика. В рамках государственного управления разрабатываются меры поддержки и стимулирования бизнеса, налогового стимулирования венчурных инвесторов к инвестированию капитала на начальных (посевных) и ранних стадиях инновационных проектов. Кроме того, важно стимулировать венчурных инвесторов к удержанию капитала в инновационных компаниях как минимум до стадии расширения. Данные меры должны выражаться во введении понижающих ставок налога на прибыль для венчурных фондов, вводящих свой капитал на начальных (ранних) стадиях и удерживающих его до поздних стадий [1].

В условиях перехода к инновационному развитию необходимо кардинальное повышение эффективности государственного управления *социальной составляющей* внутренней политики: подъем образования и науки, здравоохранения, улучшение жилищных и материальных условий быта населения. Такая политика позволит обеспечить ускоренное развитие человеческого капитала, его формирование и развитие, так как именно он способствует увеличению инновационного потенциала. Настоятельной необходимостью является совершенствование форм интеграции вузовской и академической науки, проведение совместных научных исследований. Причем, для формирования инновационного образования важна роль государства, его политической воли (по У. Ростоу) для формирования «элитарного социального капитала» (*social over head capital*) сферы образования [20]. Приоритет социального развития в ходе государственного управления показывает в своей деятельности сингапурское правительство, которое избрало "развитие человеческого фактора" как единственного ресурса, которым обладает это государство и за счет этого получило колоссальный эффект в инновационном экономическом развитии.

Важной организационной функцией стратегического государственного управления является *контроль* за фактическим положением в управляемых объектах, выявления отклонений по сравнению с предусмотренными параметрами и намеченными целями. По результатам контроля как правило принимаются определенные решения управляющими органами, по корректировке ранее принятых управленческих действий, проведенных к отклонениям от принятых целей. В этой связи могут осуществляться функции регулирования и

координации инновационным развитием.

Таким образом, государство является ключевой институциональной структурой государственного стратегического управления на всех стадиях формирования и развития инновационного процесса, обеспечения его безопасности.

При этом, государственное стратегическое управление инновационным развитием должно соответствовать ряду требований:

- *во-первых*, модель стратегического управления инновационными процессами должна функционировать в форме схемы-алгоритма, включающей последовательность организационно-управленческих мероприятий по достижению стратегических целей инновационного развития, на основе включенного в нее механизма по обеспечению инновационной безопасности – эффективного управления рисками;

- *во-вторых*, система стратегического управления инновационного развития должна включать совокупность классических этапов планирования и управления: анализ, целеполагание, выбор стратегии, реализация стратегии, контроль, оценка эффективности и корректировка, адаптированных к задачам стратегического управления;

- *в-третьих*, на всех стадиях инновационного развития должно органически сочетаться инструментально-методологические элементы системы сбалансированных показателей инновационного развития и уровня обеспечения инновационной безопасности в соотношении с критическими, пороговыми значениями.

Следует особо отметить, что системный подход к системе государственного стратегического управления инновационными трансформациями как к иерархизированной, сложноструктурированной системе, не исключает, а наоборот, в условиях развития креативности, предполагает выработку внутренних механизмов саморегуляции и саморазвития, способных видоизменять свои цели, структуру и функции. Попытки организовать систему инновационной экономической трансформации и управлять ею без учета или вопреки этим механизмам приводит к неэффективности или деградации, или, даже, к разрушению системы. Управление лишь тогда эффективно, когда управляющее воздействие из «центра» служит дополнением к энергии саморазвития и внутреннего саморегулирования системы.

Предлагаемые автором подходы к формированию концепции государственного стратегического управления по обеспечению эффективной инновационной модернизации экономикой могут явиться основой формирования новой управленческой парадигмы инновационным развитием.

Библиографические сноски:

- 1.Александрова А. И. Инновации в системе управления экономической безопасностью промышленных предприятий и проблемы их реализации <https://institutiones.com/innovations/2424-innovacii-v-sisteme-upravleniya-ekonomicheskoy-bezopasnostyu.html>
- 2.Аузан А. Национальная формула модернизации. Как осуществить сделку между прошлым и будущим <https://novayagazeta.ru/articles/2009/12/09/40067-natsionalnaya-formula-modernizatsii?print=true> (дата обращения – 24.04.2021 г.).
- 3.Бабосов Е.М. Философские проблемы бытия, познания, веры и культуры. Минск: РИВШ, 2010. с.145
4. Бабосов Е. М. Наука и человекомерность окружающей среды. Минск, «Беларуская навука», 2021. С. 154 – 155.
5. Вертаков Ю. В., Симоненко Е. С. Управление инновациями: теория и практика. М.: ЭКСМО, 2008. с.7.
6. Государственное стратегическое управление. Под общей редакцией профессора Ю. В. Кузнецова // https://kartaslov.ru/книги/Государственное_стратегическое_управление/4 (дата обращения - 8.09.2021 г.)
7. Князев С. Н. Управление: искусство, наука, практика. Минск, «Армита-Маркетинг», 2002. С. 4.
- 8.Модели формирования национальных инновационных систем // http://kapital-rus.ru/articles/article/modeli_formirovaniya_nacionalnyh_innovacionnyh_sistem/ (дата обращения – 16.05.2021 г.).
9. Поликарпов В. С. Философия безопасности // <http://5fan.ru/wievjob.php?id=31368> (дата обращения – 28.04.2020 г.).
- 10.Сакович В. А. Инновационная безопасность как основа национальной безопасности: формирование, эволюция, трансформация. IRIM. Кишинев, 2017. с. 432.
- 11.Сакович В. А. Инновационная безопасность: некоторые подходы к обоснованию нового концепта безопасности. Conferința științifico-practică internațională "Știință, educație, cultură"(2020, Chișinău). Международная научно-практическая конференция "Наука, образование, культура», посвященная 29-ой годовщине Комратского государственного университета: Сборник статей. Том II. Право и политические науки. Филология. Комрат, 2020. с. 46-52.
- 12.Сакович В. А. Национальная безопасность Республики Молдова в контексте современных процессов глобализации и интеграции: теория, методология, прикладной анализ. Учебно-методическое пособие. Кишинев, 2016. 570 с.
13. Sakovici V. Unele aspecte ale teoriei inovaționale și economiei inovaționale // Relații internaționale Plus. Revista științifico-practică. № 1 (9). Chișinău, 2016. p. 68-81;
14. Sakovici V. Procesele globale în lumea modernă. Chișinău, 2014. 326 с.;
15. Sakovici V. Categoriile instituționale ale securității inovaționale: aspecte teoretice // Relații internaționale Plus. Revista științifico-practică, № 1 (7). Chișinău, 2015. с. 28, 29.
- 16.Экономика Сингапура // https://vuzlit.ru/1051990/ekonomika_singapura (дата обращения: 26.04.2021).
17. Хайдеггер М. Время и бытие. М., 1993. с. 221–238.
18. Lundvall B. A. National innovation system – analytical concept and development tool // Druid Conference, 2005. p. 374.
19. Romer P. M. Endogenous Technological Change // The journal of Political Economy. № 5. 1990. 2 (oct.). Vol. 98. p. 95.
20. Rostow W. The Stades of Economic Growth: A Non-Communist manifesto. Cambridge: Cambridge University Press, 1960.
- 21.Graham A. The Legitimacy, Powers, Accountability and Oversight of Public Administration in a Democratic State // <http://post.queensu.ca/~grahama/publications/BASISOFPUBLICADMIN.pdf>. 2006. (дата обращения: 26.09.2021).
22. Castells M. Network Society. Edward Elgar Publishing Ltd, 2004. p. 28, 5, 6, 484.
23. Freeman C., Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan, London: Frances Pinter, 1987.
24. Williamson O. Transaction cost economics: How it works; where it is headed? // Economist, 1998, № 1. p. 25.
25. <http://5fan.ru/wievjob.php?id=40719> (дата обращения – 11.06.2021).

FACTORII IMPLICAȚI ÎN FORMAREA COMPORTAMENTULUI ADICTIV LA PREADOLESCENȚI

ABRAHAM Pavel,

doctor în drept, profesor universitar,
Universitatea din București
președinte al Alianței Internaționale Antidrog,
România
<https://orcid.org/0000-0002-4010-1899>

DIȚA Maria,

doctorand, lector universitar,
UPS "Ion Creangă" Chișinău
<https://orcid.org/0000-0002-8951-4133>

REZUMAT

Deoarece lumea internă a preadolescentului este încă nedezvoltată și insuficient îmbogățită cu experiența trăirii situațiilor critice ce stau în calea satisfacerii necesităților importante, nu se stimulează activismul lui, orientat la învingerea lor. De aceea în situații dificile preadolescentul include mecanismele de apărare. În cazul când mecanismele se dovedesc a fi neeficiente organismul instinctiv caută ieșire și deseori o găsește în mediul extern. Drept procedee externe de apărare de situația psihotraumatică pot fi substanțele psihoactive iar vulnerabilitatea preadolescenților la consumul de droguri este direct legată de faptul că drogurile au devenit accesibile, consumul fiind asociat deseori cu presiunea exercitată de grupul de prieteni.

Cuvinte-cheie: preadolescenți, comportament adictiv, droguri, sfera emoțională, spațiul social.

FACTORS INVOLVED IN THE FORMATION OF ADDICTIVE BEHAVIOR IN PRE-ADOLESCENTS

ABRAHAM Pavel,

PhD of law, university professor,
University of Bucharest,
President of the International Anti-Drug Alliance,
Romania
<https://orcid.org/0000-0002-4010-1899>

DIȚA Maria,

PhD student, university lecturer,
UPS "Ion Creanga" Chisinau
<https://orcid.org/0000-0002-8951-4133>

SUMMARY

Because the preadolescent's inner world is still undeveloped and insufficiently enriched by the experience of experiencing critical situations that stand in the way of meeting important needs, his activism, aimed at overcoming them, is not stimulated. Therefore, in difficult situations the preadolescent includes the defense mechanisms. When the mechanisms prove to be inefficient, the body instinctively looks for a way out and often finds it in the external environment. Psychoactive substances can be used as external procedures to defend against the psychotraumatic situation and the vulnerability of preadolescents to drug use is directly related to the fact that drugs have become accessible, the consumption being often associated with the pressure exerted by the group of friends.

Key words: preadolescents, addictive behavior, drugs, emotional sphere, social space

Asigurarea securității psihologice în rândul copiilor și adolescenților este o premisă a educației și dezvoltării armonioase a acestora. Specificul vârstei preadolescente presupune o serie de modificări fiziologie și psihologice, fapt ce îi face vulnerabili pe aceștia în fața diferitor provocări, cum ar fi consumul de droguri. Preadolescenții formează o populație vulnerabilă la

consumul de droguri, aceștia fiind mai receptivi la experiențe noi și extreme. Această vulnerabilitate a lor la consumul de droguri este direct legată de faptul că drogurile au devenit accesibile, consumul fiind asociat deseori cu presiunea exercitată de grupul de prieteni. Indiferent de natura lor, fie că sunt de origine vegetală, animală sau minerală, aceste substanțe care aparent aduc

fericire sau care „fabrică visuri”, fac anual mai multe victime decât armele de distrugere în masă [18].

Consumatorul de droguri este, în mod cert, o victimă. El întâmpină reale dificultăți în relația cu familia, cu societatea și își pune în pericol propria viață [18].

În literatura de specialitate există diferite puncte de vedere referitoare la factorii implicați în formarea comportamentului adictiv. Unii autori susțin concepția despre predispozițiile personale și chiar psihopatologice spre narcomanie. Alții consideră că comportamentul adictiv reprezintă un fenomen sumar negativ al activismului de grup a preadolescenților, care posedă diferite dereglări de personalitate [8,9,11].

Este de la sine clar că comportamentul antisocial al preadolescenților se determină nu atât de temperamentul, caracterul, intelectul lui, cât de spațiul social în care acesta se află. În opinia autorului Kon I.S. spațiul social reprezintă o totalitate de grupe mici reprezentate în conștiința subiectului, care au influență pozitivă ori negativă asupra motivației comportamentului [12].

Primele probe ale drogurilor ori folosirea mai mult sau mai puțin sistematică a lor, de regulă sunt legate de activismul grupeii preadolescentine neformale.

A.A. Lucico și V.S. Bitenski, în lucrările lor descriu compoziția și structura grupeii de narcomani, normele și sancțiunile ei, dinamica de grup [8,11].

Autorii consideră că până la începerea folosirii drogurilor tinerii trec prin câteva etape. Prima dintre aceste etape este *expulzarea din grupele prosociale de socializare*. Altă etapă este *participarea în grupele criminale ori delictive*. A treia etapă este *participarea în grupări, activitatea de bază a căreia este folosirea drogurilor*. Anume prin aceste etape decurge trecerea preadolescentului spre comportamentul adictiv prin diferite structuri sociale – calea de la sănătate prin nefavorabilitate socială spre boala socială [11,13].

Predispoziția psihologică a preadolescenților spre folosirea substanțelor narcotice. Esența dependenței psihologice de droguri constă în faptul că, aici scopul subiectului este dorința de a schimba starea psihică proprie (a ridica dispoziția, a înlătura încordarea etc.). În procesul socializării personalității preadolescentului deseori se observă „veriga slabă”. Anume aceste particularități de personalitate provoacă „fuga de realitate” în cazul ciocnirii cu greutățile vieții. Condițiile dificile, situațiile critice de unele singure nu reprezintă cauza narcomaniei. Numai coincizarea lor cu anumite particularități de personalitate ale preadolescenților contribuie la tendința de a fugi de realitate. Cu alte cuvinte apelarea la utilizarea substanțelor stupifiante poate urma în urma ieșirii neproductive dintr-o situație de comunicare dificilă ori în urma imposibilității de a și satisface necesitățile actuale. Anume acestea și reprezintă predispoziția spre formarea predisunerii către utilizarea substanțelor psihoactive [1,4,5].

Se cunoaște că activitatea omului este determinată de necesitățile lui. Nesatisfacerea necesităților provoacă încordarea emoțională, așa încât se realizează blocarea actului psihic. Asta poate avea semnificație dublă: ori stimulează dezvoltarea accelerată a însușirilor de personalitate și soluționarea contradicțiilor, adică

contribuie la trecere la un nivel mai înalt de autoreglare (se observă în cazul ieșirii productive din situație), ori încordarea emoțională este prea mare și ca rezultat se adună o energie psihică „nelegată”, ce aduce la explozie, la dezintegrarea tuturor funcțiilor. Pentru prevenirea acestei dezintegrări există apărarea psihologică. Dacă apărarea psihologică este fără succes, apare nevroza [2].

Pentru preadolescenții neadaptați social posibilitatea de a-și satisface necesitățile în personalizare este într-atât de încheiată, încât foarte des această situație este psihotraumatizantă. Cauzele acesteia o reprezintă particularitățile de personalitate ori stereotipurile de comportament însușite anterior care permit evitarea trăirilor emoționale negative în situațiile de insucces. Printre particularitățile de personalitate ale preadolescenților dezadaptați cel mai semnificativ factor poate fi numit nivelul scăzut a voluntarității.

Deoarece lumea internă a preadolescentului este încă nedezvoltată și insuficient îmbogățită cu experiența trăirii situațiilor critice ce stau în calea satisfacerii necesităților importante, nu se stimulează activismul lui, orientat la învingerea lor. Deaceia în situații dificile preadolescentul include mecanismele de apărare. În cazul când mecanismele se dovedesc a fi neeficiente organismul instinctiv caută ieșire și deseori o găsește în mediul extern. Drept procedee externe de apărare de situația psihotraumatică pot fi substanțele psihoactive.

În opinia autoarei N. Iu. Maximova, predispozițiile psihologice spre narcomanie includ o îmbinare dintre dereglări în sfera motivațională, în structura autoaprecierii și în formarea insuficientă a sistemii apărării psihologice a personalității. Dintre dereglările în sfera motivațională autoarea numește:

- dominarea motivației de evitare
- așteptarea de la orice activitate proprie numai a neplăcerilor, insucceselor, emoțiilor negative;
- preadolescenții narcomani nu numai nu consideră că poartă responsabilitate pentru propriul comportament, dar și în general nu se simt pe sine ca subiectul al activității.

Ei văd viața ca o grămadă de evenimente întâmplătoare, care nu pot fi prezise, evitate și învinse.

În așa mod preadolescenții – narcomani nu văd căile de obținerea emoțiilor pozitive, prin intermediul activității productive. Deaceia dacă li se oferă șansa de a obține emoții pozitive pe cale artificială (chimică), ei fără a sta mult pe gânduri încep să folosească drogurile.

Printre contradicțiile din structura autoconștiinței, autoarea N. Iu. Maximova evidențiază: nivelul înalt de pretenții care se combină cu subapreciere, neîncredere în sine.

Evidențierea particularităților de personalitate care determină formarea predispoziției preadolescentului spre folosirea substanțelor stupefiant, permite realizarea profilaxiei timpurii a narcomaniei [16].

În ceea ce privește motivele care-i conduce pe preadolescenții spre folosirea drogurilor în literatură s-au utilizat mai multe metode de studiere, în special, metode subiective, cum ar fi: discuția, interviul, ancheta, însă motivele folosirii ori refuzului de droguri la preadolescenți pot să nu conștientizeze de către ei. În

afară de asta e posibilă deteriorarea lor în timpul verbalizării [11,14,17].

În lucrările autoarei M.V. Șvedova sunt făcute încercări de a realiza analiza psihosomatică comparativă a motivelor folosirii ori refuzului drogurilor de către preadolescenți și a diferitelor după orientare socială, forme ale comportamentului cu ajutorul metodei "identificațiilor multiple". Drept material stimul pentru subiecții cercetați a servit o listă de motive neranjate, obținute cu ajutorul metodei proiective cu povestiri neterminate, care conțineau situații ce provocau folosirea substanțelor narcotice. În ceea ce privește interesul, curiozitatea spre droguri este caracteristic tuturor subiecților și celor din grupul experimental, și celor din grupul de control. Dar în cea ce privesc motivele folosirii posibile a substanțelor narcotice și refuzul de ele, autorul a evidențiat anumite deosebiri. Preadolescenții narcomani sunt predispuși mai mult spre presiunea din partea grupei privind folosirea drogurilor, ei au o atitudine mai formală față de alegerea motivului refuzului. Preadolescenții care nu folosesc droguri sunt mai puțin dependenți de semenii, la ei predomină motive programatice în situațiile încercării posibile ale drogurilor și actualizarea montajelor valorice de viață în luarea deciziei de a repeta drogurile [17].

De ce preadolescenții încearcă drogurile pentru prima dată?

- **din curiozitate**, pentru a ști ce este aceasta. Bineînțeles, că asta este o motivație destul de puternică pentru folosirea drogurilor. Tinerii aud despre efectele influenței drogurilor de la alți oameni și doresc și ei să trăiască asemenea senzații. De exemplu, se consideră că galocinogenele dau libertate fanteziei, marihuana micșorează controlul intern. Dacă tentația de a sesiza stări neobișnuite predomină conștientizarea consecințelor periculoase, preadolescentul poate să se decidă la experiment.

- **ca mijloc de protest și exprimare a insatisfacției de la normele și sistemul de valori tradițional**. În opinia autorului Pedersen (1990) în această grupă intră activiști diferiți și cei care protestează social, a cărui mod de viață este legat de folosirea narcoticelor.

- **dorința de distracție și de satisfacție sentimentală**. Tinerii caută senzații tari. Ei cresc în atmosfera culturii orientate la satisfacții și distracții, ceea ce stimulează necesitatea lor în petrecerea timpului de așa mod. În ceea ce privește satisfacția sentimentală, atunci un aspect al distracției ar putea fi satisfacția sexuală. Mulți tineri consideră că marihuana face sexul mai accesibil și plin de desfășurare.

- **tendența de a nu rămâne în urmă de prieteni ori alți reprezentanți ai grupei sociale**. Posibilitatea preadolescentului de a începe folosirea drogurilor, în mare măsură depinde de faptul, dacă prietenii lui le folosesc ori nu.

- **dorința de a se debarasa de încordarea de neliniștea internă**, de a fugi de probleme, ori din contra, a dezvolta capacitatea de a se opune lor. Unii cercetători sunt de părerea, că tinerii timizi sunt mai tare predispuși către folosirea drogurilor, decât cei puternici, încrezuți în sine. Drogurile reprezintă procedeul, care le permite acestora să se simtă printre alți oameni mai comod, liber.

Tinerii care folosesc drogurile vizând motivul expus mai sus, pot pe neobservate să-și formeze deprindere de a recurge la droguri ca la cel mai simplu și sigur mijloc. Asemenea preadolescenți sunt neîncrezuți în sine, pasivi, dependenți de alți. Pentru ei viața este un izvor de neliniști și tristeți. Ei încearcă după posibilități să evite careva acțiuni active, speră să găsească ajutor de la copii, ori caută ieșire în folosirea drogurilor.

- **obținerea unei autocunoașteri și cunoașteri a altor oameni mai profunde, unei revelații religioase, ori obținerea unor atitudini creative de un nivel mai înalt**. E posibil că cunoașterea mai profundă ori o atitudine creativă mai mare într-o mare măsură sunt imaginative, dar omul poate într-adevăr să creadă, că drogul îl ajută la asta: o senzație mistică și înțelegerea profundă a eu-lui propriu a problemelor emoționale proprii ori o viziune nouă a vieții în aspectul relațiilor de dragoste.

- **unii tineri încep să se ocupe vânzare drogurilor mai înainte de a începe să le folosească**. La urma urmei de la vânzarea drogurilor se poate trece la folosirea lor. Motivul vânzării drogurilor este tendința de a câștiga bani, care la rândul lor pot fi folosite pentru procurarea lor pentru însuși vânzătorul [1,6,7].

Nevoia de a folosi droguri. Cauzele începerii de către tinerii a folosirii drogurilor sunt foarte diferite.

În opinia autorului Kaplan (1991) tinerii, care tind pentru a-și soluționa problemele emoționale proprii, să folosească regulat droguri, care nu formează dependența fizică, devin psihologic dependenți de ele. Ei încep să vadă în droguri mijlocul, procedeul, care le dă senzația de siguranță și liniște, le ajută să scoată încordarea internă.

Dacă însă există această dependență psihologică și la ea se mai adaugă și cea fizică, puterea dependenței se dublează de către dorința de a înlătura durerea și suferința, care de fapt, reprezintă "însoțitorii" de bază ai sindromului abstenenței.

Nevoia de folosire a drogurilor deseori apare din cauza problemelor din familie. Preadolescenții, care folosesc droguri au niște relații mai puțin apropiate cu părinții lor. În aceste familii nivelul înțelegerii și susținerii reciproce este destul de scăzut. Un șir de cercetări au evidențiat legătura dintre diferiți factori familiali și folosirea drogurilor [19].

În ceea ce privește **relațiile interpersonale** din familie ele pot fi caracterizate cam în următorul mod. Preadolescentul este izolat de familie. Nu se stabilesc relații strânse cu părinții. Din partea lor tânărul nu primește susținerea necesară, dragostea suficientă. Nu se satisface în familie necesitatea în recunoaștere, încredere, dragoste. Părinții manifestă o lipsă de bunăvoință și ostilitate. Este posibilă, însă, și situația, când relațiile sunt prea apropiate ajungând până la amestecul în viața personală a preadolescentului.

Conflictele. Ele sunt dese. Soțul este iresponsabil. O familie nefericită. O mamă nefericită. Dizarmonie în familie. Copiii sunt prizonierii contradicțiilor din familie. Persistă stresuri puternice și traume psihologice.

Un alt factor de familie, care contribuie la folosirea drogurilor de către preadolescenți în opinia autorilor, este faptul că părinții fac din copil un *șap ispașitor* în toate conflictele și problemele.

Modelul de rol. Părinții nu corespund modelului de rol. Ei folosesc narcotice și servesc drept model de rol pentru folosirea lor.

Divorțurile, familiile incomplete, când lipsesc unul ori ambii părinți de acasă o perioadă îndelungată de timp.

Disciplina. Părinții nu sunt capabili să conducă cu situația din familie. Lipsa de consecutivitate în cerințele, normele, regulile de disciplină. Disciplina este prea severă, ori invers, prea liberală. Se folosesc de către părinți pedepse excesiv de severe.

Fățarnicia. Standarde duble de comportament pentru tine, altul pentru copii.

“Cârje” psihologice. Părinții sunt neîncrezuți în lupta cu problemele vieții, de aceea folosesc drogurile în calitate de “cârje” psihologice. Copiii nu învață de la părinți cum să lupte cu dificultățile, dar iau exemplu de la cei care “se luptă” cu problemele cu ajutorul drogurilor și alcoolului.

Insuficiența comunicării. Aptitudini insuficiente de comunicare. Părinții nu-i înțeleg copii. Ei nu tind să comunice din frica de a nu auzi ceva nedorit pentru sine. Nimeni nu aud strigătele de ajutor. Rezultatele cercetării arată, că copii care pot vorbi deschis cu proprii părinți mai rar recurg la droguri decât cei care nu posedă această capacitate, ori nu au o așa posibilitate.

Religia. Cercetările au evidențiat dependența inversă dintre omul religios și folosirea de către ei a alcoolului ori marihuanei, în ce se manifestă influența conservatismului religios. Rezultatele cercetărilor demonstrează, că influența religiei și conservatismului religios asupra folosirii substanțelor narcotice se limitează numai de către sfera folosirii celor mai serioase droguri. Unii autori se mențin de ideea, că influența religiei este nesemnificativă în comparație cu alți factori.

Într-una din cercetări s-a studiat nivelul folosirii drogurilor și alcoolului preadolescenților din clasele a 7-a, a 8-a în dependență de activitatea extrașcolară, influența din partea semenilor și relațiilor cu părinții. Preadolescenții care nu foloseau droguri erau într-o

măsură mai mare ocupați de treburile din familia lor. De asemenea aici se arată și importanța influenței semenilor asupra folosirii alcoolului și drogurilor.

În familiile cu o organizare severă și o disciplină de fer, este mai mare posibilitatea, că copiii vor adera la narcotice, decât în familiile flexibile și cu o structură bazată pe compromis. Părinții preadolescenților narcomani mai des folosesc alcool ori alte substanțe psihotrope. Astfel de preadolescenți mai des provin din familii incomplete ori nu trăiesc cu părinți. Narcomanii cronici văd în relațiile din familie un sens și bucurie mai mică, ei sunt mai înstrăinați de alți membri ai familiei și se pronunță cu o căldură mai mică despre părinții lor. Părinții mai rar îi laudă, le dau sfaturi utile, și pe de altă parte mai rar îi limitează în comportament. Cercetările efectuate au arătat, că factorii, care contribuie la utilizarea marihuanei și a alcoolului de către preadolescenți, au putut fi conflictele dintre soți referitoare la educația copiilor, lipsa consecutivității și neajunsul dragostei materne în copilărie. Violența fizică și sexuală din partea părinților de asemenea pot duce la sentimentul inferiorității și folosirii drogurilor [3,7,17].

Un studiu efectuat în New York a evidențiat următoarele corelări. Despre preadolescenți care au început să folosească substanțe narcotice se poate spune următoarele: nu aveau relații strânse cu părinții. Părinții lor aveau un caracter de conducător și le cereau respectarea unei discipline de fer. Nu aveau relații apropiate cu cei mai buni prieteni. Manifestau indici depresivi. Ei mai deseori comiteau infracțiuni.

Studierea relațiilor interpersonale în familiile în care copiii foloseau droguri, în comparație cu familiile, unde această problemă nu există, a arătat că în familiile tinerilor narcomani copiii des erau “țapi ispășitori” în apariția problemelor din familie. Mai rar găseau soluții pentru probleme. Mai rar comunicau binevoitor. Le lipsea libertatea de exprimare, a opiniei proprii. Membrii familiei mai rar interacționau unii cu alții.

Referințe bibliografice:

1. ALBU, E. Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți. Prevenire și terapie. București: Aramis, Print S. R. L., 2002. 128 p. CZU 159.922.7; 316.62:3-053.6
2. COSNIER, J. Introducere în psihologia emoțiilor și a sentimentelor. Iași: Polirom, 2007. 200 p. ISBN: 978-973-46-0681-8
3. DENHAM, S. Handbook of Emotions. Third Edition.. New York: The Guilford Press. 1998. ISBN 978-1-5938-5-650-2.
4. DIȚA, M., Consumul de droguri în rândul adolescenților - o formă a devianței comportamentale. În Dimensiuni psihosociale și legale ale devianței comportamentale. Ch.: Tipografia UPS "Ion Creangă", 2014, p. 474-482. ISBN 978-9975-46-215-0.
5. DIȚA, M.; Cauzele instabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant. În Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului. Ch.: Tipografia UPS "Ion Creangă", 2016, p. 178 – 185. ISBN 978-9975-46-293-
6. MANEA, A. I. Comportamentul delicvent la adolescent și cauzele acestuia. În Revista de Dezvoltare Personală Unificatoare. București: Universității. 2012 . ISSN: 2065-1635
7. RĂDULESCU, S. M., Devianța comportamentală și boala psihică: sociologie și psihiatrie, București: Ed. Academiei Republicii Socialiste Române, 1989. ISBN 973-27-0125-0.
8. Битенский и др. Наркомании у подростков. Киев, 1989.
9. Кондрашенко В.Т. Девиантное поведение у подростков. Минск, 1988.
10. Коломеец А.А. Об этиологических факторах наркомании // Вопросы наркологии .- 1989 .- №1, с. 34-37.
11. Личко А.Е. Подростковая наркология .- М., 1991.

12. Кон И.С. Психология ранней юности .- М., 1990.
13. Беличева С.П. Этот опасный возраст .- М., 1982.
14. Криминология о неформальных молодежных объединениях / Под ред. И.И. Карпец. М., 1990.
15. Мирота Н.А. Клинико-психологические критерии ранней диагностики наркоманий в подростково-юношеском возрасте. Фрунзе, 1990.
16. Максимова Н.Ю. Психологическая предрасположенность несовершеннолетних к употреблению наркотических веществ // Психология, клиника и профилактика отклоняющегося поведения у детей и подростков, Чернигов, 1991.
17. Шведова М.В. Исследования мотивов приобщения подростков к наркотикам и отказа от них // Психология, клиника и профилактика отклоняющегося поведения у детей и подростков, Чернигов, 1991.
18. Revista de Neurologie și Psihiatrie a Copilului și Adolescentului din România – Martie 2014 – vol. 17 – nr. 1.
19. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/bs.3830360302> (vizitat 22.09.2021).

CZU 159.922.7/8:613.83

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.26>

PROFILAXIA NARCOMANIEI ÎN VÂRSTA PREADOLESCENȚĂ

ABRAHAM Pavel,

doctor în drept, profesor universitar,
Universitatea din București
președinte al Alianței Internaționale Antidrog,
România
<https://orcid.org/0000-0002-4010-1899>

VÎRLAN Maria,

doctor în psihologie, conferențiar universitar,
UPS "Ion Creangă", Chișinău
<https://orcid.org/0000-0001-6843-2609>

REZUMAT

Consumul de droguri printre adolescenți și copii este o problemă medico-pedagogică actuală. În profilaxia și depistarea la timp a consumatorilor de droguri și alte substanțe cu efect stupefiant printre elevii instituțiilor de învățământ preuniversitar sunt obligate să participe toate persoanele, implicate în procesul de educație a copiilor și adolescenților: educatorii, pedagogii, părinții, medicii. Depistarea elevilor consumatori de droguri și altor substanțe cu efect stupefiant trebuie efectuată prin colaborarea conducerii instituțiilor de învățământ preuniversitar și universitar cu instituții necrologice, cabinetele pentru adolescenți din policlinici și organele de politie [6].

Cuvinte-cheie: profilaxie, narcomanie, vârsta preadolescenței

PROPHYLAXIS OF NARCOMANY IN PRE-ADOLESCENT AGE

ABRAHAM Pavel,

PhD of law, university professor,
University of Bucharest,
President of the International Anti-Drug Alliance,
Romania
<https://orcid.org/0000-0002-4010-1899>

VÎRLAN Maria,

PhD of psychology, associate professor,
UPS "Ion Creanga", Chisinau
<https://orcid.org/0000-0001-6843-2609>

SUMMARY

Drug use among adolescents and children is a current medical-pedagogical problem. In the prophylaxis and timely detection of drug users and other substances with narcotic effect among students of pre-university institutions are required to participate all persons involved in the education of children and adolescents: educators, pedagogues, parents, doctors. The detection of students using drugs and other substances with narcotic effect must be carried out through the

collaboration of the management of pre-university and university educational institutions with narcological institutions, the offices for adolescents in polyclinics and the police [6].

Key words: prophylaxis, drug addiction, preadolescence.

Securitatea psihologică a preadolescenților presupune asigurarea unor condiții prielnice de creștere și dezvoltare a acestora. Realitatea arată implicarea multor tineri de această vârstă în consumul substanțelor care pot crea dependență. Este îngrijorător faptul că vârsta consumatorilor de substanțe este în descreștere din an în an.

Substanțele narcotice exercită o acțiune specifică asupra sistemului nervos central, legată de schimbarea raportului dintre procesele de excitație și inhibiție în diferitele lui segmente. Cea mai sensibilă este scoarța cerebrală și centrii subcorticali, mai puțin sensibile cât măduva spinării și în deosebi bulbul rahidian (prelungirea măduvei spinării, care ocupă porțiunea de la baza craniului), unde sunt situați centrii nervoși vitali, și în primul rând centrii respirator și circulator.

Substanțele narcotice exercită asupra sistemului nervos, ce duce la starea numită euforie. Starea de euforie este periculoasă prin aceea, că repetându-se, îl îndeamnă pe om să caute mereu această senzație; el este gata la orice acțiune, numai ca să capete această substanță, care îl readuce la starea de euforie. În consecință apare o patimă, chiar boală, numită narcomanie. Pericolul ce-l prezintă narcomania constă în faptul că omul caută să se rupă de realitate, își schimbă atitudinea față de lumea înconjurătoare, își distruge tot sistemul de orientare.

În activitatea de depistare a consumului de droguri la elevi trebuie efectuate anumite măsuri profilactice de evitare a narcomaniei la elevi: - educația antinarcotică; - examenul profilactic, participarea medicului psihiatru-necrolog; - depistarea consumatorilor de droguri din contingentul total al "grupe de risc". Direcția principală a profilaxiei primare a narcomaniei la elevi este educația antinarcotică, care trebuie efectuată de toți pedagogii indiferent de funcție și specialitate. În instituțiile de învățământ preuniversitar și universitar este necesar de a crea o atmosferă de intoleranță față de consumul de droguri. Pedagogii instruiți în domeniul combaterii narcomaniei la cursuri speciale, trebuie să țină lecții cu părinții și elevii, cu scopul familiarizării lor în problemele narcomaniei și formării motivațiilor social adecvate. O atenție deosebită solicită elevii din „grupa de risc”. Din această grupă fac parte elevii mari. Acești elevi sunt: - elevii cu ereditate agravată în plan narcologic; - elevii cu comportament delicvent; - elevii din familii incomplete, conflictuoase, în care se face abuz de alcool, droguri. Acești elevi se iau la evidență profilactică la punctele medicale ale școlilor și se află sub supravegherea activă a personalului medical, în vederea abandonării consumului și creării motivațiilor negative față de acestea.[6]

Toxicomania. Educația în domeniul prevenirii și combaterii consumului de droguri a început la începutul anilor 70. Aceasta a fost concepută ca un ansamblu larg de activități dirijate, care urmărește să multiplice oportunitățile pentru dezvoltarea intelectuală, emoțională a tinerilor. S-a dovedit însă relativ repede

că programele de informare asupra drogurilor și a efectelor lor modifică sistemul de cunoștințe al indivizilor, dar foarte rar modifică și comportamentul. Uneori, chiar dimpotrivă, această „strategie a fricii” conduce la valorizarea conduitelor de risc și face să crească frecvența luărilor de contact cu drogul de către tineri. Informarea cu privire la droguri făcută sistematic în școală, le poate trezi elevilor interesul pentru fructul oprit, la vârsta la care orice modalitate de rezistență față de autoritatea adulților e definită ca bună. În schimb, informarea părinților poate fi mai eficientă, pentru că le permite modelarea unei atitudini adecvate față de droguri, pornind de la cazurile prezentate în mass-media, fără să dramatizeze fenomenul consumului de droguri [13].

După J. Bergeret, în prevenirea toxicomaniei trebuie evitate patru greșeli, și anume:

- credința în puterea de descurajare a fricii,
- credința în eficiența utilizării discursurilor,
- credința în forța abordărilor represive și
- cea în accentul pus pe aspectul cantitativ al problemei, a cărei gravitate reală este de ordin calitativ [1].

Referitor la realizarea *activității preventive prin educație*, se cunosc azi trei abordări principale:

a) **o abordare directă**, centrată pe substanțele folosite; în cadrul activităților educative școlare și extrașcolare se clarifică diverse aspecte legate de natură și utilizarea drogurilor; cunoștințele referitoare la diversele categorii de substanțe psiho-active vor fi transmise prin intermediul cursurilor speciale, al modulelor educative de igienă și sănătate, al educației moral-civice, al educației relative la calitatea vieții etc.;

b) **o abordare alternativă**, centrată pe mediul familial și școlar al elevului; aceasta pleacă de la ipoteza că abuzul de droguri este frecvent o expresie a inadapării, ca și violențele, vandalismul etc.; scopul urmărit este facilitarea inserției sociale a elevilor și se atinge prin: ameliorarea vieții școlare, diversificarea ofertei de activități complementare în școală, activități recreative, organizarea de activități social – utilitare etc.;

c) **o abordare indirectă și selectivă**, în care acțiunea educativă este individualizată, adresată subiecților vulnerabili, promovată de specialiști în psihoterapie; în egală măsură, abordarea indirectă poate viza și sensibilizarea personalului educativ, a părinților, astfel încât conduita acestora să susțină efortul adaptativ al subiectului [1].

Un studiu realizat pe un eșantion de elevi adolescenți din România și din Republica Moldova, vizând identificarea percepției și atitudinilor elevilor față de consumul de droguri, a scos în evidență faptul că elevii percep ca principali *factori inhibitori interni ai toxicomaniei* tăria de caracter, voința, maturitatea, conștientizarea pericolului pe care îl presupune consumul de droguri și existența unui ideal de viață;

principalii *factori inhibitori externi* sunt, în opinia elevilor, gradul de cultură și educație, teama sau respectul față de părinți și caracteristicile mediului în care trăiesc (respectiv, în care fie le sunt satisfăcute nevoile, fie nu există resurse pentru implicarea în consumul de droguri) [3].

În opinia adolescenților din țara noastră, măsurile eficiente de prevenire a consumului de droguri ar fi:

- existența serviciilor de psihoterapie și consiliere în școli;
- disponibilitatea psihologului școlar față de elevii cu probleme;
- sancțiunile consistente pentru traficanți;
- sancționarea severă a consumurilor de droguri;
- realizarea de campanii de informare în mass-media asupra efectelor consumului de droguri;
- implicarea familiilor în supravegherea conduitei tinerilor;
- eficientizarea controlului vamal;
- multiplicarea posibilităților de dezintoxicare.

La rândul lor, profesorii și părinții chestionați au indicat ca factori inhibitori ai consumului de droguri:

- cultivarea sincerității în relația părinți – copii;
- educarea și informarea realizate de profesori, școală, mass – media;
- discernământul și maturitatea de gândire ale tinerilor;
- sărăcia.

Demn de semnalat este faptul că profesorii cred că **familia** este cea care deține rolul central în **educația antidrog**. În același timp și părinții nutresc aceeași convingere. Părinții și profesorii înțeleg rolul exemplului personal al părinților, rolul comunicării eficiente în familie, rolul controlului financiar și al supravegherii cercului de prieteni de către părinți în prevenirea consumului de droguri. Atât profesorii, cât și părinții consideră că rolul școlii se reduce la informarea în privința drogurilor și la formarea gândirii critice. Și părinții, ca și profesorii, așteaptă mai mult de la mass – media, dar nu par a aștepta o implicare a sistemului juridic sau a organelor de control social în stoparea fenomenului toxicomaniei [3].

N. Tobler a realizat o metaanaliză a 143 programe de prevenire a consumului de droguri, pentru a evalua eficiența acestora; autoarea a ajuns la concluzia că *programele folosite pentru prevenirea consumului de droguri pot fi împărțite în următoarele categorii:*

a) **programe centrate pe cunoștințe**; acestea pornesc de la premisa că o mai bună informare va schimba atitudinea elevilor și va reduce consumul de droguri, scop în care se transmit informații despre efectele pe termen lung ale consumului de droguri, bazate pe tactici de înfricoșare ;

b) **strategii centrate pe latura afectivă** ; acestea pornesc de la premisa că anumiți factori psihologici sunt cei care generează vulnerabilitatea elevilor și îi aduc pe aceștia în situații de risc ; de aceea, asemenea strategiilor pun accentul pe consolidarea stimei

de sine, pe dezvoltarea abilităților sociale ale elevilor, pe clarificarea valorilor, fără a face nici o mențiune despre droguri ;

c) **programe bazate pe influența socială și pe abilități sociale** ; acestea pornesc de la premisa că influența prietenilor este factorul de risc major în debutul în toxicomanie ; aceste programe își propun :

- să dezvolte capacitatea elevilor de rezistență la presiunile grupului, folosind modele de rol dezirabile, oferite de convârșnici ;

- să dezvolte abilitățile sociale ale elevilor, cum ar fi capacitatea de a rezolva probleme, de a lua decizii, etc.; acest gen de programe oferă diverse oportunități ca elevii să-și dezvolte abilitățile de comunicare, să folosească feedback-ul, să clarifice valorile care sunt implicate într-o situație socială și să învețe strategii de adaptare ;

d) **strategii centrate pe cunoștințe și afectivitate** ; acestea se bazează pe premisa că atât cunoștințele, cât și atitudinile și valorile pot schimba comportamentul elevilor ; ele oferă informații despre droguri și formează capacitatea de luare a deciziilor la elevi ;

e) **strategii alternative** ; acestea se întemeiază pe considerarea relației complexe dintre consumul de droguri, eșecul școlar și delincvența, oferind :

- o diversitate de activități realizate în școală, ce urmăresc să înlocuească comportamentele negative cu altele pozitive, manifestate în contextul activităților valorizate de elevi, cum ar fi cele profesionale și de voluntariat ;

- instruirea elevilor cu un nivel înalt de implicare în toxicomanie despre cum să devină competenți social și școlar, compensând abilitățile deficitare cu ajutorul modelelor de formare diverse.

Analizând durata efectelor acestor preventive, Tobler a descoperit că programele bazate pe influența socială și pe intervenția la nivelul grupului de convârșnici sunt cele mai eficiente, urmate apoi de strategiile alternative; *programele informaționale nu au nici un efect [4].*

Un exemplu de program educativ antidrog apreciat în SUA pentru eficiența sa este proiectul D.A.R.E. (Drug Abuse Resistance Education), care abordează problema prevenției toxicomaniei într-un mod creativ și provocator. Scopul urmărit de programul respectiv este să le formeze copiilor din școala elementară abilitățile specifice pentru a rezista presiunii grupului de prieteni și a nu consuma alcool, droguri sau tutun. Pentru prima dată, proiectul D.A.R.E. a fost elaborat în 1983, în urma colaborării dintre poliția din Los Angeles și autoritatea școlară locală, și, datorită rezultatelor sale, în prezent 52% din districtele școlare din SUA l-au adoptat. În cadrul acestui program, ofițerii de poliție, îmbrăcați în uniformă, predau un curriculum formal (de tip curriculum-nucleu) în clasele de elevi, de-a lungul a 70 de ore (o oră de curs săptămânal) ; proiectul D.A.R.E. acordă o atenție specială elevilor din clasele gimnaziale, precum și celor care urmează să treacă în liceu, momentelor în care presiunea din partea convârșnicilor este maximă, iar riscul consumului de droguri este cel mai mare.

De obicei, proiectul D.A.R.E. se realizează în combinație cu alte programe ce urmăresc prevenirea violenței bandelor, formează capacitatea de rezolvare a conflictelor, programe de educație a părinților sau programe curriculare recreaționale [8].

Organizarea măsurilor profilactice ale narcomaniei în vârsta preadolescență este foarte actuală, deoarece din contul preadolescenților și tinerilor, în fond, se completează rândurile narcomanilor.

În opinia autorilor (F. Zimbardo, Leippe M (2000), sistemul existent de măsuri profilactice influențează slab asupra formării montajelor la preadolescenți față de problemele narcomaniei. Cauzele principale, în opinia autorilor rezidă în:

1) înclinarea evidentă spre îmbogățirea elevilor cu cunoștințe concrete de modul sănătos de viață, care nu schimbă în mare măsură, însuși atitudinea față de problema narcomaniei, nu-și găsesc implementare în comportament. Este nevoie de o activitate specială, orientată la schimbarea la elevi a sistemului de valori.

2) materialul prezentat la activitățile profilactice, consacrate acestei probleme nu corelează cu maștabul aceluși pericol real, pe care narcomania îl are în rândul subculturii preadolescenților [9].

Autorul D.V. Iarțeva propune o experiență nouă de organizare a măsurilor de profilaxie cu preadolescenți, care permit mai eficient să schimbe montajele personalității lor față de problema narcomaniei [10].

S-au organizat lecțiile cu elemente de training de dezvoltare a personalității. Scopul acestor activități este însușirea deprinderilor psihologice concrete, care au semnificație profilactică [11].

În organizarea aceasta lecției trebuie respectate în opinia autorului R. Smid următoarele reguli:

1. În primul rând elevul are dreptul să-și exprime numai propria opinie.

2. Se interzice reutilizarea concluziilor neargumentate, de exemplu: “Toate fetele sunt superficiale” etc.

3. La activitatea de grup trebuie respectat principiul sincerității (adică, dacă elevul a hotărât să spună ceva, trebuie să fie sincer, în caz contrar, se reține de la afirmare).

4. Principiul manifestării stimei față de vorbitor [12].

În psihologia socială procesul de schimbare a montajelor este strâns legat de procesul de convingere, care, în opinia autorilor are câteva etape:

▪ prezentarea informației persoanei (grupe) către care te atașezi;

- atragerea atenției la informație;
- înțelegerea informației;
- acceptarea concluziei dictate de informație;
- consolidarea montajului nou;
- transferul montajului asupra comportamentului.

Blocul de ocupații referitoare la dependența de droguri trebuie să asigure parcurgerea tuturor acestor etape expuse mai sus. La fiecare ocupație de grup trebuie să se creeze condiții pentru parcurgerea unei etape de schimbare a montajului.

La prima etapă (prezentarea informației), preadolescenții fac cunoștință cu regulile și li se comunică montajul de tipul: “Eu pot deveni narcoman”.

În opinia autorilor conștientizarea de către preadolescent a posibilităților dependenței de droguri duce la confruntarea cu consecințele reale ale acestei dependențe. Sarcina psihologului în acest moment rezidă în accentuarea caracterului neatrăgător, respingător al folosirii drogurilor.

În continuare preadolescenții de sine stătător analizează lista posibilelor cauze ale folosirii drogurilor (interes, dorință de a plăcea, situația critică, situația de violență, rugămintea persoanei dragi, influență de informație, mijloc de manifestare).

Apoi se analizează nivelul implicării fiecărui elev conform factorilor evidențiați mai sus după o scală de 10 puncte. Aici este important ca fiecare preadolescent să conștientizeze clar posibilitatea și pericolul folosirii drogurilor. Când grupei i se prezintă posibilele cauze de folosire a drogurilor se face o analiză detaliată și ilustrată, când psihologul aduce exemple reale ori situații modelate, când preadolescenți au folosit droguri datorită acestor factori.

La etapa a doua sarcina psihologului rezidă în faptul că el trebuie să atragă atenția preadolescenților la posibilitățile lor de a fi implicați în rândul narcomanilor. Elevilor li se propune să-și imagineze și să descrie pe scurt în scris reprezentările proprii despre viitorul lor referitor la carieră, familie, comunicare și grija de sănătate. Concomitent li se propune să facă notițe referitoare la faptul, cum li s-ar schimba așteptările lor, dacă ei ar fi narcomani.[2]

După aceasta urmează o discuție în formă: “Dacă nu voi folosi droguri, atunci cariera mea ..... În caz contrar .....”.

La etapa a treia are loc jocul de rol. Grupa se împarte în perechi. Preadolescenții cu numărul unu iau rolul de intervievator-expert. Sarcina lor este de a evidenția cât de corect este înțeleasă de către partener montajul dat. Se poate face cu ajutorul propozițiilor neterminate după schema:

✚ “Ai înțeles, că narcomania .....”.

✚ “Frica de a deveni narcoman poate fi .....”.

✚ “Ți-i clar că folosirea drogurilor .....”.

✚ “Ți-ai încrezut în faptul că narcomanii.....”.

✚ “Știi .....”.

✚ “Succesul în viață și drogurile.....”.

✚ “Crezi tu oare că drogurile.....”.

✚ “E clar că viața cu droguri.....”.

✚ “Ești tu oare încrezut că.....”.

După rezultatele interviului se organizează o discuție și la tablă se înregistrează ideile de bază ale preadolescenților. Esența discuției se reduce la faptul că narcotizarea – este un real pericol al oricărei personalități indiferent de faptul de care opinii se conduce ea și căreia clase sociale îi aparține [2].

La etapa a patra se organizează o activitate frontală. Este un exercițiu preluat din cartea autorului R. Fopeli "Calea spre scop". Psihologul propune instrucția: "Gândiți-vă, vă rog asupra faptului că fiecare din voi întâmplător ori destul de conștient poate fi implicat în dependența de droguri. Spuneți clar pentru sine: "Eu pot deveni narcoman, dar voi face tot posibilul să nu se întâmple aceasta". Acum așezați –vă comod și închideți ochii. Luați de câteva ori mai mult aer în plămâni și fie că cu această respirație să înlăturați încordarea care este în corpul vostru. Încercați să vă concentrați asupra frazei: "Eu pot deveni narcoman, dar voi face tot posibilul ca să nu se întâmple aceasta" [13].

În conștiința voastră lăsați să apară tabloul ori imaginea care simbolizează pentru voi această frază. Este simbolul vostru personal, individual și el poate fi oricum: un obiect din natură, un animal etc. (30 secunde).

În continuare imaginați-vă că aveți în față o cărare lungă și dreaptă care duce spre vârful unei munte. ...și de asupra muntelui vedeai anume aceea imagine, care simbolizează fraza dată. Dar de ambele părți ale cărării simți prezența diferitor puteri-puteri, care încearcă să vă abată din drum, să vă împiedice ca să ajungeți la vârful muntelui (1 minută).

Aceste puteri pot face totul ce doresc ele. Ele nu pot doar una – să distrugă cărarea dreaptă ca rază de soare, care vă luminează în față.

Puterile doresc să vă sperie, să vă provoace sentimentul de culpă. Vor încerca să vă lipsească de încredere, bărbăție și vă vor aduce argumente, ce vor demonstra că, nu are sens să mergeți mai departe. (1 minută).

Dar voi puteți să vă manifestați voința puternică și să mergeți înainte pe cărare, fără ca să vă abateți. Puteți să vorbiți ceva cu cei care încearcă să vă abată, dar după asta continuați-vă din nou calea și simțiți că sunteți plini de viață, plini de voință... (3 min.).

Dar când ați ajuns în vârful muntelui, priviți la imaginea, care deja vă aparține. Simțiți prezența ei. Ascultați ce vă poate spune ea acum ... (1 minută).

A sosit momentul să treceți pe planul doi. Luați cu voi ceea ce este pentru voi mai important și treptat întoarceți-vă înapoi. Deschideți ochii, îndreptați-vă ... Apoi scrieți toate ideile despre puterile care doresc să vă abată din

drum..."

Este important ca în timpul îndeplinirii acestui exercițiu să se creeze în grupă o atmosferă serioasă. La sfârșit se organizează discuția de grup, când participanții povestesc despre imaginile, senzațiile, emoțiile și sentimentele pe care le-au trăit în timpul îndeplinirii exercițiului.

La etapa a cincea se organizează jocul de rol. Aici se propune instrucțiunea: "Acum fiecare pereche trebuie să joace situații, când unul vede că este posibil să folosești droguri. Rolul partenerului este de a aduce argumente împotriva intenției de a folosi droguri". Situațiile sunt compuse de psiholog în prealabil, reieșind din cauzele posibile de folosire a drogurilor: interes, dorința de a plăcea, situație de criză, situație de violență, rugămintă din partea omului drag, insuficiență de informație, mijloc de manipulare. Apoi urmează discuția.

La etapa de încheiere fiecare primește însărcinare de a-și reprezenta o reacție proprie la situația, când va afla că cineva din mediul lui social folosește droguri, de exemplu, omul drag, prietenul din copilărie, colegul de școală, cineva din părinți, vecinul cu casa etc. Se propune să răspundă la întrebările:

- "Ce ai simți dacă ai afla asta?"
- "Cu ce l-ai putea ajuta?"
- "Ce i-ai spune în primul rând?"

Apoi preadolescenților li se propune să determine trei cauze de bază, de care ei niciodată nu ar cădea de acord pentru a folosi drogurile.

Acest exercițiu poate fi divizat în câteva activități urmate de o analiză detaliată a tuturor variantelor posibile.

Metoda de profilaxie descrisă, mai sus este mult mai avantajoasă, decât metoda bazată doar pe informare despre pericolul drogurilor. Deoarece în cazul activităților cu elemente de training fiecare participant are posibilitatea de a juca situații în care este mare probabilitatea de a fi atrași în rândul narcomanilor. Preadolescenții au posibilitatea de a-și reprezenta și conștientiza mai complet consecințele folosirii drogurilor. Este posibilă influența asupra montajelor elevilor față de dependența de droguri, și ca urmare, crește adaptabilitatea preadolescentului față de problema dependenței de droguri în întregime.

Referințe bibliografice:

1. Bergeret, J. Toxicomaniile, Editura Științifică, București, 1999.
2. Cristea, D. Bazele psihologiei sociale, Editura Universității Titu Maiorescu, 2005.
3. Stoica-Constantin, A., Constantin, T. „Consumul de droguri la adolescenți”, în G. Ferreol (coord.), Adolescenții și toxicomania, Editura Polirom, Iași, 2000.
4. Tobler, N. "Meta-analysis of 143 adolescent drug prevention programs: quantitative outcomes results og program participants compared to a control or comparison group." Journal of Drug Issues. 16(4): 537-567, 1980
5. Zhukova, M.V. The problem of the prevention of addictive (addictive) behavior in primary school age / M.V. Zhukova // Elementary School. - 2011. - N 3. - S. 98-103.
6. http://repository.usmf.md/bitstream/20.500.12710/4231/1/CONCEPTUL_DE_PROFILAXIE_A_NARCOMA_NIEL.pdf (vizitat 14.09.2021).
7. <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/07/14405-Protocol20clinic20OPIACEE202013.pdf> (vizitat 02.09.2021).
8. <https://dare.org/> (vizitat 11.09.2021).
9. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние .- Спб., 2000.
10. Ярцев Д.В. Психотренинг как метод профилактики подростковой наркомании // Прикладная психология

.- 2000 .- №2.

11. Лидерс А.Г. Психологический тренинг с подростками: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений .- М., 2001.

12. Сид Р. Групповая работа с детьми и подростками / Пер. с английского .- М., 1999.

13. Фопель К. Психологические группы .- М., 1999.

14. <https://fr.unesco.org/courier/education-and-drugs?language=en> (vizitat 24.09.2021).

CZU 37.018.1

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.27>

IMPORTANȚA ROLURILOR FAMILIALE ÎN CONTEXTUL EDUCAȚIEI PARENTALE POZITIVE

CEBAN Veronica,

Masterandă anul II – Psihologie clinică USEM.

Psiholog școlar în cadrul Gimnaziului nr/ 51

”Gh. Malarciuc” din or. Vatra

E-mail: veronicebanion@gmail.com

REZUMAT

Articolul reprezintă un studiu teoretico-aplicativ, ce reflectă importanța rolurilor familiale în contextul educației parentale pozitive, având drept reper, optimizarea și fortificarea relațiilor părinți-copii. Astfel, familia, ca instituție socială străveche, presupune realizarea anumitor roluri în cadrul familiei. Rolurile familiale, nu sunt altceva decât, o conduită care un membru al familiei îl așteaptă de la celălalt, în funcție de poziția pe care acesta o ocupă în familie. În contextul vizat, lucrarea dată va reflecta unele idei, concepții, viziuni a problemei abordate, totodată, vom propune anumite sugestii și recomandări în vederea conștientizării importanței rolurilor familiale, cât și a fortificării funcționalității optime de dezvoltare a adulților în calitate de părinți și familisti eficienți.

Cuvinte-cheie: roluri familiale, educație parentală pozitivă, relații părinți-copii.

THE IMPORTANCE OF FAMILY ROLES IN THE CONTEXT OF POSITIVE PARENTAL EDUCATION

CEBAN Veronica,

Master student year II - Clinical Psychology USEM.

School psychologist in Gymnasium no / 51

”Gh. Malarciuc ”from the town. Vatra

E-mail: veronicebanion@gmail.com

SUMMARY

The article represents a theoretical and applicative study, which reflects the importance of family roles in the context of positive parenting education, having as a reference, the optimization and strengthening of parent-child relationships. Thus, the family as an ancient social institution involves the realization of certain roles within the family. Family roles, are nothing more than a behavior that a family member expects from the other one, depending on the position he or she occupies in the family. In the given context, this study will reflect some ideas, conceptions, visions of the problem, also, we will propose some suggestions and recommendations in order to raise the awareness of the importance of family roles, as well as to strengthen the optimal adult development functionality as effective parents and families.

Key words: family roles, positive parental education, parent-child relationships.

Introducere. În activitatea zilnică, fiecare dintre noi joacă o multitudine de roluri sociale, precum: soț, soție, mamă, tată, fiu, fiică, pasager, pieton, subaltern etc, dar fiecare dintre aceste roluri presupune realizarea unui comportament dictat de cerințele și normele sociale, conducând astfel, la flexibilitate adaptativă continuă la diverse situații de viață. În acest context, familia este unul dintre cei mai decisivi factori de dezvoltare a personalității copilului, dar totodată, și unul dintre cei mai importanți factori de risc.

În contextul în care, asistăm fără precedent la o destabilizare politică, socială și economică în țară, familia, ca fenomen antropologic, mai mult ca oricând are nevoie de sprijin, ajutor și îndrumare la nivel informațional, atitudinal și metodologic în vederea armonizării climatului psiho-emoțional familial, cât și a fortificării relațiilor părinți-copii în contextul distribuirii eficiente a rolurilor în cadrul familiei.

Astfel, în viziunea autoarei **D. L. Vasile** [1, p. 23], *rolul familial* reprezintă setul coerent de comportamente

pe care membrii familiei îl așteaptă de la celălalt membru în funcție de poziția pe care acesta o ocupă în sistemul familial. Așadar, **M. Capacinschi și V. Olaru** [2, p. 9] identifică trei tipuri de roluri realizate în cadrul familiei, fiecare la rândul său, implică atingerea anumitor competențe, la nivel de cunoaștere și aplicare, pe care le vom nominaliza în cele ce urmează: **Rol conjugal (de partener, de soț/soție):**

- cunoașterea de sine și a partenerului;
- satisfacerea reciprocă a nevoilor afectiv-sexuale, a intereselor și aspirațiilor referitoare la viața de familie;
- susținere reciprocă în urmărirea sarcinilor și funcțiilor familiei;
- modelarea intimității și a vieții de familie în numele copiilor;
- stimularea funcționării relațiilor prin folosirea tuturor resurselor personale.

Rol parental (de părinte):

- creșterea și educarea copiilor;
- formarea identității sexuale a copiilor;
- stimularea evoluției și dezvoltării personalității la copii.

Rol fratern (de frate/soră):

- învățarea traiului alături de egali (prin afecțiune, rivalitate, solidaritate, competiție, conflict, negociere);
- completarea identității de sine și a celei sexuale;
- susținerea afectivă și comportamentală în diferite situații.

Totodată, autoarea specifică faptul că în orice familie pot exista curențe în ceea ce privește îndeplinirea rolurilor familiale, cum ar fi: [3, p. 24]

Exacerbarea manifestată de obicei, prin accentuarea unuia dintre roluri ignorând astfel, celelalte. O situație similară putem specifica și în familia de tipul "al treilea de prisos" [4], care la fel, se conturează prin relații armonioase fie soț-soție, fie părinte-copii. Astfel, rolurile nu sunt conștientizate și realizate corespunzător, iar copii sunt cei care au de pățimit ulterior, adaptând un model greșit de relaționare, ceea ce va afecta sistemul propriu familial de mai apoi, cât și dezvoltarea sa ca personalitate propriu-zisă.

Minimalizarea rolului familial se manifestă prin respingerea, neacceptarea, neglijarea și ignorarea rolului conjugal, parental sau fratern. În astfel de familii, părinții de obicei sunt imaturi, agresivi, iresponsabili, instabili emoțional și psihologic, dominatori, axați doar pe propriile interese etc, totodată, ar putea fi vorba și de unele boli psihice sau fizice grave la părinți. Relațiile intrapersonale pot fi caracterizate drept reci, dure, instabile, dezarmonioase, lipsite de comunicare și compasiune, empatie și respect.

Dat fiind faptul că componența familiei se modifică de la etapă la alta, respectiv și dinamica rolurilor familiale suferă anumite metamorfoze. În acest context, **P. Iluț** [5], scoate în evidență ideea potrivit căreia, structura de rol în cadrul familiei se schimbă în funcție de locul de trai, statutul social al părinților, profesia părinților, totodată, autorul punctează că trebuie luat în calcul și alți parametri, cum ar fi: identificarea persoanei cu rolul, competența de rol, conflictualitatea rolului,

maturitatea psiho-emoțională a persoanei care exercită rolul etc.

Astfel, în contextul educației parentale pozitive, ne preocupă substanțial prezența rolului matern și patern în creșterea și educația pozitivă a copiilor, prin prisma formării-consolidării competențelor parentale pozitive, iar în cele ce urmează vom reflecta importanța acestora în procesul de devenire a personalității copilului, și ulterior, vom propune unele sugestii și recomandări pentru părinți în vederea distribuirii eficiente a rolurilor în cadrul familiei, cât și întru armonizarea-fortificarea relațiilor părinți-copii.

De felul în care socializează părinții între ei, și dimpotrivă, părinții cu copiii, depinde felul în care copilul își va forma propriile viziuni, concepții și idei despre familie, societate, și lume în general. Principalele deprinderi și principii de viață, precum și setul de valori și atitudini încolțesc în cadrul familiei, totodată, procesul de percepere a Sinelui la copil, la fel se formează din frageda copilărie. Prin urmare, absența părinților sau lipsa de afectivitate, comunicare și relaționare, precum și indiferența lor sau cel puțin a unuia dintre părinți, poate conduce la tulburări grave de caracter și personalitate la copil.

Analizând familia ca instituție de gen a copiilor, evocăm vădit ideea că în familie, *rolul matern* și cel *patern* reprezintă un reper vital în procesul de creștere și educare a tinerei generații, cât și în procesul de cunoaștere și acceptare de sine. Dat fiind faptul, că în societate copiii relaționează, comunică, își formează prieteni în baza tiparelor sau a modelelor parentale interiorizate, respectiv părinții, necesită a fi informați și pregătiți metodologic în a transmite un *model* sănătos fizic și emoțional, echilibrat, flexibil și competent copiilor săi, astfel ca acesta ulterior să se poată încadra eficient în societate.

Abordând domeniul educației de gen, în nici un fel, nu putem clasifica importanța mamei sau al tatălui în creșterea și educația copiilor, fiind că ambii părinți cultivă și sculptează mama sau tatăl de mâine. În acest context, **Захарова И. В.** [Apud 6, p. 45], analizează influența tatălui în procesul de socializare de gen a copilului:

- ✓ Lipsa tatălui are un impact negativ mai puternic asupra socializării băieților comparativ cu cea a fetelor;
- ✓ În familiile în care tatăl lipsește, trăsăturile caracteristice rolului de sex masculin se formează la băieți în mod mai lent;
- ✓ Băieții, din familiile în care tatăl lipsește, sunt mai dependenți și agresivi, decât băieții din familiile complete. Aceștia asimilează mai greu rolurile masculine, fiind mai susceptibili la hipertrofia propriei masculinități, demonstrând agresivitate față de cei din jur;
- ✓ Absența tatălui afectează formarea identității de gen/a rolurilor de gen a copiilor sub 4 ani mai puternic decât la o vârstă mai mare. Astfel, băieții preiau roluri feminine, devenind astfel mai pasivi, mai slabi, ușor manipulați, incapabili de soluționare a problemelor și în luarea unor decizii importante;
- ✓ Denigrând masculinitatea băieților, încurajând docilitatea, pasivitatea, respectarea necondiționată a

tuturor indicațiilor din partea mamei, mamele singure contribuie la distorsionarea rolului masculin la băieți. Astfel de situații le putem întâlni și în familiile complete, însă unde mama este lider și conduce cu toți în casă, iar tatăl preia rolul feminin și se conformează în totalitate știrbindu-se astfel din autoritatea acestuia.

O altă idee, la fel de relevantă, o identificăm la **Kon H. C.** [7], precum că de la naștere și până la o anumită vârstă, indiferent de sex, copilul este supus mai mult unei influențe puternice din partea mamei, iar în cazul băieților care sunt prea atașați de mame, se recomandă să fie apropiat de tată, în scopul formării propriei sale identități masculine și percepției rolului său în raport cu celelalte roluri sociale.

Datorită situației politice, economice și sociale tensionate în țară, se observă o creștere ascensivă a emigrării, în special cea a femeilor, peste hotarele țării în scopul îmbunătățirii aspectului financiar, respectiv, tot mai mulți copii rămân în grija rudelor, taților, fraților etc. Din aceste motive, ne-a trezit interesul de a clarifica influența mamei asupra procesului de devenire a personalității copilului. În contextul subiectului abordat, **Elisabeta Stănculescu** [8], punctează ideea potrivit căreia, *sentimentul copilăriei masculine* este de o durată mai mare comparativ cu *sentimentul copilăriei feminine*. Astfel, fetele se maturizează mai rapid, sunt mai pregătite psihologic de a face față situațiilor stresante chiar dacă nu o au pe mamă alături de la vârste fragede, iar băieții sunt mai greoi în perceperea rolului său social, de aceea au nevoie de reperul său afectiv, precum mama.

Cu toții ne-am obișnuit cu ideea că, femeia, este cea care creează și organizează fondul gospodăresc, iar bărbatul este responsabil pentru asigurarea veniturilor și a condițiilor de trai. Actualmente, aceste obligațiuni au devenit cumva egale, iar rolurile familiale, în unele cazuri, chiar s-au inversat. Din aceste considerente, la copii se distorsionează procesul de percepere a rolurilor repartizate în cadrul familiei, cât și de percepere și cunoaștere a propriei sale identități, iar în scopul prevenirii unei astfel de situații vom propune unele sugestii și recomandări pentru părinți, în vederea armonizării relațiilor intrapersonale în cadrul familiei în contextul distribuirii eficiente a rolurilor familiale.

Sugestii și recomandări pentru părinți:

➤ Este binevenit ca în cadrul familiei să fie discutate și analizate toate obligațiunile și responsabilitățile distribuite în mod egal, între soți în primul rând, ulterior între copii în funcție de vârsta acestora;

➤ Pentru un climat afectiv și emoțional armonios este necesar să fie stabilite o listă cu regulile familiei,

preventiv discutate, în scopul prevenirii unor dificultăți în distribuirea rolurilor familiale;

➤ Părinții trebuie să cunoască particularitățile de vârstă/individuale, de gen și crizele vârștelor pentru a putea soluționa anumite conflicte sau dificultăți intervenite în relația părinți-copii;

➤ Promovarea și adoptarea unui mod și stil de viață sănătos în cadrul familiei, elaborând și un regim al zilei, pentru copii în special, respectându-l cu strictețe;

➤ Orice conflict sau problemă trebuie analizată la rece, în mod constructiv și pașnic, oferindu-le astfel copiilor, un model de relaționare și comunicare demn de urmat;

➤ Organizarea activităților și evenimentelor familiale în comun, în așa mod ca fiecare membru al familiei să fie responsabil de o anumită activitate, ulterior întreaga activitate să fie evaluată în scopul stabilirii punctelor tari și a celor vulnerabile;

➤ Încurajarea și motivarea copiilor în vederea implicării acestora în diverse activități casnice în funcție de vârstă și interese, ulterior oferind recompense sub formă de laudă sau accentuarea punctelor forte etc (de evitat recompensele materiale);

➤ Dacă în familie lipsește tatăl (fie după divorț, deces sau plecare peste hotare), este binevenit ca în educația copiilor să fie implicată o rudă de gen masculin precum bunic, frate, cumnat etc, astfel încât, copiii să aibă în față un model masculin de comportament, atitudine, grijă, protecție și comunicare. Situația este similară și în cazul când copiii, din anumite motive, sunt crescuți de tați;

➤ Odată ce, meseria de părinte presupune abilitarea cu anumite cunoștințe, competențe, aptitudini și deprinderi, actuale cerințelor și normelor sociale, aceștia necesită a fi autodidacți și, totodată, să-și controleze și perfecționeze continuu modul de comunicare și conduită în relația părinți-copii, pentru a face față în diverse situații de viață.

În concluzie dorim să evidențiem acel fapt că toate aceste sugestii și recomandări pot fi aplicate diferit la fiecare familie în parte, totodată, acestea pot fi completate în funcție de specificul și dificultățile cu care se confruntă familia. Însă, de menționat trebuie că aceste recomandări vor fi eficiente și practice, doar cu condiția că vor fi aplicate sistematic și cu scop preventiv, nu și de soluționare a unor conflicte înrădăcinate și dificile. Important este ca părinții să realizeze importanța rolurilor familiale în contextul unei educații pozitive a copiilor, contribuind astfel, la consolidarea procesului de devenire a personalității copilului, totodată, la perceperea și interiorizarea de către copii, a sistemelor reprezentative de distribuire a rolului matern și patern în cadrul familiei.

Referințe bibliografice:

1. VASILE, L. D., Introducere în psihologia familiei și psihosexologie. București. Editura Fundației România de Măine. 2007, 113 p;
2. CAPACINȘCHI, M.; OLARU, V., Relații armonioase în familie. Suport informațional. Chișinău. 2016, 93 p;
3. VASILE, L. D., Introducere în psihologia familiei și psihosexologie. București. Editura Fundației România de Măine. 2007, 113 p;
4. CUZNEȚOV, L. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Chișinău: Primex-Com SRL. 2008, 624 p;

5. ILUȚ, P., Sociopsihologia și antropologia familiei. Iași: Polirom. 2005, 292 p;
6. BODRUG-LUNGU, V.; TRIBOI, I., Rolul părinților în procesul socializării de gen a copiilor. În: Familia-factor existential de promovare a valorilor etern-umane (ed. a II-a). Materialele Conferinței Științifice Internaționale 15-16 mai 2017. Chișinău. 2017, pp. 39-48
7. КОН, И. С., Ребенок и общество. М.: Академия. 2003, 336 с;
8. STĂNCIULESCU, E., Sociologia educației familiale. Vol. II. Iași: Polirom. 1998, 432 p;

CZU 159.942

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.28>

CONFLICTE ȘI MANIPULARE EMOTIONALĂ ÎN CUPLUL MARITAL

COJOCARU Aurelia,

Doctor în psihologie,

Decan Facultatea Psihologie și Asistența Socială,

Universitatea de Studii Europene din Moldova,

psiholog.abc@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7001-1907>

REZUMAT

În devenirea sa, cuplul marital traversează anumite obstacole, partenerii pot deveni preocupați de securitatea relației în viitor, de fidelitate și proprietate, de atracție și respingere. La fel pot apărea conflicte cu privire la autoîmplinirea și autorealizarea cuplului pe de o parte și stabilitatea și unitatea sa pe de altă parte.

Manipularea emoțională se caracterizează prin faptul că acțiunea sursei este orientată prioritar asupra influențării unor procese și fenomene psihologice care sunt implicate în structurarea, orientarea și susținerea sistemului atitudinal și comportamental al țintei. Acestea pot fi procese din sfera percepției, gândirii, afectivității, motivației ș.a. O serie de fenomene psihice din sfera cognitivă, emoțională și relațională pot fi instrumentalizate de manipulator, cu rezultate uneori spectaculoase în determinarea și controlul conduitei umane, mai ales atunci când această metodă este combinată cu cea a manipulării informaționale.

Cuvinte cheie: manipulare emoțională, psihologie, cuplu, relație.

CONFLICTS AND EMOTIONAL MANIPULATION IN THE MARRIAGE COUPLE

COJOCARU Aurelia,

PhD in psychology,

Dean of Faculty of Psychology and Social Work,

University of European Studies in Moldova,

Psiholog.abc@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7001-1907>

SUMMARY

In its becoming, the marital couple crosses certain obstacles, the partners can become concerned with the security of the relationship in the future, fidelity and property, attraction and rejection. Conflicts can also arise regarding the self-fulfillment and self-realization of the couple on the one hand and its stability and unity on the other.

Emotional manipulation is characterized by the fact that the action of the source is primarily focused on influencing psychological processes and phenomena that are involved in structuring, orienting and supporting the attitudinal and behavioral system of the target. These can be processes in the sphere of perception, thinking, affectivity, motivation, etc. A number of psychic phenomena in the cognitive, emotional and relational spheres can be instrumentalized by the manipulator, with sometimes-spectacular results in determining and controlling human behavior, especially when this method is combined with that of information manipulation.

Key words: emotional manipulation, psychology, couple, relationship.

Există multe mecanisme prin care se exercită o manipulare emoțională iar relația de cuplu este unul dintre mediile cele mai propice dezvoltării lui. În general, chiar și între două persoane care se iubesc, se dezvoltă o relație de tip dominat-dominant, doar că, deseori nu este

foarte clar care dintre cei doi “se supune” și care “ordonă”. În cazul manipulării, presiunea venită din partea celuilalt nu este manifestată față. Cel care manipulează ajunge să-l determine pe partener să dezvolte un complex de vinovăție. El nu își va exprima

în mod explicit solicitările, ci o face recurgând la alte mijloace. Dacă ar cere lucrurile pe care și le dorește în mod firesc, atunci s-ar putea împiedica de un refuz și de invocarea unor argumente raționale. Or, ceea ce dorește șantajistul este rezolvarea unei doleanțe nu pe calea logică, ci pe un drum care presupune frică și vinovăție. El îl va supune pe celălalt la presiuni, nu va rata nici o ocazie de a-l face pe acesta să se simtă vinovat, îi va arunca în spate povara nefericirii sale.

Din punct de vedere psihologic, Iolanda Mitrofan oferă o definiție mai complexă *cuplului*: „o structură bipolară, de tip biopsihosocial, bazată pe interdeterminism mutual (partenerii se satisfac, se stimulează, se dezvoltă și se realizează ca individualități biologice, afective și sociale, unul prin intermediul celuilalt)”. Când aceste elemente sunt statuate și prin lege, atunci *cuplul erotic* se transformă în *cuplu conjugal* prin intermediul căsătoriei [12, p.92].

Din perspectivă psihologică, *căsătoria* este „un proces interpersonal al devenirii și maturizării noastre ca personalități, de conștientizare, redirecționare și fructificare a tendințelor, pulsionilor și afinităților inconștiente, de autocunoaștere prin intercunoaștere. Scopul ei este creșterea personală prin experiența conjugalității și parentalității”

Familia reprezintă „o formă de comunitate umană alcătuită din doi sau mai mulți indivizi, uniți prin legături de căsătorie și/sau paterne, realizând, mai mult sau mai puțin latura biologică și/sau cea psihosocială. Acest lucru presupune că există doi parteneri, cu sau fără copii, sau un partener cu unul sau mai mulți copii proprii.

Aceste pattern-uri sunt menținute prin două tipuri de constrângeri:

1. Unul *generic*, referitor la regulile universale care guvernează organizarea familiei. De exemplu, există în cadrul familiei o ierarhie a puterii și o complementaritate a funcțiilor (copii nu au aceleași niveluri de autoritate ca părinții, iar aceștia din urmă au nevoie de o interdependență pentru a acționa ca o echipă).

2. Unul *idiosincronic*, referitor la expectațiile reciproce ale unor membrii particulari ai familiei. Aceste expectații se construiesc în timpul numeroaselor negocieri, implicite sau explicite, dintre membrii familiei și de regulă apar în mici evenimente zilnice. Fiecare dintre membrii familiei contribuie la dezvoltarea și întărirea acestor așteptări.

Mulți autori consideră că structura familială are nevoie de flexibilitate, deoarece ea trebuie să reziste la schimbare (până la un anumit nivel), dar să se și adapteze atunci când circumstanțele o cer, pentru a-și putea menține integralitatea și funcționalitatea. Acest lucru se realizează prin intermediul *subsistemelor familiale*.

Subsistemele familiale sunt reprezentate de indivizii singuri, sau de diade (exemplu soț – soție, mamă – copil). Ele se pot forma după criterii precum: generația căreia membrii aparțin, sex, interese, funcții. Cele mai importante și mai des întâlnite subsisteme familiale sunt:

✓ *Subsistemul adulților* – uneori acesta este denumit și subsistemul marital sau al soților, deoarece include, de regulă, diada soților. Rolul preponderent este cel de a modela intimitatea și angajamentul. Principalele

abilități necesare pentru a-și îndeplini acest rol sunt complementaritatea și acomodarea reciprocă. Complementaritatea permite fiecărui soț să participe la viața familială, să “ofere” fără a considera că prin aceasta “pierde” ceva. Adică ambii soți simt că pot fi independenți, dar în același timp și că sunt împreună [4,12, p.112].

Dificultățile de relaționare pot apărea de exemplu, atunci când unul dintre soți insistă în urmărirea propriilor scopuri, lăsând în urmă scopurile diadei ca întreg.

Acest subsistem poate deveni un refugiu față de stresul extern, și o matrice pentru contactul cu alte sisteme sociale. El poate stimula învățarea, creativitatea și creșterea, ceea ce poate duce la acomodarea reciprocă, adică la susținerea aspectelor pozitive ale partenerului și la actualizarea aspectelor creative ale acestuia, aspecte ce erau inactice până atunci.

Subsistemul marital are nevoie și de protecție față de cerințele și nevoile altor sisteme, mai ales în situația cuplurilor cu copii, pentru a-și oferi unul altuia suport emoțional.

✓ *Subsistemul parental* apare atunci când se naște primul copil și de regulă cuprinde părinții, dar poate include și membrii ai familiei extinse (exemplu: bunica). Responsabilitatea lor este mai ales de a crește copiii, de a-i ghida, de a stabili limitele și de a-i disciplina. Acum apar de multe ori dificultăți, deoarece adulții devin în același timp partener pentru celălalt membru al diadei maritale, dar și părinte pentru copil și nu întotdeauna aceste două tipuri de funcții sunt eficient înteptărunse. Asta poate duce la destabilizarea cuplului marital, prin atragerea unui copil în interiorul acestui subsistem sau la izolarea copilului de către cuplul marital (mai rar). Orice influență exterioară asupra copilului sau modificare în evoluția acestuia va avea efecte și asupra acestui subsistem, chiar și asupra celui marital.

✓ *Subsistemul fraților* include copiii din familie și le oferă acestora primul grup social în care sunt cu toții egali. În acest subsistem copiii învață negocierea, cooperarea, competiția, submisivitatea, suportul reciproc, atașamentul față de prieteni. Ei preiau diferite roluri și poziții în familie, iar de multe ori acestea devin semnificative pentru evoluția lor ulterioară în viață. În familiile cu mulți copii există o diferențiere a rolurilor și mai accentuată, cel mic încă acționând în aria securității, îngrijirii și a ghidării, timp în care cel mare deja experimentează contactele și contractele cu mediul extrafamilial.

Fiecare subsistem are nevoie de *granițe* clare, dar și flexibile pentru a se proteja de cerințele și nevoile celorlalte subsisteme, dar și pentru a fi capabil să negocieze și să interacționeze cu acesta.

Granițele reprezintă un concept fundamental al orientării structuraliste. Ele reprezintă reguli care definesc cine participă și cum. Rolul granițelor este de a proteja diferențierea subsistemelor. Fiecare dintre acestea are funcții specifice și anumite cerințe de la membrii săi; dezvoltarea abilităților interpersonale în interiorul acestor sisteme se repercutează asupra libertății subsistemului respectiv față de celelalte [3,5].

Natura granițelor va avea un puternic impact asupra funcționării fiecărui subsistem, dar și al familiei ca întreg.

Minuchin descrie trei tipuri de granițe care se întind pe un continuum de la foarte rigide la foarte difuze:

- *Granițele rigide* sunt cele care permit o interacțiune și o comunicare minimală între subsisteme. Indivizii pot fi izolați sau forțați să acționeze autonom. Ele permit membrilor maximum de independență și o interacțiune minimă cu ceilalți membrii. Subsistemele (adică indivizii sau diadele) pot deveni astfel separate de restul familiei.

- *Granițe clare* – se află la mijlocul continuumului dintre rigid și difuz; sunt cele care promovează comunicarea deschisă și intimitatea subsistemelor, astfel încât acestea pot opera liber pentru îndeplinirea funcțiilor lor în cadrul familiei.

- *Granițe difuze* – sunt caracterizate prin definirea vagă a funcțiilor și a membrilor care fac parte din subsisteme. Ele permit o intimitate minimă și o interacțiune maximă. Nu este clar cine are responsabilitatea și autoritatea, iar membrii familiei pot fi mult influențați unul de celălalt. În alți termeni, relațiile dintre membrii sunt suprapuse.

Majoritatea cercetărilor din domeniul familiei par să susțină ideea că în ultimele decenii familiile din societățile contemporane au suportat transformări profunde. Se consideră că schimbările intervenite sunt atât de importante încât însuși termenul de „familie” a devenit destul de ambiguu, tinzând să acopere astăzi realități diferite de cele ale generațiilor precedente. Imaginea curentă a familiei este aceea a unui instituții care conservă tradițiile și valorile naționale [7, p.54]. Relațiile de cuplu constituie un aspect foarte important al existenței umane. Încă din copilărie omul are tendința de a se apropia mai mult de părintele de sex opus și de-al respinge, într-o anumită măsură, pe părintele de același sex.

Iolanda Mitrofan subliniază faptul că căsătoria este o adevărată școală a auto și intercunoașterii psihologice, a formării și educării comportamentului relațional intersexe, a învățării științei și a artei dialogului, negocierii și conviețuirii. Paternitatea maritală constituie tot mai mult o șansă a fiecăruia de „a crește social”, de a se cunoaște și de a se împlini prin propriile resurse [12, p.141].

Menținerea relației conjugale pare a fi un lucru neînsemnat la începutul relației, mai ales când există argumente puternice de ordin emoțional- afectiv însă mai apoi se constată că stabilitatea și funcționalitatea căsniciei este amenințată de o serie de factori perturbatori. Factorii psihologici intramaritali care presupun în mod predominant orientarea centripetă a personalității fiecărui membru al cuplului au un rol principal în menținerea stabilității căsătoriei.

În viața de zi cu zi au loc în permanență o multitudine de evenimente, unele dintre acestea produc bucurii imense, altele ne întristează. Aceste trăiri personale au impact asupra vieții de cuplu și se manifestă sub forma emoțiilor, dispozițiilor afective, afectelor și sentimentelor. Se întâmplă de nenumărate ori într-un cuplu ca emoțiile partenerilor să nu coincidă sau să fie opuse [2].

Cuplul conjugal ne apare ca o modalitate de creație interpersonală desfășurată simultan în plan biologic,

psihologic și social. Dragostea, înțeleasă ca mod de comunicare și cunoaștere completă și profundă între un bărbat și o femeie, este nu numai condiție, ci și efect al creației interpersonale în cuplu, ea condiționând perpetuu maturizarea și dezvoltarea celor două personalități, devenind sens și expresie a realizării acestora ca ființe umane inteligente și creative [10,12].

Manipularea emoțională: dimensiune a interrelaționării afective a cuplului. Manipularea a fost privită în cele mai multe cazuri ca o arma negativă folosită în viața de zi cu zi. Dacă în mediul profesional putem găsi și valente pozitive acordate acestei forme de convingere, într-o relație afectiva poate fi benefica sau nu tocmai pentru faptul ca legătura sentimentala dintre doi oameni ar trebui sa se bazeze pe sinceritate si iubire, si nu pe teste sau cuvinte stupide.

Manipularea comportamentală reprezintă influențarea persoanei/persoanelor țintă în vederea realizării unor acțiuni în discordanță cu propriile lor scopuri, fără ca ele să conștientizeze discrepanța dintre propriile lor scopuri și scopurile îndepărtate ale surselor de influență

Isabelle Nazare-Aga sugerează „când vorbim despre „manipulator”, ne referim la o atitudine, un rol și nu la o persoană, chiar dacă suntem tentați să o facem”

Dupa Isabelle Nazare-Aga (1999) mecanismele manipulării sunt :

Mimetismul. Manipulatorul folosește măști pentru a-și înșela victima. De ex., poate apărea ca o persoană simpatică, altruistă, generoasă. Poate „semăna” deliberat cu cineva care prezintă încredere.

Exploatarea convingerilor tradiționale. Manipulatorul îl face pe celălalt să creadă că el însuși aderă la principii (de altfel, absolutiste și iraționale) general acceptate, cum ar fi: „trebuie să știi totul”, „nu trebuie niciodată să te arăți ignorant”, „trebuie să fii perfect în toate circumstanțele”, „trebuie să-ți respecti întotdeauna promisiunile”, „dacă ți se dă ceva trebuie să dai neapărat ceva în schimb” etc.

Seduția și fascinația. Manipulatorul este capabil de seducție, exercitând o adevărată fascinație asupra victimei, pe care o impresionează și o subjugă emoțional.

Atitudine superioară. Manipulatorul utilizează ignoranța celorlalți pentru a apărea într-o postură de superioritate intelectuală, în scopul ca ceilalți să se simtă inferiori și să permită astfel să fie abuzați.

Flatarea. Aproape orice persoană este sensibilă la laude. Astfel, manipulatorul poate obține ceea ce vrea mult mai ușor dacă ne flatează. Acest aspect are legătură și cu auto-manipularea. Credem ceea ce ne face plăcere să credem. Este deci suficient să ni se spună ceea ce ne place să auzim.

Principiul reciprocității. Manipulatorul îți poate oferi ceva fără să îi ceri pentru ca, la un moment decis de el, să îți ceară un contra-serviciu. Își îndatorează victima și apoi abuzează de principiul reciprocității, aplicat în mod asimetric.

Prejudecata față de autoritate. Manipulatorul se folosește de faptul că este greu în general să critici o autoritate.

Manipulatorul mai poate deține comportamente non-verbale, cum ar fi:

Privirea este fie instabilă (evită contactul vizual direct) fie dominante (fixează insistent cu privirea).

Practică ascultarea adversivă: manipulatorul nu-și privește interlocutorul care îi vorbește, având aerul că e preocupat de cu totul altceva, sau chiar face altceva. Nu ridică sau nu înclină capul în semn de salut la apariția unei persoane în față lui. Acest comportament este un tip de agresiune pasivă și induce interlocutorului impresia de inoportunitate și penibilitate, destabilizându-l.

Volumul vocii manipulatorului este fie prea slab fie prea puternic. Poate adopta un ton puternic pentru a intimida sau, dimpotrivă, un ton scăzut, pentru a crea o atmosferă de intimitate și de complicitate.

Gestica și mimica manipulatorului sunt fie exagerate fie insignifiante. De exemplu, poate fi singurul care are o atitudine total relaxată și dezinvoltă (dar cumva ostentativă) într-un grup în care convențiile sociale cer o altfel de atitudine. Gesturile adoptate pot crea fie un fals sentiment de securitate fie dimpotrivă, pot fi exagerate. De exemplu, lovește cu pumnul în masă urmărind să intimideze. În general manipulatorul își stăpânește bine propriile emoții și le poate disimula [9, p. 54,78].

Mecanismele manipulării sunt mai degrabă de natură emoțională decât rațională. Pentru a rezista la manipulare, se recomandă de a avea mai puțină sensibilitate, dar mai multă rațiune. Totuși, nu este suficient să fim doar raționali. Mai este necesar și să fim conștienți de faptul că, de obicei, ceea ce vedem și judecăm la un moment dat, este doar o mică părțică din realitate. Un manipulator poate prezenta numai partea din realitatea care îi convine lui. Această limitare a rațiunii se poate corecta prin tehnici cum ar fi: formularea de întrebări, căutarea deliberată de perspective cât mai diferite asupra aceluiași fapt.

Un manipulator poate prezenta îngroșat numai partea din realitate care îi convine lui și lăsa total pe dinafară alte aspecte ale realității (care nu îi convin). S-a observat că persoanele care ajung mai frecvent victimele manipulării sunt cele pasive, care au o slabă încredere în sine, care nu s-au afirmat în viață. Este vorba despre persoanele care fac totul pentru a lăsa altora o impresie bună, care nu știu să refuze. Incapacitatea de a refuza este un handicap, ca și timiditatea de altfel. În acest caz trebuie lucrat (de ex. cu ajutorul unui psiholog) pentru a atinge un nivel mai ridicat de încredere în sine și de a adopta o atitudine „afirmată” (asertivă) în interacțiunea cu ceilalți [1, 9,11].

Manipulatorii sunt, frecvent, personalități accentuate de tip narcisic, demonstrativ, distimic, borderline. Femeia e campioana la toate cele trei tipuri de

manipulări, iar bărbații recurg, în general, la manipularea prin somatizari. Se întâlnesc mulți ipohondri de sex masculin care își dominau partenera prin boală.

Întru evitarea manipulării negative, partenerii conjugalii ar trebui:

- Să demonstreze sentimente de afecțiune autentică membrilor familiei;
- Să gestioneze corect sentimentelor care se nasc în procesul comunicării;
- Să promoveze onestitatea și adevărul în orice comunicare;
- Să fie deschiși către mesajele (verbale și nonverbale) care vin de la ceilalți membrii, ca urmare a conștientizării faptului că acestea ajută la păstrarea echilibrului familial;
- Să ofere un anumit timp și spațiu special pentru comunicare, mai ales a ceea ce este important, delicat, sensibil;
- Să utilizeze un stil adecvat partenerului de manipulare, tocmai pentru a asigura că ceea ce s-a transmis a și fost recepționat corect de către partener [1,9,11].

Reieșind din cercetările efectuate de unii autori, putem nota cele șase obligații de bază care vor putea asigura stabilitatea căsătoriei:

1. Să fii sincer, deschis, corect și demn de încredere. Pentru ca partenerii să dezvolte sentimente de încredere reciprocă ei trebuie să dovedească continuu onestitate și să fie capabili să se încreadă unul în altul
2. Să-și împartă în mod echitabil sarcinile și răspunderile ce revin relației. Această obligație va varia, desigur, în funcție de înțelegerea din cadrul cuplului.
3. Să fii prieten cu celălalt și să-i oferi suport, empatie și simpatie când este necesar. Pentru a empatiza cu celălalt, un partener trebuie să fi trecut prin situații similare.
4. Să comunici cu partenerul. Comunicarea trebuie să fie cu partenerul dar nu „unilateral”, orientată „către partener”. Comunicarea efectivă și eficientă solicită în egală măsură și ascultarea și imitarea mesajelor verbale.
5. Să oferi afecțiune și satisfacție sexuală partenerului. Menținerea monogamiei fără monotonicitate solicită inițiativă în a asigura varietate și situații stimulativă și recompensatorii în cadrul relației. Înțelegerea exactă a dorințelor sexuale ale partenerului poate să îmbunătățească modul de îndeplinire a rolului sexual.
6. Să te oferi voluntar în a-ți ajuta partenerul. Aceasta înseamnă să încerci mereu să fii dispus în a face diferite lucruri pentru soție (soț) fără să fii rugat.

Referințe bibliografice:

1. Cialdini, Robert (2009), *Psihologia manipularii*. Editura: Ideea Europeană, București.
2. Chapman, Gary, (2002), *Cele cinci limbaje de iubire*, București, Ed. Curtea Veche.
3. Ciccotti, Serge (2009), *150 de experimente pentru cunoașterea sexului opus. Psihologia feminina și psihologia masculina*. Trad. Dumitrescu Marilena. Editura: Polirom, București.
4. Dinu, M. (2000), *Comunicarea – repere fundamentale*, Editura Algos.
5. Dr. Seuk, Joon Ho, în română Stamatina, Otilia (coord.), (2000), *Dragostea, viața, familia. Ghid pentru profesori*, Chișinău, Ed. Epigraf.
6. Dr. Leleu, Gerard, (2003), *Cum să fim fericiți în cuplu. Intimitate, senzualitate, sexualitate*, București, Ed. TREI.
7. Druță, F., (1999), *Psihosociologia familiei*, București, Ed. Didactică și Pedagogică.

8. Duck, Steve, (2000), *Relațiile interpersonale. A gândi, a simți, a interacționa*, Iași, Ed. Polirom.
9. Issabelle Nazare Aga, (1999) *Manipulatorii sunt printre noi*, ed. Philobia
10. Iluț, Petru, (2005), *Sociopsihologia și antropologia familiei*, Iași, Ed. Polirom
11. McCoy, Dorothy (2010). *Bărbatul manipulator*. Editura: Curtea Veche, București.
12. Mitrofan, I, (1989), *Cuplul conjugal – armonie și dizarmonie*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică.

CZU 37.017.93

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.29>

IMPACTUL PSIHOEMOȚIONAL AL EDUCAȚIEI MORAL-RELIGIOASE ÎN CADRUL FAMILIEI, ȘCOLII ȘI BISERICII

COJOCARU Aurelia,

Doctor în psihologie,
Decan Facultatea Psihologie și Asistența Socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
psiholog.abc@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7001-1907>

BRAȘOVEANU Rodion,

Student anul III, Facultatea de Psihologie și Asistență Socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
brasoveanuonufrie@gmail.com

REZUMAT

Persoana umană nu este o ființă statică, ea trebuie înțeleasă ca o ființă dinamică, în necontenită dezvoltare. Evoluția ei continuă privește atât structura psihologică (inteligență, caracter, emotivitate) și infrastructura biologică (sau corpul) cât și suprastructura socială (ori societatea). Sub unghi obiectual, ființa este atât cât se vede corpul.

Din punct de vedere sufletesc însă, ființa nu se oprește nicidecum la frontiera trupului. Suntem nu numai noi, ci și familia în care ne-am născut, căsătoria pe care o întemeiem, meseria pe care o avem, clasa și națiunea din care facem parte etc. Lucrarea de față vizează dezvoltarea personalității din perspectiva familiei, școlii și Bisericii, ca factori fundamentali ai educației. Importanța unei astfel de teme constă în abordarea practică prin cercetarea fenomenului actual al educației din prisma factorilor amintiți. Interesul pentru această temă s-a născut din abordarea interdisciplinară psihologică și teologică. Cele două domenii de cercetare au în comun problematica ființei umane, una accentuând rolul social al acesteia, cealaltă subliniindu-i dimensiunea spirituală.

Cuvinte cheie: psihologie, spiritualitate, credință, dezvoltare.

PSYCHOEMOTIONAL IMPACT OF MORAL-RELIGIOUS EDUCATION IN THE FAMILY, SCHOOL AND CHURCH

COJOCARU Aurelia,

PhD in psychology,
Dean of Faculty of Psychology and Social Work,
University of European Studies in Moldova,
Psiholog.abc@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7001-1907>

BRAȘOVEANU Rodion,

III year student Psychology and Social Assistance Faculty,
University of European Studies in Moldova
brasoveanuonufrie@gmail.com

SUMMARY

The human person is not a static being, he must be understood as a dynamic being, in constant development. Its continuous evolution concerns both the psychological structure (intelligence, character, emotion) and biological infrastructure (or body) and the social superstructure (or society). From an objective angle, the being is as far as the body is seen.

From the point of view of the soul, however, the being never stops at the frontier of the body. It is not only us, but also the family in which we were born, the marriage we have established, the profession we have, the class and the nation we belong to, etc. The present paper aims at the development of the personality from the perspective of the family, the school and the Church, as fundamental factors of education. The importance of such a topic lies in the practical approach by researching the current phenomenon of education in terms of the factors mentioned. The interest for this topic was born from the interdisciplinary psychological and theological approach. The two fields of research have in common the issue of the human being, one emphasizing its social role, the other emphasizing its spiritual dimension.

Key words: psychology, spirituality, faith, development.

Educația este ceva eminent social, prin originile sale, ca și prin funcțiile sale și, prin urmare, pedagogia depinde de sociologie mai mult decât de orice altă știință.

Personalitatea umană se dezvoltă în mod necesar în continuarea unor premise pe care natura le fixează în codul genetic al individului. Educația are rolul de a stimula evoluția potențelor genetice, permițând realizarea naturii umane.

La nivelul speciei umane, educația este necesară și posibilă tocmai pentru că structurile genetice ale organismului uman obișnuit sunt nespecializate și prezintă o mare plasticitate.

Educația este o funcție eminent socială. Ea socializează, adică transformă un individ biologic asocial într-un membru al unei colectivități, asigurând interiorizarea comportamentelor „fixate” în calitate de comportamente normale, care se regăsesc, dacă nu la toți indivizii, cel puțin la majoritatea lor.

Educația constă într-un efort continuu orientat către a impune copilului moduri de a vedea, de a simți și de a acționa la care el n-ar fi ajuns în mod spontan. Aceasta înseamnă că educația se manifestă ca o veritabilă forță creatoare; „ea nu se mărginește să dezvolte pe individ în sensul arătat de natură, făcând vizibile forțele ascunse care nu o cer decât să se manifeste. Societatea creează în om un om nou. Grupul social e cel care educă, el e cel care se „reproduce” în fiecare persoană nouă [3, p. 98].

Impactul societate - individ, în planul educației, e posibil întrucât colectivitatea acționând amplu, influențează și provoacă reacții la nivelul conștiinței individuale. Pornind de la acest raport, de la acest schimb prin care s-a realizat o unitate din punct de vedere social, educația sub unghi sociologic o privește ca o rezultantă a circulației valorilor, și care e posibil de realizat, având încredere în această acțiune. Acțiunea educativă o constituie valorile dominante și caracteristice ale grupului social, urmat de circulația acestora sub forma tradițiilor și a sporului de creație care se realizează permanent.

Pentru Eugeniu Sperantia „etimologiceste, a educa nu înseamnă a transforma, ci a conduce spre un țel pe o persoană care va ști apoi să meargă singură”. El vede în educație un proces spiritual cu dimensiuni vaste, mai presus de practicile școlare și de concepțiile care îl motivează. Ajunge la constatarea plină de adevăr că: „pentru viața socială complet pregătit nu e nimeni, căci fiecare poate greși într-o măsură, cel puțin în unele din acțiunile sociale. În schimb fiecare continuare a relațiilor sociale ne pregătește tot mai mult, constituind un proces de educație. Dar educația nu se realizează complet decât la un anumit nivel de instrucție, la o anumită etate și după ce au fost parcurse anumite stadii, colaborând mai mulți factori educativi” [11, p. 70].

În această ipoteză educația are un caracter și mai pronunțat social, este o reflectare a unui „eu colectiv” nu numai ca moștenire a culturii ci și ca supunere la o „presiune socială” actuală, prezentă. Factorii educogeni îndeplinesc rolul de propagatori ai valorilor.

În cadrul psihologiei educației, un interes sporit trebuie acordat *problemei personalității*, observate în esența raporturilor sociale, a experienței de viață și a importanței interacțiunilor viitoare. Dinamica vieții sociale și dezvoltarea personalității sunt în devenire continuă. Astfel putem conchide că personalitatea este supusă permanent înrâuririi mediului social din care își extrage datele, la care se raportează și își etalează valoarea.

În problematica interpretării *raportului personalitate - mediu social*, sociologul Eugeniu Sperantia afirmă că „personalitatea unui om se modelează în decursul vieții prin relațiile sociale, împrumutând unii de la alții idei, expresii, preferințe, obiceiuri și, plantând toate aceste elemente pe terenul psihologic propriu, se construiește o sinteză originală, distinctă de firea oricui. Această sinteză personală supusă aprecierii poate reprezenta o valoare de un grad mai înalt sau mai modest” [11, p. 71]. Prin intermediul educației se realizează, de la o generație la alta, transferul valorilor, cunoștințelor, normelor și modelelor de comportament social. Din această perspectivă, procesul educațional are un caracter predominant conservativ, în măsura în care el contribuie la perpetuarea unor valori definitorii și a unor modele culturale acceptate de societate.

În același timp, educația și instituțiile educaționale pot contribui la schimbarea socială. Prin producerea și difuzarea unor elemente de noutate științifică și tehnologică, prin pregătirea și promovarea unor structuri socio-profesionale noi, moderne (unele au un pronunțat caracter anticipativ) educația devine un element dinamic, de transformare și modernizare socială.

Personalitatea în context social. Cunoașterea și interpretarea condiției umane sub unghiul completitudinii ei de determinare se realizează atât dinspre persoană, cât și dinspre influența societății și culturii asupra ei. Biologia și psihologia persoanei abordează studiul dinspre individ, iar sociologia persoanei are în vedere influența societății asupra sa.

Psihologia personalității se ocupă de problema elaborării eului. Eul este considerat ca regiunea centrală, strict personală a vieții omului. Eul joacă un rol crucial în conștiință (un concept mai larg decât eul), în personalitate (un concept mai larg decât conștiința) și în organism (un concept mai larg decât personalitatea). Este un fel de nucleu al ființei care pare să comande întregul comportament și conștiința [1, p. 119].

Sub unghiul psihologiei persoanei, caracterul intențional al vieții psihice, în virtutea căruia proprietățile eului și ale actelor sale nu depind numai de Eu, ci și de mediul spre care actele se îndreaptă. Fiecare persoană are un statut social și cultural, cum spunea Rose, de aceea eul nu este numai o sinteză a inteligenței, emotivității și caracterului, ci și o sinteză a rolului social în familie, școală, profesie, națiune [9,p.17].

Trăsăturile de personalitate se definesc și capătă contur în contextul relațiilor sociale. Ceea ce numim trăsături de caracter și temperament - de exemplu, onestitatea, modestia, firea închisă sau deschisă, impulsivitatea etc. - se relevă ca fapte sau forme ale relațiilor interpersonale.

Luat în sine, izolat, individul nu posedă nici un privilegiu; privirea în oglindă nu-i oferă - fără raportarea la alții - imaginea de sine; aceasta din urmă nu este un dat imediat, ci o construcție. În absența contactelor sau relațiilor cu ceilalți nu s-ar ajunge la ideea de fire închisă ori deschisă, la impulsivitate sau calm, la onestitate sau la absența acesteia. Toate aceste însușiri rezultă din contactele cu alții și capătă un nume grație cadrului social, relațiilor cu ceilalți. Chiar și trăsăturile fizice - înălțime, greutate, înfățișare generală etc. - capătă semnificație prin raportare la alții, din comparația cu ceilalți. Putem conchide că personalitatea se formează grație complexului de relații sociale.[7,p.20]

În afară de învelișul sociologic de status și rol, în alternanța rolurilor pe care le îndeplinește în cursul vieții, persoana străbate o unitate și consistență internă.

Personalitatea este un „*centru de acțiune*” - subiect al cunoașterii și transformării realității, ființa conștientă care alege un drum de viață sau altul, fiind în același timp suport al înrăuirilor externe, dar și agent al transformării.

Studierea persoanei în context social impune studiarea modului în care sunt încorporate „*efectele*” de grup de către insul concret și a felului în care reacționează la ele.

Căutarea unei identități pozitive reprezintă un motiv semnificativ care animă pe fiecare individ. Pentru dobândirea acesteia, cercetările vorbesc de concilierea a două imperative: pe de o parte o cerință de apartenență la grup - pentru care operează un principiu de similitudine - și pe de altă parte, o exigență de distincție, de diferențiere față de altul, care pune accent pe căutarea și aprecierea diferenței [4, p.44].

Dozajul acestor doi poli depinde de formațiunea socială și de grupurile de apartenență. Scena vieții cotidiene a persoanei o formează grupul mic sau diada (formațiunea cea mai mică), în ipostaza familiei, a grupului de studii, a colectivului de muncă, a localității în care trăiește. Primul fapt empiric este cel al interacțiunii și comunicării dintre oameni - *fenomenul relațional*. Relațiile se înscriu și nu pot exista decât în perimetrul unui grup. Actul interpersonal și radiografia grupului mic au explicitat problematica psihologiei sociale.

Un *exemplu* care face obiectul *psihologiei sociale educaționale*: copilul își desfășoară, în școală, suita de activități și de manifestări într-un grup stabil - clasa de elevi - deci într-un context social, ceea ce înseamnă și un cadru socio-cultural. Din acest grup copilul își extrage

atitudini, valori, clișee etc. prin imitație, contagiune sau preluare conștientă. În fața aceluiași grup copilul răspunde la lecții, prestația lui este notată de profesor și are drept martor colectivul de elevi, care nu constituie deloc un public indiferent. Orice apreciere sau eveniment are ecou, se prelungește în reacții și comentarii spontane. Prețuirea sau ironia colectivului joacă un rol însemnat în formarea imaginii de sine, în selecționarea tiparelor de comportare proprii. Elevul se situează astfel într-o rețea completă de relații psihosociale - de comunicare reciprocă, de influență și autoritate, de simpatie, antipatie sau indiferență etc. Pe lângă nivelul individual (intrapsihic) de desfășurare a fenomenelor psihice, apare un palier de convergență, de integrare a conștiințelor individuale, adică un nivel de grup. Se pot ușor distinge în contextul dat relații psihologice interpersonale - afective, comunicative, de influență etc. - precum și fenomene psihologice care țin de grup: opinia colectivă, climatul psihosocial, clișee, tipare de conduită de grup etc. [4, p.45].

Psihologia socială a personalității are ca obiect de studiu atitudinile, opiniile, motivațiile, contactele și schimburile individuale în context social.

Grupul mic în care își desfășoară fiecare persoană viața se află ancorat, la rândul, într-o macrostructură socială. Aceasta îi împrumută norme, valori, vectori de dezvoltare pe termen mai lung. Distingem, așadar, macrostructura socială, apoi grupul mic sau mijlociu, la care adăugăm individul cu nișa proprie de dezvoltare, adică fâșia din ambianță peste care se suprapune biografia unei persoane. Dacă într-o formațiune socială grupul nu-și poate schimba locul, nu se poate suprima pe sine, în schimb individul poate trece dintr-un mediu în altul și chiar să modeleze într-o oarecare măsură ambianța sa socială. El începe prin a fi integrat unui mediu familial, continuă - în bună parte în paralel cu familia - cu unități educaționale dispuse într-o ierarhie și încheie printr-un traseu profesional. Nișa personală, la rândul ei, se înscrie într-un micro-mediu, care poartă caracteristicile unor formațiuni sociale mai largi (popor, grup de vârstă, sex, socioprofesional etc.)

Colectivul nu este o simplă copie redusă a societății, el este mai divers, mai variat decât formațiunea socială, ce rămâne cadrul în care se orânduiesc grupurile și personalitatea [7, p.20].

Nevoia omului de Dumnezeu. „Nu numai cu pâine va trăi omul ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu. Ne-ai făcut năzuitori spre Tine, Doamne, și neliniștit este sufletul meu până ce se va odihni întru Tine” (Fericitul Augustin).

Referatul biblic despre creație vorbește despre alcătuirea omului în chip special față de celelalte viețuitoare. Despre om, se spune că a fost făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Importanța acestei distincții (faptul că Dumnezeu a suflat în nările lui Adam suflare de viață), rezidă în faptul că, prin suflet, ființa omenească e „cineva” și nu doar „ceva”, așa cum sublinia Pr. Stăniloae. Implicațiile modului de a fi ca „cineva” vizează conștiința cu care este înzestrat omul și de asemenea libertatea acestuia.

Care ar putea fi scopul pentru care Dumnezeu l-a

creat pe om în acest mod?

Ținând cont de faptul că modul lui Dumnezeu de a ființa este iubirea, ca operă de comuniune, scopul nu este altul decât acela „de a realiza un dialog între persoanele create și Persoana Supremă”. Dacă, așa cum spun Părinții, Dumnezeu S-a făcut om, pentru ca omul să devină Dumnezeu, posibilitatea comunicării nealterate a celor două elemente ale relației, vizează nemijlocit îndumnezeirea omului. De asemenea, dacă comunicarea nu este posibilă decât între doi subiecți asemănători, înțelegerea celui alt presupunând cel puțin o minimă experiență a lui, relația dintre Dumnezeu și om se traduce în sensul unui om care este un „alter ego”, dar creat, al lui Dumnezeu, așa cum spunea Pr. Stăniloae [10].

Relația dintre Dumnezeu și om mai presupune un element: lumea. Rolul omului, în concepția Sfinților Părinți, este acela „de a lega împreună ordinea spirituală cu cea naturală”.

Poziția atât de specială pe care o ocupă omul, atât în relație cu Dumnezeu cât și cu lumea, dă seama de o realitate absolută, ontologică a omului: tinderea lui spre Dumnezeu. Mai mult decât atât, spiritualitatea creștină traduce termenul de „chip” nu numai prin suflul înțeleghător, înrudit cu Dumnezeu, ci și prin „harul lui Dumnezeu, ca manifestare a relației Sale cu omul, care provoacă în om răspunsul său la actul întemeietor de relație a lui Dumnezeu” [10].

Caracteristici psiho-socio-religioase ale tinerilor. Impactul religiei asupra dezvoltării personale. Vasile Băncilă vorbea despre tinerețe ca vârsta cea mai metafizică, apogeul „instinctului metafizic”. Întregul periplu al marilor frământări e numit de același autor „epopea metafizică”, iar dintre „fierberile” specifice acestei vârste, el amintește: „trăirea perspectivelor și întrebărilor metafizice, voluptatea infinitului, religiozitatea înaintea faptului existenței, surprinderea de a exista, chinul de a se lămurii, dilatarea funcției logice subliniind și perspectiva vizionară pe care tânărul o are asupra acestor trăiri, studierea lor mai aprofundată revenind vârstei adulte. Trecerea de la vârsta copilăriei la vârsta tinereții marchează un moment deosebit în viața omului. Modificarea fundamentală survenită vizează dobândirea conștiinței de sine și a libertății de cuget. Dacă până acum evenimentele exterioare erau interpretate potrivit concepțiilor celor din apropiere, acum intervine propria cugetare asupra lor. Convingerile nu se mai identifică la modul absolut cu ale celorlalți, ci sunt rezultatul propriilor reflecții [2, p.119].

Modificările de ordin fiziologic generează confuzie, irascibilitate, punerea sub semnul întrebării a tuturor lucrurilor. Fără un fundament solid al credinței și un îndrumător duhovnicesc în această perioadă, este foarte greu, dacă nu chiar imposibil ca tânărul să iasă teafăr. Zguduirea temeliiilor credinței în această perioadă nu este deloc întâmplătoare, întrucât așa cum sublinia Sf. Teofan Zăvorățul, este momentul când omul de bunăvoie trebuie să-și asume jugul credinței. Se poate spune că abia acum începe omul viața creștină, întrucât de acum începe să decurgă din viața și din lucrarea sa [10].

A vorbi despre tineri înseamnă aproape automat a vorbi despre exigențele lor, sensibilitatea și nevoia lor de cunoaștere.

Însă, deși schimbările majore de factură organică și psihică care au loc acum fac de nerecunoscut aceiași oameni, existența umană presupune un continuum, și în acest sens este de observat că înclinațiile metafizice se vădesc încă din copilărie. Blaga spre exemplu, care în copilărie a vrut să rupă cerul în doua spre a zări îngerii, va încerca mai apoi să se apropie de taine, fără însă a „strivi corola de minuni a lumii”.

Așezarea omului după tulburările tinereții depinde în mare măsură de pregătirea anterioară.

Un alt element caracteristic al tinerilor este voința puternică, elanul de nestăvilit, prin funcționarea la capacitate maxime a acestor puteri. Legat de acest elen, am fi poate înclinați să credem că tinerii provoacă Ortodoxia. Ideea că tinerii provoacă Ortodoxia face referire la o concepție limitată, unii considerând că tinerii ridică ștacheta mai sus, conform cu pretențiile lor, ori aceștia nu consideră că ar avea credința resurse suficiente în acest sens. Dar viața nouă la care ne cheamă Hristos este de natură dumnezeiască, cu înaintări infinite în iubirea față de El.

Dar Pr. Constantin Necula ne avertizează că lucrurile stau tocmai invers, și că de fapt Ortodoxia îl provoacă pe tânăr. Cum se realizează acest lucru? Tocmai „prin standardele duhovnicești fără de care tânărul își pierde tinerețea, își pierde șansa de a binevesti ca fiind tânăr fără bătrânețe și având viață fără de moarte” [10].

Se poate spune despre tinerețe că este vârsta la care elementul definitoriu este reprezentat de receptare. Tânărul se descoperă ca un receptacul, gata a primi seva viețuirii adevărate. Vrea să cunoască dacă se poate tot, să fie la curent cu cele mai noi descoperiri ale lumii. Spiritul enciclopedic, modelul epocilor trecute, prinde viață în aspirațiile dintotdeauna ale tinerilor. În fond, dorința specifică este de unitate ca rezultat al „elanului logic dezinteresat corespunzător concepției că lumea e una oricât ar împărți-o științele și programele analitice”. Această nevoie imperioasă de a unifica totul la nivelul semnificațiilor este rodul unei percepții naturale, originare a omului, dezinteresate chiar, și dă seama de forța vitală extraordinară a tinereții.

Cu greu un om, și mai ales un tânăr va alege să-și investească puterile în ceva despre care știe că nu este adevărat. În tot ceea ce întreprinde în mod sincer, omul are nevoie să știe că acționează pentru adevăr. Problema apare atunci când omul ia drept adevăr minciuna. Ca și în celelalte ipostaze ale vieții, rod al firii care s-a sălbăticit o dată cu neascultarea protopărinților, crezând că face un act de libertate, în fond libertatea firii căzute de a-și împlini poftele, tânărul alegând să-și facă voia, alege în fond moartea [10].

Într-un anume fel, tinerii fac ascultare, însă de curentul vremurilor prezente, promovând mode trecătoare și în unele cazuri identificându-se chiar cu aceste mode. Diagnosticul pe care Părinții îl pun vremurilor de azi este nihilismul. Nu trebuie să se uite faptul că moda este după spiritul vremii, care la rândul său e sub stăpânirea duhurilor văzduhului, adică a îngerilor căzuți.

Așa cum bine sesiza Pr. Iustin Pârveu, după ani buni de ateism, tendința generală este de a căuta spiritualul, însă se cere dreaptă socoteală pentru că duhurile sunt de

mai multe feluri.

Imaginea tipică a tânărului vremurilor noastre surprinde privirea pierdută, cum o numea Pr Paisie Aghioritul, ca ochii unui peste mort. Dorinței lui puternice de a se împlini îi este răspuns cu praf, iar căutarea asiduă de consistență, determină oboseala.

Din păcate însă, nici știința care se presupune că studiază sufletul omului: psihologia, nu identifică complexul de aspecte pe care îl prezintă sufletul omului, și în special al tânărului. Important de subliniat este faptul că, cercetările mai recente nu mai fac distincția între adolescență și tinerețe.

Studiile de psihologia vârstelor surprind doar o parte a caracteristicilor: cariera și întemeierea unei familii. Întemeierea unei familii va fi analizată într-o secțiune specială.

În ceea ce privește cariera, generațiile actuale de tineri plutesc cumva în derivă, întrucât foarte puțini ajung să-ți descopere talentul. Cel mai adesea, seduși de modelele prezentate de mass-media, majoritatea aleg pentru viitorul lor o ocupație cât mai „bănoasă”, care să le asigure confort financiar. Nu contează că nu simte nici o atracție pentru domeniul respectiv, o dată intrat în sistem va căuta cu orice preț să se acomodeze. Cauzele acestui fenomen sunt multiple: lipsa pedagogilor în rândul profesorilor, timp insuficient petrecut de părinți pentru a-și cunoaște proprii copii, accent prea mare pe acumularea cunoștințelor teoretice fără relaționarea cu aspectele practice etc. Nu în ultimul rând, cauzele sunt și de natură religioasă: lipsa legăturii cu duhovnicul.

Foarte mulți tineri optează pentru mai multe facultăți, ceea ce implică stres, lipsa dedicării față de un domeniu și scăderea performanțelor. Alții, seduși de mirajul străinătății, își irosesc cea mai frumoasă perioadă a vieții în goana nebună după bani, unii întorcându-se secătuiți de puteri și cu o mentalitate schimbată, de cel mai multe ori judecând totul în funcție de bani.

Cu toate acestea, sunt și tineri care aleg cale jertfelnică, alegând profesia care îi împlinește, slujind semenilor în țară deși salariile sunt mai mici. Astfel de cazuri sunt extrem de rar mediatizate, în față ieșind de cele mai multe ori tinerii delincvenți. Miza descoperirii talentului este contribuția fiecăruia la binele aproapelui, responsabilitatea față de semenii.

De ce este atât de importantă alegerea pe care tinerii o fac în tinerețe? Pentru că de cele mai multe ori, ea trasează o direcție generală de viață. În funcție de alegerea pe care o face își va trăi viața. Este adevărat că sunt cazuri de oameni care se schimbă și pe parcurs, însă este vorba despre excepții, în general concepția impropriată în tinerețe, ghidează ulterior viața.

Lipsa de experiență de viață și-a spus cuvântul în momentul în care dorințele tinerilor au căpătat concretețe. Același autor vorbește despre lozincile revoluționarilor: „totul și acum”, sau despre crezul lor: „îmi iau dorințele drept realitate pentru că sunt convins de realitatea dorințelor mele”. Cel puțin ultimei afirmații, i se poate opune răspunsul plin de înțelepciune al unui țaran român [2,7].

Pentru cei implicați în activitatea de educație, devine un imperativ cunoașterea percepțiilor, a trăirilor și a caracteristicilor educației în diferite etape psihogenetice,

pe de o parte, iar pe de altă parte, redescoperirea dimensiunii sacramentale a formării caracterului și personalității tânărului.

Viața presupune un permanent schimb cu mediul ambiant, ea fiind influențată de condițiile externe.

Stresul, nesiguranța socială, diminuarea simțului responsabilității conduc la o slăbire a caracterului, la tulburări de personalitate ale tinerilor.

Adolescența reprezintă o perioadă delicată și dificilă, în privința educației. Odată cu preadolescența și continuând până spre 20-21 de ani tinerii se orientează spre *făurirea unei cariere*, spre propriile lor împliniri spirituale, profesionale, sportive etc. Constatăm că tineretul crează, în condițiile inserției sociale, o reînnoire continuă de mentalități, această reînnoire producându-se ca o revărsare complementară de experiență socială, educațională, spirituală. Acum tânărul își pune întrebări legate de rostul vieții, de menirea lui; apar întrebări legate de existență, de existența lui Dumnezeu, de nemurire; în același timp tânărul ia hotărâri esențiale pentru viață

Din perspectiva intelectuală, unii adolescenți sunt apti ca și adulții să înțeleagă probleme de ordin social, religios, moral, dar sunt mai puțin stabili decât adulții. În perioada adolescenței factorii implicați în dezvoltarea tânărului ar trebui să poarte dialoguri sincere, discret argumentate, respectând poziția interlocutorului.

Se impune ca adolescentul să fie invitat la o reflecție asupra lui însuși. Discursurile moraliste și criticiste (cu tentă ironică sau culpabilizatoare) nu duc la atingerea scopurilor propuse, „*formarea unui sistem de valori, convingeri și atitudini sănătoase nu poate fi realizat prin prelegeri moralizatoare*”. Tot în perioada adolescenței tânărul își formează o *responsabilitate socială*. Dar societatea poate să-l dezamăgească, ceea ce atrage după sine apatia, stări de angoasă, disconfortul psihic. Dintotdeauna angoasa a însoțit existența umană, totuși, la început de secol XXI constatăm că ea se manifestă sub forme multiple, cum ar fi incertitudinile economice și politice, lipsa reperelor etice, întrebări cu privire la viitor. Cultura modernă a deplasat sfera intereselor tânărului de la Dumnezeu și credință la rațiunea autonomă și știință care de multe ori îi influențează și îi fac să proclame o relativitate a valorilor. Observăm la adolescenți o adevărată ceartă cu autoritatea. Acest fapt se constată mai ales în cazurile în care autoritatea este impusă într-un mod nedelicat, necontrolat. Factorii educogeni, ar fi de preferat să-și impună autoritatea mai degrabă ca o formă de protecție și nu ca o formă de dirijare. Unii elevi nu refuză neapărat autoritatea părintelui/profesorului, ci mai degrabă refuză impunerea autorității într-un mod excesiv.

Perioada adolescenței este o perioadă hotărâtoare în centrarea individului spre credința religioasă. Acum e momentul când de obicei se pierde, se câștigă sau se capătă credința. Religia devine o formă de viață, a cărei expresie desăvârșită o constituie vocația. Dumnezeu încetând de a mai fi o reflectare a imaginii părintești, întruchipează atunci valoarea supremă în care se contopesc toate celelalte. Constatăm că uneori la adolescenți sentimentul religios tinde către unele forme de diminuare, chiar dacă înclinațiile lor metafizice cresc, acestea având mai mult o nuanță raționalistă. Comportamentul uman este subordonat de obicei

reglementărilor sociale, dar, cu toate acestea, cel puțin în timpul său liber omul acționează potrivit intereselor ce corespund orientării sentimentelor sale. Mediul social, bisericesc și cel familial au o influență hotărâtoare asupra apariției și evoluției sentimentelor religioase. Influența mediului social asupra tinerilor trebuie observat atent de către factorii educogeni. Societatea contemporană duce lipsă de modele. Biserica poate să ofere modele, ea ni-L prezintă pe **Hristos** în toată măreția **Sa**, apoi urmează șirul Apostolilor, Sfinților, Martirilor etc.[8,10].

În funcție de orientările religioase ale unei societăți sau colectivități se reglementează modul de manifestare a trăirilor afective. Determinismul social nu afectează numai exteriorizarea proceselor afective, ci și conținutul lor, o educație care face abstracție de valorile morale este o aberație. Relevanța factorului social face să apară deosebiri între aspirațiile dominante din diferite straturi sociale sau în funcție de caracterul societății (religioasă, secularizată, indiferentă față de trăirile religioase).

Societatea are o influență majoră în provocarea motivației și interesului pentru experimentarea sacralului. Opiniile celor din jur, familia, colegii, conducătorii trasează și modelează dorințele și aspirațiile noii generații.

Ne confruntăm azi din ce în ce mai mult cu așa numitul fenomen de contaminare psihologică. Aceasta se

referă la influența nedorită pe care mediul o are asupra oamenilor, la modul în care informațiile false sau irelevante îl influențează inconștient pe om, fără să dorească sau fără să poată controla această influență (modul în care se comportă, modul în care gândește și ia decizii, precum și propriile emoții) Este o realitate cvasinecunoscută că sentimentele superioare religioase au un rol esențial pentru progresul și moralitatea socială. Aceste sentimente dinamizează indivizii unei societăți, ele sunt definitorii atât pentru fericirea și mulțumirea personală, cât și pentru echilibrul psihic. De aceea, cercetătorii care s-au ocupat de probleme legate de echilibrul sufletesc al omului și de întemeierea unor societăți prospere au acordat o mare însemnătate formării sentimentelor morale și religioase.

Educația religioasă îi revine Bisericii, dar nici societatea nu trebuie să rămână străină de aceasta. Școala prin educația religioasă ajută în restaurarea integrității rațiunii, demnității și responsabilității tinerilor. Experiența religioasă îl face pe tânăr să înțeleagă și să acționeze mai conștient în societate, îl invită la reflecție; educația religioasă presupune prezența dimensiunii transcendente în viața și faptele de zi cu zi, pentru a transforma societatea într-o comunitate de oameni care să trăiască în comuniune și înțelegere unii cu alții.

Referințe bibliografice:

1. Allport, Gordon, (1991), Structura și dezvoltarea personalității, Editura Didactică și Pedagogică, București, p. 119.
2. Băncilă, Vasile, (1997), Filosofia vârstelor, Editura Anastasia, București, p. 119.
3. Durkheim, E., (1922), Educație și sociologie, trad. rom., București, Editura Didactică și Pedagogică, (1980), p. 69,
4. Golu, P., Psihologie socială, (1974), Editura Didactică și Pedagogică, București, p. 44.
5. Hobsbawm, Eric, (1994), Secolul extremelor, Editura Lider, București, p. 378
6. Întâmplarea este povestită de Dan Puric la conferința cu titlul: "Cine suntem?", ținută la Sibiu, mai 2008.
7. Mărgineanu, Nicolae, (1973), Condiția umană, aspectul ei bio-psiho-social și cultural, Editura Științifică, București, p. 20.
8. Necula, Constantin, pr., (2004), Tineretea ortodoxiei, Editura Agnos, Sibiu, p. 10.
9. Rose, Serafim, pr., (2005), Descoperirea lui Dumnezeu în inima omului, Editura Agapis, București, p.17.
10. sinaxis.wordpress., [online] Omul și Dumnezeu-omul, Sf. Popovici Iustin, Disponibil la: sinaxis.wordpress.com/2008/01/26/omul-si-dumnezeu-omul-iii/(vizitat 22.09.2021).
11. Speranția, Eugeniu, (1933), Problemele sociologiei contemporane, București, p.132, apud. Tanco, Teodor, op. cit., p. 70.

CZU 159.955

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.30>

GÂNDIREA CA ATITUDINE MENTALĂ POZITIVĂ

DAVIDESCU Elena,

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
catedra Psihologie și Asistență Socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-5751-5174>

REZUMAT

În acest articol ne dorim să argumentăm faptul că gândirea pozitivă este o atitudine a omului față de realitatea înconjurătoare. În literatura din domeniu, puterea gândirii pozitive este cunoscută din cele mai vechi timpuri. Cercetările recente arată că oamenii cu o gândire pozitivă se descurcă mai bine în situații dificile, au o mai mare capacitate de efort

fizic și intelectual, rezistă mai bine în situații stresante și sunt mai capabili de a obține rezultate superioare decât alții cu aptitudini asemănătoare. Anume gândirea pozitivă este cea care transformă, înnoiește, remodelează comportamentul uman.

Cuvinte-cheie: gândire pozitivă, gândire constructivă, putere a subconștientului, psihologie dinamică, miracole ale gândirii, vizualizare creativă, atitudine mentală pozitivă.

THINKING AS A POSITIVE MENTAL ATTITUDE

DAVIDESCU Elena,

Doctor of Pedagogy, associate professor,
Department of Psychology and Social Work,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-5751-5174>

SUMMARY

In this article, we want to argue that positive thinking is a human attitude towards the surrounding reality. In the literature, the power of positive thinking has been known since ancient times. Recent research shows that people with positive thinking do better in difficult situations, have a greater capacity for physical and intellectual effort, cope better in stressful situations and are better able to achieve superior results than others with similar skills are. It is positive thinking that transforms, renews, and reshapes human behavior.

Key words: positive thinking, constructive thinking, power of the subconscious, dynamic psychology, miracles of thinking, creative visualization, positive mental attitude.

Introducere. De mai mulți ani auzim deseori vorbindu-se despre gândirea pozitivă și despre impactul ei asupra vieții și reușitei persoanelor care recurg la această tehnică. Această teorie e cunoscută sub mai multe denumiri: *gândire constructivă, putere a subconștientului, psihologie dinamică, miracole ale gândirii, vizualizare creativă etc.* Aceste tehnici sau metode, în afara faptului că ridică anumite semne de întrebare, suscită cu certitudine reflecția. *Cum se face că o persoană e zămbitoare și alta tristă? Care e motivul pentru care un om e vesel și înfloritor și altul e nefericit și amărât? Cum se poate explica faptul că o ființă este frământată și speriată, în timp ce vecinul ei este sigur de el și nu se teme de nimic? Care este diferența dintre o persoană care se bucură de succes și alta, căreia îi este hărăzit doar eșecul? Între un om care lucrează în domeniul care-i place și altul care muncește fără preget într-un sector care nu-i aduce nici o mulțumire? Care este secretul unei persoane căreia îi reușește totul, primește onoruri, în timp ce alături de ea, un alt ins, în ciuda eforturilor sale constante, nu reușește să realizeze nimic demn de luat în considerație și se trezește condamnat la banalitate, uneori chiar la mediocritate? De ce se găesc oameni care trăiesc în palate și alții în cocioabe? Cum se face că o persoană poate să se vindece de o boală așa-zis incurabilă, în timp ce alta moare din aceeași cauză?* [1, p.7-8].

Toate aceste întrebări fac parte din viața de zi cu zi, îndeosebi atunci când ne confruntăm cu ele într-un fel mai izbitor. Dacă e simplu să-ți pui întrebări asupra tuturor acestor aspecte ale vieții, e mult mai greu să le afli răspunsurile. Toate aceste întrebări sunt foarte importante, deoarece ele nu reflectă doar realitatea în care trăim, ci ne și determină să-i facem față. Desigur, putem totuși să invocăm, sub formă de explicație, influența hazardului, a norocului, a sortii, dar suntem nevoiți să recunoaștem că aceste răspunsuri nu sunt cu adevărat satisfăcătoare, în sensul că ne fac să ne abatem de la noianul nostru de frământări, găsindu-ne pretexte

confuze pentru pasivitate, pentru „supunerea” în fața vicisitudinilor vieții [ibidem].

Scopul cercetării constă în analiza procesului de gândire ca atitudine mentală pozitivă.

Rezultate și cercetări. O descoperire importantă, care se bazează pe numeroase studii, este aceea că „a privi partea plină a paharului” și a te raporta pozitiv la viață declanșează o gândire mai bună. S-a demonstrat că oamenii care au speranțe și o perspectivă optimistă au mai multe șanse de a gândi mai clar și mai rațional decât cei care așteaptă să se întâmple ce e mai rău. Psihologia pozitivă demonstrează clar că gândirea pozitivă influențează și abilitatea noastră de a raționa [6, p.86].

Observații empirice mai vechi, ca și cercetări mai recente arată că oamenii cu o gândire „pozitivă” se descurcă mai bine în situațiile dificile, au o mai mare capacitate de efort - fizic și intelectual rezistă mai bine în situații stresante și, în general, sunt mai capabili de a obține rezultate superioare decât alții cu aptitudini asemănătoare. De asemenea, ei se însănătoșesc mai rapid în cazul că au fost afectați de o maladie sau de un accident și se pare chiar că au o mai mare rezistență la îmbolnăvire [5, p.7].

Gândirea pozitivă poate produce o atitudine pozitivă, iar o atitudine pozitivă duce la rezultate pozitive. De asemenea, face lucrurile mai ușoare, precum și mai plăcute. Având o atitudine pozitivă este o alegere. Puteți alege să aveți gânduri care să vă îmbunătățească starea de spirit printr-o viziune constructivă a situațiilor dificile și să vă vopsiți zilele cu culori strălucitoare, apropiindu-vă cu încredere tot ceea ce faceți. Alegerea unei mentalități pozitive vă permite să eliminați negativitatea din mintea dvs. și să vedeți viața ca pe un loc plin de posibilități și soluții, mai degrabă decât de îngrijorări și obstacole [9].

Gândirea pozitivă este o atitudine care ne permite să descoperim mai ușor soluțiile, aspectele pozitive ale situațiilor cu care suntem confrunțați. Este o orientare constructivă de tipul „să vedem ce se poate face în situația în care ne aflăm”. Gândirea pozitivă nu înseamnă

nici optimism gratuit, nici superficialitate în abordarea problemelor și nici indiferență. Gândirea pozitivă este „un mod de a înțelege și de a te bucura de viață, după o sumă de principii realiste și corecte față de tine însuși” [8].

Gândirea pozitivă reprezintă unul dintre cele 17 principii ale succesului. Pentru a obține un lucru de valoare în viață, indiferent de ce alte principii ale reușitei ai aplica, e imperativ să aplici gândirea pozitivă. Gândirea pozitivă este catalizatorul care face ca orice combinație de principii ale succesului să funcționeze în

vederea atingerii scopurilor tale. Dimpotrivă, gândirea negativă, în combinație cu aceleași principii, te va duce pe drumul crimei, al nenorocirilor și al disperării. Iar durerea, dezastrele, tragedia - păcatul, bolile și moartea - simt doar câteva dintre „recompensele” pe care le oferă [4, p.37].

Vom analiza caracteristicile persoanelor care gândesc pozitiv și, respectiv, care gândesc negativ (tabelul nr.1), preluate din manualul *Adolescentul merge după soare. Ghid de dezvoltare personală*, autor Diana Ștefăneț.

Tabelul 1. Portretul psihologic al persoanelor optimiste și pesimiste [7, p.311]

Persoanele care gândesc pozitiv	Persoanele care gândesc negativ
<p>— au o imagine de sine rezonabilă;</p> <p>— își cunosc și își evaluează corect atât calitățile, cât și defectele;</p> <p>— își stabilesc scopurile pe măsura posibilităților;</p> <p>— au credința că pot realiza scopurile, de aceea obțin performanțe ușor peste posibilități;</p> <p>— se bucură de o bună sănătate fizică și psihică;</p> <p>— au puține trăsături nevrotice;</p> <p>— se descurcă ușor în situații dificile;</p> <p>— dispun de o mare capacitate de efort fizic și psihic;</p> <p>— rezistă mai bine în situații stresante sau frustrante;</p> <p>— au o mare rezistență la îmbolnăvire, dar dacă s-au îmbolnăvit, se însănătoșesc mai repede</p>	<p>— se caracterizează prin anxietate;</p> <p>— nefericire;</p> <p>— îngrijorare;</p> <p>— manifestă rezistență puternică la frustrare;</p> <p>— manifestă ostilitate;</p> <p>— intră permanent în conflict cu sine și cu alții;</p> <p>— nu-și fixează scopuri înalte, pentru că se tem că nu le vor putea realiza;</p> <p>— anticipează eșec;</p> <p>— dispun de o capacitate scăzută de efort fizic și psihic;</p> <p>— nu se descurcă în situații dificile;</p> <p>— au sentimente de inferioritate care le împiedică să-și valorifice posibilitățile.</p>

Gândirea „pozitivă” este de fapt, o atitudine care ne permite să descoperim mai ușor soluțiile, aspectele pozitive ale situațiilor cu care suntem confrunțați. Ea nu se referă numai la optimism, ci și la orientarea constructivă, de tipul „să vedem ce se poate face în situația în care ne aflăm”.

Atitudinile înseamnă felul în care reacționăm în fața situațiilor cotidiene, ca și a celor de competiție sau a altor forme de solicitare deosebită implică trei mari aspecte. În primul rând, noi reacționăm în mod *cognitiv*, în sensul că ne formăm anumite păreri, credințe, „opinii” asupra persoanelor, relațiilor, activităților, obiectelor etc. implicate în situație. În al doilea rând, noi reacționăm în mod *afectiv*, adică diversele elemente ale situației ne plac sau ne displac, unele mai mult, altele mai puțin. În al treilea rând, noi reacționăm în mod *comportamental*, ceea ce implică tendința de a acționa în anumite moduri față de elementele situației, în funcție de ceea ce credem și ceea ce simțim în acea împrejurare. Aceste trei aspecte pot fi activate întâmplător de o anumită situație, altele, însă, relația dintre ele prezintă o oarecare stabilitate. De exemplu, dacă atunci când intrăm într-o sală de sport și antrenorul tocmai se răstește la jucători, acest fapt nu va fi de natură să genereze o stare agreabilă și nici dorința de a i ne adresa, ci mai degrabă de a-l evita [ibidem].

Suntem conduși de obiceiurile noastre. Alegerile pe care le faci decid dacă obiceiurile tale și efectele acestora sunt pozitive sau negative. Poți alege să te lași dominat de gânduri negative. Poți să iei o decizie conștientă de a înlocui ideile și impulsurile negative cu unele pozitive ori

de câte ori te confrunți cu ele. Obiceiurile pozitive îți vor influența în mod automat mintea să fie mai alertă, imaginația să fie mai activă, entuziasmul și voința să se manifeste mai acut.

Starea afectivă, părerile și tendințele spre acțiune se pot schimba însă dacă antrenorul revine la o comportare destinsă și camaraderească. Reacțiile afective, cognitive și comportamentale nu au constituit în acest caz o atitudine.

Atitudinea presupune o relație relativ stabilă între sentimentele, credințele și tendințele spre acțiune orientate către anumite persoane, grupuri, idei sau obiecte. Despre așa ceva este vorba atunci când în raport cu o persoană avem anumite păreri, sentimente și tendințe de a acționa (de a o evita sau de a o căuta, de exemplu).

Atitudinea implică nu doar felul în care privim lumea din jurul nostru, ci și modul în care interpretăm situațiile, circumstanțele și acțiunile celorlalți. Cu alte cuvinte, pentru ca perspectiva ta să aibă însemnătate trebuie să ia în considerare reacțiile celor din jur. O atitudine pozitivă fără interacțiunea cu ceilalți este lipsită de sens [2, p.8].

Atitudinea determină succesul. Avem succes când apreciem sincer ceea ce avem și nu ne lăsăm deprimăți din cauza lucrurilor care ne lipsesc. Mai simplu spus: atitudinea ne oferă impulsul de a avea succes, indiferent că facem parte dintr-un comitet sau că dorim o funcție de răspundere într-o corporație multinațională. Poate fi vorba de dorința de a reuși în afaceri, de a sluji omenirea într-o profesie anume sau de a adăuga o picătură de frumusețe vieții prin intermediul artei. Cheia succesului

constă în a munci în mod sistematic pentru a-ți îndeplini obiectivele specifice prin propriile puteri. Îți dovedești că, la nevoie, nu trebuie să te bazezi pe nimeni în afară de tine însuși. Succesul înseamnă să progresezi de la ceea ce este acceptabil la ceea ce este excelent. Rareori se întâmplă cu ușurință acest lucru [ibidem].

Atitudinea este deci o anumită predispoziție, orientare în raport cu un „obiect” și înglobează credințele, simțămintele și tendința de a acționa într-un anumit mod în raport cu „obiectul”. De aceea am spus că gândirea „pozitivă” este o *atitudine*. Ea presupune o anumită structură *cognitivă, emoțională și comportamentală* a persoanei în fața lumii, un anumit mod de a se „vedea” pe sine și pe ceilalți, de a înțelege, simți și acționa în relațiile cu ceilalți, cu situațiile cu care este confruntat, și anume, un mod constructiv, eficient și oportun („pozitiv”) [7, p.8].

Gândirea pozitivă înseamnă, deci, o atitudine mentală pozitivă (în continuare AMP) îți permite să rămâi optimist și să nu te lași descurajat sau doborât de disperare. AMP este denumită filozofia „POT FACE —

VOI FACE”.

AMP este acronimul expresiei „atitudine mentală pozitivă” și reprezintă un sistem cu patru componente:

- *O mentalitate onestă și echilibrată;*
- *O conștiință constructivă;*
- *O filozofie de viață atotcuprinzătoare;*
- *Abilitatea de a alege acțiunile și reacțiile corecte și de a le duce până la capăt* [3, p.19].

Napoleon Hill a definit atitudinea mentală pozitivă drept: „O stare mentală caracterizată de încredere în sine, onestitate și atitudine constructivă, creată și susținută de un individ cu ajutorul unor metode liber alese, prin acțiunea voinței și bazată pe motive personale.

W. Clement Stone a adăugat: „O atitudine mentală pozitivă este gândul, acțiunea sau reacția onestă *corectă* la o anumită situație sau set de circumstanțe”. Semnificația celor trei cuvinte AMP care intră în alcătuirea conceptului de atitudine mentală pozitivă este redată în tabelul 2.

Tabelul 2. Semnificația celor trei cuvinte care intră în alcătuirea conceptului de atitudine mentală pozitivă [ibidem]

AMP	
ATITUDINE	- depinde de atitudinile corecte, care sunt sentimente sau stări de spirit. Atitudinea se referă la principalele tale sentimente față de propria persoană, față de alte persoane, situații, circumstanțe sau lucruri.
MENTALA	- este o putere a minții tale, nu a corpului tău. Ține minte: „Ești o MINTE înzestrată cu trup”. Minte ta este cea care deține controlul.
POZITIVĂ	- este o forță sau putere asociată cu trăsături pozitive, cum ar fi: onestitatea, încrederea, iubirea, integritatea, speranța, optimismul, curajul, inițiativa, generozitatea, răbdarea, bunătatea și judecata sănătoasă.

Cele trei inițiale combinate - AMP - sunt acronimul termenului atitudine mentală pozitivă, adezivul care unește toate caracteristicile tale pozitive, sursa de putere care îți permite să fii o persoană ce poate realiza absolut orice, cu condiția ca ceea ce îți dorești sau faci să nu încalce legile lui Dumnezeu sau drepturile celorlalți. Pe scurt, atitudinea mentală pozitivă este starea mentală corectă care generează invariabil acțiunile - și reacțiile - corecte.

Atunci când cultivăm o AMP, trăim în armonie cu noi înșine - și cu cei din jurul nostru. Efectele AMP sunt automate, însă nu și asimilarea ei. AMP necesită un proces continuu de punere în practică. Nu este un lucru pe care să îl folosești doar atunci când îți convine. Este o parte esențială a modului tău de viață. AMP trebuie să devină un obicei pentru tine, ceva adânc întipărit în structura ta, și care se manifestă în orice ocazie. De fapt, AMP îți permite să vezi orice situație mai clar, astfel încât să poți transforma dificultățile într-un potențial succes, învățând din ele și folosind ceea ce ai învățat în avantajul tău. AMP este reacția mentală corectă la orice stimul transmis de simțurile tale. Odată însușită, AMP te va ajuta să analizezi, să acționezi și să reacționezi la fiecare persoană sau circumstanță în mod corect. Tu ești singurul care poate decide ce este mai bine pentru mintea și viața

ta.

Atitudinea pozitivă influențează nu doar randamentul personal, ci și rezultatele obținute de oamenii din jurul tău. Acest lucru este important din trei motive: în primul rând, pentru că atitudinea afectează modul în care arăți, ceea ce spui și ceea ce faci. În al doilea rând, pentru că afectează modul în care te simți, atât din punct de vedere fizic, cât și mental. În al treilea rând, influențează șansele de succes în atingerea obiectivelor. Atitudinea vine din interior. Dacă ai încredere că o poți transforma dintr-una negativă într-una pozitivă, ai făcut deja primul pas în această direcție. Ai capacitatea de a-ți controla gândurile. Lumea nu se deschide decât în fața celor care sunt hotărâți, a celor care nu iau în serios piedicile care îi limitează pe ceilalți ori încercările care îi fac pe cei din jur să renunțe. Crearea unei atitudini pozitive începe prin a căpăta încredere în tine. Încrederea consolidează aptitudinile, dublează energia, susține facultățile mentale și sporește puterea. Gândurile îți vor insufla forță convingerilor, autoritate deciziilor și putere încrederii tale [2, p.9].

Concluzii:

1. Dacă analizăm marile succese și pe oamenii care le-au realizat, cea mai importantă calitate ce iese în evidență este atitudinea pozitivă. Oamenii care au

încredere absolută că vor reuși în ceea ce întreprind au cele mai mari șanse de a duce totul la bun sfârșit - chiar și când o astfel de atitudine li se pare îndrăznească celor din jur, dacă nu chiar nesăbuită.

2. Gândirea pozitivă ne va spori abilitățile într-un mod extraordinar - din două motive. În primul rând, pentru că scoate la iveală talente ascunse, apelând apoi la resurse necunoscute până atunci; în al doilea rând, ajută mintea să rămână concentrată, reducând frica, nervozitatea, anxietatea și ceilalți inamici ai succesului.

5.

3. Gândirea pozitivă îți pune mintea în postura din care poți avea succes, îți ascute percepțiile și le face mai agere, te ajută să te refaci, te întoarce cu fața spre obiectivul tău, spre certitudine, spre încredere și siguranță, înlocuind îndoiala, frica și șovăiala.

4. AMP te învață să gândești și să acționezi constructiv. Te poți folosi de AMP ca să îți transpui dorințele și nevoile în realitate. Atunci când înveți cum să fructifici din plin ceea ce ai, înveți să profiți de oportunități acolo unde toți ceilalți văd doar o problemă.

Referințe bibliografice:

1. Cameron M. Puterea gândului. București: Niculescu, 2019, 187 p. ISBN: 978-973-748-909-8
2. Fritz R. Puterea atitudinii pozitive. Descoperă secretul succesului. București: Litera. 2019, 140 p. ISBN: 978-606-33-3953-0
3. Hill N., Michael J., Ritt Jr. Secretele gândirii pozitive: 10 pași către sănătate, bogăție și succes. Trad. de Alina-Gabriela Rudeanu. București: Curtea Veche Publishing, 2021, 174 p. ISBN 978-606-44-0760-3
4. Hill N., Stone W.-C. Cheia succesului. Gândirea pozitivă. Trad. din l. engl. de Chitoșcă M., București: Editura Curtea Veche, 2012, 357 p. ISBN: 978-606-588-278-8
5. Holdevici I. Gândirea pozitivă, Ediția a II-a, revizuită, București: Editura Dual Tech, 2000. 368 p. ISBN: 973-99482-2-7
6. Style Ch. Psihologia pozitivă. Trad. din l. engl. C.-R. Olteanu, București: Editura ALL, 2015, 282 p. ISBN: 978-606-587-272-1
7. Ștefăneț D., Bîtcă L., Raru O., et alții, Adolescentul merge după soare. Ghid de dezvoltare personală, Chișinău: Editura „Totex-Lux”, 2016, 377 p. ISBN: 978-9975-3060-8-9
8. Vincent P.-N. Forța gândirii pozitive. București: Curtea Veche, 2010. 328 p. ISBN 978-606-588-974-3
9. Cum să gândești pozitiv. Disponibil: <https://gtemata.ru/s%C4%83n%C4%83tate/25681-cum-s%C4%83-g%C3%A2ndi%C8%9Bi-pozitiv.html> (accesat: 01.10.2021)

CZU 316.624

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.31>

VAGABONDUL – PERSONALITATE DEVIANTĂ

DIȚA Maria,

doctorand,

magistru catedra Psihologie și Asistență Socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-8951-4133>

TUDOR Lăcrămioara Elena,

doctorand,

psiholog grădinița ”Pinochio”, Bacău,
România

<https://orcid.org/0000-0003-3627-3898>

REZUMAT

Vagabondajul stradal apare în circumstanțele unei societăți care are niște obiective culturale cu valoare ridicată, dar căile instituționale de acces către acestea sunt neproductive. Individul percepe această situație ca pe un conflict internalizat: să se folosească de mijloacele instituționale legale sau să cedeze presiunii de a apela la modalități ilicite în dobândirea succesului. De cele mai multe ori vagabondul este frustrat și nu poate face față acestei presiuni și într-un final renunță. Aici sunt folosite anumite mecanisme de evadare specifice: renunțarea, tăcerea, resemnarea.

Cuvinte-cheie: vagabondaj, frustrare, personalitate deviantă

THE TRAMP-DEVIANT PERSONALITY

DIȚA Maria,

PhD student,

Master of Department of Psychology and Social Work,
University of European Studies of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-8951-4133>

SUMMARY

Street vagrancy occurs in the circumstances of a society that has high cultural values, but the institutional ways to access them are unproductive. The individual perceives this situation as an internalized conflict: to use legal institutional means or to give in to the pressure to resort to illicit ways to achieve success. Most of the time the tramp is frustrated and can't cope with this pressure and eventually gives up. Here are used certain specific escape mechanisms: giving up, silence, resignation.

Key-words: vagrancy, frustration, deviant personality.

”Este ușor să dai verdictul „nu merită”, „nu are rost”, „așa le trebuie”, dar este o provocare și o dovadă de rațiune și noblețe sufletească să înțelegi că un om al străzii și-a epuizat resursele de a crede în schimbarea în mai bine.”

Ca urmare a tranziției socio-economice din ultimii ani, mulți oameni au devenit vulnerabili, ajungând în situații de criză socială, economică și morală destul de dificilă de depășit. Această stare dificilă din punct de vedere social dar și emoțional, duce la pierderea capacităților fizice și psihice a individului. De cele mai multe ori această stare de vulnerabilitate este însoțită de consum excesiv de alcool, violența domestică, conflicte familiale, conflicte cu legea, ruperea legăturii cu societatea, ca până la final persoana afectată să ajungă în stradă, fără adăpost, fără mijloace de trai și surse de venit, fără speranțe de viitor.

De cele mai multe ori, până a ajunge definitiv în stradă, persoanele fără adăpost trec printr-o serie de probleme care-i marchează pe toată viața iar în situațiile când nu mai găsesc soluții, aleg să se refugieze în stradă, în subsoluri și gunoiști, în zonele puțin populate, alăturându-se totodată la grupuri de persoane care sunt în situații similare și obținând, voluntar sau involuntar, statutul de „persoană fără adăpost”, „boschetar” sau „vagabond”. Această etichetă îi face pe cei afectați să se simtă umiliți, frustrați, dezumanizați, fără speranțe și scopuri de viitor iar *orice formă de dependență* (de serviciile sociale și medicale gratuite) *este percepută de persoana fără adăpost ca o necinste și ca o pierdere a identității personale* [3, p. 18].

Dicționarul explicativ al limbii române propune următoarele delimitări conceptuale a noțiunii de vagabond:

- Vagabond; -ă (om sau animal) – care rătăcește fără rost pe drumuri; care hoinărește fără țintă; (om) fără ocupație stabilă, fără domiciliu fix; (om) de nimic fără căpătâi.

- A vagabonda, – a trăi ca un vagabond, a umbla fără țintă, fără rost dintr-un loc în altul.

- Vagabondaj – starea celui care vagabondează; infracțiune comisă de omul capabil de muncă ce refuză să exercite o ocupație; fără domiciliu stabil și lipse de mijloace de trai.

- Vagabondare – acțiune de a vagabonda, vagabondaj.

O altă definiție complexă este propusă de către Ursula Șchiopu în Dicționarul Enciclopedic de Psihologie, care

definește vagabondajul din perspectiva mai multor aspecte:

- activitate de părăsire a domiciliului, școlii, locului de muncă.

- deoarece cei implicați în această conduită nu au surse de venituri, comit delictive și sunt considerați persoane parazitare (fără profesie). Legislația tuturor țărilor prevede diferite măsuri pentru vagabondaj, inclusiv cel al minorilor, pentru care există instituții speciale de reeducare.

- în unele cazuri vagabondajul este o caracteristică psihică ce indică o nestructurare a sinelui și o franjurare decentrată a personalității, dificultăți de identificare și de constituire a identității și integrării în grupuri mici, inclusiv familiale. În multe cazuri vagabondajul are la bază tensiuni mari în mediul și spațiul de viață al tinerilor – sau fuga de evenimente cu consecințe grave ce se evită pentru moment prin vagabondaj.

- din optica psihopatologică vagabondajul, numit și „poriomanie”, constă în impulsul psihopatic de a schimba locuri. Vagabondajul poate dura zile, săptămâni. Statusul de indentificare este precar din punct de vedere moral și fizic (nu se schimbă, nu se spală, nu are obișnuințe civilizate)

- este încă frecvent la tineri puberi și adolescenți. Copiii străzii sînt gruparea cea mai expresivă a vagabondajului [4, p. 49].

Societatea se comportă cu persoanele fără adăpost de parcă acestea nici nu ar exista. Fiind deseori numiți „boschetari”, „auroiaci”, sau „homeless”, aceștia își câștigă supraviețuirea prin cerșit, venituri ocazionale, furat sau vânzarea diferitor obiecte refolosibile [3, p. 18].

Din punctul de vedere al *valorilor morale ale vagabondului*, conflictul provocat de „*ce și cum trebuie să facă*” își găsește ușor rezolvarea în abandon. Individul decide că atât scopurile de autorealizare, cât și mijloacele de însușire a acestora sunt dificil de asimilat, inutilizabile, chiar irealistice. Astfel „fuga este completă, conflictul este eliminat și individul este asocializat”. Această atitudine de neafiliere și respingere a sistemului de valori majoritare, îl exclude pe cel în cauză din colectivitate, el fiind parte componentă a ei „doar într-un sens fictiv”; deși este membru al societății, în fapt, nu-i aparține.

Pentru ca nu valorizează idealul de succes pe care cultura îl pretuiește, evazioniștii sunt aspru criticați. „*Aceia care au abandonat urmărirea succesului, sunt*

implacabil prigonii până în viziunile lor de către o societate insistentă în a-i avea pe toți membrii săi orientați în lupta reușitei.” Ca un răspuns la condamnarea socială pe care o resimte în mod profund, evazionistul își găsește unul sau mai mulți substituiți fals-recompensatorii într-o lume fictivă, anormală, nocivă ori psihotică. [5, p.36]

Odata ce s-a instalat definitiv în întreaga sa solitudine existențială, vagabondul poate inventa valori și poate numi libertate sau independență retragerea sa din lume. Pentru că el se definește ca exclus din poziția socială, vagabondul nu ar ști să fie fericit în sensul unei definiții oarecare. El poate spune *“sunt așa cum sunt și sunt bine cum sunt. Lăsați-mă în pace [...]”* Vexliard afirmă că falsa libertate a vagabondului este rezultatul unor presiuni economice, care, în conjuncturi limită, conduc individul la comportamente antisociale. Autorul nu amintește, însă, nimic și despre incidența altor factori de natură socială și individuală în determinarea adoptării acestui gen de comportament [3, p 36].

Tipologia comportamentelor deviante în stradă. Devianța este considerată drept o abatere variabilă, mai mult sau mai puțin evidentă, de la normalitatea psihică și valorico-normativă, adesea etichetată și sancționată. Din punct de vedere al psihologiei sociale devianța poate fi definită drept *divergențele de opinie apărute într-un grup social, care produc ruperea consensului și a coeziunii grupului* [7, p. 4].

Merton enumeră câteva forme pe care **evazionismul**, ca tip de comportament deviant, le îmbracă. Printre acestea, vagabondul ocupă un loc semnificativ, alături de psihotici, autiști, consumatorii cronici de alcool și toxicomani. În cazul vagabondajului, se poate vorbi de o suprapunere a formelor de devianță, el însumează mai multe comportamente anormale și reprimite, în general, de către societatea majoritară. În continuare se vor aborda câteva aspecte ale personalității vagabondului care reflectă devierea de la normal. Este vorba despre consumul de droguri, prostituția, cerșetoria, devianța de grup, delincvența [3, p. 37].

Consumul de droguri. Este bine cunoscut faptul că drogurile volatile au fost printre primele care au avut deschidere în spațiul oamenilor străzii. Imaginea vagabondului nu se poate disocia de aceea a “pungii de aurolac”, acest tip de drog făcând parte din însăși identitatea lui. Înainte de a operaționaliza cu termenii din arealul consumului de droguri, este necesară o scurtă explicare a conceptelor în uz. Drogul este „orice substanță care, introdusă într-un organism viu, îi poate modifica acestuia percepția, comportamentul ori funcțiile sale cognitive sau motrice” și „a cărei folosire abuzivă poate crea dependență fizică și psihică sau tulburări grave ale activității mintale și comportamentului”. Cea mai utilizată clasificare a drogurilor surprinde două tipuri: cele *legale* (alcool, tutun, cafeina, medicamente) și *ilegale* (heroina, marijuana, cocaina s.a.). Abuzul de droguri se referă la orice utilizare excesivă a unui drog.

Consumul poate avea caracter excepțional, ocazional, episodic, sau sistematic (dependența). Efectele imediate ale abuzului constă în senzația de plăcere și relaxare resimțită de consumator, dar și anumite schimbări

comportamentale, motiv pentru care ele sunt considerate substanțe psihotrope ce pot produce modificări ale stării de conștiință.

Abuzul de droguri este un comportament specific în mediul stradal, fapt facilitat și de lipsa unor presiuni sociale care să-l limiteze (familie și alți actori sociali) și de lipsa unui interes activ al autorităților (de exemplu, acțiunile lor au în vedere eliminarea grupurilor din zonele de interes public).

Dependența de droguri este exprimată în senzația de “high” pe care consumatorul o resimte după administrarea drogului, urmată de o stare intensă de neplăcere ce-l determină să-și dorească să-și administreze o nouă doză. Toleranța la droguri constă în atenuarea în timp a efectelor substanței administrate, fapt ce duce la creșterea succesivă a cantității acestora în scopul realizării rezultatului scontat. În continuare, se va trata problematica drogurilor legale și ilegale din stradă. Drogurile legale, adică cele acceptate și nesancționate de către sistemul legislativ, în prezent, pe plan mondial, și care au incidență în mediul stradal, sunt tutunul și alcoolul. Iar substanțele uzuale ilicite, întâlnite în acest context, le reprezintă drogurile volatile (din categoria drogurilor cu risc) și, mai nou, în ultimii ani s-a semnalat, în stradă, prezența heroinei (drog de mare risc).

Consumul de tutun este o practică des utilizată în cercul adulților din stradă și are un caracter intensificator, întrucât fumatul crează în timp foarte scurt o dependență pe care oamenii nu o pot controla. Declarațiile lor surprind dorința de a continua să fumeze chiar dacă ar părăsi strada. Cantitățile de tutun folosite au valori crescute : 41,5% de la un pachet în sus, iar 38% între 5 și 15 țigări pe zi. Cca 80% dintre ei fumează zilnic, cifra din care o treime o reprezintă copiii sub 14 ani. Debutul dependenței de tutun este la vârsta de 9-10 ani. Doar un mic procent de 9% dintre subiecți au afirmat că nu consumă [2, p. 38].

Consumul de alcool este întâlnit cu precădere la grupa de vârstă 19-30 ani; consumul de băuturi tari are o pondere crescută, întâlnindu-se, în acest interval de vârstă cuprinzând cei mai mulți consumatori permanenți de alcool. 95% dintre vagabonzi au consumat sau obișnuiesc să consume băuturi alcoolice.

Prostituția și cerșetoria sunt două realități caracteristice ale vieții de stradă, constituind surse importante de venituri pentru exponenții vagabondajului. Prostituția este un fenomen greu de detaliat în ce privește situația tinerilor din stradă, întrucât există aspecte necunoscute restului membrilor societății din care face parte. Puține date statistice relevă, în mod limitat, amploarea acesteia, întrucât „problemele sexuale sunt dificil de evaluat”, iar „activitatea sexuală este mai mare decât cea raportată”. Multe lucrări de specialitate care abordează fenomenul tinerilor din stradă, doar enunță existența prostituției în rândul acestora ca mijloc de câștig și ca formă de exploatare a celor în cauză [1, p. 38].

Implicarea în prostituție are o incidență crescută la vagabondii de sex feminin și care au contacte sporadice ori inexistente cu familia. Lansarea în această activitate se realizează ori prin intermediul altor prieteni din stradă, ori sunt racolați de liderii grupului de apartenență care au

rol de proxenet. Cei care debutează, sunt însoțiți la prima întrevvedere cu clientul de un prieten. Sunt rare cazurile în care prima experiență sexuală se realizează cu un client, întrucât, dacă ei nu au avut deja, în mediul familial, astfel de incidente tragice, își încep viața sexuală în cadrul grupului stradal de apartenență. Debutul relațiilor sexual are loc la o vârstă „sub limita normalului ” și, în multe cazuri, sub forma violului. Datele poliției estimau că aproximativ 10% din fetele din strada se prostituau începând cu vârsta de 9-10 ani. Clientela acestui tip aparte de prostituție este constituită dintr-o mare varietate: adulți, cat și minori, conaționali sau străini, femei sau bărbați.

Comportamentul violent și infracționalitatea. Virgil Dragomirescu, în Psihosociologia comportamentului deviant, face o distincție între agresivitate și agresiune: agresivitatea reprezintă un potențial, o predispoziție spre agresiune, iar aceasta din urmă este o formă manifesta a agresivității. O altă subliniere pe care o face autorul constă în faptul că agresivitatea nu este, în mod generalizat, un comportament antisocial și infracțional sau un produs al unei afecțiuni neuro-psihice.

Această idee ce stă la baza următoarei clasificări a comportamentelor agresive: 1. de tip nediferențiat, ocazional (nu implică, în mod necesar, un impact antisocial sau imediat); 2. delictual propriu-zis (comportament specific criminal); 3. ca expresie integrantă a unei stări patologice preexistente (afecțiuni psihice, suicidul) ori dobândite (psihopatizări, diverse narcomanii) [3, p. 39].

Din categoria comportamentului heterodestructiv-delictual fac parte **cerșetoria și vagabondajul**, denumite de autor drept „parazitism social”.

Fenomenul are caracteristică de permanență și e constituit din acțiunea unor factori socio-negativi. „Apreciem comportamentul heterodestructiv nu numai că expresia unei agresivități potențiale deosebite, ca o tulburare a comportamentului emoțional, ci strâns legată de personalitatea individuală, ca o aberație a activității influențată de temperament și voință, de exacerbare a unor porniri instinctiv-emoționale.”

Acest tip de comportament este întâlnit la acei indivizi care nu au tulburări psihice sau la personalități aflate la granița dintre normal și patologic, cu dezvoltări dizarmonice. Dragomirescu menționează că acest tip de conduită deviantă se detașează net de celelalte două prin cote ridicate în săvârșirea de infracțiuni ca omucideri și tentative de omucideri, agresiuni și perversiuni sexuale, delapidări și înșelăciuni, furturi, tâlhării, loviri, răniri de persoane, huliganism, șantaj și falsuri.

Deși datele prelucrate în identificarea procentelor pentru tabloul infracțional descris sunt neactualizate, totuși acestea relevă anumite direcții ale comportamentului vagabondului. Distribuția gradului de delincvența stradală, însă, variază în funcție de criteriul vârstei. Dintre determinantele comportamentului violent și infracțional întâlnite la tinerii din stradă, se numără în

fruntea clasamentului, **alcoolul și drogurile**, în special, cele tari. Efectele alcoolului și starea de sevraj la care conduce lipsa unei noi doze de drog, se concretizează în comiterea de infracțiuni ca furturi și tâlhării, loviri, vătămări corporale, încăierări, rele tratamente împotriva minorului, amenințări, hărțuiri, distrugeri de posesie.

Alte acte delincvente se referă la supunerea la muncă forțată a minorilor din grup, șantaje, etc.

Devianța de grup. „A trăi zi și noapte în stradă presupune acceptarea necondiționată a vieții în grup”, fapt care determină modificări „dramatice în opțiunile și prioritățile persoanei ajunse în această situație”. Contactul persoanelor cu strada conduce la o asimilare a acestora în grupul proximitar din stradă, iar, odată aceasta realizată, individul în cauză își însușește normele care guvernează în grup. Sunt foarte rare cazurile când indivizii din grupul de risc rămân în afara acestor cercuri. Avându-se în vedere istoricul relativ îndelungat al acestei subculturi, s-a născut în stradă un stil propriu de viață a cărui esență este negarea normelor socio-culturale și legale la care se raportează restul comunității. Acest stil de viață este constituit dintr-un sistem atitudinal-valoric specific, apreciat ca fiind deviant. Cu titlu de exemplu, sunt menționate câteva aspecte ale acestuia. Una dintre valorile esențiale ale unei societăți o reprezintă muncă. Vexliard subliniază faptul că antagonismul vagabondului față de instituțiile sociale se manifestă cu precădere în “obligația de a munci” [6, p. 40].

Oportunismul este reflectat în atitudinea vagabondului față de muncă: ideea că munca este destinată „proștilor care muncesc pentru noi” este un motto împământenit în mediul stradal. Actul trecătorilor de a da bani sau alte bunuri solicitanților nu face decât să alimenteze acest „viciu”; de fapt, vagabondul „încearcă din răspuțeri să facă bani ușori”. În esență, este vorba despre “o problema de mentalitate” cultivată pe scară largă în contextul dat.

„Persoana trăiește dramatic sentimentul nedreptății sociale și devine „invizibilă” social prin lipsa locuinței. Ei sunt expuși unor sentimente acute de nesiguranță, deoarece sunt expuși la violențe verbale și fizice (acestea sunt specifice străzii). Aceste experiențe au consecințe grave uneori, fracturi, traumatisme cranio-cerebrale, care pot invalida și adaptarea este foarte dificilă” [1, p.53]. Apar mari probleme la nivelul conștiinței: depersonalizare, amnezie. Aceia care trăiesc o perioadă mai mare pe stradă uită date relevante chiar despre propria identitate, pierd noțiunea timpului. Unii își construiesc măști sociale. Din punct de vedere emoțional sunt afectați ușor, și aceasta se manifestă prin trecerea foarte rapidă de la o stare depresivă la o stare maniacală. Ajung la concluzia că nu sunt înțeleși, nu mai sunt responsabili față de imaginea de sine (igiena este precară și nu mai cer ajutor medical). Își pierd încrederea în sine și în ceilalți, ajung în stări de disperare și nu mai au speranță. Toate aceste elemente fac ca individul să-și piardă personalitatea.

Referințe bibliografice:

1. Badea, V., Asistarea persoanelor adulte fără adăpost cu probleme grave de sănătate mintală. 2000,

SAMUSOCIAL din România. Ghid. Olanda: Ministerul Afacerilor Externe.

2. Chelariu, M., Profilul personalității infractorului. 2014 Disponibil: <http://negraru.blogspot.md/2014/05/profilul-personalitatii-infractorului.html>.
3. Dița, M., Asistența Socială a persoanelor fără adăpost, curs universitar, ISBN 978-9975-46-485-7, Chișinău, 2020
4. Mitrofan, L., Badea, V., Desocializarea persoanelor adulte fără adăpost – versantul psihopatologic al excluderii sociale. Revista de psihoterapie experiențială Nr. 37. 2007.
5. Rădulescu, M. Sorin. Anomie, devianță și patologie socială. București: Hyperion XXI, 1991, 142 p.
6. Vexliard, A., Introducere în sociologia vagabondajului, L'HARMATTAN, 2000, ISBN 978-2738457141.
7. Vîrlan, M., Dița, M. Psihosociologia comportamentului deviant, curs universitar, Chișinău, 2018.

CZU 159.944:614.253

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.32>

SINDROMUL BURNOUT LA PERSONALUL MEDICAL

GROZA Angela,

doctor în psihologie, conferențiar universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
<https://orcid.org/0000-0001-7110-5561>

GRATI Lilia,

doctorand,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
<https://orcid.org/0000-0001-8678-013X>

REZUMAT

Burnout-ul sau sindromul de epuizare profesională este un fenomen complex, de amploare deosebită, ce apare în profesiile extrem de solicitante emoțional și nervos, cu ecouri profunde în structura psihoafectivă a indivizilor, ce-și pune amprenta asupra vieții profesionale, dar și a celei sociale. În acest context, studiul prezintă rezultatele cercetării experimentale privind sindromul burnout specific personalului medical, abordat prin prisma a patru componente: epuizare emoțională, depersonalizare, simptome fizice și satisfacție personală. Eșantionul studiului a fost format din 210 lucrători medicali ce au fost divizați în 3 categorii: (1) în funcție de tipul de personal medical: medici, rezidenți și asistente medicale; (2) în funcție de tipul serviciilor prestate; (3) în funcție de gen. Rezultatele indică faptul că sindromul burnout se întâlnește mai frecvent la medicii rezidenți în raport cu medicii și asistentele medicale, deținând valorile maxime la toate cele patru scale ale componentei studiate a sindromului burnout. Cercetarea de față a evidențiat prevalența epuizării emoționale, simptomelor fizice și satisfacției personale în rândul cadrelor medicale din spitalul de psihiatrie, iar la scala ”depersonalizare” aparțin personalului medical din spitalul pentru copii, arătând, totodată că bărbații sunt mai vulnerabili în ceea ce privește dezvoltarea sindromului burnout față de femei.

Cuvinte cheie: burnout, stresul ocupațional, epuizare emoțională, depersonalizare, simptome fizice; satisfacție personală.

BURNOUT SYNDROME IN MEDICAL STAFF

GROZA Angela,

PhD of psychology, associate professor,
"Ion Creanga" State Pedagogical University”
<https://orcid.org/0000-0001-7110-5561>

GRATI Lilia,

PhD student,
"Ion Creanga" State Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0001-8678-013X>

SUMMARY

Burnout syndrome is a complex phenomenon, of great magnitude, which occurs in extremely demanding professions emotionally and nervously, with deep echoes in the psychoaffective structure of individuals and making their mark on professional life and social life. In this context, the study presents the results of experimental research on burnout

syndrome specific to medical staff: emotional exhaustion, depersonalization, physical symptoms and personal satisfaction. The study sample consisted of 210 health workers who were divided into 3 categories: (1) depending on the type of care: doctors, residents and nurses; (2) depending on the type of services provided; (3) depending on gender. The results indicate that burnout syndrome is found in larger sizes in resident physicians relative to physicians and nurses, holding the highest values at all four scales of the burnout syndrome study inventory. The present research highlighted the prevalence of emotional exhaustion, physical symptoms and personal satisfaction among the medical staff of the psychiatric hospital, and on a depersonalization scale belong to the medical staff of the children's hospital, showing that men are more vulnerable to the development of burnout to women.

Key words: burnout, occupational stress, emotional exhaustion, depersonalization, physical symptoms; personal satisfaction.

Introducere. Activitatea lucrativă constituie unul dintre aspectele fundamentale ale vieții individului, oferindu-i satisfacții profesionale și suport financiar, dar, la fel de important, aducând o contribuție semnificativă în societate. Axa profesională a unei persoane reprezintă o componentă esențială a identității sale, oferind acesteia valoare și o stare de confort emoțional. *Profesia* ca sursă de identitate, scop, apartenență și venituri poate deveni un generator de stres atunci când, din varii motive intra și interpersonale este tulburată starea de echilibru firesc fiecărui individ [1].

Stresul la locul de muncă constituie una dintre multiplele probleme cu care se confruntă societatea modernă, fiind generat de viața profesională, de mediul de muncă, cu consecințe nemijlocite asupra activității profesionale, dar și asupra sănătății fizice și psihice a celor care prestează munca respectivă. Competiția economică dură în care este angrenată viața socială prezentă este considerată ca unul din semnele sau reacțiile generatoare a ceea ce a intrat în limbajul cotidian prin sintagma de stres ori stres profesional ori stres ocupațional [4, p.93-123].

Înțelegerea *stresului ocupațional* și totodată, dinamica acestuia, nu este posibilă fără a face referire la contextul în care își derulează activitatea organizațiile și angajații acestora. Existența unor angajați stresați are efecte negative asupra productivității muncii și calității acesteia. Condițiile economice actuale impun organizațiilor o orientare mai persistentă spre asigurarea unui bun confort psihologic, emoțional și fizic al

angajaților lor prin realizarea unor programe care să vizeze prevenirea și reducerea efectelor negative ale stresului ocupațional. Asemenea programe sunt imperative, în special în ceea ce privește identificarea angajaților care prezintă un risc crescut de a dezvolta diverse afecțiuni în urma impactului stresului ocupațional [3].

O meta-analiză recentă a literaturii de specialitate existente a identificat stresul de rol, specific unor profesii, ca fiind unul dintre cei mai buni predictorii ai burnout-ului [ibidem 2, p.45].

Burnout sau sindromul de epuizare profesională este un fenomen complex, de amploare deosebită, ce apare în profesiile extrem de solicitante emoțional și nervos, cu ecouri profunde în structura psihoafectivă a indivizilor, afectând totodată și corpul și punându-și amprenta asupra vieții profesionale, dar și a celei sociale. Identificarea pentru prima oară și catalogarea epuizării profesionale (sindromul Burnout) ca fiind un proces de stres particular, influențat de condițiile special de muncă și de exigențele acesteia a fost făcută în 1969 de cercetătoarea Loretta Bradley [apud 6]. Identificând la locul de muncă sentimentul că există o disproporție între posibilitățile individuale și realitatea condițiilor de muncă vom determina că este un rezultat al stresului cronic dat de epuizarea profesională.

Schaufeli W.B. și Buunk B.P. (1996) au făcut o analiză comparativă dintre stresul ocupațional și burnout. Rezultatele acestui studiu sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Diferențierea dintre stresul ocupațional și burnout (sindrom de epuizare profesională)

Stresul ocupațional	Burnout (sindromul de epuizare)
<ul style="list-style-type: none"> • apare ori de câte ori sarcinile de muncă depășesc resursele adaptive ale angajaților; • nu conduce întotdeauna la atitudini și comportamente negative din partea angajaților; • afectează pe toată lumea 	<ul style="list-style-type: none"> • constituie faza finală a dezadaptării, datorată unui dezechilibru îndelungat între cerințe și resurse; • este asociat de fiecare dată cu trăiri negative; • apare frecvent la persoanele care și-au început cariera într-un mod foarte entuziast, având așteptări și obiective ridicate, dar neîmplinite ulterior.
CONSECINȚE	
<ul style="list-style-type: none"> • aprofundarea sentimentului lipsei de apreciere din partea celorlalți, • mărirea numărului concediilor de boală, • scăderea inițiativei etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • insatisfacția profesională, manifestată prin renunțare sau neimplicare, atât în munca în sine, cât în raporturile cu organizația, • prezența unor conflicte la locul de muncă

Sursa: Schaufeli W. B. și Buunk B. P. (1996, p. 311-346) [7]

Tema sindromului burnout a fost abordată în mijlocul

anilor 70 de Freudenberg, devenind ulterior subiectul

multor studii. Definirea burnout-ului a suscitat eforturi din partea multor specialiști, dar cei care reușesc să identifice esența fenomenului sunt Maslach și Jackson (1986), ei subliniind trei dimensiuni ale acestuia:

a) *depersonalizarea* - persoana se distanțează de ceilalți, pe care începe să-i vadă impersonal;

b) *reducerea realizărilor personale*;

c) *epuizare emoțională* - persoana se simte golită de resurse emoționale personale și devine foarte vulnerabilă la stresori.

Sindromul *burnout* ține de *scăderea satisfacției profesionale*, ce poate apărea la indivizii care desfășoară activități profesionale ce impun relaționarea intensă cu clienții (personal medical, profesori, avocați, etc.). Cauzele cele mai obișnuite ale fenomenului de burnout poate fi: muncă foarte solicitantă (cerințe crescute, proasta organizare a timpului etc.); lipsa puterii de decizie la locul de muncă; conflictul puternic între valorile individuale și cele ale locului de muncă.

Studiul asupra sindromului burnout merită atenție datorită numărului mare de persoane afectate de acesta și a potențialelor daune pe care le poate avea asupra calității vieții individuale și colective la locul de muncă [8; 9]. Având în vedere implicațiile sale importante în ceea ce privește sănătatea fizică și mentală a cadrelor medicale, în special cei care lucrează în spitale, sindromul de epuizare profesională ar trebui abordat ca o problemă de sănătate publică.

Burnout-ul a fost inițial investigat de profesioniștii din domeniul sănătății. Se argumentează că relațiile personale cu pacienții, clienții sau copii sunt foarte solicitante și necesită empatie și implicare emoțională. Acesta este de obicei combinat cu un nivel ridicat de aspirație de a dezvolta relații personale și a evita tratarea

oamenilor ca niște obiecte. În aceste profesii, managementul emoțiilor este considerat o parte centrală a muncii. Burnout-ul semnaleză că profesioniștii nu mai sunt capabili să își gestioneze emoțiile în interacțiunea cu pacienții sau clienții. Se argumentează că, pe termen lung, burnout-ul conduce la acuze psihosomatice, depresie și alte efecte. O meta-analiză recentă a literaturii de specialitate existente a identificat stresul de rol ca fiind unul dintre cei mai buni predictorii ai burnout-ului [ibidem 2, p.45].

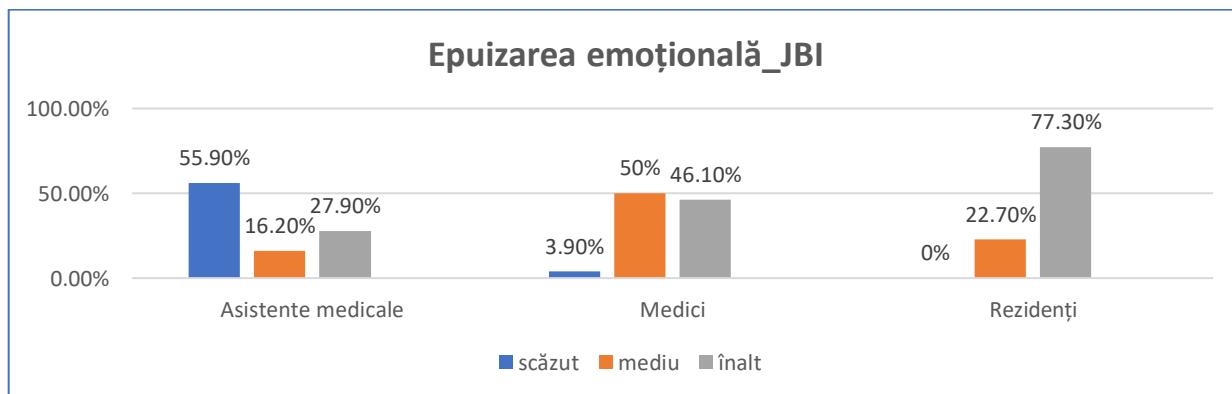
Scopul cercetării: determinarea gradului de epuizare profesională la personalul medical.

Metodologia cercetării. În calitate de instrument de cercetare am aplicat *Inventarul epuizării profesionale (JBI)* elaborat de către Secretan (2000) este alcătuit din 36 de itemi cu ajutorul cărora poate fi măsurat gradul de epuizare profesională a indivizilor aparținând diverselor categorii profesionale. Instrumentul este alcătuit din patru scale: *Epuizare emoțională*; *Depersonalizare*; *Simptome fizice*; *Satisfacție personală*.

Participanți. Eșantionul a fost format din 210 lucrători medicali cu vârsta cronologică cuprinsă între 20-61 ani, dintre care 66-medici rezidenți (35-bărbați, 31-femei), 76-medici (36-femei, 40-bărbați), 68-asistente medicale (femei). Subiecții au fost selectați aleatoriu din 5 instituții medicale din orașul Chișinău.

Rezultate și interpretare. Cercetarea de față a sindromului burnout a urmărit : (1) studiul în funcție de tipul personalului medical: medici, rezidenți și asistente medicale; (2) analiza în funcție de tipul serviciilor prestate; (3) studiul în funcție de gen.

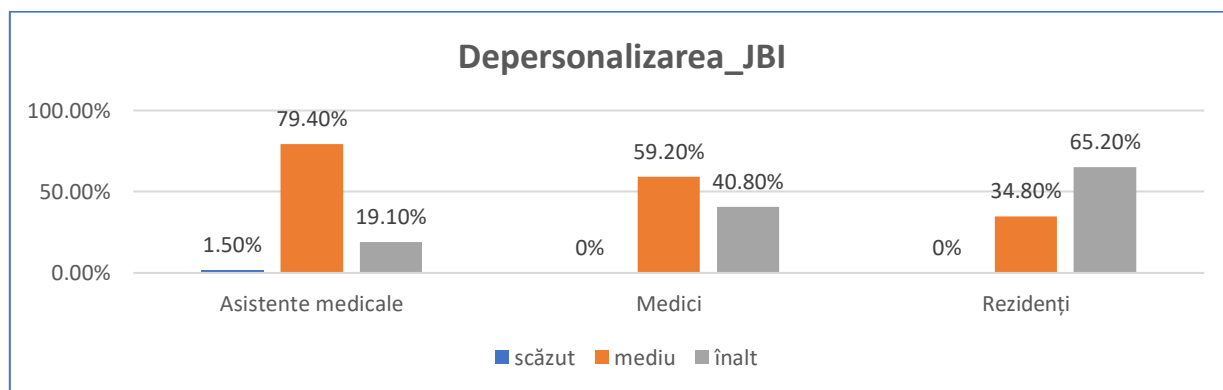
În figura nr. 1, prezentăm distribuția rezultatelor privind scala *Epuizarea emoțională (JBI)* la personalul medical în funcție de tipul personalului medical.

Figura 1. Distribuția rezultatelor privind scala *Epuizarea emoțională (JBI)* în funcție de tipul personalului medical

Din prezentarea datelor incluse în figura 1 reiese că valorile majore la scala *Epuizare emoțională* (77,30%) aparțin medicilor rezidenți, fiind urmate de rezultatele obținute de medici (46,10%). Cele mai mici scoruri ale epuizării emoționale le dețin asistentele medicale (27,90%). Jumătate din medicii participanți la experiment resimt epuizarea emoțională la nivel mediu (50%), fiind urmați de rezidenți (22,70%), apoi asistente medicale (16,20%). La nivel scăzut asistentelor medicale le aparțin valorile maxime (55,90%), iar minime

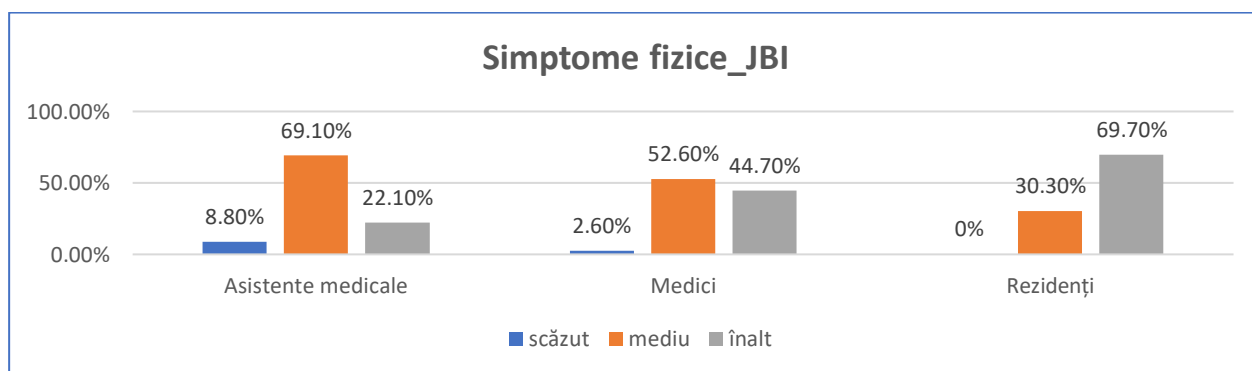
medicilor (3%). Aplicarea analizei de varianță ANOVA ne confirmă aceste rezultate prin prezența diferențelor statistice semnificative pragului de semnificație $p=0,001$ și $F=41,697$ (tabelul 1). Rezultatele cu valori mari obținute de medicii rezidenți la această scală țin de faptul că ei, aflându-se la debutul carierei lor medicale sunt mai predispuși la oboseală și dezechilibru emoțional, provocat de lucru, dezvoltând în cele din urmă Epuizarea emoțională.

Figura 2. Distribuția rezultatelor privind scala *Depersonalizarea* (JBI) în funcție de tipul personalului medical

Din figura 2 putem observa faptul că medicii rezidenți au obținut procentajul cel mai mare pentru nivelul înalt (65,20%), fiind urmați de medicii (40,80%), și asistente medicale (19,10%). În schimb asistentele medicale au obținut procentajul cel mai mare pentru nivelul mediu (79,40%), urmează medicii cu (59,20%) pentru nivelul mediu și rezidenții cu 34,80%. Pentru a identifica existența diferențelor statistice semnificative am aplicat analizei de varianță ANOVA care ne-a permis

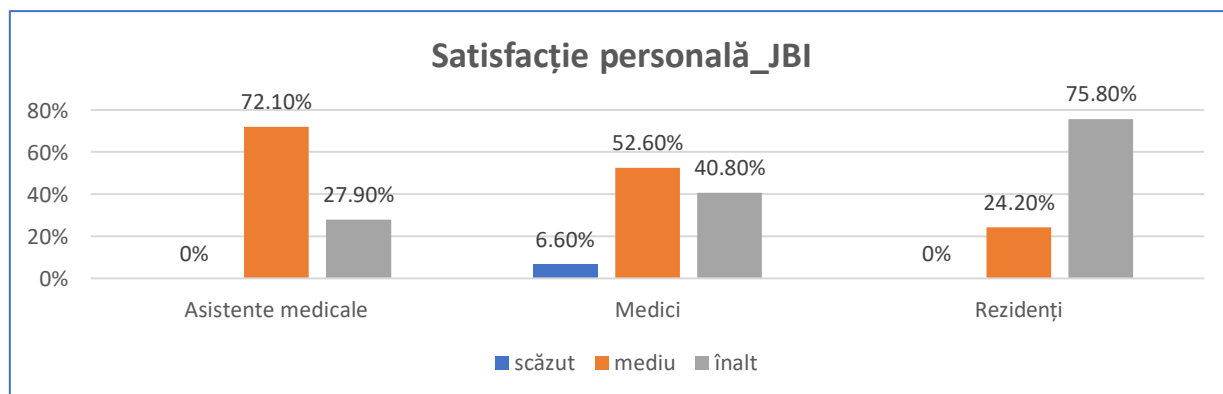
identificarea pragului de semnificație $p=0,001$ și $F=11,666$ (tabelul 1). Suprasolicitările emoționale și imposibilitatea restabilirii energiei la un număr destul de mare de medicii rezidenți și unei treimi dintre medicii participanți la studiu duc la încercarea de autosalvare prin înstrăinare, fiindu-le tot mai greu să muncească cu aceeași energie, iar sarcinile de lucru uneori sunt îndeplinite formal.

Figura 3. Distribuția rezultatelor privind scala *Simptome fizice* (JBI) în funcție de tipul personalului medical

Medicii rezidenți au acumulat procentajul maxim pentru nivelul înalt la capitolul *simptome fizice* (69,70%), urmează medicii (44,70%) și asistentele medicale (22,10%). Asistentele medicale iarăși au înregistrat procentajul maxim pentru nivelul mediu (69,10%),

medicii (52,10%), rezidenți (30,30%). Aplicarea analizei de varianță ANOVA ne confirmă aceste rezultate prin prezența diferențelor statistice semnificative pragului de semnificație $p=0,001$ și $F=38,045$ (tabelul 1).

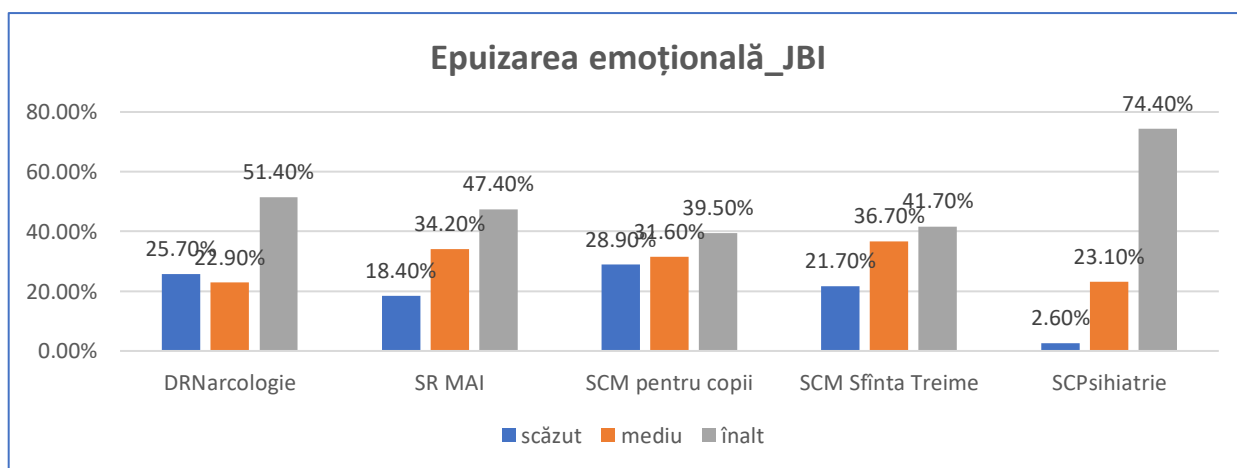
Figura 4. Distribuția rezultatelor privind scala *Satisfacție personală* (JBI) în funcție de tipul personalului medical

Medicii rezidenți au acumulat scoruri maxime (75,80%) la nivel înalt pentru scala *Satisfacție personală*, urmând medicii (40,80%) și asistentele medicale (27,90%). Cel mai mare număr de asistente medicale au înregistrat valori medii la capitolul satisfacție profesională (72,10%), urmând medicii (52,60%) și

rezidenții (24,20%). În scopul comparării în plan statistic a rezultatelor obținute la scala Satisfacție personală am aplicat analiza de varianță ANOVA prin intermediul căreia am determinat existența diferențelor statistice semnificative $p=0,001$ și $F=38,045$ (tabelul 2).

Tabelul 2. Semnificația analizelor ANOVA individuale în funcție de tipul de asistență medicală

Dependent Variable	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Epuizarea emoțională	2550,680	2	1275,340	41,697	0,001	0,287
Depersonalizarea	395,930	2	197,965	11,666	0,001	0,101
Simptome fizice	2532,027	2	1266,013	38,045	0,001	0,269
Satisfacție personală	223,707	2	111,854	10,448	0,001	0,092

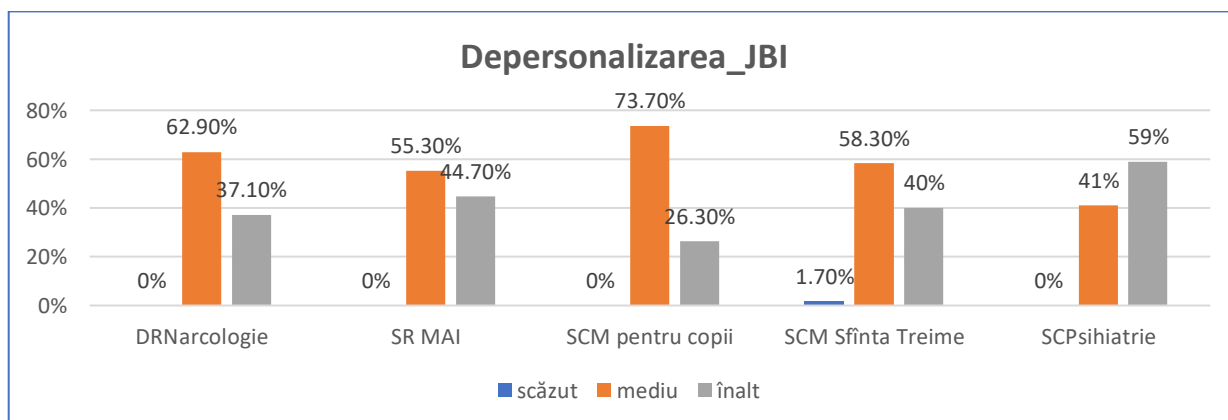

Figura 5. Distribuția rezultatelor privind scala Epuizarea Emoțională (JBI) la personalul medical în funcție de tipul serviciilor prestate

Analizând distribuția rezultatelor privind scala *Epuizare emoțională* la personalul medical în funcție de tipul de asistență medicală incluse în figura 5, putem observăm scoruri maxime pentru cadrele medicale ce tratează persoane cu tulburări psihice (SC Psihiatrie-74,40%), persoane cu dependențe (DR Narcologie-51,40%), angajații ministerului apărării (SR MAI-47,40%), persoane cu tulburări somatice (SCM Sf. Treime-41,70%) și copii (SCM pentru copii-39,50%). Compararea în plan statistic a rezultatelor obținute la scala Epuizare emoțională în funcție de tipul serviciilor

prestate

prin intermediul analizei de varianță ANOVA ne confirmă rezultatele anterioare prin diferențe statistice semnificative $p=0,003$ și $F=4,050$ (tabelul 2). Constatăm că condițiile specifice de lucru, în special în spitalele de psihiatrie și narcologie, cerințele excesive ale sarcinilor de lucru duc la manifestarea mai intensă a unei componente din triada sindromului burnout - epuizare emoțională. Personalul medical poate avea sentimentul că este secătuit din punct de vedere emoțional și fizic, dar și o reală lipsă de energie.

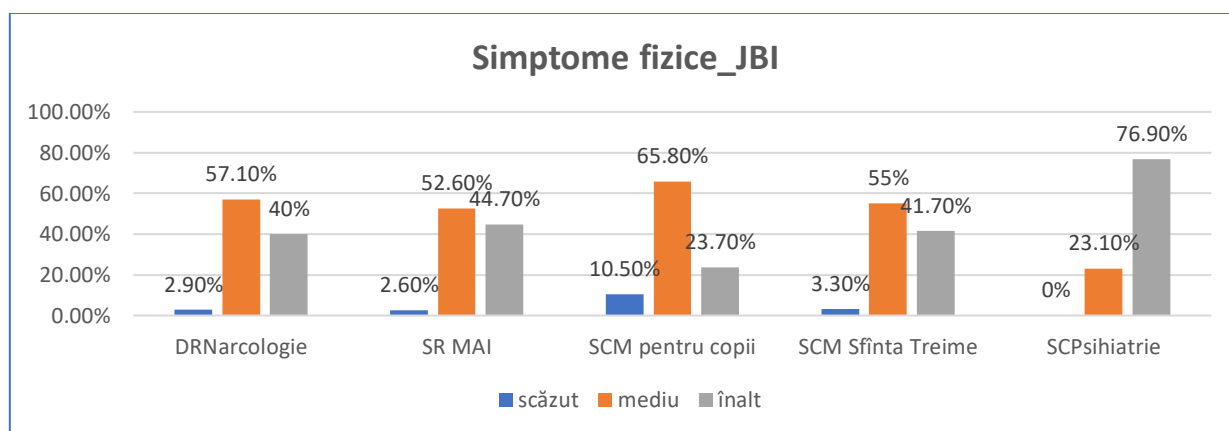

Figura 6. Distribuția rezultatelor privind scala Depersonalizare (JBI) la personalul medical în funcție de tipul serviciilor prestate

În figura 6 este prezentată distribuția rezultatelor privind scala *Depersonalizare* la personalul medical în funcție de tipul serviciilor prestate. Observăm că majoritatea au înregistrat un procentaj mediu la această

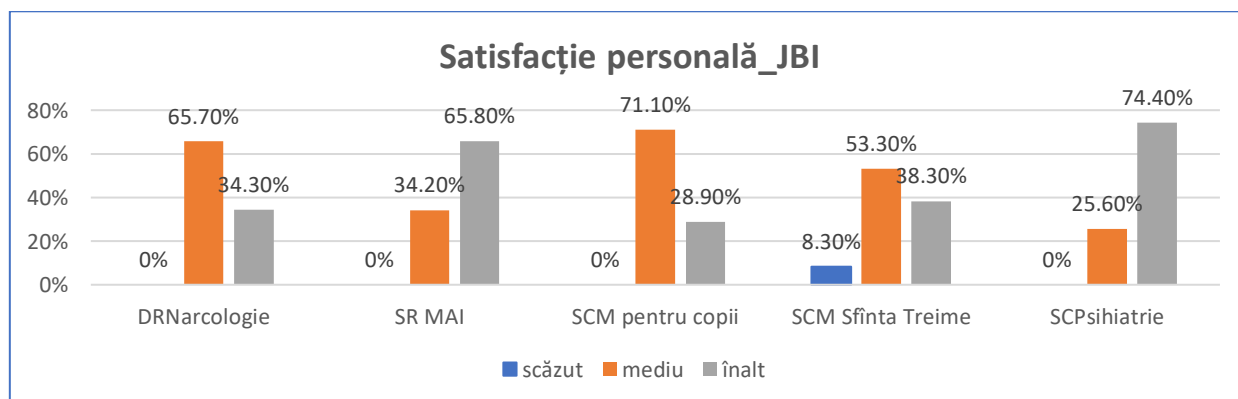
scală: SCM pentru copii - 73,70%, DR Necrologie - 62,90%, SCM Sf. Treime -58,70%, SR MAI - 44,70%, SC Psihiatrie - 41,0%.

Figura 7. Distribuția rezultatelor privind scala *Simptome fizice* (JBI) la personalul medical în funcție de tipul serviciilor prestate

Inventarul epuizării profesionale (JBI) prevede studierea *simptomelor fizice*. Analiza acestor simptome la personalul medical în funcție de tipul de asistență medicală, denotă prezența valorilor maxime la personalul medical din spitalul psihiatric (SC Psihiatrie 76,90%), la cadrele medicale din spitalul militar (SR MAI-44,70%), la cei din dispensarul necrologic (DR Narcologie-40%), (SCM Sf. Treime-41,70%), (SCM pentru copii 23,70%). În scopul comparării în plan statistic a rezultatelor

obținute la scala Simptome fizice am aplicat analiza de varianță ANOVA prin intermediul căreia am determinat existența diferențelor statistice semnificative $p=0,001$ și $F=6,976$ (tabelul 2). În asemenea cazuri personalul medical ar putea simți starea permanentă de oboseală, vâlguire, imunitate scăzută, predispoziție ridicată la contractarea diferiților viruși, dureri de cap, de spate și musculare frecvente, schimbări ale apetitului și tulburări de somn.

Figura 8. Distribuția rezultatelor privind scala *Satisfacție personală* (JBI) la personalul medical în funcție de tipul serviciilor prestate

În figura 8 este prezentată distribuția rezultatelor privind scala *Satisfacție personală* (JBI) la personalul medical în funcție de tipul serviciilor prestate. Observăm că majoritatea au înregistrat un procentaj maxim la această scală: SC Psihiatrie 74,40%, SR MAI-65,80%

SCM Sf. Treime-38,30%, DR Narcologie-34,30%, SCM pentru copii 28,90%. Aplicarea analizei de varianță ANOVA ne confirmă aceste rezultate prin prezența diferențelor statistice semnificative pragului de semnificație $p=0,005$ și $F=3,838$ (tabelul 3).

Tabelul 3. Semnificația analizelor ANOVA individuale în funcție de tipul de asistență medicală

Dependent Variable	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Epuizarea emoțională	650,489	4	162,622	4,050	0,003	0,073
Depersonalizarea	115,660	4	28,915	1,563	0,186	0,030
Simptome fizice	1128,660	4	282,165	6,976	0,001	0,120
Satisfacție personală	169,986	4	42,496	3,838	0,005	0,070

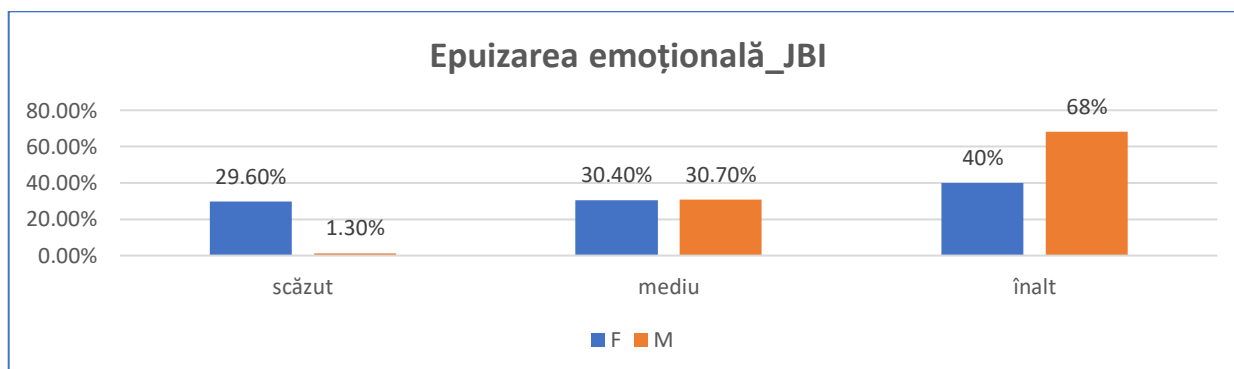

Fig. 9. Distribuția datelor în funcție de gen conform testului Job Burnout Inventory (JBI) scala Epuizarea emoțională în funcție de gen

Personalul medical de gen masculin trăiește mai intens epuizarea emoțională (68%) comparativ cu cadrele medicale de gen feminin (40%). Compararea scorurilor deținute de personalul medical la scala *epuizării emoționale* (tabelul 3) în funcție de gen prin intermediul

testului T Welch ne demonstrează existența diferențelor statistice la un prag de semnificație $p=0,0001$ cu valori mai mari pentru bărbați (valoarea medie - 26,94), spre deosebire de femei (valoarea medie - 22,79).

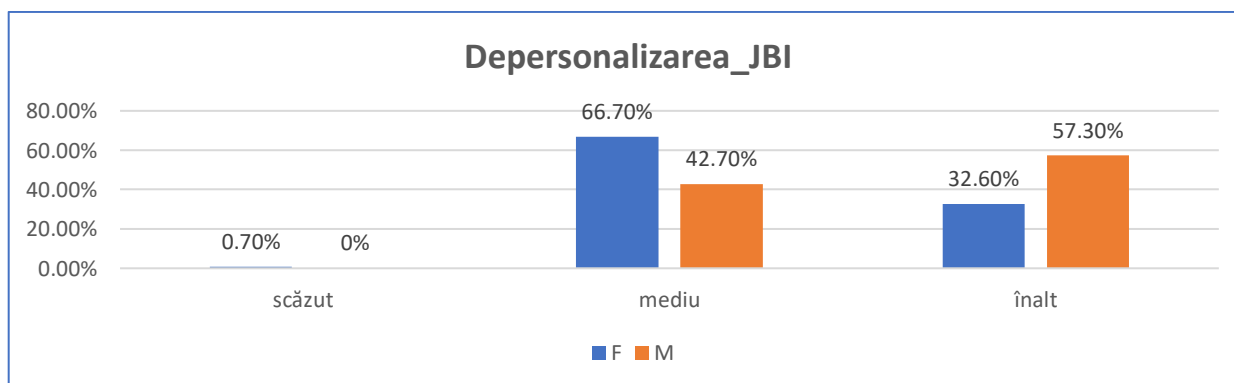
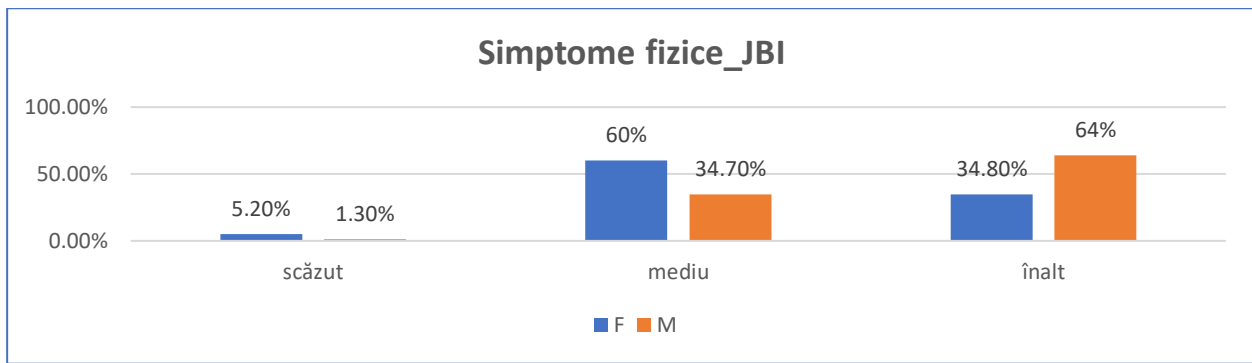

Figura 10. Distribuția datelor în funcție de gen conform testului Job Burnout Inventory (JBI) scala Depersonalizarea în funcție de gen

Bărbații sunt acei care resimt *depersonalizare* mai intensă (57%) comparativ cu femeile (32,60%) la nivelul înalt. Observăm că la nivel mediu bărbații (42,70%) au obținut un procentaj mai scăzut, în raport cu femeile - 66,70%, iar nivelul scăzut pentru bărbați este doar de 0,70% în raport cu femeile-0%. Compararea rezultatelor privind *depersonalizarea* (tabelul 3) obținute de lucrătorii medicali în funcție de gen prin intermediul testului T Welch ne demonstrează existența diferențelor statistice la un prag de semnificație $p=0,001$ cu valori mai

mari pentru bărbați (valoarea medie - 25,64), spre deosebire de femei (valoarea medie - 23,60). Prin urmare, putem afirma că printre cadrele medicale de gen masculin, mai des pot fi urmărite atitudini de menținere a distanței față de locul de muncă, adoptând tendința de a dezindividualiza beneficiarii, comparativ cu femeile din sistemul de sănătate. Totodată, bărbații cu un nivel înalt al depersonalizării ar putea manifesta în raport cu pacienții comportamente însoțite de insensibilitate și nivel scăzut de empatie.

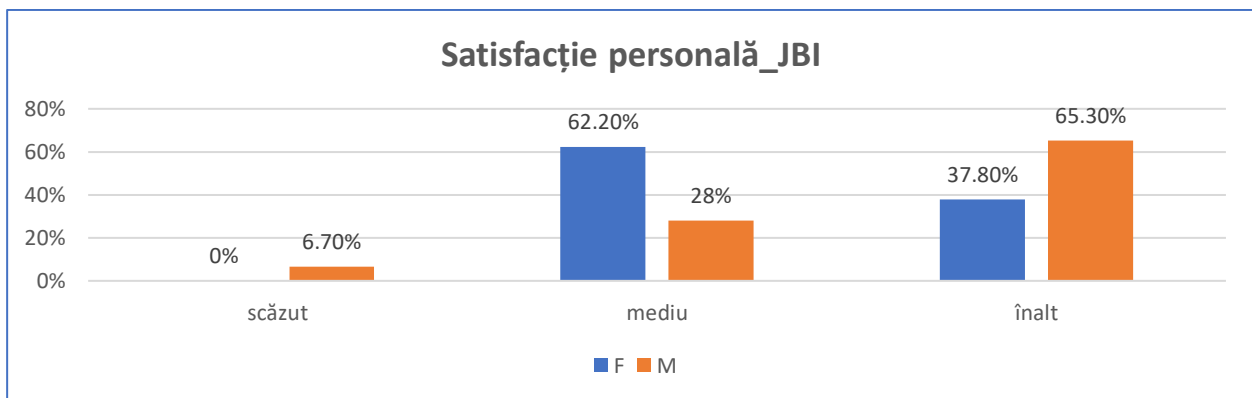
Figura 11. Distribuția datelor în funcție de gen conform testului Job Burnout Inventory (JBI) scala Simptome fizice în funcție de gen

Rezultatele incluse în figura 11 privind scala Simptome fizice (JBI) la personalul medical în funcție de gen, ne indică prezența unui nivel înalt pentru bărbați (64%) și mai redus pentru femei (34,80%). Mai mult de jumătate din femeile implicate în cercetare manifestă simptome fizice la nivel mediu femeile (60%), în raport cu bărbații (34,70%) care au obținut un procentaj mai scăzut la acest nivel. Comparația rezultatelor cu referire la simptome fizice (tabelul 3) obținute de lucrătorii medicali în funcție de gen prin intermediul testului T

Welch ne demonstrează existența diferențelor statistice la un prag de semnificație $p=0,001$ cu valori mai mari pentru bărbați (valoarea medie - 36,83), spre deosebire de femei (valoarea medie - 33,67). Rezultatele obținute ne permit să constatăm prezența simptomelor fizice, dintre care fac parte: senzația permanentă de oboseală, vâlguire, imunitate scăzută, predispoziție ridicată la contractarea diferitelor virusi, dureri de cap, de spate și musculare frecvente, schimbări ale apetitului și ale obiceiurilor de somn.

Tabelul 4. Semnificația analizelor diferențelor la testul T Welch în funcție de gen

T Welch	Gen feminin	SD	Gen masculin	SD	t	df1	df2	p
Epuizarea emoțională_JBI	22,79	6,87	26,94	4,81	26,164	1	196,930	0,0001
Depersonalizarea_JBI	23,60	4,16	25,64	4,32	10,942	1	148,406	0,001
Simptome fizice_JBI	33,67	6,46	36,83	6,71	11,102	1	148,134	0,001

Figura 12. Distribuția datelor în funcție de gen conform testului Job Burnout Inventory (JBI) scala Satisfacție personală în funcție de gen

Analizând situația privind satisfacția personală la personalul medical din perspectiva de gen la nivel înalt, observăm că mai mult de jumătate dintre bărbații incluși în cercetare (65,30%) sunt mai satisfăcuți în plan profesional, comparativ cu femeile (37,80%). La nivel mediu bărbații (28%) au obținut un procentaj mai scăzut, în raport cu femeile - 62,20%, iar nivelul scăzut pentru bărbați este de 6,70% în raport cu femeile-0%. Comparația rezultatelor cu referire la satisfacție personală nu ne-a permis identificarea diferențelor statistice.

Concluzii: Studiul a argumentat că sindromului

burnout se întâlnește în dimensiuni mai mari la medicii rezidenți în raport cu medicii și asistentele medicale. Medicii rezidenți dețin valorile maxime la toate cele patru scale ale inventarului de studiere a sindromului burnout. Cercetarea de față a evidențiat prevalența epuizării emoționale, simptomelor fizice și satisfacției personale în rândul personalului medical din SC Psihiatrie, iar la scala depersonalizare aparțin personalului medical din SCM pentru copii. Studiul a arătat că bărbații sunt mai vulnerabili în ceea ce privește dezvoltarea Sindromului Burnout comparativ cu femeile.

Referințe bibliografice:

1. BĂBAN, A. *Stres și personalitate*. Cluj-Napoca: Presa universitară Clujeană, 1998, 231 p.
2. CAPOTESCU, R. *Stresul ocupațional. Teorii, modele, aplicații*. Iași: Lumen, 2006, 118 p.
3. PITARIU, H.-D., RUS C. *Stresul ocupațional în condițiile actualei crize economice: date comparative din două organizații*. În: Revista de Psihologie. Serie nouă. Tomul 56. Nr. 1-2, 2010.
4. PITARIU, H.-D. *Stresul profesional la manageri: Corelative ale personalității în contextual situației de tranziție social-economică din România*. În: OPRE, A. (coord.). Noi tendințe în psihologia personalității. Diagnoză, cercetare, aplicații, Cluj-Napoca: ASCR, 2004.
5. POPESCU, G.-F., OMER I. *Stresul și dimensiunile de personalitate*. În: Revista de Psihologie. Serie nouă. Tomul 57. Nr. 1, 2011, 117 p.
6. PREDA, V. R. Efecte ale stresului și strategii de coping la cadre didactice și la elevi. Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea Babeș – Bolyai, Cluj, 2010.
7. SCHAUFELI, W. B., BUUNK, B. P. *Professional burnout*. În: M.J. Schabracq, J.A.M. Winnubst și C.L. Cooper, New York: Handbook of Work and Health Psychology, John Wiley; Sons Ltd., 1996.
8. VUKOJEVI, M.; ANTUNOVI, A.; PETROV, B. Difference in the prevalence of burnout syndrome in preclinical and clinical teaching doctors of mostar school of medicine. Lijec Vjesn. 2015; 137 (5-6):150-5.
9. GAZELLE, G.; LIEBSCHUTZ, J. M.; RIESS, H. Physician burnout: coaching a way out. J Gen Intern Med. 2015; 30 (4): 508-13, <http://dx.doi.org/10.1007/s11606-014-3144-y>.(vizitat 13.09.2021).

CZU 37.015.3

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.33>

CADRUL CONCEPTUAL – FENOMENOLOGIC AL CONSILIERII FAMILIEI

MICLEUȘANU Zinaida,

doctor în științe pedagogice, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-4345-4881>

REZUMAT

Consilierea psihopedagogică a familiei reprezintă un proces specializat de sfătuire, susținere, orientare a persoanelor aflate în dificultate. Este un proces de schimbare complexă și continuă a beneficiarului cu ajutorul și sub îndrumarea consilierului, ce cuprinde o arie foarte largă de intervenții, care impun o pregătire profesională solidă. Ea urmărește abilitarea persoanei (copil, tânăr sau matur) pentru a-și asigura funcționarea optimă prin realizarea unor schimbări evolutive ori de câte ori situația o cere.

Cuvinte-cheie: familie, consiliere, consiliere psihopedagogică, proces complex, intervenții.

CONCEPTUAL - PHENOMENOLOGICAL FRAMEWORK OF FAMILY COUNSELING

MICLEUȘANU Zinaida,

PhD of pedagogical sciences, university lecturer,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-4345-4881>

SUMMARY

The psycho-pedagogical counseling of the family members is a specialized process of counseling, support, guidance of people in difficulty, it is a complex process that includes a very wide range of interventions, which require a solid professional training. It aims to empower the person (child, young or adult) to ensure optimal functioning by making evolutionary changes whenever the situation requires it.

Key words: family, counseling, psycho-pedagogical counseling, a complex process, interventions.

Din perspectiva unei analize logice și respectarea exigențelor epistemologice pentru a delimita și defini conceptul de *consiliere a familiei*, este necesară o precizare de ordin pedagogic, sociologic și psihologic a

consilierii.

Consilierea reprezintă un proces specializat de sfătuire, susținere, orientare a persoanelor aflate în dificultate. Pentru a explica esența termenului de

consiliere am apelat la Dicționarul explicativ al limbii române, coordonat de acad. **Coteanu I., dr. Seche L., dr. Seche M.**, [3, p. 298], aici consilierea este redată ca fiind un *proces de sfătuire*.

Încă în 1956 *Asociația Americană de Psihologie* definea *consilierea ca fiind un proces în care indivizii sunt ajutați să depășească obstacolele proprii lor deveniri și să-și atingă optimul dezvoltării resurselor personale* (Thomson și Rudolph, 1992) [Apud 17].

Cercetătorul **Wallis J.** (1978) consideră consilierea/sfătuirea drept un *dialog în care o persoană ajută pe alta care are dificultăți semnificative, importante* [Apud 13], iar cercetătorul **Gustad J. W.** definește consilierea ca un *proces de orientare – învățare care se desfășoară în spațiul realității între două persoane, cuplu în care sfătuitorul cu competență în probleme psihologice oferă clientului său metode adecvate nevoilor acestuia, în raport cu contextul evenimentelor vieții, stabilindu-se, în acest fel, un program personal de depășire a dificultăților* [Apud 8, p. 286].

Inskipp F. și John H. (1984) arată că sfătuirea/consilierea este o cale de a relaționa și de a răspunde unei alte persoane, pentru ca aceasta să fie ajutată să-și exploreze gândurile, emoțiile și comportamentul în direcția câștigării unei înțelegeri de sine mai clare și pentru a învăța să găsească și să utilizeze părțile sale mai tari/resursele, astfel, încât să se poată confrunta cu viața mai eficient, luând decizii adecvate sau acționând corespunzător [Apud 13].

Un alt cercetător, **Robinson F. P.** [Apud 8, p. 285] susține că procesul consilierii contribuie la îmbunătățirea calității vieții individului. Persoanele care doresc să atingă un nivel superior de viață, să depășească anumite obstacole sau să construiască strategii personale eficiente de viață, se adresează consilierului. În viziunea cercetătorului, *obiectivele generale ale consilierii sunt: obținerea maturizării personalității, dobândirea și utilizarea propriei independențe; integrarea personală eficientă în situațiile vieții cotidiene; în profesie și dezvoltarea responsabilității*.

Colegiul Psihologilor din România definește consilierea ca fiind intervenția în scopul: *optimizării, autocunoașterii, dezvoltării personale și / sau prevenției și remedierii problemelor emoționale, cognitive și de comportament* [Apud 17].

După cum am putut observa, consilierea este un proces complex ce cuprinde o arie foarte largă de intervenții, care impun o pregătire profesională solidă. În esență, conceptul de consiliere denotă o relație interumană axată pe ajutor, realizat de o persoană specializată/ consilierul, și o altă persoană, care solicită asistență specială – beneficiarul (Egan, 1990). Relația dintre consilier și persoana consiliată este una de alianță, de participare și colaborare reciprocă (Ivey, 1994) [Apud 18].

Analiza surselor bibliografice consacrate ne-a permis să evidențiem mai multe tipuri de consiliere. Plecând de la clasificarea lui **Dumitru I. Al.** [7, p. 12], observăm următoarele tipuri de consiliere, pe care cercetătorul le delimitează, după criteriul *necesităților beneficiarului*:

– *Consilierea medicală*, care include procesul și acțiunile referitoare la asigurarea condițiilor adecvate de

creștere și dezvoltare biofiziologică a organismului uman, de menținere a unei stări optime de funcționalitate și sănătate a acestuia. Consilierea medicală este realizată de personalul specializat, medici și asistenți medicali;

– *Consilierea socială*, care reprezintă ansamblul de măsuri și acțiuni de sprijin acordate persoanelor social-vulnerabile. Astfel de probleme sunt de competența asistenților sociali și intră în responsabilitatea autorităților publice;

– *Consilierea religioasă*, ce reprezintă un sprijin, ajutor și îndrumare acordat acelor persoane care, necesită asistență spirituală, religioasă. Consilierea religioasă este realizată de preoți și consilieri pe probleme teologice;

– *Consilierea psihologică*, care reprezintă un proces de sprijin și ajutor acordat acelor persoane care, în anumite momente ale existenței lor, au dificultăți în adaptarea la solicitările vieții, manifestate prin disfuncționalități și dezechilibre ale structurilor lor de personalitate. Consilierea psihologică este realizată de psihologi, consilieri pe probleme psihologice și psihoterapeuți cu competențe specifice. Consilierea psihologică este un tip de intervenție prin care se urmărește sugerarea unui mod de a proceda, a unui mod de comportare ce trebuie adoptat într-o situație dată, sau în general, în viața și activitatea cotidiană. Ea se adresează persoanelor relativ normale, sănătoase psihic, aflate uneori în dificultate, pe care le ajută să-și conștientizeze disponibilitățile și să le valorifice pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă, trăind o viață plină de sens, confortabilă psihologic. Consilierea psihologică îi facilitează persoanei autocunoașterea realistă, acceptarea de sine și valorificarea optimă a resurselor și disponibilităților proprii [7, p. 13].

Acest tip de consiliere poate fi completat prin considerațiile lui **David D.** [5, p. 87], care definește consilierea psihologică ca fiind *o intervenție psihologică în scopul optimizării, autocunoașterii și dezvoltării personale și / sau în scopul prevenției și remiterii problemelor emoționale, cognitive și de comportament*.

Un alt tip de consiliere este:

– *Consilierea psihopedagogică*, ce include sprijinul, ajutorul, orientarea acordată elevilor și părinților acestora, personalului didactic. Consilierea psihopedagogică în mediul școlar, este realizată de psihologul/ consilierul școlar, cadrele didactice, iar în mediul familial, aceasta este realizată de către părinți prin intermediul educării, sfătuirii și orientării propriilor copii.

Psihologul **Dumitru I. Al.** precizează că consilierea psihopedagogică este un tip de consiliere care are, în același timp, obiective de natură psihologică și pedagogică concomitent. Ea urmărește abilitarea persoanei (copil, tânăr sau matur) pentru a-și asigura funcționarea optimă prin realizarea unor schimbări evolutive ori de câte ori situația o cere. Ea se mai numește și *consiliere educațională*, deoarece presupune abilitarea oamenilor cu capacități de rezolvare independentă a problemelor prin învățarea modului de a-și modifica cognițiile și comportamentul pentru a se adapta solicitărilor, pentru a-și gestiona trăirile afective, a-și rezolva conflictele interioare, a-și îmbunătăți relațiile cu ceilalți, a lua decizii și a-și asuma responsabilități. În

sinteză, consilierea psihopedagogică are ca scop să învețe omul a dobândi deprinderi de viață sănătoase, pentru a atinge un nivel optim de funcționare a propriei personalități [7, p. 14].

Din cele expuse putem conchide că consilierea psihopedagogică, nu poate fi identificată cu cea psihologică. Ca și consilierea psihopedagogică, consilierea psihologică vizează formarea și dezvoltarea

personalității, diferența însă este că cea psihologică vizează realizarea unei terapii care poate include și aspecte clinice, complexe, care nu pot fi soluționate prin simpla orientare și consiliere psihopedagogică. De aici apare necesitatea de a distinge, în baza mai multor cercetări și analize teoretice caracteristicile generale proprii fiecărei dimensiuni în parte:

Tabelul 1.1. Caracteristicile generale ale consilierii psihopedagogice și consilierii psihologice

Consilierea	
Psihopedagogică/ educațională	Psihologică
Grupul țintă	
Elevi, părinți, tutori/ rude ale copiilor, cadre didactice, manageri școlari	Elevi, părinți, tutori/ rude ale copiilor, cadre didactice, manageri școlari
Unde poate fi realizată?	
La ore, în cabinetul de consiliere/ a psihologului, dirigintei, acasă etc.	În incinta instituției de învățământ / cabinetul psihologic sau centre speciale
Obiectivele intervenției	
Dezvoltarea personală, a abilităților de învățare, comunicare, relaționare, promovarea modului sănătos de viață, promovarea modalităților de organizare și consumare a timpului liber, orientarea școlară; profesională, prevenirea și remedierea conflictelor școlare și familiale etc.	Scopuri identice cu cele ale consilierii educaționale, însă consilierea psihologică, mai poate fi utilizată și în remedierea dificultăților care vizează afecțiunile psihice sau deprinderile nocive (dependență de alcool, droguri etc.)
Cine o realizează?	
Psihologul, consilierul, cadrele didactice/ dirigintele, psihopedagogul, părintele, asistentul/ pedagogul social	Psihologul, consilierul, psihopedagogul

În baza analizei lucrărilor în domeniul consilierii [1; 4 etc.] și îndeosebi a viziunilor cercetătoarei **Dimitru – Tiron E.** [6, p. 24-25], completăm și dezvoltăm Tabelul

1.1 cu încă nouă deferențe și componente structurale ale consilierii psihologice și psihopedagogice:

Tabelul 1.2. Componentele structurale ale consilierii psihopedagogice și consilierii psihologice

Consilierea	
Psihopedagogică	Psihologică
1	2
1. Grupul țintă	
Se adresează subiecților (elevi, studenți, adulți încadrați în procesul de studiu) cu dificultăți specifice procesului educațional (învățare, relaționare, adaptare, integrare, performanță) etc.	Se adresează tuturor persoanelor normale, dar cu dificultăți esențiale ce necesită refacerea echilibrului acestora cu mediul
2. Unde poate fi realizată?	
Se desfășoară în cabinetul metodic de consiliere sau în clasă la orele de dirigenție și consiliere	Se desfășoară în cabinetul psihologic
3. Obiectul intervenției	
Obiectul consilierii psihopedagogice (educaționale) îl constituie fenomenele de absentism, agresivitate; eșec școlar; relații deficitare între partenerii educaționali, orientare școlară și profesională etc.	Obiectul consilierii psihologice este reprezentat de fenomenele psihologice: anxietate, fobii, obsesie, tentative de suicid etc.
4. Cine o realizează?	
Este realizată de absolvenții facultăților pedagogice și ale unor cursuri de specializare în consiliere psihopedagogică (educațională)	Este realizată de absolvenți ai facultăților de psihologie, pedagogie și asistență socială
5. Metodologia aplicată în cadrul intervenției	
Metodologia este psihopedagogică de îmbinare a modelelor terapiei cognitiv - comportamentale cu ansamblul de metode pedagogice	Metodologia este de natură psihologică specifică diferitelor școli psihologice și psihoterapeutice (psihodinamice, comportamentale, regresivne etc.)
6. Timpul alocat intervenției	
Timpul alocat consilierii corespunde cu timpul necesar pentru soluționarea problemei	Timpul alocat consilierii este între 1-15 ședințe
7. Intervenția asupra psihicului	

Consilierea activează mecanismele cognitive și cele de formare a unității dintre conștiință și conduita persoanei	În consilierea psihologică este implicat și inconștientul beneficiarului prin mecanismele de transfer proiectiv către <i>Eu-l</i> consilierului
8. Modelul specific intervenției	
Oferă un model educativ cu caracter preventiv și prospectiv de dezvoltare a potențialului individual sau de grup	Oferă un model clinic curativ și unul comportamental adecvat
9. Scopul intervenției	
Face accent, pe consolidarea autocunoașterii beneficiarului cu scopul depășirii problemelor educaționale și facilitează procesul educativ; asigură adaptarea și integrarea socială a subiecților educaționali	Face accent, pe cunoașterea beneficiarului de către psiholog cu scopul depășirii problemelor psihologice și facilitează reducerea riscului apariției unor probleme psihologice

În urma analizei trăsăturilor defnitorii ale consilierii psihopedagogice și consilierii psihologice, putem conchide, că consilierea psihopedagogică implică, cu precădere, aspectele specifice procesului educațional (de orientare, educare/ reeducare, motivare etc.), iar cea psihologică, vizează aspectele psihologice, curative, fiind axată pe teoriile variatelor școli psihologice și psihoterapeutice. În consens cu cele expuse este și abordarea lui **Patterson Ch. H.**, care consideră că consilierea, *reprezintă un proces care implică o relație interpersonală între consilier și unul sau mai mulți clienți, în relația cu care el folosește metode psihologice bazate pe cunoașterea sistematică a personalității umane, în încercarea de a îmbunătăți „sănătatea mintală” a beneficiarului sau a clienților săi* [Apud 18].

Generalizând viziunile cercetătorilor din domeniul științelor educației [4; 6; 11 etc.] constatăm că consilierea psihopedagogică intervine cu mijloace specifice psihologiei, în scopul de a optimiza, stimula autocunoașterea și dezvoltarea personală, a preveni anumite probleme emoționale, cognitive și de comportament, însă ea nu este lipsită și de intervențiile de tip formativ, educațional, deci include valorificarea a două coordonate: cea psihologică și cea pedagogică.

Având drept punct de pornire *valorile umaniste* ale consilierii psihologice, cercetătoarea din domeniul științelor educației **Băban A.** [1, p. 16], susține că în cadrul procesului de consiliere, specialistul trebuie să ajute și să-i inspire încrederea în forțele sale beneficiarului; să-i insuflă că el este capabil să-și asume propria dezvoltare personală, să prevină diverse tulburări și disfuncții, să găsească soluții la problemele cu care se confruntă; să-l facă să se simtă bine cu sine, cu ceilalți în lumea în care trăiește și interrelaționează.

Relația de consiliere este defnită ca un parteneriat între cei doi protagoniști: practician - beneficiar, fiecare dintre ei cu viziuni, expectanțe și experiență diferită, dar împărțând aceleași scopuri; care presupun soluționarea, depășirea problemei. Pentru a conștientiza esența consilierii vom face o trecere în revistă a responsabilităților ambelor părți, a specialistului și a beneficiarului.

Responsabilitățile consilierului, precum și *responsabilitățile beneficiarului* se punctează în contractul inițial, care se discută de ambele părți și presupun realizarea următoarelor funcții.

Astfel, responsabilitățile consilierului includ:

- ansamblul de acțiuni de conducere și dirijare a procesului de consiliere în vederea realizării obiectivelor beneficiarului;
- acțiuni de evitare a *jucării* rolurilor de victimă, salvator sau persecutor;
- implicarea activă, împreună cu beneficiarul, la analiza tranzacțională, analiza jocurilor psihologice și analiza scenariilor de viață, a problemelor;
- explicarea direcției și rezultatelor consilierii;
- asistarea beneficiarului la realizarea contractului cu el însuși, rolul consilierului fiind cel de martor, sfătuitor sau facilitator;
- comportamente de susținere morală, considerând obiectivele beneficiarului mai importante decât cele proprii;
- respectarea codului deontologic al consilierului.

Codul deontologic al consilierului îl vom reda în cele ce urmează, acesta fiind analizat și adaptat de noi în baza **Codului deontologic al psihologului școlar**. Codul deontologic a fost preluat din *Ghidul metodologic: Organizarea activității Serviciului de Asistență Psihologică*, (aprobat de Consiliul metodic municipal al DGETS, la 24 martie 2011). Codul deontologic al consilierului constituie instrumentul de bază al specialistului, care vizează, respectarea unor anumite principii:

1. *Principiul respectării drepturilor și demnității oricărei persoane*. Consilierul va desfășura activitatea, manifestând respect față de trăirile, experiențele, cunoștințele, valorile, ideile, opiniile și opțiunile celorlalți. Specialistul nu va manifesta inechitate pe criterii de cultură, naționalitate, etnie, rasă, religie, sex.

2. *Principiul axării pe competența profesională*. Consilierul se va angaja numai în acele activități profesionale în domeniul cărora deține competențe, posedă atitudini, experiență și atestă succes.

3. *Principiul manifestării integrității morale și profesionale în toate relațiile*. Consilierul va prezenta într-o manieră onestă pregătirea și calificările sale în cadrul relațiilor profesionale, dar și în cadrul cotidian. Acest aspect îi oferă imagine pozitivă ca om și specialist.

4. *Principiul centrării pe respect colegial*. Consilierul va manifesta față de colegii săi de profesie onestitate, corectitudine, loialitate și solidaritate. Este inadmisibilă clarificarea relațiilor dintre colegi și colaboratori în prezența beneficiarilor.

5. *Principiul valorificării responsabilității*

profesionale și sociale sau respectarea strictă a normei etice „Nu dăuna!”. Consilierul va manifesta o maximă responsabilitate pentru starea de bine a oricărui individ/familie, grup sau comunitate față de care își exercită rolul de consilier. Specialistul va acționa astfel încât să nu provoace daune sănătății, stării generale sau statutului social al beneficiarului. Consilierul nu va oferi informații care ar putea agrava starea individului, va fi prudent la recomandările oferite.

6. *Principiul respectării inofensivității și a caracterului adecvat al metodelor și tehnicilor psihologice aplicate.* Tehnologia aplicată trebuie să corespundă scopurilor consilierii, vârstei, studiilor, condițiilor sociale, experienței de viață a beneficiarului și să nu fie periculoase pentru sănătatea acestuia.

7. *Principiul respectării imparțialității.* Este inadmisibilă atitudinea preconcepțată sau neobiectivă față de beneficiar.

8. *Principiul axării pe colaborarea dintre consilier și individ.* Consilierul va informa beneficiarul despre posibilitățile reale ale psihologiei și pedagogiei contemporane în problema vizată, despre limitele competenței și posibilităților sale.

9. *Principiul acceptării necondiționate a persoanei* (se referă la emoțiile beneficiarului, dar nu la acceptarea oricărui comportament). Consilierul nu face judecăți de valoare sau judecăți morale referitoare la viața beneficiarului. Nu va eticheta individul, nu va pronunța aprecieri negative în voce.

10. *Principiul respectării confidențialității.* Consilierul se angajează să nu divulge informațiile furnizate de beneficiar altor persoane, aducând astfel prejudicii psihologice, morale, juridice beneficiarului (păstrarea secretului profesional).

11. *Principiul nondirectivității.* Consilierul nu decide în locul beneficiarului.

12. *Principiul nonexploatării.* Consilierul nu va exploata sau nu va profita de persoanele față de care manifestă un ascendent de autoritate. Va evita brutalitatea, hărțuirea, comportamentele de abuz față de cei cu care vine în contact în timpul activității profesionale.

13. *Principiul fundamentării și explorării caracterului științific al procesului de consiliere și a rezultatelor cercetărilor.* Consilierul va activa și va formula rezultatele cercetării în termeni și noțiuni, acceptate în știința pedagogică și psihologică.

14. *Principiul autonomiei.* Informația obținută nu va fi discutată cu persoane străine domeniului psihologiei și consilierii psihopedagogice. Consilierul nu transmite metodele și tehnicile de lucru persoanelor necompetente. Consilierul va manifesta obiectivitate și corectitudine.

15. *Principiul manifestării preocupării față de respectarea standardelor sau principiilor etice.* În cazul nerespectării standardelor etice de către unul din colegi, consilierul este obligat să atragă, cu maximă discreție și colegialitate, atenția celui coleg asupra conduitei sale neadecvate, iar, în cazul în care comportamentul nonetic persistă, se va adresa organelor de resort (Comisia Metodică a Psihologilor a DGETS/minister).

16. *Principiul axării pe autoperfecționare, autoformare și dezvoltarea profesională.* Consilierul depune

permanent un efort de menținere și dezvoltare profesională prin informarea permanentă, participarea la programe de formare profesională continuă de specialitate; consultări cu specialiști din domeniul vizat [18, p. 2].

Întrucât consilierea este un proces de colaborare, în continuare vom analiza și *responsabilitățile persoanei consiliate*, a beneficiarului, care includ:

- determinarea și stabilirea prin comunicare și contractare, ceea ce vrea să schimbe beneficiarul;

- identificarea potențialului interior ce ar putea fi antrenat în obținerea schimbării beneficiarului;

- asumarea responsabilității pentru propriile decizii și acțiuni de îndeplinire a sarcinilor stabilite de consilier și/ sau împreună cu acesta;

- participarea activă la stabilirea unei relații terapeutice de siguranță și încredere;

- considerarea consilierului drept *aliat al schimbării* și nu *magician*.

Astfel, procesul consilierii psihopedagogice, poate fi conștientizat ca un proces de schimbare complexă și continuă a beneficiarului cu ajutorul și sub îndrumarea consilierului. Evident că acest proces presupune anumite abilități și competențe din partea specialistului vizat. Analiza literaturii de specialitate [1; 4; 9; 10 etc.] ne-a permis să identificăm următoarele *caracteristici ale unui consilier eficient*, stabilite prin cercetări de tip experimental și experiențial:

- consilierul ca persoană și specialist posedă propria identitate. Acesta știe cine este el, ce poate să devină, ce dorește de la viață și ce poate realiza; face distincția între elementele esențiale și cele neesențiale ale existenței umane;

- consilierul se respectă și se apreciază adecvat pe sine însuși, bazându-se în demersul de acordare a ajutorului pe forța și sentimentul valorii personale;

- consilierul își recunoaște și își acceptă forța interioară, se simte adecvat în prezența celorlalți și le permite acestora să se manifeste ca persoane puternice, fiind deschis și receptiv la schimbare, capabil să renunțe la căile și mijloacele cunoscute și în favoarea unui demers de tip inovator (sigur cu acceptarea beneficiarului);

- consilierul este capabil să ia decizii și să-și asume responsabilități pentru sine și pentru persoanele consiliate;

- consilierul este activ, dinamic, trăiește în mod plener, opțiunile sale, fiind axat pe un sistem de valori morale; este o persoană autentică, sinceră, onestă, care nu se ascunde în spatele unor măști, nu joacă roluri impuse și nu declanșează mecanisme de tip defensiv;

- consilierul posedă simțul umorului, privește lucrurile din perspectivă optimistă și nu se teme să se amuze pe seama propriilor sale deficiențe; are capacitatea de a-și recunoaște greșelile și de a-și asuma responsabilitatea pentru acțiunile sale;

- trăiește predominant în prezent, fără a se agața de trecut sau a se refugia prea mult în viitor;

- consilierul admite, apreciază și respectă diferențele culturale, sociale, de gen sau rasă; este sincer interesat de bunăstarea celorlalți, interes bazat pe respect,

grijă, încredere și apreciere a oamenilor;

– este profund implicat în activitatea sa, dar, totodată, nu devine sclavul activității profesionale, are grijă de a-și organiza corect odihna/ vacanța;

– consilierul este capabil să stabilească limitele adecvate specifice unei relații interpersonale sănătoase, deși participă activ la problemele beneficiarilor săi; nu se ocupă de ele în timpul liber, este capabil să spună „nu”, fapt ce îl ajută să ducă o existență sănătoasă și echilibrată [Apud 10, p. 47 - 48].

Consilierul deseori devine model pentru beneficiarii săi, de aceea este important ca acesta, pentru început, să-și modifice/ remedieze aspectele sale negative, sau aspectele pe care ar vrea să le schimbe la persoana cu care lucrează. Pentru aceasta consilierul trebuie să lucreze cu regularitate asupra problemelor sale personale. În caz de necesitate poate chiar apela și el la un specialist competent, căci problemele neremediate ale consilierului, vor afecta capacitatea de reușită a sa și a

beneficiarului.

În contextul expus ne vom opri în detalii la *consilierea psihopedagogică/ educațională*, care oferă sprijin, ajutor și îndrumare, în special, copiilor și tinerilor, adulților, tuturilor persoanelor care participă la activități de instruire / învățare, formare profesională, și dezvoltare personală sau / și orientare în carieră. Consilierea psihopedagogică/ educațională este realizată, mai frecvent, de către educatori / manageri școlari, cadre didactice, psihopedagogi, consilieri educaționali sau școlari și chiar de către părinți. Consilierea psihopedagogică este și ea axată pe un șir de principii etice și psihopedagogice. **O. A. Коробанова** [16, p. 292 – 295] a delimitat trei categorii de principii: *de ordin etic, de tact și strategice*, cele care favorizează elucidarea și explorarea scopurilor, obiectivelor și metodelor consilierii în vederea depășirii problemelor și a dificultăților identificate în procesul dezvoltării și a consilierii psihopedagogice:

Tabelul 1.3. Principiile consilierii psihopedagogice (autor O. A. Коробанова)

Nr. de ord.	Principii etice	Principii ce țin de tact	Principii strategice
.	Respectării și protejării intereselor copilului	Analizei contextului (identifică cauzele reale care au favorizat adresarea la consilier)	Normalizării în dezvoltare (caracteristicile individuale în raport cu limitele normalității)
.	Avantajul de a apela la serviciile consilierului	Complexității examinării problemei individului (oferă o imagine complexă a statutului psihologic și al particularităților dezvoltării personalității acestuia)	Consecutivității dezvoltării psihice care presupune identificarea genezei dificultăților și a devianțelor comportamentale
.	Confidențialității	Biografic (analiza datelor privind trecutul unei persoane și a modului prezent de existență a lui), ce se realizează prin elaborarea axei individuale de dezvoltare a vieții individului	Întocmirii unui program de profilaxie și de corecție în vederea înlăturării lor
.	Competenței și a responsabilității	Implicării active a părinților sau a altor persoane implicate în creșterea și educarea copilului, în procesul luării deciziilor în reabilitarea persoanei și/ sau depășirea problemelor	Elaborarea noilor strategii de comportare (împreună cu beneficiarul)

În baza analizei efectuate conchidem că trăsăturile definitorii ale consilierii educaționale gravitează în jurul a patru aspecte esențiale, care sunt specifice și pentru consilierea familiei. În primul rând, *consilierea educațională este un proces de dezvoltare a persoanei; are un rol de prevenire și este proactivă; optimizează modul în care elevul relaționează cu părinții, colegii și școala; abordează variate probleme ale subiectului consiliat, care pot fi de tip personal, educațional, social, de orientare școlară și profesională, inclusiv, cele care apar în situații de criză* [1; 4; 6; 7; 12 etc.].

Analizele realizate în baza studiului literaturii de specialitate [4; 9; 14], a permis să stabilim că procesul consilierii familiei se realizează pe ambele dimensiuni: psihologică și pedagogică, având drept obiectiv major, dezvoltarea în cadrul familiei a unui sistem coerent de scopuri vitale și perspective de consolidare și reechilibrare a comportamentului membrilor acesteia. O persoană orientată spre scop este capabilă să pună în acțiune modele alternative de comportament, să abordeze

problemele de viață din perspective diferite, dar fără a se cantona rigid în anumite soluții prefabricate. Prin urmare, în procesul consilierii familiei se încearcă provocarea unei schimbări voluntare în atitudinile și comportamentul membrilor acesteia, astfel încât persoana sau grupul familial să funcționeze optim din punct de vedere psihosocial [Apud 18, p. 2].

Întrucât urmărim să determinăm potențialul formativ al CF în instituția de învățământ, am decis să analizăm esența consilierii psihopedagogice școlare.

Consilierea familiei este strâns legată de *consilierea psihopedagogică școlară*, care reprezintă explorarea într-o manieră abilă și principială a relației dintre diriginte, psihologul școlar și participantul la consiliere/ elev, cadru didactic, manager, părinte, în scopul de a susține și favoriza cunoașterea de sine, autoacceptarea, depășirea unor dificultăți, maturizarea și dezvoltarea resurselor personale. Relația dintre specialistul în cauză și cel consiliat este o relație de alianță, de co/ participare și colaborare reciprocă.

Astfel, analiza literaturii de specialitate [1; 2; 4; 6; 7 etc.] a permis să stabilim unitățile triadice a consilierii școlare: copil - familie - școală, în vederea desfășurării unei educații eficiente și a dezvoltării optime a personalității copilului.

Plecând de la aspectele teoretice analizate, și viziunile experiențiale a unor cercetători [1; 2; 4; 6; 7 etc.], *delimităm trei tipuri de consiliere școlară a familiei:*

a) *Consilierea elevilor/ copiilor* în probleme legate de autocunoaștere, cunoașterea și formarea imaginii de sine; adaptarea și integrarea socială, reușita școlară, crizele de dezvoltare; situațiile de criză, rezolvarea și depășirea unor conflicte interioare sau/ și interpersonale; însușirea tehnicilor de învățare eficientă, orientarea în cariera școlară și cea profesională.

b) *Consilierea cadrelor didactice* în probleme legate de cunoașterea elevilor, înțelegerea problemelor elevilor, sprijinirea în dezvoltarea acestora, asigurarea echilibrului între cerințele școlare și posibilitățile elevilor, în identificarea cauzelor insuccesului și inadapării școlare, a abandonului școlar; optimizarea relației școală-elev.

c) *Consilierea părinților* în probleme legate de cunoașterea copiilor lor, înțelegerea nevoilor și a comportamentului lor, identificarea factorilor de risc în integrarea școlară și cea socială a copiilor săi; ameliorarea comunicării și a relației cu propriii copii, sprijinirea școlii în educația copilului [19, p. 2].

Dat, fiind faptul că procesul consilierii familiei este strâns legat de consilierea psihologică școlară, vom analiza și preciza specificul consilierii psihologice școlare, însă, mai întâi, vom încerca să formulăm *definiția consilierii familiei în instituția de învățământ*. În acest sens am plecat de la premisele teoretice investigate și descrise anterior. Sintetizând, conchidem că ***consilierea familiei în instituția de învățământ reprezintă un proces amplu cu caracter psihopedagogic, orientat spre acordarea unui sprijin,***

ajutor și îndrumare copiilor/ elevilor și părinților acestora în vederea optimizării comunicării, a relațiilor și educației familiale, reechilibrării modului de viață; a incitării și susținerii auto- și intercunoașterii; depășirea și evitarea dificultăților de comunicare și monitorizare a carierei școlare; de perfecționare a competențelor parentale și a celor de autoeficiență personală.

Consilierea psihologică școlară are ca scop sprijinirea elevului, profesorului sau a părintelui, a familiei, pentru ca aceștia să devină capabili de a se ajuta singuri; a se înțelege atât pe sine, cât și pe alte persoane, inclusiv realitatea înconjurătoare. Prin urmare, sarcina consilierului școlar nu este de a oferi numai sfaturi, ci de a ajuta ca persoana aflată în dificultate să devină aptă de a-și rezolva singură problemele cu care se confruntă. De aici, putem menționa faptul că cel care consiliază (dirigintele, cadrul didactic sau consilierul specialist) nu are niciodată soluții prestabilite pentru un caz concret, însă acesta trebuie să posede o experiență bogată de consiliere și să fie competent în domeniul vizat. Consilierul ajută membrii familiei ca pe parcursul procesului de consiliere, să găsească soluțiile cele mai eficiente. Consilierea familiei în școală, se axează pe identificarea și stabilirea problemelor familiale, prin intermediul valorificării integrative a demersului psihodiagnostic, cu cel corecțional și educațional, care se realizează într-un proces complex de comunicare cu toți membrii familiei. Sarcina consilierului școlar în consilierea familiei constă în definirea problemei cu care se confruntă membrii acesteia, astfel, încât dificultatea să poată fi soluționată, depășită și preîntâmpinată în viitor.

Din cele expuse putem conchide că succesul consilierii școlare este asigurat doar în cazul unui parteneriat eficient cu familia. Acesta fiind bazat pe încredere reciprocă, respect, empatie, confidențialitate, și responsabilitate a tuturor *actorilor* educaționali (consilier – cadru didactic – diriginte – elev– părinți – administrație).

Referințe bibliografice:

1. Băban A. Consiliere educațională. Ghid metodologic pentru orele de dirigenție și consiliere. Cluj-Napoca: Ardealului, 2009. 307 p.
2. Calaraș C. Consilierea educațională realizată de diriginte în situații de criză ca element al culturii pedagogice. Chișinău, Vol. 1. p. 123-129.
3. Coteanu I., Seche L., Seche M. Dicționar explicativ al limbii române. București: Univers enciclopedic, 1998. 1049 p.
4. Cuznețov Larisa. Consilierea și educația familiei. Introducere în consilierea ontologică complexă a familiei. Chișinău: Primex-Com SRL, 2015. 488 p.
5. David D. Psihologie clinică și psihoterapie. Iași: Polirom, 2006. 328 p.
6. Dimitriu-Tiron E. Consiliere educațională. Iași: Institutul European, 2005. 267 p.
7. Dumitru I. Al. Consiliere psihopedagogică. Iași: Polirom, 2008. 332 p.
8. Enăchescu C. Tratat de psihanaliză și psihoterapie. Iași: Polirom, 2003. 391 p.
9. Geldard K., Geldard D., Yin Foo R. Consilierea copiilor, o introducere practică. Iași: Polirom, 2013. 448 p.
10. Holdevici I. Psihoterapia un tratament fără medicamente. București: Universitară, 2010. 528 p.
11. Konya Z., Konya A. Terapie familială sistemică. Iași: Polirom, 2012. 296 p.
12. Micleușanu Z. Fundamente praxiologice: metodologia și tehnologia consilierii psihopedagogice a familiei în cadrul instituției de învățământ. În: Studia Universitatis, Seria Științe ale educației, 2015, nr. 9 (89), p. 23-30.
13. Oancea C. Tehnici de sfătuire/ consiliere. București: Medicală, 2002. 345 p.
14. Șoitu L., Vrăsmaș E., Păun E. Consiliere familială. București: Institutul European, 2001. 126 p.

15. Ștefăneț D., Moraru E., Mazălu L. etc. Organizarea activității Serviciului de Asistență Psihologică, Ghidul metodologic. Chișinău: Sirius SRL, 2011. 90 p.
16. Коробанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования. Москва: Гардарики, 2005. 320 с.
17. Definiții ale consilierii. http://www.google.md/url?url=http://xa.yimg.com/kq/groups/86503172/935375625/name/DEFINITII.doc&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0CBQQFjAAahUKEwiH3d_nmIbIAhUBVxQKHfz9Dag&usg=AFQjCNHhZG6vNkAMCt4RPDdbe9uWYFrPg.
<http://ru.scribd.com/doc/139987991/Consilierea-in-Scoala> (accesat la 22.08.2021).
18. Glaveanu S. Consiliere și orientare, Suport de curs. http://krispsychology.files.wordpress.com/2011/01/consiliere-psihologica_note-de-curs_subiecte.pdf (accesat la 17.09.2021).
19. Plosca M. Consilierea în școală. <http://ru.scribd.com/doc/139987991/Consilierea-in-Scoala> (accesat la 25.08.2021).

CZU 159.923

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.34>

INFLUENȚA CONVINGERILOR ASUPRA LIBERTĂȚII ȘI DEZVOLTĂRII PERSONALE

PANCZI Violina,

Doctorandă la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”.
Asistent universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova.

violina.paris@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9934-6401>

REZUMAT

Convingerile personale sunt cele care ne influențează și determină comportamentul. Ele alcătuiesc **scenariul** vieții. Perioada adolescenței este perioada în care apare conștientizarea de sine și tinerii dificultăți cărora le vor răspunde în funcție de ceea ce le dictează propriile convingeri. De aceea le este interesant să-și (auto)exploreze personalitatea pentru a se cunoaște, înțelegând modul în care acționează și funcționează atunci când au convingerea că vor reuși în atingerea scopului spre deosebire de situațiile în care convingerile altor persoane sunt lipsite de speranțe în obiectivarea scopului. Cunoașterea de sine se dezvoltă odată cu vârsta și cu experiențele prin care trecem. Pe măsură ce persoana avansează în etate, dobândește o capacitate mai mare și mai acurată de auto-reflexie. Totuși, niciodată nu vom putea afirma că ne cunoaștem pe noi înșine în totalitate; cunoașterea de sine nu este un proces care se încheie odată cu adolescența sau tinerețea. Confruntarea cu evenimente diverse poate scoate la iveală dimensiuni noi ale personalității sau le dezvoltă pe cele subdimensionate. Cunoașterea de sine este un proces cognitiv, afectiv și motivațional individual, dar suportă influențe puternice de mediu.

Cuvinte-cheie: libertatea, dezvoltare, personalitate, convingere, conștientizare.

THE INFLUENCE OF BELIEFS ON FREEDOM AND PERSONAL DEVELOPMENT

PANCZI Violina,

PhD student, State Pedagogical University „Ion Creangă”,
University assistant, University of European Studies of Moldova.

violina.paris@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9934-6401>

Personal beliefs are what influence and determine our behavior. They make up the scenario of life. The period of adolescence is the period in which the self-awareness and the young difficulties appear to which they will respond depending on what their own beliefs dictate. That is why it is interesting for them to (self) explore their personality in order to know themselves, understanding how they act and function when they are convinced that they will succeed in achieving the goal as opposed to situations where other people's beliefs lack hope in objectification. Purpose. Self-knowledge develops with age and the experiences we go through. As the person gets older, he acquires a greater and more accurate capacity for self-reflection. However, we will never be able to say that we know ourselves fully; self-knowledge is not a process that ends with adolescence or youth. Dealing with various events can reveal new dimensions of personality or develop undersized ones. Self-knowledge is an individual cognitive, affective and motivational process, but it bears strong environmental influences.

Key words: freedom, development, personality, coveting, awareness.

Introducere. Apelul la libertatea individuală, ca cel mai mare imbold al oamenilor, a fost exprimat de secole de către revoluționari, filantropi, filosofi și lideri spirituali, exprimând *dreptul inalienabil* al oamenilor de a gândi pentru ei înșiși, de a spune ce gândesc, de a urmări fericirea, de a căuta pacea și prosperitatea și a intona propria concepție cu privire la Divinitate, fără conformismul impus de mințile înguste sau de propria noastră îngustime a minții [6, p.26].

Să fim conștienți, să ne folosim toate facultățile mentale pe care le avem în calitate de oameni, să fim regizorii minții și a motivelor noastre – aceste lucruri ne dau putere personală. Nu există nimic altceva care să merite mai mult atenția noastră vitală, pentru că prin milioanele de decizii de moment pe care le luăm de-a lungul vieții – suntem ghidați de o minte motivată care înclină către Libertatea Personală [6, p.90].

Oamenii au tendința și dorința înăscută de a prospera. Vrem să creștem, să ne dezvoltăm și să funcționăm la capacitatea maximă. Știința de abia acum descoperă ceea ce unii oameni creativi și profunzi au înțeles deja, pe parcursul existenței speciei umane. Filme precum *Vrăjitorul din Oz*, *Războiul stelelor ori Graviti* înfățișează dorința noastră de a progresa. Poeți precum Kahlil Gibran, Maya Angelou și Robert Frost au descris nevoia noastră de împlinire. Artiștii antici sau cei moderni, muzicienii au surprins tot timpul chemarea noastră spre realizarea identității de sine, spre creștere și spre o concentrare plină de sensuri cu ceilalți. Vrem să „înflorim”, dar nu putem face de unii singuri. Suntem, prin natura noastră, animale sociale. E firesc să ne dăm silința să ne atingem potențialul nostru individual, dar în același timp recunoaștem instinctiv că interconexiunea dintre noi și lumea înconjurătoare este o componentă vitală a acestui proces [10, p. 47].

Oprimarea socială. Oprimarea socială este atunci când judecățile meschine, criticile aspre, comentariile ulterioare, injuriile sau așteptările exagerate ale oricărei alte persoane și acțiunile sale directe sau indirecte ne țin pe loc. Când alții ne fac să ne simțim insignifianți, lipsiți de putere sau nevrednici, aceasta este un efect al oprimării.

Unii dintre noi își pot aminti vremuri dramatice, când eram batjocoriți pentru că eram diferiți, sau manipulați să ne conformăm. Ne putem aminti situații în care am compromis ceea ce eram pentru a evita conflictul. Am uitat la integritate pentru a ne înțelege cu ceilalți.

Oprimarea socială acționează atunci când metodele altora diminuează ceea ce suntem sau ne opresc din urmărirea propriilor obiective. Adesea cei mai adaptabili dintre noi sunt cei care conștientizează cel mai puțin acest proces și, adesea, ei au cel mai puțin succes social și sunt cei mai puțin autentici s-au adaptat într-un personaj previzibil și și-au pierdut spontaneitatea și autenticitatea.

Aceasta este nefericirea supremă: să trăiești o viață care nu este a ta.

Prin urmare, trebuie să facem o alegere dificilă între confortul de a ne potrivi cu ceilalți și a le face pe plac, și motivele noastre superioare pentru Libertatea Personală. Cu cât devenim mai liberi, mai spontani și mai autentici, cu atât mai mult ne recuperăm motivația și însuflețirea, și cu atât mai mult ceilalți sunt atrași de noi și vor să fie în

preajma noastră [6, p.34-37].

Auto-oprimarea. Din păcate, cea mai mare opresiune nu vine de la ceilalți, ci dintr-o sursă de la care ne așteptăm cel mai puțin: noi înșine.

Auto-oprimarea este starea în care ne lăsăm propriile gânduri și acțiuni negative să ne limiteze. Este o lovitură dinăuntru, o împovărare a spiritului nostru cu îndoieli, griji, temeri și distrageri permanente.

Propria gândire absurdă, propriile obiceiuri proaste sunt cele care ne smulg vitalitatea vieții. Noi suntem Oprisorul propriei vieți.

Auto-oprimarea este evidentă ori de câte ori ne limităm pe noi înșine. Dar ne putem fi și salvatori. Prin expresia activă a naturii noastre autentice și eforturile permanente de a ne stăpâni mintea și de a merge mai departe cu viața noastră, putem, în cele din urmă, putem să ne trăim libertatea și bucuria pe care o merităm. Acesta este motivul pentru care căutăm creșterea personală pentru a ne elibera de durerea pe care noi înșine o cauzăm.

Semnele care arată că cineva este liber și sănătos sunt *autenticitatea și dezvoltarea*. Conștienți de aceasta, trebuie să avem responsabilitatea și curajul să gândim pentru noi înșine. Acest tip de sânguință ne amintește că puterea personală este legată direct de responsabilitatea personală.

Așa cum libertatea nu înseamnă abandonarea responsabilității, nu înseamnă neapărat nici absența luptei. Vrem să ne eliberăm de durere, dar în mod paradoxal, nu ne deranjează să aducem disconfort în viețile noastre pentru a ne extinde, pentru a crește. Astfel, Libertatea Personală este mai mult decât să fii eliberat de durere – este despre a fi liber să trăiești, să te bucuri cu adevărat de viață și să te extinzi.

Libertatea Personală este probabil o ambiție iluminată și romantică, eroică și politică, dar cu toate acestea reală – este imboldul uman de a *transcende*. Este posibilă această transcendență să fie principala motivație a umanității.

Pentru a obține și a menține Libertatea Personală, trebuie să ne dedicăm stăpânirii de sine: trebuie să ne determinăm și să ne disciplinăm motivațiile și să rămânem dedicați propriului sentiment de sine, propriului nostru drum [6, p.37-42].

În acord cu Goldstein, putem înțelege majoritatea experiențelor de amenințare individuale drept situații care inhibă sau amenință să inhibe dezvoltarea în direcția actualizării sinelui. Acest accent pus pe vătămarile viitoare și actuale are multe consecințe. Putem cita concepția revoluționară a lui Fromm despre conștiință „umanistă” ca percepție a devenirii de la calea dezvoltării personale sau actualizării sinelui.

Ar trebui să observăm totodată că a pune în relație de sinonime amenințarea cu inhibarea dezvoltării creează posibilitatea ca o situație să nu reprezinte subiectiv o amenințare în prezent, dar să devină amenințătoare sau inhibitoare pentru dezvoltare în viitor [13, p.210].

William James a spus că, dacă vrei să ai încredere în sine, trebuie să acționezi ca și când ai deja încredere în sine, iar atunci acțiunea va crea emoția. Acesta este modul prin care începem să eliminăm **convingerile** autolimitative [14, p.72].

Sistemele de credință/convingeri au o importanță, nu doar în cadrul celor motivaționale, ci și pentru faptul de a deveni cu adevărat motivat, astfel încât să acționezi cu consecvență, fără să te autosabotezi din nu știi cu motive psihologice.

Credințele sau convingerile sunt stimulii și excitatorii principali ai motivației deoarece, după cum a spus Anaïs Nin, „tu nu crezi ceea ce vezi; tu vezi ceea ce deja crezi”. Oamenii văd lucrurile dintr-o perspectivă îngustă și este imposibil să vezi ce se află dincolo de aceste convingeri. Lucrul interesant este că toate convingerile se învață. Ceea ce crezi despre tine însuși-lucrul care determină tot ceea ce gândești, simți sau faci, a fost de fapt învățat din frageda copilărie [14, p. 65,66].

Prima *lege mentală* este *legea cauzei și efectului*. Această lege spune că pentru fiecare efect din viață există mai multe cauze. Dacă poți reproduce aceste cauze, poți obține și efect. Orice ai vrea să faci, trebuie să aplici cauza pentru ca efectul să îi urmeze.

Al doilea principiu este *legea convingerilor*. Legea convingerilor spune că, în orice ai crede cu înverșunare și convingere, acel ceva devine propria ta realitate. Realitatea este dată de intensitatea

întâmpale, convingerilor tale.

A treia lege este numită *legea așteptărilor*. E acel a spune că, la orice te aștepti cu încredere, acel ceva va fi profetia ta devenită realitate [14, p. 74, 75].

Napoleon Hill în cartea *De la idee la bani*, spunea așa: „Tot ce poate fi conceput și crezut de mintea umană poate fi obținut”.

Despre motivul pentru care obiectivele, sunt esențiale dacă vrei să fii o persoană motivată și de succes pentru tot restul vieții. Problema este că oamenii nu au țeluri, ci dorințe. Prin definiție, dorința este un țel gol lipsit de energie [14, p.90].

Din punct de vedere psihologic, motivația este declanșată de energia creată de *ambiiție și așteptări*. Ambiiția este *alegera* de a fi, a avea, a face sau a trăi ceva *superior* în viață.

Imediat ce vrei ceva superior pentru noi înșine, ne este declanșată motivația. Contemplând în adâncime obiective mai înalte, ne umplem de energie pentru a le urmări.

Experiența este cel mai mare diferențiator dintre *simpla speranță și motivație*. Când suntem plini de speranță, dar motivați, e nevoie să mai adăugăm un pic de credință la amestec [6, p.78-79].

Se spune că înțelepciunea constă în repetarea aceleiași greșeli de mai multe ori și recunoașterea ei. Înțelepciunea înseamnă de fapt să nu faci aceeași greșală de două ori. Te întrebi: „Ce am făcut bine în această situație și ce aș face diferit dacă ar trebui să trec din nou prin asta?” Lucrurile care s-ar face diferit sunt rezultatul lecțiilor învățate pe seama experiențelor trecute [14,157].

Convingerile - beliefs, credințe –sunt *sugestiile existente în subconștientul nostru*. Ele au forma unor propoziții care exprimă **“părerea despre”**: sănătate, relații, bani, vreme, religie [1, p. 41].

...orice subiect asupra căruia individul își concentrează atenția este evaluat prin prisma unor **idei pe care le-a adunat de-a lungul timpului cu referire la acel aspect**. Există diferite păreri pe care persoanele le

pot avea asupra aceluiași lucru. Felul în care ei gândesc determina felul în care percep și își organizează experiențele senzoriale și modul în care reacționează și se comportă: beliefs-urile sunt programe de existență individuale. De calitatea și competențele acestui program depind rezultatele pe care le puteți obține.

Convingerile funcționează asemeni unor *reguli* pe care le urmăm, pentru a ne putea trăi valorile; calitatea vieții noastre depinde de aceste convingeri pe care le avem [1, p. 42].

Beliefs-urile, fie că se referă la propria persoana sau la lumea din mediul înconjurător, determină comportamentul individului și sunt, în mare parte, subconștiente. În esență, convingerile pot fi de două feluri:

- pozitive sau susținătoare: sunt convingerile care permit accesul la resursele interioare, dau posibilitatea de a se apropia de scopurile propuse;
- negative ce îngustează orizontul gândirii, speranțele, curiozitatea și motivația.

Beliefs-urile nu sunt, neapărat, logice și adesea nu răspund la argumente logice. În subconștient există atât beliefs-uri pozitive, cât și negative care alterează sănătatea fizică și emoțională, presum și calitatea relațiilor cu cei din jur.

Sensul juridic îi face pandant, probatoriul având drept scop adevărul, iar ca mijloc, furnizarea de argumente constrângătoare. La celălalt capăt, convingerea este încredințarea că ceva este într-un anumit fel. În acest sens, ea amestecă rațiunile cu sentimentele, demonstrația cu încredințarea, iar convingerea pare acum a avea mai mult de-a face cu credința, decât cu certitudinea: când nu este certitudine logică, convingerea este (doar) certitudine morală.

Avem, prin urmare, trei noțiuni, în funcție de care trebuie gândită convingerea: certitudinea, credința, opinia; și două modalități de a o atinge sau demonta: demonstrația constrângătoare și persuasiunea [7, p.235].

Adică, tot convingerea, dar înțeleasă nu ca substantiv, ci ca verb - actul de a convinge. Prin urmare, convingerea ca substanță trebuie evaluată în lumina certitudinii, a credinței și a opiniei; iar convingerea ca act trebuie înțeleasă fie ca dovadă constrângătoare, fie ca strategie retorică. În comentariul său la articolul lui Lalande, Maurice Blondel conchide că "noțiunea de convingere pare să indice aspectul intelectual al unei credințe puternice, adică partea luminoasă a unei adeziuni ferme, a cărei justificare nu este pe de-a întregul rațională".

În Vocabularul tehnic și critic în privința noțiunilor prin care convingerea este definită ca o certitudine indemonstrabilă și, în fond, incomunicabilă. Certitudinea, în schimb, ar fi starea de spirit care aderă la o aserțiune adevărată, în deplină cunoștință de cauză a faptului că este adevărată și nu falsă. În Littré (Dictionnaire de la Langue française), găsim că certitudinea este convingerea pe care o capătă spiritul că lucrurile sunt așa cum le concepe și nu altfel, iar credința ar fi doar o opinie, o convingere intimă. Ceea ce înseamnă că noțiunile de certitudine, credință și convingere sunt legate între ele printr-un fel de cuplaj metodologic, care face ca nici una din noțiuni să nu poată fi definită independent de celelalte. Dacă este natural

(orice ar însemna aceasta), acest cuplaj metodologic nu poate fi depășit.

O cale de a-l depăși este să spunem că nu există certitudine, ci numai oameni siguri pe ei (Charles Renouvier), dar atunci recunoaștem că nu avem definiție, ci numai un sistem de indexare, arbitrar ca orice sistem de indexare. O alta constă în a încerca să impunem o departajare strictă a termenilor [7, p. 237].

Convingerile nu pot fi indiferente, întrucât în ele trăiește amintirea unei lupte. Tăria lor, spre deosebire de indiferența opiniilor, e dată de conștiința acestui război câștigat.

Convingerea este puternică pentru că e un război câștigat, iar miza încheștării a fost dobândirea adevărului, sub forma certitudinii de sine. Asta nu înseamnă că ea este pur și simplu subiectivă. Subiectivă este - convingerea - numai prin aceea că se află într-un subiect [5, p. 287].

Principalele convingeri ale persoanei.

Convingerile de bază sunt acele variabile (individuale, interpersonale, de mediu) care au capacitatea de a conduce la o adaptare pozitivă în pofida circumstanțelor favorabile sau defavorabile. Factorii ce moderează relația dintre situații și consecințe se include în sistemul de convingeri al persoanei.

Identificarea rolului diferențelor individuale în studiul convingerilor de bază subliniază importanța care trebuie acordată personalității. Se impune firesc întrebarea „care este paradigma care surprinde cel mai bine esența personalității ?” [3, p. 212].

Se definesc *factorii de influență a convingerilor de bază a personalității*, sunt acele variabile cum ar fi cele individuale, interpersonale, de mediu, care au capacitatea de a conduce la o adaptare pozitivă în pofida circumstanțelor ce apar pe parcursul vieții.

Studiile de specialitate au relevat existența unor trăsături de personalitate care favorizează sau defavorizează integrarea în mediu, iar acestea corelează în mod specific cu potențialul motivațional [4, p. 62].

Influența convingerilor. Avem cu toții scenarii de viață fie că suntem sau nu conștienți de ele. Atâta vreme cât avem motivații și scopuri de viață, vom construi scenarii pentru a ni le atinge. Ceea ce este important pentru noi este reprezentat de conștientizarea acestor scenarii pentru a ne înțelege strategiile prin care să putem ținti spre îndeplinirea scopurilor de viață. La baza scenariilor de viață stau convingerile. Convingerile personale sunt cele care ne influențează și ne determină comportamentul. Ele alcătuiesc scenariul vieții noastre. De-a lungul existenței noastre întâlnim provocări ale contextelor și oamenilor cărora le vom răspunde în funcție de ceea ce ne dictează propriile convingeri. De aceea este interesant să ne (auto)explorăm personalitatea pentru a ne cunoaște, înțelegând modul în care acționăm și funcționăm atunci când avem convingerea că vom reuși în atingerea scopului spre deosebire de situațiile în care convingerile altor persoane sunt lipsite de speranțe în obiectivarea scopului.

Studiile arată că în jurul vârstei de 7 ani se conturează majoritatea convingerilor de viață și aceasta se produce sub influența figurilor parentale sau ale persoanelor semnificative pentru noi: rude, profesori, modele [7, p.

207].

Nici nu ne dăm seama cum fiecare convingere reflectă momentele importante ale vieții noastre și cum la rândul lor, momentele de viață vor fi influențate de convingerile personale. Orice convingere are o structură proprie și alegând s-o influențăm, vom putea face aceasta.

Scenariul de viață este legat de ceea ce dorim să realizăm în viață, actorul principal suntem noi, dar și alte personaje și cu toții avem de jucat anumite roluri. Este ca și cum am avea în minte o anumită înregistrare și e de dorit s-o păstrăm atunci când funcționează, s-o actualizăm ori de câte ori avem nevoie, să-i aducem anumite îmbunătățiri, s-o perfecționăm continuu. Dar atunci când ne sabotează, limitându-ne gândirea și alegerile, e cazul s-o dăm la o parte și vom face o înregistrare nouă, care să sprijine dorința și efortul nostru în atingerea scopurilor. Piatra de temelie în schimbarea scenariului de viață este înțelegerea modului în care gândim, înțelegând structura gândirii noastre, cu siguranță o vom putea influența, o vom putea schimba în momentul în care dorim cu adevărat să facem această schimbare.

Pentru a ne atinge scopurile, trebuie să dobândim capacitatea de a ni le putea imagina, trăi și simți. Să pășim cu încredere în sistemul nostru propriu, să-l explorăm, să fim sinceri și cu încredere în noi și în oportunitățile care se deschid și se manifestă permițând rezultatelor să apară.

Atunci când ne propunem să reproducem modelul unei performanțe, înainte de toate, vom “decripta” convingerile persoanei a cărei performanță dorim s-o reproducem astfel încât să ne influențăm comportamentul. În același mod, pentru a avea acces la resursele noastre interioare care ne inspiră într-un context anume, vom decripta acea convingere care ne sprijină în acel context (reproducem un model personal).

Convingerile pot fi exprimate sub formă de declarații, dar declarațiile acestea sunt declarații emoționale, ele nu sunt declarații factuale și constă în opinii pe care le-am stocat de-a lungul timpului. Convingerile noastre sunt puncte de vedere emoționale despre noi înșine, despre alții, despre viață și ele sunt conturate de scopul și identitatea noastră și invers, ele sprijină ceea ce suntem și ceea ce putem deveni. Convingerile funcționează sub forma valorilor în funcție de care luăm decizii în viață. Acestea sunt calitățile pe care le considerăm importante pentru felul în care ne conducem viața, activitatea.

Fiecare persoană dă o anumită interpretare acestor valori și mai ales modului în care valorile pot fi atinse. Ceea ce este foarte important nu se reduce doar la faptul de a avea valori, ci mai ales la modul în care putem recunoaște în mod concret că au fost împlinite.

Să ne acordăm timpul necesar pentru a ne conștientiza țelul de viață, misiunea, convingerile și valorile, descăușând creativitatea, spontaneitatea și abilitățile noastre [11, p.104].

Cele mai valoroase menținând autonomia, inițiativa și decizia pe « drumul personal de viață », orientându-ne gândirea către scop.

Exteriorizarea activismului tineretului în ceea ce privește transformarea și ameliorarea condițiilor sociale ale existenței sale e circumstanțiată de nivelul de

dezvoltare a libertății lui sociale, o varietate a căreia e și libertatea morală.

Libertatea morală a tânărului în mare parte e condiționată de nivelul de dezvoltare a societății umane. E de menționat că nu poate exista o adevărată libertate morală a persoanei, dacă ea nu posedă cultură morală. Măsura conștientizării de către tineret a libertății în alegerea modului de comportament constituie esența culturii lui morale, iar aceasta din urmă, la rândul său, dezvăluie conținutul libertății morale [9, p. 121].

Studierea culturii morale a tineretului prin prisma particularităților social-psihologice de dezvoltare individuală permite sesizarea momentelor-cheie ale procesului de formare a ei. Printre acestea pot fi menționate: dezvoltarea necesităților și intereselor morale, simțul și cunoștințele etice, convingerile și orientările valorice, motivele și scopurile comportamentului, capacitatea de a aprecia faptele săvârșite, formarea calităților morale [7, p. 312]. Toate aceste componente ale conștiinței și ale comportamentului etic al personalității se integrează într-o unică formațiune - cultura morală a individului.

Problema convingerilor de bază. Convingerile, atitudinile și părerea persoanei se formează în cea mai mare parte în copilărie. Modelul de viață social și moral primit de copil prin cuvintele părinților și prin exemple pot rămâne active o viață întreagă, dacă nu sunt schimbate de către partea conștientă. Individul se află situat în fundal în primii ani de viață și nu poate testa și modifica toată informația primită și acumulată de către subconștient. Pe măsură ce conștientul crește în cunoaștere și experiență, poate rațional (evaluează logic) în legătură cu datele primite, așa încât mai puține informații greșite au șansa să pătrundă în banca de date a subconștientului. Dar în copilărie, subconștientul accepta practic orice, primește ca pe un fapt și acționează în consecință, până când conștientul adultului nu învață să comunice cu subconștientul sau, pentru ca asta este convingerea păstrată de subconștient [2, p. 89].

Multe credințe, atitudini și păreri care se formează în primii ani se schimbă pur și simplu fără vreun efort conștient, iar multe altele se schimbă la modul conștient, cu ușurință. Unele, totuși, par să fie atât de mult blocate încât nici cu dalta și ciocanul nu le poți mișca din loc. Aceasta devine o problemă când comportamentul și experiențele pe care le atrag sunt neplăcute, dureroase sau periculoase. În toate cazurile în care comportamentul și experiența sunt dificil de schimbat, aceasta se întâmplă pentru că există credințe, atitudini și opinii stocate în subconștient, care sunt păstrate acolo de una sau mai multe motivații puternice. În ciuda oricărui comportament sau oricărei experiențe negative care poate avea loc, motivațiile sunt întotdeauna pozitive. Subconștientul nu lucrează niciodată împotriva a ceea ce crede el că reprezintă cele mai bune interese ale persoanei.

Din nefericire, presupunerile pe care se bazează convingerile sale pot fi foarte greșite [3, p. 223]. Dacă este conștient de convingerile sale păstrate în subconștient și de motivațiile care le fac să fie active,

atunci poate folosi logica și strategiile motivaționale alternative ca să facă schimbări. Problema este că multe din convingerile subconștientului sunt bine ascunse și trecute cu vederea. Ele sunt prea evidente pentru a fi observate, deoarece sunt percepute în planul efectelor, ca fapte în loc de a fi percepute ca și convingeri, sau deoarece sunt reprimite din conștient de teama consecințelor schimbării.

Cunoașterea și acceptarea de sine prin prisma convingerilor de bază sunt variabile fundamentale în funcționarea și adaptarea optimă la mediu social, în menținerea sănătății mentale și emoționale. Respectul, aprecierea, recompensa sunt stimuli ce încurajează dezvoltarea personală, previn și remediază atitudini și comportamente deficitare sau problematice. Conform psihologiei umaniste dezvoltată de Carl Rogers și Abraham Maslow, fiecare persoană este valoroasă în sine. Prin natura sa umană, are capacitatea de a se dezvolta, de a-și valida calitățile și caracteristicile pozitive în măsura în care mediul îi creează condițiile de actualizare a sinelui. Acceptarea necondiționată (indiferent de performanțe) și gândirea pozitivă (convingerea că fiecare persoană are ceva bun) sunt atitudini care favorizează dezvoltarea personală.

Cunoașterea de sine se dezvoltă odată cu vârsta și cu experiențele prin care trecem. Pe măsură ce persoana avansează în etate, dobândește o capacitate mai mare și mai acurată de auto-reflexie. Totuși, niciodată nu vom putea afirma că ne cunoaștem pe noi înșine în totalitate; cunoașterea de sine nu este un proces care se încheie odată cu adolescența sau tinerețea. Confruntarea cu evenimente diverse poate scoate la iveală dimensiuni noi ale personalității sau le dezvoltă pe cele subdimensionate. Cunoașterea de sine este un proces cognitiv, afectiv și motivațional individual, dar suportă influențe puternice de mediu.

Imaginea de sine se referă la totalitatea percepțiilor privind abilitățile, atitudinile și comportamentele personale. Imaginea de sine poate fi înțeleasă ca o reprezentare mentală a propriei persoane sau ca o structură organizată de cunoștințe declarative despre sine care ghidează comportamentul social. Altfel spus, imaginea de sine presupune conștientizarea a "*cine sunt eu*" și a "*ceea ce pot să fac eu*" [8, p. 93].

Imaginea de sine influențează atât percepția lumii cât și a propriilor comportamente. O persoană cu o imagine de sine săracă sau negativă va tinde să gândească, să simtă și să se comporte negativ. De exemplu, un elev care se percepe pe sine ca o persoană interesantă, va percepe lumea din jurul său și va acționa complet diferit față de un alt elev care se vede pe sine drept o persoană anostă. Imaginea de sine nu reflectă în totdeauna realitatea. O adolescență cu o înfățișare fizică atractivă se poate percepe ca fiind urâtă și grasă și invers [8, p. 89].

D. Gusti ne propune drept exemplu de personalitate omul desăvârșit, care-și desfășoară armonic toate laturile ființei sale. "Personalitatea socială reprezintă sinteza singularului și a întregului social născută în laboratorul genetic al societății vii, spre deosebire de omul artificial și conformist".

Prima problemă care apare este cea a definirii conceptului imagine de sine, un demers obligatoriu într-

o epocă în care rolul social a fost crucial. Definirea acestei categorii urmează un traseu subtil, atent la întreaga configurație a vieții sociale.

Două lucruri încununează personalitatea socială: un maximum de responsabilitate față de sine însuși și față de țară și apoi crearea, transformarea realității pe care o cunoaște într-o realitate nouă; *voința de a persevera în realizarea cu curaj și spirit de sacrificiu a scopurilor*.

Respingând idealul individualismului, D. Gusti a argumentat că idealul social este personalitatea socială care trebuie să-și cultive rațiunea, demnitatea și libertatea. Ea, adică personalitatea, trebuie să demonstreze: *atitudinea de a fi creatoare*, ceea ce presupune o pregătire solidă, cunoștințe și energie; *originalitate*, ce decurge din modul propriu de a gândi și a acționa; *atitudine morală de a renunța la tentații* și de a înfrunta dificultăți; *responsabilitate*, ce derivă din

modul în care personalitatea interpretează subiectiv condițiile obiective; *demnitate* ș.a. în concepția gustiană, personalitatea este o individualitate creatoare de valori sociale, o individualitate originală și demnă [12,p.3].

Concluzii. Cunoașterea și acceptarea de sine sunt variabile fundamentale în funcționarea și adaptarea optimă la mediul social, în menținerea sănătății mentale și emoționale. Un copil sau adolescent are nevoie să simtă a fi iubit, acceptat și respectat. Afecțiunea, aprecierea, respectul nu trebuie condiționate de performanțe sau de altă natură. Respectul, aprecierea, recompensa sunt stimuli ce încurajează dezvoltarea personală, previn și remediază atitudini și comportamente deficitare sau problematice. Acceptarea necondiționată (indiferent de performanțe) și gândirea pozitivă (convingerea că fiecare persoană are ceva bun) sunt atitudini care favorizează dezvoltarea personală.

Referințe bibliografice:

1. ADLER, A. *Cunoașterea omului*. București: IRI, 1996. 50 p.
2. ALLPORT, G. *Structura și dezvoltarea personalității*. București: Editura Didactică
3. Pedagogică, 1981. 147 p.
4. BIRCH, A. *Psihologia dezvoltării*. București: Editura Tehnică, 2000. 231 p.
5. BOGDAN, C. *Adolescența*. In: *Dezvoltarea umană. Aspecte psiho-sociale*, coordonator Bonchiș E., Oradea: Editura Imprimeriei de Vest, 2000. 208 p.
6. BUNESCU, Al. *Cunoaște-te pe tine însuși*. București: PACO, 1995. 287 p.
7. BURCHARD Brendon; *Mnifest pentru motivație 9 declarații pentru a-ți revendica puterea personală*. Trad: Radu Filip. Ed. a 2-a. București: ACT și Polirom, 2019, 254 p.
8. BRAZDĂU, O. *Procesul împlinirii sinelui*. Cercetare teoretică și experimentală. In: *Psihologia sinelui*. București: Eminescu, 2000. 312 p.
9. CLEGG, B. *Dezvoltarea personală*. Iasi: Editura Polirom, 2003. 200 p.
10. DINCĂ, M. *Adolescenții într-o societate în schimbare*. București: Editura Paideia, 2004. 121 p.
11. FOWLER, Susan. *Noua Știință a motivației cum să conduci, să energizezi și să implici prin Motivația Optimă*. Trad: Gabriel Crețu. București: Piblica, 2016, 226 p.
12. ILUȚ, P. *Șinele și cunoașterea lui*. Iași: Editura Polirom, 2001. 107 p.
13. GUSTI D. Opere, vol. V. *Fragmente autobiografice. Autosociologia unei vieți*. București, 1971.
14. MASLOW H. Abraham; *Motivație și personalitate*, trad.: Andreea Răduceanu, Ed. a 3-a. București: Editura Trei, 2013, 567 p.
15. TRACY, Brian, STRUTZEL Dan. *Știința motivației strategii și tehnici pentru a transforma visurile în destin*. Trad. din lb. engleză de Tarbă.Dana E. București: For You, 2019, 287 p.

CZU 159.9.07

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.35>

CUGETĂRI PSIHLOGICE ASUPRA SEMNIFICAȚIEI LOCULUI DE ORIGINE ȘI AL APARTENENȚEI CA REFERINȚE IDENTITARE DE VALOARE

ROȘCA Tatiana,

Doctorand, asistent universitar,

Universitatea de Studii Europene din Moldova,

tatianarosca37@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4318-6610>

REZUMAT

Din optica abordării semiologice al „locului”, sentimentul de apartenență al indivizilor la propriul context de viață, contribuie semnificativ la definirea relației dintre identitate, loc și afiliere, ca factori importanți ai ancorii identitare. Astfel, în contextul cercetării, referința „locului” implică nu doar obiectul de studiu, ca semnificație al unui mediu oarecare, ci și „locul”, ca instrument de mediere a relației dintre acesta și populațiile actuale, punându-se un accent deosebit pe mecanismele prin care se perpetuează sentimentul de apartenență, precum și dimensiunile „locului” în construcția acestuia.

Cuvinte-cheie: sentiment de apartenență, loc de origine, cultură, globalizare, grup social, valoare identitară;

PSYCHOLOGICAL THOUGHTS ON THE MEANING OF PLACE OF ORIGIN AND BELONGING AS IDENTITY VALUE REFERENCES

ROȘCA Tatiana,

Phd student, university assistant,
University of European Studies of Moldova
tatianarosca37@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4318-6610>

SUMMARY

From the point of view of the semiological approach of "place", the feeling of belonging of individuals to their own life context, contributes significantly to finalizing the relationship between identity, place and affiliation, as important factors of the identity anchor. Thus, in the context of research, the reference "place" implies not only the object of study, as a meaning of a certain environment, but also "place", as a tool to mediate the relationship between it and current populations, with special emphasis on the mechanisms through which the feeling of belonging is perpetuated, as well as the dimensions of the "place" in its construction.

Key words: sense of belonging, place of origin, culture, globalization, social group, identity value;

Astăzi, mai mult ca niciodată, subiectul legat de locul de origine și cel al apartenenței, reprezintă o problemă foarte actuală, atât pentru cronică cotidiană, cât și pentru mulți cercetători din domeniile psihosociale.

Sentimentul de apartenență reprezintă conștientizarea faptului de a face parte dintr-o comunitate, dintr-un grup/grupuri sociale, luându-le ca referință, care ne influențează caracteristicile și percepțiile despre noi înșine. Deși familia este primul grup cu care stabilim contactul și prima comunitate cu care dezvoltăm acest sentiment, ea nu este singura. Pe măsură ce creștem și evoluăm, stabilim relații cu diferite grupuri sociale, care au tendința de a ne modela identitatea. De aceea sentimentul de apartenență nu se limitează doar la locul de origine, familie, țara în care ne-am născut, ci și la alte grupuri sociale, asociate cu cultura, etnia, religia, obiceiurile și tradițiile apropiate nouă.

Legat de această idee, obiectivul principal al acestei investigații teoretice, constă în explorarea sensului „locului”, înțeles ca manifestare a relației dintre un grup social și propriul mediu de viață, acesta constituind o referință identitară și de apartenență a unei populații cât și un indiciu relevant al integrării diferitor culturi în contextul fenomenului globalizării, care caracterizează societatea de azi.

Rezultate și discuții. Apartenența evocă acel sentiment al sensului de incluziune și percepție a propriei valori personale într-un determinat context. Ne simțim aparținători când ne percepem acceptați ca membri, când diferențele noastre sunt recunoscute, tolerate și când ne simțim conectați cu alții.

Pentru a se naște și a se afirma, sentimentul apartenenței are nevoie de timp și după cum susține E. Turri [24, p. 50], „de o adeziune integrală și totală la propria lume, cultură, societate”, care dezvoltă sentimentul de a locui acolo, „legătura sentimentală, afectivă, psihologică cu acel loc, cu acel spațiu”, acel loc căpătând valoare identitară, care tinde să fie o referință exclusivă pentru un popor, profund înrădăcinat și recunoscut nu doar prin semnele proprii, ci și prin generațiile care-l precedă. Prin urmare, valoarea „locului” reprezintă „vehiculul identitar etnocultural”, ce se datorează continuității generațiilor prezente și din trecut, care l-au locuit și care i-au dat coerență într-o formă de apartenență. Astfel, concretizarea unei „culturi

ai locului”, comportă într-o anumită măsură, coerență în timp, mai ales a semnificațiilor „printate în acest punct de plecare”, care-l împing pe om să privească mai atent propriul loc de origine, având grijă în a-l modifica și respectând caracteristicile pe care le are, lăsate de predecesori. În acest sens, mai ales contextul rural tradițional, poate fi considerat o referință identitară locală, ce reflectă relația omului cu mediul de viață, ce garantează satisfacerea nevoilor și exigențelor prezente, împreună cu planurile de viitor, care neapărat comunică cu trecutul.

Combinăția dintre „în rădăcinare” și coerență, dau în acest fel, „viața locului”, fiind dotată de particularități unice și irepetabile, asumate ca puncte de referință pentru identificarea individuală și colectivă. Relația strânsă dintre „în rădăcinare în „locul vieții” și valoarea identitară al acestei legături, reprezintă o caracteristică semnificativă, mai mult tipică sistemelor sociale conservatoare, în special prin valoarea simbolică asumată de acele locuri, peisaje, hotare, în menținerea identității etnice” [2, p. 49].

În acest context, D. Cosgrove [7, p. 128], subliniind importanța „locului familial” pentru societatea contemporană, evidențiază influența culturii de masă, vehiculată de mass-media, ca factor care a provocat ruptura dintre om și contextul teritorial, motiv pentru care în societatea actuală locul nu mai este modelat de oameni, ci este condiționat de interesele economice pe termen scurt, „dezvoltându-se încet locul de origine, ca expresie a comunității, a societății sau a unei civilizații”, avertizând totodată și faptul că: „în istoria omului, pentru mult timp a existat stabilitatea locului, care astăzi s-a pierdut printre lucrurile „construite”, atât rurale cât și urbane, destinate să sufere o evoluție din ce în ce mai rapidă” [7, p. 128].

În această idee, A. Magnaghi [13, p. 13-20] susține că, „astăzi asistăm la procesul „deteritorializării”, proces ireversibil, ce susține urbanizarea contemporană, care însoțește tranziția societății de la tradițional la modern și de la modern la post-modernitate, ce la rândul ei modifică relația dintre om și locul de apartenență, acest fenomen, fără îndoială conducând și la slăbirea legăturii dintre om și grupul social din care face parte”. Prin urmare:

❖ Procesul urbanizării accelerate tinde să anuleze distincția dintre oraș și sat, fenomen care a condus la

transformări majore a percepției locului de origine clasic, determinând o realitate a apartenenței, dificilă de înțeles și mai puțin coerentă, care-și pierde propriile specificități unice;

❖ În difuzia tehnologiilor informaționale și a mobilității umane, care fără îndoială au condus la slăbirea relațiilor vii dintre oameni și contextul local, paralel cu cel al grupului de apartenență, a luat naștere fenomenul identității, ce se creează în baza altor stimuli, proveniți de la locul de origine, prin intermediul ecranelor digitale, înmulțindu-se comunitățile virtuale formate din oameni care „se întâlnesc pe net” și care dau importanță foarte mică locului geografic;

Astfel în actuala epocă postmodernă, acest fenomen „care-și adâncește temeiul în istoria societății actuale este caracterizat de o accelerare fără precedent, globalizarea fiind responsabilă de omologarea care afectează atât locul de origine cât și sentimentul de apartenență la acesta” [10, p. 61]. De fapt, dezvoltarea și eficiența mijloacelor de transport au redus semnificativ distanța spațială și temporală, până la punctul unei societăți avansate, unde am trecut de la normalitatea legată de sedentarism, la normalitatea reprezentată de mobilitate, de aceea, după cum susține M. Meini [15, p. 135-144], „mobilitatea ca fenomen cu mai multe fațete, întrunește atât navetismul prin fluxurile turistice, cât și fenomenele migratorii transcontinentale, care ne invită la o reflecție asupra conceptului locului de apartenență și al raportului acestuia cu cultura natală”. Autorul subliniază faptul că: “locul natal nu mai poate fi văzut doar ca o porțiune delimitată fizic din suprafața terestră, ci ca un spațiu care se organizează și se identifică prin complexitatea relațiilor de mediu și sociale, ce-l caracterizează atât pe interior cât și pe exterior” [15, p. 135-144].

Având în vedere acest lucru, „neoformațiunea spațio-temporală, rezultată din fenomenul globalizării nu face inutil locul de apartenență, ci ne obligă cumva să regândim valorile legate de ecosistemele terestre” [8, p. 27].

Prin urmare, într-un astfel de context „fluid”, este necesar să reevaluăm și legătura dintre locul natal și cultura de apartenență, care azi este reinterpretată prin efectele pe care le are asupra acesteia migrația, care conform lui D. Massey și P. Jess [14, p. 187-214], a cauzat o suprapunere și un amestec al grupurilor sociale, ce au produs schimbări unice atât la nivel de „loc” cât și la nivel de cultură. În acest sens, fenomenele migratorii în continuă creștere au contribuit într-o manieră determinantă, decisivă la schimbarea compoziției structurale a societății de azi, până la extrema, de a nu concepe în mod real un popor ca „un întreg omogen, din punct de vedere cultural”, atestându-se o realitate din ce în ce mai extinsă, configurată ca „oglină” a unei societăți multiculturală, unde indivizii, putători ai diverselor culturi și identități, trăiesc un contact foarte strâns. Într-un astfel de context, validitatea tradiționalismului, împreună cu fiecare „loc este legat de o singură cultură” nu mai este valabilă, „locul” și contactul, cunoscând noi dimensiuni și posibilități de exprimare.

Astfel, locul de apartenență, înregistrează astăzi „complexitatea unor dinamici de semne imprimare de

către generațiile autohtone, care se unesc la cele care derivă din interacțiunea dintre imigranți, multiplicându-se ca referințe culturale de apartenență diferită, care atribuie și dau semnificații distincte aceluiași elemente ale unui loc” [12, p. 32].

Aceste „semne etnice”, chiar dacă posedă o vizibilitate raportată la locurile, unde imigranții tind să formeze o omogenitate etnică mai mare, au o contribuție majoră la schimbarea imaginii unui teritoriu, „împingând” localnicii autohtoni să pună cumva la îndoială semnificația referințelor locului de origine și de apartenență. Prin urmare, aceștia interpretează imaginea vieții altfel, atribuind valori simbolice noi elementelor de apartenență, asumate ca ancore identitare.

În acest sens, C. Raffestin [17, p. 57], subliniază faptul că: atâta timp cât societatea rămâne substanțial omogenă din punct de vedere etnic, aceste simboluri vor avea o valoare operațională și endogenă, datorită funcționării acestora într-un cadru bine recunoscut. Cu toate acestea, când în același loc, coexistă mai multe grupuri etnice, acestea își asumă o valoare contextuală a apartenenței, „încercându-o cu propriul sens și expresivitate, deoarece sunt scufundate într-un cadru comparativ, unde conviețuiesc cu alte semnificații, ale unor origini diferite, conturându-se o formă de teritorializare semantică al unui spațiu”.

Prin urmare contactul și comparația cu alte culturi, poate conduce la sentimentul resemnării comunității autohtone cu referință la locul de origine, întărindu-i valoarea modalității prin care să-și exprime apartenența la locul de viață. În același timp, este de netăgăduit faptul că, prezența imigranților contribuie foarte mult la alimentarea sentimentului de incertitudine, care potrivit sociologului E. Relph [18, p. 85], reprezintă o trăsătură constitutivă a societății contemporane, care transformă „locurile etnice” în „locuri etnice incerte”, acest lucru având semnificație diferită pentru nativi și pentru imigranți.

Pentru primii, acest lucru este interpretat ca expresie a fricii de diferit, care amenință credințele și valorile absolute. Pentru cei din urmă însă, reprezintă o condiție existențială normală, consecință a nevoii de a trăi într-o realitate străină și adesea ostilă, care-i obligă să apere și să ocupe spațiile „interstițiale” ale societății-gază. Prin urmare, într-un context în care asistăm la ruperea legăturii dintre cultură și locul de origine, imigranții cât și autohtonii, se află în condiția de a locui în locuri hibride, unde la nivel individual și de grup, sunt în căutarea propriei identități: care nu se definește doar în virtutea referințelor teritoriale „fizice”, legate de existența cotidiană, ci se hrănește și de alte realități cunoscute cu adevărat sau virtual. „Omul societății contemporane este un navetist, un turist sau marinar al spațiului cibernetic, virtual, care apropie locurile cele mai îndepărtate, profilându-se ca un dispozitiv de diseminare al schimbului cultural” [21, p. 9-20]. Deci omul contemporan, în cursul vieții sale, intră în contact cu mai multe locuri decât omul societății tradiționale: astăzi, datorită evoluției tehnologiilor informaționale, își permite să se conecteze practic cu orice punct (loc) de pe pământ, să cunoască alte culturi prin călătoriile virtuale, lucrul acesta contribuind și el la multiplicarea referințelor

legate de apartenență și fondate pe identitate.

Reflectând asupra acestor fenomene, P. Castelnovi [5, p. 179-197], afirmă că: „astăzi se atestă o separare progresivă între „identitatea locurilor” și cea a locuitorilor acestor locuri. Sentimentul de trăi într-un loc, nu mai poate face referință doar la un singur loc, ci la o rețea de locuri. De aceea identitatea noastră personală, atunci când face referire la sentimentul de a locui undeva, se referă de fapt la un produs intercultural, susținut de semnele diferitor culturi, istorii multiple, provenite de la identitățile locale”. Același autor, ulterior clarifică: “fiecare dintre noi, în felul nostru, luăm elementele unui loc, pentru a ne crea identitatea, dar datorită efectelor proceselor epocale (mobilitate, migrație), universul nostru de referință nu mai este limitat la un singur loc bine delimitat, ci la mai multe și toate împrăștiate” [5, p. 179-197].

În acest sens, putem vorbi despre realitatea „delocalizării” locului, prin care se caută referințele identitare în alte locuri, mai apropiate sau mai îndepărtate, care, după cum subliniază B. Castiglioni [6, p. 62], conduc la o regândire al sentimentului de apartenență.

Într-o astfel de perspectivă, chiar și tradițională, dihotomia dintre „cel din interior” și „cel din exterior” devine inversată, din moment ce recunoașterea locuitorilor unui loc, purtători ai conștiinței identitare și al responsabilității propriului patrimoniu de apartenență, este memorabilă.

Dar contrariu acestora, foarte des, interesul pentru protejarea și conservarea bunurilor de apartenență, vine de la subiecții din exterior și nu doar în scopul valorizării și exploatarea turistice. În acest caz se întâmplă că cei din interior, pot fi paradoxal distrați și nu mai sunt capabili să vadă și să aprecieze caracteristicile locului lor de origine, probabil pentru că l-au avut întotdeauna sau pentru că sunt implicați cu gândul în alte locuri îndepărtate și mai diferite. Pe când „străinul” privește cu ochi curioși locul nemaivăzut până acum și chiar dacă-l cunoaște puțin, îl recunoaște ca pe un punct de referință, ca „propria casă”, de care are grijă mai mult decât cei care au locuit mereu acolo.

Totuși, în contextul populațiilor mobile de azi, care inundează teritoriile din ce în ce mai multiculturale, având posibilitatea de a cunoaște orice loc de pe planetă, cum putem defini aceste locuri care influențează foarte mult procesul de formare și consolidare identitară? Oare pentru a răspunde la această întrebare, este necesară părăsirea spațiului cibernetic, al globalizării și revenirea la spațiul local?

Cu referință la aceste dileme, antropologul suedez U. Hannerz [11, p. 9], subliniază faptul că, în pofida interconexiunilor globale, dimensiunea locală a apartenenței își menține importanța, întrucât fiecare dintre noi are un loc familial care se numește „casă”, în care interacționăm cu oamenii, cu cei mai semnificativi, cunoscând realitatea în toate sensurile, în modul cel mai real și concret, așa cum nu ar putea-o face sfera virtuală. Pe de altă parte, același autor evidențiază că: „locul de apartenență nu reprezintă o realitate autonomă, închisă, ci este supusă mai multor condiționări, care pot veni de departe, acest lucru neexcluzând dezvoltarea

sentimentului de apartenență la mai multe locuri, printre care există unul care „stârnește” în noi mai multă familiaritate și afecțiune”.

După cum susține M. Zerbi [26, p. 3-34]: „pe lângă relația dintre țaran și pământ, care a reprezentat cea mai esențială expresie de identificare dintre om și loc, există și alte relații destul de complexe, care ne leagă de locul familial: casa, vecinii, țara natală, un fel de „topofilie modernă”, care ne înlănțuie de o semnificație ce stă la baza construcției identității teritoriale”.

În acest context, psihologa S. Falchero [9, p. 345-358], remarcă, că deși în societatea actuală se întâmplă rareori ca un individ să-și petreacă întreaga existență în locul unde s-a născut, acest lucru fiind normal în era preindustrială, totuși sensul apartenenței la locul de origine își păstrează relevanța din punct de vedere emoțional, găsind alte moduri de exprimare. Potrivit autoarei, atașamentul față de locul natal, se deplasează către unele caracteristici ale mediului, care pun bazele viitoarelor atașamente [1, p. 213], de aceea oamenii au tendința de a alege locuințe sau alte bunuri, similare, cu cele din care provin [25, p. 140].

Geograful C. Caldo [4, p. 213-219], subliniază importanța locului vieții cotidiene, afirmând că sensul identității geografice nu este dat doar de elementele patrimoniului cultural-teritorial: locuri semnificative, simbolice sau monumentale, ci și de spațiile de agregare socială, cum ar fi: stadionul de fotbal sau o piață oarecare. În lumina acestor afirmații, este evident faptul că valoarea identitară asumată de aceste locuri, definite ca „obișnuite”, nu se datorează caracteristicilor lor fizice, cât faptului că acestea constituie fundalul pe care se desfășoară viața de zi cu zi. Cu alte cuvinte, capătă sens identitar, chiar dacă nu sunt elemente de valoare culturală, naturală, simbolică, recunoscute, dar constituie puncte de referință familială, de care oamenii leagă evenimentele din trecut cu acțiunile prezente și viitoarele proiecte de viață.

În acest sens este interesantă opinia lui A. Turco [23, p. 24], potrivit căreia identitatea poate fi considerată o poveste narativă, în care subiectul nu se definește pe sine în baza „predicativului”: „eu sunt așa și așa”, „eu sunt acesta”, „eu sunt acela”, dar se autoprozintă ca protagonist al unei istorii. Naratiunea se derulează schematic, incorporând relația dintre cele trei nivele semantice, care sunt o referință unitară: acțiunea de desfășurare a ceea ce faci aici și acum, acțiunea reconstruită a ceea ce am făcut și acțiunea anticipată a ceea ce voi face. Astfel, fluxul narativ care definește omul, ca erou al unei povești, îl înzestreaază cu identitate, care este alimentată de o practică relațională a vieții, trăită în prezent, cu relațiile pe care le are cu lumea, cu ceilalți oameni, cu artefactele materiale și simbolice, cu natura. Această practică se conectează la rândul ei cu alte două tipuri de experiențe: la memoria, care este plină de secvențe, episoade sau simple evocări de fapte, senzații, mirosuri, sunete, viziuni, refracții fragmentare, referințe eliptice și proiectele care dau forma „dorinței”.

Și dacă locul, așa cum susține A. Turco [23, p. 24], întrunește toate fazele fluxului narativ, atât ca practică a memoriei, al proiectului, cât și practică relațională, migrând de la una la alta, exact așa și sentimentul

apartenenței, indiferent de caracteristicile sale, devine vectorul aceluși simț de continuitate dintre trecut, prezent și viitor, reprezentând funcția-cheie a identității.

Adoptarea acestui punct de vedere, ne permite să depășim problema reprezentată de „nespecificitatea” locurilor obișnuite, dându-ne de înțeles că, valoarea identitară atribuită acestora, se fundamentează și derivă din motivele personale, în consecință fiind private de valoarea identității culturale, colective, tradițional atribuită locului de apartenență. Totuși aceste două dimensiuni nu ar trebui să fie prea distincte, întrucât azi există tendința ca populația unui loc să nu fie omogenă din punct de vedere cultural, de aceea locul vieții cotidiene mai ales cel urban, nu mai reprezintă expresia unei singure culturi, ci a amestecării unor culturi diferite, care nu sunt produse de localnici. Deci, astfel de locuri, capătă o valoare culturală și mai pronunțată, în încercarea de afirmare a acestor grupuri sociale, unde nativii sunt puși în situația resemnificării simbolice a referințelor lor teritoriale, dându-le posibilitatea „străinilor” să modifice locul pentru recrearea unei „case” departe de casa lor [3, p. 16].

„Configurarea locurilor publice și personale, operată de imigrant, mărturisește nevoia lui de a manifesta propria cultură, acest proces remarcând rolul locului în definirea identității migrantului, a cărui acțiuni transformatoare, constituie prima condiție de a iniția un dialog cu celălalt, în căutarea nu doar a unei conviețuiri pașnice, ci și în construirea unui teritoriu plural” [20, p. 173].

În acest caz, atât autohtonii, cât și imigranții sunt în căutarea unui nou sens pe care să-l dea identității și apartenenței lor, teritoriul pe care-l împărtășesc împreună, fiind baza comună a acestei căutări.

M. Meini [15, p. 135-144], afirmă că fiecare imigrant poartă cu sine propria geografie, care este alcătuită din țara în care s-a născut și a crescut, din călătoria migratorie și din locul unde trăiește acum, acest lucru comportând relații destul de complexe între culturi, după cum constată și T. Rossetto [20, p. 173]: „importul diversității, datorat proceselor de migrație, în contextele de viață ale comunităților, poate genera dezechilibre și instabilitate, doar că procesul cultural, observabil mai ales la nivel microsocial, tinde să formeze câmpuri de negociere, spații de confruntare între perspectivele plurale, promovând un nou sens comun, necesar normalității existenței sociale cotidiene, unde se construiesc scenariile de viață individuale și colective”.

În acest mod, locurile de viață cotidiană, devin manifestări tangibile în partajarea spațiilor, atât pentru oameni, cât și pentru grupurile de oameni, care vin din medii culturale diferite, oferindu-le un fundal existențial comun. În această optică, locul revine și devine expresie a identității culturale, care colectează semnele culturilor diferite, devenind „baza ideală pentru dialogul dintre acestea și solidaritatea fundamentală pe locul unde se locuiește” [4, p. 213-219].

Așadar, analizând modalitățile prin care sunt legate identitatea și locul de apartenență, este important să subliniem următoarele:

❖ Apartenența sau atașamentul față de un loc anumit, concepte cu o semnificație similară, sunt expresii

a unei legături pozitive cu un anumit teritoriu, în virtutea căruia se formează și se consolidează identitatea individuală și colectivă, dimensiuni interconectate între ele. Cu toate acestea, locul poate fi legat de identitate și prin „opozitie”, în sensul că poate fi perceput ca fiind prea îndepărtat de sine și de felul său de a fi, sau poate fi considerat irelevant pentru identitatea personală;

❖ Sentimentul de apartenență se poate dezvolta mai intens spre locurile investite cu o valoare culturală, recunoscută și împărtășită, sau spre locuri familiale, care sunt percepute ca proprii, ca personale;

❖ Apartenența reprezintă un sentiment puternic, influențat de vreme, element ambivalent, care odată ce creează legături în timp, slăbește percepția familiarității din cauza obișnuinței cu acesta. Întrucât relația cu locul este simțită ca familială și face parte din existența normală de toate zilele, importanța ei deseori este „umbrită” de rutina cotidiană, astfel încât puterea acestei legături, rar să fie percepută în mod conștient;

❖ Sentimentul apartenenței este determinat în majoritatea cazurilor de factorii sociali, decât de factorii ambientali locali. În alți termeni, legătura cu locul de apartenență, se datorează relațiilor interpersonale, întreținute de oameni, cu care împarți sau ai împărțit acest loc și mai puțin cu caracteristicile fizice ale locului [16, p.43-48];

❖ Locul și elementele sale nu pot fi neglijate, acestea contribuind la afirmarea sentimentului de apartenență, ce au o valoare simbolică și emoțională, atât la nivel personal, pentru oameni, cât și la nivel colectiv, pentru o populație sau grup social. În acest sens, acestea devin referințe identitare, care contribuie la continuitatea și coerența existenței omului și al grupului;

❖ Legătura cu locul este deosebit de intensă în societățile tradiționale, unde este favorizată o înrădăcinare mai profundă a populației în propriul mediu de viață. În același timp, în societățile rurale, schimbările la nivel de loc se derulează mai încet, fiind conservate mai mult semnele generațiilor trecute, locul devenind o oglindă fidelă a relației dintre o populație și mediul său de viață, foarte ușor legibilă a unei culturi, dotată de o anumită specificitate, cu caracteristici unice și o identitate capabilă să alimenteze și să întărească dialectica culturii locale;

În concluzie, trebuie să ținem cont de faptul că societățile de azi sunt tot mai multietnice datorită creșterii consistente a fluxurilor migratorii, locul în acest caz, nefiind expresie a unei singure culturi, ci „hibrid”, „contaminat”, menținându-și totuși semnificația referinței identitare a celor ce-l locuiesc, acest lucru fiind justificat de:

❖ efectul proceselor epocale, unde dimensiunea locală azi este mai mult ca niciodată interconectată cu cea globală. Totuși existența cotidiană a oamenilor continuă în locuri specifice, percepute prin fizicitatea și concretitudinea lor și nu doar prin intermediul unui calculator;

❖ dacă este adevărat că omul modern, „mobil” este obișnuit să se mute, pentru a face mai multe locuri diferite „personale”, „proprii”, este la fel de adevărat, că pentru fiecare există un loc în care mai mult decât oricare îi evocă sentimentul de apartenență. Unul dintre aceste

locuri poate fi acel în care s-a născut și a crescut, cel în care se întoarce din altă parte sau din alte locuri, pe unde a călătorit sau a locuit. Acest loc poate fi considerat „prima bază” a vieții, cea de unde a început totul, care este plină de amintiri și experiențe;

❖ în consecință, acest loc, aparent secundar, în raport cu alți factori sociali, alimentează omului simțul de a aparține acelui loc și identitatea, care îi conferă sens existenței lui, elementele sale conducând la episoadele din trecut, din prezent și spre proiectul viitorului;

❖ prin această viziune, faptul că multe locuri de origine azi nu prezintă o proprie specificitate, unde elementele cu valoare naturală sau culturală să-i determine pe oameni să le considere unice, nu-i împiedică să le considere constituente a referințelor lor identitare. Valoarea acestora deci, nu rezidă după cum am menționat și anterior, în caracteristicile lor fizice, cât în valoarea simbolică și afectivă atribuită elementelor acestor locuri. Astfel, locurile cotidiene își pierd parțial valoarea lor, ca ancoră identitară, culturală, colectivă, transformându-se în referințe personale, valide în plan individual, dar care reprezintă rezultatul valorilor și atitudinilor ereditare al contextului de apartenență;

❖ fiindcă astăzi locul nu reprezintă expresia unei singure culturi, nici referința teritorială exclusivă a unei

populații din punct de vedere etnic și cultural omogenă, ar putea să ne facă să credem că valoarea sa ca ancoră identitară este destul de fragilă. Cu toate acestea, varietatea „semnelor etnice” care caracterizează locurile de azi, reconfirmate de manifestările culturale, mărturisesc încă o dată existența unei societăți multiculturale. Deci, orice loc reprezintă oglinda valorii culturale colective pentru orice comunitate etnică stabilită pe acest teritoriu, această fragmentare îmbogățind fațetele identității, ca instrument de apartenență a oamenilor, cu diverse valori culturale, veniți de departe;

Așadar, sentimentul de apartenență, după cum am văzut, este legat de locurile pe care le cunoaștem mai bine, în care ne-am născut sau în care am petrecut o mare parte a existenței noastre. Totodată acest atașament se poate naște și pentru oricare loc, care ne permite să trăim diferite experiențe, să legăm relații interpersonale semnificative sau să avem planuri pentru viitor. „Cu timpul orice loc poate deveni „casă” și orice loc, indiferent de caracteristicile sale, poate deveni referință pentru consolidarea sentimentului de apartenență, întărind sentimentul identității, indiferent de originea geografică culturală sau de multiplele referințe teritoriale pe care le poate avea oricine dintre noi” [22, p. 64].

Referințe bibliografice:

1. Bauman Z. Intervista sull'identità, Roma: Laterza, 2003, p. 213;
2. Bichi R. La conduzione delle interviste nella ricerca sociale. Roma: Carrocci Editore, 2007, p. 49;
3. Caldo C. Geografia umana, Palermo: Palumbo, 1996, p. 16;
4. Caldo C. Monumento e simbolo. La percezione geografica dei beni culturali nello spazio vissuto. In: Caldo C., Guarrasi V. Beni culturali e geografia, Bologna: Patron Editore, 1994, p. 213-219;
5. Castelnovi P. Società locali e senso del paesaggio. In: Clementi A. Interpretazioni di paesaggio, Roma: Meltemi, 2002, p. 179-197;
6. Castiglioni B. Percorsi nel paesaggio, Torino: Giappichelli, 2002, p. 62;
7. Cosgrove D. Realtà sociali e paesaggio simbolico, Milano: Unicopli, 1990, p. 128;
8. Dardel E. L'uomo e la terra. Natura della realtà geografica, Milano: Unicopli, 1986, p. 27;
9. Falchero S. Aspetti psicologici del paesaggio e contesto culturale. In: Zerbi M. Il paesaggio rurale: un approccio patrimoniale, Torino: Giappichelli, 2007, p. 345-358;
10. Gasparini A. La sociologia degli spazi. Luoghi, città, società, Roma: Carrocci Editore, 2000, p. 61;
11. Hannerz U. La diversità culturale., Bologna: Il Mulino, 2001, p. 9;
12. La Cecla F. Perdersi. L'uomo senza ambiente, Roma: Laterza, 2007, p. 32;
13. Magnaghi A. La rappresentazione identitaria del patrimonio territoriale. In: Dematteis G., Ferlaino F. Il mondo e i luoghi: geografie dell'identità e del cambiamento, Torino: IRES, 2003, p. 13-20;
14. Massey D., Jess P. Luoghi e culture in un mondo diseguale. In: Massey D., Jess P. Luoghi, culture e globalizzazione, Torino: UTET, 2001, p. 187-214;
15. Meini M. Cercando di misurare colorate tracce volatili. In: Geotema, n. 23, 2004, p. 135-144;
16. Montesperelli P. L'intervista ermeneutica, Milano: FrancoAngeli, 1998, p. 43-48;
17. Raffestin C. Dalla nostalgia del territorio al desiderio di paesaggio: elementi per una teoria de paesaggio, Firenze: Alinea, 2005, p. 57;
18. Relph E. Place and placeness, London: Pion, 1976, p. 85;
19. Remotti F. Contro l'identità, Roma: Laterza, 2001, p. 11;
20. Rossetto T. Un approccio geografico alla transculturalità: il contributo dei visual studies, 2008, Firenze: Alinea, p. 173;
21. Salgaro S. Presentazione. In: Andreotti G., Salgaro S. Geografia culturale: idee ed esperienze, Trento: Artimedia, 2001, p. 9-20;
22. Sciolla L. Sociologia dei processi culturali, Bologna: Il Mulino, 2002, p. 64;
23. Turco A. Paesaggio; pratiche, linguaggi, mondi, Reggio Emilia: Diabasis, 2002, p. 24;
24. Turri E. Il paesaggio come teatro: dal territorio vissuto al territorio rappresentato, Venezia: Marsilio, 1998, p. 50;
25. Turri E. Semiologia del paesaggio italiano, Milano: Longanesi, 1979, p. 140;
26. Zerbi M. Affettività e violenza nei confronti del paesaggio. In: Zerbi M. Il paesaggio rurale: un approccio patrimoniale, Torino: Giappichelli, 1994, p. 3-34;

EXPRESIA VULNERABILITĂȚII ÎN CAZUL ADOLESCENȚILOR MOLDOVENI IMIGRANȚI DIN ITALIA

ROȘCA Tatiana,

Doctorand, asistent universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
tatianarosca37@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4318-6610>

NEGREA Adelina,

Studentă anul III, Facultatea Psihologie și Asistență Socială
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
adelinanegrea0101@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4318-6610>

REZUMAT

Prezenta lucrare își propune să exploreze elementele de risc care pot provoca disconfort fizic și mintal la adolescenții imigranți moldoveni în diferite faze ale migrației: premigrație, migrație și postmigrație. Se concentrează în special pe vulnerabilitățile inerente procesului de aculturație, legat de rolurile exercitate de familie, grupul de semenii, de prieteni și pe complexitatea împletirii dinamicilor traumelor din trecut cu dificultățile prezentului și perspectivele nepromițătoare ale viitorului.

Cuvinte-cheie: adolescenți imigranți, vulnerabilitate, migrație, sănătate mintală, suferință, aculturație;

EXPRESSION OF VULNERABILITY IN THE CASE OF MOLDOVAN ADOLESCENTS OF ITALIAN IMMIGRANTS

ROȘCA Tatiana,

Phd student, university assistant,
University of European Studies of Moldova
tatianarosca37@gmail.com

NEGREA Adelina,

Third year student, Faculty of Psychology and Social Assistance,
University of European Studies of Moldova
adelinanegrea0101@gmail.com

SUMMARY

This paper aims to explore the risk elements that can cause physical and mental discomfort in Moldovan immigrant adolescents in different phases of migration: premigration, migration and postmigration. It focuses in particular on the vulnerabilities inherent in the acculturation process, related to the roles played by family, peer group, friends and the complexity of intertwining the dynamics of past traumas with the difficulties of the present and the unpromising prospects of the future.

Key words: immigrant adolescents, vulnerability, migration, mental health, suffering, acculturation;

În ultimul timp se constată o incidență ridicată de anxietate, depresie, sindrom posttraumatic, abuz de substanțe și fantezii suicidale în rândul migranților [7, p. 77-93], legate de procesele aculturative, cât și de diverse traume, discriminare, rasism și xenofobie [16, p. 232-239], evenimente corelate nemijlocit fazelor migrației.

Evenimentul migrator produce schimbări bruște în conduita celor care-l experimentează, cu accent pe relațiile interpersonale, pe modul în care se descifrează realitatea, pe judecată, reglarea efectelor și al mecanismelor defensive. De aceea nu există o modalitate obiectivă de a cuantifica natura traumatică al evenimentului migrator, intensitatea acestuia, variind de la un individ la altul, ca urmare a împletirii numeroaselor variabile, legate de caracteristicile subiective și de experiențele trăite, atât de fluctuante în sfera

sentimentelor și al stărilor de spirit. Totodată, vulnerabilitatea „înflorește chiar din mugurii fragilității, definită ca o stare dinamică, hrănită de pierderi și răni de ordin psihic, fizic și social, fiind interpretată deseori ca sindrom fiziopatologic, acumulat progresiv, de natură funcțională și clinică, a individului ce nu s-a putut isprăvi cu anumite dificultăți” [23, p. 39]. Aceste aspecte sunt însoțite de pierderea Sinelui, în încercarea de a reconstrui o lume pierdută și idealizată [20, p. 12], apărând deseori dihotomii conectate la dinamica construcției și redefinirii identității, legate atât de subiect, cât și de context, care se derulează pe parcursul vieții.

Rezultate și discuții. „Vreau să vă zic doar un lucru. Ei trebuie să înțeleagă că noi suferim. Sentimentul de a fi departe de toată familia, de a fi „nimeni” în Moldova și „ai nimănui” aici, este o enormă suferință”. (O., 20 de

ani)

Analizând cuvintele acestui adolescent, observăm clar separarea pe care o reflectă în cuvintele spuse prin „noi, migranții” care redau o încărcătură enormă de experiențe, nevoi, diversitate și supărare pe cei ce nu sunt capabili să-i înțeleagă pe deplin și subtil ca oameni, cu dramaticitatea sentimentelor lor interioare. Astfel, se înalță o barieră, un zid, care nici o formă de comunicare nu-l poate dizolva, suferința migranților depășindu-se mai departe, mută și schimbătoare, însoțită de violență psihologică, care este tradusă prin nostalgia de casă, de locurile natale, de lipsa oamenilor dragi. Chiar și după ani buni petrecuți în Italia, suferința persistă și le alimentează pe de o parte tristețea și lipsa celor lăsați undeva în Moldova, iar pe de altă parte chinul și „zbuțumul” de a nu se simți integrați, ci dimpotrivă marginalizați de un mediu pe care-l percep ostil. „Trecutul, prezentul și viitorul imigrantului reprezintă o parte al unui parcurs care nu decurge liniar, ci interferează foarte mult cu „acum și aici”, prin ecoul și efectele pe care le-a provocat migrația, până la punctul în care trecutul să absoarbă celelalte dimensiuni” [4, p. 1-22]. În acest sens, vulnerabilitatea reprezintă probabilitatea pe care o prezintă o persoană de a fi potențial rănită, la nivel fizic și psihologic, condiția imigrantului fiind ea însăși o puternică predispoziție la aceasta, legată de dificultățile elaborării sentimentului de apartenență în adaptarea la noul loc de viață.

F. Borgna [5, p. 32] consideră fragilitatea ca o condiție comună tuturor oamenilor, care are loc și se articulează în strânsă corelație cu contextul în care trăim și cu ceilalți cu care interacționăm și reprezintă „o plagă, care se formează în urma relațiilor mai puțin amabile și reci, pline de indiferență și neglijență”.

În același context, F. Dolto [9, p. 94] ilustrează fragilitatea specifică perioadei adolescenței, folosind metafora creveților și al homarilor, care își pierd cochiliile: „adolescenții sunt ca niște crustacee, ce așteaptă să se acopere cu un nou strat, care să-i protejeze, să-i ascundă, în această perioadă fiind extrem de vulnerabili. Și în cazul în care vor fi loviți, vor prezenta pentru totdeauna răni vizibile, pe care cu timpul le vor acoperi, dar nu se vor șterge”.

În această idee, vulnerabilitatea adolescenților poate lua naștere și în cazul când aceștia nu au fost pregătiți anterior pentru un drum pe care trebuie să-l parcurgă, cel al migrației: „Într-o zi a venit tata la școală și mi-a zis: hai pregătește-te, că trebuie să plecăm în Italia. Practic nu știam ce să fac. Umblam haotic prin casă și eram confuz, după care m-am trezit aici”. (A., 20 de ani), relatarea acestui adolescent scoțând în evidență faptul că decizia bruscă a părinților, aproape de momentul plecării, le generează o profundă dezorientare. Cu toate acestea, un disconfort similar sau chiar mai intens îl pot avea și tinerii care au fost anunțați și pregătiți cu mult timp înainte de plecare, acesta traducându-se prin doliul atribuit abandonului locului de origine, a rutinei lor, al obiceiurilor și oamenilor semnificativi din viața lor, detașarea fiind și mai dureroasă în această perioadă, întrucât presupune ruperea unor prietenii create în timp, care reprezintă baza cea mai importantă în construirea lor identitară.

Evident că urgența plecării și intensitatea experienței de doliu și abandon, sunt strict dependente de motivațiile care au condus părinții sau chiar adolescenții să aleagă calea migrației. Aceasta variază de la cazurile în care pleacă, reunindu-se cu tata sau cu mama, care plecaseră mai înainte, din motive economice, la cazurile legate de variabila culturală, fiind fascinați de cultura occidentală și nerăbdători față de alte tradiții și modele culturale, considerate mai puțin restrictive.

În majoritatea cazurilor decizia de a emigra este legată de aspectele aferente ale mai multor aspecte din viață, fiind de o complexitate foarte mare, care-și pune amprenta pe succesiunea provocărilor migratorii și starea lor de sănătate mintală și fizică [14, p. 3-10]. Deosebit de traumatic pentru adolescenți poate fi și momentul primului abandon, când a emigrat unul din părinți, dându-și seama că familia va rămâne „ruptă”, pentru câțiva ani, riscul manifestărilor depresive, al problemelor legate de sănătatea fizică și emoțională fiind foarte mare, atât în cazul copiilor, cât și al adulților [21, p. 625-643].

În același timp, considerând evenimentul călătoriei în sine, nivelul de stres este strict dependent de împletirea numeroaselor componente, care îl caracterizează prin rata riscului, al evenimentelor neașteptate, situațiilor dramatice, abuz, violență, întâlnite atât în cadrul unităților de transport spre Italia, cât și prin absența prietenilor sau a familiei întregi.

Depășind dificultățile materiale și cele imprevizibile, un alt moment dramatic cu o încărcătură emoțională puternică îl reprezintă primul contact cu noua țară, adesea caracterizat de dezorientare, alimentată de imposibilitatea de a comunica, de șocul cultural intens, emblematic și lapidar fiind amintirile lui S.: „Când am ajuns aici, nu-mi imaginam să trăiesc în această țară, vedeam doar un „gol” în fața ochilor mei” (S., 20 de ani)

Așadar, decizia „de a te aranja” într-o țară străină implică o revoluție radicală legată nu doar de careva obiceiuri, ci și de interacțiunea, rolurile și modalitățile de comunicare în cadrul unui context social cât și în dinamica familială. În acest sens, ca răspuns la noile nevoi urgente, priorități și perspective, sunt redefinite și rolurile părinților, al copiilor cât și locul acestora în societatea-gază. Si deși nu e neobișnuit ca migranții să experimenteze o euforie inițială la sosirea într-o țară nouă, această fază este deseori urmată de o perioadă de depresie, care poate dura mai mult sau mai puțin timp. Astfel, luând în considerare procesul aculturației dinamice, pe care îl experimentează adolescenții, pe măsură ce se adaptează la cultura țării ospitaliere, [3, p. 5-34], putem defini stresul de aculturație pin acele evenimente stresante asociate procesului aculturativ, care poate duce la o stare de rău și la dificultăți psihologice. În asemenea condiții, aculturația reprezintă un proces multidimensional, care comportă schimbări legate de mai multe elemente ale vieții imigranților și metabolizate cu o elasticitate mică cât și o mare dificultate, reieșind din caracteristicile vârstei, mai ales prin: competența lingvistică și utilizarea în limba maternă al noului idiom, prin dezvoltarea identității etnice, a atitudinilor, a selecției valorilor, al preferințelor muzicale și alimentare, a relațiilor sociale și al obiceiurilor interculturale.

În acest proces multiform și cu multe fațete, factorii

majoritari de stres mai sunt corelați cu: învățarea unei noi limbi, cu procesul de regularizare juridică, cu fenomenele de discriminare și episoadele de rasism [1, p. 4-13].

În aceeași logică, ca rezultat al unor cercetări efectuate în rândul adolescenților imigranți din SUA, în situația de disconfort psihofizic cauzele rezidă în: dificultățile de adaptare la un nou mediu, barierele lingvistice și culturale, traumele legate de procesul migrator, discriminarea suferită, experiențele de separare de membrii semnificativi din familie, conflictele familiale legate de procesele aculturative, dificultățile economice, nivelul scăzut al susținerii parentale, cât și în tulburările de stres post-traumatic [13, p. 57-65]. Un exemplu elocvent în acest context sunt cuvintele spuse de A.: „*Aici simt mai multă presiune, am foarte multe probleme la care să mă gândesc, pe când în Moldova eram cu mult mai liber, calm și era mai ușor cumva*”. (A., 19 ani)

La fel, legătura dintre discriminarea suferită și sănătatea adolescenților este certificată și de faptul că aceștia fac parte din grupul minoritar al țării-gazdă, percepându-se deseori în rol de victimă și fiind mai predispuși la simptomele anxietății și al depresiei, cât și al afecțiunilor asociate altor organe și sisteme (boli coronariene, tulburări inflamatorii, hipertensiune arterială, etc.) [12, p. 42], în asociere cu respectul de sine, motivațiile și așteptările mai mici, decât în cazul adolescenților italieni [19, p. 581-597].

Și deși starea de rău, disconfortul fizic și mintal afectează toate categoriile de imigranți, consecințele negative ale sănătății precare în adolescență, au repercusiuni la maturitate [6, p. 3-17], dând naștere unui lanț de dezavantaje, care încep cu rezultatele școlare scăzute din cauza absențelor, obținerea unor calificări mai puțin prestigioase, al șanselor mici de a fi angajați profesional cât și al dificultăților obținerii unui statut socio-economic demn [17, p. 299-310]. La rândul său, statutul socio-economic scăzut al foștilor adolescenți care devin adulți și părinți, va reprezenta elementul de predispunere pentru copiii lor la un destin similar de vulnerabilitate și la problemele de sănătate mintală și fizică, aceste deficiențe, atribuite inegalităților socio-economice, perpetuându-se din generație în generație, de-a lungul istoriei familiei, cel puțin până la succesul emancipatului, care rupe acest lanț. Mărturia scriitorului A. Djouder confirmă acest lucru printr-un pasaj legat de influența condiției părintești asupra bunăstării copiilor lor: „Părinții noștri trăiesc înfrângerea. O simt în fiecare celulă a lor. Nu pot scrie corect, lucrează puțin și dacă o fac, primesc puțin. Ei nu descifrează lumea care-i înconjoară. Ei aici visau o altă viață, una mai diferită, mai puțin grea... Viziunea noastră asupra lumii se formează prin privirea părinților noștri și lumea prin ochii lor e destul de periculoasă” [8, p. 78].

În sprijinul acestor afirmații, unele cercetări [10, p. 40] au documentat o incidență puternică al astmului bronșic și al altor maladii la copiii imigranți, cu manifestări de necesitate medicală urgentă și internare la spital, ce au condus ulterior la absențe școlare, contribuind la obținerea scorurilor mai mici la testele standardizate, acest lucru favorizând abandonul școlar timpuriu sau alegerea de a nu-și continua studiile la o instituție superioară de învățământ.

Totuși, chiar și în absența unor manifestări semnificative, legate de sănătate, „însăși călătoria și condiția imigrantului, reprezintă factori care pun adolescenții în situația de vulnerabilitate” [4, p. 1-22]. Potrivit psihoterapeutului M. Moro: „funcționarea psihică a copilului vulnerabil, de natură și variație internă sau externă, duce la o disfuncție și suferință tragică, la un „stop”, inhibiție sau o dezvoltare foarte mică a potențialului său. Copilul vulnerabil are cea mai mică rezistență la oricare dintre factorii dăunători”. Astfel, M. Moro identifică trei perioade în care copilul tinde a fi mai vulnerabil. Primele două corespund etapelor succesive după naștere, ce coincid cu primele interacțiuni dintre mamă și copil, deseori în absența rețelelor adecvate de susținere și sprijin emoțional și relațional [15, p. 82] și al celor de intrare în circuitul școlar, debutul în societate, caracterizat prin expunerea îndelungată la modelele culturale ale țării-gazdă. Pe când a treia perioadă este reprezentată de adolescență, etapa conflictelor și al experiențelor personale, a fluctuației dintre căutarea independenței și nevoia unor referințe sigure.

Totodată în cazul adolescenților care au aderat la modelele culturale și stilurile comportamentale ale colegilor italieni, aceștia pot fi parțial sau total respinse de către părinții acestora. Și dimpotrivă, cultura paternă și maternă, poate constitui o ancoră puternică pentru satisfacerea nevoii de certitudine, riscul constând în dificultățile de integrare în grupul de semeni.

Așadar, adolescența reprezintă vârsta detașării de sinele infantil și începutul unei călătorii de construire a unei imagini noi despre sine, „unde tot ceea ce a învățat este pus la îndoială, fiind între opoziție și singurătate, regresie în trecutul pe care ar vrea să-l transforme” [2, p. 57], pentru adolescenții din diasporă acest proces fiind însoțit și penetrat de experiența migrației, unde direct sau indirect devin protagoniști.

Astfel, comportamentele transgresive, neascultătoare, inconsecvențele manifestate, dorința de a arăta scindări și individualitate prin vestimentație, gusturi muzicale, stil de viață și tăceri, reprezintă expresii al unui parcurs în devenire, diferit de la unul la celălalt, foarte des generalizat în viziuni rigide din partea spectatorilor adulți.

Totuși, se poate întâmpla ca în anumite cazuri, adolescenții imigranți să se confrunte cu o situație inversă, în special când părinții devin să depindă de adolescenți, (mai ales atunci când nu stăpânesc limba țării-gazdă), ajungând să se genereze legături de dependență în sens opus, celor experimentate în copilărie. În asemenea condiții adolescenții se află în lupta dintre procesele de redefinire ale identității referitoare la moștenirea etnică și culturală primită de la părinți și stigmatizarea socială, care explică situația de vulnerabilitate extremă în care se află [11, p. 21].

Un alt nod important îl reprezintă relația dintre părinți și adolescenți, care este mai presantă atunci când diferă ritmul și modalitățile de aculturație dintre aceștia, determinându-i să trăiască în universuri culturale foarte îndepărtate, acest lucru făcându-i pe părinți să nu înțeleagă realist comportamentele, obiceiurile, stilurile adolescenților. La rândul lor, adolescenților le vine greu să răspundă așteptărilor părinților, care deseori sunt

contradictorii cu cele ale grupului de semeni și al școlii. Deci se poate întâmpla ca adolescenții să nu mai interpeleze părinții în problemele și preocupările lor, considerându-i „neadecvați” din cauza necunoașterii modelelor culturale a țării ospitaliere sau al altor sarcini conexe statutului juridic într-o țară străină, a procedurilor birocratice interminabile și cu un rezultat incert, fapt pentru care stresul și pericolele pentru sănătate cresc. Prin urmare, nu putem ignora legătura dintre modul în care sunt primiți imigranții în contextul instituțional și social și starea de sănătate a acestora [18, p. 487-514].

În același context, unele cercetări realizate în SUA relevă și faptul că în cazul adolescenților imigranți, persistă deseori tentația și ușurința de „a aluneca” spre comportamentele transgresive și periculoase pentru sănătate (elemente ce caracterizează vârsta adolescenței), adoptând obiceiuri precum: consumul de alcool, fumatul, activitatea sexuală prematură, consumul de droguri, în comparație cu tinerii imigranți mai mari [22, p. 1145-1166]. Aceste fenomene pot fi explicabile prin gradul de vulnerabilitate al adolescenților la presiunea colegilor, care în multe cazuri nu demonstrează un nivel suficient al stimei de sine pentru a refuza careva substanțe, ca să se opună solicitărilor grupului, aceștia fiind percepute ca comportamente cerute și norme culturale de respectat. Doar că odată intrați în spirala alcoolismului și al dependenței de droguri, au multe dificultăți în a le

„gestiona” din cauza necunoașterii serviciilor de sănătate, responsabile de dezintoxicare și reabilitare din cadrul centrelor de sănătate publică cât și al stimei de a fi etichetat ca „drogat”, care este foarte puternică în cultura moldovenească, cu teama repercusiunilor nocive asupra permisului de ședere în Italia, al reședinței, etc.

În concluzie, din reflecțiile expuse, ne permitem să afirmăm că procesul de aculturație poartă în sine o multitudine de factori de stres, care pot da naștere multor patologii mintale și fizice, deviate comportamentale, adicții, etc. Astfel, doar conjugând individualitatea, fragilitatea și potențialul adolescenților imigranți, ne dăm seama că vulnerabilitatea îi afectează pe toți cei care direct sau indirect au întreprins călătoria migrației, cu simptome de: oboseală, experiențe de renunțare și denaturare a perspectivei, inerente acestui fenomen.

Cu toate acestea, manifestările și intensitatea acestor experiențe sunt strâns legate de caracteristicile singulare ale adolescenților și modalitatea specifică de migrație prin care au trecut. De aceea tocmai pe subiectivitatea adolescenților este posibilă identificarea și valorizarea potențialului lor, pe care să construiască noi proiecte existențiale, care să accepte dimensiunile fragilității, al riscului și al slăbiciunii ca factori naturali pe care trebuie să-i înfrunte, atât în procesul de adaptare cât și în cel de integrare.

Referințe bibliografice:

1. Baily C. D., Henderson S.W. The psychological context and mental health needs of unaccompanied children in United States immigration proceedings. In: Graduate student Journal of Psychology, vol. 13, 2011, p. 4-13;
2. Bauman Z. Paura liquida. Bari: Laterza, 2008, p. 57;
3. Berry J. W. Immigration, acculturation, and adaptation. In: Applied psychology: An International Review, vol. 46, 1997, p. 5-34;
4. Birman D. Acculturation gap and family adjustment: findings with soviet jewish refugees in the U. S. and implications for measurement. In: Journal of cross-cultural psychology, vol. 37, 2006, p. 1-22;
5. Borgna E. La fragilita che e in noi. Torino: Einaudi, 2014, p. 32;
6. Cowell A., Zhehui Luo Z. Psychiatric disorders and the labor market: an analysis by disorder profiles. In: Journal of mental health policy and economics, vol. 12, 2009, p. 3-17;
7. Crosnoe R. Health and education of children from racial/ethnic minority and immigrant families. In: Journal of health and social behavior, vol. 47, 2006, p. 77-93;
8. Djouder A. Disintegrati. Storia corale di una generazione di immigrati. Milano: IL Saggiatore, 2007, p. 81;
9. Dolto F. Adolescenza. Milano: Mondadori, 2005, p. 94;
10. Favaro G. Vulnerabilita silenziose. La fatica e le sfide della migrazione dei bambini e dei ragazzi. In: Favaro G., Napoli M. Come un pesce fuor d'acqua. Il disagio nascosto dei bambini e dei ragazzi immigrati. Milano: Edizioni Angelo Guerini e Associati, 2002, p. 40;
11. Filippini F., Genovese A., Zannoni F. Fuori dal silenzio. Volti e pensieri dei figli dell'immigrazione. Bologna: Clueb, 2010, p. 21;
12. Gonzales N., Fabrett F. Acculturation, enculturation and the psychological adaptation of latino youth. In: Villarruel. Handbook of U. S. Latino psychology, Thousand Oaks, California: SAGE Publishing, 2003, p. 42;
13. Harker K. Immigrant generation, assimilation and adolescent psychological well-being. In: Social forces, vol. 79, 2000, p. 57-65;
14. Ko L., Perreira K. It turned my world upside down: latino youth's perspectives on immigration. In: Journal of adolescent research, vol. 25, 2010, p. 3-10;
15. Moro M. Bambini di qui venuti da altrove. Saggio di transcultura. Milano: FrancoAngeli, 2005, p. 82;
16. Noh S., Kaspar V. Perceived discrimination and depression: moderating effects of coping, acculturation, and ethnic support. In: American Journal of public health, vol. 93, 2003, p. 232-239;
17. Pena J. Immigration generation status and its association with suicide attempts, substance use, and depressive symptoms among latino adolescents in the USA. In: Prevention science, vol. 9, 2008, p. 299-310;
18. Portes A., Light D., Fernandez-Kelly P. The U. S. Health system and immigration: an institutional interpretation. In: Sociological Forum, vol. 24, 2009, p. 487-514;

19. Pumarięga A. J., Rothe E., Pumarięga J. B. Mental health of immigrants and refugees. In: Community mental health journal, vol. 45, 2005, p. 581-597;
20. Stanghellini G. Antropologia e vulnerabilita. Milano: Feltrinelli, 1997, p. 12;
21. Suarez-Orozco C., Todorova I., Louie J. Making up for lost time: the experience of separation and reunification among immigrant families. In: Family Process, vol. 41, 2002, p. 625-643;
22. Tolbert Kimbro R. Acculturation in context: gender, age at migration, neighborhood ethnicity and health behaviors. In: Social science quarterly, vol. 90, 2009, p. 1145-1166;
23. Zoletto D. Straniero in classe. Una pedagogia dell'ospitalita. Milano: Raffaello Cortina Editore, 2007, p. 39;

CZU 005.95/.96

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-2.37>

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

LAVALLÉE Sylvie,

Doctor of Psychology, University Professor,
University of Quebec at Montreal (UQAM),
Canada

<https://orcid.org/0000-0001-5177-5373>

ANDON Ala,

PhD student, university assistant,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0001-5090-8381>

SUMMARY

In general, human resources management (HRM) is a set of activities, performed at the organizational level, and which allows the most efficient use of people, employees of that authority, to achieve both general organizational and individual goals. In specific terms, human resource management consists of numerous activities, which include, among others, the following basic directions:

- Staff planning;
- Elaboration of job descriptions;
- Recruitment, selection and orientation of staff;
- Evaluation of individual and collective performances;
- Rewards and benefits specific to the job;
- Health and safety of staff;
- Discipline, control and evaluation of staff functions;
- Work scheduling, etc. Obviously, this list is not exhaustive, but it presents most of the important actions that human resources management deals with, an area of organizational management that helps, and most often does, to streamline the activity of an organization. Within the local public authority (LPA), this is particularly important, because the success of the activities carried out at the level of the whole community depends on the efficiency of carrying out these activities.

Within the local public authority (LPA), this is particularly important, because the success of the activities carried out at the level of the whole community depends on the efficiency of carrying out these activities.

Key words: management, psychology, human resources.

MANAGEMENTUL REUSURSELOR UMANE

LAVALLÉE Sylvie,

Doctor în psihologie, profesor universitar,
Universitatea Quebec din Montreal (UQAM),
Canada

<https://orcid.org/0000-0001-5177-5373>

ANDON Ala,

Doctorand, asistent universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova USEM
<https://orcid.org/0000-0001-5090-8381>

REZUMAT

La modul general, managementul resurselor umane (MRU) reprezintă un ansamblu de activități, realizate la nivel organizațional, și care permite folosirea cât mai eficientă a oamenilor, angajați ai respectivei autorități, pentru a atinge atât scopurile generale organizaționale, cât și cele individuale. În termeni specifici, managementul resurselor umane consistă din numeroase activități, care includ, printre altele, următoarele direcții de bază:

- Planificarea personalului;
- Elaborarea fișelor de post;
- Recrutarea, selectarea și orientarea personalului;
- Evaluarea performanțelor individuale și colective;
- Recompense și beneficii specifice locului de muncă;
- Sănătatea și siguranța personalului;
- Disciplina, controlul și evaluarea funcțiilor personalului;
- Programarea muncii etc. Evident, această listă nu este exhaustivă, dar prezintă majoritatea acțiunilor importante de care se ocupă managementul resurselor umane, domeniu de gestiune organizațională care ajută, și de cele mai multe ori o face, la eficientizarea activității unei organizații. În cadrul autorității publice locale (APL), acest lucru este deosebit de important, deoarece de eficiența realizării acestor activități depinde succesul activităților realizate la nivelul întregii comunități.

Cuvinte-cheie: management, psihologie, resurse umane.

The significance of human resources now and in the future in recent years, it has been proven that the greatest successes have been registered by companies that have the latest technology but which at the same time have modernized and made more flexible the management system of human resources. This system involves stimulating creativity, effective communication channels, delegating authority, taking responsibility for decisions made, recognizing merit, motivating and rewarding employees [1].

These new approaches to human resource management can be put into practice by managers who keep pace with change, who understand to adopt a new leadership style, whose goal is no longer control, but partnership and who are guided in their work by the principle that an organization cannot be better than the people who make it up.

They must be up to date with human resources problems, know how to use information, how to use it and how to find the best solutions.

Perhaps the most significant change that Romanian business must undergo during the transition period is in the field of "Human Resources Management". Old practices based on responsibilities and authority need to be replaced with practices that place an increasing emphasis on the development of individuals as authentic members of the team.

In the period before 1990, in our country there were personnel problems due to the characteristics of the totalitarian society existing before this period [2].

Thus, staffing was done mainly on the basis of distribution or transfer from one unit to another, according to interests and needs; staffing schemes were often overburdened and unbalanced, failing to meet the required number of employees; the posts were made more on the basis of the personnel file and less on competence and on a real test of knowledge; the salary and promotion system were provided arbitrarily, sometimes removing the competent persons; the general conception was that the work is secured, this contributing to the installation of inertia, and the routine

The most difficult problem an organization has to overcome in the transition phase is its own change. This

change involves a process of structural adjustment taking into account the socio-economic, cultural, political, educational, legislative, traditional, environment that is constantly changing. The change in the structure of organizations must take into account the change in managerial methods and procedures and then in the technical and technological means. But these changes can only be ensured by an efficient Management of human resources.

Specialists consider that the particularly important role of human resources at the level of society is also found at the level of the organization:

➤ human resources represent the only source of value for use:

➤ the human resource is the only creator, not only economically, but also spiritually, scientifically. Generating new ideas materialized in products, technologies, management methods, new organizational solutions is the exclusive prerogative of man;

➤ the effectiveness and efficiency of the use of material and information resources depend to a decisive extent on human resources. The practice highlights situations in which enterprises with a close technical, financial and informational level obtain different economic performances due to the different management of the human potential [3].

It is important to note that there have also been changes in the content of human resources. Thus, if traditionally the term human resources includes employees, currently in the category of human resources are included other categories of people who generate influences on the functioning and competitiveness of the organization, such as: shareholders, customers, suppliers, distributors, consultants, (stakeholders) etc.[4].

Given these elements, experts believe that human resource management should take into account not only employees but also other categories of stakeholders, even if not to the same extent. In this way, the horizon of action of the human resources management is increased from the one related only to the personnel to the one that targets all the categories of human resources, especially exogenous, which have a significant impact on the organization [5].

The main arguments in highlighting stakeholders as human resources are related to:

➤ significant influence on the organization from those involved in the management and operation of the company, although they are part of the external environment;

➤ the emergence and development of departments within the organization that aim at creating and cultivating relationships with stakeholders (public relations, communication);

➤ outsourcing of some services / sectors from the company's organizational chart, etc.

The evolution of human resources management [6].

The first concerns about human resource management begin in nineteenth century, but they were represented by empirical forms, based on intuition, tradition and experience. With the increasing complexity of industrial activities, in the century.

In the twentieth century, the interest for the organization of work appears, representative for this process being the concepts elaborated by F. Taylor.

The American engineer was the first to study and measure the workload of a worker. He divided the manufacturing process into its various components and concluded that through good employee training and the scientific organization of work, labor productivity can increase dramatically.

Many of the concepts developed by Taylor, more than, a century ago are still relevant today - for example, the five fundamental principles of ensuring prosperity for the employer and job satisfaction for the employee, remain valid today:

1. Development of a work science through the systematic study of tasks (rules of work movements, standardized tools and decent working conditions); are

2. Scientific selection of competent employees;

3. Rigorous training for the performance of tasks;

4. Constant monitoring of employee performance;

5. The organization of work is the obligation of the management, not of the worker. As organizations began to develop, unions emerged, which contributed to the emergence of labor legislation and led organizations to become more involved in activities related to human resource management: staff selection, negotiations, and employee demands [7].

The staff position is also present in the research of Elton Mayo (1880-1949) and Fritz Roethlisberger (1898-1974), representative research for the School of Human Relations.

Both Mayo and his collaborators highlighted the influence of environmental factors on labor productivity as well as the importance of psychological variables and social needs of employees.

During 1950-1970, human resources management developed at a slower pace, but interest in this field increased after 1970, including new activities: career development, employee motivation, etc. [8].

The year 1990 marks the beginning of the transformation of Human Resources Management into a particularly important area of the organization's management. It is the moment when the contribution of the Human Resources Management was recognized not

only to the increase of the economic efficiency but also to the increase of the social efficiency of the organization. Social efficiency refers to aspects that cannot be directly quantified: the quality of the internal climate, organizational communication, staff motivation, group membership, etc.

In conclusion, the efficiency of a company's human resources management can be approached from two perspectives:

➤ the narrow approach that is made depending on the efforts involved in the operation and improvement of the management system;

➤ the approach in a broad sense determined according to the efforts and results occasioned by the functioning of the organization as a whole, starting from the premise that management should not be treated, in itself, but as an essential means of functionality and profitability of the company.

In the conception of the quoted author, the efficiency of the Human Resources Management takes two forms from the point of view of the way of expression and commensuration:

- quantifiable efficiency that takes into account the expression and quantitative measurement, in value form of the company's inputs and outputs;

- non-quantifiable efficiency that refers to the qualitative aspects of the human factor that at the current level of science development are directly immeasurable but have a direct influence on the economic performance of organizations. The concept and main components of human resource management [9].

It is increasingly seen that the motivations, requirements and behavior of new employees are about to change radically. A general distrust of the company and its traditional values, the desire for security, but also to have a rapid evolution in the hierarchy, the aspiration to be useful and to put into practice their knowledge, a greater sincerity in relationships with others people are current features of those applying for a job. It will be increasingly difficult for any company to ignore these features in the process of recruiting and integrating new employees as well as in training and promoting staff.

The human resources manager has a very important role to play: he will have to take care of creating effective tools and methods for organizing, working and promoting new relationships between employees. The final goal of this activity is to reconcile the personal goals of the employee with those of the organization, for a high performance by both parties.

New employees will not remain in an organization unless they are offered responsibilities to which they feel entitled, taking into account the results they have achieved.

Romanian enterprises will enjoy a favorable image only insofar as they will base their hierarchy of responsibilities not on seniority or evidence of devotion of employees, but on competence and merit.

The society of the beginning of the 21st century is a profound society influenced by change. Infrastructure, products and even people's conceptions are changing at an ever faster pace. Organizations and management suffer from an increasing influence determined by both

internal and external factors.

Territorial and temporal changes in markets lead to both quantitative and qualitative changes in human resources (according to studies conducted worldwide, it has been found that in the next 15 years, out of 12,000 different jobs that exist today, 6,000 will disappear and be replaced). another 6000 will appear).

Also, the evolution of technologies implies the emergence of requirements in addition to the activity of human resources management, in the sense of increasing the demand for highly qualified, creative and flexible labor force and decreasing the demand for unskilled labor.

In his book "Power on the Move," Alvin Toffler believes that the age of "interchangeable" workers who could be trained in five minutes is over. Workers are now highly skilled, organizations are paying a lot of money for their training, and they can no longer afford to treat them as labor tools.

Another influencing factor on human resources management is the process of internationalization and globalization of markets.

In this context, new problems arise for the organization determined by the existence of the element of foreignness: the control over the foreign branches, the adaptation to different cultures as well as the preoccupations related to the very good knowledge of the legislation of the partner countries. Also, a very important element that determines the organizational culture and that is a determining factor of human behavior is the system of values that people accept and follow.

Like any component of socio-economic life and the value system is constantly changing as a result of the evolution of society as a whole. We are thus witnessing changes in the attitude towards work, towards free time, towards pay systems.

Human resource development is an ongoing process that consists of specific activities, such as:

1. The training and improvement of employees aims to facilitate the development of key competencies that allow employees to fulfill their duties related to current or future positions.

2. Career management consists in ensuring the long-term correspondence between the career development needs of the employees, the positions and the career directions available within the organization. The assumption on which this approach is based is that people want to move forward within the organization.

3. Organizational development through which healthy and intergroup relationships are ensured and groups are helped to anticipate, initiate and lead change. Organizational development involves the existence of a normative strategy and the formal reorganization of the organization, in order to cope with the accelerated pace of change.

Also, the development of Human Resources Management considers the development of all activities aimed at ensuring, improving, motivating and maintaining human resources within the organization in order to achieve its maximum efficiency and meet the needs of employees. It can be said that the vision of

human resources is totally different from that which manifested itself a few decades ago. As a result, in order for a company to survive in an increasingly competitive market, it will have to turn its own employees into a real strategic resource.

Personality traits involved in personal and professional success.

Since the activity of human resources management has man as its main subject, we consider that Human Resource Management should start from two premises: the first would be that each person is different from the others, with different traits and aspirations, and the second premise would be that no organization will be able to have valuable employees if they do not want to do so themselves.

Based on these considerations, we will deal in a separate chapter with some activities related to personal development: time management, stress control, career management.

In this context, we consider that self-management represents the set of concepts and activities that a person carries out in order to achieve the personal and professional objectives that he has set for himself.

Any organization aims to select competent and motivated employees but for a good integration it is necessary to take into account the personality of the employee.

In H. Pieron's conception, personality represents the dynamic organization of the cognitive, affective, conative (other activities), physiological and morphological aspects of the individual.

Personality is an active element, which changes due to the interaction of the individual with the environment as well as due to their own will and action. Personality includes:

- A. Skills;
- B. Temperament;
- C. Character.

Skills are the individual characteristics of people and a condition for performing certain activities at a higher level. These peculiarities are based on certain native predispositions but are formed and developed during an activity depending on the environment and education.

Professional integration and adaptation do not involve a general or special skill but a group of personal skills to which are added knowledge, skills, interests, attitudes and individual motivation.

A superior form of manifestation of skills is talent. Talent refers to the set of functional, credit and operational systems acquired that result in outstanding performance and original achievements in a particular field.

There are general skills: memory, attention, observation, intelligence and special skills: technical, psychomotor, sensory, leadership, organization, etc.

Temperament is the dynamic form of personality manifestation that refers to the energy, speed, regularity and intensity of mental processes.

Based on the physical constitution and the peculiarities of the nervous system, it cannot be said that temperament can be characterized as positive or negative.

We consider that the analysis of temperamental types

is an interesting and useful approach. Of course, we are born with a certain temperament, but through self-discipline we can control certain aspects of the temperament that disadvantage us. Also, by knowing others, we are able to understand them better and we can adapt to their temperament. It is believed that humans have four basic temperamental types:

1. Blood temperament;
2. Choleric temperament;
3. Melancholic temperament;
4. Phlegmatic temperament.

1. Blood temperament. Typical bloodthirsty people are expansive people, they turn work into fun and they enjoy being surrounded by people. They see emotion in every experience and relive the flavor of every occasion in colorful descriptions. Popular bloodthirsty people are outward-looking and optimistic.

Bloodthirsty people have an attractive personality and seem to have more fun than other temperaments. The easiest way to identify a popular sanguine is to pay attention to any group and locate the noisiest and most talkative one.

They also have an inherent desire to be the center of attention, are optimistic, and are enthusiastic about almost anything. Because the bloodthirsty want to be helpful and known to all, they volunteer without thinking about the consequences.

In conclusion, we can say that the popular sanguine will always have a childish attitude. Aging brings with it responsibilities, and popular bloodthirsty instinctively avoid an orderly life as much as possible.

Choleric temperament. The strong choleric is that dynamic person, with impossible dreams who sets very high goals. He aims, succeeds and is always successful.

While the popular sanguine speaks and the perfect melancholy thinks, the strong choleric succeeds.

It is the easiest temperament to understand and with which you get along wonderfully, as long as you live by its golden rule: "Do as I say, NOW!". Strong cholera resembles popular bloodthirsty people, both of whom are expansive and optimistic. The strong choleric can communicate openly with people and knows that everything will be solved well - if he takes care of solving the problem. He achieves more achievements than other temperaments because he is goal-oriented and has innate qualities as a leader. He usually gets to the top, no matter what career he chooses.

Strong cholericists are impulsive and must change everything they think is not in the right place and correct any mistake that is attributed to helplessness. They quickly adhere to just causes and campaigns. They are never indifferent or apathetic, but interested and confident.

While the popular sanguine needs friends as spectators, and the perfect melancholic needs friends to support him, the strong choleric needs no one around him. He has his projects and considers that mundane activities are a waste of time, because they lead to nothing. The strong choleric will participate in a group activity when it has a purpose and will enjoy to get involved energetically and to organize his financing steps, but he does not need to waste his time in vain

chatter.

The strong choleric is always more interested in accomplishing his goals than in pleasing others. This can be both a positive and a negative thing because they will reach the top but will be left alone [10].

The perfect melancholy are people who set a serious goal, are dedicated to order and organization, appreciating beauty and intelligence. He does not seek to amuse himself, but analyzes the best plan for their lives.

1.6. Stress analysis and control

Contemporary society is living at a very fast pace, much faster even than a few decades ago and people are forced to make a constant effort to adapt, which inevitably leads to stress.

Defining stress. The main changes in the human body under the pressure of stress

Stress is the reaction of people to the excessive pressures they have to endure every day from the external environment.

Although for most of us stress has negative connotations, in fact there are two types of stress:

A. Positive stress (eustress). It acts as an impulse, as a motivating factor. As the hours go by, under the influence of positive stress, you become more and more energetic until you reach the optimal level of performance, when your efficiency is maximum.

B. Negative stress (distress). It occurs as a result of external pressures and if left unchecked it can lead to serious physical and mental illness.

The physical response to stress has been programmed in human beings since prehistoric times. It is a basic survival instinct that causes a series of reactions to a situation perceived by the body as a threat.

When the brain interprets a situation as dangerous, the hypothalamus, the "center of stress" in the brain, commands the body to call to arms:

1. The sympathetic nervous system releases adrenaline into the blood. As a result, your heart rate and blood pressure rise and the energy you need to be ready for action is quickly provided. This process can cause blood to drain from the brain, including its oxygen supply. This explains why people "freeze" or do irrational things in crisis situations.

2. The endocrine system releases "stress hormone" from the body (ACTH), which increases the level of glucose in the blood by feeding the muscles so that they respond to the crisis situation. This explains the fact that we can do superhuman things when we are threatened. After the disappearance of the state of emergency, the parasympathetic system (the one that restores energy) takes over and returns the body to its normal state [11].

If the threat becomes permanent, the body can no longer relax and the stress hormone is continuously activated. This prepares the ground for stress.

Stress has well-defined effects on our body both physiologically and psychologically. It also leads to an increase in physical illness due to stress. Dr. Hans Selye is the one who, fifty years ago, first formulated the correlation between illness and stress in what he called "General Adaptation Syndrome."

Experts believe that, in the early stages, stress weakens our glands that secrete adrenaline, the lining of

the stomach and the immune system. It will further lead to the collapse of the body's vital systems, causing heart attack, stroke, degenerative disease or even cancer.

Despite all these particularly harmful influences, few people are aware of the danger of prolonged stress in order to be able to take effective action against it. This is

due to the fact that stress acts on the human body slowly, and its effects are not observed suddenly but over time.

In order to be able to control stress, the most important thing is to identify the causes of stress, ie the "stressors".

Bibliographic references:

1. Abrudan M., Managementul resurselor umane, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2005. (p. 29-32).
2. Armstrong M. – Armstrong's handbook of H.R.M. practice, 11th Edition, Kogan Page, 2009 (p. 123-126).
3. Armstrong M., Managementul resurselor umane – manual de practică, Editura CODECS, București, 2003. (p. 14-19).
4. Burloiu P., Managementul mondial al resurselor umane, Editura Economica, București, 2010. (p. 31-36).
5. Chișu A. V., Manualul specialistului în resurse umane, Casa de Editură Irecson, București, 2002. (p.71).
6. Cole G. A., Managementul personalului, Editura CODECS, București, 2003. (p. 32-37.)
7. Cîrnu D., Management administrative universitar, Editura AGER, Tg-Jiu, 1998. (p. 13-15)
8. Lamaute D. – De la supervision a la gestion des ressources humaines, 3e edition, Cheneliere Education, Montreal (Quebec), 2009 (p. 91- 101).
9. Lefter V., Deaconu A. Managementul Resurselor Umane. Teorie și practică, Editura Economica, București, 2009. (p.15).
10. Lukacs E., - Managementul Resurselor Umane, Editura Fundatiei Universitare „Dunarea de Jos”, Galati, 2006 (p.78-79).
11. Manolescu A., (coordonator), Managementul resurselor umane – aplicații, Editura Economică, București, 2004 (p.31).

Bun de tipar 29.10.2021.
Format A4
Coli de tipar 25,33. Coli editoriale 24,31.
Tipar Digital. Hârtie offset. Garnitura Times New Roman
Comanda nr. 101. Tirajul 200 ex.

Centrul editorial USEM
www.usem.md

Tipografia
„ADRILANG SRL”

